

L'AVALUACIÓ DE POLÍTIQUES PÚBLIQUES CULTURALS:

ESTUDI EMPÍRIC
A L'ADMINISTRACIÓ LOCAL

Milagros Gascó Hernández

Generalitat de Catalunya
Escola d'Administració Pública
de Catalunya

L'avaluació de les polítiques públiques culturals:
estudi empíric a l'Administració local

Milagros Gascó Hernández

**L'AVALUACIÓ DE LES POLÍTIQUES
PÚBLIQUES CULTURALS:
ESTUDI EMPÍRIC A
L'ADMINISTRACIÓ LOCAL**

Premi «Enric Prat de la Riba» 2002
a la millor tesi doctoral sobre gestió pública,
organització i funció pública

Barcelona, 2003

Generalitat de Catalunya
**Escola d'Administració Pública
de Catalunya**

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP:

Gascó Hernández, Milagros

L'Avaluació de polítiques públiques culturals : estudi empíric a l'administració local. - (Estudis ; 21)

Bibliografia

ISBN 84-393-6099-1

I. Escola d'Administració Pública de Catalunya II. Títol III. Col·lecció: Estudis (Escola d'Administració Pública de Catalunya) ; 21

1. Qualitat total en l'administració pública 2. Administració pública - Presa de decisions 3. Serveis públics - Avaluació 4. Política cultural - Avaluació 5. Tarragona - Política cultural - Avaluació
351.85

Aquest estudi ha obtingut *ex aequo* el Premi «Enric Prat de la Riba» 2002 a la millor memòria de tesi doctoral sobre gestió pública, organització i funció pública, convocat per l'Escola d'Administració Pública de Catalunya per Resolució de 25 de juliol de 2002 (DOGC núm. 3724, de 20 de setembre).

© 2003, Milagros Gascó Hernández

D'aquesta edició:

© 2003, Escola d'Administració Pública de Catalunya

Primera edició: juliol de 2003

ISBN: 84-393-6099-1

Dipòsit legal: B.33.322-2003

Fotocomposició: Addenda. Pau Claris, 92. 08010 Barcelona

Impressió: Winihard Gràfics, sl. Av. del Prat, 7. 08180 Moià

A Fran i a Marcos

SUMARI

Prefaci	13
Marc teòric	
Vers una nova gestió del que és públic	21
L'anàlisi de les polítiques públiques com a marc de referència ..	28
El desenvolupament de l'activitat avaluadora	31
1. L'avaluació als Estats Units	32
2. L'avaluació fora dels Estats Units	35
3. L'avaluació a Espanya	38
El concepte d'avaluació	47
1. El significat de la noció d' <i>avaluació</i>	48
2. Els objectius de l'avaluació	55
2.1. Els propòsits oberts	56
2.2. Els propòsits encoberts	57
3. Els actors de l'avaluació	59
Perspectives i models en avaluació	60
1. L'avaluació per objectius	61
2. L'avaluació pluralista	64
2.1. L'avaluació lliure d'objectius	65
2.2. L'avaluació naturalista	66
2.3. L'avaluació orientada a la utilització	68
3. Les noves tendències: l'avaluació realista	70
Tipus d'avaluació	72
1. L'avaluació segons la finalitat i el moment	72
1.1. L'avaluació prèvia o <i>ex ante</i>	73
1.2. L'avaluació intermèdia	74

1.3. L'avaluació posterior o <i>ex post</i>	78
1.3.1. Criteris per avaluar els resultats	79
1.3.1.1. L'avaluació de l'eficàcia	80
1.3.1.2. L'avaluació de l'eficiència	81
1.3.1.3. L'avaluació de l'equitat	83
1.3.1.4. L'avaluació de la sensibilitat	85
1.3.1.5. L'avaluació de la pertinència	86
1.3.1.6. L'avaluació de la sostenibilitat	86
1.3.2. La validesa en l'avaluació de resultats	87
1.3.2.1. La validesa interna	87
1.3.2.2. La validesa externa	90
1.3.3. Disseny de recerca per fer avaluació de resultats ..	91
1.3.3.1. Disseny experimental	91
1.3.3.2. Disseny quasiexperimental	93
1.3.3.3. Disseny reflexiu	96
1.4. Unes paraules per acabar	97
2. Altres classificacions	97
2.1. La funció que l'avaluació aconsegueix	98
2.2. La naturalesa de l'avaluació	100
2.3. La procedència dels avaluadors	100
2.4. La metodologia utilitzada	102
3. La metaavaluació i l'avaluació de grup	106
3.1. La metaavaluació	106
3.2. L'avaluació de grup	107

Marc metodològic

Principis epistemològics	109
1. La teoria de sistemes	110
2. La teoria de models	114
3. La teoria de sistemes i la teoria de models aplicada a les administracions públiques	119
3.1. Administracions públiques i teoria de sistemes	119
3.2. Administracions públiques i teoria de models	122

Itinerari de la recerca

1. El sistema real	126
1.1. Delimitació de l'espai	127
1.2. Delimitació del tipus de política	129
1.3. Delimitació de l'avaluació	135
2. L'anàlisi de l'avaluabilitat	138

3. El primer pla de sondeig	141
4. El segon pla de sondeig	143
4.1. El qüestionari	143
4.2. La mostra	149
4.3. El tractament de la informació	154
5. El tercer pla de sondeig	155
6. L'anàlisi i la interpretació	158

Resultats

L'anàlisi de l'avaluabilitat	161
1. Resultats de l'anàlisi de contingut	161
1.1. El pla estratègic	161
1.1.1. Diagnòstic de partida	162
1.1.2. Estratègies	162
1.1.3. Propostes	165
1.2. Els pressupostos de 1993 a 1997	166
2. Resultats de les entrevistes personals	168
3. Conclusions	170
L'avaluació intermèdia	171
1. Escenari	173
2. El programa de patrimoni històric romà	177
2.1. Objectius	178
2.2. Subprogrames	179
2.3. Infraestructures	184
2.4. Estructura organitzativa	187
2.5. Actors	190
2.6. Indicadors	195
2.6.1. Indicadors de recursos	195
2.6.2. Indicadors d'activitat	197
2.6.3. Indicadors de participació	202
3. El programa d'arts escèniques	206
3.1. Objectius	207
3.2. Subprogrames	207
3.3. Infraestructures	210
3.4. Estructura organitzativa	213
3.5. Actors	216
3.6. Indicadors	220
3.6.1. Indicadors de recursos	221
3.6.2. Indicadors d'activitat	222

3.6.3. Indicadors de participació	232
4. El programa de festes populars	235
4.1. Objectius	237
4.2. Subprogrames	238
4.3. Infraestructures	242
4.4. Estructura organitzativa	243
4.5. Actors	243
4.6. Indicadors	247
4.6.1. Indicadors de recursos	247
4.6.2. Indicadors d'activitat	248
4.6.3. Indicadors de participació	260
5. Conclusions	261
6. Apèndix	265
L'avaluació de resultats	266
1. El programa de patrimoni històric romà	267
1.1. L'avaluació de l'eficàcia	267
1.2. L'avaluació de l'equitat	280
1.2.1. L'equitat segons el lloc de residència	280
1.2.2. L'equitat segons el nivell d'ingressos	290
1.2.3. L'equitat segons el grup d'edat	294
1.2.4. L'equitat segons el nivell d'estudis	298
1.3. L'avaluació de la sensibilitat	301
1.4. L'avaluació de la sostenibilitat	303
2. El programa d'arts escèniques	305
2.1. L'avaluació de l'eficàcia	305
2.2. L'avaluació de l'equitat	312
2.2.1. L'equitat segons el lloc de residència	312
2.2.2. L'equitat segons el nivell d'ingressos	319
2.2.3. L'equitat segons el grup d'edat	322
2.2.4. L'equitat segons el nivell d'estudis	325
2.3. L'avaluació de la sensibilitat	327
2.4. L'avaluació de la sostenibilitat	328
3. El programa de festes populars	330
3.1. L'avaluació de l'eficàcia	330
3.2. L'avaluació de l'equitat	339
3.2.1. L'equitat segons el lloc de residència	340
3.2.2. L'equitat segons el nivell d'ingressos	348
3.2.3. L'equitat segons el grup d'edat	351
3.2.4. L'equitat segons el nivell d'estudis	356

3.3. L'avaluació de la sensibilitat	359
3.4. L'avaluació de la sostenibilitat	362
4. Conclusions	363
4.1. L'avaluació de l'eficàcia	363
4.2. L'avaluació de l'equitat	365
4.3. L'avaluació de la sensibilitat	368
4.4. L'avaluació de la sostenibilitat	369
 Reflexions finals	
1. Propostes estratègiques	373
1.1. Propostes estratègiques pel que fa a política general ..	374
1.2. Propostes estratègiques pel que fa a programa	386
1.2.1. El programa de patrimoni històric romà	387
1.2.2. El programa d'arts escèniques	391
1.2.3. El programa de festes populars	393
1.3. Unes paraules per acabar	395
2. Dificultats que l'avaluació de la política cultural tarragonina ha plantejat	395
3. Algunes línies de recerca futura	397
 Bibliografia	 399
 Annexos	
1. Carta d'invitació als grups focals	421
2. Preguntes de moderació dels grups focals	422
2.1. Preguntes per a les associacions de festes	422
2.2. Preguntes per a les associacions de veïns	423
3. Enquesta als ciutadans de Tarragona	424
4. Enquesta als visitants	442
 Índex de figures	 449
 Índex de quadres	 451
 Índex de gràfics	 457

PREFACI

«El gran desafío de la reforma de las administraciones públicas precisa de numerosos instrumentos que permitan ofrecer una respuesta efectiva e inmediata. Unos van en la línea de incorporar con urgencia nuevos sistemas estructurales de apoyo y gestión administrativa; otros tienen que ver con la desburocratización del proceso adaptativo de las administraciones a los cambios continuos de la demanda social; numerosos, con la marginación de procedimientos y hábitos en donde se otorga prioridad a lo secundario sobre lo fundamental, en donde se produce una frecuente inversión de valores públicos, de fines y de medios.»

ORTIGUEIRA BOUZADA (1987)

Després de l'aprovació de la Constitució l'any 1978, Espanya ha experimentat un procés llarg de reformes estructurals profundes de l'organització política del país, les quals han comportat una nova concepció del funcionament de les institucions, de l'ordenament jurídic, del finançament i de les relacions entre les diferents administracions públiques. Als darrers anys, l'Administració s'ha hagut d'adaptar a aquest nou model d'Estat, un model que requereix qualitat i eficàcia, l'actuació del qual ve justificada pel grau de satisfacció de les necessitats ciutadanes.

Totes aquestes conversions han implicat una intervenció pública més gran en l'economia i en la societat, que alguns han considerat excessiva, però que, tanmateix, ha generat una preocupació creixent pel funcionament de les entitats públiques espanyoles, que ha reclamat la necessitat de reformar-les, racionalitzar-les i modernitzar-les, i ha insistit en la necessitat de controlar l'actuació dels poders públics i de determinar els resultats de les seves accions. La nova lògica ha donat com a resultat, finalment, un nou paradigma, la gestió pública, que es caracteritza perquè busca la millor

manera de fer les coses i alhora actua amb vista a reconciliar una gran diversitat d'interessos socials antagònics.

En aquest context s'emmarca aquest treball. Com destaca Ballart (1996a), l'avaluació de les intervencions públiques, de les polítiques públiques, en definitiva, es justifica per la pressió que tenen les organitzacions públiques per determinar en quin grau les seves actuacions ocasionen una millora en el benestar individual o social, com es produeix aquesta millora i com es podria assolir d'una manera més efectiva.

Si bé són molts els països en què l'avaluació de programes i polítiques públiques ja és una pràctica institucionalitzada, i malgrat els avenços que s'han fet durant la dècada dels anys noranta, a Espanya no passa el mateix. En aquest sentit, considerem que la nostra aportació pot ser interessant per tal com permet ampliar el ventall actual d'avaluacions específiques de programes o serveis públics, atès que constitueix un treball empíric que destaca els avantatges de dur a terme una recerca d'aquestes característiques.

El nostre estudi s'estructura en quatre parts ben diferenciades. En la primera, amb l'objectiu d'aclarir el concepte d'avaluació de polítiques públiques per tal de contextualitzar el treball, fixem el *marc teòric* de la disciplina. Així, en primer lloc, descrivim amb profunditat el procés de canvi de paradigma que han experimentat les administracions públiques en general, i l'espanyola en particular. A continuació, establim l'enfocament de referència en què basem la nostra recerca, és a dir, l'anàlisi de les polítiques públiques o el model que estudia les administracions des de la perspectiva de la presa de decisions. Tot seguit, reflexionem sobre l'evolució de l'activitat avaluativa als Estats Units, país capdavanter en l'àmbit que ens ocupa, i també sobre el desenvolupament de què ha estat objecte la disciplina en altres països. Això ens porta a concloure l'anàlisi fent referència a Espanya. A l'apartat quart, delimitem el terme d'avaluació. Per fer-ho, analitzem el significat d'aquesta noció i els seus objectius, com també els diferents grups d'actors que poden estar involucrats en una recerca avaluativa. La introducció d'aquest concepte permet que, en una secció posterior, ens referim als diferents enfocaments avaluatius i en destaquem els avantatges i els inconvenients i que, finalment, presentem diverses tipologies d'avaluació, segons diferents criteris, entre les quals pot optar l'avaluador.

La *proposta metodològica* del nostre estudi empíric es concreta a la segona part del treball, que s'estructura en dos apartats. Al primer s'exposen els paradigmes en què es fonamenta aquesta recerca. Ens referim a la teoria de sistemes i a la teoria de models. Les hem triat per

les possibilitats que ofereixen a l'avaluador. La primera és una construcció basada en els conceptes de retroalimentació i de causalitat circular i que, per tant, fa èmfasi en la necessitat d'entendre l'avaluació com un element regulador de l'acció de les corporacions públiques, com un element per al seu control estratègic. La segona és conseqüència de la utilització de l'enfocament sistèmic, ja que permet representar de manera simplificada el sistema que és objecte d'estudi, cosa que en facilita la comprensió.

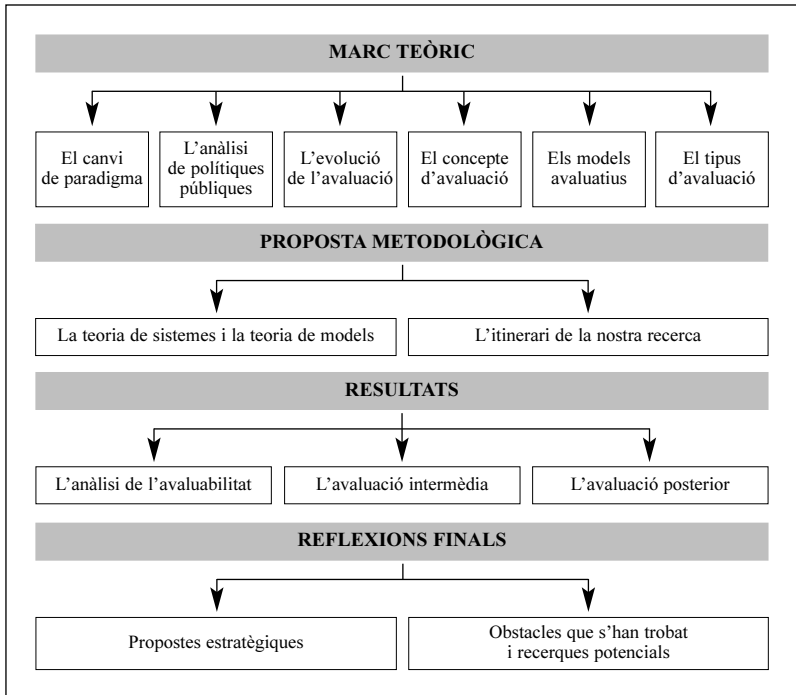
Al segon apartat, tractem l'itinerari de la nostra recerca. Així doncs, comencem explicant el per què de l'objectiu de la nostra avaluació, que no és gratuït —la política cultural de l'Ajuntament de Tarragona entre 1993 i 1997—, i a continuació descrivim els tipus d'avaluació que hi hem aplicat i el procés que hem seguit per obtenir la informació que ens ha permès de fer l'avaluació. Així, fem referència a l'anàlisi que hem realitzat prèviament sobre l'avaluabilitat, als tres plans de sondeig (per al disseny dels quals hem emprat tècniques tant quantitatives com qualitatives) i a l'estudi i la interpretació de les dades obtingudes.

A la tercera part, exposem els *resultats* dels tres tipus d'avaluació que hem realitzat: l'anàlisi de l'avaluabilitat, ja esmentat; l'avaluació intermèdia, de la qual destaquem l'avaluació de la implantació i la monitorització, i l'avaluació posterior de l'eficàcia, l'equitat, la sensibilitat i la sostenibilitat dels programes culturals tarragonins.

Finalment, i a partir de les dades que hem obtingut en la nostra avaluació, elaborem un últim bloc en el qual, d'una banda, formulem algunes propostes concretes de millora de la política cultural de la ciutat en general, i de cada un dels programes en particular i, d'altra banda, destaquem els obstacles més grans amb què ens hem trobat durant l'elaboració de l'estudi, els quals, en certa manera, ens han permès de presentar alguns àmbits potencials de recerca futura en el context de l'avaluació de les polítiques públiques municipals.

La figura següent sintetitza tot el que hem dit:

Figura 1: Índex gràfic

Font: Elaboració pròpia

No volem acabar aquestes ratlles sense fer referència a tots els qui han pres part en aquest treball. No hi ha cap dubte que aquest projecte mai no hauria estat una realitat sense el suport i la col·laboració, des del principi, de persones i institucions que, d'una manera o altra, s'hi han vinculat. Per això, des d'aquí vull agrair, amb tot l'afecte i el respecte...

- Als doctors Màxim Borrell, Enrique Martín i Camilo Prado, professors d'ESADE, de la Universitat de Sevilla i de la Universitat de Vigo, respectivament, pels seus cursos de doctorat i per la seva implicació en la meva cerca inicial d'un director.
- Al doctor Manuel Ortigueira Bouzada, catedràtic d'organització d'empreses de la Universitat de Sevilla, que ha estat el meu direc-

tor i el meu mestre, perquè m'ha ensenyat tot el que sé sobre recerca, perquè m'ha ajudat a créixer personalment i professionalment, i pels seus consells. *Usted siempre a creído en mi. Por eso, gracias de todo corazón, don Manuel.*

- A l'antic Departament de Gestió d'Empreses i Economia (ara només de Gestió d'Empreses!) de la Universitat Rovira i Virgili, perquè em va donar l'oportunitat, ara fa cinc anys, d'iniciar un projecte d'aquesta envergadura, i per tots els recursos que ha posat al meu abast per dur-lo a terme. D'aquest departament vull expressar el meu agraïment, d'una manera especial, al doctor Martí Oliva, que ha estat el tutor d'aquest projecte, i al meu company Carles Abelló, que s'ha ajustat constantment a la meva complicada agenda, sempre d'acord amb la realització d'aquesta tesi doctoral.
- Als membres de la biblioteca de la Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials de la Universitat Rovira i Virgili, per la seva competència i professionalitat, i també per la seva paciència en la meva demanda de llibres i articles.
- A tots els meus alumnes, fonamentalment als integrants dels grups M1 i M2 de l'assignatura organització d'empreses II, de la Diplomatura en Ciències Empresarials, i al grup de matins de l'assignatura economia d'empresa, de l'Enginyeria Tècnica en Informàtica de Gestió, dels anys 1998-1999 i 1999-2000. *Per totes les satisfaccions que m'heu donat a l'aula i perquè heu estat un dels motius que m'ha animat a avançar en el meu treball, gràcies.*
- Als meus companys del Creative Problem Solving Institute de Buffalo, Nova York, per la seva vitalitat i esperança, perquè m'han ajudat a veure el món des de la part creativa de la meva persona, i per tants moments de diversió. En particular, vull destacar la col·laboració valuosa del doctor Norman Socha, professor de la University of Cambridge, entre tantes altres responsabilitats, i agrair-li les seves propostes sobre el tercer pla de sondeig que hem dut a terme, la seva accessibilitat i tota la saviesa que m'ha transmès. *It's been great working with you, Norm!*
- Al doctor Ponç Mascaró, secretari general de l'Ajuntament de Tarragona, que em va atendre tantes vegades, que em va obrir les portes de l'Ajuntament i em va facilitar tota mena d'informacions, i que em va posar en contacte amb totes les persones que, en un moment o altre, vaig necessitar entrevistar. *Moltes gràcies pel seu constant interès, senyor Mascaró!*

- A tots els membres constituents del consistori municipal que em van cedir de bon grat part del seu temps. A Joaquim Amorós, vice-tinent d'alcalde de Cultura entre 1992 i 1995; a Jaume Ixart, conseller de la Subàrea de Patrimoni Històric entre 1996 i 1999; a Joan Miquel Nadal, alcalde de la ciutat de Tarragona, i a Carles Sala, conseller delegat de Joventut i Festes.
- Als nombrosos components de l'equip tècnic de l'Ajuntament de Tarragona que es van prestar a fer entrevistes (alguns d'ells, diverses vegades) i que em van posar a l'abast tota mena de documentació, que m'ha permès elaborar parts importants d'aquest projecte, com ara l'anàlisi de l'avaluabilitat i l'avaluació intermèdia. Així doncs, no em vull oblidar de Josep M. Badia, responsable de Gestió Administrativa del Museu d'Història; Jordi Bertran, tècnic de Gestió Cultural (*per a tu, Jordi, una salutació molt cordial*); Lluïsa Fuentes, responsable de les taquilles del Museu Metropol; Montserrat Icart, responsable de la Subàrea de Cultura, Joventut, Esport i Festes; Lurdes Llorach, responsable del Gabinet de l'Alcaldia; Josep Magriñà, responsable de l'Àrea de Cultura; Ricard Mas, assessor de Patrimoni Històric, i Albert Vallverdú, viceinterventor.
- Als membres d'altres organitzacions que, d'una manera o una altra, també estaven vinculats als diversos programes culturals de la ciutat. Entre ells, vull esmentar particularment Guillermo Fernández, president de l'Associació d'Amics del Museu d'Història de Tarragona; Joan Tortajada, responsable de la Delegació a Tarragona del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya; Montserrat Pascual, directora del Patronat de Turisme, i Jaume Massó i Pilar Sada, conservadors del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.
- A l'equip d'enquestadors que durant l'estiu de 1999 van treballar incessantment. En concret, a Raquel del Alba, Neus Borràs, Glòria Cáceres, Amaya Gascó, Samantha Gascó i Juan Manuel Romero. A la Neus i a la Samantha, gràcies també per una laboriosa però magnífica tabulació de les dades obtingudes.
- Als 604 ciutadans i als 200 turistes anònims que amablement van accedir a respondre el meu llarg qüestionari (que durava quasi mitja hora!).
- Als participants a les reunions de grups focals, membres de les associacions següents: Colla Castellera de Sant Pere i Sant Pau; Colla Jove dels Xiquets de Tarragona; Colla Sardanista «Tarragona»; Esbart Santa Tecla; Ball de Diables; Pelacanyes Grallers de

Tarragona; Colla Gegantera de Ponent; Mulassa de Tarragona; Nanos Nous; Colla Castellera Xiquets de Tarragona; Esbart Dansaire; Gegants Vells; «La Unió», Associació de Propietaris i Veïns de la zona Nord; Associació de Veïns de la Part Alta; Associació de Veïns i Propietaris de Tarraco, de l'avinguda d'Andorra; Associació de Veïns del Barri del Miracle; Associació de Veïns del Barri del Port; Associació de Veïns del carrer de Merceria, la plaça del Fòrum, la baixada del Patriarca i les Cols, i Associació de Veïns del Circ Romà de Tarragona. *Les vostres opinions i propostes em van ajudar a aprofundir el coneixement de la política cultural de Tarragona, confeigir un qüestionari adequat per avaluar-la i interpretar molts dels resultats. Per tota aquesta inestimable labor, gràcies.*

- Als meus amics, per tantes visites que els he promès i que no he fet. Al Miguel i a la Marinela, principalment, pel seu assessorament informàtic i, sobretot, per la seva empenta constant i per les estupendes reunions a Saragossa, Hecho, Altafulla i Tarragona.
- A la meva estimada amiga Teresa, pel seu suport incondicional en les adversitats, pels moments bons i inoblidables, pels seus suggeriments pragmàtics. *Sigues siendo la persona con la que más me rio.*
- Als meus nebots Javier i Guillermo, perquè m'han donat el dinamisme i l'energia que he necessitat per afrontar amb fortalesa els problemes que han sorgit al llarg d'aquest recorregut.
- Als meus pares. *Vosotros habéis permanecido incansablemente a mi lado en este largo viaje, os habéis sentido orgullosos de mí desde el principio y me habéis animado sin tregua durante todo el camino. Por apartar vuestros problemas y priorizar mi carrera, gracias.*
- A les meves germanes Samantha i Amaya, per la seva col·laboració impagable en la realització del treball de camp. I, especialment, per la paciència que han tingut amb mi, per tantes activitats que mai no vam arribar a fer i perquè m'estimen, malgrat tot.
- I, finalment, a Fran, per a qui aquest projecte ha estat tan seu com meu. *Por tu implicación en mi trabajo desde el primer día, por moderar los focus-groups, por las inacabables lecturas de los borradores, por los estudios estadísticos y la elaboración de gráficos. Por tu optimismo, por tu paciencia, por tu amor, por tirar de nuestras vidas en los peores momentos. Fran, sin ti, este trabajo jamás se hubiera hecho realidad.*

Tarragona, abril de 2000

MARC TEÒRIC

VERS UNA NOVA GESTIÓ DEL QUE ÉS PÚBLIC

Aquest treball s'integra en el marc teòric de la ciència de la gestió pública. Per això, considerem convenient fer una incursió breu en aquest camp, a manera d'introducció al que és veritablement el nostre objecte d'estudi: les polítiques públiques.

No sempre s'ha utilitzat el terme *gestió* per parlar de l'activitat de les administracions públiques. Ha estat només als darrers anys, com exposen Obregón i Vilalta (1994), quan s'ha constatat que les estructures implantades i les tècniques emprades al sector públic no han estat capaces d'afrontar el canvi de lògica que s'ha produït. Això ha fet que les administracions públiques sentissin la necessitat de plantejar-se una modificació substancial de les seves actuacions, més coherent amb el concepte de *gestió*.

Abans que es reconegués aquesta necessitat de canvi, tal com afirma Prats (1989), el dret públic i l'administratiu eren entronitzats com els propis de «... la ciencia de la Administración¹ por excelencia, porque el predominio de sus técnicas es el que proporciona más seguridad para moverse en el mundo de las organizaciones burocráticas», que eren les que prevalien en l'àmbit públic.²

1. Cal no oblidar que aquesta disciplina neix vinculada a la ciència política, amb l'objectiu principal d'establir la constitució; és a dir, d'administrar les organitzacions públiques amb eficàcia i honestat i, presumiblement, servint l'interès públic. Es tracta, doncs, d'una perspectiva institucional, normativa i estàtica, d'una visió essencialment moral i política, concebuda en termes jeràrquics, en termes de la responsabilitat de les organitzacions públiques respecte a l'autoritat política electa (Bañón, 1997).

2. De fet, des de l'origen del concepte de burocràcia, i amb l'excepció de Max Weber, els diversos autors d'aquesta teoria (entre ells, Stuart Mill, Tocqueville, Marx o Schumpeter) han tingut com a objecte principal d'estudi la relació entre la burocràcia, d'una banda, i l'aparell estatal, de l'altra (Garcia Madaria, 1985).

Durant un temps, aquest model burocràtic, que era el que caracteritzava les administracions públiques, va tenir els seus èxits a l'hora de gestionar-les com a resultat de focalitzar-se en la jerarquia, la predictibilitat, la divisió específica del treball i l'acompliment basat en els mèrits. Siegel (1996) afirma que, als Estats Units, el paradigma burocràtic va funcionar perquè resolía els problemes bàsics que la gent volia que es resolguessin. Donava seguretat davant la desocupació, estabilitat, un fort sentiment de justícia i equitat, juntament amb tots aquells béns i serveis esperats durant l'època industrial (carreteres, escoles, autopistes o el sanejament, per citar-ne alguns exemples). Segons Osborne i Gaebler (1993), això era especialment cert en èpoques de crisi, com és el cas de la Gran Depressió i de les dues guerres mundials.

Tanmateix, les exigències d'una societat cada vegada més complexa i en canvi constant han fet que el model burocràtic esdevingués inadequat. La supervivència de la burocràcia en contextos per als quals no va ser concebuda, com els actuals, ha generat disfuncions. I si bé la necessitat d'administració pública és creixent perquè, com diu Prats (1989) «cuanto más rica, más compleja e interdependiente se hace una sociedad, mayor es la necesidad de acción de los poderes públicos», l'administració burocràtica decreix. Aquesta ha fallat en el sector públic per diversos motius:

1. Perquè limita la legitimitat de la decisió política a l'exercici de la potestat normativa (Obregón i Vilalta, 1994).
2. Perquè la seva capacitat d'organització accentua el compliment estricte de la legalitat en detriment d'altres valors (Obregón i Vilalta, 1994).
3. Perquè els seus processos extremament predictibles i racionals, l'obsessió per la quantitat (i no per la qualitat) i les estructures tan jeràrquiques només eren competència dels qui es trobaven a les esferes més altes de l'organització (Siegel, 1996).
4. Perquè la seva naturalesa lenta ha fet impossible que s'adaptés als nous temps (Siegel, 1996).
5. Per la seva manca d'orientació a la qualitat dels béns i serveis proporcionats i dels processos desenvolupats (Siegel, 1996).

A Espanya, en concret, aquest fracàs s'ha vist accentuat per la relativa joventut del nostre sistema democràtic (Mendoza, 1991). La instauració de la democràcia l'any 1975 va provocar una transformació substancial del paper de l'Estat i, per tant, de les seves funcions bàsiques, que va haver de començar a dirigir d'una manera diferent.

En definitiva, l'evidència de tots aquests errors ha estimulat l'interès dels responsables polítics i dels directius públics de totes les democràcies

avançades (Prats, 1989) per la creació d'un marc teòric innovador que superi el camp limitat de la ciència de l'Administració i del paradigma burocràtic.

Si l'administració pública tradicional es basava en dues doctrines bàsiques pel que fa al disseny organitzatiu (primer, el sector públic havia de ser diferent del sector privat en termes de continuïtat, ètica, mètodes operatius, disseny organitzatiu, tipus de personal reclutat i estructura retributiva i de promoció; segon, els polítics i els alts càrrecs públics s'havien de cenyir a uns procediments estrictes per limitar el dany que poguessin causar), com assenyala Hood (1996), el nou model de direcció i gestió pública assumeix la responsabilitat del sistema institucional en el procés de dissenyar i produir els béns públics desitjats (Obregón i Vilalta, 1994). I és que, com afirma Subirats (1993), les administracions públiques s'han anat convertint en grans empreses de serveis amb un nou enfocament, que es basa en la prestació correcta i eficient d'aquests serveis. Allison (1983) recull les noves funcions que la gestió de l'Administració pública fa seves, que resumeix de la manera següent:

1. *La gestió estratègica*: Establir objectius i prioritats prou flexibles per adaptar-se a les exigències de l'entorn, i dissenyar plans operatius per assolir-los.
2. *La gestió dels components interns*: Organitzar, gestionar els recursos humans i els financers i controlar-ne els resultats obtinguts.
3. *La gestió dels components externs*: Tractar amb les unitats externes de la mateixa Administració pública, amb altres organitzacions independents, amb la premsa i amb els ciutadans.

Aquest gir de l'Administració pública tradicional al nou concepte de gestió pública es basa, segons Hood (1996), en dues proposicions, cada una de les quals recull tres dimensions diferents:

1. La disminució de les diferències organitzatives entre el sector privat i el sector públic, per tal de reduir la ineficiència del sector públic. Això implica:
 - Més èmfasi en la desagregació de les organitzacions públiques en unitats separades i autònomes. És a dir, es tracta d'establir unitats separades de gestió per a cada «producte». Això dona més flexibilitat i capacitat de resposta, però a uns nivells de complexitat més grans i interdependència en les relacions interadministratives.
 - Provisió competitiva basada en contractes, amb mercats interns i contractes a termini. D'aquesta manera, la rivalitat redueix els costos i millora els estàndards.

- Inclusió al sector públic de pràctiques que ja s'han «provat» al sector privat.

2. Els mètodes de funcionament del sector públic s'han de canviar, fent menys èmfasi en les regles generals i posant l'accent en els resultats. D'aquesta manera, s'opta per:

- Adopció de la gestió directa (*hands-on management*), que estableix un nou estil en el qual els gerents superiors són més visibles, busquen més publicitat, tenen més poder discrecional i conreen una imatge de control actiu. Mendoza (1993) afirma que aquesta revaloració de la gestió suposa restituir als directius la responsabilitat pels resultats de les seves unitats.
- Definició d'estàndards i mesures, de la manera més formal i mesurable possible, per a les organitzacions públiques pel que fa a l'abast, el nivell i el contingut dels serveis que s'han de proveir. Així, es pot controlar estrictament l'acompliment dels objectius, que és el que requereix la consecució de l'eficiència.
- Control dels *outputs*, juntament amb un desplaçament cap a un sector públic amb retribucions basades en el rendiment individual avaluat pels superiors.

En definitiva, sorgeix un nou terme, el de gestió pública (o *public management* o *management* públic), que representa un enfocament de gestió diferent. La gestió pública (Albi *et al.*, 1997) és substantivament *gestió* (és a dir, un conjunt de regles i decisions adreçades a incentivar i a coordinar accions) i és *pública* (perquè persegueix fites col·lectives i es desenvolupa en el marc d'unes restriccions jurídicopolítiques peculiars), però fa èmfasi especialment a respondre a l'especificitat i a la complexitat de les administracions públiques i de l'entorn en què aquestes operen. Així, queden establerts nous marcs d'actuació i de responsabilitat que comportaran noves implicacions per a l'Administració pública, entre les quals es troben les següents (Mendoza, 1993):

1. *Canvi de la cultura organitzativa*: El concepte de gestió pública suposa:

- Una cultura de la responsabilitat, exercida a base de demostrar la consecució d'uns fins, superant la mera justificació del compliment formal de les normes.
- Una cultura orientada a la consecució de resultats i, per tant, orientada a l'eficàcia i a l'eficiència (Arias, 1994; Bañón, 1997), és a

dir, una cultura entesa com el contrast regular entre els objectius previstos i els resultats obtinguts, però també una cultura que suggereix la cerca constant de l'optimització entre els recursos o *inputs* i els resultats o *outputs*.

- Una cultura que estimula la responsabilitat individual. En aquest sentit, es tracta d'una cultura corporativa individual, tal com ho expressa Arias (1994).
- Una cultura que dóna prioritat al servei al ciutadà. I és que l'Administració és un servei i, per tant, ha de respondre als drets, els desigs i les necessitats del seu públic. La consciència sobre l'aportació cada vegada més gran que els ciutadans fan als pressupostos públics transforma l'administrat en un reclamant de prestacions de qualitat. El ciutadà passa a veure's com un client de l'Administració (Mendoza, 1991) i a exigir que aquesta actuï en conseqüència.³
- Una cultura que crea consciència de cost, que afavoreix la innovació i la millora continuada (Metcalf i Richards, 1987).

2. *El reconeixement de la legitimitat de la funció gerencial*: Tal com afirmen Longo (1996) i Férrez (1997), el nou concepte de gestió pública requereix l'aparició d'una nova figura, la del directiu públic professionalitzat, que actuarà davant els polítics i els funcionaris. D'alguna manera, com Nieto (1984) ja va avançar, el directiu es podria considerar el graó que hi ha entre els polítics i els administradors i la seva funció se centraria en la concreció i la implantació de les decisions polítiques.⁴

3. *Un nou concepte de control*: El canvi que s'experimenta en passar del concepte tradicional d'Administració al de *management* públic implica adoptar una concepció de control com una activitat netament directiva, corollari de la responsabilitat assumida, i que té com a finalitat primordial contribuir que l'organització pugui assolir els objectius establerts. Aquest nou sistema de control engloba tant el control estratègic (dins el qual emmarcarem l'anàlisi i l'avaluació de les polítiques públiques) com el control de gestió (López i Gadea, 1992).

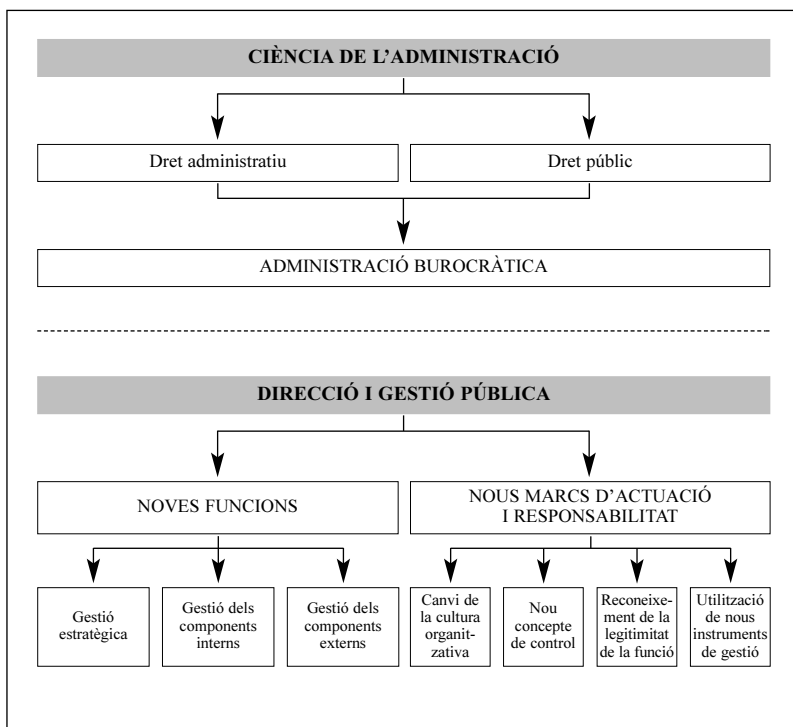
3. Aquesta és una de les transformacions més radicals respecte del paradigma burocràtic concebut per donar resposta a les tasques de tutela i protecció efectiva dels drets i les garanties, però no per gestionar la prestació de serveis públics.

4. De tota manera, aquest és un tema que encara està en fase de discussió. Actualment, en diversos fòrums, es debat la consolidació i el desenvolupament d'aquesta funció directiva pública i s'intenten avançar propostes per institucionalitzar-la.

4. *La utilització de nous instruments de gestió*: Els programes de modernització fan èmfasi en l'aplicació de tècniques amb un caràcter marcadament gerencial, com ara la direcció per objectius, la gestió per processos o el model de la qualitat total.

La figura següent resumeix l'evolució descrita:

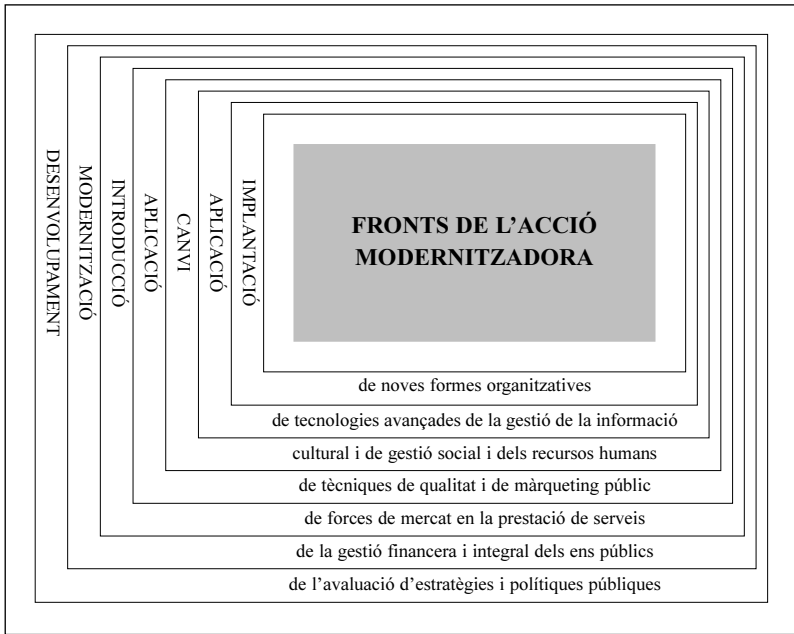
Figura 2: De la ciència de l'Administració a la gestió pública

Font: Elaboració pròpia

Completant el que hem dit, Ortigueira Bouzada (1992b) esmenta set funcions d'acció modernitzadora, que s'il·lustren a la figura següent, extreta del seu article:

Figura 3: Fronts de l'acció modernitzadora

Font: Ortigueira Bouzada (1992b)

Aquesta sèrie d'accions modernitzadores s'orienta avui, en la seva dimensió estratègica, a fer coherents els trets i els atributs de les entitats locals amb els dels entorns en què actuen. Segons Ortigueira Bouzada (1992b), la finalitat essencial consisteix, doncs, a «ajustar» o «acoblar» convenientment la corporació local a les característiques de la demanda social. L'esquema de l'autor ens sembla especialment interessant perquè, en primer lloc, es refereix a l'àmbit local i, en segon lloc, concep l'avaluació com una dimensió estratègica modernitzadora que permet el desenvolupament posterior de la institució.

En definitiva, com es desprèn dels paràgrafs anteriors, l'enfocament renovat de la gestió pública representa un nou paradigma global i la transició a aquest nou paradigma és inevitable «... de la misma manera que la transició al modelo progresista de Administración pública fue inevitable» (Osborne i Gaebler, 1993).

L'ANÀLISI DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES COM A MARC DE REFERÈNCIA

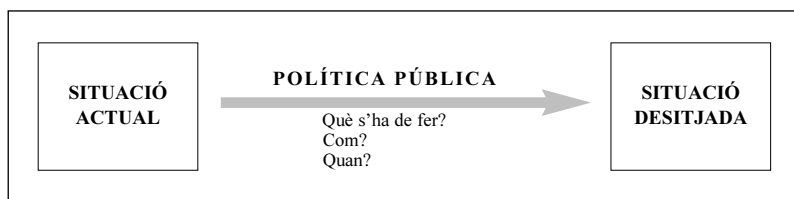
És evident que els diversos enfocaments d'aproximació a l'anàlisi de les administracions públiques són conseqüència de destacar un aspecte determinat de l'objecte d'estudi (Bañón i Carrillo, 1997). Així doncs, i seguint els plantejaments de Lawton i Rose (1994), podem afirmar que, en els darrers anys, s'han utilitzat primordialment tres enfocaments en l'estudi de les organitzacions del sector públic. El primer ha tractat l'estudi de les institucions públiques com a conjunts de persones i de mitjans adreçats a la producció de béns i serveis per a la col·lectivitat (Subirats, 1990). En segon lloc, l'estudi de les organitzacions del sector públic s'ha centrat en el comportament dels individus d'aquestes organitzacions. Finalment, aquestes entitats també han estat examinades des de la perspectiva de la presa de decisions. Així, aquest punt de vista ha analitzat la formulació, la posada en pràctica i la revisió de les polítiques públiques. Precisament aquest tercer enfocament és el que adoptem com a punt de referència al nostre treball i el que passem a analitzar tot seguit.

Ens sembla adequat començar definint, en primer lloc, què entenem per *política pública* en aquest treball. I, en aquest sentit, considerem interessant la definició que en dona Subirats (1994): la política pública com una sèrie de «decisiones formals» que es caracteritzen per conductes o actuacions consistents i repetides per part dels qui les duen a terme i per part dels qui en resulten afectats. Com assenyalen Meny i Thoenig (1992), aquest significat ens porta a afirmar que es tracta d'un concepte relacionat amb allò que els anglesos anomenen *policy* i que es presenta en la realitat com un conjunt de pràctiques i de normes (és a dir, un programa d'acció governamental) que emanen d'un actor públic o de diversos. D'aquesta manera, i seguint els autors esmentats, les característiques que s'atribueixen a tota política pública són: un contingut o producte, un programa o marc general d'actuació, una orientació normativa, un factor de coerció que és conseqüència de l'autoritat dels actors públics i una competència social que afecta els administrats.

Tamayo (1997) afegeix un matís a aquestes definicions en afirmar que un govern, o un directiu públic, posa en marxa una política pública quan detecta l'existència d'un problema. Amb això l'autor ens ve a dir que la política és un conjunt de decisions i d'accions que s'adopten com a *solució* a una dificultat que el mateix govern i els ciutadans consideren prioritària. Des d'aquest punt de vista, entendriem la política com una forma específica de gestió estratègica (Mintzberg, 1977). D'aquesta manera, l'anàlisi de l'entorn polític i de l'interior de les entitats públiques permetria

identificar-hi grans riscos i problemes a partir dels quals es formularien diferents alternatives estratègiques. L'elecció estratègica realitzada constituïria la política pública (Ortigueira Bouzada, 1992a). En definitiva, parlariem de la política pública al·ludint a la presa de decisions en el context públic. La figura següent representa el que hem exposat fins ara:

Figura 4: El concepte de política pública

Font: Ortigueira Bouzada i Ortigueira Sánchez (1998)

El procés que inclou de l'elaboració de la resposta a la situació problemàtica fins a l'avaluació dels efectes previstos i no previstos per la política específica és el que s'anomena *anàlisi de polítiques públiques*. Les qüestions bàsiques d'aquest plantejament s'obtidrien en respondre les preguntes següents (Subirats, 1990): Què estan fent els poders públics?, per què ho estan fent? i quines conseqüències tenen les seves accions sobre la realitat social?

Diversos autors determinen les fases que comprèn el procés que hem anomenat d'anàlisi de les polítiques públiques. Després de considerar les aportacions d'alguns d'ells (Tamayo, 1997; Subirats, 1994; Baena del Alcázar, 1993; Meny i Thoenig, 1992), podem afirmar que l'anàlisi de polítiques públiques es compon de quatre grans *fases* que estan molt vinculades entre elles:

1. La definició del problema.
2. La presa de la decisió.
3. La posada en pràctica o implantació de la decisió.
4. L'avaluació.

Durant la primera fase, els esforços se centren a detectar els problemes públics amb antelació i a establir una agenda; és a dir, decidir quin es té en

compte i fins a quin punt (Tamayo, 1997), ja que no tots els problemes poden ser objecte de la mateixa atenció per part de les administracions públiques. El disseny de l'agenda és fonamental perquè ens indica tant els interessos dels poders públics com la seva percepció del que és o no és important per a la ciutadania.

Després de definir el problema, s'ha de formular la política; és a dir, la solució a aquest problema. Així doncs, aquesta segona etapa genera un procés de presa de decisions que es concretarà en: 1) l'establiment dels objectius que s'han d'assolir amb la decisió, 2) la consideració de solucions alternatives, 3) l'avaluació de les diferents opcions i 4) la selecció de la iniciativa millor (o combinació d'iniciatives). Si bé existeixen diversos models de decisió, a l'hora de formular la política pública és important tenir en compte «... no sólo la racionalidad, los valores de eficacia y eficiencia económica [...] sino también la viabilidad y legitimidad políticas, el valor de la sensibilidad democrática, que recomienda quién gana qué y quién pierde qué con cada alternativa» (Tamayo, 1997).

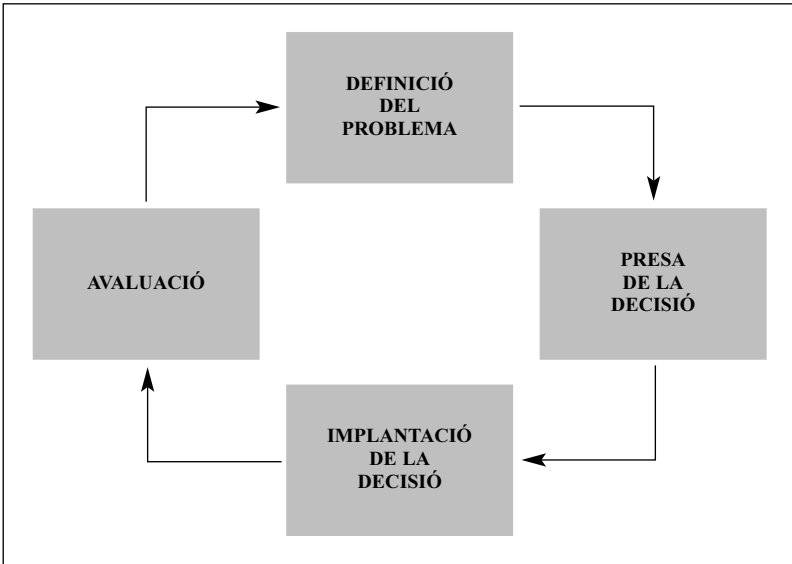
L'execució de les polítiques públiques implica l'aplicació d'un programa d'acció a un problema que s'ha plantejat. Aquesta posada en pràctica de la decisió adoptada també s'ha de planificar amb antelació, especialment si es té en compte que la formulació de la política pública s'ha realitzat des de la perspectiva estratègica de l'organització pública, o nivell de decisió polític, mentre que la implantació correspon als buròcrates (Subirats, 1994; Meny i Thoenig, 1992).

Els resultats de l'acció governamental es valoren en la quarta i última fase: l'avaluació. De tot el cicle, aquesta és l'etapa marc del nostre estudi i a la qual, doncs, dedicarem més extensió. Igual com Ballart (1992), també nosaltres considerem que l'avaluació s'ha de caracteritzar per la utilització dels mètodes de recerca de les ciències socials amb l'objectiu de determinar els efectes reals d'una política pública tan bon punt aquesta hagi estat implantada.

L'avaluació clou el cicle de l'anàlisi de polítiques públiques, però alhora constitueix la primera fase d'aquest procés (Geva-May i Pal, 1999; Tamayo, 1997) ja que els resultats que se n'obtenen serveixen de base per modificar la política pública estudiada o, fins i tot, per dissenyar-ne una de nova, més adequada. Així, l'avaluació controlaria en quin grau s'assoleixen els objectius que persegueix la política pública, amb vista a detectar l'existència de desviacions i ajudar a corregir-les.

La figura següent mostra el caràcter cíclic del procés d'anàlisi de les polítiques públiques:

Figura 5: L'anàlisi de les polítiques públiques

Font: Elaboració pròpia

Finalment, volem destacar que els models que es proposen per a la realització de l'anàlisi de les polítiques públiques que parteixen de la premissa de l'existència d'una seqüència són diversos, tal com ja hem assenyalat anteriorment. Entre ells, ens sembla adequat esmentar el model de Hoogwood i Gunn, el de Lindblom i el de Dunn (Cabrera, 1998).

EL DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT AVALUADORA

«Com que el nostre propòsit és indagar quina és, d'entre totes les associacions polítiques, la que han de preferir els homes que són amos de triar-ne una al seu gust, haurem d'estudiar, alhora, l'organització dels estats que són considerats els que tenen les lleis i les constitucions millors que els filòsofs han imaginat mai, i ens haurem de limitar a les més notables. Per aquesta via, descobrirem allò que cada una d'elles pot contenir de bo i aplicable, i al mateix temps demostrarem que si intentem formar una combinació política diferent de totes elles, ens mou a fer-ho

no un desig va de lluïment del nostre enginy, sinó la necessitat d'evidenciar els propis defectes de totes les constitucions existents.»

ARISTÒTIL

Com assenyalen Rossi i Freeman (1993), molt abans que Sir Thomas More encunyés el terme *utopia* l'any 1516, les persones ja havien provat de cercar un món perfecte. Els problemes que afrontem cada dia evidencien que ni les seves aspiracions, ni les nostres, han arribat a assolir-se. Si bé aquestes dificultats i la seva importància canvien amb el temps i segons les societats i les cultures, des de l'antiguitat les persones han descrit, han comprès i han millorat els defectes de la condició humana de diverses maneres. Tot i que la paraula *avaluació* és recent, les activitats que engloba no ho són. Ja l'any 1600, Hobbes i els seus contemporanis es van preocupar de trobar mesures numèriques per valorar les condicions socials i identificar les causes de mortalitat, morbiditat i desorganització social. Però, quina és la història més recent d'aquesta disciplina?

1. L'avaluació als Estats Units

Malgrat que Weiss (1998) data el primer estudi pròpiament avaluatiu l'any 1833,⁵ i sense oblidar que els governs sempre han intentat trobar formes de saber si el que feien, sobretot en els àmbits de l'educació i la salut, tenia algun impacte demostrable en la societat (Peters, 1998), no és fins al període dels anys seixanta del segle xx que podem començar a parlar d'aquesta disciplina tal com la coneixem avui. Concretament als Estats Units, país capdavanter en la programació i l'avaluació de polítiques públiques, aquesta etapa coincideix amb el desenvolupament de la versió nord-americana de l'estat del benestar, que es materialitza en els *programes socials* de la *Great Society* i de la *War on Poverty* durant els mandats dels presidents Kennedy i Johnson (Rossi i Freeman, 1993; Ballart, 1992). La necessitat del govern federal d'avaluar aquests programes (entre els quals s'inclouen serveis legals, educació preescolar, serveis de salut mental o accions de prevenció i correcció de la delinqüència) per esbrinar si funcionaven,

5. Treball de caràcter estadístic, publicat pel francès A.M. GUERRY, que intentava demostrar que l'increment de l'educació no disminuïa el nombre de crims.

com també a qui i com incidien (en definitiva, per determinar el bon ús dels diners destinats als pobres) marca l'inici de les avaluacions a gran escala, que després es van ampliant a d'altres àrees (protecció del medi ambient, conservació de l'energia o control de la immigració, per esmentar-ne alguns exemples) i que tenen un paper fonamental en la institucionalització de la disciplina durant els anys setanta.

La *sistematització de l'avaluació* s'esdevé amb la creació d'unitats d'avaluació en diverses oficines federals i amb la importància que s'atorga al procés pressupostari a l'hora de justificar programes efectius pel que fa al seu cost⁶ i, àdhuc, eficients. Tanmateix, el paper protagonista el fa, en aquest sentit, la *General Accounting Office* (GAO), que deixa de ser una organització estrictament de comptabilitat financera i passa a ser una institució d'avaluació (Peters, 1998), la qual cosa la porta a incloure entre les seves activitats les anomenades *auditories d'economia i eficiència*, que analitzen si l'organisme avaluat està protegint i gestionant els recursos d'una manera racional i eficient, i les *auditories de programes*, que examinen la determinació del grau de compliment dels resultats fixats per la normativa o l'autoritat pertinent, l'efectivitat de l'organització, el programa, l'activitat o les funcions i l'observança de la normativa aplicable en la matèria en qüestió. Diversos autors coincideixen a afirmar que aquest canvi a favor d'una posició més analítica de la política constitueix, durant aquests anys, un dels desenvolupaments més importants de l'avaluació als Estats Units.

En aquest període, el món *acadèmic* també contribueix a l'avanç de la disciplina. Si els anys seixanta s'havien caracteritzat per un gran increment en el nombre de llibres i comunicacions sobre la pràctica de l'avaluació, als primers anys setanta es publiquen una gran varietat d'obres sobre avaluació, que inclouen crítiques a la qualitat metodològica d'alguns estudis i discussions sobre els aspectes estructurals i de l'organització que limiten les avaluacions amb èxit (Rossi i Freeman, 1993). El 1976 es publica per primera vegada a la revista *Evaluation Review*. A partir d'aleshores, moltes conferències, associacions, grups de recerca o congressos testimonien el ràpid desenvolupament que es produeix en aquest camp.

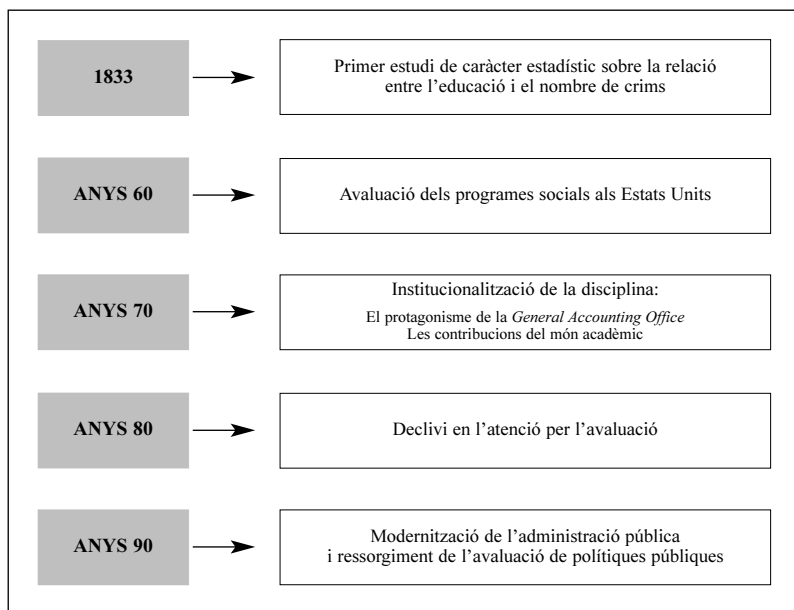
L'activitat avaluadora continua creixent fins al 1981, any en què Ronald

6. Ja l'any 1965, el Departament de Defensa dels Estats Units havia desenvolupat el *Programming, Planning and Budgeting System* en un intent de racionalitzar la pressupostació i la gestió dels seus programes. Sobre això, BALLART (1992) afirma que «... uno de sus componentes consistía en la evaluación ex ante de la eficacia y de la eficiencia de programas alternativos para alcanzar cada uno de los objetivos del departamento».

Reagan és proclamat president dels Estats Units (Weiss, 1998). A partir d'aquest moment, i durant més d'una dècada, l'atenció per l'avaluació decreix. Segons Peters (1998), hi ha tres motius fonamentals que expliquen aquesta caiguda. En primer lloc, disminueixen dràsticament els recursos disponibles, tant per implantar programes com per avaluar-los. En segon lloc, es perd part de l'interès acadèmic en aquesta matèria, la qual cosa suposa que l'activitat investigadora disminueix en aquest sentit. Finalment, i no per això és un factor menys important, el mateix govern deixa de ser client de l'avaluació. Peters (1998) ho constata així: «Con el advenimiento de la administración Reagan en Washington y de un número mayor de gobernadores más conservadores, a nivel estatal, daba la impresión de que los encargados de tomar las decisiones ya sabían las respuestas para su propia satisfacción, y éstas eran que la mayoría de los programas públicos, en realidad, no funcionaban».

A mitjan anys noranta, es pot observar novament algun tipus de ressorgiment de l'avaluació de les polítiques públiques en el govern nord-americà, especialment a escala federal, i gràcies als esforços de modernització de l'Administració pública nord-americana que promou l'administració Clinton i que es caracteritzen per una iniciació ràpida en la cultura del canvi (basada en l'eliminació de costos i esforços innecessaris, l'orientació absoluta al client i els intents de motivar els empleats amb vista a la consecució de resultats), la simplificació de regles i procediments, una reforma del procés d'obtenció de resultats, un progrés en la coordinació de les activitats gestores del govern, un impuls de la innovació per part dels gestors federals i la millora de la prestació de serveis amb accions com la identificació del públic objectiu, el mesurament i l'avaluació dels resultats, l'atenció a les queixes del client o la facilitat en l'adquisició d'informació. Aquesta nova filosofia de gestió pública que ha permès recuperar l'activitat avaluativa ha estat acompanyada d'un esforç legislatiu important, en què destaquen la *Government Performance and Results Act* de 1993, que busca proporcionar a cada una de les organitzacions governamentals, com també al Congrés, informació sobre els fins establerts i de la veritable actuació dels programes públics, i la *Regulatory Review Act* de 1996, que potencia l'avaluació estrictament econòmica ja que requereix que l'Oficina de Gestió i del Pressupost revisi tota la nova regulació i que en fixi els costos (Peters, 1998). Aquests progressos més recents que ha experimentat el país nord-americà estan estimulant, sens dubte, la recerca avaluativa, i generen nous tipus d'activitats avaluadores, tant a escala estatal com local, que caracteritzaran la disciplina en els propers anys.

Figura 6: L'avaluació als Estats Units

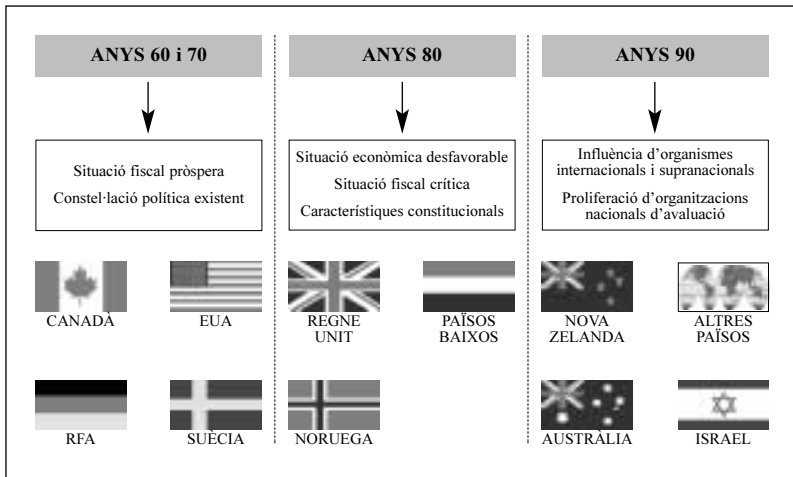
Font: Elaboració pròpia

Com es desprèn del que s'ha exposat fins ara, que se sintetitza a la figura 6, l'experiència nord-americana quant a l'avaluació de les polítiques públiques ens permet d'establir un marc de referència per aquesta disciplina, que ens ajuda a comprendre les noves tendències amb relació a aquesta matèria, com també els avenços que s'han produït en altres països.

2. L'avaluació fora dels Estats Units

Si bé l'avaluació no és un àmbit exclusiu del país nord-americà, el procés de desenvolupament de la disciplina al Canadà i en alguns països de l'Europa occidental segueix, a grans trets, les mateixes pautes. Nioche (1993) i Derlien (1998) així ho expliquen i fan referència a dos moviments successius en el camp de l'avaluació de les polítiques i els programes públics, tal com es mostra al gràfic següent:

Figura 7: L'avaluació fora dels Estats Units

Font: Elaboració pròpia

El primer, protagonitzat pels Estats Units, el Canadà, la República Federal Alemanya i Suècia durant els anys seixanta i setanta, està molt relacionat amb el procés de planificació i programació d'importantes polítiques d'intervenció econòmica i social (Ballart, 1992). Derlien (1998) afirma que l'auge de l'avaluació en aquest grup de països s'ha de relacionar amb les condicions de les *economies nacionals* respectives i, en conseqüència, amb la *situació fiscal* dels seus governs (situacions econòmiques pròsperes, amb pressupostos creixents que permeten fer grans inversions en programes socials) i amb la *constel·lació política* existent (partits generalment reformistes: socialdemòcrates a la República Federal Alemanya i a Suècia, demòcrates als Estats Units i liberals al Canadà).

La segona generació de països que institucionalitzen l'avaluació entra en escena cap als anys vuitanta. Entre ells hi ha el Regne Unit, durant el mandat de Margaret Thatcher, els Països Baixos i Noruega. Derlien (1998) també vincula la situació econòmica i la representació de partits conservadors al govern amb el desenvolupament de l'avaluació en aquests països. Així, afirma que, al final dels anys setanta, «... la situació econòmica relativament desfavorable y la crítica situación fiscal promovieron que la eva-

luación se hiciera por la vía del proceso presupuestario...»). En un context així, els ministeris de finances, els òrgans d'auditoria i els parlaments en van esdevenir els actors principals (Nioche, 1993).

Segons Derlien (1998), en aquest procés d'institucionalització hi ha encara un tercer conjunt de factors que determinen una actitud més o menys favorable dels diferents governs respecte de l'activitat avaluadora. L'autor els recull amb el nom de *característiques constitucionals* i fan referència a dos aspectes clau: la relació constitucional entre els poders executiu i legislatiu del govern (segons Ballart, 1992, «... en aquellos países donde los tribunales o agencias encargados del control de la contabilidad pública son más independientes del ejecutivo, existe una tendencia por parte de los Parlamentos a utilizar estas instituciones como soporte técnico para evaluar los programas de la Administración» i «a nivel ejecutivo, la evaluación es impulsada de forma generalizada por los Ministerios de Hacienda [...] de forma paralela a la introducción de las reformas presupuestarias...») i l'efecte de les constitucions federals o unitàries, ja que la manera de dur a terme l'avaluació varia segons el nivell en què es troba l'òrgan que la fa.

A la dècada dels noranta, nous països, com ara Israel, Austràlia o Nova Zelanda, s'han començat a interessar per l'avaluació de les polítiques públiques com a instrument de gestió. La influència de la Unió Europea també es fa notar i alguns dels seus països membres (especialment els que reben importants fons estructurals, com Irlanda) estan activant dispositius d'avaluació. Molts organismes internacionals, com l'ONU i algunes de les seves agències, o el Banc Mundial, han desenvolupat unitats d'avaluació que són considerades punts de referència per als professionals de la disciplina. Finalment, la proliferació d'organitzacions nacionals d'avaluació, algunes de les quals s'enumeren a la llista del quadre següent, elaborada el setembre de 1999, també està contribuint a l'evolució d'aquest camp.

Quadre 1: Organitzacions nacionals d'avaluació, setembre de 1999

-
- African Evaluation Association
 - American Evaluation Association
 - Association Comorienne de Suivi et Évaluation
 - Associazione Italiana di Valutazione
 - Australasian Evaluation Society
 - Canadian Evaluation Society
 - Central American Evaluation Association
-

(continua)

(continuació)

- Deutsche Gesellschaft für Evaluation
 - Ethiopian Evaluation Association
 - European Evaluation Society
 - Israeli Association for Program Evaluation
 - Kenya Evaluation Association
 - La Société Française de l'Évaluation
 - Malaysian Evaluation Society
 - Nigerian Evaluation Association
 - Programme for Strengthening the Regional Capacity for Evaluation of Rural Poverty Alleviation Projects in Latin America and the Caribbean (PREVAL)
 - Réseau Malgache de Suivi et Évaluation
 - Réseau Nigérien de Suivi et Évaluation
 - Russian Evaluation Network
 - Swedish Evaluation Network
 - Société Québécoise d'Évaluation de Programmes
 - Sri Lanka Evaluation Association
 - Swiss Evaluation Society
 - UK Evaluation Society
 - Zimbabwe Evaluation Association
-

Font: Russon (1999)

En definitiva, i a manera de resum, es pot afirmar que l'avaluació existeix fora dels Estats Units, si bé amb un grau d'evolució diferent, i cal reconèixer encara el paper impulsor que aquest país hi ha exercit (Wollmann, 1997).

3. L'avaluació a Espanya

Tot i que els països que l'envolten estan immersos, des de fa més de dues dècades, en l'avaluació de les polítiques públiques, Espanya té un retard important en aquesta matèria. Si considerem que l'avaluació és part del procés de modernització de les administracions públiques dels diferents territoris explorats, podem afirmar que aquest procés està en plena fase d'expansió al nostre país, com a conseqüència de la joventut de les nostres estructures democràtiques. Tot i així, als darrers anys, s'han fet avenços importants gràcies a la presència d'una sèrie de transformacions que Ballart (1996b) i Ramos i Zapico (1996), entre altres, resumeixen en les següents:

1. *Creixement intens i ràpid de la despesa pública*: És conseqüència de la construcció tardana de l'estat del benestar i experimenta l'expansió més gran durant el període 1975-1987. Com indica Recio (1996), tan sols la despesa social ha passat a ser del 4,87% del PIB l'any 1964 al 22,49% el 1992, la qual cosa suposa un augment de 17,62 punts percentuals. En pessetes, a preus corrents de mercat, s'ha multiplicat per 222,04. Tot i així, i corroborant el que Ballart (1992) indica, la taula següent mostra que Espanya, en la mateixa sèrie d'anys, ha destinat una proporció menor de recursos a programes d'intervenció social com a conseqüència, probablement, d'un volum del PIB espanyol inferior al de la mostra dels països que s'han pres en consideració. Aquest fet justificaria en part el distanciament d'Espanya respecte del seu entorn en la institucionalització de l'avaluació.

Quadre 2: Despeses socials corrents en % sobre el PIB a preus de mercat

	Alemanya	Dinamarca	Espanya	França	Països Baixos	Regne Unit
1970	21,40	19,50	6,38	20,70	20,80	16,40
1974	24,60	24,00	8,69	21,50	25,20	19,40
1975	27,80	25,90	9,67	22,30	27,80	20,60
1976	27,40	25,30	10,64	23,10	28,30	19,60
1977	27,40	N.D.	11,27	23,90	28,80	19,70
1980	28,74	28,72	18,20	25,35	30,16	21,51
1981	29,58	30,10	19,69	26,70	31,19	23,70
1982	29,68	30,61	19,44	27,88	32,87	24,07
1983	28,80	30,14	19,48	28,30	33,44	23,90
1984	28,53	28,65	19,59	28,72	32,21	24,19
1985	28,35	27,83	20,19	28,82	31,68	24,33
1986	28,13	26,73	19,86	28,51	31,30	24,35
1987	28,55	27,38	19,81	28,12	32,00	23,46
1988	28,55	28,94	19,80	27,93	31,73	21,94
1989	27,54	29,92	20,05	27,54	30,98	21,74
1990	26,96	29,62	20,59	27,67	32,19	22,77
1991	25,27	30,74	21,71	28,46	32,37	24,71
1992	25,21	31,38	22,49	29,25	32,99	27,29

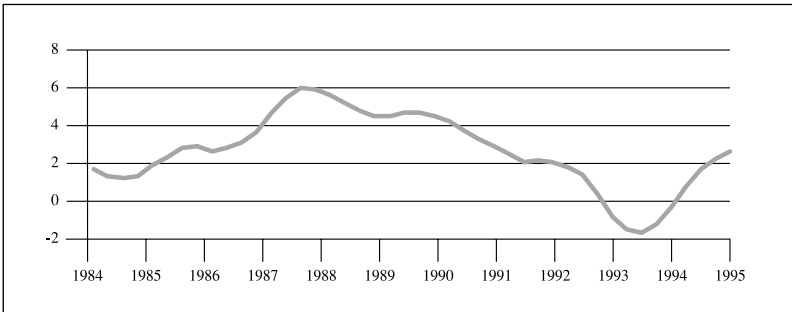
Font: Recio (1996)

2. *Construcció de l'estat de les autonomies*: Ha portat com a conseqüència la descentralització tant política com administrativa del govern del país. Només per donar algunes xifres que reflecteixen aquesta evolució, pel que fa a la distribució de la despesa pública, l'any 1988 l'Administració central gestionava aproximadament el 88% dels recursos i només el 12% quedava en mans de les administracions territorials. L'any 1996, les 17 comunitats autònomes ja controlaven més del 26% de la despesa pública del país. Com afirmen els investigadors del Centre d'Estudis del Canvi Social (1997), «sus más de 1.000 diputados han ido elaborando en las legislaturas ya concluidas más de 2.000 leyes y sus cerca de dos centenares de presidentes, vicepresidentes y consejeros aprueban decretos, dictan órdenes y controlan, cada día de forma más decisiva, muchos de los servicios vitales para la buena marcha de la sociedad española».

3. *Integració a la Unió Europea*: Ja hem comentat abans que els països que reben una quantitat important de fons estructurals precedents d'Europa s'han vist obligats a fer avaluacions (Derlien, 1998). És el cas d'Irlanda i també d'Espanya, que ha rebut un estímul important, en aquest sentit, de l'entitat supranacional, especialment pel que fa a les avaluacions relacionades amb les polítiques actives del mercat de treball, que han estat conseqüència, bàsicament, d'imposicions del Fons Social Europeu pels recursos que s'han destinat al nostre país (Sáez, 1999).

4. *Recessions econòmiques*: La conclusió del règim franquista ens introdueix en una etapa de deu anys de crisi que es caracteritza per la seva gravetat i la incapacitat del sistema econòmic espanyol per adaptar-se flexiblement als canvis econòmics que aquesta crisi reclama, com també per l'absència d'una política econòmica precisa que faciliti els ajustaments necessaris (Fuentes Quintana, 1993). Una vegada més, i després d'un període de recuperació econòmica (que té com a data fonamental la signatura del tractat d'adhesió a la Comunitat Europea), al principi de 1988 l'economia espanyola entra en una fase imparable de depressió que, tal com s'il·lustra al gràfic adjunt, comença lentament (el 1989-1990 les taxes de creixement del PIB encara són elevades) i registra el punt més baix al segon trimestre de 1993.

Gràfic 1: Evolució de l'economia espanyola, 1984-1994

Font: Fuentes Quintana (1995)

Aquestes situacions motiven un esforç considerable de reforma del sistema pressupostari, en el marc d'un procés més global de reforma de les administracions públiques espanyoles, que contribueix a cercar metodologies que tinguin per objectiu racionalitzar la despesa pública. Així doncs, l'any 1982 s'introdueix a Espanya el pressupost per programes, el qual, però, més tard resultarà ser un fracàs (Zapico, 1996). Més endavant es desenvolupen altres tipus d'estudis, generalment de caràcter retrospectiu i a vegades d'anàlisi cost-benefici (Zapico, 1989). Així mateix, com Ballart (1992) afirma, a les *Reflexiones para la Modernización de la Administración del Estado* (1990) el Ministeri d'Administracions Públiques es proposa establir mecanismes de seguiment i control «... dirigidos a la evaluación del grado de realización de los objetivos programados y la eficiencia de la gestión en sus distintas vertientes (financiera, organización, procedimientos, etc.)».

5. *Pressió social creixent per reclamar la millora dels serveis públics:* Si bé el fenomen de la reclamació és més freqüent i sòlid en les democràcies veteranes, com ara als Estats Units, al Regne Unit, a Alemanya o a França, a partir de la Constitució de 1978 els ciutadans espanyols expressen i defensen les seves opinions i interessos d'una manera més consolidada que en anys anteriors (Centre d'Estudis del Canvi Social, 1997). El desenvolupament dels valors democràtics al nostre país ha transformat les relacions entre els ciutadans i les autoritats públiques, de manera que ha convertit els primers en clients o usuaris i els segons en oferents de serveis

públics (Chías, 1995). En definitiva, la democratització del país ha permès que l'Administració se centri més en el ciutadà, consideri les seves demandes i les tracti adequadament, la qual cosa ha proporcionat una informació molt valuosa sobre els serveis oferts i, per tant, n'ha permès millorar la gestió (Senlle, 1996; Arias, 1994).

Tenint en compte els factors que hem esmentat, podem datar les *primeres experiències* d'avaluació al nostre país cap a la segona meitat dels anys vuitanta. Entre les primeres podem destacar la que el Ministeri de Treball va fer l'any 1988 amb l'Observatori Permanent de l'Ocupació (Ramos i Zapico, 1996), a la qual han seguit d'altres avaluacions, sobretot a escala microeconòmica. La Unitat Administradora del Fons Social Europeu ha estat la responsable de la majoria d'aquestes avaluacions, les quals han estudiat els cursos de formació ocupacional, els incentius a la contractació, els cursos de formació fora de l'empresa, els cursos a l'empresa o les iniciatives o els projectes d'ocupació, per citar-ne alguns exemples (Sáez, 1999).

Una segona experiència, realitzada en aquest cas pel Ministeri d'Afers Socials l'any 1992, és l'intent de mesurar el grau de satisfacció dels usuaris del Servei d'Atenció al Ciutadà. També cal esmentar la creació, un any més tard, de l'Observatori de la Qualitat dels Serveis Públics, a càrrec del Ministeri d'Administracions Públiques, i de l'Institut Nacional de Qualitat i Avaluació (INCE), a càrrec del Ministeri d'Educació (Ramos i Zapico, 1996). Aquest darrer, que encara avui manté l'activitat, de conformitat amb el que disposen la Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu (article 62.3)⁷ i la Llei orgànica 9/1995, de 20 de novembre, de la participació, l'avaluació i el govern dels centres docents (article 28),⁸

7. L'article 62.3 de la LOGSE diu: «L'avaluació general del sistema educatiu la realitzarà l'Institut Nacional de Qualitat i Avaluació. El Govern, després de consultar les comunitats autònomes, determinarà l'organització de l'Institut Nacional de Qualitat i Avaluació i proveirà els mitjans de tota índole que s'hi hagin d'adscriure».

8. «Article 28. Institut Nacional de Qualitat i Avaluació:

1. L'Institut Nacional de Qualitat i Avaluació realitzarà l'avaluació general del sistema educatiu mitjançant el desenvolupament de les activitats previstes a l'article 62 de la Llei orgànica 1/1990, de 3 d'octubre, d'ordenació general del sistema educatiu.

2. L'Institut Nacional de Qualitat i Avaluació oferirà suport a les administracions educatives que ho necessitin en l'elaboració dels seus respectius plans i programes d'avaluació.

El Govern farà públiques periòdicament les conclusions d'interès general de les avaluacions del sistema educatiu que hagi efectuat l'Institut Nacional de Qualitat i Avaluació i donarà a conèixer els resultats dels indicadors de qualitat establerts.»

és l'organisme d'abast estatal que s'ha previst per impulsar i coordinar les accions de diagnòstic i avaluació orientades a millorar la qualitat del sistema educatiu espanyol en conjunt.

En aquest mateix àmbit, a iniciativa del Consell d'Universitats i a proposta del ministre d'Educació, el Govern acorda, per mitjà del Reial decret d'1 de desembre de 1995, establir el Pla nacional d'avaluació de la qualitat de les universitats, la primera convocatòria del qual (que ha avaluat 46 universitats i 130 titulacions) ja ha donat els primers resultats (Consell d'Universitats, 1998).

Més recentment, el Reial decret 1892/1996 ha creat la Direcció General d'Inspecció, Simplificació i Qualitat dels Serveis, que depèn del Ministeri d'Administracions Públiques i està integrada dins la Secretaria d'Estat per a l'Administració Pública. Pel que ara ens interessa, entre les seves funcions principals destaquen: 1) les actuacions en matèria d'inspecció de serveis (accions directes i de suport, col·laboracions tècniques, projectes de millora dels sistemes de gestió) i elaboració de programes d'avaluació de la qualitat dels serveis públics, i 2) les actuacions per a la simplificació dels tràmits, els procediments administratius i els mètodes de treball, com també per a la normalització i la racionalització de la gestió burocràtica.

Finalment, el 2 de juny de 1999, la pàgina web del Ministeri d'Administracions Públiques publicava la informació que presentem al quadre adjunt i que ens permet albirar un horitzó favorable a l'avaluació a Espanya, malgrat que el mesurament dels resultats no hagi estat fins ara una pràctica habitual i estesa a l'Administració de l'Estat espanyol.

Quadre 3: El futur de l'avaluació a Espanya

El MAP ha elaborado un programa general de actuación que afecta a todos los ministerios

La Administración General del Estado se ha comprometido hoy a aplicar un sistema de autoevaluación en sus unidades administrativas que permitirá conocer el grado de eficacia y las posibilidades de mejora de sus servicios para una adecuada atención al ciudadano. El sistema parte de la consideración del ciudadano como usuario de las Administraciones Públicas, sitúa su satisfacción en la cúspide de sus prioridades y motiva a funcionarios y empleados públicos a comprometerse a construir una nueva Administración donde son protagonistas activos.

Así lo expuso hoy el ministro de Administraciones Públicas, Ángel Acebes, en la presentación de la «Guía de autoevaluación para la Administración Pública», a la que también

(continua)

(continuació)

acudieron Fernando de Ybarra, presidente del Club de Gestión de Calidad, y el presidente de RENFE, Miguel Corsini, como representante de la empresa que en 1998 obtuvo el Premio Europeo de Calidad por el servicio que presta el AVE.

Editada por el MAP y el BOE

Esta guía, coeditada por el MAP y el BOE, es una adaptación para la Administración del Modelo Europeo de Gestión de Calidad, que ha demostrado su eficacia tanto en organizaciones públicas como privadas.

El Modelo Europeo de Gestión de Calidad adaptado a la Administración Pública constituye un modelo de autoevaluación que permitirá a las unidades administrativas conocer cuál es su situación y aprender de sus puntos fuertes y de sus áreas de mejora. La autoevaluación se convierte así en el elemento esencial de la mejora ya que los resultados de la autoevaluación dan lugar necesariamente a la puesta en marcha de un plan de mejora.

Aplicación experimental

El Ministerio de Administraciones Públicas ha impulsado este modelo europeo de gestión de calidad mediante un programa, iniciado el pasado mes de marzo, que se está aplicando experimentalmente en cinco unidades administrativas: la Intervención de Armas de la Comandancia de la Guardia Civil de Barcelona, el Parque Nacional de Ordesa, la Oficina Española de Patentes y Marcas, la Dirección Provincial de Educación de Ávila y la Dirección Territorial del INSALUD en La Rioja.

El uso del modelo europeo de gestión de calidad supone, en la práctica, un avance importante en la aplicación del Acuerdo del Consejo de Ministros del 17 de julio de 1998, por el que se promueve la implantación de sistemas de evaluación del rendimiento de unidades de la Administración General del Estado.

Para cumplir este acuerdo del Gobierno, el ministerio que dirige Acebes ha preparado un Programa General de Actuación para 1999 sobre la base de planes elaborados por los diferentes ministerios. En el programa se integran las actuaciones previstas por los Ministerios, y las de apoyo y colaboración técnica que va a prestar la Dirección General de Inspección, Simplificación y Calidad de los Servicios, así como las de formación de los directivos públicos sobre evaluación del rendimiento.

Un total de 13 ministerios disponen ya de estos planes, 10 han solicitado al MAP apoyo y asesoramiento técnico para implantar el sistema de evaluación, y 15 centros directivos concluirán durante este año actuaciones concretas encaminadas a la implantación de sistemas de autoevaluación del rendimiento de unidades administrativas.

(continua)

(continuació)

Sentadas las bases

Con las acciones del Programa General de Actuaciones para 1999, la publicación de la «Guía de autoevaluación para la Administración Pública» y la implantación experimental del Modelo Europeo de Gestión de Calidad se sientan las bases de una Administración preocupada por conocer cuáles son las necesidades de la sociedad y de los ciudadanos y cómo pueden mejorarse, de forma continuada, los servicios que presta.

En este sentido, Acebes señaló que su ministerio continúa trabajando para construir una Administración al servicio de la sociedad española y fruto de ello, según anunció, será la presentación ante el Consejo de Ministros del real decreto que regulará las Cartas de Servicio y la creación de los Premios a las Mejores Prácticas y a la Calidad en la Administración Pública. En esas cartas las unidades administrativas incluirán los servicios que prestan, los niveles de calidad y su forma de participar y exigir unos buenos servicios.

Administración moderna

Con estas medidas, a juicio del ministro, se está construyendo una Administración Pública moderna, profesional y al servicio de la sociedad, «que debe estar a la altura de las mejores empresas de este país». «Una Administración —continuó diciendo— que presta buenos servicios a los ciudadanos, promueve el progreso económico, asegura las mismas oportunidades a todos y contribuye a la prosperidad y bienestar social.»

Font: Pàgina web del Ministeri d'Administracions Públiques (1999)

En una altra línia, pel que fa a les *comunitats autònomes*, l'any 1992 el Departament de Treball i Seguretat Social del Govern Basc va dur a terme una avaluació del Programa de renda mínima i ajuda d'emergència. Durant aquesta mateixa època, el Servei Català de la Salut va desenvolupar un sistema d'indicadors orientats a monitorar els projectes subcontractats amb entitats privades (Ramos i Zapico, 1996). L'any 1994, aquesta mateixa entitat va crear l'Agència d'Avaluació de Tecnologia Mèdica amb l'objectiu principal de donar suport al procés de presa de decisions i d'elaboració de polítiques de salut a partir de l'avaluació de les tecnologies mèdiques (equips, fàrmacs, dispositius i procediments preventius, diagnòstics, terapèutics i rehabilitadors que s'utilitzen en l'atenció sanitària).

Pel que fa a l'àmbit de l'educació, a escala autonòmica, cal destacar, entre altres iniciatives, la creació de l'Institut d'Avaluació de la Qualitat de l'Ensenyament per part del Govern de les Canàries (Cabrera, 1998), la

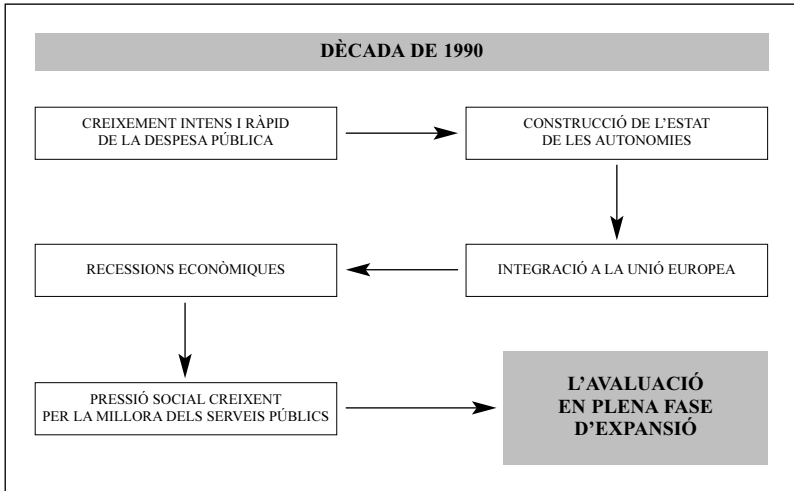
posada en funcionament de l'Agència de la Qualitat del Sistema Universitari a Catalunya l'any 1995 (i que el curs escolar 1996-1997 ja va realitzar 41 avaluacions en total) i el projecte d'Agència d'Avaluació de la Comunitat de Madrid, que es va anunciar l'octubre de 1998.

Tanmateix, és a *escala local* on les avaluacions encara han de recórrer un llarg camí, si bé a poc a poc comencen a sorgir alguns estudis, com ara l'avaluació sistemàtica dels programes de formació i ocupació de l'INEM de Barcelona (Albareda, 1988; Blanch, 1987), l'avaluació del pla integral de desenvolupament del barri de Roquetes a Barcelona (Ballart, 1992), l'avaluació dels serveis de la Guàrdia Urbana de l'Hospitalet de Llobregat (Ballart, 1992), la valoració de l'impacte de la política vial que va fer obligatori l'ús del casc en les motocicletes (Ballart i Riba, 1995), l'anàlisi de l'eficiència i de la distribució social i espacial de les biblioteques d'Alcobendas a l'àrea metropolitana de Madrid (Moreno i Álvarez, 1997), l'estudi del grau de satisfacció de la població resident al municipi de Santurtzi respecte dels serveis i les actuacions municipals (Villanueva i Pallín, 1998) o l'avaluació de les polítiques esportives de l'Ajuntament de Telde a l'illa de Gran Canària (Cabrera, 1998).

Moltes d'aquestes iniciatives han estat impulsades per les universitats espanyoles a les quals cal reconèixer que han contribuït a sistematitzar l'avaluació de les polítiques públiques a Espanya, no tan sols per mitjà de les recerques que han dut a terme sinó també gràcies als seus programes de formació específics en la matèria.

Com s'observa, el nostre país s'ha incorporat amb retard a l'avaluació i, tot i que encara es troba en fase de desenvolupament, ja podem dir que aquesta pràctica cada vegada és més habitual a les nostres administracions públiques (figura 8). Encara queda molt camí per fer. Pazos (1996) indica que en el futur s'hauria d'invertir en l'ús de metodologies millors i a fer-ne més difusió, en el desenvolupament de sistemes de recollida i producció d'informació útil per a l'avaluació i en la introducció d'incentius capaços de promoure una cultura que afavoreixi la utilització dels resultats de l'avaluació en la presa de decisions. Aquests són només alguns dels *reptes* que haurà d'afrontar aquesta disciplina en el futur immediat.

Figura 8: L'avaluació a Espanya

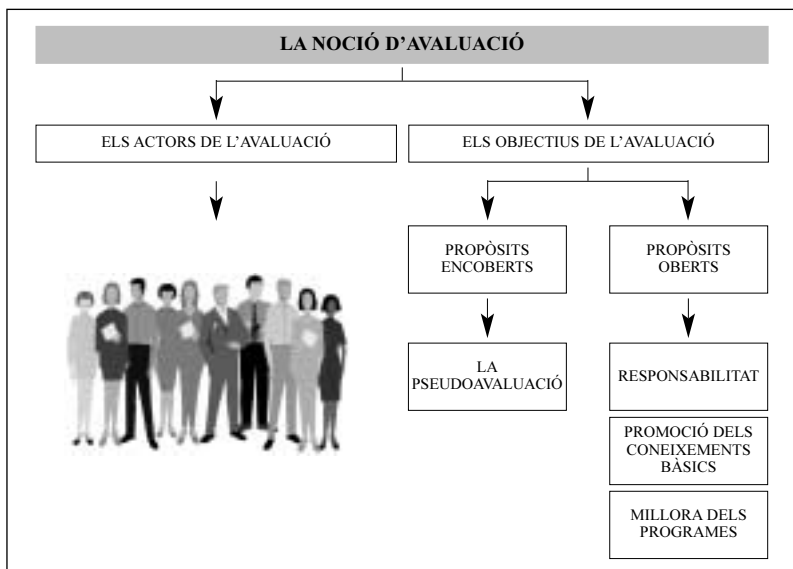

Font: Elaboració pròpia

EL CONCEPTE D'AVALUACIÓ

Si bé ja s'han introduït algunes idees sobre allò que el terme *avaluació* comporta, a les pàgines següents en precisarem el significat i alhora matissarem algunes de les qüestions bàsiques que convé considerar per obtenir un panorama global de l'evolució teóricoconceptual d'aquesta disciplina. La figura següent mostra el recorregut que farem:

Figura 9: El concepte d'avaluació

Font: Elaboració pròpia

1. El significat de la noció d'avaluació

«Al principi, Déu va crear el cel i la terra. I Déu veié que tot el que havia fet era molt bo. Hi hagué un vespre i un matí, i fou el sisè dia.

El setè dia, Déu va reposar de tota l'obra que havia fet. El seu arcàngel va venir a Ell i li va preguntar: “Senyor Déu, com sabeu que el que heu creat és ‘molt bo’? Quins són els vostres criteris? En quines dades heu bast el vostre judici? No esteu massa a prop de la situació per fer-ne una avaluació justa i imparcial?” Déu va reflexionar aquestes preguntes tot el dia i el seu repòs es va veure pertorbat greument. Al vuitè dia, Déu digué: “Lucífer, vés-te'n a l'Infern!”

I així es va crear l'avaluació, en una flamarada de glòria.»

PATTON (1997)

Com ja hem dit en un apartat anterior, és impensable concloure el procés d'anàlisi d'una política pública sense establir uns mecanismes adequats

que permetin fer la supervisió i el seguiment dels compromisos assumits pels agents polítics (García Falcón i Álamo, 1996). Aquesta fase, que en el context privat faria referència al control estratègic, és el que hem anomenat *avaluació*. Si bé aquest terme és utilitzat sovint en qualsevol àmbit, i no tan sols en el de les organitzacions públiques, és difícil trobar-ne una definició precisa, a causa de la seva gran elasticitat, els seus diversos usos i aplicacions a una gamma variada d'activitats humanes (Aguilar i Ander-Egg, 1992).

Si acudim al *Diccionario María Moliner* (1987) per cercar el *significat etimològic* del terme *avaluar*, trobem que aquesta paraula prové del francès *évaluer* i del llatí *valere*; és a dir, avaluar suposa indicar el valor d'una cosa. Així, l'avaluació, en la seva accepció més àmplia, es pot interpretar com un procés orientat a emetre un judici de valor. Aguilar i Ander-Egg (1992) afirmen que «se trata, pues, de un juicio en el que se hace una valoración o estimación de “algo” (objeto, situación o proceso), de acuerdo a determinados criterios de valor con que se emite dicho juicio». Així mateix, les paraules de Scriven (1991) «l'avaluació és el procés de determinar els mèrits, la vàlua i la importància de les coses» capten també el significat bàsic d'aquest concepte.

Tanmateix, emprar la noció d'avaluació en el context de les polítiques públiques requereix fer una aproximació més rigorosa al seu significat. Per aquest motiu, al quadre següent recollim i després comentem les definicions d'alguns dels autors més influents en la matèria, amb l'objectiu de ressaltar-ne les similituds i així poder tenir una perspectiva completa del que avui constitueix l'avaluació de les polítiques i els programes públics. Hem procurat seleccionar les definicions atenent èpoques històriques (les definicions estan ordenades cronològicament), països i plantejaments teòrics diversos per tal que la nostra descripció sigui la més precisa possible.

Quadre 4: Diferents significats del terme *avaluació*

Autors	Definicions
Tyler, 1942	Procés que té per objecte determinar en quina mesura s'han assolit uns objectius establerts prèviament.
Scriven, 1967	Activitat metodològica que consisteix en la recopilació i la combinació de dades de treball mitjançant la definició d'unes fites que proporcionin escales comparatives o numèriques, amb la finalitat de justificar: 1) els instruments

(continua)

	de recopilació de dades, 2) les valoracions i 3) la selecció de les fites.
Wholey <i>et al.</i> , 1975	Valoració de l'eficàcia d'un programa en funcionament per assolir els seus objectius, que es basa en els principis del disseny investigador per distingir els efectes d'un programa dels derivats d'altres forces que operen en una situació determinada, i que s'orienta a millorar el programa mitjançant la modificació de les operacions corrents.
Cronbach, 1983	Procés sistemàtic de recollida i valoració d'informació útil per a una eventual presa de decisions.
Alvira, 1985	Acumulació d'informació sobre una intervenció —programa—, sobre el seu funcionament i sobre els seus efectes i conseqüències.
Stufflebeam, 1987	Estudi sistemàtic i planificat, orientat i realitzat amb la finalitat d'ajudar un grup de clients a jutjar i/o a perfeccionar el valor i/o el mèrit d'algun objecte.
Aguilar i Ander-Egg, 1992	Forma de recerca social aplicada, sistemàtica, planificada i dirigida, encaminada a dirigir, obtenir i proporcionar, de manera vàlida i fiable, dades i informació suficient i rellevant sobre la qual es pugui fonamentar un judici amb relació al mèrit i el valor dels diferents components d'un programa (en la fase de diagnòstic, de programació o d'execució), o d'un conjunt d'activitats específiques que es realitzen, s'han realitzat o es realitzaran per tal que produeixin uns efectes i uns resultats concrets; comprovant l'extensió i el grau en què aquests assoliments s'han produït, de tal manera que serveixi de base o guia per a una presa de decisions racional i intel·ligent entre cursos d'acció, o per solucionar problemes i promoure el coneixement i la comprensió dels factors associats a l'èxit o al fracàs dels resultats.
Meny i Thoenig, 1992	Apreciació sistemàtica, basada en mètodes científics, de l'eficàcia i dels efectes reals, previstos o no, buscats o no, de les polítiques públiques.

(continuació)

Rossi i Freeman, 1993	Aplicació sistemàtica de procediments de recerca social per tal de valorar la conceptualització i el disseny, la implantació i la utilitat dels programes d'intervenció social.
Subirats, 1994	Mètode de recerca sistemàtica sobre la configuració d'un programa o una política determinada, i sobre la seva implementació i efectivitat.
Vedung, 1996	Acurada valoració retrospectiva dels mèrits, la importància i el valor de l'aplicació, la productivitat i els resultats de les intervencions governamentals, que es vol que tinguin un paper en futures situacions i accions pràctiques.
Weiss, 1998	Valoració sistemàtica de l'operació i/o dels resultats d'un programa o d'una política, en comparar-los amb un conjunt d'estàndards explícits o implícits, que contribueixen a millorar aquest programa o aquesta política.

Font: Elaboració pròpia

Podem considerar que Tyler és el precursor de la recerca avaluativa i, per tant, la seva definició és una de les primeres que s'han donat sobre el terme que ens ocupa. Es tracta d'una descripció molt senzilla, que bàsicament ens indica que la intenció de l'avaluació és analitzar les discrepàncies entre una situació desitjada o esperada i una altra d'existent i real per tal de poder detectar-ne les possibles desviacions i corregir-les. L'aportació de Tyler, amb els anys, ha donat lloc a l'anomenada *perspectiva clàssica* de l'avaluació per objectius, un tipus de recerca avaluativa a la qual dedicarem un dels apartats següents.

No podem passar per alt l'aportació d'Scriven, un dels primers teòrics en la matèria i el que ha aprofundit més la idea d'avaluació com a ciència de la valoració (Ballart, 1996a). Segons aquest autor, l'avaluació és una activitat metodològica i, en aquest sentit, fa referència al procés per mitjà del qual s'estima el mèrit o el valor d'alguna cosa. És interessant observar aquesta distinció entre mèrit i valor perquè per a Scriven són dos termes que tenen significats diferents. Així, el valor d'una acció ve donat pel grau de necessitat de fer-la, mentre que el mèrit té a veure amb la bona realització d'alguna cosa, independentment del valor que tingui (Aguilar i Ander-Egg, 1992). Així doncs, la realització d'un programa pot ser inelu-

dible, però aquest programa només serà classificat com a bo si satisfà les necessitats més importants de la població.⁹ Aquesta precisió terminològica és primordial perquè implica que, a l'hora d'avaluar, convé assenyalar unes normes i un criteri que permetin establir tant el mèrit com el valor de l'objecte avaluat.

Una altra de les primeres contribucions al món de l'avaluació, malgrat que va ser formulada alguns anys més tard, és la de Wholey *et al.* (1975). Com es desprèn de la seva definició, aquest autor fa èmfasi en la necessitat de millorar el programa o els programes que són objecte d'avaluació. Aquesta idea la repeteix al llarg de tota la seva obra. Per exemple, quasi quinze anys després de la seva obra, en un altre dels seus llibres (Wholey *et al.*, 1989), afirma que «in this book, our major focus is on the use of evaluation to improve agency and program performance». En definitiva, es tracta d'una avaluació íntimament relacionada amb un model de gestió orientat als resultats.

Una quarta definició que creiem que és important de reflectir és la de Cronbach perquè conté una consideració interessant: de tota la informació que l'avaluador té a l'abast, només s'ha de recollir la que és rellevant per prendre una decisió. És a dir, aquest autor fa èmfasi en la utilitat per a la presa de decisions. Com Ballart (1996a) afirma, segons Cronbach, «la evaluación sirve para “iluminar” las decisiones sobre distintas alternativas posibles, clarificando las cuestiones que interesan a las partes afectadas. La idea principal es entender el problema y el programa, el contexto político y, sobre todo, qué procesos contribuyen a los resultados esperados».

Un dels primers autors espanyols a plantejar la problemàtica de l'avaluació de programes és Francisco Alvira. Segons Aguilar i Ander-Egg (1992), aquest sociòleg espanyol s'aproxima a la noció d'avaluació per tal com intenta comparar en tot moment la situació aproximada del programa públic amb la seva situació inicial, seqüencial i prevista, i tracta d'expressar de manera quantitativa i qualitativa el que està fet i el que queda per fer. L'any 1991, Alvira reelabora aquesta primera definició, molt influïda per la tradició avaluativa nord-americana, i afirma que «evaluar es emitir juicios de valor, adjudicar valor o mérito a un programa/intervención, basándose en información empírica recogida sistemática y rigurosamente». En aquest sentit, fa dues consideracions. D'una banda, tota avaluació

9. Aquesta idea, desenvolupada amb el temps, ha donat lloc a l'anomenada avaluació lliure d'objectius (*goal-free evaluation*), és a dir, una avaluació que es fa segons les necessitats i no segons els objectius afirmats. En parlarem més endavant.

consta de dos processos: 1) el judici de valor o adjudicació del mèrit i 2) la recollida i l'anàlisi de la informació per tal que el judici de valor que se'n faci estigui prou justificat. D'altra banda, si avaluar és emetre judicis de valor, segons aquest autor, es necessiten uns criteris de valor que vindran determinats pels mateixos objectius de l'avaluació i que donaran lloc a diferents models avaluatius, com veurem més endavant.

En la mateixa línia que Cronbach se situa Stufflebeam, que també considera que l'avaluació només té sentit en la mesura que serveix per prendre decisions concretes. Així doncs, segons aquest autor, no n'hi ha prou de conèixer els objectius de l'avaluació sinó que és fonamental entendre'n el context, tenir en compte els recursos que el programa ha utilitzat, analitzar-ne el procés i avaluar-ne els resultats. Ens trobem davant d'una definició més global, sistemàtica i totalitzadora que les anteriors.

Malgrat que els països llatinoamericans no han assolit encara un alt grau de desenvolupament en els estudis i les aplicacions avaluatives, no volem deixar d'esmentar l'aportació d'Ander-Egg, que és un dels especialistes més reconeguts en aquell continent i s'ha dedicat amb profunditat a la política municipal cultural, la qual és objecte d'anàlisi en aquest treball. Ander-Egg, juntament amb M. José Aguilar, després d'analitzar una llista exhaustiva de definicions del concepte d'avaluació, proposa una nova aproximació al terme de la qual destaquem els aspectes següents: 1) l'avaluació no és conèixer per actuar sinó per millorar les maneres d'actuar; 2) la pertinència de la informació que es recull ve donada per la seva rellevància, és a dir, per la relació que té amb les decisions a les quals l'avaluació vol servir; per això s'afirma que l'avaluació no és un fi en si mateix, sinó un instrument al servei d'uns objectius relacionats amb elements d'una intervenció social; 3) si bé la majoria de vegades s'identifica l'avaluació amb una acció *a posteriori*, segons els autors de què parlem aquesta també es pot fer tant en el diagnòstic com en la fase de programació i execució, i 4) Aguilar i Ander-Egg assenyalen que l'objectiu de l'avaluació és «produir efectes i resultats concrets» i, per tant, la centren en els objectius de la política o el programa, però també en les necessitats dels usuaris o els beneficiaris.

S'observa, doncs, que aquesta definició holística es basa en les aportacions de diferents autors i recull els trets característics principals de l'avaluació com a procés sistemàtic de valoració o judici.

Si ara adreçem la nostra atenció a França, hi trobem dos dels autors més prestigiosos pel que fa a les qüestions relatives a l'avaluació i, en general, a l'anàlisi de les polítiques públiques: Ives Meny i Jean-Claude

Thoenig. Segons ells, l'avaluació és un gest diari que consisteix a identificar i mesurar els efectes propis (reals, diuen a la seva definició) d'una acció. A més, com que es tracta d'una apreciació, l'avaluació fa referència a un judici i, en aquest sentit, *avaluar* vol dir *prendre partit*, entrar en conflicte. El que ens crida més l'atenció d'aquesta definició és que posa l'accent en l'estudi dels efectes, en «la observación de los impactos concretos que han generado las intervenciones gubernamentales, en particular desde el ángulo de los efectos inesperados» (Meny i Thoenig, 1992). Aquesta èmfasi en els efectes reals de l'acció pública fa que els autors tradueixin el caràcter específic de l'avaluació en una perspectiva retrospectiva, és a dir, quan els impactes ja s'han generat.

En la mateixa obra de la qual hem extret la definició d'avaluació que defensen Rossi i Freeman, aquests estudiosos n'aclareixen el significat quan diuen que «evaluation researches (evaluators) use social research methodologies to judge and improve the ways in which human services policies and programs are conducted, from the earliest stages of defining and designing programs through their development and implementation» (Rossi i Freeman, 1993). Tot i així, considerem convenient destacar, tal com fa Ballart (1996a), que segons aquests autors l'avaluació engloba tres tipus d'activitats: 1) l'anàlisi de la conceptualització i el disseny de la intervenció, ja que cal documentar la necessitat d'un programa per tal de planificar, dur a terme i avaluar accions socials; 2) el control de la implantació d'un programa, i 3) l'avaluació de la utilitat d'aquest programa per tal de poder-ne defensar la continuïtat.

Parlar d'avaluació suposa, segons Subirats, que tant l'opinió pública com l'Administració pública tinguin un coneixement millor dels programes d'acció del govern, i que es puguin beneficiar de la informació que genera l'activitat avaluadora i descobrir si les coses han millorat o no. L'autor es pregunta, per tant, sobre l'eficàcia de la política i, en fer-ho, en qüestiona la implantació, és a dir, el nivell de racionalitat de la seva organització interna, el grau de predictibilitat de l'actuació del personal implicat o les pautes de direcció que s'han seguit, entre altres qüestions. En al·ludir als efectes de l'actuació dels poders públics, Subirats pretén, en darrera instància, «... reflexionar sobre la posible continuidad, modificación o terminación del programa...» (Subirats, 1994).

El suec Evert Vedung és un dels estudiosos europeus més influents pel que fa a l'avaluació de polítiques i programes. Hi ha diversos aspectes que ens criden l'atenció de la seva definició. En primer lloc, Vedung limita l'avaluació al context de les accions governamentals, cosa que cap dels autors anteriors ha fet tan clarament. En segon lloc, fa èmfasi en les accions i els

processos que actualment estan en curs o que s'han acabat fa poc. Considera que l'avaluació és un procés retrospectiu, un procés «... després dels fets» (Vedung, 1996). Això no impedeix que també consideri que l'avaluació és un procediment prospectiu, atès que s'ha d'utilitzar en futurs debats i en l'adopció de decisions públiques. Finalment, si es tracta d'una activitat relacionada amb la valoració dels mèrits, la importància i el valor, l'avaluació pressuposa l'adopció de criteris i de normes de decisió que permeten jutjar la idoneïtat de les intervencions públiques.

La nostra última referència és la de Carol H. Weiss, de la Universitat de Harvard. En la seva definició pren en consideració quatre elements: 1) la valoració sistemàtica (independentment que els mètodes utilitzats siguin quantitius o qualitius, l'avaluació es fa amb rigor i formalitat, d'acord amb els canons acceptats per les ciències socials), 2) l'objecte de la recerca (estudiar el procés i/o els efectes del programa), 3) la comparació (les dades obtingudes *versus* el conjunt inicial d'expectatives) i 4) l'objectiu de l'avaluació (fer que els programes funcionin millor i assignar-ne eficientment els recursos disponibles). Com s'observa, la seva idea de la recerca avaluativa és que aquesta no resol els problemes sinó que dona dades que es poden utilitzar per trobar solucions. La utilització conceptual de l'avaluació que defensa aquesta sociòloga nord-americana ha donat com a resultat el seu model «il·luminador» (*enlightening model*).

El repàs de totes aquestes definicions d'alguns dels autors clau en avaluació de polítiques i programes públics il·lustra l'evolució de la disciplina al llarg dels anys. Aquesta evolució és el resultat de la pràctica professional dels estudiosos i ha motivat, com a conseqüència, el desenvolupament de diferents models d'avaluació, tal com hem vist. Aquesta diversitat d'aproximacions a la matèria no és contradictòria i, per tant, no podem afirmar que, d'entre totes elles, hi hagi una definició «correcta» del terme que ens ocupa. Com afirmen Aguilar i Ander-Egg (1992), examinar les diferents aportacions ens ha ajudat a aproximar-nos amb precisió a la noció i la caracterització de l'avaluació. Tanmateix, per tenir un panorama complet de l'objecte de la nostra recerca no n'hi ha prou de conèixer les diferents definicions que s'han donat sobre avaluació. Cal continuar aprofundint altres aspectes tant conceptuals com metodològics.

2. Els objectius de l'avaluació

Com Ballart (1992) afirma, l'avaluació d'una política o programa pot incloure tot un conjunt de qüestions diverses segons quins siguin els motius

pels quals es decideixi de portar a terme. Si bé és molt difícil reflectir aquí totes les funcions que els diversos autors han atribuït a l'avaluació, en general podem distingir dos nivells d'objectius reconeguts per la majoria d'avaluadors, que presentem als apartats següents:

2.1. *Els propòsits oberts*

Com Vedung (1996), considerem que l'avaluació pot tenir tres importants objectius oberts o substantius: la responsabilitat, la millora dels programes i la promoció de coneixements bàsics.

Les motivacions clau de l'avaluació dissenyada per valorar la *responsabilitat* són esbrinar si els agents han exercit els seus poders delegats i han acomplert les seves tasques de manera adequada i, per tant, permetre que els directius jutgin la labor dels seus subordinats. D'aquesta manera es podran fer judicis d'informació avaluatius amb vista a adoptar decisions sobre la continuació, l'ampliació, la reducció i la finalització del programa en qüestió.

El més interessant de la responsabilitat com una de les funcions obertes de l'avaluació són les quatre perspectives des de les quals es pot examinar (Vedung, 1996). En primer lloc, la perspectiva política considera que l'avaluació és un instrument fonamental perquè els representants polítics comprovin que l'Administració està exercint realment les tasques que li han estat assignades. Des d'una perspectiva tècnica organitzativa, l'avaluació és considerada un instrument perquè els directius dels organismes públics tinguin informació sobre fins a quin punt els diversos subordinats estan complint correctament la seva labor. La tercera perspectiva, la del ciutadà, parteix del fet que aquest necessita de la recerca avaluativa per valorar de quina manera els polítics elegits i els seus agents, a diferents nivells, estan duent a terme les seves funcions amb l'objectiu d'exigir-los responsabilitats a les properes eleccions. Finalment, des de la perspectiva del client, categoria més restringida que la de ciutadà, l'avaluació pot reportar informació sobre si els serveis prestats són satisfactoris i s'estan distribuint equitativament.

Quan el propòsit radica en la *millora*, l'avaluació aspira a orientar un desenvolupament i un perfeccionament del programa per tal que resulti més dinàmic, efectiu, eficient, orientat al servei i adaptat a les preocupacions i les necessitats del client. Tal com indica el propi Vedung (1996), «la perspectiva de mejora del programa concibe la evaluación como un proceso iterativo en el que los resultados de la evaluación se vuelven a introducir en la planificación, gestión y aplicación del programa, haciéndolo con

la rapidez suficiente como para permitir la modificación y mejora de los programas operativos en curso. Este objetivo fija la prioridad en la velocidad, flexibilidad y relevancia de la evaluación...». Es després d'això que qui té el màxim interès per aquest segon tipus de finalitat és el personal responsable o directament relacionat amb la intervenció.

Molts autors no han diferenciat entre aquests dos objectius que acabem de comentar i els han unificat dient que el propòsit fonamental en qualsevol avaluació és produir informació que tingui alguna rellevància per a aquelles persones que encarreguen l'avaluació i que han de prendre decisions amb relació al programa avaluat (Ballart, 1992). Nosaltres, però, ens decantem per la divisió que Vedung (1996) estableix entre responsabilitat i millora, sobretot perquè, amb relació a la primera finalitat, té en compte d'altres grups interessats a utilitzar els resultats de la recerca. El que, sens dubte, és cert en els dos casos és la consideració dels objectius de l'avaluació des d'una dimensió instrumental, és a dir, tenint en compte la utilització directa i específica, generalment a curt i a mitjà termini, dels resultats de l'avaluació per a la presa de decisions i la resolució de problemes (Cabrera, 1998; Shulha i Bradley Cousins, 1997).

A un altre nivell se situa el tercer propòsit substantiu que esmenta Vedung (1996): el *coneixement bàsic*. Les recerques bàsiques, que es fonamenten en una dimensió conceptual, tenen per objecte incrementar la comprensió general de la realitat, influint en el pensament sobre les diverses qüestions d'una manera més general i a llarg termini (Cabrera, 1998). Així, per exemple, l'avaluació que té com a objectiu el coneixement posa a prova teories universals sobre la manera com operen les entitats públiques, les estratègies per subministrar serveis de primera línia o el funcionament de determinades modalitats d'intervenció. En definitiva, cerca el coneixement pel coneixement en si.

Per bé que aquesta funció avaluativa ha estat ignorada durant molt de temps, cada vegada són més els autors —entre els quals cal destacar Weiss (1998)— que s'hi mostren a favor i estan d'acord amb Vedung (1996) que s'hauria d'integrar més en l'avaluació per tal d'estimular la direcció i el personal del programa a adoptar una manera de pensar més analítica i una autocomprensió més profunda.

2.2. *Els propòsits encoberts*

Segons Aguilar i Ander-Egg (1992), les avaluacions que es fan per obtenir, mantenir o incrementar una esfera d'influència, poder o diners estan guiades per objectius encoberts o, seguint la terminologia de Vedung (1996), estra-

tègics. L'existència de motivacions ocultes dóna lloc a la distorsió, la falsificació o la utilització selectiva de l'avaluació, cosa que permet provocar un punt de vista determinat, positiu o negatiu, sobre un programa, independentment de la valoració objectiva que se'n faci. Des d'aquest punt de vista, les avaluacions tenen un caràcter més polític (Subirats, 1995; Ballart, 1992).

Alguns dels motius que tradicionalment han justificat una avaluació amb objectius encoberts, o *pseudoavaluació* (Suchman, 1967),¹⁰ són (Weiss, 1998; Vedung, 1996; Ballart, 1992; Aguilar i Ander-Egg, 1992):

- Les relacions públiques. Impliquen fer un estudi per crear una imatge positiva d'una institució, un conjunt d'actors polítics o un programa. D'aquesta manera, es busca la informació que pot ajudar a assegurar el suport públic i extreure'n la imatge que es desitja. Les avaluacions amb aquest objectiu són molt habituals quan es considera que el programa ha estat un gran èxit.
- L'ajornament. L'avaluació es pot utilitzar com un mitjà per posposar una decisió i, per tant, com un element tranquil·litzador. Això succeeix normalment quan el programa és objecte de debat o d'atacs directes.
- L'adulació. Suposa un intent de justificar un programa feble, de dues maneres: 1) seleccionant deliberadament per a l'avaluació només els aspectes que, ja de bon principi, sembla que tenen èxit (*eyewash*) o 2) ocultant els defectes d'un programa en evitar que se'n faci una valoració objectiva (*whitewash*).
- El deixament de responsabilitats. En els casos en què una facció en l'organització d'un programa dóna suport a una línia d'acció determinada, mentre que una altra facció s'hi oposa, es pot encarregar una avaluació que proporcioni dades evidents que permetin als partits rivals prendre una decisió o una altra.

En qualsevol cas, resulta impossible destriar els objectius estratègics de la política i l'Administració pública. A més, la combinació de propòsits oberts i encoberts fa més fascinant l'avaluació. Ballart (1992) i Vedung (1996), per exemple, defensen l'existència d'aquests últims però suggereixen que els avaluadors els haurien de tenir més en compte perquè el seu treball no es veïés afectat per determinades lluites de poder.

10. Citat a VEDUNG (1996). La referència completa és: SUCHMAN, E. (1967): *Evaluative research: principles and practice in public service and social action programs*. Nova York: Russell Sage.

3. Els actors de l'avaluació

Conèixer els actors d'una avaluació (és a dir, els diferents col·lectius als quals, d'una manera o d'una altra, afecten la intervenció i, potencialment, les conclusions de la recerca avaluativa) és important per dos motius. En primer lloc, perquè cada un d'aquests grups té interessos diferents, i a vegades contraposats, en el programa i, en conseqüència, el tipus d'informació que cal obtenir de l'avaluació difereix dels altres. En segon lloc, perquè ells seran els usuaris eventuais dels resultats obtinguts i, si bé una mateixa avaluació difícilment pot proporcionar informació d'utilitat immediata per a tots els actors, atesa la seva diversitat de preocupacions, l'avaluador ha de deixar clar el punt de vista o els punts de vista des dels quals dissenyarà i realitzarà la seva recerca, bo i reconeixent l'existència d'altres perspectives.

El quadre següent presenta una llista dels interessos tipus que hi ha, normalment, en qualsevol procés d'avaluació (Vedung, 1996; Rossi i Freeman, 1993; Subirats, 1992):

Quadre 5: Els actors de l'avaluació

Actors	Descripció
Dissenyadors i decisors del programa	Funcionaris polítics responsables de decidir l'inici d'un programa, la continuïtat, la discontinuïtat, l'expansió o les retallades possibles.
Patrocinadors o promotors del programa	Organitzacions que posen en funcionament i financen el programa objecte d'avaluació.
Patrocinadors de l'avaluació	Organitzacions que posen en funcionament i financen l'avaluació del programa.
Beneficiaris del programa o clients	Individus o col·lectivitats (per exemple, llars, empreses, organitzacions, municipis o altres unitats) que participen directament en el programa o que es veuen afectats pels resultats d'aquesta intervenció.
Direcció del programa	Individus o grups responsables de la direcció i la coordinació del programa.

(continua)

(continuació)

Personal del programa	Persones de primera línia, funcionaris operatius responsables de l'aplicació del programa i que es comuniquen directament amb els destinataris.
Avaluadors	Grups o individus responsables del disseny, la realització i els resultats de l'avaluació.
Competidors del programa	Persones, grups o instàncies administratives o polítiques que competeixen amb el programa que s'ha d'avaluar amb relació als recursos disponibles.
Actors contextuals	Organitzacions, grups, individus o altres unitats de l'entorn immediat d'una intervenció.
Comunitat d'avaluadors	Conjunt de tècnics i professionals de l'avaluació que, de manera individual o organitzada, poden expressar la seva opinió sobre l'avaluació realitzada i els seus defectes o qualitats.

Font: Elaboració pròpia

Davant de diversos grups i individus i, per tant, d'interessos múltiples, Rossi i Freeman (1993) esmenten dues conseqüències importants. Primer, els avaluadors han d'acceptar el fet que els seus esforços són només un recurs més en el mosaic complex en què es prenen les decisions i s'executen les accions. Segon, els conflictes d'interessos entre actors originen una sèrie de tensions entre les quals els autors destaquen: 1) la inseguretats de l'avaluador en escollir la perspectiva des de la qual dissenyar una avaluació, 2) les reaccions negatives dels patrocinadors de les avaluacions si els resultats d'aquestes no són positius i 3) els malentesos que poden comportar les dificultats de comunicació amb els diferents actors.

Si l'avaluador és capaç d'anticipar i planificar aquestes qüestions, aconseguirà minimitzar i, àdhuc, eliminar les tensions i dur a terme amb èxit un procés avaluatiu pluridisciplinari i plurifuncional (Lamarque, 1993).

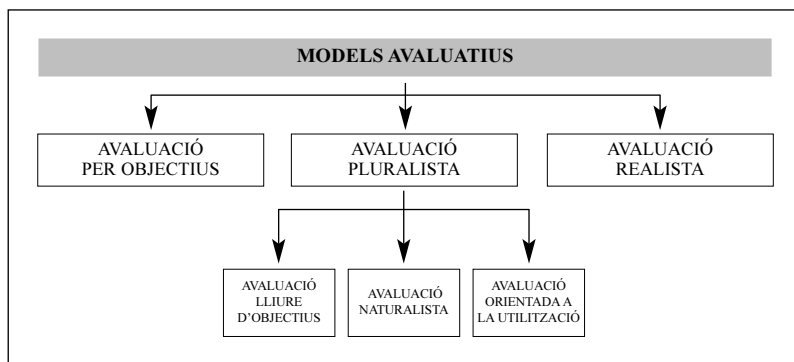
PERSPECTIVES I MODELS EN AVALUACIÓ

Com hem vist a l'apartat anterior, hi ha un nombre variat d'opinions sobre el que significa el concepte d'avaluació. Per bé que totes tenen aspectes en comú, cadascuna d'elles n'emfasitza diferents elements. Si s'estableixen

grups distints segons els aspectes que cada definició té en compte, ens trobarem davant una sèrie d'*enfocaments avaluatius*, que Stecher i Davis (1987) defineixen com conjunts coherents d'idees sobre allò que una avaluació hauria d'assolir (els objectius) i sobre la manera com ho hauria de fer (els procediments). Des d'aquest punt de vista, si bé totes les perspectives tenen com a finalitat última aportar informació significativa sobre un programa o una política pública, cadascuna d'elles interpreta de manera desigual qüestions com ara la recollida i l'anàlisi de les dades o la comunicació dels resultats.

Sense pretensió de ser exhaustius, perquè si ho fóssim podríem considerar que cada estudiós de l'avaluació representa un corrent diferent, al gràfic següent reflectim alguns dels models que ja s'han formalitzat i que són més àmpliament acceptats per la disciplina.

Figura 10: Perspectives i models en avaluació

Font: Elaboració pròpia

1. L'avaluació per objectius

És la manera clàssica de plantejar el problema de l'avaluació (Vedung, 1996; Ballart, 1992). El seu desenvolupament com a model, especialment en el camp de l'educació, correspon a Ralph Tyler, que entenia que la manera lògica de planificar un programa consistia a identificar un conjunt específic de finalitats i objectius i organitzar activitats per assolir-los. Per tant, des d'aquesta perspectiva, la qüestió fonamental és determinar els efectes atribuïbles a una política o intervenció i examinar fins a quin punt

serveix per a la realització de determinades fites (Ballart, 1992). Una cita de House (1980), extreta de l'obra de Vedung (1996), és molt explicativa en aquest sentit. L'autor hi afirma que en una avaluació per objectius, l'investigador «... toma los objetivos del programa, tal como aparecen enunciados, y luego recopila evidencias sobre si ha alcanzado o no esos objetivos. Los objetivos sirven como fuente exclusiva de normas y criterios. El evaluador valora lo que los autores del programa afirman que éste intenta alcanzar. La discrepancia entre los objetivos enunciados y los resultados alcanzados constituye la medida del éxito del programa».¹¹

Stecher i Davis (1987) afegeixen altres elements amb relació a aquest enfocament que ajuden a fer-nos-en un panorama més complet. Així doncs, aquests autors opinen que l'avaluació clàssica per objectius: 1) dóna més importància al fet d'establir relacions causa-efecte que a la generalització dels resultats; 2) utilitza els instruments de mesura més precisos i confia sovint en les anàlisis estadístiques, i 3) requereix la interacció entre l'avaluador i el client per tal d'aclarir els objectius i donar sentit als resultats.

Vist així, doncs, el procés que cal seguir per fer una avaluació des d'aquesta perspectiva sembla senzill i lineal. Segons Alvira (1991), consta de les etapes següents: 1) especificació de les fites i els objectius del programa; 2) delimitació estricta d'aquests objectius de manera jeràrquica, en termes objectius i mesurables; 3) selecció o elaboració dels instruments adequats per mesurar les situacions o condicions del programa en què aquests objectius s'assoleixen o no; 4) recopilació de la informació necessària, i 5) anàlisi comparativa del que s'ha assolit.

A la pràctica, però, i tot i que es tracta d'un model que té com a punt fort el seu gran interès a traçar relacions lògiques entre els objectius i les activitats fonamentals del programa, el que sembla simple pot trobar-se amb moltes complicacions. Alguns dels inconvenients més importants que s'han formulat respecte d'aquest enfocament són:

1. Els objectius de les polítiques i dels programes, malauradament, acostumen a ser generals, abstractes i confusos perquè el procés de decisions polítiques es basa en acords sobre aspectes molt generals (Patton, 1997; Ballart, 1992). I fins i tot si són concrets, poden ser ambigus i tenir alhora dos significats o més (Vedung, 1996).
2. La multiplicitat d'objectius per a una mateixa intervenció fa necessari ordenar-los i, per tant, valorar-los prèviament. Aquest fet pot

11. HOUSE, E. (1980): *Evaluating with validity*. Newbury Park, Califòrnia: Sage Publications.

introduir dificultats degudes a limitacions materials (per exemple, recursos insuficients, manca de temps o dades incompletes) i a les diverses percepcions dels qui participen en el procés.¹² A més, es poden donar incompatibilitats entre aquests objectius, motivades pel procés de negociació política, com ja hem comentat.

3. Els objectius que considera aquest enfocament són fixos i estan predeterminats, mentre que l'entorn, les necessitats i les activitats pròpies del programa acostumen a canviar constantment (Perrin, 1998; Patton, 1997).
4. L'avaluació per objectius no té en compte els efectes o les conseqüències inesperades o no anticipades, que molt sovint són més importants que els mateixos fins de la intervenció (Perrin, 1998). Segons Vedung (1996), aquesta és l'objecció fonamental al model, ja que «cuando los evaluadores se limitan exclusivamente a investigar la consecución de objetivos premeditados de un programa, cualquier resultado alcanzado por casualidad o efectos colaterales no previstos no se incluiría en el proceso de evaluación principal. La evaluación ofrecería una visión de los acontecimientos en forma de túnel y produciría una imagen parcial, cuando no radicalmente equivocada, de lo que ha conseguido el programa».
5. Habitualment presenta problemes pel que fa a la utilització dels resultats, ja sigui perquè no es presenten al seu temps o per exigències metodològiques i temporals de l'avaluació mateixa, o bé perquè aquests resultats finals no responen a les necessitats de les persones que han de prendre les decisions sobre els programes o les polítiques avaluats (Ballart, 1992).

Malgrat que l'avaluació per objectius ha estat el paradigma predominant en l'avaluació de programes des de mitjan anys seixanta fins als nostres dies, les limitacions que hem exposat han portat al desenvolupament d'altres models, que presentem a continuació.

12. En aquest sentit, és molt il·lustrativa la història que PATTON (1997) relata: «Mulla Nasrudin era un guru sufí. Un rei aficionat a la caça al qual li agradava la companyia de Nasrudin el va invitar un dia a participar en una cacera d'ossos. Nasrudin estava aterrit. En tornar al seu poble, algú li va preguntar: "Com t'ha anat?"
"Meravellosament!"
"Quants ossos has caçat?"
"Cap."
"Llavors, com és que t'ha pogut anar tan bé?"
"Si el qui va a caçar sóc jo, no veure cap ós es converteix en una experiència meravellosa.»

2. L'avaluació pluralista

Primer de tot, l'avaluació pluralista representa el reconeixement de la *naturalitat política* de l'avaluació. Això suposa que per als defensors d'aquest corrent: 1) els valors i les opinions de la pluralitat d'actors implicats en el programa són importants, 2) l'avaluació es fa per tal d'influir en el procés de presa de decisions polítiques i 3) l'avaluació mateixa té un pes polític i adopta implícitament una posició política (Chelimsky, 1997; Ballart, 1992).

Com Monnier i Spenlehauer (1992) afirmen, des d'aquesta perspectiva, l'avaluació s'entén com posar a disposició del col·lectiu una àmplia varietat d'elements d'informació que ajuden els diversos actors a prendre decisions conjuntament. La seva credibilitat ja no depèn, com en el model racionalista científic que hem exposat abans, del rigor dels instruments de mesura dels efectes utilitzats, sinó de la interacció entre els protagonistes del procés avaluador. La negociació que aquesta interacció provoca legitima la diversitat dels interessos que hi conflueixen, reconeix la multiplicitat de perspectives que aquests interessos impliquen i, de fet, promou la participació activa dels diversos grups que tenen relació amb un programa. En la mesura que permet una redistribució del poder de decisió, l'enfocament pluralista «democratitza» l'avaluació (Weiss, 1983).

Evidentment, aquesta nova lògica modifica el rol de l'avaluador. Si l'avaluació per objectius el descrivia com un «mentor» (Stecher i Davis, 1987), que treballava al costat dels responsables del programa, atesa la seva competència tècnica reconeguda, la perspectiva pluralista el considera un mediador, que té la tasca principal d'ajudar a aclarir als participants les seves pròpies posicions i així garantir que totes les postures siguin respectades i que es pugui assolir un acord en matèria de criteris i prioritats (Ballart, 1992; Stecher i Davis, 1987).

Tot i que l'avaluació pluralista permet superar moltes de les objeccions que s'havien plantejat amb relació al model clàssic, també presenta algunes restriccions. Cabrera (1998) les resumeix molt encertadament: 1) l'adopció de l'enfocament pot comprometre la qualitat de la recerca com a conseqüència d'una estimació pobre dels efectes, 2) es necessita una gran habilitat negociadora i una important capacitat de gestió política per part de l'avaluador i 3) es requereixen temps i recursos suficients.

Els principis en què es basa l'enfocament pluralista han donat lloc a diferents models d'avaluació, que han aparegut als darrers anys. Si bé han rebut diverses denominacions, tots ells comparteixen unes característiques generals que Ballart (1992) sintetitza en els quatre punts següents: 1) la importància de considerar una pluralitat de valors en l'avaluació de qual-

sevol programa, 2) la preocupació perquè els responsables directes dels programes utilitzin de manera efectiva els resultats de les avaluacions, 3) la utilització de metodologies qualitatives amb l'objectiu de tenir un coneixement més profund del programa i el seu context i 4) la substitució de mètodes científics que requereixen un entorn estable i sense canvis per altres que s'adaptin a la naturalesa dinàmica i evolutiva dels programes.

A continuació, comentem algunes de les aportacions que han tingut més repercussió en la disciplina.

2.1. *L'avaluació lliure d'objectius*

Quan l'any 1972 Michael Scriven va arremetre contra la fixació obsessiva dels avaluadors en objectius de programa ordenats prèviament, i a continuació va suggerir un model d'avaluació centrat en la identificació de tots els efectes, intencionats o no, que pogués ajudar a solucionar els problemes socials, la seva proposta fou acollida amb un gran escepticisme. Trenta anys després, la perseverança d'aquest autor sembla que ha tingut uns efectes espectaculars sobre la teoria i la pràctica de la disciplina (Vedung, 1996).

En una avaluació lliure d'objectius, el més important és determinar les conseqüències o els efectes del programa i valorar-los d'acord amb les necessitats dels mateixos usuaris o beneficiaris (Alvira, 1991). L'enfocament és d'orientació al client i el mateix Scriven (citat a Patton, 1997)¹³ el justifica per la necessitat 1) d'evitar el risc d'estudiar només els objectius del programa i oblidar-ne els resultats inesperats; 2) d'eliminar les connotacions negatives que els efectes no anticipats comporten; 3) d'anul·lar els biaixos que conté l'avaluació deguts al fet de conèixer-ne prèviament els objectius, i 4) de mantenir l'objectivitat i la independència de l'avaluador.

Com que no creu en la fixació d'unes fites, considera que avaluar programes consisteix bàsicament a emetre un judici de valor o de mèrit. Això implica tres activitats crucials (Ballart, 1996a):

1. Determinar els criteris o les dimensions en què el programa és avaluat. Per exemple, els antecedents, el context, el sistema de distribució, la descripció de la població objecte de la intervenció, les

13. La referència facilitada per PATTON és: SCRIVEN, M. (1972): «Pros and cons about goal-free evaluation», a *Evaluation comment: the journal of educational evaluation*, vol. 3, núm. 4, pàg. 1-7. Center for the Study of Evaluation, UCLA.

necessitats i els valors dels usuaris, el procés de la intervenció social o els recursos disponibles (Alvira, 1991).

2. Determinar els nivells de rendiment acceptables en cada una de les dimensions, emprant estàndards absoluts o comparatius.
3. Mesurar el rendiment per al cas concret, comparant els nivells assolits amb els de referència.

Malgrat que la influència de la proposta d'Scriven ha estat molt important des del punt de vista conceptual perquè ha prestat més atenció als efectes secundaris de les polítiques (Cabrera, 1998), també ha tingut alguns detractors. Patton (1997), per exemple, afirma que, en realitat, el model només elimina els objectius, que són específics, dels gestors de programa locals i, de fet, els substitueix per fites més globals, basades en les necessitats de la societat i en estàndards bàsics de moralitat.

Per la seva banda, Vedung (1996) assenyala que l'aportació de Scriven presenta dos problemes fonamentals. En primer lloc, els objectius que vol evitar no són desitjos capriciosos ni anhels incidentals, sinó que els han adoptat organismes polítics seguint els procediments correctes dels representants del poble. Així doncs, les avaluacions de resultats de programes s'han de prendre seriosament, en interès del conjunt de la ciutadania. En segon lloc, i malgrat que l'autor opina que és decisió de l'avaluador, un altre punt feble és la qüestió de com reduir l'univers de tots els efectes possibles a un nombre més manejable.

Finalment, Alvira (1991) troba febleses en la determinació dels criteris de valor i dels estàndards. D'una banda, arriba un moment en què resulta ineludible considerar els objectius del programa com un criteri més; és a dir, en definitiva, és necessari tenir en compte les preguntes a les quals l'avaluació ha de respondre. D'altra banda, la dificultat principal per establir els estàndards és que, en molts casos, no hi ha una indicació objectiva sobre això.

2.2. *L'avaluació naturalista*

Devem a Egon Guba i Yvonna Lincoln l'anomenat *model naturalista*, considerat per molts autors l'alternativa més radical al paradigma clàssic de l'avaluació per objectius. La perspectiva de Guba i Lincoln es basa en les idees d'Stake sobre la necessitat d'una avaluació que respongui a les demandes, les preocupacions i les qüestions plantejades per les persones que participen en el procés avaluator (Ballart, 1992), i parteix del fet que l'objectivitat en l'anàlisi és impossible i, per tant, l'avaluació s'ha de guiar per

la consideració i la comprensió del sistema de valors dels participants. Per a això cal que l'avaluador interacció amb les persones en el seu context, de forma *natural* i no experimental.

Tractar amb les persones *naturalment* requereix utilitzar tècniques qualitatives. Ja no s'imposa la recollida de dades quantitatives per mitjà d'entrevistes estructurades o de qüestionaris, sinó que l'investigador ha de confiar en les observacions directes i indirectes —que a vegades també hi intervenen—, de la realitat, de les quals després informarà mitjançant estudis de cas o retrats descriptius (Stecher i Davis, 1987).¹⁴

Mae Kelly, citat per Ballart (1992),¹⁵ resumeix molt bé en què consisteix l'estratègia naturalista, per oposició a la científica clàssica: «utilizar personas como instrumentos de recogida de datos más que instrumentos de sondeo; utilizar el conocimiento intuitivo, sentido, tácito, con el objeto de reflejar la forma más adecuada del sistema de valores del investigador; utilizar metodologías cualitativas más que cuantitativas, muestreos selectivos más que muestreos aleatorios y representativos, llevar a cabo análisis de datos de carácter inductivo, utilizando teorías bien establecidas y no hipótesis supuestamente sustantivas...».

Aquestes mateixes paraules revelen ja algunes de les limitacions d'aquesta perspectiva, pràcticament derivades de l'ús de mètodes qualitatiu, entre les quals ens sembla convenient de destacar les següents: 1) exigeix recursos considerables (especialment, temps per dur a terme les observacions i, si cal, les entrevistes amb profunditat); 2) hi ha el risc de consultar només els participants més organitzats i més compromesos, i passar per alt d'altres grups, i 3) és molt difícil provar la validesa del model.

Tot i així, Guba i Lincoln consideren que l'avaluació naturalista té un avantatge fonamental respecte d'altres aportacions, que és la utilització potencial dels coneixements obtinguts de l'avaluació, ja que permet tractar les qüestions que són veritablement interessants per a les parts afectades (Vedung, 1996; Guba i Lincoln, 1981). El que és indiscutible és que contribueix al desenvolupament de la disciplina, tant pel que fa al tractament de l'ambigüitat implícita en el tema dels múltiples punts de vista involucrats en la recerca com pel que fa a la consideració de l'ava-

14. VEDUNG (1996) defineix aquests «retrats» com a caracteritzacions riques en informació que empen imatges, anècdotes, descripcions *grosso modo* i cites.

15. La cita concreta és: MAE KELLY, R. (1987): «The politics of meaning and policy inquiry», a PALUMBO, D.J. (ed.): *The politics of program evaluation*. Beverly Hills, Califòrnia: Sage Publications.

luació com un procés dialèctic entre les parts, que té com a objectiu més factible generar sinergies i ensenyaments positius per al futur del programa (Ballart, 1992).

2.3. *L'avaluació orientada a la utilització*

Com ja hem dit anteriorment, durant la dècada dels anys setanta, l'avaluació va passar a ser un component essencial dels programes públics socials. Com a resultat d'això, molts estudiosos de diferents disciplines es van convertir en avaluadors ben ocupats. Tanmateix, en comptes d'estar-ne satisfets, es van començar a preocupar per l'impacte dels seus esforços. «Los datos recogidos parecían no tener ningún efecto en las decisiones presupuestarias o sobre la expansión o reducción de los programas», deia Weiss l'any 1987 (Ballart, 1996). Feia la sensació que els informes que presentaven quedaven oblidats, la majoria de vegades, en els calaixos o les prestatgeries dels responsables de prendre les decisions. Per tant, els investigadors van començar a considerar la qüestió important de la utilització de l'avaluació. Van identificar diversos factors que limitaven o entorpien l'ús de la informació i van desenvolupar un nou enfocament en el qual els usuaris potencials de la informació n'eren el punt focal (Stecher i Davis 1987).

Michael Patton és, concretament, un dels màxims defensors d'aquesta perspectiva, a la qual l'any 1978 dóna nom. Segons aquest autor, «utilization-focused evaluation begins with the premise that evaluations should be judged by their utility and actual use; therefore, evaluators should facilitate the evaluation process and design any evaluation with careful consideration of how everything that is done, *from beginning to end*, will affect use. Nor is use an abstraction. Use concerns how real people in the real world apply evaluation findings and experience the evaluation process. Therefore, the *focus* in utilization-focused evaluation is on *intended use by intended users*» (Patton, 1997).

Des d'aquest enfocament, cal ser conscient de dos aspectes, que es deriven de la importància d'involucrar els usuaris potencials en el procés. En primer lloc, el factor humà, ja que l'avaluador estableix una relació de treball sensible i comunicativa amb els usuaris potencials per tal d'ajudar-los a determinar quin tipus d'avaluació necessiten. En aquest sentit, l'avaluació és enormement personalista i cooperativa. En segon lloc, el context, perquè l'avaluació orientada a la utilització és situacional. No aposta per cap tipus de mètode, teoria, model, contingut o ús. En comptes d'això, s'interessa pel procés en què els usuaris futurs seleccionen els aspectes més adequats segons la circumstància particular amb què es troben (Patton, 1997).

Per dur a terme una avaluació orientada a la utilització, Patton recomana seguir quatre passos que Cabrera (1998) i Ballart (1992) sintetitzen de la manera següent: 1) identificació dels usuaris potencials de l'avaluació; 2) determinació de l'objectiu de l'avaluació; 3) disseny de la recerca, els mètodes i els instruments de mesura, i 4) interpretació dels resultats i valoració del programa.

Malgrat que la proposta de Patton és molt interessant per tal com incorpora la preocupació per la utilització en un procés avaluador que ell considera dinàmic i interactiu (Ballart, 1992), la seva feblesa principal es troba en la doble dificultat de trobar un grup estable d'usuaris potencials amb qui treballar i assegurar que tots els interessos d'aquest grup hi estiguin representats (Stecher i Davis, 1987).

Michael Patton no és l'únic que considera la qüestió d'utilitzar els resultats de l'avaluació en el procés de la formulació de les polítiques. Altres autors han desenvolupat diverses perspectives sobre l'ús de les investigacions socials i s'han centrat en aspectes diferents dels del model de Patton que han ajudat, en definitiva, que la disciplina avancés. Entre aquelles, ens voldríem referir breument a:

1. *L'avaluació «il·luminadora» (enlightenment evaluation)*. La sociòloga nord-americana Carol H. Weiss elabora el concepte d'una avaluació que augmenti la utilització conceptual dels resultats, i d'aquesta manera li dona una funció educativa (Shulha i Bradley Cousins, 1997). Per tant, segons l'autora, el procés avaluador no s'ha d'orientar tant a la presa de decisions relacionades amb el programa com a l'aprenentatge organitzatiu.¹⁶ El més important és que l'avaluació contribueixi a fer un examen exhaustiu dels fonaments en què es basa el programa, a il·luminar els problemes i proporcionar una comprensió més profunda dels seus mèrits i limitacions (Weiss, 1997).
2. *L'avaluació col·laborativa o participativa (empowerment evaluation)*. Segons David Fetterman, impulsor d'aquest enfocament des de 1993, quan era president de l'American Evaluation Association, aquesta nova perspectiva es caracteritza principalment per la utilització de l'avaluació per a l'autodeterminació (*self-determination*), entesa com l'habilitat d'un individu o organització per traçar el seu

16. Per entendre el terme, vegeu la definició que Garvin (1993) dona d'una *learning organization* com una organització capaç de crear, adquirir i transferir coneixements i modificar les seves actuacions per tal de reflectir-hi les noves perspectives.

propi projecte de futur (Owen, 1998). Per això, és una perspectiva centrada fonamentalment en el desenvolupament i la millora del programa i en l'aprenentatge a llarg termini. Per tant, l'avaluació col·laborativa es dissenya per ajudar les persones a aprendre a avaluar els seus propis programes. Els beneficiaris de la intervenció, com també els seus gestors i els responsables polítics, dirigeixen les seves pròpies avaluacions assistits d'un investigador extern. Com que poden identificar els seus propis problemes i proposar-hi solucions, es comprometen amb els resultats de l'avaluació i així en milloren l'ús posterior (Fetterman, 1997). De tot això es desprèn que el caràcter d'un model d'avaluació d'aquestes característiques és eminentment democràtic.

3. Les noves tendències: l'avaluació realista

El darrer punt d'aquest apartat el volem dedicar als nous enfocaments que han aparegut als darrers anys. En concret, ens referirem a l'anomenada *avaluació realista* per la polèmica que ha desfermat entre els avaluadors i perquè és, entre les perspectives més recents, la que s'ha difós més ràpidament.

Per als seus defensors principals, Ray Pawson i Nick Tilley, la contribució més important de l'avaluació realista és que, a diferència de tots els altres models avaluatius, es basa en els principis de la tradició realista, que aquests autors entenen com el paradigma d'explicació científica que rebutja els pols epistemològics clàssics del positivisme i del relativisme. Així doncs, l'objectiu d'aquest enfocament d'avaluació consisteix a explicar els «resultats», les «uniformitats», les «regularitats», les «ràtios», les «associacions» i els «models» socials a partir de la lògica de la fórmula realista:

$$\text{Resultats} = \text{mecanismes} + \text{context}$$

Pawson i Tilley (1997b) ho expliquen així: «The basic task of social inquiry is to explain interesting, puzzling, socially significant outcomes (O). Explanation takes the form of positing some underlying mechanisms (M) that generates the regularity and thus consists of propositions about how the interplay between structure and agency has constituted the outcome. Within realist investigation of how the workings of such mechanisms are contingent and conditional and thus only fired in particular local, historical, or institutional contexts (C)».

Per desenvolupar aquesta idea, els autors (Pawson i Tilley, 1997a) enuncien vuit regles que ajuden a comprendre el model:

1. *Causació generativa*. Els avaluadors han d'observar per què i com és que els programes socials tenen el potencial per provocar el canvi. El seu rol no consisteix a entendre la causació des d'un punt de vista extern, sinó que el canvi que les intervencions socials generen s'ha d'analitzar internament i descobrir-hi els poders causals dels individus i de les comunitats.
2. *Profunditat ontològica*. Els avaluadors necessiten anar més enllà dels *inputs* i els *outputs* observables d'un programa. Com que la realitat social està estratificada, les intervencions públiques sempre s'emmarquen en una sèrie de processos actitudinals, individuals, institucionals i socials que determinen la generació de resultats.
3. *Mecanismes*. Els avaluadors realistes busquen entendre per què un programa funciona, a partir de l'anàlisi de l'acció dels mecanismes, entesos com les eleccions i les capacitats dels individus que generen models estables de comportament social.
4. *Contextos*. Els avaluadors intenten comprendre les circumstàncies en què un programa té èxit analitzant el context social en què es desenvolupa, és a dir, el conjunt de regles socials, relacions i sistemes culturals que hi ha als emplaçaments espacials, geogràfics i institucionals en què la intervenció es duu a terme.
5. *Resultats*. Atès que els resultats són la justificació de qualsevol recomanació que l'avaluador realista vulgui fer i que aquests poden ser complexos de resultats dels efectes de mecanismes múltiples en diferents subjectes i situacions diverses, s'han d'analitzar amb precaució, no tan sols per comprovar que el programa funciona, sinó també per confirmar les hipòtesis sobre mecanismes i contextos enunciades prèviament.
6. *Configuracions CMR*. Una configuració CMR es una proposició sobre què és el que fa que un programa tingui èxit, per a qui i en quines circumstàncies. En aquest sentit, per tal que la investigació generi coneixement acumulatiu, els avaluadors s'han d'involucrar en un procés de generació de configuracions CMR que proporcionin marcs analítics que permetin interpretar les semblances i les diferències entre famílies de programes.
7. *Processos d'aprenentatge*. Per poder construir i provar els models explicatius de context-mecanisme-resultat, els avaluadors han d'es-

tar en contacte constantment amb els responsables del programa, amb els seus gestors i els seus participants, els quals, pel coneixement que tenen de la situació interna i per la seva implicació, esdevenen informadors clau en el procés de recerca.

8. *Sistemes oberts*. Els avaluadors han de ser conscients que els programes s'implanten en un món socialment canviant i permeable i que, en conseqüència, la seva efectivitat pot estar condicionada per l'aparició de nous contextos i de nous poders causals.

Com es dedueix dels punts comentats, i com els mateixos autors afirmen (Pawson i Tilley, 1997a), l'avaluació realista no pretén ser una teoria *per se*, sinó que més aviat el seu objectiu «... has been to develop the theories of practitioners, participants and policy makers...», per tal d'aclarir que el punt més fort de l'avaluació «... depends on the perspicacity of its view of explanation».

TIPUS D'AVALUACIÓ

Tendim a parlar de l'avaluació com si es tractés d'un tot. Tanmateix, aquesta paraula no s'hauria d'utilitzar tan genèricament, com si fos una única activitat homogènia. Cal referir-se a diferents tipus d'avaluació.

En intentar classificar les diferents classes d'avaluació de les polítiques que es poden dur a terme, podem examinar diverses tipologies d'acord amb els criteris considerats. Sense oblidar l'existència d'altres categoritzacions, nosaltres ens referirem als aspectes del programa que són objecte d'avaluació, és a dir, segons les qüestions que l'avaluació intenti respondre, distingirem entre un tipus o un altre. Per fer una exposició més ordenada de les diferents classes d'avaluació que són conseqüència de la utilització d'aquest criteri, ens guiarem també pel moment en què es porta a terme l'avaluació. En realitat, doncs, utilitzem dues pautes en la nostra classificació: la finalitat i el temps.

1. L'avaluació segons la finalitat i el moment

Aguilar i Ander-Egg (1992) estableixen una triple distinció de l'avaluació d'acord amb el moment en què s'avalua. Així, diferencien entre l'avaluació prèvia o *ex ante*, l'avaluació intermèdia i l'avaluació posterior o *ex post*.

1.1. L'avaluació prèvia o ex ante

Aquesta primera classe d'avaluació es fa abans de prendre la decisió d'emprendre un programa i, per tant, està relacionada amb la identificació del problema (la necessitat que serà coberta), el disseny del programa i la seva planificació. Rossi i Freeman (1993) denominen aquest tipus d'anàlisi *avaluació de la conceptualització i del disseny dels programes* perquè, segons ells, es tracta de «diagnosticar» les activitats de l'avaluació (és a dir, els conceptes i els procediments involucrats en la definició i l'especificació dels problemes públics) amb l'objectiu de reforçar tant el disseny de les intervencions com la seva avaluació futura.

Segons Alvira (1991), entre aquest tipus d'avaluacions hi ha l'avaluació *de necessitats* (que té com a objectiu conèixer l'abast, el volum i les característiques del problema que la intervenció vol solucionar), l'avaluació *del disseny/conceptualització del programa d'intervenció* pròpiament dita (que se centra en la definició de la població que es beneficiarà del programa, els possibles problemes de cobertura i el conjunt d'activitats que conformen el programa, inclosos els recursos que s'utilitzaran) i l'avaluació *de l'avaluabilitat* (és a dir, la valoració de la capacitat de fer l'avaluació posterior del projecte).

Aquest últim tipus d'anàlisi ha generat molta bibliografia per la gran utilitat que comporta dur-lo a terme. Per aquest motiu, considerem convenient estendre'ns una mica més en l'anàlisi d'aquest concepte.

Devem el terme *anàlisi de l'avaluabilitat (evaluability assessment)* a Wholey i al seu equip d'investigadors de l'Urban Institute de Washington, DC. És un tipus d'avaluació exploratòria, introduïda a mitjan anys setanta, que també ha estat assumida per Leonard Rutman i els seus seguidors i implantada en moltes organitzacions (Vedung, 1996). Segons Wholey (1994), la valoració de l'avaluabilitat no busca només saber si el programa és significativament avaluable, sinó que vol conèixer si l'avaluació posterior té possibilitats de contribuir a la millora d'aquest programa. En aquest sentit, i com afirma Vedung (1996), «la evaluabilidad no nos dice si un programa puede o no ser evaluado —ya que todos los programas pueden ser evaluados—, sino si un programa está listo para ser gestionado en busca de resultados y qué cambios se necesitan para una gestión orientada a los resultados». Així doncs, aquest procés d'avaluació qualitativa té per objectiu determinar: 1) si els fins, els objectius, els efectes laterals i les necessitats d'informació estan ben definits; 2) si hi ha possibilitats que s'assoleixin les fites del programa; 3) si es poden obtenir dades rellevants sobre els resultats, i 4) si els usuaris de l'avaluació s'han posat d'acord en

la manera com utilitzar la informació que es generi. Tot això ajuda a guanyar-se l'acceptació i el suport dels superiors implicats en el procés, aclarir les intencions del programa, explorar la seva realitat, posar-se d'acord sobre possibles canvis en la formulació del programa, cercar alternatives per al disseny de l'avaluació i justificar decisions polítiques (Wholey, 1994).

Per dur a terme una anàlisi exhaustiva de l'avaluabilitat i poder assolir els objectius, Rutman (1983) proposa una guia metodològica per als avaluadors, la qual consisteix en els punts següents:

1. Anàlisi de contingut. És el primer pas per poder entendre les intencions del programa, els seus components i els resultats esperats, i normalment serveix de base per preparar les entrevistes amb els gestors del programa. Comporta examinar diferents tipus de documents; per exemple, la legislació vigent, els pressupostos, els informes d'auditoria o els resultats d'altres avaluacions que s'hagin realitzat anteriorment.
2. Entrevistes amb els responsables de programa. L'objectiu principal d'aquesta fase és captar el significat que el programa té per als diferents actors implicats en la seva formulació. Les diverses percepcions obtingudes i la seva confrontació amb els documents examinats prèviament normalment posen de manifest diferències entre els objectius i les activitats formals, i els operacionals.
3. Observació directa de la realitat. Entrar en contacte amb el context i amb les primeres etapes del programa ajuda l'avaluador a confirmar (o no) les dades que li han proporcionat els documents i els individus entrevistats.

Per acabar, volem destacar novament la utilitat de dur a terme sempre una avaluació de l'avaluabilitat ja que «evaluability assessment clarifies programs goals from the point of view of policy makers, managers, staff, and key interest groups; estimates the likelihood of effective program activities that appear likely to improve program performance; and identifies evaluation priorities and intended uses of any further evaluation» (Wholey, 1989).

1.2. L'avaluació intermèdia

El segon tipus d'avaluació que s'analitza permet dur a terme un seguiment del programa, subministrant informació sobre el seu funciona-

ment. En aquest sentit, es realitza *durant* el programa. Segons Aguilar i Ander-Egg (1992), els seus resultats permeten adoptar dos tipus bàsics de decisions: 1) determinar la continuïtat del programa, ja que potser s'han produït circumstàncies que n'han modificat alguns aspectes (Scheirer, 1994), i 2) en cas que aquesta continuïtat quedi justificada, establir si se'n manté la formulació inicial o bé es redefeixen els objectius i les fites proposats, com també els procediments operatius que s'utilitzen. Així doncs, es tracta de «... mieux connaître la situation du service et, donc, de pouvoir détecter rapidement les défaillances. Il s'agit également de mieux observer les réactions des usagers aux choix effectués et l'évolution des besoins qu'ils expriment, pour réorienter à temps l'action du service et en assurer la cohérence avec ses besoins» (CDLR-Comité Directeur des Autorités Locales et Régionales, 1997).

De tot això es desprèn que fer aquest tipus d'avaluació determina, d'alguna manera, l'èxit o el fracàs dels programes aplicats, ja que intenta explicar amb tota mena de detalls què és el que condiciona els impactes en el programa (Vedung, 1996).¹⁷

Segons Alvira (1991), avaluar com està funcionant un programa suposa realitzar tres tipus d'avaluacions.

En primer lloc, hi ha l'anomenada *avaluació de la implantació*, que, segons l'autor, coincideix en algun punt amb l'anàlisi de l'avaluabilitat que hem comentat prèviament, atès que bona part de la informació que requereixen ambdues classes d'avaluació és comuna i la metodologia per recopilar-la és pràcticament la mateixa. L'avaluació de la implantació suposa, doncs, valorar els instruments que són necessaris, segons els esquemes teòrics fixats prèviament, per tal que el programa sigui implantat. Tamayo (1997) corrobora aquesta definició en afirmar que «su objetivo es determinar el grado de cumplimiento de los mandatos incluidos en la política, comparando el diseño inicial de la intervención con el funcionamiento real de la misma».

Segons Alvira (1991), els dos aspectes clau d'aquest tipus d'avaluació són:

17. En aquest sentit, és molt il·lustrativa la cita de Bernard MALAMUD, que es reproduïx al llibre de Patton, *Utilization-focused evaluation* (1997) i que diu així: «If your train's on the wrong track, every station you come to is the wrong station».

1. La fixació d'una mostra de moments, d'unitats d'anàlisi i de llocs per dur a terme la recollida d'informació, de manera que aquesta es pugui generalitzar.
2. La selecció adequada dels elements que constitueixen i defineixen el programa, destriant-ne el que és essencial i definidor del que és accessori. Això vol dir no tan sols fer un inventari de les activitats i les operacions del programa i realitzar un estudi de les diferents parts que el componen (Patton, 1997), sinó també determinar quins són els seus objectius (i ordenar-los en el cas que siguin diversos), identificar els distints actors que hi estan implicats d'una manera o una altra, examinar les infraestructures de les quals es disposa i fer una anàlisi de l'estructura organitzativa de l'entitat responsable de la política o el programa, considerant-ne els sistemes i els procediments (Termes 1999; Cabrerà, 1998).

El segon tipus d'avaluació intermèdia és l'*avaluació de la cobertura*. Són molts els investigadors que s'hi refereixen. Segons Alvira (1991), per exemple, consisteix a analitzar fins a quin punt el programa arriba a la població analitzada. El mateix autor matisa —com també ho fan Scheirer (1994), Rossi i Freeman (1993) o Ballart (1992)— que no tan sols es tracta de mostrar fins a quin punt s'està produint la participació real dels individus als quals es vol beneficiar amb la intervenció (és a dir, especificar-ne el grau de cobertura pròpiament dit), sinó també d'examinar si hi ha algun biaix en la cobertura (és a dir, en quin grau els diversos subgrups de la població objectiu participen de manera diferent en les activitats del programa) i d'indicar la taxa d'abandonaments entre els participants. Per això, Alvira (1991) considera que és fonamental analitzar, almenys, les tres qüestions següents: 1) el coneixement del programa per part dels seus usuaris potencials; 2) l'accessibilitat física, i 3) la seva acceptació (accessibilitat psíquica o motivacional).

Finalment, trobem la *monitorització* i el *seguiment del programa* que, segons Alvira (1991), es refereix a l'avaluació continuada d'un programa, que normalment es fa des de dintre,¹⁸ amb l'objectiu essencial de gestionar i dirigir adequadament la intervenció en qüestió. Tamayo

18. WEISS (1998), quan estableix les diferències entre aquest tipus d'avaluació intermèdia i els altres especifica que acostumen a ser els responsables polítics del programa els qui demanen l'anàlisi de monitorització per tal de saber en general què està succeint, i així tenir una visió global dels esdeveniments.

(1997) afegeix que això implica la definició de criteris operatius d'assoliment, com també la construcció d'indicadors que s'apliquen sistemàticament mentre es desenvolupa el programa. Així doncs, la *monitorització* exigeix:

1. Un bon sistema d'indicadors. Segons Ortigueira Bouzada (1987, 1984) les qualitats més rellevants que aquests indicadors han de tenir són:

- a) La pertinència. L'indicador ha de reflectir tots els aspectes d'una intervenció i la seva significació al llarg del temps.
- b) L'objectivitat. L'indicador s'ha de definir de manera que el seu càlcul es pugui aplicar sense ambigüitat a les magnituds observables.
- c) La univocitat. Una variació de l'indicador s'ha d'entendre inequívocament com una alteració del programa avaluat.
- d) La sensibilitat. L'indicador s'ha de moure de manera apreciable quan el programa experimenta petites modificacions.
- e) La precisió. L'indicador s'ha de definir amb un marge d'error acceptable segons la precisió de les mesures de què es disposi.
- f) La fidelitat. Si l'indicador presenta un biaix respecte del concepte que expressa, l'ha de mantenir constant per a tots els sistemes sobre els quals està definit.
- g) La transparència. S'ha de procurar definir l'indicador de manera prou simple perquè un gran nombre d'interessats el puguin entendre fàcilment.
- h) L'accessibilitat. L'indicador s'ha de poder calcular de manera ràpida i a un cost acceptable. Segons Carter (1991), aquest aspecte és fonamental si es vol que sigui significatiu a l'hora de reorientar l'acció.

2. Uns suports documentals que recullin la informació necessària per elaborar aquests indicadors.

3. Un sistema d'informació informatitzat. Concretament, Rossi i Freeman (1993), Scheirer (1994) i Patton (1997), entre altres, són grans defensors dels sistemes d'informació per a la gestió (*MIS-Management Information Systems*) per raó de la seva facilitat per gestionar la informació i quantificar les dades.

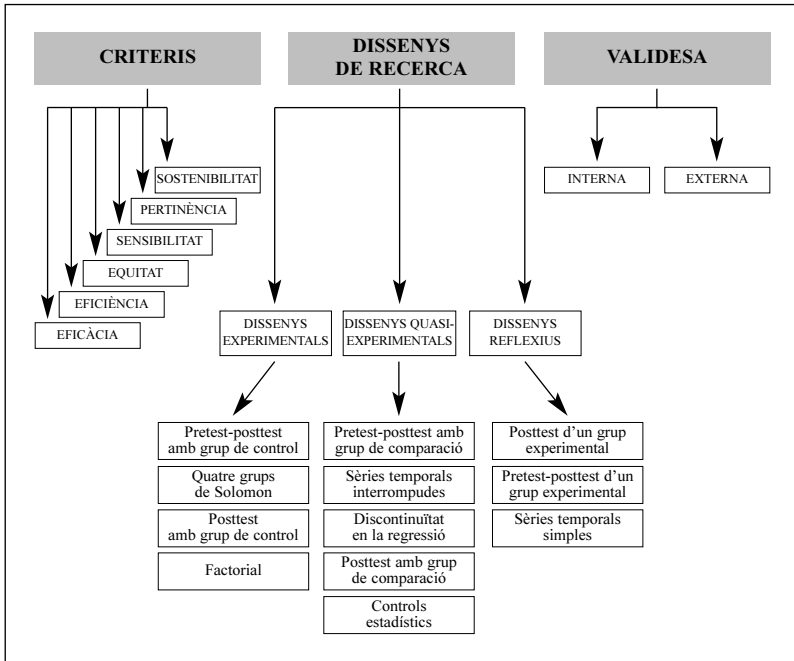
4. Una metodologia adequada d'anàlisi periòdica de la informació recollida.

Ja hem remarcat que la monitorització és un procés permanent. Considerem convenient tornar a insistir en aquest punt perquè, encara que hem considerat aquesta activitat com un tipus d'avaluació intermèdia, de fet la utilització d'indicadors també és adequada per determinar l'eficàcia, l'eficiència i l'impacte d'un programa, és a dir, per fer avaluacions posteriors, com veurem a continuació. Affholter (1994) assenyala al seu article que normalment la funció que ha rebut el nom de monitorització ha produït informes avaluatius i ha tingut com a objectiu intentar resoldre determinades deficiències de procediment. Tanmateix, segons aquest autor, hi ha un altre tipus de monitorització que «... is outcome-focused or results oriented; it is built into the routines of data reporting within program operations; it provides frequent and public feedback on performance; and it is not explanatory in itself, nor does it produce corrective action plans». Comparteixen la mateixa perspectiva d'altres experts en la matèria, entre els quals cal esmentar Termes (1999), Dunn (1994), López i Gadea (1992), Carter (1991) i Ortigueira Bouzada (1987, 1984). No ens estranyen les conclusions d'aquests estudiosos ja que, des del nostre punt de vista, la monitorització com a avaluació intermèdia ens retorna resultats preliminars, que són fruit d'un programa que ja està en funcionament i, per tant, que genera conseqüències.

1.3. *L'avaluació posterior o ex post*

Des del punt de vista temporal, només queda fer referència a l'avaluació que té lloc una vegada que el programa ha finalitzat. Normalment és el tipus d'avaluació més utilitzat i, durant molts anys, ha estat l'única activitat avaluadora reconeguda com a tal. Fent referència tant a les idees d'Aguilar i Ander-Egg (1992) com a les d'Alvira (1991), podem afirmar que l'avaluació *ex post* té una triple finalitat: 1) valorar l'assoliment dels resultats generals (per això usualment s'anomena *avaluació de resultats*); 2) determinar en quin grau els efectes, o els no-efectes, són atribuïbles al programa o la intervenció, i 3) treure ensenyaments i experiències per a d'altres programes o projectes futurs.

Figura 11: L'avaluació posterior o *ex post*

Font: Elaboració pròpia

Tal com recull la figura 11, ens interessen tres aspectes de l'avaluació posterior: 1) els *critèris* a partir dels quals es pot fer, 2) la seva *validesa* i 3) els tipus de *disseny de recerca* que permet utilitzar.

1.3.1. Criteris per avaluar els resultats

A l'hora d'obtenir informació sobre els resultats de la política, els analistes poden utilitzar diferents criteris. La majoria han utilitzat els d'eficàcia i els d'eficència pràcticament com a sinònims d'avaluació posterior. Tanmateix, hi ha altres pautes a considerar que poden oferir també conclusions interessants sobre la intervenció pública. En aquest subapartat ens referirem a l'eficàcia, l'eficència, l'equitat, la sensibilitat, la pertinència i la sostenibilitat.

1.3.1.1. L'avaluació de l'eficàcia

L'*avaluació de l'eficàcia* es preocupa de valorar en quina mesura s'han assolit els objectius del programa, independentment dels mitjans o dels recursos que s'hagin utilitzat (Termes, 1999) i, per tant, determina si els efectes de la intervenció sobre el col·lectiu al qual s'adreçava es poden atribuir unívocament a la intervenció realitzada. Molts autors no distingeixen entre aquesta modalitat i l'*avaluació d'impacte*, potser perquè, com diu Alvira (1991), la metodologia entre ambdós tipus d'avaluació és molt similar. Pel que fa a aquest punt, Aguilar i Ander-Egg (1992) estableixen que la primera només té en compte els beneficiaris/usuaris directes, mentre que la segona analitza els efectes del programa sobre el conjunt de la població. Altres aspectes diferenciadors fan que l'avaluació d'impacte sigui més completa perquè: 1) valora els resultats tant positius com negatius (allò que el programa ha aconseguit i allò que el programa no ha aconseguit); 2) considera tant el que estava previst com el que no estava previst, i 3) recull les conseqüències de la intervenció a llarg termini.

Tot i que és un dels tipus d'avaluació per excel·lència, considerem adequat de fer una sèrie de matisacions pel que fa a aquest tipus de recerca avaluativa:

1. Un dels problemes que solen trobar els avaluadors és l'ambigüïtat amb què els objectius estan definits. Per poder fer una avaluació de l'eficàcia, cal que aquests objectius permetin realitzar una descripció dels resultats específics que, si s'aconseguissin, permetrien afirmar que el programa ha estat un èxit (Termes, 1999; Ballart, 1992).

2. Segons Rossi i Freeman (1993), el fonament d'una avaluació de l'eficàcia és estimar els efectes «nets» de la intervenció. Consideren que el resultat «brut» de l'actuació pública seria conseqüència de:

Efectes de la intervenció (efectes nets)	+	Efectes d'altres processos (factors confusos i aliens)	+	Efectes de disseny
--	---	--	---	-----------------------

D'aquesta expressió es dedueix que els efectes bruts fan referència a tots els canvis que s'observen quan es porta a terme l'anàlisi del programa, mentre que els efectes nets són els resultats que es poden atribuir

raonablement a la intervenció en qüestió. Allò que en termes simbòlics queda molt clar, en la pràctica introdueix dificultats, sobretot perquè és molt complicat separar els esdeveniments que estan relacionats amb el programa dels que no ho estan.¹⁹

3. Segons Dye (1995), la mesura de l'impacte d'una política pública inclou tant efectes tangibles com simbòlics. Els primers estan relacionats amb el que realment fa l'entitat pública (asfaltar els carrers, construir un palau de congressos, subvencionar una residència per a la tercera edat o millorar la xarxa de transport urbà, per posar-ne alguns exemples). Els segons tenen a veure amb les percepcions i les actituds que els individus tenen respecte de l'acció governamental. Ortigueira Bouzada i Ortigueira Sánchez (1998) afirmen que, per governar la realitat, no n'hi ha prou de fer un bon treball sinó que els beneficiaris de les accions públiques s'han d'adonar de l'excel·lència d'aquest treball. No n'hi ha prou d'oferir qualitat; els ciutadans han de *percebre* aquesta qualitat. Als darrers anys, moltes publicacions han insistit en aquest aspecte (López i Gadea, 1998; Gascó i Vidal, 1997; Grönroos, 1996; Melero, 1996; Llorens, 1996; Rubio, 1995; Castellà, Obeso i Peiró, 1995, o Gómez, Méndez i Pérez, 1994, per citar alguns autors). Així doncs, cal fer avaluacions de la satisfacció dels usuaris si es vol obtenir una mesura completa de l'eficàcia d'un programa.

1.3.1.2. L'avaluació de l'eficiència

Quan s'empra el terme *eficiència*, es fa referència a la relació que existeix entre els recursos o *inputs* de qualsevol mena que s'han utilitzat per a la realització d'una activitat (recursos humans, materials o financers, per exemple) i els resultats que se n'han obtingut o *outputs*. Valorar el nivell d'eficiència, doncs, té com a objectiu conèixer el grau d'optimització dels mitjans emprats en relació amb els objectius proposats (Termes, 1999). En l'aspecte que ens ocupa, l'*avaluació de l'eficiència* és bàsicament una avaluació de la rendibilitat econòmica del programa, és a dir, una avaluació centrada en el cost de la intervenció amb relació als resultats que s'assoleixen. Per això, Alvira (1991) opina que ha d'anar

19. Els efectes de disseny són conseqüència del mateix procés de recerca. Afortunadament, les estratègies que cal seguir per minimitzar-los són més completes que el coneixement que es té dels factors externs al programa. Els nostres propers comentaris sobre la validesa i els dissenys de la recerca en les avaluacions posteriors es refereixen, precisament, a aquestes qüestions.

sempre precedida d'una anàlisi d'aquests resultats (en altres paraules, d'una avaluació de l'eficàcia).²⁰

Als darrers anys, les institucions públiques han anat prenent consciència de la importància de fer avaluacions de l'eficiència, per tres motius fonamentals (Aguilar i Ander-Egg, 1992): 1) l'escassetesa de recursos, 2) l'existència de múltiples necessitats i 3) la possibilitat d'utilitzar aquests recursos de manera alternativa. No obstant això, Rossi i Freeman (1993) constaten que això no és tan fàcil perquè 1) no és senzill disposar de les dades que es necessiten; 2) els procediments tècnics que el programa requereix potser exigeixen una metodologia sofisticada de què no es disposa, o que potser és innecessària atès el mínim impacte que té en la intervenció; 3) poden sorgir controvèrsies polítiques o morals com a conseqüència de considerar mesures econòmiques de recursos o impactes, cosa que pot minar la rellevància i la utilitat potencial de l'avaluació (Weiss, 1998, per exemple, es pregunta quant val salvar una vida humana), i 4) expressar els resultats en termes d'eficiència pot suposar tenir en compte els diferents valors i perspectives sobre costos i impactes que tenen els diversos actors de l'avaluació (patrocinadors, responsables, destinataris i avaluadors del programa).

Segons aquests mateixos autors, hi ha tres tipus d'avaluació econòmica:

1. *Anàlisi de cost-benefici*. Aquest mètode compara els beneficis (tangibles i intangibles) i els costos (directes i indirectes) d'un programa, ambdós expressats en mesures monetàries, des d'una perspectiva social (Battiato, 1993). El seu objectiu fonamental és maximitzar la rendibilitat de la intervenció pública (és a dir, el benestar social) i, en conseqüència, incrementar la disponibilitat financera per a d'altres programes i projectes d'interès (Harlow i Windsor, 1988). Segons Rossi i Freeman (1993), una anàlisi cost-benefici *ex post* només es pot fer si compleix els requisits següents: 1) el programa disposa de fons independents de manera que els seus costos els poden destriar altres activitats; 2) el programa ha superat la fase de desenvolupament, cosa que permet detectar-ne efectes «nets» significatius; 3) es coneix o es pot estimar vàlidament la repercussió de la intervenció i la seva magnitud; 4) els beneficis es poden expressar en termes monetaris, i 5) els responsables de la presa de

20. WEISS (1998) va més enllà i afirma que una avaluació de l'eficiència no té sentit si abans no s'ha demostrat que el programa o la política són efectius.

decisions estan considerant programes alternatius en comptes de preocupar-se tan sols perquè la intervenció avaluada continuï.

2. *Anàlisi de cost-eficàcia*. Aquest segon procediment per avaluar l'eficiència, també anomenat anàlisi de cost-efectivitat, a diferència de l'anterior, no requereix que els costos i els beneficis estiguin expressats en la mateixa unitat de mesura (Aguilar i Ander-Egg, 1992). Rossi i Freeman (1993) especifiquen que «cost-effectiveness analysis thus allows comparison and rank ordering of programs in terms of their costs for reaching given goals or the various inputs required for different degrees of goal achievement». Els mateixos autors continuen dient que l'inconvenient principal d'aquesta tècnica és que l'eficàcia relativa de programes diferents només es pot comparar quan els seus objectius i el mesurament dels seus resultats són similars.
3. *Anàlisi cost-utilitat*. L'últim tipus d'avaluació econòmica, i el més difícil de dur a terme, compara i valora la relació que existeix entre els costos, expressats en unitats monetàries, i els resultats, entesos aquests com les utilitats que l'individu percep de manera subjectiva (Aguilar i Ander-Egg, 1992). El seu avantatge principal és que permet comparar diferents alternatives d'intervenció, des del punt de vista del valor que les persones afectades atorguen als objectius que es persegueixen. Tanmateix, també té una limitació important: es tracta d'un mètode que només és viable en el cas que existeixin diverses alternatives d'elecció.

Les tres tècniques que acabem d'exposar tenen en comú que proporcionen enfocaments sistemàtics a l'hora d'analitzar l'assignació de recursos i que fomenten que l'avaluador tingui en compte els costos del programa, una pràctica que sovint ha estat oblidada (Weiss, 1998; Rossi i Freeman, 1993). Si bé els hem inclòs dins l'apartat dedicat a les avaluacions posteriors o *ex post*, perquè quan tenen més implantació és al final dels programes, aquests procediments també es poden aplicar de manera prospectiva o, fins i tot, en un moment determinat durant l'execució del projecte.

1.3.1.3. L'avaluació de l'equitat

Com afirma Williams (1993), normalment, quan es diu que un determinat resultat, que és conseqüència d'una intervenció pública, ha comportat una millora social, no es té en compte *qui* ha experimentat un progrés, d'entre tot el col·lectiu que era l'objectiu del programa. Els canvis en el be-

nestar individual els valora cada subjecte només segons els seus propis criteris i la situació personal de la qual partia. Des d'aquest punt de vista, tenir en compte el principi d'equitat en una avaluació de resultats implica determinar fins a quin punt la distribució del cost i/o els beneficis del programa entre diferents grups que pertanyen a la població beneficiària és consistent amb algun criteri estàndard que es pugui defensar (Cabrera, 1998; Dunn, 1994). Dur a terme una *avaluació de l'equitat*, doncs, significa determinar la contribució de la política o del programa al benestar social mesurant el benefici net en termes de la seva distribució (Battiato, 1993).

L'equitat està molt relacionada amb els conceptes de justícia i imparcialitat, i sovint dona lloc a conflictes ètics quan es tracta d'escollir la pauta més adequada per distribuir els recursos entre els membres d'una societat. Segons Dunn (1994), hi ha quatre maneres de maximitzar el benestar de tota la població i no tan sols el de persones o grups determinats:

1. *Maximitzar el benestar individual.* L'analista pot intentar maximitzar la prosperitat de totes les persones alhora construint una única classificació de preferències transitives sobre la base de tots els valors individuals. No obstant això, el mateix Dunn (1994) ja afirma que aquesta opció no és viable, com ho demostra Arrow²¹ amb el seu teorema de la impossibilitat.²²
2. *Protegir el benestar mínim.* L'analista, basat en el criteri de Pareto,²³ pot incrementar el benestar d'alguns individus i alhora protegir la posició de persones que estan en una situació pitjor.

21. L'obra d'ARROW que DUNN (1994) cita és: ARROW, K. (1963): *Social choice and individual values*. Nova York: Wiley.

22. Segons ARROW, les eleccions individuals no es poden agregar per conformar una decisió col·lectiva que tingui en compte preferències transitives (és a dir, si es prefereix la decisió A a la B i aquesta a la C, es pot concloure que la A també es prefereix a la C). Per tant, mai no hi haurà una solució que totes les parts implicades consideren la millor i, en conseqüència, s'incompliran algunes de les condicions de la teoria de la presa de decisions racional-comprendiva (Lindblom, 1991), segons la qual tothom qui pren una decisió 1) ha d'identificar un problema en què els actors principals hi estiguin d'acord; 2) ha de definir i ordenar consistentment tots els objectius que si es compleixen suposin la solució al problema; 3) ha d'identificar totes les alternatives polítiques que contribueixin a assolir els objectius; 4) ha de preveure les conseqüències que té la selecció de cada alternativa; 5) ha de comparar cada alternativa, tenint en compte aquestes conseqüències, i 6) ha d'escollir l'opció que maximitzi la consecució dels objectius fixats.

23. El criteri de PARETO suposa que l'estat d'una comunitat millora si almenys una persona ha millorat la seva situació i ningú no l'ha empitjorat.

3. *Maximitzar el benestar net.* L'analista pot intentar augmentar el benestar net però assumeix que els guanys obtinguts es podrien utilitzar per compensar els perdedors. Aquesta perspectiva es basa en el criteri de Kaldor-Hicks, que afirma que un estat social és millor que un altre si es dona un benefici net en eficiència i si els qui hi guanyen compensen els qui hi perden.
4. *Maximitzar el benestar redistributiu.* L'analista intenta maximitzar la redistribució de beneficis cap a determinats grups de la societat. Els criteris utilitzats per a la redistribució poden ser diversos. Un dels més coneguts és el de Rawls, que sosté que un estat social és millor que un altre si els membres de la societat que es troben en condicions pitjors experimenten una millora del seu benestar.

Segons l'autor, cap d'aquests enfocaments soluciona el problema de l'equitat perquè aquest és un concepte polític, influït per processos que tenen a veure amb la distribució i la legitimació del poder en la societat. Així doncs, les teories econòmiques, com les de Pareto o Kaldor-Hicks, o moral-filosòfiques, com la de Rawls, si bé poden perfeccionar la nostra disposició a analitzar diferents criteris d'equitat, no són capaces de substituir el procés polític.

Des d'un punt de vista més pragmàtic, per dur a la pràctica l'avaluació de l'equitat d'una política o d'un programa públic, Cabrera (1998) recull l'opinió de Toulmin,²⁴ que considera que, en aquest sentit, cal considerar almenys quatre aspectes: 1) l'equitat dels *inputs* (que s'aconsegueix en igualar el total dels recursos dedicats a una àrea d'un tema concret a través d'una unitat d'anàlisi determinada) i l'equitat dels *outputs* (és a dir, la igualtat de condicions després d'haver rebut un servei públic); 2) l'establiment de la unitat d'anàlisi (el territori, la renda o la població, per exemple); 3) l'existència de conflicte entre els objectius del programa, i 4) el risc que suposa analitzar parcialment el problema.

1.3.1.4. L'avaluació de la sensibilitat

La sensibilitat (*responsiveness*) es refereix a la mesura en què la política pública satisfà les necessitats, les preferències o els valors de grups determinats. Es tracta d'un tipus d'avaluació fonamental perquè té en compte el punt de vista del beneficiari. Completa els enfocaments anteriors i, en

24. CABRERA (1998) proporciona la referència següent: TOULMIN, L.M. (1987): «Equity-based targeting of urban public services», a BUSSON, T.; COULTER, P. (eds.): *Policy evaluation for local government*, Nova York: Greenwood Press.

aquest sentit, es pregunta si les avaluacions a partir dels criteris d'eficàcia, eficiència i equitat reflecteixen apropiadament aquestes necessitats, preferències o valors (Dunn, 1994).

Si bé l'*avaluació de la sensibilitat* és molt semblant a l'avaluació de la satisfacció dels usuaris, pel fet que totes dues segueixen una metodologia comuna d'obtenció de dades, cal no confondre-les. Una intervenció pot haver estat *sensible* i, tanmateix, no haver estat percebuda com a tal pels beneficiaris. El cas contrari també es podria donar.

1.3.1.5. L'avaluació de la pertinència

Aquest cinquè criteri d'avaluació, que Dunn (1994) també anomena *adequacy evaluation*, es defineix com la valoració de l'adequació dels resultats i els objectius de la intervenció al context en què es realitza. En altres paraules, i tal com suggereix la UD-NORAD (1997), la pertinència és bàsicament una qüestió d'utilitat que permet situar el programa concret en un marc molt més global: en relació amb la política de la qual forma part, en relació amb altres programes i iniciatives públiques, i en relació amb els elements de programa considerats (és a dir, les accions o activitats implicades en un programa).

Qualsevol dels exemples que dona Ortigueira Bouzada (1992a, 1984) il·lustra aquest concepte. D'entre tots, en considerem un: el programa de lluita contra la tuberculosi. Segons el que s'ha dit, dur a terme l'avaluació de la conveniència d'aquest programa suposa avaluar-ne l'eficàcia, l'eficiència, l'equitat i/o la sensibilitat amb relació a la política de sanitat (la qual pot tenir com a objectiu prioritari, per exemple, reduir la mortalitat per al període de temps considerat), amb relació a d'altres programes sanitaris (com, per exemple, la lluita contra la sida) i amb relació als elements del programa avaluat (seguint la referència d'Ortigueira Bouzada, 1992a, el descobriment de la tuberculosi, la incorporació de llits addicionals en sanatoris, la subvenció de la jornada de manteniment i les cures mèdiques).

En definitiva, s'observa, doncs, que la pertinència es preocupa de si la raó de ser d'un programa s'ajusta a les prioritats de la comunitat local a la qual va dirigit i de la societat en qüestió.

1.3.1.6. L'avaluació de la sostenibilitat

Aquest concepte va associat a les perspectives de durada i persistència al llarg del temps dels resultats de l'actuació pública, tan bon punt aquesta ha finalitzat (AECA, 1999; Termes, 1999). De fet, l'*avaluació de la sostenibilitat* és la «prova final» de l'èxit d'un programa perquè valora si els seus beneficis perduren, malgrat que es puguin produir canvis tècnics o de l'en-

torn. Aquest últim criteri dóna lloc, doncs, a una perspectiva a llarg termini molt relacionada amb el desenvolupament endogen de la unitat territorial (el municipi, la comunitat autònoma o l'estat, per exemple) on s'ha produït la intervenció.

Termes (1999) adverteix que l'avaluació de la sostenibilitat no s'ha de confondre amb els resultats i amb les mesures d'impacte i indica alguns dels aspectes que cal tenir en compte quan es duu a terme una valoració d'aquest tipus. Entre aquests assenyala la capacitat per generar el flux d'*outputs*, els beneficis que generen els *outputs* a curt i a llarg termini, els canvis qualitius del nivell de vida que produeix el programa implantat i la seguretat de mantenir la distribució equitativa dels resultats durant un llarg període de temps.

Es pot concloure, doncs, que la viabilitat només es pot verificar després de la conclusió del programa i, per tant, constitueix un dels temes centrals de les avaluacions *ex post*.

1.3.2. La validesa en l'avaluació de resultats

Fins ara, hem tractat aquelles qüestions que tenen a veure amb la valoració dels resultats generals d'una intervenció d'acord amb diferents criteris. Com ja hem observat, Aguilar i Ander-Egg (1992) i Alvira (1991) indicaven també dos aspectes més de gran importància en una avaluació de resultats. En primer lloc, en quin grau els efectes observables eren deguts realment al programa i no a altres factors. I, en segon lloc, fins a quin punt es podien generalitzar els resultats d'aquest programa a altres situacions. El concepte a què es refereix el primer punt és el de la *validesa interna*, mentre que el segon és explicat pel de *validesa externa*. Aquests dos termes van ser introduïts per Campbell i Stanley (1973), per als quals l'avaluació de programes era «... esencialmente la evaluación de los efectos netos de la intervención pública y la principal cuestión era cómo especificar las condiciones que permitiesen calcular estimaciones válidas de estos efectos netos» (Ballart, 1992).

1.3.2.1. La validesa interna

Com afirma Weiss (1998), la validesa interna revela si el programa és l'agent responsable dels efectes observats. Per tant, indica si la relació entre els recursos o els mitjans del programa i els seus resultats visibles es pot considerar causal.

Segons Ballart (1992) i Meny i Thoenig (1992), per poder afirmar que hi ha una relació de causalitat cal controlar la influència de factors externs

al programa que puguin explicar per si sols les variacions observades. Si no s'aconsegueix disminuir-ne l'efecte, les conclusions extretes de les avaluacions realitzades poden estar esbiaixades a causa d'una subestimació o una sobreestimació de l'impacte del programa objecte d'anàlisi. Segons Alvira (1991), aquesta relació de causalitat s'orienta quasi sempre d'acord amb tres criteris: 1) que la variable que se suposa que és causa sigui anterior al suposat efecte, 2) que les dues variables estiguin relacionades i 3) que aquesta relació entre variables no sigui una relació aparent o espúria.

En vista de tot això, l'autor conclou que per poder augmentar la validesa interna d'una investigació cal transformar les possibles variables que ell anomena «perturbadores» en controlades o aleatòries, i això requereix, en primer lloc, identificar aquests fenòmens. Seguint Campbell i Stanley (1973), i completant les seves aportacions amb les d'altres autors (Cabrera, 1998; Fink, 1995; Rossi i Freeman, 1993; Ballart, 1992; Alvira, 1991; Bingham i Felbinger, 1989), distingim els factors estranys següents, que es consideren amenaces a la validesa interna:

1. *Història*. Donald Campbell i Julian Stanley (1973) defineixen aquest terme com «the specific events occurring between the first and second measurements in addition to the experimental variable». Els factors històrics (o canvis seculars externs, segons Alvira, 1991) es refereixen, doncs, a aquells esdeveniments (fets o experiències viscudes pels beneficiaris de la intervenció) que tenen lloc durant el període que va des que el programa comença fins que acaba. Lògicament, com més gran sigui aquest interval de temps, més possibilitats hi haurà que actuïn elements històrics que puguin distorsionar les conclusions obtingudes.
2. *Maduració*. La maduració implica modificacions en els individus (canvis endògens) com a resultat de processos de desenvolupament naturals, biològics o psicològics que tenen lloc amb el pas del temps. Els programes que tenen com a objectiu determinats grups d'edat són molt sensibles a aquest tipus de factors estranys.
3. *Testing*. Aquest concepte, que Cabrera (1998) tradueix com *efecte reactiu de les proves*, suposa que la realització de tests previs en les investigacions pot tenir efectes positius o negatius sobre els participants pel fet de transferir-los coneixements que abans no tenien. Així, les diferències entre les observacions que s'hagin realitzat abans de la intervenció i les de després poden ser atribuïdes al fet que els individus recorden algunes de les preguntes i les comenten abans que es produeixi el segon mesurament. O, senzillament, la

primera prova pot sensibilitzar especialment el subjecte i motivar la recerca d'informació sobre la matèria en qüestió. Dos dels exemples més coneguts d'aquest tipus d'amenaça a la validesa interna són l'efecte Hawthorne²⁵ i l'efecte placebo.²⁶

4. *Instrumentació*. Per tal de minimitzar l'impacte de les variables perturbadores en les avaluacions de resultats que utilitzen dissenys pretest/posttest, és fonamental controlar els instruments de mesurament. És a dir, com apunten Rossi i Freeman (1993), aquests instruments han de ser fiables i garantir, davant d'una situació, els mateixos resultats si se'n fan mesuraments repetidament. Així doncs, alguns dels aspectes més importants són evitar que els qüestionaris siguin diferents; que els avaluadors, els entrevistadors o els observadors hagin canviat, o que les preguntes es formulin de manera distinta.
5. *Regressió estadística*. Com afirmen Bingham i Felbinger (1989), «a regression artifact is suspected when cases are chosen for inclusion in a treatment based on their extreme scores on a variable». Amb el temps, els casos amb valors extrems tendeixen a apropar-se a la mitjana, independentment del resultat del programa, la qual cosa no permet a l'avaluador determinar què ha causat realment els efectes observats.
6. *Selecció*. En realitat, amb la paraula *selecció* es vol fer referència a l'elecció no controlada de participants en un programa, la qual cosa implica que hi ha individus (o grups) que tenen més possibilitats que d'altres a ser escollits. En aquest context, l'investigador no controla qui forma part i qui no forma part de la intervenció. Una de les qüestions més delicades és, en aquest sentit, la de l'autoselecció o el voluntariat. Segons Alvira (1991), aquestes situacions mediatitzen la interpretació sobre l'efecte del programa per raó de les seves característiques especials.

25. L'experiment de Hawthorne, que va tenir lloc entre 1924 i 1932 a la planta de Chicago de la companyia Western Electric, tenia per objectiu determinar els efectes de la variació de la intensitat de la llum sobre l'acompliment dels treballadors d'aquesta planta. En una primera fase, els investigadors van observar que, independentment que la il·luminació fos millor o pitjor, la productivitat dels empleats sempre augmentava. Com a primera conclusió van estipular que l'observació contínua del grup objecte d'anàlisi havia fet pensar a aquells treballadors que l'alta direcció els havia escollit perquè estava interessada a millorar-los el benestar personal. Aquesta creença els havia fet créixer la moral i, en conseqüència, la productivitat.

26. La sola participació en un experiment pot produir els mateixos canvis en els subjectes que el tractament rebut com a conseqüència de la investigació. El control de l'efecte placebo és molt usual en el camp mèdic.

7. *Mortalitat experimental.* Quan analitza aquest problema, l'avaluador es pregunta per què es produeixen abandonaments en un programa. Encara que les taxes de deserció varien segons el projecte, aquestes sempre són significatives ja que, en general, els subjectes que s'hi mantenen tenen perfils molt diferents dels qui se'n van. Rossi i Freeman (1993) afegixen que els primers són els que se solen beneficiar de la intervenció, mentre que els segons habitualment la troben.
8. *Altres variables pertorbadores:* Rossi i Freeman (1993) i Alvira (1991) esmenten algunes altres fonts d'error a l'hora de maximitzar la validesa interna d'un disseny. D'aquestes, ens n'interessen dues especialment: 1) els efectes aleatoris i estocàstics (com a conseqüència de l'ús de mostres) i 2) els valors que es perden en la recopilació de la informació.

1.3.2.2. La validesa externa

Es considera que un pla és vàlid quan els resultats que genera una política es poden estendre a d'altres poblacions o d'altres polítiques. En altres paraules, quan el diferencial és generalitzable (Meny i Thoenig, 1992). La validesa externa es refereix, doncs, a la representativitat o la generalització dels resultats (Cabrera, 1998). Igual com van fer a propòsit de la validesa interna, Campbell i Stanley (1973) també descriuen una sèrie de factors externs que amenacen la possibilitat d'estendre les conclusions d'una avaluació a d'altres casos diferents del que s'analitza:

1. *Interacció entre selecció i programa.* Suposa la possibilitat que els resultats només siguin aplicables a la població a la qual pertany el grup beneficiari de la intervenció (i, si escau, el grup de control) per raó de característiques de població distintes.
2. *Interacció entre test i programa.* Es refereix a la possibilitat que els resultats d'un programa només es puguin generalitzar a d'altres grups quan també se'n fa una primera prova. Això és així perquè l'aplicació d'un pretest podria incrementar o reduir la sensibilitat dels participants, com ja hem indicat abans en parlar de l'efecte reactiu de les proves amb relació a les amenaces a la validesa interna.
3. *Situació.* Aquesta tercera amenaça fa referència a molt diversos factors que es poden donar en el cas concret que s'estudia i que poden influir directament en els resultats del programa. El lloc o moment històric en què es fa la intervenció o el fet que els participants sàpiguen que són objecte d'atenció especial (efecte Hawthorne) en poden constituir alguns exemples.

1.3.3. Dissenys de recerca per fer avaluació de resultats

Per respondre a les amenaces a la validesa interna i a l'externa, els avaluadors disposen de diversos dissenys d'investigació, que desenvolupem tot seguit. És important tenir en compte que normalment els dissenys que maximitzen la validesa interna no són tan útils respecte a la validesa externa. També es dóna la situació contrària. Per això, Weiss (1998) afirma que l'analista ha de saber què és el que és prioritari en cada cas per tal de poder escollir el disseny d'investigació que sigui més apropiat per a cada situació.²⁷

1.3.3.1. Dissenys experimentals

Teòricament, el disseny d'investigació més potent que es pot utilitzar en avaluar l'impacte d'un programa és el *disseny experimental* (Bingham i Felbinger, 1989). Aquest tipus de disseny comporta, essencialment: 1) un grup de control i 2) un procediment aleatori per formar els grups d'intervenció i de control de manera que els dos siguin equivalents (Alvira, 1991). Rossi i Freeman (1993) conclouen que els dissenys experimentals, com que assoleixen una comparabilitat quasi perfecta, permeten eliminar la majoria de les amenaces a la validesa interna, en separar amb un alt grau d'encert els efectes externs dels que el programa provoca. Així mateix, Ballart (1992) afirma que l'aleatorietat en la formació de la mostra assegura que tots els individus d'una població tinguin la mateixa oportunitat de ser seleccionats i, per tant, que es puguin generalitzar els resultats a tot el col·lectiu i, per tant, afectar positivament la validesa externa.

Tot i així, Alvira (1991) exposa que el problema bàsic d'aquest tipus de dissenys és la impossibilitat de portar-los a terme, davant de determinats tipus d'intervenció. Per exemple, un programa cultural adreçat a tota la població d'un municipi no permet establir-hi un grup de control i, per tant, aplicar aquest disseny.

Hi ha, bàsicament, quatre maneres de fer dissenys experimentals (Bingham i Felbinger, 1989):

1. *Disseny de pretest/posttest amb grup de control*. En aquesta primera modalitat, els individus són assignats aleatòriament al grup experimental i al grup de control. Per avaluar el programa, es fan dos mesuraments en cadascun dels grups. El primer mesurament té lloc abans de la intervenció

27. Per a una discussió més completa dels diferents tipus d'investigació que s'exposen a continuació, vegeu FITZ-GIBBON i MORRIS (1987).

i el segon després que el grup experimental ha estat exposat al programa. A continuació, es comparen els resultats dels dos mesuraments. Si el guany que n'ha obtingut el grup d'intervenció és significativament més gran que el del grup de control, es pot concloure que el programa és efectiu.

La representació simbòlica d'aquest tipus de disseny és:

A	O ₁	X	O ₂
A	O ₃		O ₄

on *A* representa l'assignació aleatòria, *O* el moment temporal en què es fa el mesurament i *X* el programa.

És aconsellable utilitzar premesuraments perquè: 1) incrementen la probabilitat d'obtenir resultats estadísticament significatius si hi ha una diferència real entre el grup d'intervenció i el de control; 2) permeten reduir la grandària de la mostra; 3) permeten comprovar que el procés aleatori realitzat és correcte, i 4) acostumen a satisfer els clients.

2. *Disseny de quatre grups de Solomon.* Aquest disseny, que pren el nom del seu creador (Richard L. Solomon), és un desenvolupament del disseny anterior. Nachmias (citada a Bingham i Felbinger, 1989)²⁸ el descriu de la manera següent: «The Solomon Four-Group design [...] contains the same features as the classic, plus an additional set of comparison and experimental groups that are not measured prior to introduction of the program. Therefore, the reactive effect of measurement can be directly assessed by comparing the two experimental groups and the two comparison groups. The comparisons will indicate whether X (the policy) had an independent effect on the groups that were not sensitized by the preprogram measurement procedures».

La representació simbòlica d'aquest tipus de disseny és:

A	O ₁	X	O ₂
A	O ₃		O ₄
A		X	O ₅
A			O ₆

L'estratègia Solomon intenta així controlar l'efecte Hawthorne. Com observa Vedung (1996), atès que els premesuraments es fan amb el primer

28. La referència bibliogràfica és: NACHMIAS, D. (1979): *Public policy evaluation: approaches and methods*. Nova York: St. Martin's Press.

parell de grups, els resultats inclouen tant els eventuais efectes Hawthorne com els efectes del programa. Però els resultats del segon grup no tenen aquests efectes, perquè no s'hi han fet premesuraments. Tot i així, la situació experimental resulta tant complicada que, a la pràctica, es tracta d'un tipus de disseny que es fa servir molt poc.

3. *Disseny de posttest amb grup de control.* Es tracta d'una variació dels dos primers dissenys que omet el premesurament tant en el grup d'intervenció com en el de control. Campbell i Stanley (1973) en són els principals defensors, perquè consideren que la selecció aleatòria dels participants, si és correcta, assegura la igualtat inicial d'ambdós grups.

La seva representació simbòlica és:

A	X	O ₁
A		O ₂

Un dels avantatges principals d'aquest tipus de disseny és que no es veu afectat per l'amenaça de la instrumentació ni per la de l'efecte reactiu de les proves (que hem anomenat *testing*). Per aquest motiu, i per la gran facilitat metodològica amb què es pot dur a terme, molts autors el prefereixen als altres.

4. *Disseny factorial.* S'utilitza per avaluar programes que tenen dos components o tractaments, o més, als quals s'assignen aleatòriament els diferents subjectes. El seu avantatge principal és que permet identificar interaccions entre les diferents variables de la intervenció.

1.3.3.2. Dissenys quasiexperimentals

Corroborant el que Alvira (1991) ja afirmava, Marcantonio i Cook (1994) assenyalen que els dissenys experimentals no sempre són possibles i que, per tant, és interessant disposar d'algunes alternatives. Una de les més populars són els anomenats *dissenys quasiexperimentals*, que tenen la mateixa forma i funció que els altres, però se'n diferencien perquè l'assignació a grups d'intervenció i de comparació no es fa aleatòriament. La conseqüència immediata és que els grups no són totalment equivalents i, per això, aquest tipus de dissenys d'investigació normalment no controla totes les amenaces a la validesa interna (Ballart, 1992; Alvira, 1991).

Dins de la categoria de quasiexperiments, Bingham i Felbinger (1989) distingeixen els següents:

1. *Disseny de pretest/posttest amb grup de comparació.* Quan és difícil assignar un grup de control, ja sigui perquè l'avaluació és retrospectiva o bé perquè els participants en el programa són voluntaris, aquest és l'únic disseny possible. Per maximitzar la validesa de l'experiment, és important que el grup de comparació sigui el més semblant possible al d'intervenció. Per això, Weiss (1998) suggereix que es compari l'estat dels dos grups abans que l'acció pública tingui lloc i que se'n comprovi la similitud. Si en el premesurament s'observen moltes semblances en variables com l'edat, el nivell socioeconòmic o altres ítems rellevants per a la investigació, com ara la motivació o les habilitats dels individus, l'avaluador pot procedir amb una certa confiança.

L'autora també afirma que, a vegades, pot interessar tenir més d'un grup de comparació. En aquest cas, cada confrontació il·lustrarà una sèrie de característiques que compensaran les diferències que les altres comparacions no controlin.

2. *Disseny de sèries temporals interrompudes.* Aquest disseny requereix una llarga sèrie d'observacions dels efectes o dels resultats abans i després d'una intervenció (Marcantonio i Cook, 1994). L'objectiu últim és comprovar si la tendència de la sèrie temporal després d'una intervenció és diferent de la d'abans, com també determinar, si cal, les causes possibles d'aquest canvi. El seu punt fort és que elimina el biaix que ocasiona una sola observació del fenomen.

Per tal d'augmentar la validesa d'aquest disseny, Alvira (1991) proposa quatre estratègies: 1) introduir un grup de comparació el més semblant possible al grup que rep el programa (tal com assenyalen Bingham i Felbinger (1989), aquest grup de comparació pot no rebre tractament o estar exposat a un tractament diferent); 2) fer els mesuraments amb molta freqüència; 3) recollir informació de sèries temporals amb diferents variables dependents no equivalents, i 4) utilitzar sèries temporals amb intervencions canviants, primer en un grup i després en un altre.

3. *Disseny de discontinuïtat en la regressió.* Molt sovint els programes es dissenyen perquè persones amb necessitats específiques puguin rebre uns serveis concrets o perquè els qui tenen uns mèrits especials es beneficiïn de recursos extra. Encara que moltes persones es puguin aprofitar d'aquests mitjans, les institucions públiques no es poden permetre el luxe d'adreçar-se a tothom. En aquestes situacions, es veuen obligades a seleccionar unes quantes persones. El disseny de discontinuïtat en la

regressió és apropiat per analitzar les conseqüències d'aquesta decisió. La seva eficàcia depèn, bàsicament, de l'assignació d'individus a grups d'acord amb una puntuació quantitativa coneguda que defineix la inclusió al programa (Marcantonio i Cook, 1994). Rossi i Freeman (1993) admeten que aquest disseny habitualment no s'aplica perquè és molt difícil seleccionar els participants en el programa de manera uniforme, clara i precisa. Per això, Alvira (1991) recomana que, a l'hora de fer una anàlisi de discontinuïtat en la regressió, es tinguin en compte els seus supòsits, és a dir: 1) que el «punt de tall» s'apliqui rigorosament (en altres paraules, que tan bon punt s'hagi decidit qui pot incorporar-se al programa, se sigui estricte en l'admissió); 2) que el model analític que mostra la relació pretest/posttest estigui especificat correctament i, per tant, s'adeqüi a la realitat, i 3) que no hi hagi altres efectes que, si no hi ha intervenció, donin lloc a una discontinuïtat en la relació pretest/posttest en el punt de tall.

4. *Disseny de posttest amb grup de comparació.* Com diu Ballart (1992), «cuando una evaluación se realiza de forma retrospectiva y no existe información alguna sobre los valores que ha tomado la variable que mide los efectos del programa antes de que éste tuviera lugar, el único diseño posible es el que mide esta variable con posterioridad al programa y analiza las diferencias entre las personas que recibieron el programa y un grupo de control». De tot això es desprèn que el disseny de posttest amb grup de comparació és semblant al disseny de posttest amb grup de control, amb la diferència que el primer no se serveix de l'assignació aleatòria dels individus als diferents grups. Un dels seus principals punts febles és que és un tipus de disseny que recull les dades en un sol punt en el temps, la qual cosa impedeix a l'investigador certificar si l'observació és «autèntica» o bé el resultat de fluctuacions degudes a l'atzar (Bingham i Felbinger, 1989).

5. *Ús de controls estadístics.* Aquests controls, que alguns acadèmics anomenen *dissenys no experimentals* (Cabrera, 1998; Ballart, 1992; Sierra, 1991; Langbein, 1980), es caracteritzen perquè segueixen procediments estadístics per controlar la influència de factors externs al programa objecte d'avaluació que podrien ocasionar confusió amb relació als seus veritables efectes. Hi ha diversos tipus de tècniques estadístiques que són capaces d'eliminar els efectes espuris. La selecció d'una o d'una altra depèn del grau de mesurament de les variables dependents i independents i de la manca d'una relació causal. Tanmateix, Bingham i Felbinger (1989) reco-

manen l'anàlisi de regressió, ja que permet determinar l'impacte del programa, de cada una de les possibles variables externes considerades i de qualsevol altre factor no mesurat, sobre la variable que mesura els resultats de la intervenció (Ballart, 1992).

1.3.3.3. Dissenys reflexius

Les avaluacions que utilitzen la mateixa població beneficiària de la intervenció com a control apliquen *dissenys reflexius* (Rossi i Freeman, 1993) o *dissenys preexperimentals* (Campbell i Stanley, 1973). Són molt adequats quan el programa és de cobertura total, perquè no hi ha individus que puguin ser assignats a grups de comparació o de control.

Ens interessen tres classes de dissenys reflexius:

1. *Disseny posttest d'un grup experimental*. A vegades, l'avaluador es pot trobar amb una situació en què ja s'ha fet la intervenció. Això li impedeix de conèixer com eren els participants abans de la implantació del programa, i només pot fer una sola observació del grup beneficiari. Malgrat que és pràcticament impossible controlar adequadament les variables estranyes, l'investigador es pot fer una idea de com eren els individus *a priori*, per exemple analitzant informes, parlant amb els participants o fent algunes suposicions a partir de la seva experiència (Weiss, 1998).
2. *Disseny pretest/posttest d'un grup experimental*. La característica principal d'aquest disseny és que compara la situació del grup experimental abans i després de la intervenció. Teòricament, si es produeixen canvis, aquests són deguts al programa, tot i que el poc control que es té sobre els factors que li són aliens impedeix gairebé sempre estimar els efectes nets de l'acció pública. Per això, Bingham i Felbinger (1989) indiquen les condicions que s'han de donar perquè un disseny d'aquest tipus sigui aplicable:²⁹ 1) que el període de temps entre els dos mesuraments sigui curt; 2) que hi hagi una relació directa entre el programa i els resultats, de manera que no hi puguin influir altres esdeveniments externs, i 3) que les situacions analitzades hagin estat estables en el temps i ho continuïn essent.
3. *Disseny de sèries temporals simples*. Aquest tipus de disseny és

29. Ho fan seguint les indicacions de l'obra *Practical program evaluation for state and local government*, de Harry HATRY, Richard WINNIE i Donald FISK.

útil quan es poden fer molts mesuraments abans i després de la intervenció. D'aquesta manera, es pot comparar la informació obtinguda en finalitzar el programa amb les projeccions que es van fer abans de la intervenció sobre el que hauria succeït si aquesta no s'hagués esdevingut. Dels tres dissenys reflexius que hem exposat, aquest és el que presenta més avantatges pel que fa a la validesa.

1.4. Unes paraules per acabar

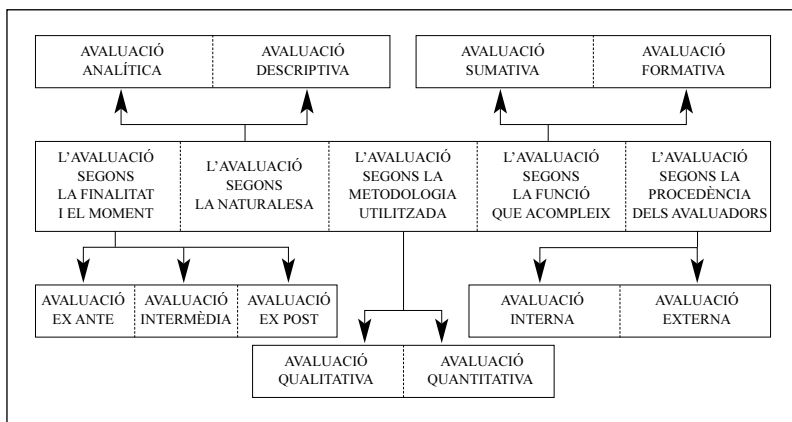
Hem volgut presentar el panorama més ampli possible amb relació a les diferents classes d'avaluació que es poden dur a terme d'acord amb la combinació de dos criteris que considerem bàsics: el moment temporal en que es produeix l'avaluació i l'objecte d'aquesta. La nostra darrera reflexió, en aquest sentit, vol deixar constància de la dificultat de perfilar els límits que separen unes avaluacions d'unes altres, sobretot si tenim en compte el principi temporal, com ja ha quedat palès en la nostra exposició. Tanmateix, considerem que el nostre intent ha permès ordenar, d'alguna manera, les diverses idees segons les tipologies dels autors experts en la matèria.

2. Altres classificacions

Atès que volem recollir amb caràcter exhaustiu tots els tipus d'avaluació que pot triar l'investigador, és convenient considerar altres criteris a l'hora d'establir diferents classes d'avaluació. Així doncs, per completar aquest apartat, descriurem breument altres classificacions. En concret, ens referirem a diferents classes d'avaluació (figura 12) segons:

- La funció que apleix l'avaluació.
- La naturalesa de l'avaluació.
- La procedència dels avaluadors.
- La metodologia utilitzada.

Figura 12: Diferents tipologies d'avaluació

Font: Elaboració pròpia

2.1. La funció que l'avaluació apleix

A l'article que va escriure l'any 1967, Scriven introdueix una classificació dicotòmica de l'avaluació segons l'objectiu específic que motiva la investigació. Per a l'autor, les avaluacions poden ser de dues classes: *formatives* i *sumatives*. El primer tipus es refereix al seguiment que es fa durant el procés d'execució d'un programa i, per tant, serveix per proporcionar informació a les persones que intenten millorar-ne el funcionament. El segon tipus, que és el que l'autor prefereix, estudia els resultats o els efectes d'una intervenció per tal d'avaluar-la i decidir així si ha de continuar o ha de finalitzar. Com es desprèn de la definició, l'avaluació sumativa (també anomenada *conclusiva* o *de resultats*) requereix que hagi passat un interval suficient de temps des de l'adopció del programa, de manera que s'hagin produït ja alguns resultats a partir dels quals se'n pugui fer una valoració global.

Tot i que ja fa més de 30 anys que es va formular aquesta distinció, continua essent molt utilitzada, especialment per part dels investigadors nord-americans. És important assenyalar que aquests dos tipus d'avaluació no són exclouents, ni un és millor que l'altre. Es tracta de dues modalitats complementàries que cal saber aplicar segons el context i la situació concreta (Aguilar i Ander-Egg, 1992).

El quadre següent ens permet comparar l'activitat de cada un d'aquests dos tipus d'avaluació a la pràctica:

Quadre 6: Avaluació formativa *versus* avaluació sumativa

AVALUACIÓ FORMATIVA	AVALUACIÓ SUMATIVA
Els responsables del programa es pregunten...	
Com es pot millorar el programa?	Val la pena continuar amb el programa o, òdhuc, ampliar-lo?
Com pot arribar a ser més efectiu o eficient?	Quin grau d'efectivitat té? Quines conclusions es poden treure dels efectes del programa? Com és el programa i què aconsegueix?
Els avaluadors es pregunten...	
Quins són els objectius del programa?	Quins són els objectius del programa?
Quines són les característiques més importants del programa?	Quines són les característiques i les activitats més importants del programa?
Com se suposa que les diverses activitats del programa portaran a assolir els objectius?	Per què se suposa que aquestes activitats portaran a assolir els objectius del programa?
S'estan implantant les característiques més importants del programa?	Ha passat el que estava planificat?
Contribueixen els components del programa a la consecució dels objectius?	El programa, porta a la consecució de l'objectiu final?
Quines activitats o quina combinació d'activitats ajudarien a assolir millor cada objectiu?	Quins altres programes hi ha com a alternativa al que ens ocupa?
Quins ajustaments s'haurien de fer per assolir millor els objectius?	Quin grau d'efectivitat té aquest programa en comparació de les alternatives disponibles?
Quins ajustaments s'han de fer en la gestió del programa?	El programa, funciona de manera diferent amb diferents tipus de participants?
Quins problemes hi ha i com es poden resoldre?	Quant costa el programa?

Font: Herman, Morris i Fitz-Gibbon (1987)

2.2. La naturalesa de l'avaluació

Segons la naturalesa de l'estudi, Ballart (1992) distingeix entre *avaluació descriptiva* i *avaluació analítica*. En la seva obra, l'autor afirma que «el objeto de las evaluaciones descriptivas es obtener parámetros cuantitativos que puedan ser aplicados a grupos de individuos que se benefician de una política o participan en un programa y/o a las organizaciones que los administran». D'aquesta manera, descriure el programa i les seves activitats és la finalitat principal d'aquest tipus d'avaluació. D'altra banda, l'avaluació analítica pretén establir relacions de causa-efecte entre les variables que la investigació té en compte. Molt sovint, fer això implica determinar quins dels resultats obtinguts han estat conseqüència de la intervenció pública i quins han estat causats per efectes externs.

2.3. La procedència dels avaluadors

El dilema sobre qui ha de ser l'avaluador d'una política pública ha estat, des de sempre, una de les discussions més freqüents entre els estudiosos de la matèria.

La primera complicació ja apareix en intentar definir els diferents termes ja que, segons Vedung (1996), a l'hora d'establir si l'avaluació ha de ser *interna* o *externa*, hom pot fer referència a tres qüestions alhora: qui ha d'organitzar l'avaluació (és a dir, qui ha de decidir que s'hauria d'iniciar una avaluació i, per tant, sufragar-ne les despeses), qui l'ha de produir (és a dir, qui l'ha de dissenyar, recopilar i analitzar les dades, i fer l'informe) i qui l'ha d'utilitzar (és a dir, a qui beneficien les conclusions de l'avaluació). D'acord amb aquests tres aspectes, l'autor estableix la classificació següent:

Quadre 7: Avaluació interna *versus* avaluació externa

Tipus d'avaluació	Organitzador	Productor	Usuari
Avaluació externa	Extern	Extern	Extern
	Intern	Extern	Extern
	Extern	Extern	Intern
Avaluació interna	Intern	Intern	Intern
	Extern	Intern	Intern
	Intern	Intern	Extern

Font: Vedung (1996)

Com s'observa, el més important a l'hora de decidir si l'avaluació és interna o externa és qui la produeix. Així doncs, com Vedung (1996), hem considerat que una avaluació és interna quan és produïda per especialistes que pertanyen a la institució promotora o gestora del programa. Si l'avaluació la produeixen experts de fora de la institució pública, serà una avaluació externa.

Aguilar i Ander-Egg (1992) introdueixen dues classes més d'avaluació, que també tenen a veure amb les persones encarregades de fer l'avaluació. Aquests autors parlen d'*autoavaluació* i d'*avaluació mixta*. L'autoavaluació és una modalitat de l'avaluació interna en què «... las actividades evaluativas están a cargo de aquellos que están implicados directamente en la ejecución o realización del programa o proyecto, y que valoran y enjuician sus propias actividades para determinar si están cumpliendo las metas propuestas». Com ja ens podem imaginar, l'avaluació mixta és, senzillament, una combinació de les dues anteriors: avaluadors interns (i/o autoavaluadors) i externs formen un equip de treball per fer l'avaluació d'una política o un programa.

Després de resoldre aquesta qüestió terminològica, la pregunta que es planteja i que més s'ha debatut és saber si les avaluacions han de ser internes o externes. A continuació, es recullen els arguments a favor i en contra que s'han adduït més fins ara amb relació a aquestes dues opcions:

Quadre 8: L'avaluació interna

Avantatges	Inconvenients
<ol style="list-style-type: none"> 1. Proporciona una comprensió més gran del programa i dels seus problemes. 2. Per tant, ofereix més possibilitats de satisfer les necessitats avaluadores de la institució. 3. Facilita la utilització ràpida i l'aprenentatge immediat de la informació ja que l'avaluador està disponible quan el procés arriba a la fi i, per tant, pot facilitar l'aplicació. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Els administradors la poden manipular més fàcilment amb vista a justificar decisions de conveniència o com a instrument de relacions públiques. 2. Pot ser difícil involucrar-hi els responsables polítics, els quals poden arribar a percebre l'avaluació com a competència del buròcrata. 3. Poques vegades manifesta deficiències. La implicació dels avaluadors amb el que s'avalua fa créixer el risc de subjectivitat en les conclusions.

Font: Elaboració pròpia

Quadre 9: L'avaluació externa

Avantatges	Inconvenients
<ol style="list-style-type: none">1. Acostuma a ser més objectiva i creïble perquè l'avaluador no ha participat a posar en marxa el programa. Per tant, es pot mostrar més crític si els resultats ho requereixen.2. L'experiència de l'avaluador en altres contextos pot ajudar a establir paral·lelismes interessants.3. L'avaluador té més autonomia a l'hora d'actuar i una perspectiva més àmplia del que succeeix.	<ol style="list-style-type: none">1. És més cara.2. L'avaluador està pressionat per obtenir resultats positius i així aconseguir nous contractes.3. Hi pot haver dificultats per reunir la informació necessària ja que no és fàcil captar tots els factors en joc.

Font: Elaboració pròpia

Normalment hi ha consens respecte d'aquests avantatges i inconvenients. Tanmateix, la majoria dels autors s'inclinen per un tipus o un altre d'avaluació segons la seva experiència professional i el marc teòric i conceptual que utilitzen en dur a terme una avaluació. No obstant això, als darrers anys, han sorgit diversos partidaris del que Aguilar i Ander-Egg (1992) anomenen *avaluació mixta*. Patton (1997) afirma que una manera interessant d'aconseguir l'equilibri amb la fórmula combinada és que el grup avaluador intern reuneixi i ordeni la informació, de manera que el grup avaluador extern analitzi aquestes dades i en faci judicis de valor. Així, la investigació es veurà reforçada pels estudis externs i alhora s'aconseguirà l'acceptació i la participació del personal del programa, tant al moment de desenvolupar la mateixa avaluació, com a l'hora de servir-se dels resultats obtinguts (Ballart, 1992).

2.4. La metodologia utilitzada

Segons quines tècniques de recollida de dades s'utilitzin, les avaluacions poden ser *quantitatives* o *qualitatives*. En una avaluació quantitativa, s'empren mesures numèriques, i l'anàlisi i el tractament de les dades es basa en mètodes estadístics. Per contra, l'enfocament qualitatiu és bàsicament descriptiu i interpretatiu (National Science Founda-

tion, 1997) i sovint és anomenat *naturalista* perquè no intenta manipular el marc de la investigació apel·lant a raons científiques (Caudle, 1994). Per simplificar, molts autors han afirmat que mentre les avaluacions quantitatives se serveixen de nombres, les qualitatives fan servir paraules.

Com diu Weiss (1998), fins no fa gaire l'únic tipus d'avaluació que proporcionava legitimitat professional era la quantitativa. Però als darrers anys (sobretot, a partir de la dècada dels anys vuitanta), avaluadors de pes com Fetterman, Guba, Lincoln, Patton o Stake han començat a fer amb èxit investigacions avaluatives i a obtenir les dades a partir de l'observació i de les entrevistes en profunditat. Com a conseqüència d'això, han aparegut molts articles i publicacions en defensa dels mètodes qualitius, que han generat un debat interessant en les ciències socials.

En línies generals, els defensors de l'avaluació qualitativa afirmen que: 1) és més humanista, ja que s'acosta a les persones i a les situacions que analitza per tal de tenir una comprensió personal i realista dels problemes diaris; 2) es tracta d'una perspectiva múltiple i flexible que dona una gran riquesa de detalls, la qual cosa implica un coneixement més gran del programa o la política i una comprensió millor del seu significat; 3) incorpora una visió dinàmica de l'objecte avaluat, i 4) té una sensibilitat especial respecte de la consideració del context (Weiss, 1998; Patton, 1987).

D'altra banda, segons Rossi i Freeman (1993) i Weiss (1998), els avaluadors que es decanten per les tècniques quantitatives consideren que aquestes: 1) tenen un cost més reduït (econòmic i temporal); 2) són més objectives; 3) recullen la informació d'una manera més sistemàtica i uniforme, la qual cosa els permet enunciar conclusions amb un alt grau de confiança; 4) els seus resultats són més generalitzables, i 5) els paquets estadístics que utilitzen els permeten identificar relacions importants entre variables.

Per a Patton (1987) el més important és escollir el tipus d'avaluació apropiada per a una situació específica i un context polític concret. Per això, a la seva obra *How to use qualitative methods in evaluation* (1987), elabora una llista de 20 preguntes, que recollim al quadre adjunt, les quals poden ajudar l'investigador a decidir-se entre utilitzar una avaluació qualitativa (en cas que la resposta a qualsevol d'aquestes qüestions sigui sí) o una de tipus quantitatiu.

Quadre 10: Quan s'ha de fer una avaluació qualitativa

1. El programa, fa èmfasi en resultats individualitzats? És a dir, s'espera que els participants quedin afectats de maneres qualitativament diferents? I, hi ha la necessitat o la voluntat de descriure i avaluar aquests resultats?
 2. Els responsables de prendre les decisions, estan interessats a dilucidar i a entendre la dinàmica interna del programa (els seus punts forts i febles, com també els seus processos)?
 3. Es necessita informació detallada sobre determinats beneficiaris o situacions?
 4. Hi ha interès a centrar-se en la diversitat que aporten diferents usuaris i programes?
 5. Es necessita informació sobre la implantació del programa?
 6. Els responsables, estan interessats a disposar d'informació detallada i descriptiva del programa amb vista a millorar-lo (és a dir, amb vista a fer-ne una avaluació formativa)?
 7. Es necessita informació descriptiva sobre la qualitat de les activitats i dels resultats del programa?
 8. Necessita el programa un sistema que n'asseguri la qualitat?
 9. Els legisladors o altres responsables polítics, estan interessats que els avaluadors tinguin contacte directe amb les activitats del programa? És necessària una monitorització legislativa?
 10. Preocupa el fet que l'avaluació sigui intrusiva? És a dir, la utilització de tècniques qualitatives, generarà menys reaccions negatives?
 11. Hi ha la necessitat o la voluntat de personalitzar el procés avaluador utilitzant mètodes d'investigació que promoguin el contacte «personal» amb el programa?
 12. És apropiat donar un enfocament especialment sensible a la recopilació de dades descriptives amb la intenció d'informar sobre les diferents perspectives dels interessats en el programa?
 13. Els objectius del programa, són vagues, difusos, generals i poc específics?
 14. Hi ha alguna possibilitat que el programa afecti determinades persones de maneres no previsibles o inesperades?
 15. Manca instrumental quantitatiu per mesurar resultats importants del programa?
 16. Es tracta d'una avaluació exploratòria o preavaluació?
 17. S'està portant a terme una anàlisi de l'avaluabilitat?
 18. Es necessita donar més profunditat, detall i significat als resultats estadístics?
 19. La recollida de dades quantitatives, s'ha convertit en una rutina a la qual ningú presta atenció?
 20. Cal desenvolupar una teoria basada en les observacions de les activitats i els impactes del programa, com també en la relació entre el tractament i els resultats?
-

Font: Patton (1987)

No obstant això, i si bé encara alguns autors, com Guba i Lincoln (1989), entenen que és impossible combinar els dos tipus d'avaluació perquè es basen en principis ontològics i epistemològics diferents,³⁰ cada vegada més les grans figures de la disciplina s'han adonat que, de fet, les metodologies quantitativa i qualitativa no tenen per què ser excoents, sinó que es poden completar d'una manera excel·lent. Weiss (1998) exposa algunes de les situacions en què els dos enfocaments es poden combinar:

1. A l'hora d'estudiar diferents parts d'un programa (per exemple, es pot utilitzar l'avaluació qualitativa per estudiar-ne el procés i la quantitativa per estudiar-ne els resultats).
2. A l'hora d'estudiar diferents fases d'un programa. Normalment, les tècniques qualitatives són de gran ajuda (Rist, 1994) en l'etapa de formulació i disseny de la política, mentre que quan s'ha implantat la versió final del programa se'n pot fer una avaluació quantitativa.
3. A l'hora de desenvolupar el disseny de l'avaluació i determinar-ne les tècniques de mesurament. En aquest context, és convenient fer primer una avaluació qualitativa, i els resultats d'aquesta orientaran l'investigador en una avaluació quantitativa posterior.
4. A l'hora d'estudiar un mateix fenomen a partir de diversos mètodes. Aquesta situació usualment s'anomena *triangulació* (Kidder i Fini, 1987) i el seu objectiu principal és comprovar la informació obtinguda amb les diferents tècniques per tal de corroborar els resultats i així incrementar-ne la validesa.
5. A l'hora d'ajudar a interpretar els resultats. Segons Weiss (1998), es poden donar dos casos. En el primer, si una avaluació qualitativa obté conclusions massa generals, és necessari completar-la amb una avaluació quantitativa per tal de concretar-ne els resultats. En segon lloc, si l'avaluació quantitativa proporciona informació difícil d'entendre, el component qualitatiu pot servir per facilitar la comprensió de les conclusions.

30. Aquests autors afirmen que l'avaluació quantitativa és d'arrel neopositivista o racional i que pressuposa que hi ha una única realitat veritable que només es pot aproximar mitjançant els mètodes científics. En canvi, l'avaluació qualitativa es basa en la filosofia constructivista, segons la qual cada individu crea la seva pròpia realitat i, per tant, la investigació només pot identificar les percepcions dels participants i els significats que aquests atorguen a les seves experiències. SHADISH (1993) confirma aquestes dues perspectives, però les titlla d'interaccions estereotipades.

Com es dedueix de tot això, l'estudiós pot decidir fer una avaluació quantitativa, una avaluació qualitativa o una combinació d'ambdues. El que realment és significatiu és que, quan ho faci, tingui en compte quina és la seva base conceptual i pugui ser capaç de justificar la metodologia emprada d'acord amb els objectius de la seva investigació.

3. La metaavaluació i l'avaluació de grup

Sembla apropiat acabar fent referència a dos tipus d'avaluacions que, per raó de les seves característiques, són difícils de classificar seguint els criteris anteriors. Es tracta de la metaavaluació i de l'avaluació de grup (*cluster evaluation*).

3.1. La metaavaluació

La *metaavaluació* es pot definir com l'avaluació de les avaluacions. Consisteix en l'anàlisi dels resultats de diverses avaluacions i, en aquest sentit, proporciona informació sintètica sobre el coneixement que es té sobre una determinada política o programa públic (Ballart, 1992). Aquest concepte el va introduir Scriven (1999) fa més de 30 anys, quan la Urban League li va encarregar que valorés la qualitat d'una sèrie d'avaluacions que aquesta institució havia portat a terme sobre programes d'urbanisme. Scriven explica que «meta-evaluation is an evaluation (not an integration) of one or more evaluations (it's never a critique of one or more research studies which had descriptive conclusions), and it's often of only one...». Amb aquesta definició, diferencia la metaavaluació de la *metaanàlisi*, un altre concepte que també utilitzen sovint els investigadors i que defineix com «... a synthesis of a number of research studies on a particular topic or problem; typically, many of these are descriptive studies, but they may be evaluative, as in the early studies by the inventor of the term, Gene Glass».

Vedung (1996), quan glossa aquesta paraula, afegeix que en realitat es tracta d'un terme que pot contenir tres significats: 1) l'avaluació d'una altra avaluació, 2) l'avaluació del paper de l'avaluació en les organitzacions i 3) un resum dels descobriments de diverses avaluacions. En englobar aquestes tres funcions en un mateix mot, l'autor unifica els conceptes de metaavaluació i metaanàlisi, perquè reconeix que molt sovint el procés que cal seguir és molt semblant.

Una variant de la metaavaluació, reconeguda per Vedung (1996), entre altres autors, és l'*autoavaluació*,³¹ és a dir, l'avaluació que duu a terme el

mateix investigador sobre l'avaluació que acaba de finalitzar. Normalment, adquireix la forma d'un informe final i constitueix una mena de control de qualitat. Com que té el problema que és massa subjectiva, alguns avaluadors han proposat que siguin especialistes interessats en el tema els quals redactin aquest escrit.

En qualsevol cas, la metaavaluació no està mancada de dificultats, que poden derivar, per exemple, de les diferents metodologies que s'hagin emprat en cadascuna de les avaluacions, de la dificultat de recopilar estudis diversos o de la impossibilitat d'incloure totes les investigacions trobades (per restriccions pressupostàries o temporals) en l'avaluació global (Weiss, 1998; Rossi i Freeman, 1993; Ballart, 1992).

Tot i així, la seva utilització permet relacionar les característiques específiques d'un programa amb la direcció i el volum dels seus efectes, la qual cosa incrementa tant la validesa interna com la validesa externa³² de la investigació i permet justificar decisions polítiques, gràcies a la importància de les proves empíriques acumulades.

3.2. L'avaluació de grup

Aquest últim tipus d'avaluació, que en anglès s'anomena *cluster evaluation*, el va fer servir per primera vegada l'any 1988 el doctor Ronald Richards, llavors director de la Kellogg Foundation, amb l'objectiu d'obtenir informació sobre la realització d'una sèrie de projectes que tenien alhora aspectes comuns i diferències. Sanders (1997) recull aquesta idea originària i la defineix com l'avaluació d'un programa amb projectes relativament autònoms³³ en molts llocs. En aquest sentit, l'avaluació de grup, també és coneguda com *avaluació de síntesi*, perquè els resultats de cada projecte se sintetitzen per tal de generar coneixement global sobre l'eficiència del programa i de les seves pautes generals de funcionament (Patton, 1999).

31. Tot i que té el mateix nom, ens referim aquí a un tipus d'avaluació diferent de l'autoavaluació com a modalitat de l'avaluació interna (vegeu el subapartat «La procedència dels avaluadors»).

32. En combinar informació de diverses avaluacions, la metaavaluació fa créixer la grandària de la mostra considerada i millora la precisió de les estimacions del programa. A més, té en compte els diferents moments històrics, els llocs, les situacions, els responsables polítics i els participants de cada una de les avaluacions, cosa que repercuteix a favor de la validesa de la investigació.

33. Aquesta relativa autonomia implica que cada projecte desenvolupa la seva pròpia estratègia per tal d'assolir els objectius del programa, utilitza els seus propis recursos humans i fiscals per implantar-ne la planificació i s'emmarca en el seu propi context.

Si bé una avaluació de grup es pot fer de moltes maneres, totes tenen en comú quatre característiques: 1) l'holisme, 2) l'orientació als impactes, 3) la cerca d'un aprenentatge que sigui generalitzable o extrapolable i 4) la comunicació i la col·laboració entre els participants.

Normalment, una investigació amb aquests atributs requereix un procés continu, que s'executa a partir dels passos següents (Sanders, 1997): 1) els avaluadors visiten el terreny; 2) s'analitzen els documents del programa i del projecte; 3) es fan conferències d'intercanvi (*networking conferences*) per tal d'estimular noves perspectives sobre el programa i la seva avaluació; 4) s'obtenen les dades i s'analitzen;³⁴ 5) s'interpreten les dades i s'elabora l'informe, i 6) els participants en cada nivell de l'avaluació de grup revisen i confirmen els resultats.

Malgrat que aquest tipus d'investigació avaluativa té molts punts forts, entre els quals cal destacar la seva sensibilitat als interessos dels responsables i patrocinadors del programa i la interacció entre els diferents participants, la seva relativa joventut encara no ha permès polir algunes de les seves deficiències, com ara les limitacions pròpies de la utilització de metodologies qualitatives, el fet que hi hagi molts contextos per a un sol programa, la no-avaluació dels projectes individuals i la impossibilitat d'establir relacions de causa-efecte entre els resultats i les intervencions (Sanders, 1997).

En conclusió, considerem que, igual com succeeix amb la metaavaluació, l'ús de l'avaluació de grup o de síntesi, si bé a vegades és difícil, pot ser molt útil a l'hora de justificar decisions estratègiques a llarg termini sobre la realització i, àdhuc, l'esponsorització d'un programa.

34. Novament és interessant assenyalar que la recopilació de la informació es realitza fonamentalment amb tècniques qualitatives, pràctica que diferencia el tipus d'avaluació que ens ocupa de la metaanàlisi (Patton, 1999).

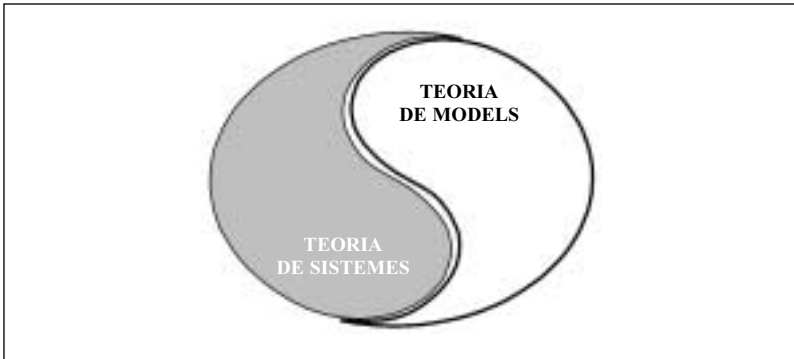
MARC METODOLÒGIC

PRINCIPIS EPISTEMOLÒGICS

Abans de definir el problema que volem afrontar en la nostra investigació, considerem que és convenient precisar el marc metodològic en què s'emmarca el nostre estudi. Amb aquesta finalitat, als paràgrafs següents ens referim a la *teoria de sistemes* i a la *teoria de models* com als paradigmes en els quals hem fonamentat aquest treball. La seva elecció ha estat motivada per les possibilitats operatives que ofereixen. En concret, com afirma Ortigueira Bouzada (1987), «la noción de “sistema” sintoniza armoniosamente nuestro conocimiento organizativo con la intrincada realidad de la fenomenología latente en las administraciones públicas. El enfoque sistémico satisface plenamente la tarea de análisis, de descripción, de explicación y de diseño de las entidades públicas que nos ocupan». Això és així perquè es tracta d'un paradigma essencialment holístic i totalitzador, molt adequat per analitzar els problemes socials del nostre temps, que es caracteritzen pels seus atributs de complexitat, d'organització i de globalitat. Com és lògic, les mateixes propietats de la teoria de sistemes fan necessari l'enfocament modèlic que permet representar, de manera simplificada, el sistema o la família de sistemes que s'examinen, i facilitar-ne així la comprensió (figura 13).

No pretenem pas fer una exposició exhaustiva d'aquestes teories de gran abast. Ens limitarem a destacar-ne aquelles qüestions que han permès centrar la nostra recerca, tal com es veurà als apartats següents, tot i que som conscients que deixem sense explicar molts elements d'aquests enfocaments.

Figura 13: La complementarietat entre la teoria de sistemes i la teoria de models

Font: Elaboració pròpia

1. La teoria de sistemes

Si bé els seus orígens els podem datar cap als anys trenta del segle xx,¹ no és fins a la dècada dels cinquanta quan es comença a fer pública l'anomenada *teoria general dels sistemes*, inspirada en els treballs de Ludwig von Bertalanffy. L'aportació d'aquest biòleg austríac es basa en l'intent d'explicar *tots* els fenòmens científics (naturals i socials), als quals es refereix amb el nom de sistemes, a partir d'una sola teoria que reconeix l'existència d'interrelacions entre ells. Així, les societats contenen grups, els grups estan formats per individus, els individus es componen d'òrgans, els òrgans de cèl·lules, les cèl·lules de molècules i les molècules d'àtoms (Hatch, 1997). Així doncs, la teoria general de sistemes es basa en l'assumpció que una metodologia comuna implica, o almenys permet, una unitat teòrica. «Su tema es la formulación y derivación de aquellos principios que son válidos para los “sistemas” en general» (Von Bertalanffy, 1976).

En conseqüència, Von Bertalanffy (1976) assenyala que els propòsits d'aquesta nova disciplina són els següents: 1) hi ha una tendència general cap a la integració en les diverses ciències, naturals i socials; 2) aquesta

1. De fet, molts autors admeten que la noció de sistema és tan antiga com la filosofia europea i que es pot remuntar al pensament aristotèlic (ORTIGUEIRA BOUZADA, 1987; VAN GIGCH, 1981; VON BERTALANFFY, 1976).

integració sembla que gira al voltant d'una teoria general dels sistemes; 3) aquesta teoria podria ser un recurs important per buscar una teoria exacta en els camps no físics de la ciència; 4) en elaborar principis unificadors que corren «verticalment» per l'univers de les ciències, aquesta teoria ens apropa a la fita de la unitat de la ciència, i 5) això pot conduir a una integració en la instrucció científica.

Per comprendre la importància del pensament sistèmic en les organitzacions i, concretament, en l'àmbit de les administracions públiques, cal esmentar alguns *conceptes clau*, que recollim al quadre següent i que comentem a continuació.

Quadre 11: Conceptes clau en la teoria de sistemes

Concepte	Definició
Sistema	Complex d'elements que interaccionen entre ells i que reben el nom de subsistemes.
Holisme	Característica del sistema que el considera com un tot.
Sinergia	Conseqüència de la suma de la interacció de les parts del sistema, que provoca un efecte més gran que el dels elements que el componen, considerats individualment.
Jerarquia	Concepte que fa referència a les relacions jeràrquiques entre els sistemes, la qual cosa implica que un sistema està integrat de subsistemes d'ordre menor i que alhora forma part d'un supra-sistema.
Sistema tancat	Sistema que no té medi ambient, la qual cosa suposa que no hi ha sistemes externs que el violin.
Sistema obert	Sistema que té medi ambient, és a dir, que conté altres sistemes amb els quals es relaciona, s'intercanvia i es comunica.

Font: Elaboració pròpia a partir de Hodge *et al.* (1998), Hatch (1997), Kast i Rosenzweig (1994), Morgan (1990), Van Gigch (1981) i Von Bertalanffy (1976)

Un *sistema* és *quelcom* que està compost per parts o elements interrelacionats. D'aquesta primera definició, val la pena ressaltar-ne dues qüestions. En primer lloc, l'ús del terme *quelcom*, perquè reflecteix el caràcter general de la teoria de sistemes i la seva àmplia aplicació a qualsevol camp científic. En segon lloc, cal matisar la idea d'interacció entre els components perquè suposa l'existència d'una interdependència entre els elements

i, a més, que aquesta característica modifica els atributs del sistema com un tot. Aquest últim punt ens permet introduir dues nocions més que estan relacionades entre si: l'*holisme* i la *sinergia*. El primer terme indica que un sistema pot ser considerat i explicat com un tot i que, per tant, els canvis en qualsevol part del sistema repercuteixen en la seva totalitat i l'afecten. Per la seva banda, la sinergia implica que, en analitzar un sistema, cal anar més enllà de l'estudi de les seves parts individuals i tractar-lo en el seu propi nivell de complexitat.

Von Bertalanffy (1976) afegeix que aquest concepte de sistema que esbossa, perquè sigui complet, requereix un complement. En paraules de l'autor, «los sistemas están frecuentemente estructurados de modo que sus miembros son a su vez sistemas del nivel inmediato inferior [...]. Tal superposición de sistemas se llama orden jerárquico [...]. Semejante estructura jerárquica y combinación en sistemas de orden creciente es característica de la realidad como un todo y tiene fundamental importancia especialmente en biología, psicología y sociología». La *jerarquía* implica, doncs, que els sistemes es poden ordenar segons diversos criteris, entre els quals es pot destacar el de la complexitat dels components (Boulding, 1956).²

Finalment, i pel que ara ens interessa, la teoria de sistemes distingeix entre els *sistemes tancats* i els *sistemes oberts*. Els primers s'autoconserven i no reben energia o recursos externs, és a dir, no necessiten interaccionar amb l'entorn. Una de les seves característiques principals és l'*entropia*, que es refereix a l'estat de col·lapse, mort o desorganització en què entra el sistema quan es gasta i es deteriora com a conseqüència d'una falta de recursos (Hodge *et al.*, 1998).

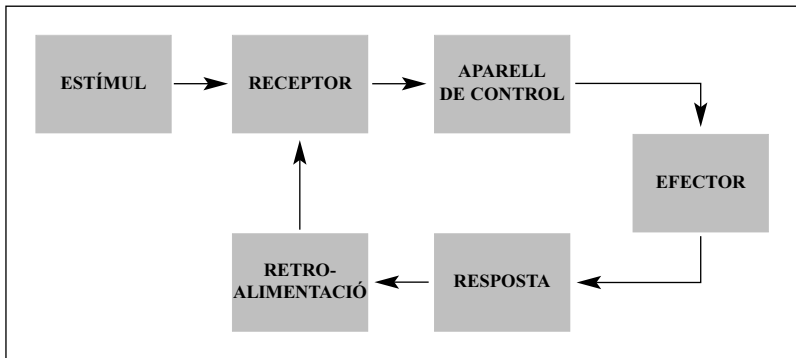
Von Bertalanffy (1976) defineix un sistema obert «... como un sistema que intercambia materia con el medio circundante, que exhibe importación y exportación, constitución y degradación de sus componentes materiales». Així doncs, mitjançant la importació d'energia, aquest tipus de sistemes poden eludir l'entropia i crear una nova situació de més diferenciació i un nivell més elevat d'organització, l'anomenada *entropia negativa*, gràcies a la transformació dels recursos i l'obtenció d'informació de l'entorn.

Els sistemes oberts es caracteritzen per tres atributs fonamentals:

2. Citat a HATCH (1997) i VAN GIGCH (1981). La seva referència completa és: BOULDING, K.I. (1956): «General systems theory - The skeleton of science», *Management Science*, núm. 2, pàg. 197-208.

1. *Equifinalitat*. Aquest concepte suggereix que determinats resultats es poden assolir de diverses maneres i partint de condicions inicials diferents (Kast i Rosenzweig, 1994). Per tant, no existeix una manera millor d'organitzar un sistema sinó que l'estructura més adequada depèn del context en què opera aquest sistema (Hodge *et al.*, 1998). Aquesta propietat contrasta amb el funcionament de qualsevol sistema tancat, en què l'estat final és determinat indefectiblement per la situació de partida, per raó d'un conjunt de relacions que actuen segons uns patrons específics de causa i efecte (Morgan, 1990; Von Bertalanffy, 1976).
2. *Varietat obligada*. Aquest terme indica que els mecanismes reguladors interns d'un sistema han de ser tan diversos com l'entorn en el qual intenten viure. «Cualquier sistema que se evite a sí mismo de su entorno está condenado a la atrofia y a perder su naturaleza compleja y distinta» (Morgan, 1990). Aquesta característica permet que els elements del sistema es diferenciïn els uns dels altres, la qual cosa fomenta l'especialització de les seves funcions, i, d'altra banda, fa necessària una integració més gran en el mitjà en què es troba aquest sistema.
3. *Retroalimentació*. Segons Von Bertalanffy (1976), aquest concepte es refereix al manteniment homeostàtic d'un estat característic o a la cerca d'una meta, basada en cadenes causals circulars i en mecanismes que retornen informació sobre desviacions pel que fa a l'estat que s'ha de mantenir o la meta que s'ha d'assolir. A partir d'aquests processos, els sistemes oberts «... buscan una regularidad de forma y de diferencias con el entorno al tiempo que mantienen una comunicación con este entorno» (Morgan, 1990). El cicle de retroalimentació (figura 14) dels sistemes oberts ens interessa especialment perquè constitueix la base de la *teoria de la cibernètica*, molt vinculada amb la nostra recerca. Aquest enfocament, el nom del qual el devem a Norbert Wiener, deriva del mot grec *kybernetes*, que significa «timoner», del qual prové també el verb *governar* (Wiener, 1965). En efecte, la teoria de la cibernètica té a veure amb el control, la direcció i el govern, cosa que corrobora Von Bertalanffy (1976) quan la defineix com «... una teoría de los sistemas de control basada en la comunicación (transferencia de información) entre sistema y medio circundante, y dentro del sistema, y en el control (retroalimentación) del funcionamiento del sistema en consideración al medio».

Figura 14: La retroalimentació en els sistemes oberts

Font: Elaboració pròpia

2. La teoria de models

Potser el concepte més generalitzat de model, entre els gestors públics o els privats, coincideix amb una construcció relativament formalitzada a partir d'un conjunt de relacions matemàtiques o sistema d'equacions. Tanmateix, aquesta noció resulta excessivament restringida pel que fa a la teoria general de models (Ortigueira Bouzada, 1984). En l'esfera d'aquest paradigma, s'entén per model qualsevol representació simplificada, implícita (mental) o explícita (física), d'un sistema o fenomen real, expressada o establerta mitjançant diversos tipus de llenguatge (literari, gràfic o matemàtic). Ortigueira Bouzada (1987) afegeix a aquesta definició que «... la finalidad de cualquier modelo es la de simular el comportamiento de un determinado sistema o familia de sistemas (o fenómenos) en función de ciertos objetivos y considerando ciertos medios. En esencia el modelo sirve de soporte, tanto para el conocimiento del objeto (sistema) por parte del sujeto (modelizador o usuario) como para la acción del sujeto sobre el objeto».

Si els models permeten conèixer la realitat, el sistema objecte d'estudi, per tal de poder actuar sobre ell, governar-lo i pilotar-lo, és lògic afirmar que la teoria de sistemes i la teoria de models són dues cares d'una mateixa moneda i que, en conseqüència, aquesta última només es pot aplicar quan tenim la capacitat per analitzar, d'una manera ordenada, les característiques d'un sistema. A més, de tot això es desprèn la importància que s'ha de donar al concepte de model o imatge, ja que la informació que con-

densa substitueix els mateixos fets, el relat de l'esdeveniment suplanta l'esdeveniment mateix (Ortigueira Bouzada, 1995).

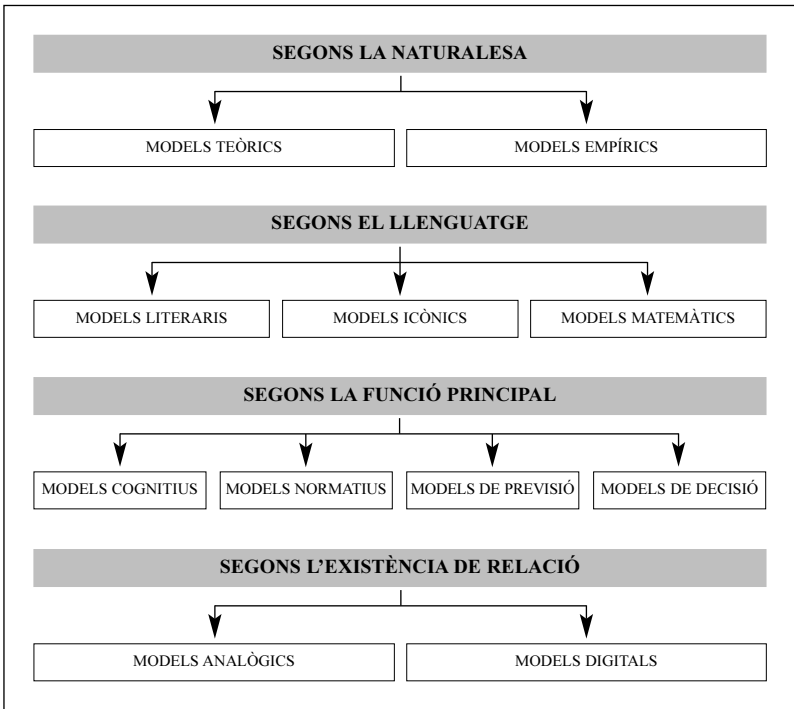
Ens interessen dues qüestions pel que fa als models. La primera té a veure amb la seva *classificació* (figura 15). Trobem diferents tipus de models segons el criteri d'ordenació que considerem. Per al nostre estudi, ens interessa tenir en compte les categoritzacions següents, que no són excloents entre elles:

1. Segons la *naturallesa*, podem distingir entre *models teòrics* i *models empírics*. Els primers ofereixen una interpretació del sistema que es limita a formular-ne una explicació teòrica de determinats aspectes sobre la base de variables que poden ser observables i no observables. Els segons ofereixen una representació sintètica i empírica de determinats fenòmens o sistemes prenent com a únic punt de suport les variables que són observables (Ortigueira Bouzada, 1987).
2. Segons el *llenguatge*, distingim tres classes de models: 1) els *models literaris*, que utilitzen el llenguatge literari i que es constitueixen a partir de símbols literaris reunits en una estructura; 2) els *models icònics*, que utilitzen el llenguatge icònic i que es constitueixen a partir de símbols gràfics que formen diverses estructures, i 3) els *models matemàtics*, que utilitzen el llenguatge logicomatemàtic i que es constitueixen a partir de símbols abstractes. Cal afegir que aquests últims models matemàtics es poden manifestar, al seu torn, per mitjà de models formals o analítics, amb escales de referència, i models numèrics o quantificats (Ortigueira Bouzada, 1998).
3. Segons la *funció principal*, els models poden ser: 1) *cognitiu* (quan tracten d'oferir una representació més o menys conforme d'un sistema ja existent, posant en relleu algunes de les seves propietats i facilitant eventualment la deducció d'algunes altres); 2) *normatiu* (quan el seu rol es concreta en la representació més o menys ideal d'un sistema que es vol crear, posant de manifest algunes de les propietats que es vol que tingui); 3) *de previsió* (quan intenten inferir, a partir del coneixement d'un sistema que té unes condicions determinades, quin serà el seu comportament en situacions encara no observades), o 4) *de decisió* (quan la seva funció és facilitar a un decisor, o responsable de la presa de decisions, les informacions que li permetran esclarir una elecció, entre diverses alternatives, amb vista a modificar el sistema) (Ortigueira Bouzada, 1984). Els models, a més, poden tenir *funcions secundàries*, la qual cosa dóna lloc a la diferenciació entre models pedagògics,

conciliadors, investigadors i polítics o legitimadors (Ortigueira Bouzada, 1998).

4. Segons l'*existència de relació* amb el sistema representat, el model pot ser *analògic* (per exemple, el dibuix d'un xiprer i un xiprer) o *digital* (per exemple, la paraula *xiprer* i un xiprer real) (Ortigueira Bouzada, 1995).

Figura 15: Tipologies de models

Font: Elaboració pròpia

El segon punt que cal destacar amb referència als models té a veure amb el seu *disseny*. Els models es representen com conjunts de variables i de relacions. Cadascuna d'aquestes variables 1) es pot considerar interlo-

cutora entre un concepte teòric que li dóna significació, i que per tant representa, i unes magnituds empíriques, observables, en les quals es basa, i 2) es pot expressar mitjançant un indicador³ o diversos, que al seu torn poden estar relacionats amb altres indicadors de forma més o menys complexa (Ortigueira Bouzada, 1987). En qualsevol cas, en crear-lo, el modelitzador ha de tenir en compte la consistència, la sensibilitat, la manejabilitat, la flexibilitat i la transparència del model (les seves qualitats pragmàtiques) si vol que aquest compleixi amb èxit la seva finalitat, sense oblidar que és necessari que el model sigui tècnicament viable, financera-ment assumible i socialment acceptable.

Per acabar, i després d'analitzar el terme *model* com a concepte clau en la teoria general de models, volem fixar-nos en una altra noció, fonamental per als objectius del treball que ens ocupa, i que ha estat anomenada *model del món*. Aquesta expressió, patentada pel polonès Alfred Korzybski i que té l'origen en la programació neurolingüística,⁴ fa referència a les representacions mentals de la realitat que cada persona té. Així, qualsevol model del món no és més que un mapa «... formado por las percepciones presentes, así como la totalidad de las representaciones analógicas y digitales que conciernen al pasado, al presente y al futuro de una persona, es decir, a sus pensamientos, a sus decisiones vitales, a la diversidad de sus convicciones y a sus anticipaciones» (Bertolotto, 1997; Ortigueira Bouzada, 1995).

Així, doncs, el model del món representa la percepció particular de la realitat de cada persona. Això és important per dos motius. En primer lloc, perquè aquest model *no* és el sistema. L'espai que hi ha entre el fenomen real i la imatge està pertorbat per tota una sèrie de filtres i processos deformators, entre els quals podem esmentar la subjectivitat de les experiències personals i els valors i les creences de cadascú. En segon lloc, perquè el que les persones fan o no fan, diuen o no diuen, està més condicionat pels seus models del món que pel món real. En definitiva, les seves conductes, els comportaments i els resultats depenen de les seves representacions mentals (Ortigueira Bouzada, 1995).

Malgrat que els nostres models del món, singulars per excel·lència, són

3. Entenem per indicador una magnitud que explica l'estat o l'evolució d'una variable determinada del sistema o l'impacte (efecte) que una acció determinada té sobre el sistema (ORTIGUEIRA BOUZADA, 1998).

4. BERTOLOTTI (1997) explica que aquest terme, encunyat per Richard BANDLER i John GRINDER, té el significat següent: 1) programació, perquè programar és organitzar de manera eficient els components d'un sistema per tal d'aconseguir el resultat adequat; 2) neuro-, perquè tot comportament és el resultat de processos neurològics, i 3) lingüística, perquè els processos neurològics s'expressen per mitjà d'un llenguatge verbal i corporal.

susceptibles de transformacions i enriquiments més o menys importants al llarg del temps, també són una causa notable d'antagonismes, discòrdies, enfrontaments, conflictes i problemes humans de tota mena com a conseqüència de la dificultat d'acceptar les representacions mentals dels altres.

El següent conte hindú pot servir d'exemple per il·lustrar aquest concepte:

Quadre 12: Un conte hindú

Els cecs i l'elefant

El Buda es trobava al bosc de Jeta quan van arribar un bon nombre d'ascetes de diferents escoles metafísiques i tendències filosòfiques. Alguns sostenien que el món és etern i altres, que no ho és; uns deien que el món és finit i uns altres, que era infinit; uns, que cos i ànima són el mateix, i uns altres, que són diferents; uns, que el Buda té existència després de la mort, i uns altres, que no. I així cadascun sostenia els seus punts de vista, i es lliuraven a polèmiques inacabables.

Tot això va ser escoltat per un grup de monjos del Buda, que després van relatar l'incident al mestre i li van demanar que els ho aclarís. El Buda els va demanar que s'asseguessin tranquil·lament al seu costat i els va parlar així:

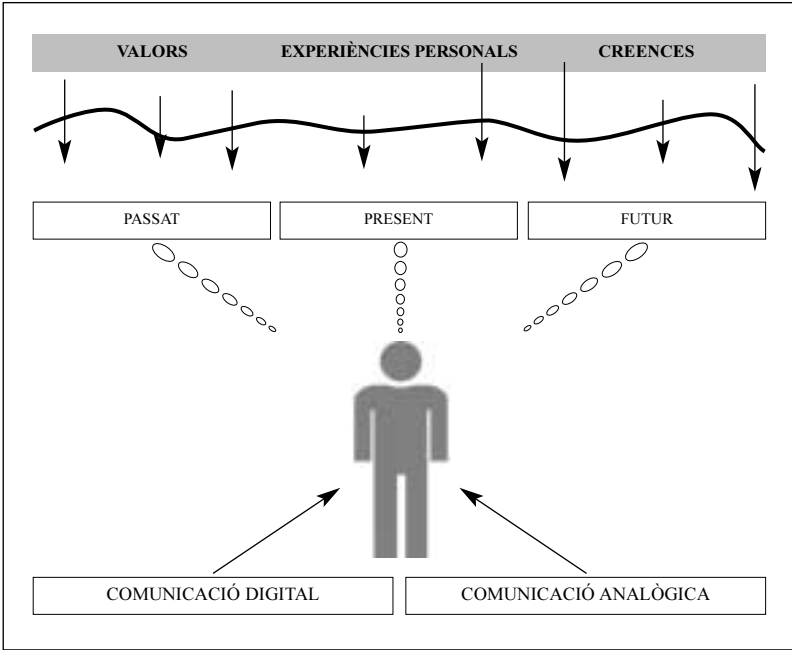
—Monjos, aquests dissidents són cecs que no hi veuen, que desconeixen tant la veritat com la no-veritat, tant el que és real com el que no ho és. Ignorants, polemitzen i s'embarbarden com m'heu relatat. Ara us contaré un fet dels temps antics. Hi havia un maharaja que va ordenar reunir tots els cecs que hi havia a Sabathi i va demanar que els posesin davant d'un elefant i que diguessin, a mesura que anaven palpant l'elefant, què els semblava. Uns van dir, després de tocar-li el cap: «Un elefant s'assembla a una andròmina»; els qui li van tocar l'orella van assegurar: «S'assembla a un cistell d'esventar»; els qui li van tocar l'ullal: «És com la reixa d'una arada»; els qui li van palpar el cos: «És un graner». I així, cada un d'ells estava convençut del que declarava i es van començar a discutir entre ells.

Font: Calle (1995)

En aquesta història, cada home avalua l'elefant des d'una perspectiva diferent i, per tant, té una impressió distinta de la naturalesa real de l'animal. Quin cec té raó? D'una banda, tots tenen raó, atesa la seva perspectiva limitada i, d'altra banda, tots tenen un coneixement incomplet de l'elefant. En definitiva, cadascun d'aquests individus té el seu propi model del món, construït a partir de les seves experiències personals, que el porta a actuar d'una manera diferent als altres.

La figura següent intenta expressar gràficament els nostres comentaris:

Figura 16: El model del món

Font: Elaboració pròpia

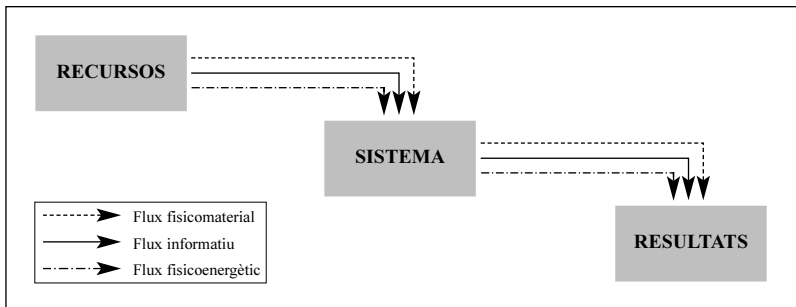
3. La teoria de sistemes i la teoria de models aplicada a les administracions públiques

Considerem pertinent d'aplicar els paradigmes que hem presentat a l'àmbit de les administracions públiques per tal d'establir el marc de referència de la nostra recerca.

3.1. Administracions públiques i teoria de sistemes

En aquest sentit, el primer que hem d'assenyalar és que, per a nosaltres, una Administració de qualsevol nivell es pot considerar que és un sistema. Concretament, es tracta d'un *sistema social*, creat i format per homes i, per tant, és *obert*. El podem representar de la manera següent:

Figura 17: L'Administració com a sistema obert

Font: Ortigueira Bouzada (1998)

Com s'il·lustra a la figura, el sistema Administració està en forta interacció amb el seu entorn (que pot ser econòmic, polític, social, cultural o tecnològic, entre altres tipus), del qual rep una sèrie d'*inputs* o recursos, com ara informació, serveis, diners o mitjans tècnics, que transforma en *outputs* o béns i serveis diversos, entre els quals hi ha l'educació, la salut, la seguretat ciutadana, la cultura, la justícia o l'urbanisme, per esmentar-ne alguns.

Així mateix, convé penetrar a l'interior del sistema per desentranyar la naturalesa i la funció dels seus elements constitutius o subsistemes. Això ha de ser així per poder «pilotar» l'organització, és a dir, per tal que puguem orientar els processos que s'hi esdevenen amb l'objectiu que, en un horitzó de temps futur, assolixi determinats fins i objectius preestablerts. Aquesta consideració ens permet també completar la definició d'Administració pública com a sistema, tal com estableix Ortigueira Bouzada (1987): «Una Administración (local, autonómica, estatal...) puede considerarse como un sistema de elementos humanos y materiales interrelacionados, dirigidos por un pensamiento director, componente clave en la propia esencia del sistema, y que trata de alcanzar unos objetivos determinados que han sido planteados por ese pensamiento director que rige de alguna forma el sistema».

Kast i Rosenzweig (1994) descomponen el sistema en cinc *subsistemes*: 1) el subsistema d'objectius i valors, entre els quals hi ha la cultura, la filosofia i les finalitats generals, de grup i individuals presents a l'Administració; 2) el subsistema tècnic, referit al coneixement que es necessita per acomplir les funcions i que inclou les tècniques que s'utilitzen en la transformació d'entrades en productes; 3) el subsistema psicossocial, integrat per individus i grups en interacció; 4) el subsistema estructural, que estableix les formes en

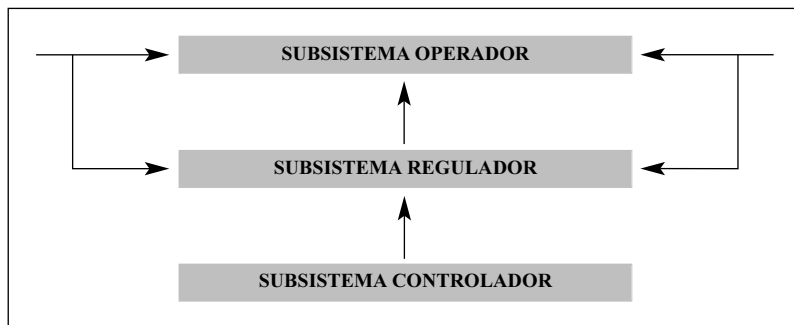
què les tasques de l'Administració estan dividides i són coordinades, i 5) el subsistema administratiu o de gestió (Ortigueira Bouzada, 1987) que engloba tot el sistema i el relaciona amb el seu medi ambient, desenvolupa plans estratègics i operatius, dissenya l'estructura i estableix processos de control.

Si bé la classificació d'aquests autors és molt utilitzada, és interessant assenyalar que les administracions públiques es poden descompondre de diverses maneres segons una gran diversitat de criteris. A més, cada un dels subsistemes considerats es pot desagregar, al seu torn, en altres subsistemes. En qualsevol dels dos casos, l'Administració conté un *sistema de control* que dota l'organització amb mecanismes d'autoregulació, és a dir, amb característiques estructurals i funcionals que són necessàries i/o suficients perquè la corporació pública pugui assolir els seus objectius.

Segons Ortigueira Bouzada (1987), hi ha dues formes de control segons quina sigui la reacció del sistema (en el nostre cas, l'Administració pública en qüestió) davant els possibles canvis de l'entorn. La primera, el *control passiu*, opera atenuant les pertorbacions del mitjà. En canvi, el *control actiu* actua absorbint les alteracions de l'entorn i compensant-les a l'interior de l'organització. En aquest sentit, es tracta d'un tipus de control estratègic, ja que permet avaluar l'impacte dels programes sobre els membres del sistema i el seu medi ambient (Van Gigch, 1981), analitzar les desviacions respecte a la planificació inicial i, el que és més important, modificar la política pública estudiada o, fins i tot, dissenyar una nova política pública més adequada.

En el sistema de control actiu intervenen tres subsistemes, tal com s'il·lustra a la figura següent:

Figura 18: El sistema de control actiu

Font: Ortigueira Bouzada (1987)

Com s'observa, el *subsistema operador* rep diversos fluxos d'entrada i, després de les transformacions pertinents, genera les sortides corresponents. La seva conducció o govern es fa sobre la base dels controls que li imposa el *subsistema regulador*. Aquest té una triple comesa: 1) una funció informativa, que exerceix a partir d'un captador o un receptor que s'encarrega de recollir les informacions de les entrades i/o les sortides del sistema principal; 2) una funció de decisió, que duu a terme un corrector o calculador que determina, segons la desviació probable de les sortides respecte d'una norma o un estàndard, les variables de control que permeten aproximar-se a aquesta norma, i 3) una funció d'execució, que aconsegueix un accionador que posa en marxa les variables de control calculades d'aquesta manera. Finalment, el *subsistema controlador* s'encarrega de definir les finalitats (implícites o explícites) de l'organització en forma de normes (Ortigueira Bouzada, 1987; Van Gigch, 1981).

Així mateix, la imatge dibuixada també indica que el control pot ser de dos tipus. D'una banda, hi ha la regulació per interacció, anticipació, *feedforward* o bucle obert, que es refereix al control previ i, per tant, a l'avaluació *ex ante*. D'altra banda, trobem la regulació per retroacció, error, *feedback* o bucle tancat, que s'identifica amb els controls concomitant i consecutiu i, per tant, amb l'avaluació de la implantació i l'avaluació de resultats, respectivament.

Lògicament, suposem que el control es fa internament, és a dir, que el sistema Administració s'autoregula. Però l'avaluació també es pot fer externament, perquè ja hem indicat que les entitats públiques són sistemes oberts, és a dir, que estan en interacció amb altres sistemes amb els quals intercanvien recursos.

El que hem exposat fins ara ens permet destacar dos dels aspectes clau que han determinat el desenvolupament d'aquest treball. En primer lloc, les coordenades de partida de la nostra recerca coincideixen amb una concepció sistemàtica de les administracions públiques i, per tant, de les corporacions locals, entre les quals destaquem l'ajuntament perquè és l'actor principal del nostre estudi. En segon lloc, plantejem la gestió d'aquesta entitat des de la perspectiva de la regulació i del control, és a dir, des d'un enfocament essencialment cibernètic, ateses les característiques del sistema analitzat. Aquestes són les orientacions que han guiat l'avaluació de la política cultural de l'Ajuntament de Tarragona pel que fa a la teoria general dels sistemes.

3.2. Administracions públiques i teoria de models

La teoria general de models, no tan sols ens permet representar el sistema entitat pública, tal com hem fet en algun moment al subapartat anterior,

sinó que, a més, té una importància fonamental per tal com ens ofereix el concepte de model del món.

Fins ara hem fet referència al «pilotatge» de les administracions públiques, al govern del sistema. Però, per tal de gestionar la realitat, a més de formular, executar i controlar bé les polítiques públiques, la població a la qual es destinen ha de saber que aquestes polítiques estan essent ben formulades, ben executades i ben controlades. I no només això. No hem d'oblidar que cada individu té una imatge de la corporació, una imatge del responsable públic i una imatge del servei i que, a més, els tres elements estan interrelacionats, la qual cosa provoca el contagi d'imatges, especialment de les negatives (Ortigueira Bouzada, 1999).

Davant d'aquesta situació, els dirigents polítics han d'afrontar un doble govern: 1) el govern de la realitat i 2) el govern de la imatge que els ciutadans tenen del que s'està fent, és a dir, el govern de la representació mental col·lectiva o model del món agregat.

Així doncs, articular una política pública d'imatge és tan important com respondre a les necessitats dels habitants d'una nació, d'una comunitat autònoma o d'un municipi amb polítiques d'educació, sanitat o urbanisme. La coordinació d'aquests dos tipus d'estratègia garanteix la legitimitat del sistema perquè apropa la representació a la realitat i, d'aquesta manera, satisfà les expectatives de la població; a més, permet interpretar quina és la voluntat general amb vista a actuar en conseqüència.

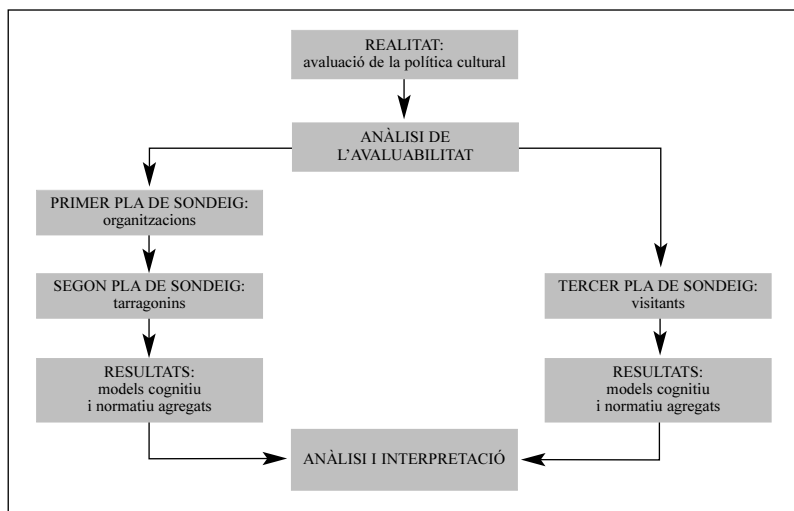
D'aquesta manera, la teoria de models ens serveix per introduir el tercer i darrer aspecte en què hem basat el nostre estudi: la importància de la modelació física de les representacions mentals de la població de Tarragona i, en menor grau, dels visitants que la ciutat rep, amb relació a la seva política cultural.

ITINERARI DE LA RECERCA

Ander-Egg (1987a) defineix la recerca com un procediment reflexiu, sistemàtic, controlat i crític. Per això considera necessari organitzar i planificar tot el procés investigador en una sèrie d'etapes que projectin el treball d'acord amb una estructura lògica de decisions i una estratègia que orienti la manera d'obtenir dades adequades.

En aquest sentit, l'organització del nostre estudi ha donat lloc a les fases que es reflecteixen a la figura següent:

Figura 19: Itinerari de la recerca

Font: Elaboració pròpia

De l'itinerari representat, que a continuació comentarem més detalladament, només volem destacar que cada un dels plans de sondeig va suposar, al seu torn, la consecució de quatre subetapes:

1. Disseny del pla de sondeig.
2. Realització de la consulta a la població escollida (organitzacions, població de Tarragona i visitants).
3. Obtenció dels *outputs*, és a dir, dels models empírics col·lectius (models cognitiu i normatiu oberts) per al cas de les associacions i dels models empírics individuals (models cognitiu i normatiu tancats) per a la resta de casos.
4. Modelatge o procés d'agregació de la informació oberta del primer pla de sondeig i dels models empírics individuals al segon i al tercer plans de sondeig.

1. El sistema real

«Está claro, que en la mayoría de los países la municipalidad es un centro administrativo esencial para las decisiones relativas a un amplísimo abanico de servicios culturales... La progresiva expansión de las responsabilidades municipales constituye un reconocimiento de este hecho.»

MENNEL (1976)

Com es desprèn del que acabem d'exposar, l'esquema bàsic del nostre procés de treball ha estat constituït per la cadena (Ander-Egg, 1987a):

Figura 20: El nostre procés de treball

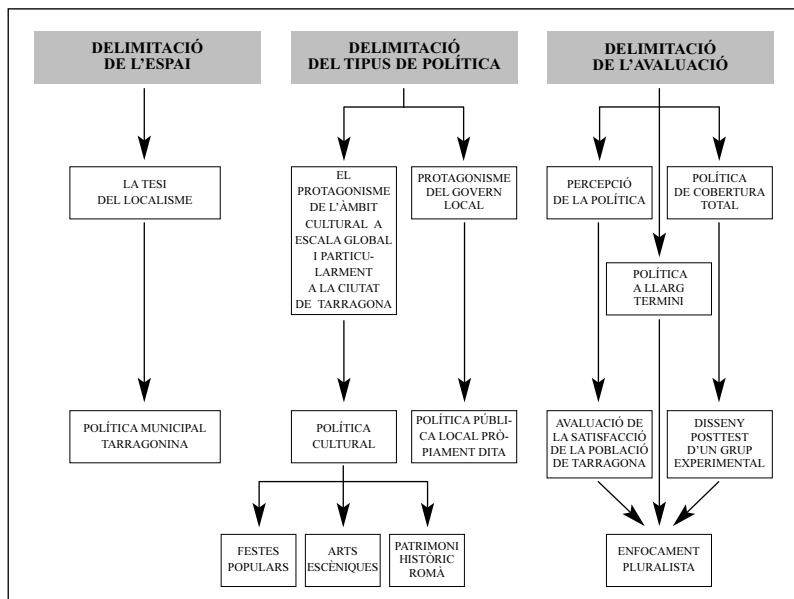

Font: Elaboració pròpia

Així doncs, és lògic que la primera fase de la nostra recerca fos la formulació del problema objecte d'estudi o, com ja hem dit en apartats ante-

riors, la delimitació del fenomen o sistema real. Per fer-ho va caldre realitzar tres tipus de *delimitacions*: 1) l'espacial o geogràfica, 2) la tipològica i 3) l'avaluativa (figura 21).

Figura 21: La delimitació del sistema real

Font: Elaboració pròpia

1.1. Delimitació de l'espai

Segons Brugué i Gomà (1998a), si bé la política tradicional ha tendit a desenvolupar-se en els àmbits estatal i autonòmic, als darrers anys s'han produït una sèrie de fets que comencen a mostrar clarament que aquest esquema està canviant i que els governs locals han enfortit les seua capacitat de fer política, és a dir, de dissenyar models de ciutat d'acord amb determinats valors i preferències ideològiques de fons. La tesi subjacent a aquest argument és identificada pels autors amb l'etiqueta de *localisme*, filosofia que gira al voltant de dues variables fonamentals: la diversificació de les demandes socials i la globalització de l'economia.

D'una banda, «la aparición de un conjunto de nuevas tecnologías ha facilitado una gran flexibilidad en la producción de bienes y servicios. Flexibilidad que permite dar respuesta a demandas cada vez más segmentadas y especializadas de una clase media cada vez más exigente y particularista. Además, los procesos de dualización social están marginando a un número creciente de nuestros conciudadanos, los cuales son incapaces de hacer llegar sus necesidades a la Administración y requieren, además, de intervenciones que asuman la complejidad de sus situaciones personales» (Brugué i Gomà, 1998a). En aquest context, els ens locals es converteixen en actors privilegiats tant per adaptar els seus serveis a les demandes cada vegada més diversificades de la població integrada com per respondre a les necessitats de la població exclosa, pel fet que es tracta del nivell d'Administració més pròxim a la ciutadania i, per tant, amb més capacitat de resposta.

D'altra banda, i tot i que sembli contradictori, el mateix procés de globalització està donant impuls als governs locals. «Los municipios canalizan un número creciente de demandas políticas y económicas, desarrollan iniciativas novedosas destinadas a ofrecer nuevas respuestas a los problemas de la colectividad, y participan en los múltiples escenarios donde se toman las decisiones que afectarán a la calidad de vida de los ciudadanos» (Brugué i Gomà, 1998a).

No podem oblidar altres motius pels quals el govern local està esdevenint un element clau en molts sistemes polítics, especialment en els europeus. Entre aquests podem destacar:

1. El conjunt dels governs locals constitueix un percentatge molt important del total de la despesa pública i de l'ocupació de qualsevol país (Alba, 1995). A Espanya s'espera que, a curt termini, aquest percentatge arribi al 25%. Tot i així, atès que el pastís que s'ha de repartir cada vegada és més gran, i gràcies a les transferències entre administracions, el salt pressupostari que han fet els ajuntaments en l'última dècada es pot considerar espectacular (Subirats, 1996).
2. El nivell local de l'Administració pública constitueix un àmbit especialment rellevant pel que fa a la participació política i a l'expressió dels interessos polítics (Alba, 1995). El procés creixent de politització que els governs locals han experimentat és la manifestació de dues activitats essencials: tenir un projecte a mitjà i llarg termini que expressi opcions i canalitzar tant el diàleg amb la comunitat com la capacitat d'escoltar els ciutadans (Brugué i Gomà, 1998a).
3. Els canvis institucionals han portat a modificar la localització dels serveis públics com a conseqüència de la reorganització de l'Admi-

nistració central. Així, la devolució de competències a les entitats locals i autonòmiques ha reforçat la centralitat de diverses ciutats (Vázquez, 1995).

4. En aquells països que, com Espanya, han fet la transició a la democràcia o que estan en procés de fer-la, els governs locals tenen un paper estratègic en la construcció de la nova legitimitat i en el desenvolupament i el reforçament de les noves estructures i pràctiques democràtiques (Alba, 1995).

Aquest panorama és el que ens va permetre de traçar la primera delimitació de l'objecte del nostre estudi. Així doncs, podem afirmar que hem basat la nostra recerca en l'*àmbit municipal* perquè el seu protagonisme creixent, com ja hem posat de manifest, ha portat a considerar els governs locals com els veritables agents promotors del progrés dels països (Barrós i Lirón, 1995). En aquest context, l'avaluació de les seves polítiques públiques demostra ser una eina fonamental de desenvolupament.

Del conjunt de municipis de l'Estat espanyol (8.097, segons l'INE, 1998), vam seleccionar la ciutat de *Tarragona* per dos motius:

1. Perquè amb 112.176 habitants, l'any 1996 figurava entre les 60 ciutats més poblades d'Espanya (concretament ocupava el lloc quaranta-nou) i era el setè municipi més gran de Catalunya (per darrere de Barcelona, l'Hospitalet de Llobregat, Badalona, Sabadell, Terrassa i Santa Coloma de Gramenet) (INE, 1998). Vam creure, doncs, que es tractava d'una localitat amb prou entitat per poder dur-hi a terme un treball d'envergadura.
2. Perquè era el nostre lloc de residència, la qual cosa permetia tenir, d'una banda, un accés millor i més ràpid a la informació disponible i, de l'altra, un control més gran de la realització dels tres plans de sondeig.

1.2. *Delimitació del tipus de política*

De les moltes classificacions possibles, a l'hora de determinar quina política (o quines polítiques)⁵ concreta(es) avaluaríem, ens vam inclinar per la que defensa Canales (1994). Segons aquest autor, existeixen tres clas-

5. Al principi, el fet de seleccionar una política o diverses depenia, lògicament, del seu contingut.

ses de polítiques públiques locals, segons el seu origen i les finalitats: 1) les estrictes polítiques públiques locals, que tenen l'origen i l'àmbit circumscrit al mateix territori local, que constitueixen la manifestació principal de l'autonomia local real i que s'intenten dur a terme mitjançant el que s'ha anomenat «la gestió de la proximitat»; 2) les d'execució i «localització» de les distintes polítiques públiques estatals o nacionals, d'àmbit territorial o sectorial, segons les seves finalitats, el contingut i les característiques, i 3) les de col·laboració i/o execució de les polítiques públiques territorials infraestatals o regionals (que en el sistema espanyol són les autonòmiques).

De totes aquestes, vam apostar per les primeres perquè consideràvem que la seva formulació és conseqüència d'aquest paper més directe i impulsor que han exercit els governs municipals als darrers anys, tal com hem dit al subapartat anterior.

Per tal de precisar la dimensió de la política o les polítiques objecte d'estudi, vam dur a terme tres tipus d'accions: 1) una revisió de la bibliografia relativa a les polítiques públiques locals, 2) una lectura del pla estratègic de Tarragona 1995-1999 i 3) una anàlisi dels pressupostos municipals corresponents als anys compresos entre 1993 i 1997, tasca en la qual vam ser assistits pel senyor Albert Vallverdú, viceinterventor de l'Ajuntament de la ciutat.

Pel que fa al primer punt, els autors que vam consultar coincidien a assenyalar que, com a conseqüència dels canvis que han situat els governs locals en un nou context, l'àmbit sociocultural està adquirint cada vegada més importància. Així, Canales (1994) especifica que «en la actualidad, se tiende [...] hacia políticas socioculturales, con la finalidad de lograr la integración social además del desarrollo económico y social». En aquest mateix sentit, són més explícits Brugué i Gomà (1998b), que consideren que s'han desfermat dos fenòmens que incideixen amb força en la generació de polítiques culturals, sobretot d'aquelles que tenen a veure amb la vivència comunitària compartida. D'una banda, el procés de fragmentació social, com a resultat d'un conjunt de noves fractures socials. D'altra banda, i d'alguna manera com a conseqüència de l'anterior, la redefinició dels referents d'identitat col·lectiva.

Ander-Egg (1987b) completa aquestes aportacions fent referència a altres aspectes que han contribuït de manera decidida al protagonisme creixent que està adquirint l'àmbit cultural. Així, exposa que «... la evolución de la concepción de desarrollo, los cambios sociales y de mentalidad producidos, la toma de conciencia acerca de la importancia de defender la propia identidad cultural y, sobre todo, la entidad de la crisis en la

que está sumida la humanidad, configuran un conjunto de factores que, de manera convergente, contribuyen a la preocupación por los problemas culturales».

En un segon nivell, el pla estratègic del municipi (A.D., 1994) insistia en aquestes mateixes idees. És especialment rellevant el paràgraf següent: «En un món econòmic globalitzat, on la deslocalització d'activitats productives —fins i tot del terciari— estan a l'ordre del dia, el gran actiu de les ciutats mitjanes està a reafirmar-se en el seu patrimoni cultural, en la seva integració social, en una oferta històrica i cultural i en la seva inserció en aquest espai global [...]». La transcendència que s'atorga a l'àrea cultural també es posa de manifest quan dels deu aspectes clau que cal tenir en compte en el disseny del futur de la ciutat, tres fan referència a la cultura, tal com s'il·lustra al quadre següent:

Quadre 13: Deu plantejaments de futur per a la ciutat de Tarragona

-
1. Equilibri urbà que eviti zones de marginació urbana.
 2. Activitat cultural oberta i que possibiliti la integració amb altres àrees.
 3. Qualitat de vida per als ciutadans facilitant que puguin accedir als serveis i gaudir plenament de les possibilitats de formació personal i d'una oferta cultural suficient.
 4. Bones condicions mediambientals i, en conseqüència, bones condicions climàtiques.
 5. Opcions alternatives i suficients d'ocupació, la qual cosa comporta un teixit productiu diversificat.
 6. Bones comunicacions i accessibilitat fàcil entre els diversos llocs de la ciutat i el seu entorn.
 7. Proximitat relativa a una zona urbana de gran aglomeració, de manera que les ciutats mitjanes puguin tenir un accés ràpid als serveis i als productes d'aquesta zona.
 8. Bona dotació de serveis i equipaments, amb les inversions necessàries i un funcionament correcte.
 9. Integració de l'estructura terciària i, si pot ser, industrial, amb una base universitària i/o de recerca que tingui un paper important en la ciutat.
 10. Recuperació i potenciació del patrimoni històric, amb la integració dels béns monumentals en la simbologia i l'urbanisme de la ciutat.
-

Font: A.D. (1994): *Pla estratègic Tarragona 1999: Els fonaments per a un nou segle*. Tarragona, 1999

En tercer i darrer lloc, i encara que compartim l'opinió d'Ander-Egg (1987b), que afirma que no s'ha de caure en l'error o la ingenuïtat de considerar un percentatge o una partida pressupostària com a indicador únic de la magnitud de l'acció política considerada, l'estudi dels pressupostos ens va permetre determinar la importància relativa de les diferents polítiques implantades durant el període 1993-1997 i decidir quins eren els programes més significatius i, en conseqüència, objecte d'avaluació. En aquest sentit, ens van cridar l'atenció les quantitats que es destinaven a l'Àrea de Cultura, que s'especifiquen a les taules següents, especialment pel que fa a les despeses d'inversió.

Quadre 14: Pressupost total de l'Ajuntament de Tarragona, 1993-1997

Despeses	1993	1994	1995	1996	1997
Ordinàries	7.074.574.000	7.477.968.307	8.300.933.833	10.961.947.061	10.415.247.837
D'inversió	6.686.904.052	5.232.555.318	3.518.053.463	2.165.946.025	3.724.757.138
Total	13.761.478.052	12.710.523.625	11.818.987.296	13.127.893.086	14.140.004.975

Font: Elaboració pròpia. *N.de l'E.* Pressupostos en pessetes: 1 euro = 166,386 ptes.

Quadre 15: Distribució del pressupost de l'Ajuntament de Tarragona, 1993-1997 (1): Despeses ordinàries i despeses d'inversió

Centres de cost	1993	1994	1995	1996	1997
Despeses ordinàries					
Personal	42,45%	40,50%	40,68%	35,59%	39,08%
Ensenyament i Universitat	2,01%	1,90%	1,21%	0,40%	0,45%
Esports	1,17%	1,21%	1,21%	1,65%	1,49%
Brigada d'Obres	1,35%	1,22%	22,27%	18,60%	21,60%
Serveis Públics	22,34%	21,64%			
Benestar	3,88%	3,78%	3,62%	3,65%	3,98%
Guàrdia Urbana	0,77%	0,69%	0,47%	0,40%	0,40%
Salut Pública	0,32%	0,30%	0,35%	0,37%	0,33%
Medi Ambient	0,11%	0,10%			
<i>Cultura i Festes</i>	<i>1,47%</i>	<i>1,30%</i>	<i>1,38%</i>	<i>1,25%</i>	<i>1,35%</i>

(continua)

(continuació)

Joventut	0,14%	0,13%	0,23%	0,77%	0,09%
Relacions	1,28%	1,20%	1,08%	0,78%	0,84%
Hisenda	0,24%	0,22%	0,35%	4,27%	5,20%
Urbanisme	0,32%	0,24%	0,33%	0,18%	0,20%
P. Econòmica i Turisme	0,64%	0,47%	0,65%	0,63%	0,61%
Compres i béns	1,47%	1,22%	0,64%		
Despeses no classificables	20,03%	23,88%	25,52%	19,10%	19,15%
Pla finanç. sanejament				12,35%	5,21%
Despeses d'inversió					
Ensenyament i Universitat	7,64%	11,25%	2,84%	2,45%	1,53%
Esports	8,79%	4,45%	1,96%	8,75%	8,35%
Brigada d'Obres	6,04%	5,98%			
Serveis Públics	1,00%	2,86%	5,70%	4,00%	
Benestar	2,65%	0,11%	1,08%	1,94%	3,70%
Guàrdia Urbana	0,54%	0,60%	0,20%	0,69%	0,40%
Salut Pública	0,46%	0,43%	6,63%	0,35%	
Medi Ambient	1,39%	0,65%			
<i>Cultura i Festes</i>	<i>0,87%</i>	<i>6,00%</i>	<i>1,32%</i>	<i>4,23%</i>	
Joventut	0,07%	0,02%	0,03%	0,02%	
Relacions	0,34%	0,48%	0,22%	0,09%	
Hisenda	0,45%	0,71%	2,90%	0,92%	10,31%
Urbanisme	67,75%	64,64%	71,34%	75,86%	75,86%
P. Econòmica i Turisme	1,54%	0,91%	4,36%	0,05%	
Compres i béns	0,47%	0,91%	1,44%	0,65%	

Font: Elaboració pròpia

Quadre 16: Distribució del pressupost de l'Ajuntament de Tarragona, 1993-1997 (i 2): Totals

Centres de cost	1993	1994	1995	1996	1997
Personal	21,82%	23,83%	28,62%	29,72%	28,79%
Ensenyament i Universitat	4,75%	5,75%	1,65%	0,74%	0,74%
Esports	4,87%	2,55%	1,43%	2,82%	3,30%
Brigada d'Obres	3,63%	3,18%	17,34%	16,19%	15,91%
Serveis Públics	11,97%	13,91%			
Benestar	3,28%	2,27%	2,87%	3,36%	3,91%
Guàrdia Urbana	0,66%	0,65%	0,39%	0,45%	0,40%
Salut Pública	0,39%	0,36%	2,22%	0,37%	0,24%
Medi Ambient	0,73%	0,32%			
<i>Cultura i Festes</i>	<i>1,18%</i>	<i>3,23%</i>	<i>1,37%</i>	<i>1,74%</i>	<i>0,99%</i>
Joventut	0,11%	0,08%	0,17%	0,65%	0,06%
Relacions	0,82%	0,90%	0,82%	0,67%	0,62%
Hisenda	0,34%	0,42%	1,11%	3,71%	4,36%
Urbanisme	33,09%	26,75%	21,47%	12,67%	22,27%
P. Econòmica i Turisme	1,08%	0,65%	1,76%	0,53%	0,44%
Compres i béns	0,98%	1,09%	0,88%		
Despeses no classificables	10,30%	14,05%	17,93%	16,06%	14,11%
Pla finanç. sanejament				10,31%	3,84%

Font: Elaboració pròpia

Els percentatges de despesa assignats a l'Àrea de Cultura ens van donar una idea de les prioritats de l'Ajuntament de Tarragona, que situaven aquest àmbit per davant dels de Medi Ambient, Joventut o Promoció Econòmica i Turisme. Encara que en un primer moment ens van semblar petits en comparació de les despeses d'altres centres de cost com Urbanisme o Brigada d'Obres, aviat vam constatar que moltes de les accions que s'emprenien en aquests àmbits eren conseqüència d'haver iniciat alguns programes culturals. Per posar-ne alguns exemples, la despesa del lloguer

de la maquinària per a les festes s'imputava a Brigada d'Obres, mentre que la restauració de les carrosses per al Carnestoltes o per a la Cavalcada de Reis es considerava una compra. Així mateix, i a més gran escala, les remodelacions dels teatres o les intervencions arqueològiques eren responsabilitat d'Urbanisme. Així doncs, des d'un punt de vista funcional, les partides culturals representaven un percentatge més gran del pressupost que el que reflecteixen les taules anteriors. En definitiva, els percentatges totals destinats a Cultura ascendien a:

Quadre 17: Percentatge de despesa total destinada a l'Àrea de Cultura

1993	1994	1995	1996	1997
3,58%	3,97%	3,02%	3,25%	3,21%

Font: Elaboració pròpia

Ander-Egg (1987b) considera que el pressupost municipal destinat a la política cultural no ha de ser inferior al 2%. Si prenem com a referència el percentatge òptim del 5% que assenyala aquest autor, aquesta tercera acció d'investigació ens permet afirmar també que, en el cas de Tarragona, els programes culturals s'han deixat de considerar activitats discrecionals i no obligatòries i han passat a formar part d'una estratègia cultural planificada, coherent i articulada en el marc de la política global de la ciutat.

En definitiva, com a conseqüència de tots els resultats obtinguts, ens vam inclinar per l'avaluació de la *política cultural* de l'Ajuntament de Tarragona, una política estrictament local que incloïa els tres programes següents: patrimoni històric romà, arts escèniques i festes populars.

1.3. Delimitació de l'avaluació

Delimitar l'avaluació va comportar planificar la recerca avaluativa que havíem de portar a terme. Així doncs, vam determinar, d'una banda, els aspectes que calia avaluar de la política municipal seleccionada i, d'altra banda, els passos que havíem de seguir en el nostre estudi, que exposem en aquest apartat.

A l'hora de concretar com havíem de procedir i, per tant, quin tipus d'avaluacions podíem utilitzar, vam tenir en compte tres aspectes.

En primer lloc, la consideració que la política que preteníem estudiar era una política amb conseqüències a llarg termini. El fet que les accions culturals analitzades no es restringissin a períodes legislatius de quatre anys, com indicava l'anàlisi dels pressupostos municipals, implicava un concepte de cultura entesa com a inversió de futur per a la ciutat, idea que l'alcalde de Tarragona i d'altres responsables polítics ens van confirmar en investigacions posteriors. Això ens indicava, d'una banda, que algunes de les accions iniciades encara no havien arribat a la seva fi i, d'altra banda, que ja estaven començant a generar els primers resultats dignes d'avaluació.

El segon aspecte que vam considerar tenia a veure amb el disseny de l'avaluació de la política cultural. Atès que les intervencions objecte d'estudi tenien com a beneficiària tota la població de Tarragona (és a dir, la seva cobertura era total), era impossible establir disseny amb grups de control. A més, com que els programes s'havien iniciat alguns anys abans, tampoc no se'n podien fer premesuraments. Així doncs, vam optar pel disseny *posttest d'un grup experimental*. Tanmateix, tenint en compte les característiques del tipus d'acció pública que volíem avaluar, considerem que en vam poder controlar, d'alguna manera, la validesa interna amb l'anàlisi de la documentació i per mitjà de determinades preguntes clau en els qüestionaris.

Finalment, no ens interessava tant descobrir els efectes reals dels programes relacionats amb el patrimoni històric romà, les arts escèniques i les festes populars com les percepcions que els ciutadans tenien d'aquestes tres categories d'intervencions, és a dir, el que en un altre punt hem anomenat les «representacions mentals» de la població de Tarragona amb relació a la seva política cultural. Importava, doncs, que la intervenció fos eficient, eficaç, equitativa o sostenible, però encara era més interessant que aquesta eficiència, eficàcia, equitat o sostenibilitat fos percebuda pels beneficiaris finals. Al cap i a la fi, creiem que és la satisfacció d'aquest col·lectiu el que determinarà la continuïtat de l'equip de govern al poder i, en conseqüència, la supervivència a llarg termini de la política analitzada.

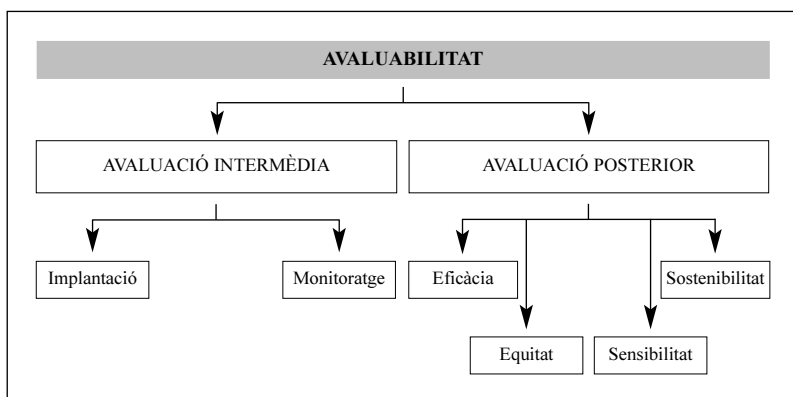
Així doncs, i seguint la tipologia presentada al capítol referent al marc teóricoconceptual, vam dur a terme els tipus d'avaluació següents (figura 22):

1. Dins l'avaluació anomenada *ex ante*, una *anàlisi de l'avaluabilitat*, ja que volíem esbrinar, d'una banda, si els programes culturals de la ciutat de Tarragona eren avaluable i, d'altra banda, si la seva avaluació podia contribuir a millorar-los.
2. Com a part de l'avaluació intermèdia, una *avaluació de la implantació*, amb la finalitat de valorar els instruments necessaris per

posar en marxa i fer funcionar les accions públiques, i un *monitoratge* i un *seguiment* dels programes per poder conèixer els resultats parcials objectius que se n'obtenien.

3. Pel que fa a l'avaluació de resultats, ens vam preocupar per conèixer, sempre que fos possible, la imatge que el públic objectiu tenia de l'*eficàcia*, l'*equitat*, la *sensibilitat* i la *sostenibilitat* d'aquells programes,⁶ a fi de determinar l'èxit de la política cultural tarragonina, a partir de les dades obtingudes en l'avaluació intermèdia.

Figura 22: Delimitació de l'avaluació

Font: Elaboració pròpia

L'enfocament a partir del qual hem fet l'avaluació es pot considerar un *enfocament pluralista* ja que, si analitzem les característiques generals d'aquesta perspectiva, tal com les resumeix Ballart (1992), observem que: 1) hem tingut en compte una pluralitat de valors a l'hora d'avaluar els programes (no tan sols els dels beneficiaris, sinó també els dels responsables polítics i els dels tècnics encarregats d'executar-los); 2) ens hem preocupat per la utilitat efectiva de la nostra recerca (la qual cosa ens ha portat a redactar, final-

6. Si bé al principi també vam considerar l'avaluació de la pertinència, finalment vam desestimar-la pel fet que en l'avaluació de la implantació vam dur a terme una anàlisi del context de la política.

ment, un darrer capítol sobre l'estratègia cultural que incloem en aquest treball); 3) hem utilitzat metodologies qualitatives (entrevistes amb profunditat i grups focals) amb l'objectiu d'obtenir un coneixement més profund de la política cultural, i 4) no hem aplicat mètodes científics, com ja hem dit abans.

2. L'anàlisi de l'avaluabilitat

Com acabem d'assenyalar, amb l'anàlisi de l'avaluabilitat de la política cultural buscàvem saber si els programes eren significativament avaluables i si la seva gestió estava orientada a l'obtenció de resultats, tal com indica Vedung (1996).

Per mesurar l'avaluabilitat dels programes culturals, hem utilitzat dos dels tres mètodes que esmenten Alvira (1991) i Rutman (1983): l'*anàlisi de contingut* i les *entrevistes personals*. Pel que fa al primer (que López-Aranguren [1994], defineix com una tècnica que consisteix a analitzar la realitat social per mitjà de l'observació i l'estudi de documents que es creen en el si d'una societat o diverses), vam estudiar amb profunditat la secció del Pla estratègic per a la ciutat de Tarragona en la qual es feia èmfasi en el paper predominant de la cultura, amb vista a conèixer els objectius de la política cultural i els seus elements principals. Així, es posava de manifest que hi havia una planificació escrita dels propòsits i les activitats que s'havien de desenvolupar. L'anàlisi d'aquest pla va ser acompanyada de l'examen dels pressupostos de l'Ajuntament per al període corresponent.

Com es pot observar, aquesta primera etapa de l'estudi de l'avaluabilitat va coincidir, en part, amb la primera fase de l'itinerari de la nostra recerca, la identificació del sistema real. De fet, durant aquesta fase es va dur a terme un examen general dels documents esmentats mentre que en l'etapa de l'estudi de l'avaluabilitat, amb els objectius del nostre estudi molt més definits, vam poder analitzar més detalladament la informació de què disposàvem.

Pel que fa a les entrevistes personals, vam utilitzar la modalitat de l'*entrevista amb profunditat* (National Science Foundation, 1997), que primer es va adreçar a diversos responsables de l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament de la ciutat, tant polítics com tècnics, i després a representants de diverses entitats implicades directament o indirectament en la política cultural. Els noms i els càrrecs d'aquestes persones s'indiquen a la taula següent:⁷

7. Tots els càrrecs polítics entrevistats ocupaven els llocs assenyalats en la legislatura 1996-1999.

Quadre 18: Entrevistes realitzades

ORGANIGRAMA POLÍTIC	
Nom	Càrrec
Sr. Joan Miquel Nadal	Alcalde de Tarragona
Sr. Joaquim Amorós	Vicetinent d'alcalde de l'Àrea de Cultura (1992-1995)
Sr. Carles Sala	Conseller de la Subàrea de Joventut i Festes
Sr. Jaume Ixart	Conseller de la Subàrea de Patrimoni Històric

ORGANIGRAMA TÈCNIC	
Nom	Càrrec
Dr. Ponç Mascaró	Secretari general de l'Ajuntament
Sr. Josep Magriñá	Responsable de Serveis de Benestar, Cultura, Joventut i Serveis Públics
Sr. Josep M. Badia	Responsable de Gestió Administrativa del Museu d'Història
Sr. Ricardo Mes	Assessor de Patrimoni Històric de l'Ajuntament
Sra. Montserrat Icart	Responsable de Cultura, Joventut, Esports i Festes
Sr. Jordi Bertrán	Tècnic de Gestió Cultural
Sra. Lluïsa Fuentes	Responsable de Taquilles del Teatre Metropol

ALTRES ENTITATS	
Nom	Càrrec
Sr. Guillermo Fernández	President de l'Associació d'Amics del Museu d'Història de Tarragona
Sr. Joan Tortajada	Delegat a Tarragona del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya
Sr. Jaume Massó	Conservador del Museu Nacional d'Arqueologia de Tarragona (MNAT)
Sra. Pilar Sada	Conservadora del MNAT
Sra. Montserrat Pascual	Directora del Patronat Municipal de Turisme

Font: Elaboració pròpia

Les entrevistes amb profunditat, que l'autora d'aquest treball va portar a terme al llarg de l'any 1998, ens van permetre obtenir informació detallada dels programes objecte d'avaluació i ens van donar una visió de conjunt del funcionament de l'Àrea de Cultura des del punt de vista dels qui formulen i implanten les polítiques. Volíem conèixer les seves motivacions, les seves percepcions i experiències, com també aprendre la seva terminologia i els seus criteris. És a dir, preteníem esbrinar quins eren els seus models mentals cognitius i quins aspectes determinaven els seus models mentals normatius.⁸ Per això, dels diferents tipus d'entrevista amb profunditat, vam optar per l'entrevista *oberta semi-dirigida*, que ens garantia flexibilitat a l'hora d'aclarir i respondre preguntes i permetia adaptar-nos més fàcilment a les persones i les circumstàncies concretes (Ortí, 1994; Ander-Egg, 1987a; Patton, 1987). Així, per a cada un dels casos, i d'acord amb els resultats de l'anàlisi de contingut i de les entrevistes que s'anaven realitzant, vam preparar una llista de qüestions que calia tractar amb el responsable que havíem d'entrevistar, sense preocupar-nos excessivament per seguir un ordre determinat i deixant que fos ell qui guiés la conversa i hi introduís els diversos temes.

El producte de l'anàlisi de l'avaluabilitat es va modelar físicament a partir de la utilització de models literaris (per als resultats del Pla estratègic i de les entrevistes amb profunditat) i de models matemàtics (en el cas dels pressupostos municipals).

Finalment, volem insistir en el fet que, tal com es mostra al capítol següent, els resultats que en vam obtenir van ser positius, i és per això que vam prosseguir la recerca amb un primer pla de sondeig. Tanmateix, es podria haver donat la circumstància que l'anàlisi efectuada hagués resultat negativa, és a dir, que 1) haguéssim constatat que els programes culturals no eren avaluable (per exemple, perquè no hi havia dades de referència suficients per dur a terme una avaluació de la implantació o dels resultats), i/o que 2) no haguéssim detectat que la recerca avaluativa posterior pogués contribuir a la millora dels programes. En aquest cas, hauríem hagut de tornar a delimitar la política i, en conseqüència, el tipus d'avaluació, i sotmetre a una anàlisi de l'avaluabilitat el nou programa o els nous programes escollits.

8. De fet, el volum d'informació obtinguda durant les entrevistes va ser tal que moltes de les nostres anotacions les vam poder aprofitar posteriorment a l'hora de fer l'avaluació de la implantació.

3. El primer pla de sondeig

El primer pla de sondeig a la població de Tarragona es va realitzar a partir d'una tècnica qualitativa: els grups focals (*focus-groups*), és a dir, entrevistes de grup desestructurades, guiades per un moderador, en les quals es discuteixen els temes sobre els quals s'està fent la recerca (Morgan, 1998; Dean, 1994). Ballart (1994) contextualitza aquesta definició fent referència a un grup focal com «... una discusión entre un número reducido de clientes/usuarios de un programa o servicio, que ha sido planificada por un investigador con el objeto de obtener distintas percepciones y puntos de vista sobre una cuestión o conjunto de cuestiones que preocupan a la organización».

Entre la gran varietat de mètodes qualitius (Ander-Egg, 1987a), ens vam inclinar pel grup focal perquè consideràvem, com Morgan (1998a), que les discussions de grup generaven un procés que permetia compartir idees i confrontar-les entre els participants (la interacció entre els integrants del grup és una de les característiques clau d'aquest mètode), la qual cosa portava a explorar amb profunditat l'objecte d'investigació, situant-lo en el context corresponent. A més, des d'una perspectiva més pràctica, podem dir que obtenir les opinions d'un grup de persones alhora és menys costós (tant des del punt de vista econòmic com temporal) que fer entrevistes individuals amb profunditat (Weiss, 1998). De fet, hi ha alguns autors, entre els quals hi ha els de la Divisió de Recerca, Avaluació i Comunicació de la National Science Foundation (1997), que afirmen que els grups focals tenen grans avantatges perquè combinen la utilització de dues tècniques qualitatives més: l'entrevista amb profunditat, ja esmentada, i l'observació participant. En el nostre cas, a més, l'organització d'aquestes reunions era molt apropiada ja que volíem tenir una primera impressió de les opinions ciutadanes respecte de la política cultural, per després poder utilitzar aquesta informació en el disseny del qüestionari (pla de sondeig tancat). Així doncs, podem afirmar que l'objectiu d'aquestes reunions de grup era recollir informació exploratòria per poder copsar la percepció general i identificar les variables clau a partir de les quals s'estructuraria l'estudi quantitatiu. Com diu Patton (1987), «exploratory research relies on naturalistic inquiry, the collection of qualitative data, and inductive analysis because sufficient information is not available to permit the use of quantitative measures and experimental designs. These come later, as the payoff of the exploratory research. This kind of exploratory data collection is sometimes referred to as "pre-evaluation" work [...]». En definitiva, es tractava d'una primera presa de contacte amb la realitat (Ortí, 1994).

Dos moderadors, que prèviament havien estat formats, van dur a terme quatre sessions de discussió en tres dies diferents, al llarg del mes de març de 1999. En dos dels grups focals van participar només representants d'organitzacions relacionades amb la celebració de les festes populars de la ciutat. El tercer grup i el quart eren integrats pels presidents (o, si aquests no hi eren, pels vicepresidents) de diverses associacions de veïns. Vam considerar convenient convocar els portaveus de les diferents associacions de Tarragona perquè aquests eren els qui ens podien transmetre millor les opinions del conjunt de ciutadans. Així mateix, ens interessava repetir els grups amb característiques similars per tal de contrastar les informacions.

De les 85 associacions relacionades amb les festes populars i les 43 associacions de veïns inscrites al registre de l'Ajuntament, la llista de les quals ens la va proporcionar la mateixa institució, en vam seleccionar trenta en total (quinze de les primeres i quinze de les segones), mitjançant un mostreig aleatori simple. El contacte amb els participants es va fer per mitjà d'una trucada telefònica. A les persones que van demostrar interès per formar part d'algun dels grups focals se'ls va enviar una carta (que figura als annexos) en la qual se'ls confirmava el lloc (l'Escola d'Enologia de la Universitat Rovira i Virgili), la data i l'hora de realització de la discussió, com també els objectius d'aquesta.

La composició dels grups va variar. Si bé inicialment s'havia previst que hi haguessin set participants per sessió, algunes associacions van estar representades doblement i en altres casos hi van haver baixes. D'aquesta manera, ens vam trobar amb uns grups formats per quatre persones, com a mínim, i vuit, com a màxim.

Les reunions no van durar, en cap cas, ni menys d'una hora i quart ni més d'una hora i mitja, i van ser enregistrades íntegrament en una casset. Amb l'objectiu de focalitzar la discussió i facilitar-ne l'anàlisi posterior, els moderadors es van servir d'un itinerari de preguntes o *questioning route* (Krueger, 1998a), que va variar segons els tipus d'associacions, ja que els grups focals compostos per representants d'associacions culturals es van centrar exclusivament en les festes tradicionals. Així doncs, en el disseny del qüestionari es van utilitzar preguntes introductòries per presentar als participants el tema de la discussió, preguntes de transició, preguntes clau, que van ser les que realment ens van proporcionar informació rellevant i, finalment, preguntes de conclusió i tancament. Aquests guions figuren als annexos d'aquest treball.

Després de realitzar els grups focals, el contingut de les cintes es va transcriure i es va analitzar. Com ja hem comentat, els resultats d'aquest estudi es van concretar en un model cognitiu i en un model normatiu agre-

gats i oberts, expressats amb llenguatge literari, a partir dels quals es va poder dissenyar el segon pla de sondeig, de caràcter quantitatiu.

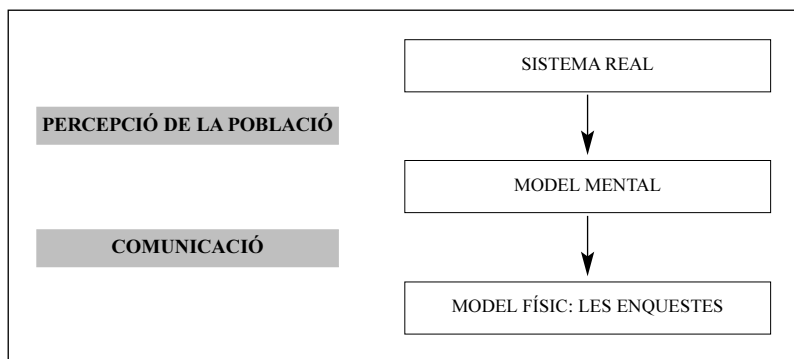
4. El segon pla de sondeig

4.1. El qüestionari

El segon pla de sondeig adreçat als ciutadans tarragonins va constituir la part més complexa del treball de camp de la nostra recerca. Aquesta vegada, vam utilitzar una tècnica molt freqüent, l'enquesta, definida per García Ferrando (1994) com «... una investigación realizada sobre una muestra de sujetos representativa de un colectivo más amplio, que se lleva a cabo en el contexto de la vida cotidiana, utilizando procedimientos estandarizados de interrogación, con el fin de obtener mediciones cuantitativas de una gran variedad de características objetivas y subjetivas de la población». Com Cabrera (1998) afirma, l'enquesta permet, d'una banda, aplicar sistemes de mostreig que permeten generalitzar els resultats a conjunts més amplis de persones i, d'altra banda, estendre la investigació social als aspectes subjektius dels membres de la societat i, per tant, dels fets i fenòmens socials.

Ortigueira Bouzada (1998) corrobora aquest segon aspecte quan fa referència a les enquestes com a mecanismes d'obtenció dels models mentals dels individus, cosa que expressa per mitjà del model següent:

Figura 23: L'enquesta com a mecanisme d'obtenció de models mentals

Font: Ortigueira Bouzada (1998)

D'entre les diverses classificacions de dissenys d'enquesta que existeixen, ens vam inclinar per la que se centra en la seva temporalitat. Des d'aquest punt de vista, les enquestes poden ser transversals o longitudinals. Les primeres s'apliquen quan es vol descriure la població en un moment determinat i trobar diferències entre grups i relacions entre variables. Per la seva banda, el segon tipus comporta dur a terme diferents mesuraments (a les mateixes persones o a persones diferents) al llarg d'un període de temps determinat a fi de treure conclusions sobre els canvis de nivell o tendència o bé per establir comparacions intertemporals (Fornieles *et al.*, 1999). Com es desprèn del que hem dit, i tenint en compte els objectius de la nostra recerca, podem afirmar que el disseny d'enquesta que vam utilitzar era de tipus transversal, ja que vam fer un sol mesurament per unitat d'anàlisi (vam enquestar una sola vegada cada un dels individus seleccionats a aquest efecte).

Per a l'obtenció de les dades, ens vam servir del *qüestionari*, o formulari de preguntes, ja que presenta clarament molts més avantatges que inconvenients. En concret, la nostra elecció es va basar en els punts següents:

1. El qüestionari permet mesurar una gran quantitat de variables i obtenir informació d'un nombre d'aspectes pràcticament il·limitat (León i Montero, 1997). Malgrat que el nostre objectiu era recollir informació subjectiva (opinions, creences i actituds sobre els tres programes principals que constituïen la política cultural de l'Ajuntament de Tarragona), aquesta eina també ens va permetre obtenir dades objectives (sobre l'edat, el sexe, el barri/districte de residència o els ingressos anuals, per exemple), considerades variables independents, que ens van ser útils a l'hora d'establir relacions entre els diferents aspectes i, per tant, van determinar les nostres conclusions.
2. El qüestionari té un nivell d'estructuració màxim i està estrictament estandaritzat, cosa que permet recollir la mateixa informació per a tots els ciutadans (és a dir, vol col·locar tots els enquestats en la mateixa situació psicològica) i quantificar-la fàcilment, gràcies a la incorporació d'un sistema de notació simple. Tot això permet comparar els diferents resultats obtinguts (Fornieles *et al.*, 1999; García Ferrando, 1994).
3. El qüestionari garanteix l'anonimat dels qui el responen, la qual cosa redueix la ràtio de rebuig (Miller, 1994).

El nostre qüestionari, tal com es pot observar als annexos, constava de 52 preguntes,⁹ algunes de les quals amb diversos subapartats, repartides entre quatre parts diferenciades. Les tres primeres se centraven en cada un dels programes culturals que eren objecte d'avaluació, és a dir, la recuperació-conservació del patrimoni històric romà (19 preguntes), les arts escèniques (11 preguntes) i les festes populars (12 preguntes). L'última recollia les dades demogràfiques dels enquestats (10 preguntes). Tots els ítems eren de resposta tancada excepte la pregunta 3 d'arts escèniques, la pregunta 5 de festes populars i les preguntes 3, 4 i 5 de la part de les dades demogràfiques.¹⁰ Vam considerar convenient de fer-lo així perquè la fiabilitat de les preguntes tancades és més alta que la de les obertes (Fornieles *et al.*, 1999) i perquè, en general, són més fàcils d'interpretar i de codificar, la qual cosa permet fer un tractament estadístic més senzill i precís de les dades.

Com hem indicat anteriorment, un primer objectiu del qüestionari era conèixer l'opinió dels ciutadans i, en conseqüència, el seu grau de satisfacció respecte a les tres línies culturals que l'Ajuntament de la ciutat havia potenciat als darrers anys. A més, volíem saber quins sentiments tenien sobre determinats aspectes relacionats amb aquells programes culturals, perquè consideràvem que aquests sentiments podien influir sobre les seves respostes. Finalment, preteníem esbrinar la imatge que els ciutadans de Tarragona tenien dels esforços que feien polítics i tècnics amb relació al patrimoni històric romà, les festes i les arts escèniques. D'aquesta manera, podíem deduir també el grau d'efectivitat de la comunicació de l'Ajuntament a la ciutat i, per tant, la seva política d'imatge (especialment ben definida pel que fa al patrimoni històric gràcies a la presentació de la candidatura de la ciutat perquè sigui declarada patrimoni de la humanitat per la UNESCO). Per tot això, les diferents preguntes es van presentar fonamentalment de dues maneres.

D'una banda, vam servir-nos de preguntes d'opció múltiple, entre les quals hi havia tant les tancades de resposta dicotòmica (que permeten recollir opinions que admeten només alternatives a favor o en contra, positives o negatives, i que serveixen com a preguntes filtre), com pròpiament les de resposta múltiple (que permeten a l'enquestat escollir una resposta o, com a màxim, dues, entre una llista elaborada prèviament). D'altra banda, ens vam servir d'escales d'intensitat, una modalitat especial de les preguntes

9. De fet, el qüestionari contenia 53 preguntes, però l'última només servia per a la supervisió dels qüestionaris.

10. En tabular les dades, i d'acord amb les respostes obtingudes, vam decidir tancar aquestes preguntes per facilitar l'anàlisi estadística posterior.

anterior, que ens va permetre registrar el sentiment o l'actitud de l'enquestat amb relació a l'objecte de la nostra recerca. En concret, aquestes preguntes es van construir a partir d'escalas Likert de 5 punts.

Una vegada elaborat el qüestionari, el vam posar a prova amb 10 persones i vam consultar experts en la matèria. Aquesta revisió va portar a fer modificacions en la formulació d'algunes preguntes, que es van simplificar, i, el que és més important, es van eliminar algunes preguntes, de manera que el qüestionari es va poder escurçar i, per tant, es va poder administrar en menys temps. Un cop preparada la nova versió, se'n va fer una prova pilot entre 55 persones, que va corroborar la idoneïtat dels canvis que s'havien fet a l'estructura. Així mateix, a partir dels seus resultats, vam comprovar l'alfa de Cronbach per tal de mesurar-ne la consistència interna. Atès que el nostre qüestionari pretenia valorar diferents ítems, vam haver d'aplicar l'estadístic a distints conjunts de preguntes, i en vam obtenir el quadre següent:

Quadre 19: L'alfa de Cronbach

Variable que es mesura	Preguntes que inclou	Alfa de Cronbach
Coneixement del programa de patrimoni històric romà	Coneixement dels monuments, de les activitats complementàries, de la presentació i de les gestions de la candidatura a patrimoni de la humanitat	0,8149
Participació al programa de patrimoni històric romà	Visites a monuments i participació en activitats complementàries	0,8608
Grau de satisfacció amb el programa de patrimoni històric romà	Grau de satisfacció amb la conservació dels monuments, amb la senyalització, amb les rutes i les visites, amb el preu de les entrades, amb els horaris, amb els fullets informatius, amb les gestions per aconseguir la nominació de patrimoni de la humanitat i amb el programa en general	0,9163
Coneixement del programa d'arts escèniques	Coneixement dels diversos elements del programa	0,7463

(continua)

(continuació)

Participació al programa d'arts escèniques	Participació en els diversos elements del programa	0,8053
Grau de satisfacció amb el programa d'arts escèniques	Grau de satisfacció amb la quantitat, la qualitat, la varietat i la freqüència de les actuacions, amb el preu de les representacions, amb la idoneïtat dels dos espais escènics, amb la informació disponible i amb el programa en general	0,8339
Grau de satisfacció amb el subprograma de festes majors	Grau de satisfacció amb els locals utilitzats, amb la quantitat, la qualitat i la varietat de les activitats, amb la concentració i la programació de la festa, amb la informació rebuda i amb el programa en general	0,8168
Coneixement d'altres festes	Coneixement de la resta d'actes festius	0,8730
Participació en altres festes	Participació en la resta d'actes festius	0,7837
Grau de satisfacció amb altres festes	Grau de satisfacció amb la resta d'actes festius	0,8319

Font: Elaboració pròpia

Pel que fa a l'administració del qüestionari, diversos autors coincideixen a afirmar que es poden utilitzar tres grans mètodes: el qüestionari per correu, el qüestionari telefònic i el qüestionari personal. Si bé Miller (1994) constata que en les recerques impulsades pels governs locals l'eina més popular és el qüestionari per correu (43%), seguida del qüestionari telefònic (40%), per fer el nostre treball de camp vam decidir utilitzar el *qüestionari personal*, que Cabrera (1998) defineix com el qüestionari «... aplicado a los sujetos investigados por personas especializadas en esta tarea, reclutadas y preparadas para ello por la dirección de la investigación, quienes hacen a los encuestados las preguntas del cuestionario y anotan en él sus respuestas». D'entrada, havíem de rebutjar el qüestionari per correu perquè no disposàvem del cens. D'altra banda, fer un qüestionari telefònic suposava excloure de la població totes aquelles persones

que no disposessin de connexió telefònica. Així doncs, només ens podíem decantar pel personal, tot i que també vam tenir en compte altres aspectes importants que ens van corroborar el poder d'aquesta eina. Entre ells, vam considerar que:

1. Els percentatges de resposta normalment són més alts. Miller (1994) parla de més del 75%, i León i Montero (1997) els situen entre el 80 i el 85%.
2. El nostre qüestionari era llarg i contenia un gran nombre de preguntes d'opció múltiple i diferents apartats dintre d'una mateixa qüestió, la qual cosa feia necessari utilitzar ajudes visuals. A més, aquestes mateixes característiques podien produir confusió o cansament a l'enquestat a l'hora de respondre. La presència de l'enquestador simplificava tots aquests aspectes, ja que permetia fer aclariments, precisions o comprovacions immediates sobre la coherència de les respostes.
3. L'ordre que calia seguir a l'hora de respondre era important. Si el qüestionari era personal, aquest control era més fàcil de fer.
4. Com que la nostra intenció era aconseguir la mostra més representativa possible de la població de Tarragona (com exposarem més endavant), era fonamental enquestar residents de tots els barris de la ciutat, i tenir en compte també la distribució per edats. Això podia fer que ens trobéssim (com va ser el cas) amb persones que no sabien llegir ni escriure, la qual cosa no era un problema si utilitzàvem aquest tipus de qüestionari. Miller (1994) es refereix a aquest aspecte important utilitzant el concepte de cobertura, és a dir, la capacitat que té el mètode d'administració del qüestionari per arribar a la població objectiu.

Sis estudiants de la Universitat Rovira i Virgili¹¹ van ser formats i entrenats per subministrar els qüestionaris durant els mesos de juliol i agost de 1999. Malgrat l'alta taxa de rebuig que van experimentar (55,19%),¹² sobretot als barris perifèrics, en quatre setmanes van assolir els objectius que s'havien fixat, gràcies a la seva professionalitat i dedicació. De tots els qüestionaris realitzats, l'autora d'aquest treball en va supervisar personalment 530 (el 87,74% del total). De la resta, no se'n va poder

11. Els seus noms són Raquel del Alba, Neus Borràs, Gloria Cáceres, Amaya Gascó, Samantha Gascó i Juan Manuel Romero.

12. És a dir, per aconseguir 604 enquestes completes, es van fer 1.348 intents.

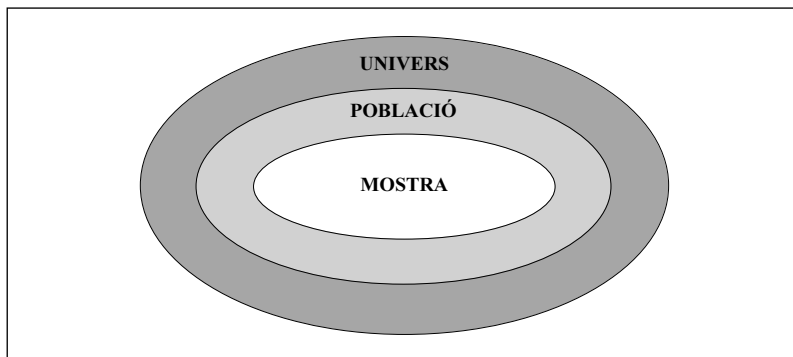
fer el seguiment ja que els enquestats: 1) no tenien telèfon (el 7,94% del total), 2) no el volien facilitar (el 3,80% del total), 3) no se'n recordaven (el 0,33% del total) o 4) no el sabien (el 0,16% del total).

4.2. La mostra

Al subapartat anterior hem dit que un dels motius que ens va portar a triar l'enquesta per fer el segon pla de sondeig als ciutadans de Tarragona va ser la possibilitat d'aplicar sistemes de mostreig que permetessin generalitzar els resultats a conjunts més amplis d'individus. Davant la impossibilitat d'enquestar tots els afectats per la política cultural, ja que, d'una manera o altra, el públic objectiu d'aquesta política és en general tota la ciutat, va caldre seleccionar una mostra d'individus.

Per poder fixar aquesta mostra, el primer que vam haver de fer fou determinar clarament quina era la *població* objecte del nostre estudi. En aquest sentit, vam considerar que l'*univers* hipotètic (la totalitat dels ciutadans tarragonins) s'havia de delimitar de manera que ens poguéssim centrar en les unitats que ens interessaven a l'hora d'escollir la mostra. La figura següent, adaptada d'Ander-Egg (1987a), així ho indica:

Figura 24: Univers, població i mostra

Font: Elaboració pròpia

Així doncs, d'entre tots els habitants de la ciutat de Tarragona, van constituir la nostra població aquelles persones que tenien una edat com-

presa entre els 15 i els 80 anys. El criteri d'inclusió i exclusió va ser, doncs, el de l'edat. El límit inferior venia determinat per la capacitat d'escollir lliurement de participar en activitats culturals. Vam considerar que a partir dels 15 anys els adolescents comencen a deixar de dependre del que els més grans decideixen veure o fer durant les festes, a l'hora d'anar al teatre o de visitar el patrimoni històric de la ciutat. D'altra banda, vam fixar el límit dels 80 anys per dues raons. En primer lloc, perquè els ciutadans que superen aquesta edat suposen només un 3,7%¹³ de la població tarragonina, percentatge molt poc significatiu, i, en segon lloc, perquè aquest col·lectiu té una gran dependència de les persones que se'n fan càrrec, a l'hora de prendre decisions sobre qualsevol tema.

Per tant, si l'univers el formaven 113.861 individus, la nostra població estava constituïda per 93.925 persones i la mostra de ciutadans als quals es van administrar els qüestionaris va ser de 604 persones, la qual cosa ens garantia un nivell de confiança estadístic del 95% i un error mostral màxim del 4% ($p = 0,50$).

Com que estàvem interessats a recollir informació del conjunt de la població, el tipus de mostreig que vam aplicar va ser el *polietàpic*, que va constar dels passos següents:

1. Mostreig aleatori per fixació proporcional, tenint en compte la població dels diferents districtes/barris de la ciutat de Tarragona. Consideràvem que, tant les actituds com les opinions dels ciutadans respecte dels tres programes culturals objecte del nostre estudi depenien de les zones de residència, ja que aquestes reflectien l'estatus socioeconòmic dels seus habitants.
2. Mostreig aleatori per quotes d'edat i sexe, per a cadascun dels punts de mostreig. Tot i que no creïem que el parer dels enquestats depengués del sexe, sí que pensàvem que variaria segons els grup d'edat al qual pertanyessin. Tanmateix, finalment vam utilitzar les dues variables, atesa la disponibilitat de dades amb què ens vam trobar.
3. Mostreig per taules aleatòries dels carrers, els blocs d'habitatges i els replans, amb vista a seleccionar les diferents persones que havíem d'enquestar.

La taula següent presenta la distribució final de la nostra mostra, tenint en compte, com ja hem dit, els barris/districtes tarragonins, l'edat i el sexe.

13. Segons les últimes dades de què disposa l'Ajuntament de Tarragona (26 de març de 1998).

Quadre 20: Distribució de la mostra per edat, sexe i lloc de residència

	15-24 anys		25-34 anys		35-49 anys		50-64 anys		65-79 anys		Total
	H	D	H	D	H	D	H	D	H	D	
Districte 1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	3	20
Districte 2	5	6	6	6	6	7	6	8	6	8	64
Districte 3	3	4	4	4	5	5	4	4	3	4	40
Districte 4	10	10	9	9	13	15	10	11	7	9	103
Districte 5	6	6	6	7	8	9	7	8	5	7	69
Districte 6	7	7	8	8	8	8	7	7	5	6	71
Districte 7	7	6	5	5	8	8	3	3	1	2	48
Districte 8	5	4	5	4	5	5	4	4	2	3	41
Districte 9	3	2	2	2	3	3	2	2	1	2	22
Districte 10	2	2	3	3	3	3	2	2	1	1	22
Districte 11	7	6	7	7	9	9	5	5	3	4	62
Districte 12	5	4	3	4	7	7	4	4	2	2	42
Total	61	59	60	61	77	81	56	60	38	51	604

Font: Elaboració pròpia

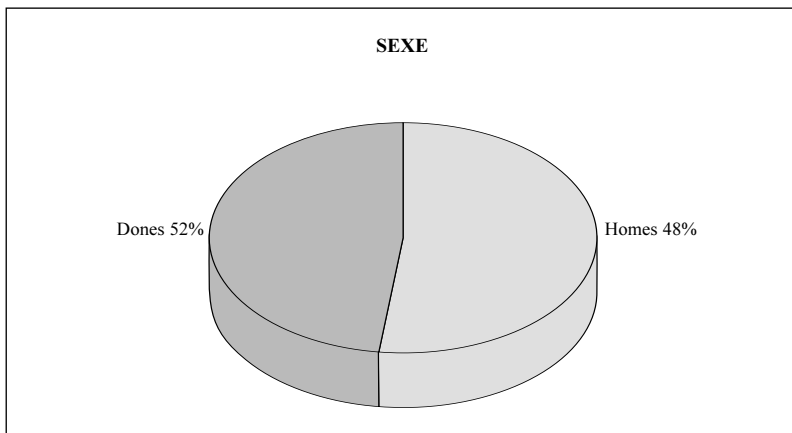
Segons la informació que ens va proporcionar l'Ajuntament de la ciutat, els diferents barris/districtes corresponen a les zones següents:

- Districte 1: Part Alta (correspon al barri antic i té una homogeneïtat territorial, històrica i sociològica ben clara).
- Districte 2: Eixample de Tarragona (excepte els barris marítims, aquesta zona correspon al sector de la ciutat que es va urbanitzar entre l'últim terç del segle XIX i la primera meitat del segle XX; es tracta, doncs, de l'àrea que té com a eix la Rambla Nova fins a la Font del Centenari i que acaba al carrer Ramón y Cajal; és una zona bastant homogènia, on la funció de centre comercial i de negocis conviu amb l'activitat residencial).
- Districte 3: Barris Marítims (és una zona que agrupa els dos nuclis marítims de Tarragona, el Port i el Serrallo, fortament vinculats a la funció portuària de la ciutat).
- Districtes 4 i 5: Nou Eixample Nord i Nou Eixample Sud, respectivament (engloben tot el sector del centre de Tarragona que es

- comença a urbanitzar aproximadament a partir de 1960 i que té com a límit inferior la Rambla Nova i com a superior l'avinguda de Roma; a causa de la seva grandària, a efectes pràctics s'ha dividit en dos sectors, tot i que cal dir que presenten moltes similituds entre ells).
- Districte 6: Torreforta i Barris (inclou el nucli de Torreforta i els nuclis adjacents creats al seu voltant, com ara La Granja, la Urbanització Riu Clar, el Parc Riu Clar i La Floresta, que s'han agrupat perquè tenen moltes semblances).
 - Districte 7: Campclar (per raó de la seva grandària i pel fet que es creés més tard que els altres barris de ponent, és una zona que s'ha considerat al marge de Torreforta, malgrat la seva clara continuïtat física; inclou el barri de L'Esperança).
 - Districte 8: Bonavista (inclou només aquest nucli, molt homogeni des de tots els punts de vista).
 - Districte 9: La Canonja (comprèn l'antic poble de La Canonja, avui molt transformat de resultes del procés d'industrialització, que ha fet que experimentés un creixement considerable).
 - Districte 10: Sant Salvador (correspon exactament al sector que ocupa aquest nucli).
 - Districte 11: Sant Pere i Sant Pau (dins aquesta denominació s'inclou no tan sols el nucli estricte de Sant Pere i Sant Pau, sinó també els sectors immediats, com la Muntanyeta de Sant Pere i la Zona Educativa).
 - Districte 12: Urbanitzacions de Llevant (comprèn tota la sèrie de nuclis residencials que s'han anat formant a la franja nord-oriental del terme de Tarragona i que van des dels nuclis més pròxims a la ciutat, com el Miracle o la Savinosa, fins a les zones de la Móra, Ferran i Tamarit; tot i que es tracta de la zona més extensa, és una de les que té menys habitants; amb algunes excepcions, es tracta d'una àrea bastant homogènia com a conseqüència tant de l'època en què es va formar com del tipus d'urbanització, el model anomenat *ciutat-jardí*, i les característiques sociològiques dels seus habitants).

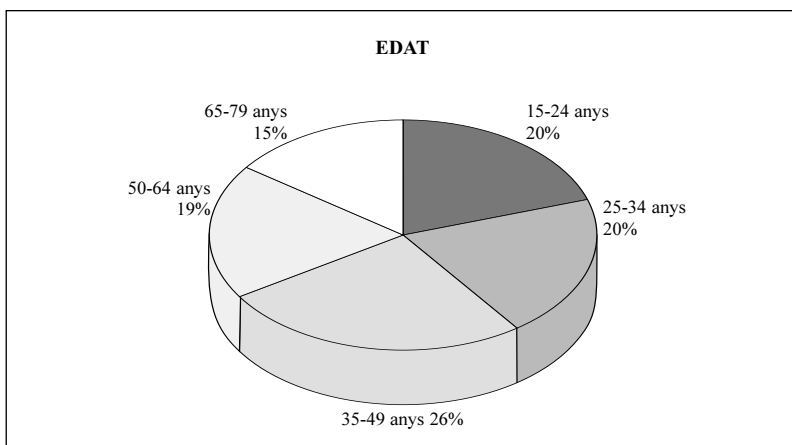
Per cloure la nostra exposició sobre els atributs de la mostra, a continuació presentem tres gràfics d'elaboració pròpia, que contenen algunes de les dades sociodemogràfiques més característiques de la població enqüestada.

Gràfic 2: Perfil de la mostra de ciutadans (1)

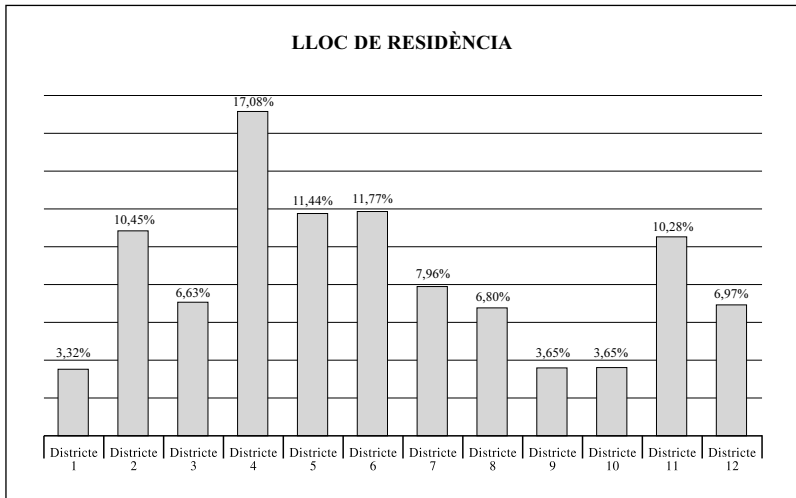
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 3: Perfil de la mostra de ciutadans (2)

Font: Elaboració pròpia

Gràfic 4: Perfil de la mostra de ciutadans (i 3)

Font: Elaboració pròpia

4.3. El tractament de la informació

La informació recollida a partir dels qüestionaris que hem descrit va ser tractada informàticament per tal de poder resumir i analitzar els resultats del segon pla de sondeig. Amb aquesta finalitat, les dades es van introduir en fulls de treball SPSS, versió 7.5 per a Windows, i es van processar per mitjà d'aquest paquet estadístic. Per tal de minimitzar els errors deguts a l'entrada de dades, aquestes es van introduir a l'ordinador dues vegades i se'n van comparar els resultats.

Les eines emprades en l'explotació de les dades eren d'una doble naturalesa. Pel que fa a l'estadística descriptiva es van utilitzar les distribucions de freqüències i els percentatges horitzontals i verticals (els dos són instruments univariables), com també les taules de contingència (de caràcter bivariàble). Pel que fa a l'estadística multivariant, es van fer anàlisis de *cluster* de tipus jeràrquic utilitzant el mètode de Ward,¹⁴ amb l'objectiu de quantificar proximitats i distàncies entre barris.

14. «En el método de Ward se calcula para cada *cluster* la media de todas las variables. Posteriormente, para cada sujeto, se calcula la distancia euclídea al cuadrado respecto a esta

5. El tercer pla de sondeig

Com veurem al capítol següent, en fer l'anàlisi de l'avaluabilitat de la política cultural de Tarragona ens vam adonar que, per bé que els tres programes objecte d'avaluació tenien com a beneficiaris els veïns de la ciutat, les intervencions en matèria de patrimoni històric es dirigien també a un altre públic objectiu definit molt clarament: els visitants procedents d'altres poblacions. Així doncs, vam considerar encertat de fer un tercer pla de sondeig entre aquest col·lectiu per tal d'esbrinar quina imatge mental tenien de la recuperació i la conservació de l'antiga ciutat de Tàrraco. En aquest cas, també ens interessava especialment conèixer la satisfacció que experimentaven els viatgers en les seves visites als monuments romans i obtenir informació sobre altres aspectes més objectius que ens permetessin delimitar el perfil de l'individu. Per aquest motiu, vam tornar a escollir el model d'enquesta per qüestionari de tipus transversal, atesa la seva senzillesa i la facilitat que ofería a l'hora de tabular i analitzar les dades. Davant la necessitat de traduir aquest qüestionari a l'anglès i al francès amb vista a poder entrevistar persones provinents d'altres països, aquest va ser administrat per dos enquestadors,¹⁵ de manera personalitzada.

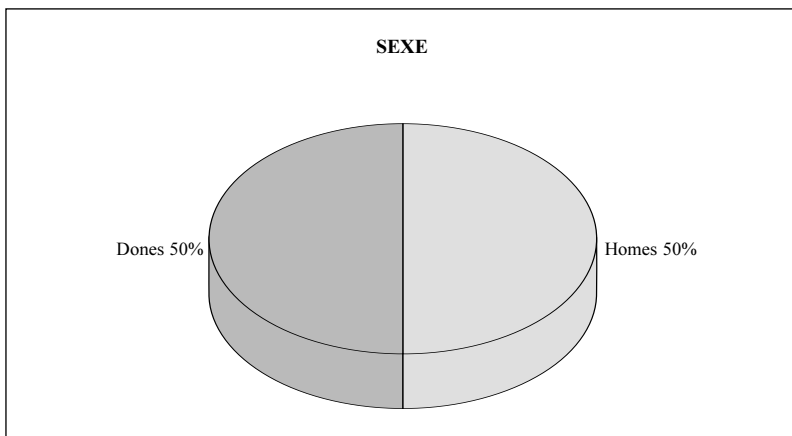
Es van realitzar 200 enquestes, amb les mateixes característiques que abans hem esmentat, durant el mes d'octubre de 1999. Atès que només ens interessava l'opinió d'aquelles persones que haguessin visitat el patrimoni històric romà, parcialment o totalment, els qüestionaris es van fer a la sortida dels monuments més visitats, que van ser, segons els responsables del Museu d'Història de la ciutat, l'amfiteatre, el pretori-circ i les muralles.

Els gràfics següents, d'elaboració pròpia, mostren alguns dels atributs del perfil dels enquestats:

media y se suma para todos ellos. En cada paso los *clusters* que se van formando son aquellos que resultan en un menor incremento de la suma global de distancias al cuadrado dentro del *cluster*» (Visauta Vinacua, 1998).

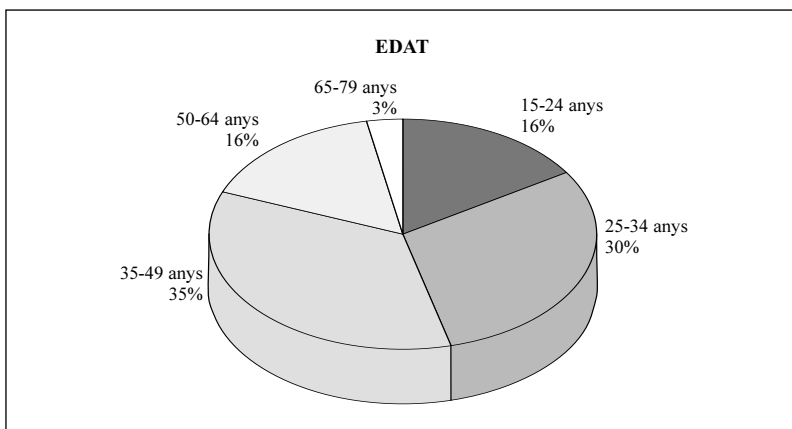
15. Els estudiants de la Universitat Rovira i Virgili que hi van intervenir van ser Amaya GASCÓ i Juan Manuel ROMERO, que ja havien participat en el segon pla de sondeig i, per tant, ja estaven formats i prou entrenats per dur a terme apropiadament l'última part del treball de camp.

Gràfic 5: Perfil de la mostra de visitants (1)

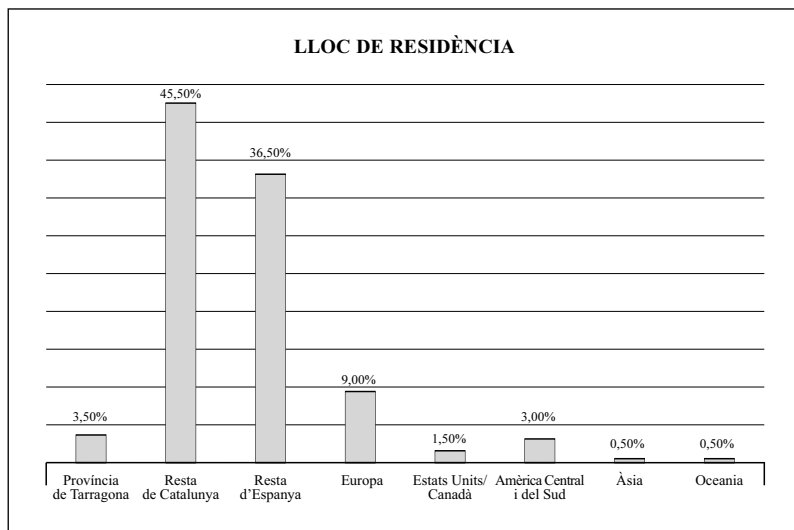
Font: Elaboració pròpia

Gràfic 6: Perfil de la mostra de visitants (2)

Font: Elaboració pròpia

Gràfic 7: Perfil de la mostra de visitants (i 3)

Font: Elaboració pròpia

Aquest qüestionari, com es pot observar als annexos, constava de 18 preguntes repartides en dues parts diferenciades. La primera se centrava en el programa cultural objecte d'avaluació i estava formada per onze preguntes. La segona (les set últimes preguntes) recollia altres dades complementàries útils per a la interpretació de les respostes, entre les quals hi havia les demogràfiques. Tots els ítems eren de resposta tancada per tal de facilitar-ne el tractament estadístic posterior. També vam considerar convenient fer-ho així perquè, davant els diversos orígens geogràfics amb què ens podíem trobar, la màxima estandardització del qüestionari permetia fer comparacions entre els resultats obtinguts.

Com ja hem dit anteriorment, el primer objectiu del qüestionari era conèixer l'opinió dels visitants i, per tant, el seu grau de satisfacció respecte de la recuperació i la conservació del patrimoni històric romà. En segon lloc, volíem saber què havia motivat la seva vinguda a la ciutat, amb vista a comprovar si la política d'imatge i de comunicació exterior que l'Ajuntament pretenia («atraure un turisme cultural interessat pel

patrimoni de la ciutat»¹⁶ s'havia assolit. Tot això ens va portar a presentar les diferents preguntes de dues maneres. D'una banda, vam utilitzar preguntes d'opció múltiple, entre les quals n'hi havia tant de tancades de resposta dicotòmica (que permeten recollir opinions que admeten només alternatives a favor o en contra, positives o negatives, i que serveixen com a preguntes filtre), com pròpiament les de resposta múltiple (que permeten a l'enquestat escollir una resposta o, com a màxim, dues, entre una llista elaborada prèviament). D'altra banda, ens vam servir d'escalles d'intensitat, una modalitat especial de les preguntes anteriors, que ens va permetre registrar el sentiment o l'actitud de l'enquestat amb relació a l'objecte de la nostra recerca. En concret, aquestes preguntes es van construir a partir d'escalles Likert de 5 punts.

Una vegada elaborat el qüestionari, el vam posar a prova amb 20 persones i vam consultar experts en la matèria. El coneixement que havíem adquirit després de realitzar el pla de sondeig anterior va fer que no hi haguéssim d'introduir modificacions ni fer-ne, doncs, una nova versió. Per tant, els resultats d'aquestes vint primeres entrevistes van constituir la prova pilot.

La informació recollida a partir dels qüestionaris que hem descrit va ser tractada informàticament per tal de poder resumir i analitzar els resultats del tercer pla de sondeig. Amb aquesta finalitat, les dades es van introduir en fulls de treball SPSS, versió 7.5 per a Windows, i es van processar per mitjà d'aquest paquet estadístic. Per tal de minimitzar els errors deguts a l'entrada de dades, aquestes es van introduir a l'ordinador dues vegades i se'n van comparar els resultats.

Les eines emprades en l'explotació de les dades van ser de tipus descriptiu (distribucions de freqüències i percentatges horitzontals i verticals).

6. L'anàlisi i la interpretació

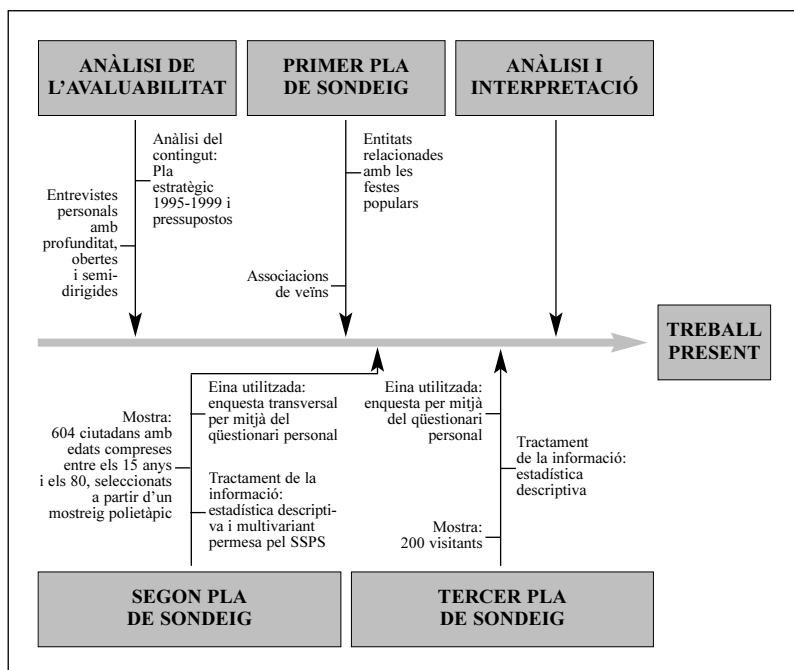
Com a conseqüència dels resultats obtinguts, es va elaborar el tercer capítol d'aquest treball, que vam analitzar amb profunditat i, com a resultat d'això, vam confeccionar una última secció de política cultural en la qual recomanem i justifiquem algunes de les línies estratègiques que l'Ajuntament de

16. Frase pronunciada en les entrevistes amb profunditat que vam tenir amb Joan Miquel NADAL, alcalde de la ciutat, i amb Montserrat PASCUAL, directora del Patronat Municipal de Turisme.

Tarragona pot seguir en matèria de patrimoni històric romà, festes populars i arts escèniques, en vista del producte de la nostra recerca avaluativa.

Tot el que hem exposat fins ara queda resumit a continuació:

Figura 25: Concreció de l'itinerari de la recerca

Font: Elaboració pròpia

RESULTATS

L'ANÀLISI DE L'AVAUABILITAT

1. Resultats de l'anàlisi de contingut

Com ja hem dit anteriorment, el primer pas per mesurar l'avaluabilitat dels programes va consistir a revisar dos tipus de documents especialment significatius i complementaris entre si: el Pla estratègic 1995-1999 per a la ciutat de Tarragona i els pressupostos municipals des de l'any 1993 fins a l'any 1997. A continuació es recull la informació que se'n va obtenir.

1.1. *El Pla estratègic*

L'any 1991, el senyor Bartomeu Ramos Mora, president de la Comissió d'Ordenació del Territori i Transports de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Tarragona, va proposar la necessitat d'elaborar un Pla estratègic per a Tarragona, necessitat que es va anar madurant fins que es convertí en una proposta formal a l'Ajuntament de la ciutat, el qual li va donar forma amb la publicació de *Tarragona 1999: Els fonaments per a un nou segle*. Aquesta obra intentava impulsar la idea de la necessitat d'un nou model econòmic que fes èmfasi en els paràmetres d'integració ciutadana, qualitat de vida i una base econòmica que possibilités el dinamisme que la ciutat necessita.

El procés de treball subsegüent va partir de la identificació dels punts forts i els punts febles de la ciutat amb relació a cinc àmbits: infraestructura i territori, activitat industrial, sector terciari i turisme, població i cultura, i qualitat de vida i medi ambient. Com a conseqüència d'això, es van assenyalar una sèrie d'actuacions essencials per al futur de Tarragona que es van verberar i es van relacionar en un marc estratègic, estructurat en objectius, sub-

objectius i propostes. Pel que fa a l'àmbit cultural, es van seguir els passos següents:

1.1.1. Diagnòstic de partida

Després de fer l'estudi corresponent, el document de treball en va destacar els *punts forts* següents:

1. La potencialitat de la ciutat com a oferta complementària i diversificada per al visitant (activitat cultural, museística, monumental, esportiva o lúdica).
2. El seu actual patrimoni monumental de caràcter historicocultural.
3. L'alt índex d'associacionisme i de participació ciutadana.
4. L'arranjament, la restauració i la preservació dels monuments històrics de la ciutat i la cura del seu entorn.
5. Una oferta de museus significativa.

I també en va assenyalar els *punts febles* següents:

1. La poca promoció exterior de la ciutat.
2. La falta de suficients centres culturals d'acord amb la demanda existent.
3. La falta de projectes ambiciosos amb l'objectiu de potenciar la ciutat a l'exterior.
4. L'oblit d'alguns monuments històrics.
5. La falta d'instal·lacions culturals públiques.

1.1.2. Estratègies

Totes les estratègies que es van derivar de l'anàlisi dels punts forts i els punts febles de la ciutat (cinc en total) tenien per objectiu aconseguir el creixement econòmic autosostingut a llarg termini i l'augment de la qualitat de vida. En concret, com a conseqüència del diagnòstic realitzat en l'àmbit cultural, el Pla estratègic va establir que era imprescindible per al futur de Tarragona la *necessitat de desenvolupar el seu potencial cultural i de conservar el seu patrimoni històric, com també la promoció i la difusió exterior*. Així ho justificava el document en qüestió: «Tarragona té un patrimoni històric i artístic de la màxima importància. La romanitat de la ciutat li atorga una preeminència a escala internacional i unes possibilitats evidents d'aprofitar aquesta realitat. En diferents moments, aquest poten-

cial s'ha descurat [...]» «El tractament i la potenciació d'aquest patrimoni són importants pel seu gran valor intrínsec [...]» «[...] és necessari millorar l'activitat cultural en una ciutat que té una manca evident de l'oferta adequada que exigeix la seva significació social i urbana. La dotació actual d'infraestructures culturals i l'oferta de manifestacions —a tots els nivells— és millorable.» «Un factor que remarca la potencialitat cultural de la ciutat en aquests aspectes és la vitalitat i la riquesa de la seva cultura tradicional [...]» «A Tarragona conviuen moltes associacions i grups culturals de tota mena que hi desenvolupen una activitat important, malgrat que a vegades els hagi mancat el suport estructural i d'instal·lacions necessari, i/o hagin tingut dificultats econòmiques [...]»

Aquesta necessitat es va concretar en els aspectes següents:

1. Millora de l'oferta cultural. Això significava:
 - a) Vertebrar una oferta de museus coordinada, estructurada per èpoques i nivells, i integrada en el conjunt urbà, en què tingués un pes especial el Museu Arqueològic, per la seva vinculació a la romanitat de Tarragona.
 - b) Planificar i coordinar una xarxa de centres polivalents, gestionats per les mateixes associacions i els grups, aptes per al lleure i la cultura.
 - c) Construir un centre polivalent per a la realització de congressos, exposicions i manifestacions culturals.
 - d) Aconseguir que la iniciativa privada participés en la realització d'activitats culturals que repercutissin a favor de la promoció de la ciutat.
 - e) Integrar l'activitat cultural popular i tradicional amb l'ampliació de l'oferta existent.
 - f) Potenciar el suport institucional a les entitats culturals locals i fomentar l'associacionisme per tal d'afavorir el desenvolupament de la forta vivència cultural que la ciutat experimenta.
2. Promoció, manteniment i recuperació del patrimoni monumental, la qual cosa, al seu torn, suposava:
 - a) Prestar una atenció especial als nous descobriments a fi d'actuar de manera clara en la seva protecció.
 - b) Establir rutes d'interès cultural per tal de conèixer el patrimoni històric de Tarragona, amb alternança d'èpoques i temes, prioritzant la configuració d'itineraris per la «romanitat».
 - c) Promoure entre els estudiants l'ensenyament i el coneixement directe del patrimoni històric i dels museus de la ciutat.

- d) Fomentar el servei de guies turístics professionals que poguessin donar a conèixer, d'una manera completa, el patrimoni històric.
- e) Promoure la difusió exterior del patrimoni cultural de Tarragona per mitjà d'esdeveniments culturals periòdics que es convertissin en símbols per a la ciutat i ajudessin a identificar-la.
- f) Aprofitar els monuments i els espais d'interès històric per fer-hi activitats culturals.

3. Consideració de les possibilitats de la Universitat Rovira i Virgili com a eina de potenciació cultural, que permetés:

- a) Potenciar el paper de la universitat en la rehabilitació del patrimoni històric de la ciutat; en la realització d'estudis arqueològics, antropològics i històrics, i en la implantació de nous centres o branques estretament vinculats al desenvolupament d'aquelles activitats.
- b) Desenvolupar el moviment cultural i associatiu en el marc de la universitat per raó de la seva gran incidència urbana i el seu ampli espai social de referència.

Cal destacar que dues de les quatre estratègies restants del Pla Estratègic, no vinculades directament a l'àmbit de la població i la cultura, també consideraven entre les seves propostes la implantació d'activitats culturals. En concret, respecte a la consecució d'un creixement econòmic autosostingut, s'indicava l'interès de potenciar Tarragona com a oferta turística diversificada i complementària a l'atractiu de sol i platja, interès que es va plasmar en la necessitat de:

- 1. Definir una oferta d'activitats culturals que millorés i incrementés tant els espais com les actuacions.
- 2. Destacar l'oferta monumental, assumint el fet que Tarragona disposava d'un patrimoni de rellevància mundial que es trobava descurat i sense una promoció correcta.
- 3. Potenciar l'aspecte lúdic de la ciutat.

Així mateix, respecte a l'estratègia de millora de la qualitat de vida, es va insistir en la urgència d'incrementar l'oferta de lleure per a la població a partir de:

- 1. Coordinar una veritable oferta museística que permetés al ciutadà de Tarragona accedir a unes infraestructures que ja existien però que s'havien de millorar.

2. Donar una solució definitiva al Museu Arqueològic de Tarragona com a espai integrat plenament en el conjunt del patrimoni romà de la ciutat.
3. Coordinar uns itineraris per al patrimoni històric de la ciutat, fent atenció especialment a tot el que feia referència a la «romanitat» de Tarragona.
4. Crear i adequar les instal·lacions culturals públiques que fossin necessàries per tal d'oferir un marc adequat a les preocupacions culturals de la ciutat.
5. Coordinar una programació completa d'activitats culturals que recollís, d'una banda, una oferta cultural d'alt nivell i, de l'altra, una gran nombre d'expressions culturals de tota mena sorgides de la ciutat.
6. Afavorir la participació ciutadana i la vertebració de les diferents zones de la ciutat a l'hora de fer qualsevol tipus d'activitat cultural.
7. Potenciar l'oferta d'altres manifestacions culturals (per exemple, gastronòmiques, folklòriques o teatrals) que tinguessin una certa tradició a la ciutat, i fer-se'n càrrec.
8. Crear zones lúdiques, de serveis i de lleure ben comunicades i fàcils d'accedir per a tots els ciutadans.

1.1.3. Propostes

Amb vista a implantar aquestes estratègies, es van determinar una sèrie de propostes d'actuació bàsiques que responien a necessitats immediates que s'havien de satisfer a curt o a mitjà termini (l'any 1999 es considerava la data límit). Per a cadascuna d'aquestes propostes es va designar un responsable o diversos, entre els quals sempre hi va haver l'Ajuntament de Tarragona, per l'exigència moral que se li podia demanar.

Amb relació als objectius i a les estratègies corresponents a l'Àrea de Cultura, es van planificar les actuacions següents:

1. Dissenyar circuits turisticomonumentals com a paquets turístics que servissin per divulgar la faceta cultural de la ciutat. Això responia a la necessitat de vincular l'oferta tradicional de sol i platja amb el patrimoni històric i museístic de Tarragona per tal d'atreure un turisme cultural, exigent quant a la diversificació de l'oferta, i d'ampliar el coneixement del patrimoni entre la ciutadania.

2. Estructurar de manera coordinada l'oferta museística de Tarragona com a resposta a la necessitat de conservació i recuperació del patrimoni històric cultural.
3. Incrementar i millorar l'oferta teatral. Aquesta pràctica implicava tant la construcció i adequació d'un espai escenogràfic com l'establiment d'un programa estable d'activitats que donessin resposta a la demanda social de manifestacions culturals.
4. Fomentar la recuperació, la rehabilitació i la conservació del patrimoni històric de manera global amb la creació d'un ens coordinador i responsable de totes aquestes actuacions.
5. Potenciar el patrimoni cultural i històric de la ciutat a partir de la creació d'una xarxa de ciutats (especialment d'àmbit europeu) amb patrimoni i tradició romana, que s'encarregués de tasques relacionades amb la recerca, la restauració, la revaloració i la difusió del patrimoni.
6. Potenciar activitats culturals de prestigi per a la imatge de la ciutat, com ara exposicions, festivals o congressos, que atraguessin visitants potencials.

1.2. Els pressupostos de 1993 a 1997

En parlar de l'itinerari que hem seguit en la nostra recerca, ja vam començar que l'estudi dels pressupostos que vam fer per delimitar el tipus de política objecte d'avaluació ens va proporcionar informació valuosa respecte a la classe d'avaluació *ex ante* que ens ocupa. Així doncs, ens remetem a aquell apartat per il·lustrar algunes de les conclusions que en vam obtenir. De tota manera, volem afegir ara una informació més que creiem que és rellevant per a l'anàlisi de l'avaluabilitat.

En termes generals, l'examen dels pressupostos entre els anys 1993-1997 ens va permetre confirmar l'inici d'algunes de les intervencions en matèria cultural que s'especificaven al Pla estratègic. De tot això es pot deduir que l'àmbit cultural es focalitzava en tres programes importants: la recuperació i conservació del patrimoni històric romà, el desenvolupament de les arts escèniques i la potenciació de les manifestacions culturals populars (en definitiva, de les festes de la ciutat). La distribució de la despesa destinada a cultura, com es pot veure al quadre següent, demostra l'èmfasi que es va fer en aquestes tres línies d'acció:

Quadre 21: Pressupost total destinat a l'Àrea de Cultura, 1993-1997 (en ptes.)

1993	1994	1995	1996	1997
492.745.922	504.572.816	357.237.761	427.147.242	453.714.577

Font: Elaboració pròpia

Quadre 22: Distribució de la despesa destinada a l'Àrea de Cultura, 1993-1997

Partides	1993	1994	1995	1996	1997
Personal	14,76%	17,46%	39,84%	29,48%	38,49%
Museu d'Història	38,86%	30,08%	4,45%	3,11%	21,12%
Arts escèniques	32,28%	39,40%	31,02%	28,82%	19,63%
Festes	7,18%	7,12%	16,36%	27,85%	11,16%
Festes i arts escèniques	6,92%	5,94%	8,33%	10,73%	9,61%

Font: Elaboració pròpia

Atès que els responsables tècnics i polítics del programa d'arts escèniques i de les festes populars són els mateixos, en les assignacions presupostàries a vegades no queda clar quina intervenció estan dotant. Per aquest motiu, al final del quadre hem inclòs l'apartat de Festes i Arts escèniques. En general, els diferents percentatges són el reflex de les distintes prioritats que hi ha hagut al llarg del període de temps considerat. Així, la forta inversió inicial en arts escèniques respon a la posada en funcionament del Teatre Metropol, inaugurat l'any 1995. Així mateix, la recuperació de la despesa que registra el Museu d'Història l'any 1997 és conseqüència del llançament del subprograma que té com a finalitat la consecució de la nominació de Tarragona com a patrimoni de la humanitat. Tots aquests aspectes s'exposen amb més profunditat a l'apartat següent.

També considerem que és bo ressaltar d'aquestes taules el percentatge que s'ha dedicat a personal, que ha augmentat als darrers tres anys i és un indicador clar dels esforços més grans que s'estan fent per al disseny i la implantació d'una política cultural concebuda com un instrument de desenvolupament endogen local. La incorporació de nous efectius en aquest àmbit i, en conseqüència, el paper de protagonista que va adquirint cada vegada més respecte a la resta de polítiques municipals, també es pot observar a continuació:

Quadre 23: Pes de l'Àrea de Cultura en el pressupost total destinat a personal

1993	1994	1995	1996	1997
2,41%	2,90%	4,23%	4,09%	5,63%

Font: Elaboració pròpia

2. Resultats de les entrevistes personals

De les entrevistes amb profunditat realitzades amb destacats responsables polítics i funcionaris de l'Àrea de Cultura, els aspectes següents en resumeixen la informació fonamental per a les conclusions de l'anàlisi de l'avaluabilitat:

1. Des que l'actual partit de govern, Convergència i Unió (CiU) va començar a governar, l'Ajuntament de Tarragona ha prestat una atenció especial als aspectes culturals de la ciutat. Dos motius de pes expliquen aquesta actitud. D'una banda, el fet que l'anterior govern socialista prioritzés la vertebració de la ciutat. Això va portar com a conseqüència una sèrie d'actuacions urbanístiques que van aconseguir unir els barris amb el centre del municipi. L'esforç inversor dels primers anys de la democràcia en l'àrea d'urbanisme va impedir la realització d'altres iniciatives que, en aquell moment, no van ser considerades tan adequades. Així doncs, quan CiU va arribar al poder l'any 1989, es va trobar amb unes necessitats bàsiques que ja havien estat cobertes i això li va permetre de centrar l'atenció en altres aspectes, com és el cas de la cultura. En segon lloc, al govern municipal li interessava obrir una via de comunicació que li permetés de donar-se a conèixer amb èxit davant de la ciutadania, que fomentés el sentit d'identitat de la ciutat i que apropés a Tarragona visitants de fora, atrets per una bona oferta cultural. Aquesta via de comunicació ha estat i continua essent l'Àrea de Cultura.

2. Els tres grans àmbits culturals que s'han considerat a l'hora de dissenyar programes d'actuació han estat el Museu d'Història, les festes populars i tradicionals, i les arts escèniques, tal com havíem deduït de l'anàlisi de contingut.

- a) Pel que fa al *Museu d'Història*, l'any 1992 va experimentar un canvi fonamental de concepció i va passar de ser un mer espai físic a ser una entitat responsable de la gestió del patrimoni històric municipal,

amb l'objectiu de construir un projecte pedagògic que estudiés la història de la ciutat a través dels seus edificis i monuments. Com a conseqüència d'això, es va iniciar una política de recuperació progressiva de l'estructura monumental de l'antiga Tàrraco, que ha culminat amb la candidatura de la ciutat per ser declarada patrimoni de la humanitat per la UNESCO. Aquestes accions, que han tingut el propòsit de dotar el patrimoni amb les millors infraestructures i potenciar la imatge (tant en l'àmbit intern com en l'extern) de capital romana, han estat acompanyades també d'altres activitats complementàries, com la creació de l'Associació d'Amics del Museu o la política de promoció de les visites (per exemple, entrades gratuïtes gràcies a un conveni amb Port Aventura).

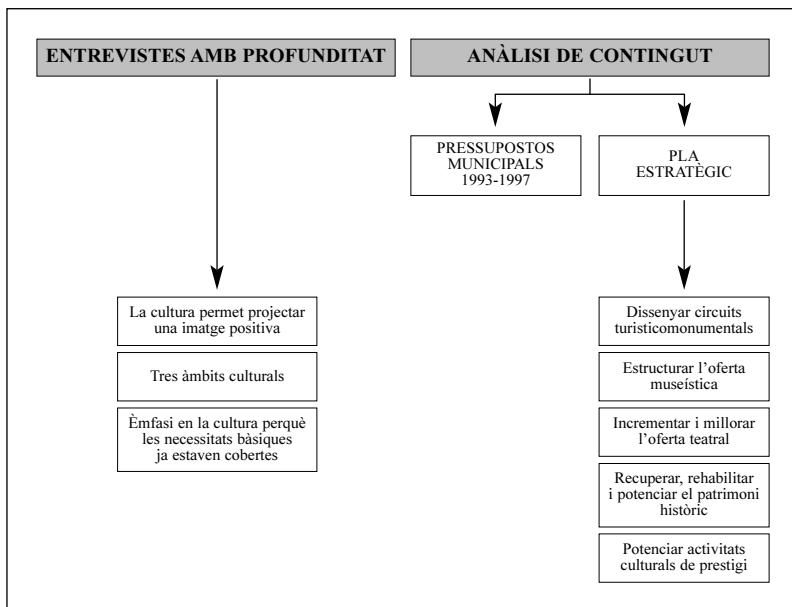
- b) Per la seva banda, les *festes populars* són la gran basa que juga l'Ajuntament i la seva oportunitat política més important. De fet, es tracta del tipus de cultura que el govern anterior va descuidar menys, la qual cosa n'ha facilitat la continuació. En general, les actuacions en aquest àmbit s'han adreçat a la recuperació de les tradicions populars més antigues, especialment de l'anomenat *següici popular*. Tanmateix, arran de l'èxit dels primers programes, s'ha començat a insistir en l'organització d'un altre tipus d'esdeveniments, també de caràcter cultural, com són el concurs de focs artíficials o les festes del Carnestoltes.¹
- c) Quant als programes adreçats a l'àmbit de les *arts escèniques*, podem dir que han estat conseqüència del gran dèficit cultural de la ciutat en aquest punt, a causa, en gran part, de la manca d'infraestructures. Així, després de la rehabilitació del teatre-auditori del Camp de Mart, que es va dur a terme l'any 1993, va resultar prioritari construir un teatre, el Teatre Metropol, que es va inaugurar el març de 1995 i que ha permès dissenyar una programació estable que ha pogut oferir al públic una àmplia varietat d'espectacles. Aquest fet ha anat acompanyat de diverses petites actuacions per tal de reforçar-lo i alhora fomentar la participació dels ciutadans de Tarragona, com ara el Premi de Composició, el Concurs de Teatre o Poesia, els concerts dominicals a l'aire lliure o el Festival Anual de Dixieland.

1. És interessant remarcar que, en alguns casos, com en tot el que fa referència a les festes del Carnestoltes, la recuperació és motivada per la demanda de determinats grups socials, normalment habitants de barris perifèrics (i, per tant, immigrants la majoria) que també volen reprendre la celebració del que és típic en els seus llocs d'origen. Davant d'aquesta circumstància, l'Ajuntament ha de donar una mínima resposta.

3. Conclusions

Com s'observa a la figura 26, l'anàlisi de l'avaluabilitat ens va permetre de conèixer amb profunditat els objectius i les intencions de l'Ajuntament amb relació a l'àrea cultural i a tenir una descripció de la política cultural que es feia en el moment en què es va dur a terme l'avaluació. A més, ens va proporcionar elements d'interès sobre les diverses maneres com els responsables involucrats percebien els canvis realitzats (Rossi i Freeman, 1993).

Figura 26: L'anàlisi de l'avaluabilitat

Font: Elaboració pròpia

Per tant, vam arribar a la conclusió que la política cultural de l'Ajuntament de Tarragona durant les dues darreres legislatures era altament avaluable, ja que la recerca que teníem previst de fer podia proporcionar respostes importants i efectives a una part significativa de la

planificació estratègica de la ciutat (Wholey, 1994), una part que s'ha convertit en l'estendard del govern actual de Tarragona i a la qual ha dedicat, proporcionalment, més recursos que mai. A més, basant-nos en les converses que havíem tingut amb els responsables tècnics i polítics, vam considerar que hi havia un ampli acord sobre la decisió de donar prioritat a l'àrea cultural i sobre els objectius dels programes culturals (Rossi i Freeman, 1993). Així mateix, vam comprovar que els tractaments havien estat bastant homogenis, la qual cosa ens va portar a concloure que hi podia haver una bona predisposició envers l'avaluació i que podíem disposar de sistemes d'informació adequats per dur a terme el nostre treball.

L'AVALUACIÓ INTERMÈDIA

La descripció del sistema real que és objecte del nostre estudi i l'anàlisi de l'avaluabilitat que hem fet ens han proporcionat també informació sobre el procés d'implantació de la política cultural de l'Ajuntament de Tarragona, des que s'adopta oficialment fer la intervenció fins a la possible participació dels destinataris en la prestació del servei. Així doncs, i juntament amb les primeres dades extretes dels sondeigs efectuats a la població resident (organitzacions i persones) i als visitants, i amb la documentació que els diversos departaments ens van facilitar, hem pogut fer l'avaluació intermèdia d'aquesta política centrant-nos, tal com suggereix Vedung (1996), en l'execució i la realització dels programes existents.

Amb aquesta finalitat, i seguint Alvira (1991), ens vam inclinar per dues formes d'avaluació intermèdia: l'avaluació de la implantació i el monitoratge i seguiment dels programes. Ens semblava convenient emprar ambdues eines i no tan sols la segona, com fan molts autors, perquè creïem, com Perrin (1998),² que reduir la complexitat d'un programa a un petit nombre d'indicadors quantitativs és inconsistent amb la teoria de sistemes, que és la base del nostre estudi, segons la qual el tot és més gran que la suma de les seves parts.

Així doncs, com a part de l'*avaluació de la implantació*, vam estudiar algunes de les característiques més significatives de Tarragona

2. Segons aquest autor, els indicadors «... ignore the inherent complexities of social phenomena, which involve many interacting factors that cannot meaningfully be reduced to one or a finite number of quantitative indicators».

amb relació a la nostra recerca, els objectius generals de l'acció cultural d'aquesta ciutat i la seva plasmació pressupostària, com també l'estructura organitzativa de l'Àrea de Cultura. A més, vam identificar els actors de cada un dels programes avaluats i les instal·lacions que s'utilitzaven, i aquestes intervencions les vam descriure fent una llista de les seves activitats i operacions.

Per completar aquest darrer punt, hi vam incloure els resultats del *monitoratge* que vam dur a terme, construint un quadre d'indicadors que ens va permetre recollir alguns dels resultats parcials que ja s'havien donat, la qual cosa ens va proporcionar informació sobre l'estat del sistema i la seva evolució en el temps.

Tenint en compte que una sèrie d'indicadors ha d'oscil·lar entre els quatre i els sis per activitat perquè no hi hagi una sobrecàrrega d'informació que en dificulti l'anàlisi posterior (AECA, 1999), per tal d'elaborar els nostres indicadors vam intentar respondre les preguntes següents: 1) què es fa (descripció de les activitats), 2) què es vol avaluar (selecció d'activitats prioritàries), 3) quin període de temps interessa (selecció de la periodicitat), 4) amb què es compararà (establiment de referents) i 5) de quina informació es disposa. Com a resultat d'això, vam confeccionar la taula següent:

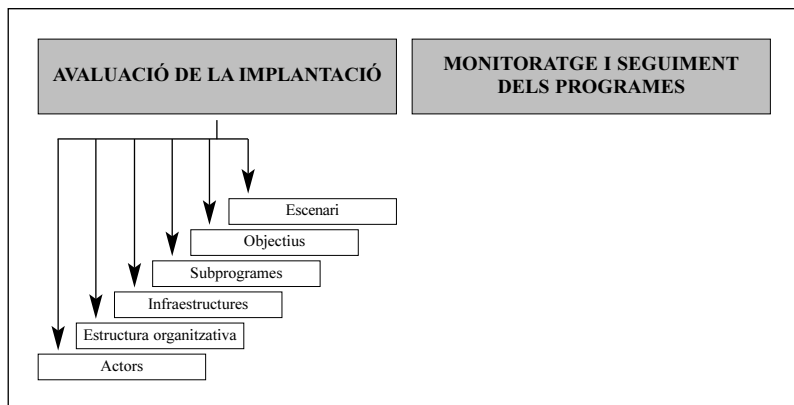
Quadre 24: Indicadors utilitzats en el monitoratge dels programes

INDICADORS	DESCRIPCIÓ DELS INDICADORS		
	Patrimoni històric	Arts escèniques	Festes populars
Recursos	Pressupost Personal	Pressupost Personal	Pressupost Personal
Activitat	Dies d'obertura Nombre d'activitats Tipus d'activitats	Nombre de funcions Tipus de funcions Nombre de festivals Nombre de concursos	Nombre de festes Nombre d'activitats Tipus d'activitats
Participació	Nombre de visites Perfil del visitant	Nombre d'assistents Venda d'abonaments	Nombre d'assistents

Font: Elaboració pròpia

La figura 27 il·lustra el procés que es va seguir.

Figura 27: L'avaluació intermèdia

Font: Elaboració pròpia

1. Escenari

«Doncs mireu, la ciutat m'ha encantat amb la seva hospitalitat; em sembla que, fins i tot per a qui ha viatjat molt, és el lloc més agradable de tots els que són apropiats per al repòs.»

VIRGILI

La formulació i l'aplicació de la política cultural tarragonina estan condicionades per les particularitats històriques, geogràfiques, climàtiques, demogràfiques i econòmiques de la ciutat, especialment pel que fa al programa de patrimoni històric. Per això, ens sembla oportú de parlar d'aquestes característiques com a primer aspecte de l'avaluació de la implantació que s'ha fet.

Tarragona és una població situada a l'extrem nord-oriental de la península Ibèrica i és la capital més meridional de Catalunya, situada a 92 quilòmetres al sud de Barcelona, a la Costa Daurada. Té una superfície de 62,64 quilòmetres quadrats i està a una altitud de 70 metres sobre el nivell del mar. Gràcies al seu emplaçament a la riba del Mediterrani té un *clima* temperat i suau durant tot l'any. La taula següent mostra algunes dades interessants sobre aquest punt.

Quadre 25: Temperatures anuals mitjanes enregistrades a la ciutat de Tarragona

	G	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	Mitjana
1	13,1	16,2	17,6	19,1	21,3	24,8	26,5	27,8	24,7	24,2	18,4	15,0	20,6
2	7,4	7,8	9,1	11,4	14,6	18,2	19,4	21,4	17,8	16,0	10,9	5,2	13,4
3	11,9	14,4	16,4	15,67	20,2	22,34	24,34	26,97	24,34	18,80	18,27	14,24	18,9
4	10	3	1	3	3	7	4	6	6	1	10	10	5,3

Font: *Tarragona. Guia profesional turística* (1998)

on:

- 1 és la temperatura mitjana màxima (en graus centígrads),
- 2 és la temperatura mitjana mínima (en graus centígrads),
- 3 és la temperatura de l'aigua de les platges (en graus centígrads) i
- 4 són els dies de precipitació.

El municipi es caracteritza per un barri antic, conegut com la Part Alta, envoltat per tres dels seus quatre costats per la muralla romana i on es concentren gran part dels monuments i edificis religiosos i institucionals de la ciutat.

L'origen de Tarragona es remunta a la primera presència romana a la península Ibèrica vers l'any 218 a. C. Tàrraco és la primera fundació romana fora d'Itàlia i de les grans illes del Mediterrani. Entre els motius principals de l'ocupació romana destaca la necessitat d'un port i d'un lloc de protecció fàcil des del qual es pugui dominar la conca de l'Ebre. Amb Cèsar, la ciutat obté l'estatut de colònia romana i l'any 27 a. C., sota l'imperi d'August, es converteix en la capital d'una àmplia província romana, anomenada Hispània Citerior (la Tarraconense), que abraça més de la meitat de la Península. L'any següent, el mateix emperador hi inicia una estada que es perllonga més de dos anys. Aleshores es construeixen a Tàrraco els equipaments públics propis d'una localitat important: el teatre, el circ i l'amfiteatre per als espectacles, aqüeductes per abastar d'aigua els habitants o grans termes públiques per al lleure. Atesa la seva condició de capital de província, al turó més elevat es construeix un conjunt monumental format per dues places porticades. És el fòrum provincial, que és considerada la plaça pública més gran del món romà.

Posteriorment, el municipi rep la influència de les successives cultures oficials i dels diferents tipus de societats. Així, segons la tradició, sant Pau

funda amb l'ajuda de Tecla l'església cristiana precisament a Tarragona l'any 60 d. C., la qual cosa fa que la ciutat sigui la seu dels bisbes metropolitans. Durant el període que va dels segles VI al IX tenen lloc les invasions visigòtica i àrab, de les quals queda constància en les fonts literàries, numismàtiques i arqueològiques. Al segle XII, s'inicia la restauració de l'església i la repoblació de la ciutat. D'aquesta manera, els arquebisbes es converteixen en senyors jurisdiccionals de tot el territori que abraça el Camp de Tarragona. Més endavant, entre els segles XIII i XV, se succeeixen diversos fets importants, com ara la implantació d'un nou règim jurídic de la municipalitat, les rivalitats i els plets en temps del prelat Benet de Rocafort i els intents de Pere III i de Joan d'incorporar la jurisdicció de Tarragona a la Corona.

Als grans conflictes bèl·lics que viu la ciutat al llarg dels segles XVII i XVIII, cal afegir les epidèmies i els atacs pirates, amb les repercussions demogràfiques i econòmiques que comporten. L'impuls econòmic que s'inicia al final del segle XVIII es veu truncat per la Guerra de la Independència (1808-1814), que marca profundament la ciutat ja que aquesta és assal·lada i saquejada durant tres dies, fins que s'hi imposa l'administració francesa, que durarà tres anys.

La ciutat no s'expandeix més enllà de les seves muralles pràcticament fins al segle XIX, ja que el seu urbanisme sempre ha estat condicionada per les restes de les edificacions romanes. La Tarragona moderna té tres sectors ben diferenciats: la Rambla-carrer de la Unió, la zona portuària i l'eixample modern (que prolonga la ciutat fins al riu Francolí). A l'altra banda del riu, a la franja litoral, es troben les instal·lacions industrials, mentre que a l'interior, però paral·lelament a la indústria, s'alcen els nuclis urbans perifèrics.

La població de Tarragona experimenta un creixement important al final de la dècada dels seixanta a causa de la immigració motivada per l'auge industrial que viu. Vegem-ne algunes dades: l'any 1900 té una població de 23.423 persones; el 1930, de 30.747; el 1950, de 38.479. Segons el padró de 1965, té 51.131 habitants, mentre que al de 1981 en té 109.112. A la dècada dels anys noranta, el nombre de ciutadans tarragonins és de 110.153 el 1991, 112.176 el 1996 i 113.861 el 1998. Si analitzem les dades de l'any 1996, que és l'últim període de temps del qual es disposa d'àmplia informació gràcies a la realització del cens de població i del padró municipal, trobem que el 34,5% dels tarragonins són immigrants de la resta de l'Estat espanyol i que el 2% han nascut a l'estranger. Les dues taules següents donen informació detallada sobre alguns aspectes dels habitants de la ciutat.

Quadre 26: Població per edat i sexe, 1996

	< 15 anys	15-25 anys	26-35 anys	36-50 anys	51-65 anys	66-80 anys	> 80 anys
Homes	9.426	10.721	8.798	11.484	8.104	5.194	985
Dones	8.847	10.479	8.831	11.940	8.713	6.751	1.903

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades proporcionades directament per l'Ajuntament de Tarragona

Quadre 27: Grau d'instrucció, 1996

Sense titulació	Primer grau	Segon grau	Tercer grau
18,3%	31,6%	38,5%	11,6%

Nota: Població a partir dels 10 anys

Font: Web de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1999)

Finalment, per cloure aquesta anàlisi, volem destacar el predomini del sector dels serveis en l'*activitat econòmica* del municipi, com s'observa als quadres següents.

Quadre 28: Població ocupada per sectors d'activitat, 1996

Agricultura	Indústria	Construcció	Serveis	Adm. pública
915	10.349	4.242	15.696	11.725

Font: Diputació de Tarragona (1997)

Quadre 29: Establiments empresarials per sectors, 1997

Indústria	Construcció	Comerç	Serveis	Professionals i artistes
418	702	2.345	3.816	1.491

Font: Web de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1999)

Quadre 30: Establiments d'empreses de serveis, 1997

Comerç a l'engròs	Hostaleria	Transports i comunicacions	Mediació financera	Serveis a empreses	Serveis personals	Immobiliàries
432	862	689	257	341	972	263

Font: Web de l'Institut d'Estadística de Catalunya (1999)

De totes aquestes dades es pot deduir que Tarragona és una localitat que té un patrimoni artístic i arquitectònic important que, juntament amb els seus trets climàtics, la converteixen en un dels indrets de més rellevància turística del país. Alhora, presenta una realitat social complexa, plural i diversa que li permet oferir una gran diversitat d'activitats culturals, que van des de les festes majors de Santa Tecla i Sant Magí fins al concurs de focs artificials o el famós festival de Dixieland.

2. El programa de patrimoni històric romà

Poques ciutats reflecteixen en el traçat de la seva arquitectura les vicissituds i els esdeveniments de la història amb la nitidesa amb què Tarragona ho fa. L'arquitectura de la ciutat, les places i els carrers es poden entendre com una superposició de teixits històrics. L'explicació d'aquest procés històric requereix, doncs, una eina museística àgil i ben articulada amb l'espai urbà, la qual es constitueix l'any 1992 amb el nom de *Museu d'Història de Tarragona*. Aquesta entitat es caracteritza perquè articula diferents edificis, entre els quals destaquen els monuments de l'època romana escampats per la ciutat (la qual cosa dóna lloc al concepte de «museu-contenedor») i perquè és l'instrument més apropiat per dur a terme una «museïtzació» de Tarragona que expliqui la història de la ciutat.

En definitiva, amb aquest nou ens es busca gestionar globalment el patrimoni històric municipal, que inclou des de les ruïnes romanes fins a la Casa Castellarnau, residència de nobles famílies tarragonines des del segle XV, o el museu d'art modern. Per tant, aquesta gestió s'ha de fer des d'una perspectiva urbana, fet que converteix el Museu d'Història en un element important de la rehabilitació urbanística i cultural del centre històric de Tarragona i fa compatible la conservació del passat amb el desenvolupament viu d'una ciutat contemporània.

Figura 28: L'avaluació intermèdia del programa de patrimoni històric romà

Font: Elaboració pròpia

2.1. Objectius

D'acord amb el que s'ha dit, els objectius del programa de patrimoni històric romà es poden resumir en els següents:

1. Definir el paper dels monuments en la rehabilitació del centre històric. Aquest objectiu implica una relació directa amb Urbanisme i amb les figures del planejament urbanístic, ja que són aquests els qui han de canalitzar la renovació del centre històric. En aquest sentit, i d'acord amb la classificació d'Ortigueira Bouzada (1984), el programa que ens ocupa estableix amb les intervencions urbanístiques relacions de complementarietat «... indicatives de la connexió que se estableix entre dos programes, cuando la presencia de uno entraña lógicamente la aparición del otro, o bien, cuando no es posible realizar el primero sin ejecutar, paralelamente, el segundo». El Pla estratègic també recull aquesta necessitat, com ja s'ha dit anteriorment, quan fa referència diverses vegades a la vertebració d'una oferta museística coordinada, estructurada per èpoques i nivells i integrada en el conjunt urbà.
2. Recuperar, restaurar i conservar els monuments, seguint una línia d'acció que inclou tres fases: 1) anàlisi (identificació dels problemes fonamentals amb relació a la conservació i la restauració dels

materials, les estructures o els ambients), 2) diagnòstic i 3) intervenció. Destacar l'oferta monumental de Tarragona i assumir que disposa d'un patrimoni d'importància mundial que es troba poc cuidat; millorar les infraestructures actuals; estructurar de manera coordinada l'oferta museística de la ciutat com a resposta a la necessitat de conservar i recuperar el patrimoni històric cultural, o fomentar la recuperació, la rehabilitació i la conservació del patrimoni històric de manera global són algunes de les estratègies reflectides al Pla estratègic que s'ajusten a aquest segon objectiu.

Al mateix temps, com que aquests dos objectius són, de fet, mitjans per arribar a fins més generals, hi podem detectar implícitament relacions de subordinació (Ortigueira Bouzada, 1984) que ens permeten referir-nos a una meta final, més elevada, derivada de l'acció del Museu d'Història i, per tant, del programa que hem anomenat *de patrimoni històric romà*. Es tracta de la gestió cultural pròpiament dita, que implica, en primer lloc, la difusió i l'explotació turística del conjunt monumental («la nostra vocació és arribar al turisme amb una oferta cultural», deia Montserrat Pascual, directora del Patronat Municipal de Turisme) i, en segon lloc, la recuperació d'una consciència històrica col·lectiva (segons l'alcalde, «la preservació del nostre patrimoni històric requereix com a premissa aconseguir que la ciutadania tingui una noció exacta de la seva memòria històrica a fi de garantir la continuïtat en el temps del que estem fent»). Novament podem trobar, en la primera proposta, relacions de complementarietat amb els programes impulsats per les àrees de Turisme i Promoció Econòmica, i la manifestació més immediata d'aquest fet, com veurem més endavant, és la candidatura de la ciutat perquè sigui declarada patrimoni de la humanitat per la UNESCO.

2.2. Subprogrames

A continuació s'indiquen els cinc subprogrames³ que hi ha en funcionament actualment amb relació al patrimoni històric romà de Tarragona. De tots ells, ens interessen especialment els dos últims, perquè són les línies d'intervenció en què s'han dedicat més esforços i, per tant, en què s'han invertit més diners als darrers anys:

3. Considerem important aclarir que, per a nosaltres, un subprograma fa referència a un conjunt d'elements de programa (és a dir, cadascuna de les accions o activitats implicades en un programa) que comparteixen unes característiques homogènies de funcionalitat (Ortigueira Bouzada, 1984).

1. *Exposicions.* És compon per dos eixos. En primer lloc, hi ha les exposicions permanents, que pretenen, d'una banda, mostrar les col·leccions més importants del Museu d'Història i, d'altra banda, donar a conèixer la història romana de la ciutat (els fets concrets, les diferents realitats socioeconòmiques i culturals). En segon lloc, hi ha les exposicions temporals amb la finalitat de presentar fets puntuals o celebracions determinades de la història romana el contingut dels quals no recullin les exposicions permanents; aconseguir més públic, i potenciar les relacions amb altres institucions, col·lectius o persones.

2. *Gestió didàctica.* Relaciona el Museu d'Història de Tarragona amb diversos col·lectius, especialment de tipus escolar o educatiu. La filosofia d'aquest subprograma és preparar el camí perquè hi hagi uns ciutadans preocupats i amants de la conservació i el coneixement del seu patrimoni monumental i històric. Alguns dels elements de programa que poden il·lustrar la implantació d'aquest subprograma són:

- Taller per a escolars «Eutyches»: Mitjançant la recreació imaginària del ciutadà tarragoní Eutyches, els estudiants fan un recorregut pels carrers, les cases i els monuments principals de la ciutat romana.
- El projecte «Històribus»: És adreçat a alumnes d'entre 10 i 14 anys, amb la intenció que aquests es facin una idea espacial de l'evolució de la ciutat i de la seva configuració actual i descobreixin com el pas del temps ha anat canviant la forma de vida de les persones. Així doncs, l'Històribus es pot definir com una aula d'història en moviment, ja que els escolars recorren diferents llocs d'interès històric sense baixar de l'autobús.
- Activitat «Els diumenges vine al Museu!»: Ciutadans pel seu compte o col·lectius socioculturals, organitzats en grups de trenta o quaranta persones, fan una visita guiada i gratuïta pels recintes més importants del Museu d'Història.

3. *Documentació i divulgació del patrimoni històric.* Aquest tercer subprograma té dues finalitats. En primer lloc, respon a la necessitat d'aglutinar, tractar, conservar i preservar tota la documentació i la informació relativa a Tarragona, i de fer-la accessible als usuaris potencials (ciutadans, serveis urbanístics, historiadors, investigadors o estudiants) a partir de la creació d'importantes bases de dades d'arqueologia i patrimoni i de la constitució d'un fons bibliogràfic. En segon lloc, promou la difusió dels monuments de la ciutat, que actualment s'està realitzant, d'una banda, amb l'edició de fullets, CD-ROM, diapositives, fotografies i guies, tant gratuïts

com de compra, entre altres materials, i, d'altra banda, amb l'organització d'esdeveniments, entre els quals podem destacar la setmana gastronòmica «Tàrraco a Taula», que té lloc el mes de maig.⁴

4. *Gestió dels monuments.* És el subprograma estrella pel que fa a les intervencions públiques amb relació al patrimoni històric romà. En depenen, en primer lloc, les activitats normals de manteniment i senyalització interior i exterior dels monuments i, en segon lloc, la generació de solucions i propostes d'actuació (és a dir, la coordinació dels projectes de recuperació, integració i rehabilitació dels recintes històrics de la ciutat). El quadre següent mostra alguns dels elements de programa que il·lustren aquesta línia d'acció.

Quadre 31: Elements del programa de la gestió dels monuments

	A curt termini	A mitjà termini
Circ romà	Tancament definitiu de la capçalera del circ i reconstrucció de la <i>Porta Triumphalis</i> (accés principal al monument)	Recuperació del nivell de sorra del circ, de la circulació per les escales romanes i de la graderia
Teatre romà	Conclusió de l'estudi arqueològic de les restes existents i sanejament general del solar	Reconstrucció de la façana de l'escenari amb les peces procedents de les excavacions i recuperació d'aquest
Muralls	Valoració dels bastions moderns	Rehabilitació de les torres i reobertura de la Porta Romana
Aqüeducte	Senyalització, estudi arqueològic i arquitectònic i consolidació estructural del monument	Recuperació del traçat de l'antic aqüeducte
Amfiteatre	Definició de l'entorn del monument i reordenació dels seus recorreguts interns	Finalització de l'excavació i cerca d'una solució digna a la relació entre l'amfiteatre i la via del tren

Font: Elaboració pròpia a partir dels documents proporcionats pel museu d'Història de Tarragona

4. A partir de 1999, aquesta activitat s'emmarca en un esdeveniment de dimensions més grans amb el qual es pretén divulgar i reconstruir l'etapa romana de la ciutat: les Jornades de Divulgació de la Cultura i la Civilització d'Època Romana.

5. *Gestió de la candidatura per a la declaració dels monuments de l'antiga Tàrraco com a patrimoni de la humanitat.* Actualment és la prioritat número u de l'Ajuntament de la ciutat i per això és responsabilitat directa de l'Ajuntament.⁵ El preàmbul del document de la candidatura, que es pot llegir a continuació, exposa els objectius que persegueix aquest subprograma (la cursiva és nostra). A més, la proposta d'inclusió de Tàrraco a la llista de patrimoni de la humanitat i, per tant, els esforços que s'hi estan dedicant, queda justificada per criteris historicoarqueològics (en l'època romana republicana, Tàrraco va ser la principal base de penetració militar i cultural de la romanització de les terres peninsulars), arquitectònics (el paper que va tenir en aquest procés de romanització explica l'alt nivell urbanístic que va assolir la ciutat i la seva gran extensió) i d'interès social (la necessitat de preservar aquest jaciment per tal que les generacions actuals i futures el coneguin i en gaudeixin, ja que totes les restes arqueològiques són de domini públic i, per tant, susceptibles de ser protegides). Finalment, volem esmentar les relacions de complementarietat que s'estableixen entre aquest subprograma i els d'exposicions i documentació i divulgació del patrimoni històric romà. De fet, la majoria d'activitats que volen donar a conèixer el conjunt monumental de Tarragona s'emmarquen dins la campanya a propòsit de la candidatura.

Quadre 32: Preàmbul de la candidatura de Tarragona a patrimoni de la humanitat

Dos mil cinc-cents anys d'història, de superposició de cultures i, sobretot, de vida urbana continuada han fet de Tarragona no tan sols un racó del mar Mediterrani privilegiat per la naturalesa, sinó també un gresol de diverses etapes de la humanitat. Des de la cultura ibèrica, amb la ciutat anomenada *Kesse*, fins a l'omnipresent cultura romana de la Tàrraco imperial; des de la presència visigòtica fins a la refinada civilització musulmana; des de l'espiritual cultura cristiana, nascuda en les persecucions del segle III amb els primers màrtirs sant Fructuós, bisbe de Tarragona, i els seus diaques Auguri i Eulogi, fins a la Tarragona medieval, amb el magnífic exemple de la catedral romanogòtica. Aquestes són mostres complexes i arrels extenses. El nostre compromís, com a representants del poble

(continua)

5. El diari *La Vanguardia*, en l'edició de 2 de desembre de 1998, afirmava que l'alcalde Nadal «... ha hecho de la candidatura el eje de su apuesta cultural y política durante los últimos tres años».

(continuació)

de la Tarragona moderna i industrial de final de mil·lenni i del Govern de Catalunya, no consisteix únicament a contribuir al seu benestar econòmic, sinó especialment a *fer-ne patent la història i a conservar-ne el patrimoni com a part de la cultura universal. Aquests béns culturals s'han de contemplar no des d'una perspectiva nostàlgica i romàntica, sinó com un element bàsic de la qualitat de vida a disposició dels ciutadans de Tarragona i de tota la humanitat.*

Els tarragonins han après al llarg dels segles a conviure amb el seu patrimoni històric, especialment amb els vestigis dels grans edificis romans, el circ, el fòrum, l'amfiteatre, el temple del culte imperial... Contemporàniament, hem dedicat els esforços a conservar-los i a restaurar-los. Aquests esforços s'han d'entendre des de l'òptica que la ciutat no és un ens estàtic sinó un continu entre la vitalitat de la dinàmica dels nostres dies i la trajectòria de la ciutat al llarg de la seva llarga història; en aquest sentit, les institucions públiques tenen un paper clau a l'hora de vetllar per la conservació del patrimoni que ens han llegat els nostres antecessors. Amb la col·laboració institucional entre l'Ajuntament i la Generalitat de Catalunya, s'ha fet una aposta decidida per la recuperació i la difusió del passat històric de Tarragona *com un benefici social per al gaudi tant dels ciutadans com dels seus visitants.* En són un exemple els esforços constants que es dediquen a la recuperació del circ romà, punt de referència de la monumentalitat de Tarragona.

La pervivència de la cultura romana, que es palesa en un ric patrimoni arqueològic i monumental, i la consciència social col·lectiva sobre la necessitat de defensar-lo i acréixer-lo van fer que el Parlament de Catalunya, a instància de l'Ajuntament de Tarragona i a proposta de diversos grups parlamentaris, adoptés la Resolució 210/IV, sobre la inclusió de la Tarragona romana en la declaració de patrimoni de la humanitat de la UNESCO. A partir d'aquesta resolució, l'Ajuntament de Tarragona i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya han acomplert les accions necessàries i sol·liciten a la UNESCO que declari el conjunt arqueològic de Tàrraco Patrimoni de la Humanitat, com un pas més en el compromís de les administracions i la ciutadania per preservar i enriquir un patrimoni que sentim universal i que només aspirarem a contemplar com a dipositaris, en benefici de la cultura de tot el planeta.

Joan Maria Pujals i Vallvé
Conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya

Joan Miquel Nadal i Malé
Alcalde de Tarragona

Juny de 1997

2.3. Infraestructures

Tenint en compte el concepte de museu d'història al qual ens referim continuament, és lògic que en parlar de les «instal·lacions» culturals en matèria de patrimoni històric centrem l'atenció en els diferents monuments de l'època romana que aquesta entitat gestiona.

Tal com indicaven les enquestes sobre patrimoni adreçades tant als residents com als visitants, són catorze les construccions romanes que conformen el conjunt monumental de l'antiga Tàrraco. D'aquestes, l'Ajuntament de Tarragona només gestiona els recintes que són propietat seva, és a dir, el passeig Arqueològic, les muralles romanes, el contorn del fòrum provincial, el pretori-circ i l'amfiteatre. També cal esmentar l'aqüeducte romà perquè, si bé encara pertany a la societat anònima Ciutat Jardí Imperial Tàrraco, actualment s'està acabant el procés d'expropiació de la finca per part de l'Ajuntament de la ciutat, com també la pedrera del Mèdol, ja que existeix un conveni de gestió amb l'Administració local.⁶

Tot i així, ens interessa descriure el conjunt monumental de Tàrraco en conjunt, per dues raons. En primer lloc, perquè el ciutadà no coneix quina és l'Administració responsable de cadascuna de les edificacions romanes, com vam poder comprovar durant les discussions focals amb les associacions de veïns. Als habitants de Tarragona els queda molt lluny el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i encara més el Ministeri d'Educació i Cultura de l'Estat espanyol. Per a ells, l'única entitat visible i a la qual exigeixen responsabilitats és l'Ajuntament. En segon lloc, perquè un dels subprogrames protagonistes de patrimoni històric romà és el relacionat amb la nominació de la UNESCO. I, en aquest sentit, la candidatura presentada sí que inclou els catorze monuments que es conserven a la ciutat, que descrivim a continuació:

1. *Passeig Arqueològic*. És el monument més antic de Tarragona, situat a les muralles de la ciutat. En destaquen les torres que reforçaven la muralla (especialment la de Minerva), la porta romana i les portes dels ciclops.
2. *Muralles*. Envolten parcialment la Part Alta i avui en dia representen tan sols una quarta part del que van ser (el seu perímetre original superava els 4.500 metres). Es van començar a construir al final

6. Curiosament, la pedrera romana és propietat d'Autopistes ACESA i l'ens responsable de la seva gestió és l'Oficina de Gestió i Monuments del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

del segle III a. C. i han estat objecte de diverses remodelacions al llarg de la història. Es pot dir que constitueixen un dels testimonis més antics de l'enginyeria militar romana i l'element més important que es conserva a la ciutat de l'època republicana.

3. *Pretori-circ*. Conté les restes arquitectòniques al sud-est del conjunt monumental construït en època flàvia (segle I d. C.), és a dir, part del circ construïda durant el regnat de l'emperador Domicià (voltes, capçalera i façana) i part del fòrum provincial (el porticat o el mateix pretori o castell del rei). Albergava els espectacles més populars de l'antiguitat: les curses de carros.
4. *Amfiteatre*. S'hi celebraven espectacles públics i combats de gladiadors i feres. Tenia capacitat per a uns 12.000 espectadors. L'any 259 d. C. hi van ser martiritzats el bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi. Actualment se'n conserva part de les graderies.
5. *Fòrum provincial de Tàrraco*. És considerat un dels fòrums més grans del món (318 per 175 metres) i el més ben documentat de l'Imperi. Des d'aquí es governaven els territoris de l'extensa província Tarraconense. Actualment se'n conserven només unes quantes estructures al nord-est de la plaça del Fòrum, a la Part Alta de la ciutat.
6. *Fòrum local*. Anomenat també *fòrum baix* o *fòrum petit*, era el centre de l'administració, la vida política i el mercat de la ciutat romana. Destaca pel bon estat de conservació i perquè és l'única mostra visible de l'obra domèstica de la Tàrraco antiga que s'ha pogut recuperar.
7. *Teatre*. Estava relativament ben conservat fins al segle passat, en què va ser objecte de greus destruccions. És l'únic teatre romà conegut a Catalunya i està vinculat a la zona del fòrum de la ciutat. Es calcula que tenia capacitat per acollir uns 4.800 espectadors.
8. *Necròpolis paleocristiana*. Està assentada en una zona d'hàbitat suburbà que a l'època tardoromana es va convertir en un lloc d'enterrament. Les tombes presenten una tipologia molt variada, en què destaquen les mostres d'art paleocristià. L'extensió original de la necròpolis superava a bastament la zona que se'n conserva actualment.
9. *Vil·la dels Munts*. Casa de camp gran i luxosa, situada al terme municipal d'Altafulla, que va ser habitada des de mitjan segle I d. C. fins al començament del segle V. Les habitacions nobles estaven decorades amb mosaics i marbres, i disposava de tres conjunts termals o edificis per a banys.
10. *Pedrera del Mèdol*. Pedrera romana de la qual es van extreure les pedres, fàcils de tallar, que s'utilitzarien en les diferents construc-

cions tarragonines. És situada al costat de la carretera N-340, a uns sis quilòmetres de Tarragona, en direcció a Barcelona, i és important tant pel seu interès arqueològic com geològic i botànic, gràcies a un singular microclima.

11. *Torre dels Escipions*. En la mateixa ruta que condueix fins a la pedrera del Mèdol i l'Arc de Berà es troba aquest monument funeràri en forma de torre i integrat per tres cossos superposats, que data de la primera meitat del segle I d. C.
12. *Aqüeducte*. Conegut com el Pont del Diable, formava part de la xarxa de proveïment d'aigua a la Tarragona romana. És situat al marge esquerre del riu Francolí, a uns sis quilòmetres de la ciutat, en direcció a Lleida. Té dos pisos d'arcs superposats que sostenen el canal pel qual circulava l'aigua. Fa 217 metres de longitud i 27 metres d'altura i va ser construït per Trajà, probablement, durant la primera meitat del segle I d. C.
13. *Mausoleu de Centcelles*. Al terme municipal de Constantí, a set quilòmetres de Tarragona, s'aixeca un dels monuments més importants de la península Ibèrica. Es tracta d'una gran vil·la construïda al segle IV, que fou remodelada cap a la meitat d'aquest mateix segle per tal de convertir una de les seves sales en un mausoleu. El seu component més interessant és una cúpula decorada amb mosaics policroms que representen escenes de caça.
14. *Arc de Berà*. Aquest monument es troba a vint quilòmetres de Tarragona, en direcció a Barcelona i sobre el traçat de l'antiga Via Augusta. És un arc bastit a començament del segle II en memòria del cònsol i legat imperial Luci Lucini Sura, personatge de gran prestigi. És l'arc del triomf més important dels que es conserven a l'antiga província Tarraconense.

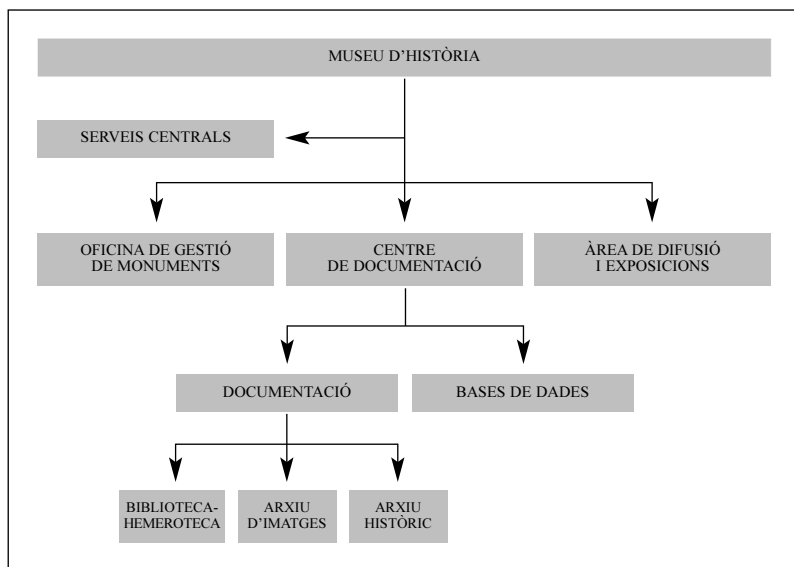
A més dels edificis històrics que acabem de descriure, també ens volem referir al *Museu Nacional Arqueològic de Tarragona* perquè, encara que depèn de la Generalitat de Catalunya des de 1982,⁷ conté restes de les muralles i una sèrie d'escultures, sarcòfags, monedes o mosaics d'època romana. Es va crear a la primera meitat del segle XIX i s'ha convertit en un centre de conservació i difusió d'uns vestigis materials que il·lustren el procés de romanització de la península Ibèrica.

7. De fet, el propietari titular del Museu és el Ministeri de Cultura, però la gestió dels seus equipaments està confiada a la Generalitat de Catalunya.

2.4. Estructura organitzativa

El Museu d'Història és el responsable i l'executor principal del programa de recuperació i conservació del patrimoni històric romà. Es tracta d'un sistema conformat per uns subsistemes i, per tant, amb una estructura organitzativa, que es basen en els subprogrames i els elements de programa que l'integren. Això es reflecteix a la figura següent.

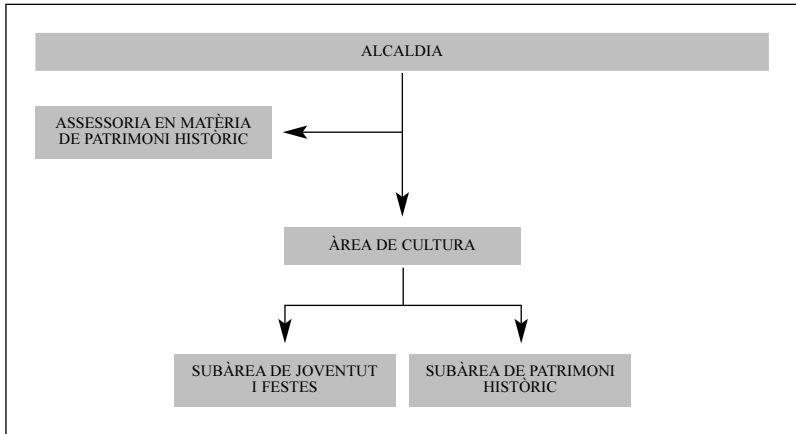
Figura 29: Estructura organitzativa del Museu d'Història

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades cedides pel Museu d'Història

En el punt estratègic del Museu d'Història hi ha el conseller de la Subàrea de Patrimoni Històric que hauria de delegar en el director de la institució. Tanmateix, aquest últim càrrec no existeix actualment i les seves funcions són assumides, en part, per l'assessor en matèria de patrimoni històric de l'Ajuntament, que teòricament forma part de l'organigrama polític d'aquesta Administració, com s'il·lustra a la figura següent.

Figura 30: Fragment de l'organigrama polític de l'Ajuntament de Tarragona

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades cedides per l'Ajuntament de Tarragona

Aquesta situació excepcional, si bé resta efectivitat a l'organització, perquè un lloc a temps complet és exercit per una persona que treballa a temps parcial i que ha de desenvolupar diferents tasques, permet diluir les possibles divergències d'orientació estratègica que hi ha habitualment en quasi totes les administracions públiques, ja que l'assessoria es fa amb criteris de racionalitat política (matisada amb alguns condicionaments ideològics) i amb racionalitat tècnica i de substància (Meny i Thoenig, 1992).

Si analitzem l'estructura particular del Museu d'Història, primer ens hem de referir als Serveis Centrals, situats a la Casa Castellarnau (al número 14 del carrer dels Cavallers), que són els responsables de la direcció administrativa del Museu, del personal de l'organització i de la gestió economicofinancera. Donen assistència a tota l'organització i per això, els hem considerat un departament de personal. En aquest sentit, formen part de la tecnoestructura de l'entitat. Al capdavant hi ha el responsable de Gestió Administrativa, amb el qual col·labora un equip de dues administratives i dos informàtics. També és competència seva el col·lectiu format pels taquillers, els bidells i els vigilants que treballen a cada un dels recintes monumentals i que són trenta persones.

Al mateix edifici es troba l'Oficina de Gestió de Monuments, el ser-

vei tècnic del Museu, que s'encarrega de fer les activitats de manteniment i d'elaborar propostes pel que fa al conjunt monumental de la ciutat. En aquest moment, qui s'encarrega de fer les gestions relacionades amb aquest departament és una sola persona, la professió de la qual és la d'historiador.

El Centre de Documentació té la funció primordial de coordinar els fons bibliogràfics i documentals i d'agrupar les bases de dades que existeixen sobre Tarragona, amb la finalitat de servir com a centre d'estudis i de recerca. Actualment, aquest departament s'està reestructurant i per això s'ha considerat l'opció de donar-li una nova ubicació: l'antiga Casa dels Enginyers (Cases dels Militars), al carrer de l'Enrajolat, a la Part Alta de la ciutat. Per la seva banda, la secció de Bases de Dades recull i informatitza totes les informacions cartogràfiques de l'arqueologia de la ciutat, com també dels monuments i altres bases de dades. D'altra banda, el subdepartament de Documentació pròpiament dit gestiona l'arxiu d'imatges, que inclou material fotogràfic i de vídeo procedent del fons municipal i de donacions de particulars, l'arxiu històric, l'hemeroteca, que té més de 300 títols de publicacions periòdiques, i la biblioteca. Aquesta última, amb gairebé 7.000 volums, està dividida en quatre grans àrees: els llegats Gramunt i Nadal Malé (un fons molt important de publicacions de temàtica tarragonina), el llegat Martí i Franquès (fons de llibres de temàtica científica) i el fons municipal, format per obres de tema, autor i edició locals.

El Centre de Documentació és el més nombrós quant a recursos humans, després dels Serveis Centrals. Està format per cinc persones, dues de les quals estan assignades a l'Arxiu Històric, una a l'Arxiu d'Imatges i dues més a la Biblioteca-Hemeroteca. La direcció del departament l'exerceix, precisament, una d'aquestes dues persones, que simultanieja les seves funcions.

Finalment, l'Àrea de Difusió i Exposicions, de la qual és responsable una sola persona, es fa càrrec de les exposicions temporals amb contingut històric, de l'organització dels recorreguts culturals i les visites guiades, i de les publicacions.

Els coordinadors de les tres àrees descrites i de les subàrees corresponents formen part de la línia mitjana, segons la terminologia de Mintzberg (1988). Tanmateix, ja hem assenyalat que alguns d'aquests departaments estan formats només per una persona. Per tant, aquests «directius» són alhora part del nucli d'operacions, ja que fan el treball bàsic relacionat directament amb el programa i els seus subprogrames, encara que simultàniament també compleixen la supervisió directa d'aquest treball. Així

doncs, la feblesa d'aquesta línia mitjana, en el sentit esmentat, ens permet afirmar que la configuració estructural del Museu d'Història respon a una barreja entre *estructura simple* i *burocràcia maquinial*. La primera perquè realment el poder en les decisions importants està centralitzat al punt estratègic, és a dir, correspon al conseller de la Subàrea de Patrimoni Històric i a l'assessor de l'Ajuntament. La segona perquè el conjunt de persones que formen la institució està organitzat de manera jeràrquica en unitats funcionals i perquè, en general, l'estructura administrativa està molt elaborada. Finalment, encara que pugui semblar que la línia mitjana-nucli d'operacions està format per experts professionals, la seva falta d'autonomia, que ja hem posat de manifest, ens porta a rebutjar la configuració de burocràcia professional.

2.5. Actors

Com ja hem especificat en establir el marc conceptual del treball, tota intervenció pública és producte de les accions de molts actors que, a més, habitualment defensen interessos contraposats (Rossi i Freeman, 1993). De la llista presentada al capítol 1, per avaluar la implantació del programa de patrimoni històric romà ens referirem als dissenyadors i als decisors, als patrocinadors o promotors, a la direcció i als actors contextuals d'aquest programa, perquè són ells els protagonistes i els responsables de formular-lo i executar-lo.⁸

Tenint en compte els objectius de les accions en matèria de patrimoni històric, hi ha moltes persones i entitats involucrades en la implantació del programa. Podem començar pels que estan relacionats directament amb l'Ajuntament de la ciutat de Tarragona, ja sigui perquè formen part de l'organigrama polític, o bé de l'organigrama tècnic.

Pel que fa als primers, i d'acord amb la figura que hem utilitzat abans, les persones que tenen un paper fonamental en aquest programa són quatre. En primer lloc, l'*alcalde* del municipi. Lògicament, tot alcalde és qui té l'última paraula respecte de les decisions que s'han de prendre, però, en el cas de la política cultural tarragonina relacionada amb la recuperació i la conservació de monuments romans, aquest administrador públic incorpora a les seves funcions les accions vinculades amb la presentació de la candidatura a Patrimoni Mundial de la Humanitat, les

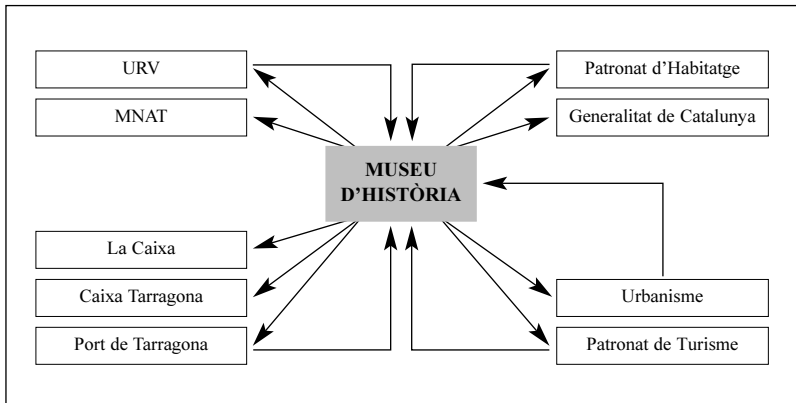
8. En aquest subapartat, hi hauríem d'incloure també el personal de l'organització vinculat al programa. Però ja n'hem descrit els trets més característics en parlar de l'estructura organitzativa del Museu d'Història.

quals requereixen molta promoció i un gran nombre de relacions públiques amb diferents institucions. En aquest sentit, segons Mintzberg (1991), podem afirmar que l'alcalde acompleix clarament tres rols en què les funcions de representació són fonamentals: el rol de cap visible, el de portaveu i el de negociador. Així mateix, cal destacar el seu suport incondicional a aquest programa, perquè hi creu ferventment, ja que, com afirma, «la recuperació arqueològica és, sens dubte, el que dóna més nivell a una ciutat. La fa competitiva, bonica, visible i, el que és més important, singular». Així es manifesta el seu compromís amb aquest capítol de la política cultural, que per a ell consisteix en una inversió a llarg termini de la qual es beneficiaran principalment les generacions futures.

El segon protagonista polític és el *tinent d'alcalde de l'Àrea de Cultura*, el qual també exerceix les funcions de cap visible. Entre les seves altres competències també figuren la contractació de subministraments (fins a deu milions de pessetes), assistència i serveis (fins a cinc milions de pessetes), i l'aprovació de factures en tot allò que es refereixi al patrimoni, la programació de l'acció cultural, la supervisió de les publicacions culturals municipals i l'establiment de convenis amb diverses entitats, sempre que les aportacions econòmiques municipals corresponents estiguin previstes en els pressupostos municipals. Així doncs, en conjunt exerceix els rols de decisió, especialment els d'empresari i assignador de recursos. Tanmateix, no interfereix en les actuacions del Museu d'Història, ja que aquesta tasca la delega al *conseller de la Subàrea de Patrimoni Històric*, que és qui la coordina i alhora es responsabilitza del patrimoni històric artístic i de l'arxiu. Aquest tercer càrrec polític acompleix les funcions pròpies del rol informatiu de difusor i, en aquest sentit, pot ser considerat un dispositiu d'enllaç entre el Museu i el consistori. Exerceix les seves tasques en col·laboració estreta amb l'*assessor en matèria de Patrimoni Històric*, el qual, com ja hem dit abans, es pot considerar el director en funcions i, per tant, part integrant de l'organigrama tècnic del Museu d'Història. Ens atrevim a afirmar que, juntament amb l'alcalde de la ciutat, es perfila com el veritable estrateg del programa de patrimoni històric romà pels seus grans coneixements del conjunt monumental de Tàrraco i la seva clara visió sobre els objectius i les accions que cal emprendre amb relació a aquesta intervenció pública.

Atesa la idiosincràsia de les seves activitats, el Museu d'Història és un sistema fonamentalment obert, com es reflecteix a la figura següent.

Figura 31: El Museu d'Història com a sistema obert

Font: Elaboració pròpia

A la imatge es pot observar que l'organització interacciona de dues maneres diferents amb altres sistemes del seu entorn, els quals, doncs, també poden ser considerats actors del programa de patrimoni històric romà. D'una banda (meitat dreta de la figura), manté una sèrie de relacions institucionals amb diversos organismes d'acord amb els subprogrames que realitza. Així doncs, pel que fa al projecte de rehabilitació del centre històric, ha de compartir recursos amb el *Patronat de l'Habitatge* i amb el *Departament d'Arquitectura i Habitatge de la Generalitat de Catalunya*. Així mateix, l'Oficina de Gestió de Monuments està en contacte permanent amb la *Conselleria d'Urbanisme* de l'Ajuntament de la ciutat, en particular amb la secció encarregada del seguiment arqueològic de les obres (segons Josep M. Badia, responsable de Gestió Administrativa del Museu, «cultura i urbanisme van de bracet. La primera comença i el segon acaba»). Finalment, les accions de promoció i divulgació es coordinen amb les intervencions del *Patronat de Turisme*, per tal de crear i donar a conèixer una imatge comuna i coherent de la Tarragona romana.

D'altra banda (meitat esquerra de la figura), el Museu d'Història estableix amb altres organismes convenis de cooperació que poden ser puntuals (el finançament d'una exposició temporal, per exemple) o permanents. Entre els primers, destaquen els que ha signat amb "*la Caixa*",

Caixa Tarragona o l'*Autoritat Portuària*. També hi destaquen dues institucions més, amb un pes específic important però sense responsabilitat de tutela: la *Universitat Rovira i Virgili* (URV) i el *Museu Nacional Arqueològic de Tarragona* (MNAT). La participació de la primera es concreta en la responsabilitat científica de fer el seguiment i l'explotació de les excavacions arqueològiques, com també en la realització de la Carta Arqueològica de Tarragona. L'instrument bàsic per aconseguir aquesta finalitat és l'Institut d'Arqueologia, de creació recent. Pel que fa al segon, els acords vigents de cooperació es materialitzen en dos punts. D'una banda, l'MNAT rep en dipòsit tot el material arqueològic procedent de les excavacions de Tarragona. D'altra banda, es manté una coordinació important entre les exposicions dels dos museus.

És fonamental matisar que el paper de l'MNAT no es limita només a aquesta vinculació amb el Museu d'Història de Tarragona. De manera indirecta, i com a conseqüència de la seva funció autònoma, ha influït en la implantació del programa cultural que estem avaluant. Això és així perquè el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona incorpora en la seva estructura un centre de Serveis Centrals que conté la infraestructura bàsica per a l'acompliment i el desenvolupament de les tasques de conservació, recerca i difusió, que també duu a terme. La pàgina web de la institució proporciona alguns exemples de les activitats que ha organitzat, entre les quals destaquen les de divulgació,⁹ com ara els tallers amb monitor programats per al curs 1998-1999, dirigits a escolars:

9. El fet que es concentri en aquest tipus d'activitats respon a la missió del Museu, basada en la recerca i la protecció del llegat romà amb vista a poder donar-lo a conèixer de manera adequada als diferents segments de població de la societat tarragonina. Amb aquest objectiu, disposa d'una exposició permanent, d'una programació constant d'exposicions temporals, de publicacions científiques, d'una biblioteca especialitzada (amb més de 16.000 volums), d'un arxiu gràfic i monumental i d'audiovisuals, no només dels recintes que gestiona, sinó també de la resta d'edificis romans de l'antiga Tàrraco. Així doncs, és difícil diferenciar, en aquest sentit, entre els efectes deguts a la intervenció del Museu d'Història i els efectes que són conseqüència dels programes implantats per l'MNAT, ja que les dues institucions tenen objectius semblants amb relació al patrimoni romà i en diverses ocasions actuen conjuntament per tal d'assolir-los.

Quadre 33: Algunes activitats de divulgació organitzades per l'MNAT

Activitat	Descripció
Caius i Faustina et conviden a la vil·la	Guiats per Faustina, l'esposa de Caius Valerius (un dels <i>duumviro</i> s de la Tàrraco de mitjan segle II), els estudiants recorren la Vil·la dels Munts i s'introdueixen en la vida quotidiana de l'època romana.
Retrobem-nos a Tàrraco	A partir de la identificació de grups d'escolars amb una sèrie de personatges de l'època romana, es descobreixen elements bàsics de la seva vida (des del menjar fins a la religió).
Divertim-nos amb els romans!	Utilitzant el joc com a base, s'ajuda els alumnes a iniciar-se en el concepte d'història.
Vine al Museu i... queda't de pedra!	Taller que aproxima al món de l'escultura romana a través del retrat, amb la finalitat de conèixer-ne les característiques, l'evolució, les tècniques i les tipologies, com també el poder que les imatges tenien en el món social i polític romà.
Taller d'arqueologia	Plantejat com una activitat lúdica que fa servir com a exemple el passat romà de la ciutat de Tarragona, pretén sensibilitzar els seus participants sobre la necessitat de protegir i valorar el patrimoni.

Font: Elaboració pròpia

Finalment, tot i que no apareix al gràfic, cal destacar la contribució de dos protagonistes més. Si bé tenen un rol més marginal, tindran importància en el futur, com es va reconèixer en les diferents entrevistes que es van fer per a l'anàlisi de l'avaluabilitat. Ens referim a l'*Associació d'Amics del Museu d'Història de Tarragona* i a la *Reial Societat Arqueològica Tarragonina*.

L'Associació d'Amics del Museu d'Història de Tarragona va ser creada pel mateix Museu d'Història, però des de novembre de 1997 té un funcionament independent. Té prop de 200 socis,¹⁰ als quals els permet d'accedir gratuïtament als diversos espais monumentals de l'antiga Tàrraco gestionats pel museu. Així mateix, per tal de donar difusió al patrimoni his-

10. La quota d'inscripció és de 12,02 euros anuals.

tòric de la ciutat, organitza conferències, exposicions i altres activitats relacionades, entre les quals destaquen les edicions anuals de les Nits de Tàrraco, que consisteixen en un recorregut nocturn pels monuments romans més representatius de la ciutat de Tarragona i que clouen amb un pisco-labis i una copa de cava.

La Reial Societat Arqueològica Tarragonina, de caràcter civil, té actualment 600 socis. Va ser fundada l'any 1844 i és la setena societat arqueològica més antiga del món. Entre els seus objectius destaquen la difusió de la cultura i la història del passat de la ciutat (especialment, el romà), i la protecció permanent del llegat que van deixar els avantpassats de Tarragona. Per a això compta amb una biblioteca completa, l'edició del *Butlletí Arqueològic* des de 1901 i l'organització d'un cicle anual de conferències.

2.6. *Indicadors*

Tal com hem assenyalat al principi d'aquest apartat, vam poder recopilar informació suficient per elaborar tres categories d'indicadors: recursos, activitat i participació. Els registres periòdics d'assistència i les publicacions del Museu d'Història, les diverses memòries de la Secretaria General, els pressupostos municipals i les notícies publicades per la premsa han estat els principals suports documentals que hem utilitzat per calcular alguns dels resultats parcials que presentem a continuació.

2.6.1. Indicadors de recursos

Vam examinar dos indicadors de recursos: els pressupostos (mitjans econòmics) i el nombre de persones al servei de l'organització (mitjans humans).

Si bé ja hem avançat una xifra global pel que fa a la quantitat assignada al patrimoni històric en els pressupostos municipals, considerem adient determinar les partides d'aquesta assignació per tal de fer una valoració comparativa del que aquest programa representa en el marc de la política cultural. Volem tornar a insistir en les relacions de complementarietat que s'estableixen entre aquest programa i els d'urbanisme i turisme i promoció econòmica de la ciutat, perquè això fa que les despeses s'imputin a diferents centres de cost encara que la seva finalitat sigui la conservació i la recuperació del patrimoni romà, i d'altres activitats relacionades. Per tant, en aquesta secció considerem també aquells imports.

Quadre 34: Distribució de la despesa destinada al programa de patrimoni històric, 1993-1997 (en ptes.)

	1993	1994	1995	1996	1997
Personal	31.393.450	55.460.628	83.009.592	82.584.879	119.145.148
Publicacions		100.000	400.000		113.940
Arxiu	2.000.000				
Espectacles	1.000.000	100.000			
Exposicions	2.000.000	2.500.000	2.000.000	700.000	5.726.109
Inversió en adquisició, construcció, conservació o rehabilitació del patrimoni ¹¹	148.700.000	130.000.000	3.000.000	9.497.532	83.220.019
Inversió en mobiliari, materials i altres instruments	15.800.000	14.500.000	9.000.000	500.000	
Projectes en matèria de turisme	3.500.000				
Altres despeses	15.500.000 ¹²	4.600.000	1.500.000	2.600.000	6.748.743
Total	222.893.450	207.260.628	98.909.592	95.882.411	214.953.959

Font: Elaboració pròpia

L'evolució de la despesa pública total destinada a aquest programa no respon a una tendència clara. Però arran de les converses mantingudes amb el senyor Albert Vallverdú, viceinterventor de l'Ajuntament de Tarragona, i amb el senyor Josep M. Badia, responsable de Gestió Administrativa del Museu d'Història, podem fer tres observacions a propòsit de les xifres que

11. No es reflecteixen aquí les excavacions arqueològiques que cal fer cada vegada que es planeja la intervenció en un espai públic (com ara la creació de jardins, la pavimentació dels carrers o les rehabilitacions d'edificis de la Part Alta de la ciutat).

12. Deu d'aquests milions corresponen a la quantitat que es va aportar al Congrés d'Arqueologia que es va celebrar a la ciutat aquell any.

es presenten a la figura anterior. En primer lloc, cal destacar que la forta inversió inicial que després es redueix és conseqüència de la creació d'un nou ens l'any 1992 (el Museu d'Història) al qual s'ha de dedicar un volum adequat de recursos per posar-lo en funcionament. Això justifica la presència de diverses partides en els pressupostos de 1993 i, en part, de 1994, que tenen com a objectiu donar impuls a la nova institució.

En segon lloc, a partir de 1997 es produeix un augment de la despesa destinada a patrimoni històric, com a conseqüència del subprograma per excel·lència de la darrera legislatura: la gestió de la candidatura perquè els monuments de l'antiga Tàrraco siguin declarats patrimoni de la humanitat. Finalment, el creixement de les retribucions és indicatiu de la complexitat creixent del programa que ens ocupa (Vallverdú indicava, per exemple, que la Generalitat de Catalunya atorga moltes subvencions per a la restauració d'edificis històrics, les quals, doncs, són una inversió menys per a l'Ajuntament de Tarragona però que cal administrar), cosa que requereix la incorporació de nous tècnics que contribueixin a gestionar-lo, tal com s'il·lustra al quadre 35:

Quadre 35: Evolució del personal que integra el Museu d'Història, 1993-1998

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Tècnics de gestió	4	4	4	4	4	6
Personal administratiu	4	5	5	4	3	3
Subalterns i taquillers	19	22	22	23	22	22
Subalterns i taquillers d'estiu	9	12	23	29	26	28
Total	36	43	54	60	55	59

Font: Departament de Personal de l'Ajuntament de Tarragona

2.6.2. Indicadors d'activitat

Els indicadors d'activitat ens permeten conèixer més de prop el funcionament diari del programa a partir de l'anàlisi de les activitats que aquest posa a disposició del públic objectiu al qual s'adreça. En aquest sentit, en valorar els dies d'obertura dels diversos recintes i el nombre i el tipus d'activitats que s'hi porten a terme estem ponderant la qualitat de l'oferta d'aquesta intervenció pública.

El primer aspecte que ens interessa són els *horaris* en què es poden visitar els diferents monuments, atès que els dies i les hores d'obertura són

indicatiu de la facilitat d'accés als edificis per part dels visitants potencials. També en aquest cas, si bé en principi ens hauriem de limitar estrictament a analitzar el conjunt que el Museu d'Història gestiona, tenim en compte tots els edificis romans de la ciutat, per les mateixes raons que hem aduït en parlar de les infraestructures. Així doncs:¹³

- Passeig Arqueològic i muralles: Pel que fa als dies feiners, durant el mes de juny estan oberts de 9 a 20 h. De l'1 de juliol al 30 de setembre, de 9 a 24 h. De l'1 d'octubre al 30 de març, tenen horari de matí (de 10 a 13.30 h) i tarda (de 15.30 a 17.30 h), que s'amplia lleugerament de l'1 d'abril al 30 de maig (de 10 a 13.30 i de 15.30 a 18.30 h). Pel que fa als dies festius, de l'1 d'octubre al 30 de maig, estan oberts de 10 a 14 h, mentre que de l'1 de juny al 30 de setembre, de 9 a 15 h. Aquests recintes estan tancats cada dilluns, i els dies 1 i 6 de gener, 1 de maig, i 25, 26 i 31 de desembre.
- Pretori-circ: De l'1 de juny al 30 de setembre, l'horari dels dies feiners és de 9 a 20 h, i de l'1 d'octubre al 30 de maig, de 10 a 13.30 i de 16 a 18.30 h. L'horari d'obertura els dies festius i els dies en què aquest recinte està tancat coincideix amb els del passeig Arqueològic i les muralles.
- Amfiteatre: De l'1 de juny al 30 de setembre, l'amfiteatre està obert de 9 a 20 h (de 9 a 15 h els dies festius). De l'1 d'octubre al 30 de maig, fa els mateixos horaris que el passeig Arqueològic i les muralles. I també tanca els mateixos dies.
- Fòrum provincial de Tàrraco, aqüeducte romà, arc de Berà i torre dels Escipions: Atès que les restes romanes d'aquests monuments es troben en espais públics (en places o a la carretera), no es necessita entrada per accedir-hi. Així doncs, podem afirmar que estan «oberts» les 24 hores del dia, els 365 dies de l'any.
- Fòrum local: Els horaris de visita d'aquest recinte són els mateixos que els del pretori-circ entre l'1 de juny i el 30 de setembre. Durant la resta de l'any, té els mateixos horaris d'obertura, tant per als dies feiners com per als festius, i els mateixos dies de tancament que el passeig Arqueològic i les muralles.

13. Observeu que en aquesta llista no figura el teatre, la gran assignatura pendent. Actualment, està en un estat de deterioració tal que no es pot visitar, tot i que es pot veure des del carrer dels Caputxins.

- Necròpolis paleocristiana: Aquest conjunt funerari obre de 10.30 a 14 i de 16 a 19 h (els dies festius, només de 10 a 14 h), entre l'1 de juny i el 30 de setembre. La resta de mesos avança mitja hora l'horari de matí. Tanca cada dilluns i els dies 1 i 6 de gener i 25 i 26 de desembre.
- Vil·la dels Munts i mausoleu de Centcelles: Entre l'1 d'octubre i el 31 de maig, aquests dos monuments importants es poden visitar de 10 a 13.30 i de 15 a 17.30 h. Durant els mesos d'estiu (de l'1 de juny al 30 de setembre), l'horari de tarda s'amplia i passa a ser de 16 a 19.30. Tots els festius de l'any estan oberts de 10 a 13.30 h. Només tanquen els dilluns no festius i els dies 1 de gener i 25 de desembre.
- Pedrera del Mèdol: La pedrera romana de Tàrraco es pot visitar de 9 a 20 h (de 9 a 15 h els festius), entre l'1 de juny i el 30 de setembre, i de 10 a 16 h (de 10 a 14 h els festius), entre l'1 d'octubre i el 30 de maig. Resta tancada durant els mateixos dies que el pas-seig Arqueològic i les muralles.
- Museu Nacional Arqueològic de Tarragona: Té el mateix horari que la necròpolis paleocristiana de la ciutat.

D'altra banda, les memòries de gestió municipal de l'Ajuntament de Tarragona ens proporcionen informació sobre el *nombre* i el *tipus d'activitats*. Així doncs:

- L'any 1993 es van tramitar 52 expedients, que es poden subdividir en sis grans apartats: un de proposta de pressupost; onze de proposta de diverses adquisicions; vuit per a diverses actuacions de millora de monuments, museus i recintes històrics; vuit per a l'organització de diverses exposicions; tres de petició de subvencions a diverses institucions i vint-i-un per a actuacions puntuals del Museu (viatges, cursets o publicitat, per exemple). De totes les activitats que la institució va fer durant l'any, cal destacar: 1) la continuació de la tasca d'informatització de la gestió i, principalment, de la tasca de difusió; 2) l'adquisició de materials diversos per millorar la seguretat, el control i l'inventari dels fons del Museu; 3) les actuacions de millora dels recintes (principalment, de l'amfiteatre, el circ i les muralles); 4) l'organització de tres grans exposicions de producció pròpia al pretori, i 5) la petició de subvencions a la Diputació, la Generalitat i la Fundació "la Caixa" per a les activitats del Museu, les obres del pretori i l'organització d'exposicions.

- L'any 1994 es van tramitar els 81 expedients següents: un de proposta de pressupost; quatre de sol·licitud de diverses subvencions; cinc de tramitació d'acords de col·laboració amb altres institucions o entitats; onze per a l'adquisició de material divers; setze per a la realització d'obres o instal·lacions en els recintes del Museu; cinc per a diverses actuacions arqueològiques; quinze per a l'organització d'exposicions; cinc relacionats amb el funcionament intern del Museu; cinc relacionats amb el funcionament dels minibars i les botigues dels recintes del Museu; cinc per a la realització i la instal·lació de diversos audiovisuals i interactius; dos per a l'edició de publicacions; tres per a l'adquisició de patrimoni històric artístic; dos de sol·licitud de premis per al Museu;¹⁴ un per sol·licitar a la UNESCO que inclogui el conjunt arqueològic de Tarragona a la Llista del Patrimoni Mundial, i un per a la visita de la Comissió de Cultura del Parlament de Catalunya als recintes del Museu d'Història.
- L'any 1995 es van tramitar 102 expedients, que resumidament es poden agrupar de la manera següent: un de proposta de pressupost; tres de petició de subvencions a diverses institucions; tretze relacionats a tasques d'organització interna (com ara qüestions relatives al personal o als horaris); tretze d'adquisicions diverses de material; dos d'adquisició de patrimoni artístic; quatre d'obres en els recintes gestionats pel Museu; sis relacionats amb les exposicions organitzades per l'entitat; sis d'activitats de difusió cultural i publicacions promogudes pel Museu; sis relacionats amb actuacions arqueològiques; vint-i-nou derivats de la recepció de sol·licituds de cessió de sales d'exposicions; onze de sol·licituds de cessió dels recintes del Museu per a fer-hi actes culturals, i vuit de sol·licituds de material divers.
- L'any 1996 es van tramitar 212 expedients, que es poden subdividir en els grups següents: disset d'organització del mateix departament; quatre de producció d'exposicions; onze relacionats amb l'inventari del Museu; cinc de cessió de material per a les exposicions d'altres entitats; cinquanta de cessió de recintes per a activitats culturals; quinze de manteniment de museus i recintes històrics; vuit d'informes diversos; nou per a l'organització d'activitats de promoció; un relacionat amb l'arxiu municipal, i un de publicacions.

14. De fet, aquell any el Museu d'Història va ser guardonat amb el Premi Internacional «Europa Nostra» per la recuperació del patrimoni i la seva integració en el teixit urbà.

- L'any 1997 es van tramitar en total 148 expedients, 72 dels quals van ser conseqüència de sol·licituds externes, mentre que els altres 76 van ser per iniciativa de la Conselleria de Patrimoni Històric. A efectes quantitatives, es poden subdividir de la manera següent: un de proposta de pressupost; quaranta-dos de cessió de sales del Museu per a diferents actes (trenta-tres per a exposicions, set per a actes culturals i dos per a concerts); deu de convenis de col·laboració amb altres institucions i entitats; trenta-un relacionats amb el manteniment, la conservació i la neteja dels edificis i les instal·lacions que el Museu gestiona; vint-i-sis relacionats amb l'organització del mateix departament (com ara viatges o assistència a seminaris); onze d'obres, projectes i actuacions arqueològiques; un de proposta de concessió d'honors i distincions; onze relacionats amb l'inventari de peces del Museu; nou d'organització de visites i actes protocol·laris; quatre d'organització d'activitats de difusió cultural i publicacions, i dos relacionats amb la campanya de promoció de la candidatura de Tàrraco com a patrimoni de la humanitat.
- Finalment, l'any 1998 es van tramitar 157 expedients, 80 a partir de sol·licituds externes i 77 per iniciativa de la Conselleria de Patrimoni Històric. Aquests expedients s'agrupen com segueix: una proposta de pressupost del Museu; quaranta-vuit peticions de cessió de sales per a diversos actes (vint-i-tres per a exposicions, dinou per a actes culturals diversos, quatre per a filmacions i dos per a la celebració de concerts); tretze de convenis de col·laboració amb altres institucions o entitats; disset relacionats amb el manteniment, la conservació i la neteja dels edificis i les instal·lacions que el Museu gestiona; trenta-cinc relacionats amb l'organització del mateix departament; deu d'obres, projectes i actuacions arqueològiques; sis per a l'organització d'exposicions del Museu; catorze relacionats amb l'inventari de peces del Museu i de l'arxiu d'imatges; tres per a l'organització d'activitats de difusió cultural i publicacions, i deu relacionats amb la campanya de promoció de la candidatura de Tàrraco com a patrimoni de la humanitat.

De tot això podem destacar que hi ha hagut un gran increment de l'activitat del Museu d'Història des de 1993 com a conseqüència de l'inici dels diferents subprogrames de patrimoni històric. En general, el nombre d'expedients tramitats ha augmentat a causa de la importància creixent que ha anat adquirint el programa en el conjunt de les intervencions realitzades per l'Ajuntament de la ciutat, la qual cosa s'ha manifestat en l'increment

dels pressupostos assignats i en la contractació de més recursos humans. Si analitzem cada un dels aspectes, hi observem: 1) l'increment dels acords de col·laboració amb altres entitats, la qual cosa palesa la importància del rol que tenen els actors d'altres col·lectius de fora de l'Administració pública del municipi en la implantació del programa de patrimoni històric; 2) el nombre creixent de cessions de sales o recintes per fer-hi actes culturals externs, fruit d'una consciència ciutadana més gran amb relació a l'aprofitament d'aquests edificis, que apropa diferents públics a monuments que altrament no serien visitats, i 3) el nombre creixent d'expedients relacionats amb la candidatura de la ciutat a patrimoni mundial, que posa de manifest la centralitat d'aquest subprograma, que és considerat prioritari en el marc del programa del qual estem avaluant el grau d'implantació.

2.6.3. Indicadors de participació

Per tal de determinar la participació en el programa de patrimoni històric, hem recollit informació de dues variables: el nombre de visitants als diversos monuments romans i el perfil d'aquests visitants.

Com és lògic, el Museu d'Història només registra l'assistència als monuments romans que gestiona, la qual es reflecteix a la taula següent:

Quadre 36: Nombre de visitants als recintes romans que gestiona el Museu d'Història, 1993-1998

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Amfiteatre	78.191	91.282	96.921	92.030	95.973	96.548
Pretori-circ	103.649	152.578	138.063	145.193	122.373	119.804
Fòrum provincial	40.503	41.900	46.186	34.703	25.114	27.242
Pedrera del Mèdol	10.141	5.760	14.287	10.617	11.390	10.080
Passeig Arqueològic-Muralles	84.456	91.958	99.524	107.387	104.751	102.832
Total	316.940	383.478	394.981	389.930	359.601	356.506

Font: Elaboració pròpia

A continuació, esmentem algunes de les idees que ens suggereix l'anàlisi d'aquest quadre:

- S'observa que el pretori-circ, que és responsabilitat directa de l'Ajuntament, és el monument més visitat. Això és així perquè, exceptuant la *pars orientis* de l'imperi Romà, enlloc es troben restes de circons romans tan notables ni tan ben conservades. Aquest fet, juntament amb algunes singularitats arquitectòniques de l'edifici, converteix el pretori-circ en un testimoni de primer ordre i, per tant, la recuperació i el manteniment d'aquest monument és una prioritat per a l'Administració local i una visita obligada tant per als amants de la romanització de la península Ibèrica com per a aquells que volen conèixer simplement els recintes més representatius de la ciutat.
- Entre 1993 i 1994, el nombre de visitants augmenta en un 17,35%. També es registra un increment al període següent, però aquest només representa el 2,91%, i a partir de 1995 el nombre de visites comença a disminuir. Josep M. Badia, responsable de Gestió Administrativa del Museu d'Història, justifica aquestes xifres per l'evolució que experimenta l'entitat. Com ja hem dit a l'apartat anterior, el 1992 neix un nou concepte de Museu, amb fortes accions promocionals que comencen a donar fruit l'any 1993 i que culminen el 1995. De fet, Badia creu que, ateses les dimensions de Tarragona i el que passa en aquest sentit en altres poblacions, qualsevol xifra al voltant de 360.000 és adequada i representativa de l'èxit del programa i que, per tant, tendirà a mantenir-se en el temps.

D'altra banda, les estadístiques que presentem ens mostren que el subprograma que gestiona la candidatura perquè els monuments de l'antiga Tàrraco siguin declarats patrimoni de la humanitat no està tenint els efectes esperats, si hem de fer cas a l'indicador de participació. En efecte, segons Montserrat Pascual, directora del Patronat Municipal de Turisme, aquest subprograma ha d'atreure més visitants, ja que la petició de la condició (i, lògicament, també la seva consecució) suposa «... una promoció sense cost, el fet de poder formar part de llistes de ciutats d'arreu del món que cal visitar i la inclusió en pràcticament totes les guies turístiques».

Pel que fa al *perfil del visitant*, només el podem descriure per a determinats anys, atesa la informació disponible als arxius del Museu d'Història.¹⁵ Així doncs, les característiques que ens semblen més significatives són aquestes:

15. És interessant assenyalar que el primer estudi seriós sobre aquestes qüestions es va fer l'any 1999 i els seus resultats encara no són públics.

- Procedència: L'any 1998 el 12,37% de les persones que van visitar els monuments romans gestionats per l'Ajuntament de la ciutat eren de Tarragona (el 14,77% l'any 1997), el 33,32% procedien d'altres localitats catalanes (el 34,55% el 1997), el 22,01% eren de la resta d'Espanya (el 23,38% el 1997)¹⁶ i el 32,29% venien de l'estranger (el 27,3% el 1997).¹⁷ Si bé el canvi d'un any a un altre no és significatiu, i tenint en compte que les dades només es refereixen a les persones que han visitat els edificis romans, d'alguna manera podem afirmar que un dels objectius que identificava la senyora Pascual s'està assolint: aconseguir més turisme cultural d'origen estranger (perquè és el que deixa diners a la ciutat). Tanmateix, amb les xifres de què disposem fins ara no podem precisar si aquest èxit és conseqüència de la implantació del programa que estem avaluant o si, en canvi, es deu a factors confusos i aliens, utilitzant la terminologia de Rossi i Freeman (1993).
- Tipus de visita: És interessant analitzar de quina manera es visiten els museus (individualment o col·lectivament) per tal de determinar com funcionen els diferents subprogrames. Així doncs, cal destacar que dominen les visites de tipus individual o familiar (que s'engloben dins la mateixa categoria). Si bé de 1994 a 1995 es registra un descens del nombre de visitants que pertanyen a aquest conjunt, a partir de 1997 torna a augmentar, en part com a conseqüència del conveni signat amb l'empresa Port Aventura, que ofereix l'accés gratuït als diferents recintes del Museu d'Història, amb la presentació prèvia de l'entrada al parc temàtic.

Pel que fa a les visites en grup, els qui visiten més els diferents monuments són els escolars, com a part de les activitats del subprograma de Gestió Didàctica. Els dos últims anys, l'inici d'accions adreçades a altres col·lectius de ciutadans, com ara la d'«Els diumenges vine al Museu!», en comptes d'ampliar el nombre de persones, ha modificat el pes de cada un dels grups en les xifres totals.

La taula següent resumeix el que hem comentat i només conté dades relatives a aquells anys dels quals s'ha pogut obtenir informació:

16. En aquests dos anys, la Comunitat Autònoma de Madrid ha estat la que ha aportat més visitants a Tarragona.

17. Tant el 1997 com el 1998, els francesos han estat els estrangers que més han visitat la ciutat.

Quadre 37: Tipus de visita al Museu d'Història, 1994-1998

	1994	1995	1997	1998
Individual	66,27%	65,10%	60,30%	62,33%
En grup	33,73%	34,90%	39,70%	37,67%
EGB	35,14%	35,18%		30,03%
BUP-COU	28,44%	30,67%		25,72%
FP	6,61%	4,83%		2,76%
Universitat	1,33%	1,54%		2,11%
3a edat	12,53%	13,75%		14,90%
Altres	15,94%	14,03%		24,48%

Font: Elaboració pròpia¹⁸

Per completar aquest panorama, ens volem referir als documents relacionats amb la sol·licitud de nominació de patrimoni de la humanitat per part de la UNESCO, perquè ofereixen algunes dades que permeten corroborar les observacions que hem fet.

Quadre 38: Nombre de visitants en altres recintes romans, 1993-1996

	1993	1994	1995	1996
Fòrum local	40.503	41.900	46.186	34.703
Necròpolis	15.804	10.848	n.d.	4.518
Centcelles	7.267	5.809	6.072	4.316
Els Munts	7.278	5.917	6.347	6.816
MNAT	52.758	65.703	85.087	59.450
Total	123.610	130.177	143.692	109.803

Font: Elaboració pròpia

18. Els percentatges sobre els diferents col·lectius s'han calculat sobre el nombre total de visitants en grup i no sobre el nombre total de visites.

Com mostra la taula, aquestes xifres també reflecteixen la disminució de visitants que s'esdevé a partir de 1995. Així doncs, malgrat que aquests últims monuments són responsabilitat d'altres entitats públiques, indirectament també estan exposats a l'efecte del programa de patrimoni històric i a d'altres factors que determinen el nombre de persones que els visiten.

3. El programa d'arts escèniques

En la primera etapa de la democràcia, quan governava el partit socialista a Tarragona, les deficiències urbanístiques de la ciutat eren la prioritat número u de l'Ajuntament, ja que el creixement econòmic que la ciutat havia experimentat als anys anteriors havia portat a la proliferació de molts barris que estaven incomunicats. Així doncs, per davant de les activitats culturals s'imposava la vertebració del municipi per mitjà d'una bona xarxa de transport urbà, entre altres accions. L'any 1989, Convergència i Unió (CiU) va prendre el relleu del govern municipal i va triplicar el pressupost destinat a Cultura. Entenia que les necessitats bàsiques ja estaven cobertes i que, per tant, el municipi es trobava en un bon moment per millorar l'activitat cultural i posar-se al nivell que la seva significació social i urbana li exigia.

A partir d'aquest instant, s'inicia un programa orientat a millorar la dotació d'infraestructures i l'oferta de manifestacions culturals, que fa èmfasi especialment en tot allò que fa referència a les arts escèniques.

Figura 32: L'avaluació intermèdia del programa d'arts escèniques

OBJECTIUS	SUBPROGRAMES
<p>Construcció i adequació d'un espai escenogràfic</p> <p>Establiment d'un programa d'activitats de qualitat i de contingut plural</p>	<p>Espai escènic</p> <p>Programació estable</p> <p>Festivals</p> <p>Concursos i premis</p> <p>Convenis amb entitats</p>
ESTRUCTURA ORGANITZATIVA	INFRAESTRUCTURA
ACTORS	<p>Teatre-auditori Camp de Mart</p> <p>Teatre Metropol</p>

Font: Elaboració pròpia

3.1. Objectius

Tenint en compte el punt inicial del qual parteix aquest programa (pràcticament es pot dir que no n'existeixen infraestructures i/o actuacions a principi de la dècada dels noranta), l'objectiu general per excel·lència durant aquests anys es pot resumir en l'increment de l'oferta de lleure de caràcter teatral, des del punt de vista tant quantitatiu com qualitatiu. Com diu el Pla estratègic de la ciutat, això comporta la «construcció i adequació d'un espai escenogràfic amb una capacitat important per a la realització d'actes prestigiosos i de gran diversitat, que disposi d'una infraestructura tècnica moderna», com també l'establiment d'«... un programa d'activitats de qualitat i amb un contingut artístic plural, que disposi d'infraestructures adequades per a la seva realització». Jordi Bertrán, que actualment és tècnic de Gestió Cultural, i Joaquim Amorós, vicesintat d'alcalde i conseller de l'Àrea de Cultura entre 1992 i 1995, coincideixen a afirmar que, en definitiva, es tractava d'apropar l'espectacle a la població, intentant arribar al nombre màxim de sectors, i crear un teixit teatral notable a la ciutat de Tarragona.

Les actuacions que s'han implantat en aquest sentit tenen un doble beneficiari. D'una banda, el ciutadà de Tarragona, amb la finalitat de millorar-li la qualitat de vida. Aquest és el públic més important perquè és també qui més pot gaudir de les activitats ofertes. D'altra banda, el turista que s'està a la ciutat o en una zona turística dels voltants, el qual també es pot beneficiar de l'oferta complementària. Respecte d'aquests visitants, el programa vol potenciar l'aspecte lúdic de Tarragona per assolir una imatge de prestigi a escala internacional. En aquest sentit, trobem relacions de complementarietat entre el programa d'arts escèniques i algunes de les intervencions realitzades per Turisme i Promoció Econòmica, tot i que aquestes relacions no són tan significatives com les que es produeixen entre aquesta mateixa àrea i la de Patrimoni Històric.

3.2. Subprogrames

Les actuacions en arts escèniques a la ciutat es desglossen en cinc subprogrames, que es presenten a continuació:

1. *Espai escènic*. Inclou un conjunt d'intervencions totalment complementàries als programes i subprogrames que organitza l'Àrea d'Urbanisme. Bàsicament, se centra en la recuperació i la rehabilitació dels dos únics espais escènics que hi ha a Tarragona: el Teatre-auditori del Camp de Mart i el Teatre Metropol. El primer es posa en funcionament l'any 1993.

Si bé abans ja existia, és llavors quan es renova i s'hi instal·la una carpa. A partir d'aleshores, s'utilitza sobretot per a les actuacions que tenen lloc durant la temporada d'estiu. D'altra banda, el nou Teatre Metropol s'inaugura el 1995, tot i que la seva construcció original es remunta a 1908. Com es pot deduir, podem dir que aquest subprograma s'ha acabat, ja que no es preveu fer més intervencions, almenys a mitjà termini, per ampliar el nombre de teatres o de locals similars. Tanmateix, el nombre d'espectadors que rep la ciutat posa de manifest la necessitat de disposar de més infraestructures culturals. En aquest sentit, l'antic Teatre Tarragona, que l'Ajuntament va adquirir, pot constituir una oportunitat i la represa d'aquest subprograma.

2. *Programació estable.* Implica l'establiment d'una programació completa d'activitats teatrals, en el sentit ampli del terme, que: a) recull una oferta cultural d'alt nivell, b) inclou un gran nombre d'expressions culturals de tota mena sorgides de la ciutat i c) es desenvolupa al llarg de tot l'any. Així doncs, aquest subprograma permet la programació d'una gran varietat d'espectacles durant totes les estacions, la qual dóna resposta a la demanda social de manifestacions culturals: alguns dels elements de programa són peces teatrals per a adults i per a nens, música clàssica o moderna, òpera o dansa. Durant els mesos de primavera, tardor i hivern, aquestes obres es representen al Teatre Metropol, mentre que a l'estiu es fan a l'auditori del Camp de Mart.

Com es dedueix de tot això, la gestió d'aquest subprograma és anual. Cada any es planifica la nova temporada, és a dir, els espectacles que es faran els dotze mesos següents. Tanmateix, s'observen algunes variacions d'any en any. Així, per exemple, mentre a principis de la dècada de 1990 el repte és arribar a fer un nombre de representacions adequat a les necessitats culturals de la ciutat, a finals, i de manera complementària, es prioritzen la qualitat i la pluralitat dels espectacles. Així mateix, en el futur es volen fomentar les companyies locals i potenciar la dinàmica dels barris i el teatre de petit format.

3. *Festivals.* El festival és el mitjà fonamental del programa d'arts escèniques per atreure turistes a la ciutat. Consisteix a organitzar una sèrie d'esdeveniments que tenen lloc anualment i que duren habitualment alguns dies. En aquesta organització participen diverses entitats, coordinades per l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament. Els dos festivals per excel·lència que celebra la ciutat de Tarragona són:

- Festival de Dixieland: Va néixer el 1994 i durant quatre dies (normalment al mes de març) reuneix prestigioses bandes de jazz

espanyoles i de fora del país, que actuen en diferents locals de la ciutat. Els actes normalment són gratuïts, excepte l'espectacle estrella, que té lloc al Teatre Metropol.

- Música als Patis: Per tal d'oferir un nombre mínim de concerts durant els mesos de juliol i agost, potenciar els artistes de música clàssica i redescobrir alguns llocs interessants del patrimoni de Tarragona, des de 1992 es programa un cicle de petits concerts de música clàssica que té lloc en recintes que normalment no han estat concebuts com a espais escènics.

Tot i que no és un festival pròpiament dit, la Mostra de Teatre Jove, organitzada en col·laboració amb la Conselleria de Joventut, sí que en té algunes característiques, ja que se celebra cada any i té una durada determinada. La seva característica principal és que totes les representacions, que són gratuïtes i tenen lloc al Teatre Metropol, són a càrrec de grups teatrals compostos per gent jove. En la mateixa línia, podem esmentar la Mostra de Teatre Grecollatí, que fa actuacions grecoromanes.

4. *Concursos i premis.* El quart subprograma té per objectiu apropar l'espectacle al ciutadà de manera que hi pugui participar des de dintre. Així, l'habitant de Tarragona, però també altres col·lectius, és el veritable protagonista de l'actuació. Des de 1992, que és quan es va iniciar aquest subprograma, s'han succeït una àmplia varietat d'actes que han adoptat la forma de concursos. A continuació en recollim dos exemples reeixits:

- Premi Internacional de Composició Musical «Ciutat de Tarragona»: És un dels elements de programa més apreciats pel públic. Es tracta d'un concurs obert a compositors de qualsevol edat i nacionalitat, que premia obres inèdites de composició simfònica, amb solistes o sense, acompanyades o no de mitjans electroacústics. L'any 2000 es va convocar la vuitena edició d'aquest Premi.
- Concurs de rock & roll «Canya'n'Roll»: Aquest concurs musical es va crear amb l'objectiu de facilitar la promoció dels molts grups de gent jove que hi ha a la ciutat i consisteix en la selecció de fins a vuit formacions a les quals es permet de tocar en les festes de Santa Tecla, durant el mes de setembre. A més, al guanyador del certamen se li ofereix la possibilitat d'enregistrar un disc compacte finançat per l'Ajuntament de Tarragona. Té una periodicitat anual.

5. *Convenis amb entitats.* Finalment, cal esmentar els acords amb diferents associacions culturals, que permeten, d'una banda, ampliar l'oferta d'espectacles i, d'altra banda, reactivar el funcionament d'aquests ens

per tal d'enriquir, en definitiva, la vida cultural de la ciutat. Volem destacar sobretot dues d'aquestes aliances:

- El conveni amb Joventuts Musicals, en virtut del qual se celebren concerts de música clàssica al Teatre Metropol habitualment durant cada dimarts del període que va d'octubre a juny.
- El conveni amb Zona Zàlata, en virtut del qual s'ofereixen una sèrie de tallers teatrals a grups de diverses edats que promoguin i fomentin la formació teatral a la ciutat.

3.3. Infraestructures

Si bé en alguns casos molt concrets es pot representar alguna obra a la plaça de toros de Tarragona, els edificis on tenen lloc habitualment les diverses actuacions són dos: el Teatre-auditori del Camp de Mart, que s'utilitza durant l'estiu, i el Teatre Metropol.

El quadre següent recull la fitxa tècnica del Camp de Mart, elaborada pel Gabinet Tècnic de Gestió Cultural de l'Ajuntament de Tarragona.

Quadre 39: Fitxa tècnica del Teatre-auditori del Camp de Mart

Localització	Avinguda de Catalunya, s/n, 43002 Tarragona.
Descripció del teatre	Teatre de tipus grecoromà a l'aire lliure, amb graderia en forma d'amfiteatre, escenari i fossa d'orquestra. Està totalment cobert per una carpa tensoforma.
Espais	Jardins del Camp de Mart, a l'exterior del recinte del teatre. Cafeteria. Serveis públics. Capacitat: 995 seients numerats, 792 seients sense numerar. 9 camerinos sota l'escenari, amb aigua corrent i miralls per al maquillatge. Administració i oficines tècniques. Orquestra: 160 metres quadrats de superfície en semicircumferència, 20,37 metres de longitud, 9,77 metres de fons, 3 metres d'altura al nivell de l'escenari i 1,60 al nivell de la platea. Escenari: 3% d'inclinació, 11,60 metres de fons mínim, 13 metres de distància a la primera fila.
Serveis del teatre	Venda d'entrades a les taquilles del Teatre Metropol o per mitjà del ServiCaixa.

(continua)

(continuació)

Maquinària escènica	8 bastiments de 4 per 4 metres, folrats en tela negra. Pantalla de projecció blanca. Treball d'altura amb una escomesa mòbil de fins a 12 metres i dues escales de tisores de 6,50 i 2 metres, respectivament.
Electricitat	250 kW de consum màxim del teatre. 150 kW de consum màxim de luminotècnia.
Luminotècnia espectacular	Pinta sobre quatre pilars, motoritzada per al treball a peu pla i elevació posterior. Dues torres frontals per a la il·luminació. Canals de regulació: 60 per 2,5 kW. 120 focus de diverses característiques. Control al passadís superior, al centre de l'amfiteatre II, amb línia digital i demultiplexora.
So	Control al passadís superior, al centre de l'amfiteatre II, amb la il·luminació.

Font: Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Tarragona

Com explica Nolla (1995), el segon espai escènic que hi ha a la ciutat de Tarragona fou construït l'any 1908 per l'arquitecte Josep M. Jujol, per encàrrec del Patronat Obrer de Tarragona, entitat que volia elevar el nivell cultural, moral i religiós dels obrers. Dotze anys més tard, al mateix lloc es van instal·lar les seccions locals de l'Acció Popular Catòlica i de l'Acció Catòlica de la Dona, i el teatre va canviar el nom pel de Teatre d'Acció Popular Catòlica. Durant la Segona República es va començar a denominar Teatre Metropol, nom que ha perdurat fins ara.

Després de la Guerra Civil, que destrossa part del teatre, l'església es fa càrrec de l'edifici i s'hi comencen a representar obres a càrrec de diferents organismes diocesans de l'època, que s'alternen amb programacions de cinema. Més endavant, l'Arquebisbat n'encarrega l'explotació a l'Associació d'Antics Alumnes de La Salle. Aquesta organització gestiona el local fins que l'any 1987 es tanca definitivament. El 1990 l'Ajuntament el compra i el fa rehabilitar per l'arquitecte Josep Llinàs i Carmoña, coneixedor de l'obra jujoliana. Les obres s'inicien el 1993 i s'acaben al febrer de 1995. Nolla (1995) afirma que s'ha obtingut un teatre que pot funcionar com a tal i que pot atendre les necessitats actuals tant de públic com d'escenari.

A continuació s'ofereix la fitxa tècnica del Teatre Metropol.

Quadre 40: Fitxa tècnica del Teatre Metropol

Accés principal i taquilles	Rambla Nova, 46, 43004 Tarragona.
Descripció del teatre	Teatre modernista a la italiana, amb platea i dos amfiteatres. Caixa escènica totalment nova, condicionada a les dimensions de l'antiga boca.
Espais	Taquilla i recepció. <i>Hall.</i> <i>Foyer</i> exterior. Cafeteria. Serveis públics. Sala: 305 butaques a la platea, 121 butaques a l'amfiteatre I, 104 butaques a l'amfiteatre II. Escenari i caixa escènica: 0 graus d'inclinació de l'escenari, 7,80 metres de boca, 1,12 metres de distància de l'escenari a la platea, 2,75 metres de fossa d'orquestra. Fossa d'orquestra: polígon irregular de 22 metres quadrats de superfície, 7,65 metres d'ample i 3,54 metres de fons.
Serveis del teatre	4 camerinos amb climatització, aigua calenta, clau i servei d'avisos. Piano Shimmel de $\frac{3}{4}$. Administració. Cafeteria. Telèfons públics. Taller de fusteria.
Maquinària escènica	Pinta a la italiana. Barres: 18 contrapesades instal·lades, 24 manuals i 3 elèctriques. Vestimenta escènica: cambra negra, teló de boca vermell de guillotina, ciclorama. Tapis de dansa negra. Escotilla d'1,10 per 0,59 metres. Treball a altura: dues escales de tisora, escomesa mòbil.
Electricitat	Potències: 500 kW de consum màxim simultani del teatre, 400 kW de consum màxim de luminotècnia. Caiguda o fallada de tensió: encesa de les llums d'emergència autònomes per bateria, arrencada del generador de 250 kVA amb subministrament a la luminotècnia, presa de terra única.

(continua)

(continuació)

Luminotècnia espectacular	Barres electricades. Pont de sala. <i>Patch</i> mural. Circuits al <i>patch</i> . Canals de regulació. Línies directes. 136 focus. Control: cabina al fons de l'amfiteatre I, taula, línia DMX fins a la DEMUX (60 canals).
So	Reproducció: CD Pioneer PD-M503, múltiple, casset JVC TD-W 208 de doble platina. Control: cabina al fons de l'amfiteatre I amb la il·luminació, taula DOD 1642 en format de 19 polzades, equalitzador gràfic, amplificació, línies d'escenari a la cabina, microfonia SHURE. Intercomunicació: 10 punts de connexió, 8 equips d'auriculars amb micròfon i petaca, 18 <i>walkie talkies</i> de servei intern del departament.

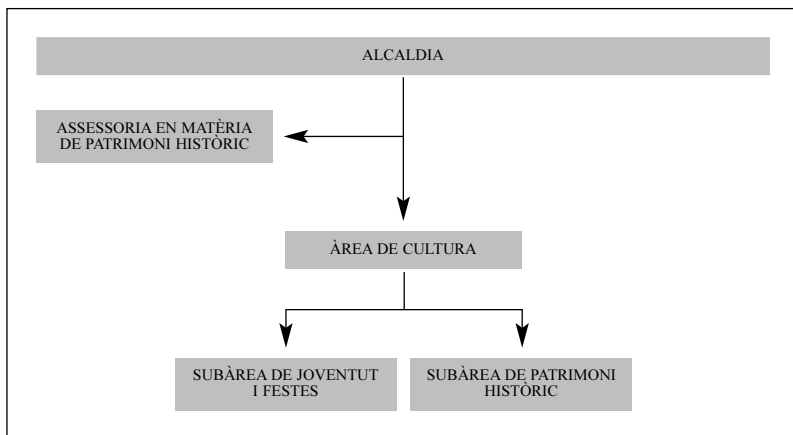
Font: Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Tarragona

3.4. Estructura organitzativa

En el cas del programa d'arts escèniques, no podem parlar d'una estructura organitzativa pròpia, perquè és compartida amb el programa de festes populars, al qual ens referirem més endavant, i amb els programes de joventut i esports.¹⁹ De tota manera, també hi podem destriar un organigrama polític d'un organigrama tècnic. El primer, que ja hem reproduït a l'apartat anterior, es mostra a continuació.

19. De fet, pel que fa a la Subàrea d'Esports, el sistema que estem descrivint només és responsable de la gestió administrativa.

Figura 33: Fragment de l'organigrama polític de l'Ajuntament de Tarragona

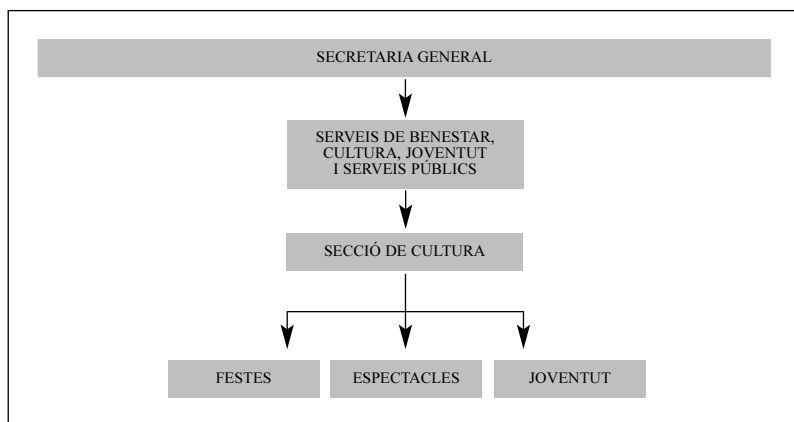

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades cedides per l'Ajuntament de Tarragona

Aquesta primera configuració és indicativa de la composició del punt estratègic del sistema. Així, podem afirmar que en forma part el tinent d'alcalde de l'Àrea de Cultura, que és el responsable directe de les diferents intervencions que es duen a terme. Per tant, no necessita delegar en altres consellers municipals.

D'altra banda, l'estructura executora del programa, situada al número 11 del carrer d'Armanyà, es pot representar de la manera següent:

Figura 34: Estructura organitzativa de l'Àrea de Cultura

Font: Elaboració pròpia

Pel que fa a la línia mitjana, el responsable de secció, davant del gran nombre de sectors que ha de gestionar (com s'observa a la figura), delega en una persona, que és qui realment administra tot el departament i que té l'autoritat formal per fer-ho.

En realitat, la divisió que s'ha fet del nucli d'operacions no existeix com a tal, sinó que tots els qui l'integren formen part de l'anomenat Gabinet Tècnic de Gestió Cultural. Els treballadors de la Secció de Cultura són responsables dels tres programes que s'indiquen a la figura, i es dediquen a un o a un altre segons els objectius que s'han d'assolir i els límits temporals que s'hagin establert per a cada un d'ells. Així doncs, actualment el departament té una responsable de gestió, que és assistida per un equip de sis tècnics, sis administratius i dos ordenances. A més, i tot i que no queda reflectit a l'organigrama, les característiques del programa d'arts escèniques fan necessària la presència d'un col·lectiu d'empleats molt específic que, si bé té el protagonisme sobretot durant les representacions teatrals, també estén les seves funcions als períodes de festes populars. Ens referim al personal de l'escenari (quatre persones), a les dues taquilleres del Teatre Metropol i als nou acomodadors, com a mínim, que treballen habitualment als dos espais escènics de la ciutat. Tots ells formen part del personal de suport de l'organització.

Per tant, podem concloure que el sistema s'organitza d'acord amb una *burocràcia professional*. En primer lloc, perquè la Secció de Cultura, pel

que fa al programa d'arts escèniques, «contrata a especialistas debidament preparats y adoctrinados —profesionales— para su núcleo de operaciones, confiriéndoles a continuación un control considerable sobre su propio trabajo», tal com afirma Mintzberg (1988). Efectivament, els components del Gabinet Tècnic són experts als quals es confia el disseny dels subprogrames i dels elements de programa, i la seva execució. En segon lloc, perquè el personal de suport configura també una part organitzativa bastant elaborada que té la funció principal de servir el nucli d'operacions. Finalment, perquè, com en tota burocràcia professional, la línia mitjana és reduïda, per raó de la poca necessitat de supervisió directa.

3.5. *Actors*

Com en el cas del programa de patrimoni històric romà, en aquest subapartat ens referirem als dissenyadors i decisors, als patrocinadors o promotors, a la direcció i als actors contextuals del programa d'arts escèniques.

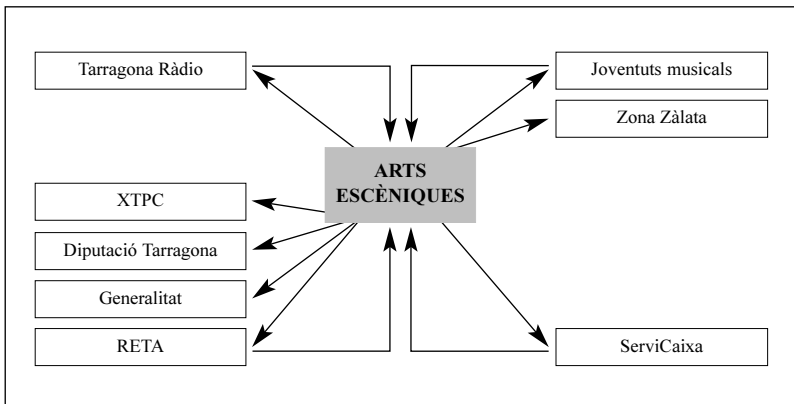
Si analitzem l'estructura política, només hi trobem una persona que tingui un rol essencial en el programa que ens ocupa. És el *tinent d'alcalde de l'Àrea de Cultura*. Per aquest motiu, considerem que assumeix els papers de cap visible i de portaveu de l'àrea cultural i, específicament, de les accions relacionades amb el programa d'arts escèniques. Entre les seves funcions destaquen la programació de l'acció cultural, la concessió d'autoritacions per a la instal·lació de parades municipals per a actes organitzats per entitats o particulars que es considerin d'interès general, l'autorització d'espais escènics de titularitat municipal, la contractació de subministraments (fins a deu milions de pessetes), assistència i serveis (fins a cinc milions de pessetes), com també l'aprovació de factures relacionades amb les arts escèniques, la supervisió de les publicacions culturals municipals i l'establiment de convenis amb diverses entitats, sempre que les aportacions econòmiques estiguin previstes en els pressupostos municipals. En conseqüència, i seguint la taxonomia de Mintzberg (1991), podem afirmar també que exerceix els rols decisoris d'empresari i d'assignador de recursos.

Pel que fa a l'estructura funcional, el *responsable d'àrea* delega íntegrament en la *responsable de gestió*. Per tant, el primer exerceix bàsicament els rols informatius i fa d'enllaç entre l'equip de la secció d'arts escèniques, joventut i festes, la Secretaria General i la resta de l'organització. Per la seva banda, el segon càrrec, que es pot qualificar com un càrrec director (tal com el seu nom indica), supervisa el treball del Gabinet Tècnic i pren les decisions necessàries per facilitar-li la tasca. Per tant, podem

dir que entre les seves competències es troben les relacionades amb els rols d'empresari, gestor d'anomalies i assignador de recursos.

Com es desprèn de la descripció dels subprogrames d'arts escèniques que hem fet anteriorment, en aquest cas també ens trobem davant d'un sistema obert que, a grans trets, estableix amb altres sistemes tres tipus de vincles. En primer lloc, hi ha els contactes motivats per la necessitat de patrocini que tenen les intervencions públiques, i que són de naturalesa distinta segons si les institucions col·laboradores són públiques o privades. També es constaten relacions de cooperació entre organitzacions que permeten posar en funcionament el subprograma de Convenis amb Entitats i, per tant, augmenten l'oferta d'activitats. Finalment, hi ha una tercera classe d'unió, més estable, que es pot considerar un mitjà important per aconseguir diversos objectius del programa d'arts escèniques. Tot això es pot observar a la figura següent:

Figura 35: L'Àrea de Cultura com a sistema obert (programa d'arts escèniques)

Font: Elaboració pròpia

Les entitats patrocinadores públiques més habituals són quatre. D'entre elles, la *Xarxa de Teatres Públics de Catalunya* i la *Red Española de Teatros y Auditorios*, aconsegueixen funcions semblants, però en àmbits geogràfics diferents. La seva creació recent mostra la voluntat de promoure la coordinació de l'activitat d'aquests centres culturals, tant a Catalunya com

en l'àmbit espanyol, a través dels professionals encarregats dels teatres i els auditoris. Així doncs, tenen per objectiu millorar la qualitat de l'exhibició, reduir els costos d'explotació, incidir en la tasca de coordinació (tant pel que fa a la millora de la distribució com de la producció) i així aconseguir, a mitjà termini, un sector escènic i musical més professionalitzat i potent (informació extreta de la pàgina web del *Circuito de Artes Escénicas, Musicales y Plásticas en Aragón*). No es tracta, doncs, que aquestes xarxes simplement facilitin les contractacions als seus membres sinó, sobretot, que es comprometin a plantejar vies de treball que incideixin directament en el desenvolupament d'altres àrees de gestió cultural dels diversos espais escènics.

L'Àmbit de Cultura de la *Diputació de Tarragona* té com a finalitat donar suport als programes culturals dels diversos municipis i comarques de la seva demarcació amb l'objectiu de potenciar-ne el desenvolupament territorial. Per fer-ho estableix una sèrie de línies d'actuació, algunes de les quals figuren al quadre següent.

Quadre 41: Programes de l'àmbit de cultura de la Diputació de Tarragona

Programa	Descripció
Acció cultural	Assessorament en la planificació, el disseny, la programació i la coordinació de projectes i activitats culturals. Suport tècnic i assessoria en l'organització i la gestió dels serveis i activitats culturals.
Finançament	Ajut econòmic per a la contractació d'activitats i actuacions de diferents grups i persones de l'àmbit local incloses al Catàleg de Serveis Culturals. Aquest ajut cobreix com a màxim el 50% del cost de la funció (amb un límit de sis espectacles subvencionats per ajuntament).
Equipaments culturals	Orientació en els estudis de necessitats per a la dotació i la remodelació dels equipaments culturals. Assessorament en la redacció de projectes d'usos dels equipaments culturals abans del projecte arquitectònic, tant per a la remodelació dels espais existents com per a la creació de nous equipaments. Suport per a la dinamització i la programació d'activitats en els equipaments culturals, per tal de facilitar les iniciatives que siguin més adequades, entre municipis i comarques.

(continua)

(continuació)

Assessorament tècnic i jurídic	Suport tècnic i jurídic davant de peticions específiques, com ara l'organització de concerts de música o de representacions teatrals.
Assessorament i formació per a la formació de gestors culturals	Assessorament, d'acord amb les necessitats dels llocs de treball específics, per al disseny i la planificació d'accions formatives amb relació a la gestió cultural. Informació sobre l'oferta formativa en gestió cultural.
Projectes europeus	Orientació i assessorament per a la planificació, el disseny i la redacció de projectes de cooperació cultural europea i internacional.
Avaluació cultural	Orientació i assessorament en la definició d'indicadors i mètodes d'avaluació per tal d'optimitzar la gestió i els recursos de l'organització cultural.
Informació documental i bibliogràfica	Bibliografia sobre temàtica cultural (contingut i gestió).

Font: Pàgina web de la Diputació de Tarragona

Finalment, el *Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya* atorga subvencions i ajuts econòmics amb l'objectiu de facilitar la promoció estable. Els tres criteris que s'utilitzen en aquest sentit són la diversitat, el nombre d'espectacles de l'anterior any i el nombre d'habitants de la ciutat. Paral·lelament, el Departament elabora una agenda cultural cada setmana, que recull totes les activitats culturals que s'organitzen a tota la comunitat autònoma (i, per tant, també a la població de Tarragona). Aquesta agenda s'envia als mitjans de comunicació i s'exposa a la pàgina web de la Generalitat. Així doncs, aquest quart actor també fa un paper difusor.

Com a organització patrocinadora privada destaquem únicament *Tarragona Ràdio*, perquè és l'empresa que ha subvencionat durant més temporades els espectacles que tenien lloc en la ciutat. Tanmateix, considerem que també és important assenyalar que cada any diferents entitats, entre les quals hi ha Ser Tarragona, el *Diari de Tarragona*, el Port de Tarragona, Cadena Dial, Peons i Serveis d'Empresa o Caixa Sabadell, han contribuït a impulsar el programa d'arts escèniques. Volem esmentar especialment les organitzacions que any rere any donen suport al famós festival de Dixieland, sobretot per mitjà de la cessió de locals. Ens referim a: Poetes, la Cooperativa Obrera Tarragonina, la Colla Jove dels Xiquets de Tarragona, La Vaqueria, el cafè-bar l'Antiquari i Museum, entre altres.

Pel que fa al subprograma de Convenis amb Entitats, cal destacar la

cooperació que existeix entre l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Tarragona i *Joventuts Musicals*, d'una banda, i *Zona Zàlata*, de l'altra, tot i que s'han signat diversos convenis al llarg dels anys. En aquests dos casos, es tracta d'acords que s'han signat fa poc. El que es va establir amb les Joventuts Musicals és de l'any 1997, mentre que el que es manté amb Zona Zàlata és de l'estiu de 1999.

L'associació local de les Joventuts Musicals a Tarragona es va fundar el 1958 i, per tant, és una de les més antigues (les Joventuts Musicals d'Espanya s'havien fundat l'any 1952 i la Federació Internacional de Joventuts Musicals el 1945). Actualment té 800 socis, un nombre important si es té en compte que a tot l'Estat n'hi ha uns 15.000. Entre els seus objectius destaquen el coneixement, el conreu, el foment i la difusió de la música en especial i de les arts en general, cosa que intenta aconseguir amb l'organització de concerts, recitals, audicions, sessions pedagògiques, col·loquis, concursos i l'edició de publicacions i audiovisuals, entre altres activitats (web de Joventuts Musicals). El resultat de la col·laboració d'aquesta entitat amb l'Ajuntament de la ciutat es concreta en un cicle de concerts, els anomenats «Dimarts Musicals», que tenen lloc cada dimarts, a les vuit del vespre, al Teatre Metropol, com ja hem vist.

Zona Zàlata és la formació que coordina la iniciativa més recent de l'àrea cultural: el Taller de Teatre de Tarragona. Com a resultat d'això, els cursos de teatre, generals o monogràfics, són impartits per professors d'aquest centre de formació teatral.

Finalment, si bé fins al 1996 el servei de Telentrades de Caixa Catalunya és qui va gestionar la venda per telèfon de les localitats, com afirmava Joaquim Amorós, vicetinent de Cultura entre 1992 i 1995, per tal de facilitar la implantació de la programació estable s'informatitza la venda d'entrades de manera que aquesta no tan sols es pot fer telefònicament sinó també a través d'una xarxa de caixers automàtics. Això porta l'Ajuntament a signar un contracte amb "la Caixa", que permet fer-ne la venda per via del ServiCaixa.

3.6. *Indicadors*

Per elaborar aquest subapartat vam comptar amb les memòries de la Secretaria General i els pressupostos municipals, i a més vam poder consultar els registres periòdics d'assistència a les diverses funcions que elabora el Gabinet Tècnic de l'Àrea de Cultura. També van ser especialment importants les dades que vam obtenir arran de la lectura d'alguns diaris, que ens en van proporcionar una informació més global, la qual cosa ens va permetre establir comparacions i treure'n conclusions adequades.

3.6.1. Indicadors de recursos

A continuació s'indiquen els mitjans econòmics amb què s'ha comptat per a la implantació i el desenvolupament del programa d'arts escèniques. Atès que el pressupost s'assigna conjuntament per a tota l'Àrea de Cultura i Festes, només en recollim les partides que estan relacionades directament amb les arts escèniques de la ciutat. No podem distingir, però, entre els sous i els complements salarials dels empleats que treballen en qüestions teatrals i els dels qui exerceixen funcions relacionades amb les festes populars (de fet, ja hem assenyalat que tot l'equip és responsable dels dos programes alhora). Així mateix, tampoc no podem determinar quines organitzacions amb les quals s'ha signat un conveni són formacions teatrals o quines pertanyen, per exemple, al Seguici Popular.

Quadre 42: Distribució de la despesa destinada al programa d'arts escèniques, 1993-1997 (en ptes.)

	1993	1994	1995	1996	1997
Espectacles	13.000.000	13.000.000	13.000.000	40.968.000	44.609.040
Música	13.000.000	12.000.000	12.000.000	5.350.000	12.000.000
Inversió en adquisició, construcció, conservació o rehabilitació de teatres	92.500.000	130.300.000	65.300.000	74.800.000	32.433.294
Inversió en mobiliari, materials i altres instruments	40.050.000	43.000.000	20.500.000	2.000.000	
Centre Municipal de Cultura	500.000	500.000			
Total	159.050.000	198.800.000	110.800.000	123.118.000	89.042.334

Font: Elaboració pròpia

L'evolució de les partides confirma les actuacions de l'Ajuntament de la ciutat, que ja hem explicat. Concretament són dos els aspectes que ens

interessa destacar. D'una banda, les quantitats elevades que s'han invertit en edificis i equipaments durant els dos primers anys són degudes a la inauguració del Teatre Metropol l'any 1995. A partir d'aleshores, i com es mostra a la taula, aquestes quantitats disminueixen considerablement. D'altra banda, les xifres corresponents a espectacles permeten parlar de la consolidació (en quantitat i qualitat) del subprograma de programació estable.

3.6.2. Indicadors d'activitat

Per poder valorar el nivell d'activitat, cal establir el nombre d'espectacles (de programació estable, festivals o concursos) als quals té accés el públic tarraconí. No obstant això, la xifra total no és l'única dada que compta. La qualitat de l'oferta també ve determinada per la varietat de les representacions.

A partir dels fullets que hem pogut reunir des de l'any 1993, hem confeccionat les taules següents:

Quadre 43: Oferta en arts escèniques, 1995-1998: programació estable

Any	Temporada	Total de funcions	Tipus de funcions
1995	Hivern-primavera	12	Teatre: 7 Òpera: 1 Altra música: 3 Humor: 1
	Estiu	10	Teatre: 2 Òpera: 3 Música clàssica: 1 Altra música: 1 Dansa: 1 Humor: 1 Musical: 1
	Tardor	11	Teatre: 8 Dansa: 2 Humor: 1
1996	Hivern	9	Teatre: 6 Altra música: 1 Humor: 2
	Primavera	10	Teatre: 6 Sarsuela: 1 Altra música: 1 Dansa: 1 Humor: 1

(continua)

(continuació)

	Estiu	13	Teatre: 4 Òpera: 2 Altra música: 4 Dansa: 1 Musical: 2
	Tardor	10	Teatre: 5 Sarsuela: 1 Música clàssica: 1 Dansa: 3
1997	Hivern	9	Teatre: 6 Òpera: 1 Sarsuela: 1 Altra música: 1
	Primavera	14	Teatre: 8 Òpera: 1 Música clàssica: 2 Altra música: 1 Dansa: 2
	Estiu	8	Teatre: 5 Òpera: 1 Música clàssica: 2
	Tardor	12	Teatre: 7 Sarsuela: 1 Música clàssica: 2 Altra música: 1 Dansa: 1
1998	Hivern	13	Teatre: 7 Òpera: 1 Sarsuela: 1 Altra música: 1 Dansa: 1 Humor: 1 Musical: 1
	Primavera	12	Teatre: 6 Òpera: 2 Altra música: 1 Dansa: 3
	Estiu	9	Teatre: 4 Música clàssica: 1 Dansa: 1 Humor: 1 Musical: 2
	Tardor	14	Teatre: 7 Òpera: 1 Sarsuela: 1 Altra música: 2 Dansa: 3

Font: Elaboració pròpia

Quadre 44: Oferta en arts escèniques, 1994-1999: festivals

Festival	Any	Total d'actuacions	Tipus d'actuacions
Festival de Dixieland	1994	9	<i>Dixie</i> al carrer: 3 <i>Tardes dixies</i> : 2 <i>Dixie</i> de nit: 3 <i>Dixie</i> golfa: 1
	1995	n.d.	n.d.
	1996	11	<i>Dixie</i> al carrer: 3 <i>Tardes dixies</i> : 2 <i>Dixie</i> de nit: 3 <i>Dixie</i> golfa: 1 <i>Dixie jam</i> : 2
	1997	14	<i>Dixie</i> al carrer: 3 <i>Tardes dixies</i> : 2 <i>Dixie</i> de nit: 3 <i>Dixie</i> golfa: 3 <i>Dixie jam</i> : 3
	1998	16	<i>Dixie</i> al carrer: 4 <i>Tardes dixies</i> : 2 <i>Dixie</i> de nit: 4 <i>Dixie</i> golfa: 3 <i>Dixie jam</i> : 3
	1999	26	<i>Dixie</i> al carrer: 4 <i>Tardes dixies</i> : 2 <i>Dixie</i> de nit: 5 <i>Dixie</i> golfa: 5 <i>Dixie jam</i> : 4 <i>Dixie</i> per a l'escola: 2 <i>Dixie</i> & Cinema: 1 <i>Dixie</i> & Sopar: 1 <i>Dixie</i> vermut: 1 <i>Dixie</i> cafè: 1
Música als Patís	1992	5	
	1993	5	
	1994	n.d.	
	1995	n.d.	
	1996	5.	
Mostra de Teatre Jove	1995	8	
	1996	n.d.	
	1997	10	
	1998	11	
	1999	12	

Font: Elaboració pròpia

Pel que fa a la programació estable, ens sembla interessant destacar els punts següents:

- A partir de 1996, s'aconsegueix establir quatre temporades de representacions a l'any, la qual cosa permet parlar d'una programació estable pròpiament dita. Els responsables de l'Àrea de Cultura consideren que aquesta periodicitat és adequada i, per tant, s'entén que un dels subobjectius d'aquest subprograma ja s'ha assolit.
- Cada any, el nombre total d'espectacles és superior al de l'any anterior (33 l'any 1996, 42 el 1997, 43 el 1997 i 48 el 1998), si bé no hi ha una pauta clara pel que fa a la distribució d'aquests espectacles entre les diferents temporades. Tanmateix, cal destacar que el nombre més baix d'actuacions és durant l'estiu. Això és conseqüència de la celebració de les dues festes majors de la ciutat de Tarragona (Sant Magí al mes d'agost i Santa Tecla al mes de setembre), en què es programen noves funcions en l'àmbit de les arts escèniques.
- Amb relació al tipus d'actuacions, predominen les obres teatrals, moltes de les quals les solen representar companyies locals, la qual cosa suposa, doncs, un cost de contractació més baix. Amb la dansa succeeix una cosa semblant, però en nombre menor. Es tracta d'una classe de funció present en gairebé totes les temporades perquè és interpretada per grups tarragonins. En definitiva, i sobre la base de les xifres de què disposem, no podem concloure que hi hagi una gran diversitat, tot i que si ens referim al cicle anual de quatre temporades, és possible trobar-hi, com a mínim, una obra de cada un dels gèneres que hem analitzat en la nostra classificació (teatre, òpera, sarsuela, música clàssica, altra música, dansa, humor i espectacle musical).

Pel que fa a la taula de festivals, hi ha dos aspectes a destacar:

- S'observa una aposta clara pel festival de Dixieland, que ha anat augmentant el nombre i el format de les actuacions per fer arribar la música *dixie* a diversos públics. Això obliga l'àrea cultural a allargar el festival un dia més a partir de 1998 i a incorporar-hi més entitats participants. També es comença a consolidar la Mostra de Teatre Jove, però amb més cautela perquè té un caràcter més local.
- Sembla que el cicle de Música als Patis està plenament consolidat. El nombre de concerts sempre és el mateix, però els espais histò-

rics que s'utilitzen normalment varien cada any. Així, per exemple, s'han interpretat peces musicals als jardins del Teatre Metropol, a l'església del Monestir de les Carmelites Descalces de Tarragona, al pati del Seminari de Tarragona, al pati de l'Arxiu Històric, al pati de l'Arquebisbat, al pretori romà o a les voltes del circ.

Per completar aquesta anàlisi, també disposem de les xifres que elabora el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya amb relació al nombre d'espectacles organitzats. Cal fer, però, dues puntualitzacions. En primer lloc, les dades de què disposem es refereixen només als espectacles de teatre i dansa professionals que tenen lloc als diferents municipis de Catalunya. En segon lloc, s'especifica el nombre total de representacions que se n'han fet, les quals poden ser, doncs, d'una mateixa obra o de diverses. La taula següent mostra els resultats corresponents a un conjunt de ciutats homògenes, la qual cosa ens permetrà fer-ne una comparació adequada.

Quadre 45: Nombre de representacions a quatre ciutats catalanes, 1995-1998

Any	Girona	Lleida	Reus	Tarragona
1995	60	76	36	41
1996	74	53	21	43
1997	92	79	40	39
1998	50	64	38	56

Font: Elaboració pròpia

De fet, aquest quadre analitzat aïlladament ens diu poca cosa de l'èxit de la implantació del programa estudiat, ja que el nombre d'espectacles que s'ofereixen a Tarragona gairebé sempre és inferior al de les ciutats de Girona i Lleida. Però la presentació dels indicadors de participació possiblement ens permetrà treure unes conclusions més significatives.

Paral·lelament, amb relació també als indicadors d'activitat, es poden consultar les memòries de gestió municipal de l'Ajuntament de Tarragona, que ofereixen algunes consideracions rellevants, que exposem tot seguit:

1. L'any 1993 destaquen, entre tots els expedients tramitats, les I Jornades de Música Catalana Contemporània, el Cicle d'Espectacles de Pri-

mavera, els Festivals de Tarragona (espectacles al Teatre-auditori del Camp de Mart i de la Música als Patis), el Cicle de Concerts de Música Clàssica de primavera i tardor, el concert de Nadal, el concert de Sant Esteve «Camerata XXI», el Concurs Internacional de Composició Musical «Ciutat de Tarragona» i el de «Canya'n'Roll».

2. L'any 1994 es va fer la gestió administrativa dels expedients corresponents a:

- Difusió d'espectacles: el festival de Dixieland, temporada de gran format al Teatre-auditori del Camp de Mart; els Festivals de Tarragona-primavera; els Festivals de Tarragona-estiu; el Cicle de Concerts de Música Clàssica de primavera i tardor; el concert de Nadal; els Diumenges a les Palmeres (espectacles de petit format que es feien cada diumenge, de gener a maig).
- Serveis prestats al Teatre-auditori del Camp de Mart (78 dies d'utilització): vint-i-tres espectacles organitzats per l'Àrea de Cultura, vint espectacles i activitats organitzats per altres entitats i/o coorganitzats per l'Àrea de Cultura, vint-i-nou dies d'ocupació per a muntatges i desmuntatges d'escenografia i equips tècnics, sis dies d'ocupació per a assaigs.
- Convocatòries de suport a la creació:²⁰ el II Premi Internacional de Composició Musical «Ciutat de Tarragona» 1994, el Severianus '94 (programa d'ajuda a la producció d'espectacles teatrals), el «Canya'n'Roll» '94 (programa de difusió de la música pop i rock de la ciutat de Tarragona).
- Convenis signats durant l'any 1994: amb l'entitat musical «Big Band de Tarragona».
- Publicacions i edicions: l'edició de CD dels grups guanyadors del concurs «Canya'n'Roll» '93 i l'edició del CD «Música als Patis». Publicació del número 1 de la col·lecció «Quadern de Divulgació Cultural» (*El Teatre Metropol*).

3. L'any 1995 el Departament de Cultura, Joventut, Esports i Festes en va tramitar 1.337 en total, dels quals ens interessen els destinats a:

20. El Departament va portar a terme tota la tramitació tècnica i administrativa generalment tant pels concursos i les convocatòries com per les actes de qualificació dels jurats. Així mateix, es va responsabilitzar de fer el seguiment de la construcció i l'adequació dels equipaments (la senyalització del Teatre-auditori del Camp de Mart, i la maquinària escènica, la lluminotècnica i el so del Teatre Metropol).

- Difusió d'espectacles: el II Festival Internacional de Dixieland, els Diumenges a les Palmeres, la Mostra de Teatre Jove (amb la participació de vuit grups de teatre jove de la ciutat).
- Serveis prestats al Teatre-auditori del Camp de Mart (105 dies d'utilització): vint-i-nou espectacles organitzats per l'Àrea de Cultura, dinou espectacles i activitats organitzats per altres entitats i/o coorganitzats per l'Àrea de Cultura, quaranta-un dies d'ocupació per a muntatges i desmuntatges d'escenografia i equips tècnics, setze dies d'ocupació per a assaigs.
- Serveis prestats al Teatre Metropol (205 dies d'utilització): trenta-cinc espectacles organitzats per la Conselleria de Cultura, vint-i-un espectacles i activitats organitzats per les conselleries de Joventut i Festes, trenta-tres espectacles i activitats organitzats per altres entitats, quatre dies de jornades de portes obertes, cent dotze dies d'ocupació per a muntatges i desmuntatges d'escenografia i equips tècnics.
- Construcció i adequació d'equipaments: la reinauguració del Teatre Metropol (estudi tècnic i instal·lació de la maquinària escènica, la luminotècnia i els equips de so, i supervisió d'altres aspectes relacionats amb la funcionalitat de l'espai), millora dels accessos de càrrega i descàrrega del Teatre-auditori del Camp de Mart i blindatge de les instal·lacions.
- Convocatòries de suport a la creació: el III Premi Internacional de Composició Musical «Ciutat de Tarragona» 1995, el Severianus '95 (programa d'ajuda a la producció d'espectacles teatrals), el «Canya'n'Roll» '95.
- Publicacions i edicions: l'edició del CD «Música als Patis», la publicació del número 2 de la col·lecció «Quadern de Divulgació Cultural» (*El Teatre Metropol. Un escenari amb passat i futur*).

4. L'any 1996, els expedients tramitats es van distribuir de la manera següent:

- Difusió d'espectacles: el III Festival de Dixieland de Tarragona, la Mostra de Teatre Grecollatí.
- Serveis prestats al Teatre-auditori del Camp de Mart (36 espectacles): disset espectacles organitzats per la Conselleria de Cultura, sis espectacles organitzats per la Conselleria de Joventut, tres espectacles organitzats per altres conselleries, deu espectacles organitzats per altres entitats.
- Serveis prestats al Teatre Metropol (115 espectacles): cinquanta-dos espectacles organitzats per la Conselleria de Cultura, vint-i-

dos espectacles organitzats per la Conselleria de Joventut, tretze espectacles organitzats per altres conselleries, vint-i-vuit espectacles organitzats per altres entitats.

- Serveis prestats en altres espais: trenta espectacles al Refugi del Port i al Magatzem de la Cooperativa Obrera.
- Convocatòries de suport a la creació: el IV Premi Internacional de Composició Musical «Ciutat de Tarragona» 1996, el «Canya'n'Roll» '96.
- Convenis signats durant l'any 1996: amb Joventuts Musicals, amb la Cooperativa Obrera, amb Anima't Serveis Culturals, amb l'Associació Pessebrista de Tarragona, amb l'Autoritat Portuària de Tarragona.
- Publicacions i edicions: l'edició del CD «Música als Patis», la publicació del número 3 de la col·lecció «Quadern de Divulgació Cultural» (*Canya'n'Roll: Cinc anys de músiques a Tarragona (1991-1995)*).

5. L'any 1997 els expedients gestionats pel Departament de Cultura, Joventut, Esports i Festes en matèria d'arts escèniques de la ciutat es van distribuir en els apartats següents:

- Difusió d'espectacles: el IV Festival Internacional de Dixieland de Tarragona, la Mostra de Teatre Jove i la Mostra de Teatre Grecollatí.
- Serveis prestats al Teatre-auditori del Camp de Mart (37 espectacles): divuit espectacles organitzats per la Conselleria de Cultura, sis espectacles organitzats per la Conselleria de Joventut, quatre espectacles organitzats per altres conselleries, nou espectacles organitzats per altres entitats.
- Serveis prestats al Teatre Metropol (91 espectacles): seixanta-dos espectacles organitzats per la Conselleria de Cultura, vint-i-dos espectacles organitzats per la Conselleria de Joventut, set espectacles organitzats per altres entitats.
- Serveis prestats en altres espais: dos espectacles organitzats a la plaça de toros.
- Convocatòries de suport a la creació: el V Premi Internacional de Composició Musical «Ciutat de Tarragona» 1997.
- Convenis signats durant l'any 1997: amb la Coral Augusta, amb Anima't Serveis Culturals, amb l'Agrupació Pessebrista de Tarragona, amb "la Caixa".
- Publicacions i edicions: l'edició del CD «Música als Patis».

- Acció ciutadana: col·laboració en l'edició del CD de la banda Unió Musical de Tarragona, participació en el II Congrés de Cultura Catalana en l'àmbit del teatre, jornada de portes obertes al Teatre Metropol, realització del cicle d'actuacions Vespres a la Fresca a la plaça de la Font durant els mesos d'estiu, col·laboració en el cicle L'Escola al Teatre (teatre infantil), obertura del Teatre Metropol per a visites de grups concertats.
- Infraestructures: estrena del *ground support* o maquinària escènica destinada al Teatre-auditori del Camp de Mart.

6. L'any 1998 es va fer la gestió administrativa de les activitats que figuren a continuació:

- Serveis prestats al Teatre-auditori del Camp de Mart (32 espectacles): vint-i-un espectacles organitzats per la Conselleria de Cultura, quatre espectacles organitzats per la Conselleria de Joventut, set espectacles organitzats per altres entitats, una visita.
- Serveis prestats al Teatre Metropol (150 espectacles): seixanta-nou espectacles organitzats per la Conselleria de Cultura, onze espectacles organitzats per la Conselleria de Joventut, setanta espectacles organitzats per altres entitats, vint-i-una visites.
- Serveis prestats en espais històrics de la ciutat: catorze espectacles organitzats per la Conselleria de Cultura, el V Festival Internacional de Dixieland de Tarragona, la Mostra de Teatre Jove '98 i el Festival de Teatre Grecollatí.
- Convocatòries de suport a la creació: el VI Premi Internacional de Composició Musical «Ciutat de Tarragona» 1998 i el «Canya'n'-Roll» '98.
- Convenis signats durant l'any 1998: amb La Vaqueria, amb el conjunt orquestral «Camerata XXI», amb la Societat Cultural «Mos Cantars».
- Publicacions i edicions: l'edició del CD «Música als Patis».
- Accions i actes singulars: adhesió al Dia Mundial del Teatre, disseny d'un pla pilot de teatre per a les escoles, col·laboració en el V Festival de Músics Europeus, participació en la Comissió de lliurament de subvencions de la Generalitat de Catalunya a companyies professionals de teatre de la comunitat autònoma, participació en l'elaboració del Llibre blanc del teatre (iniciativa impulsada per l'Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona).

Tot això permet confirmar les nostres conclusions sobre la quantitat i la varietat de l'oferta generada pel programa d'arts escèniques. Així, s'obser-

va un augment important del nombre d'activitats organitzades, que obliga els redactors de la Memòria a distribuir-les en diferents categories. Aquest fet porta a remodelar el Teatre Metropol i a millorar les infraestructures del Teatre-auditori del Camp de Mart, la qual cosa, al seu torn, permet ampliar la programació amb més representacions als dos espais. A mesura que ens apropem a l'any 1999, també es diversifiquen les actuacions i s'emprenen accions que no estan relacionades directament amb la implantació del programa però que li donen prestigi i bon nom. Així, l'any 1997 s'incorpora a la Memòria l'apartat d'«acció ciutadana», mentre que el 1998 es participa en «accions i actes singulars». Els aspectes següents corroboren també algunes de les nostres observacions anteriors:

- La utilització del Teatre-auditori del Camp de Mart és molt menor que la del Teatre Metropol, perquè al primer només es programen les actuacions de l'estiu.
- El nombre de serveis que el Teatre Metropol presta a la Conselleria de Cultura cada vegada és més gran.
- Cada any se signen nous convenis amb diverses associacions i, a més, se solen renovar tots els acords de col·laboració de temporades anteriors, encara que això no consti en les dades anteriors. Gràcies a aquests acords, l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament de la ciutat pot presentar un nombre més gran de funcions, a càrrec de professionals especialitzats (les Joventuts Musicals en l'àmbit de la música clàssica o Zona Zàlata en el de la formació teatral, per prosseguir amb els exemples que ja hem esmentat) i així oferir-ne en més quantitat i amb més qualitat.
- Es vol trencar amb la idea que el teatre és només per a uns quants. Als darrers anys, s'intenta arribar a un públic diferent, cosa que obliga a diversificar els tipus d'actuacions. Així, es promouen nous espectacles com els de la Mostra de Teatre Jove o la Mostra de Teatre Grecollatí. Igualment hem d'esmentar l'acostament a les escoles per mitjà del teatre infantil.
- Atenent les nombroses edicions del Festival Internacional de Dixieland, del Premi Internacional de Composició Musical «Ciutat de Tarragona», del concurs de rock & roll «Canya'n'Roll» i del cicle de Música als Patis, podem parlar de la consolidació d'alguns elements del programa, els quals no tan sols permeten augmentar l'oferta cultural de la ciutat sinó que atreuen visitants a Tarragona, persones per a les quals aquestes activitats són ja una cita anual amb la ciutat.

3.6.3. Indicadors de participació

Tot i que la nostra anàlisi inclou un període d'anys més ampli, les dades de què disposem (facilitades per l'Ajuntament de la ciutat) per avaluar la participació es remunten al 1995, any de la inauguració del Teatre Metropol. A més, només hem pogut obtenir informació detallada de l'assistència a les activitats de dansa i teatre professionals, elements de programa del subprograma de programació estable.

Els resultats obtinguts es reflecteixen als quadres següents:

Quadre 46: Nombre d'assistents quant al subprograma de programació estable, 1995-1998

Any	Aforament	Assistents de pagament	Assistents convidats	Nre. total d'assistents
1995	32.437	26.853	1.643	28.496
1996	28.871	20.158	1.246	21.404
1997	31.657	22.307	1.867	24.174
1998	42.230	31.139	3.171	34.310

Font: Elaboració pròpia

Quadre 47: Ocupació mitjana quant al subprograma de programació estable, 1995-1998

1995	1996	1997	1998
87,85%	74,14%	76,36%	81,25%

Font: Elaboració pròpia

Per poder determinar si les xifres i els percentatges presentats són significatius, cal comparar l'assistència a la ciutat de Tarragona amb la que es produeix en altres localitats catalanes de dimensions i de composició socioeconòmica similars, concretament amb Girona, Lleida i Reus.

Quadre 48: Nombre d'assistents en altres ciutats, 1995-1998

Any	Girona	Lleida	Reus
1995	25.436	n.d.	20.619
1996	23.682	10.298	11.286
1997	29.105	18.840	25.596
1998	19.907	13.107	23.324

Font: Elaboració pròpia

Com s'observa, Tarragona és la ciutat que té més espectadors entre els anys 1995 i 1998. A més, és el primer municipi català, després de Barcelona, que supera la barrera dels 30.000 assistents. Simultàniament, aquí hem de considerar novament un dels indicadors d'activitat que hem mostrat anteriorment. En concret, el que fa referència al nombre d'espectacles de teatre i dansa professionals que organitzen els ajuntaments de diferents localitats. Segons les dades de què disposem, Tarragona és una ciutat amb poques representacions, per comparació a d'altres poblacions. Per tant, tot i que l'oferta quantitativa és més petita, la resposta del públic és més gran. Creiem que això és degut a la qualitat de les obres presentades, hipòtesi que intentarem validar en la secció següent d'aquest capítol, quan exposem les dades obtingudes en l'avaluació dels resultats. Tanmateix, ja en podem avançar una primera conclusió que confirma l'esforç que l'Àrea de Cultura ha realitzat en l'elaboració d'un programa d'activitats de qualitat, que era una necessitat important, com es desprenia del Pla estratègic.

Un segon tipus d'indicador per mesurar la participació és el que fa referència al *nombre d'abonats* que té el Teatre Metropol per a cada temporada. Ens referim només a aquest teatre perquè ja no es fan abonaments a l'estiu, que és quan es desenvolupen les actuacions al Teatre-auditori del Camp de Mart. Ens interessa reflectir dos aspectes sobre aquesta variable. En primer lloc, el nombre total d'abonaments²¹ que es fan, que ens donarà una idea del grau de demanda dels espectacles. En aquest primer cas, també volem conèixer el nombre de localitats ocupades ja que, encara que

21. Hi ha dos tipus d'abonaments. L'abonament fórmula A, que consisteix a comprar entrades d'entre 10 i 14 espectacles en total, i l'abonament fórmula B, que permet assistir a un nombre de funcions entre 5 i 9. En el primer cas, l'abonat té un 20% de descompte per obra, mentre que en el segon el descompte és del 10%. Els dos tipus d'abonament donen prioritat en l'adjudicació de les localitats.

una mateixa persona pot reservar més d'un seient, a la base de dades només consta un abonament. En segon lloc, la renovació dels abonaments temporada rere temporada, que indica la satisfacció dels assistents.

Quadre 49: Abonaments al Teatre Metropol, 1995-1998

Any	Temporades	Nre. d'abonats	Nre. de localitats
1995	Hivern-primavera	148	356
	Tardor	45	89
1996	Hivern	52	111
	Primavera	56	103
	Tardor	23	50
1997	Hivern	47	100
	Primavera	51	113
	Tardor	60	125
1998	Hivern	76	n.d.
	Primavera	72	157
	Tardor	53	113

Font: Elaboració pròpia

Quadre 50: Renovació dels abonaments al Teatre Metropol, 1995-1998

Temporades	Nre. de renovacions
D'hivern-primavera de 1995 a tardor de 1995	32 (21,62%) ²²
De tardor de 1995 a hivern de 1996	28 (62,22%)
D'hivern de 1996 a primavera de 1996	34 (65,38%)
De primavera de 1996 a tardor de 1996	20 (35,71%)
De tardor de 1996 a hivern de 1997	18 (78,26%)
D'hivern de 1997 a primavera de 1997	36 (76,60%)
De primavera de 1997 a tardor de 1997	34 (66,67%)
De tardor de 1997 a hivern de 1998	47 (78,33%)
D'hivern de 1998 a primavera de 1998	61 (80,26%)
De primavera de 1998 a tardor de 1998	38 (52,78%)

Font: Elaboració pròpia

22. Entre parèntesis, el nombre de renovacions respecte del nombre d'abonats de la temporada anterior.

Amb la inauguració del Teatre Metropol l'any 1995, molts ciutadans que havien esperat durant molt temps que es construís un espai escènic digne es van abonar al primer programa d'actes que es va oferir. Segons Lluïsa Fuentes, actual responsable de taquilles, la novetat i la inexperiència, més que la classe d'espectacles que s'oferien, van causar molts problemes de gestió que van fer que s'anul·lessin abonaments en aquesta mateixa temporada i, com s'observa al quadre adjunt, també en les següents. Des d'aleshores, les diferents estacions han estat bastant inestables i no hi podem deduir un patró regular de compra. No obstant això, Fuentes afirma que la tendència és de creixement, com es pot observar en els cicles d'hivern i primavera de 1998 i com sembla que també s'està produint el 1999, segons les dades de què disposem. En tot cas, considerem que quatre anys són un període curt per determinar l'èxit o el fracàs dels abonaments, especialment si tenim en compte l'anomalia de la primera temporada. Tot i així, podem afirmar que aquest tipus de venda no és suficient si es pretén que el subprograma de programació estable sigui rendible, ja que només comporta l'ocupació del 10%, aproximadament, de les butaques del teatre. Això es confirma si es té en compte que l'adquisició d'abonaments és indicativa de la demanda que les funcions van tenir realment.

Pel que fa al segon quadre, hauríem d'afegir que, si bé sembla que la taxa de renovació és alta, els abonats no són sempre els mateixos. De fet, només hi ha 100 persones a la ciutat de Tarragona que hagin renovat una vegada, com a mínim, el seu abonament. D'aquestes, el 35% ha fet dues renovacions, el 10% tres, el 12% quatre, el 7% cinc, el 8% sis, el 10% set, el 4% vuit, el 5% nou, el 4% deu i el 5% onze. Així mateix, tampoc no s'observa cap pauta en l'adquisició dels abonaments. Ens trobem amb persones que el van comprar la primera temporada i que no ho han tornat a fer fins a l'última. En aquest sentit, creiem que l'abonament depèn més del tipus d'espectacle que el teatre ofereix i no tant del sentit de pertinença a una institució cultural que podria provocar el fet d'adquirir-lo.

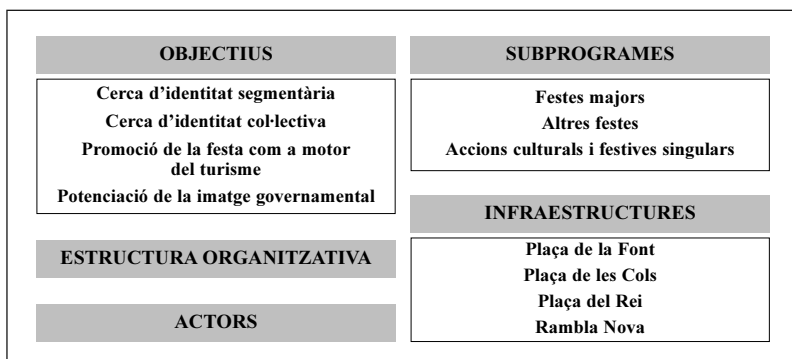
4. El programa de festes populars

A Tarragona es fan moltes festes, com veurem tot seguit. Tanmateix, per la seva importància, en aquesta secció ens centrarem en aquelles celebracions que tenen lloc en honor dels patrons de la ciutat: sant Magí i santa Tecla. Dels tres programes estudiats, aquest és el que té un reconeixement social més gran pel seu impacte en la vida de la ciutat. Efectivament, als últims vint anys, les festes de Tarragona han estat objecte d'una evolució interessant. Ferreres (1989) destaca alguns dels motius més destacats d'aquest apogeu:

- La conclusió de l'etapa franquista i, amb ella, el naixement de la democràcia, potencia la recuperació de totes les característiques identificadores de la societat catalana. En el cas de Tarragona, la ciutat havia estat una de les places més riques en folklore des de l'edat mitjana fins al segle XIX, però amb el transcurs de la història aquest havia quedat reduït a la mínima expressió.
- A partir de la voluntat de molts ciutadans, i amb la col·laboració de l'Ajuntament de Tarragona, es creen moltes entitats folklòriques i/o lúdiques, que actualment tenen un pes específic important dins el panorama municipal.
- Paral·lelament a la recuperació de les festes de la ciutat, es tornen a celebrar les festes de barri que, gràcies a l'interès dels veïns, no s'han tornat a perdre des d'aleshores.
- Contràriament al que ha succeït en altres indrets turístics, en què la tradició s'ha convertit en un espectacle adreçat als estiuiejants, a Tarragona ha continuat essent una celebració feta pels i per als tarragonins.

En definitiva, amb les primeres eleccions municipals de l'era democràtica s'obre un procés de recuperació de diferents manifestacions festives, que ja és plenament consolidat l'any 1990, quan l'Ajuntament de Tarragona inicia la redacció d'un reglament municipal que dona pas a un programa de festes populars pròpiament dit.

Figura 36: L'avaluació intermèdia del programa de festes populars

Font: Elaboració pròpia

4.1. Objectius

El Pla estratègic de Tarragona preveu poques accions amb relació al programa de festes populars, tot i que deixa constància del potencial present en la vitalitat i la riquesa de la cultura tradicional de la ciutat. Tanmateix, les entrevistes que hem tingut amb els diferents implicats en l'Àrea de Cultura ens permeten resumir les finalitats que es persegueixen utilitzant una sola paraula: *identitat*.

Certament, la festa posa en relleu la pertinença a una determinada àrea, comunitat local, barri o, fins i tot, agrupació veïnal. En cada una de les diverses manifestacions festives, la identitat es revela de manera distinta. Així, seguint la classificació de Lisón Arcal (1986), a Tarragona en podem trobar dos nivells. El primer, anomenat *segmentari* perquè genera solidaritat dintre dels diferents segments que integren la comunitat local, es posa de manifest en la multiplicitat d'entitats de caràcter cultural que conviuen a la ciutat. Cada una té una personalitat determinada, cosa que condiciona la seva participació en les festes majors. Paral·lelament, les associacions de veïns organitzen les seves pròpies festes de barri, que solen competir entre elles i fins i tot s'enfronten amb les festes de la ciutat (o «festes de l'Ajuntament», com les anomenava un dels components d'un dels grups focals realitzats amb organitzacions veïnals). Finalment, l'èmfasi que s'ha fet els últims anys per promocionar determinats esdeveniments, com ara el Carnestoltes o la Setmana Santa, respon a les necessitats culturals de col·lectius residents a Tarragona però originaris d'altres llocs d'Espanya, com ens ha confirmat el conseller de Festes.

«La buena marcha de la comunidad local exige que estas segmentaciones internas puedan, en un momento determinado, ser trascendidas. Esta, para poder organizar su propia convivencia, precisa ser capaz de presentarse como un bloque unido y compacto» (Lisón Arcal, 1986). A Tarragona, el retrobament de la tradició festiva està relacionat amb una necessitat general de cerca d'una identitat col·lectiva per a la ciutat. A principi de la dècada de 1980, la recuperació de la iconografia i dels costums culturals populars esdevé un símbol de rebuig al govern anterior de Franco. «Calia legitimar les institucions democràtiques de nova planta i, en bona mesura, les cerimònies col·lectives [...] jugaren un paper molt important. Recuperar el carrer, d'altra banda, com a espai de llibertat per a tothom [...] va ser una altra de les tasques encarregades a la festa» (Miralles, 1998). A l'última dècada, a causa del protagonisme creixent de Barcelona en detriment de les altres capitals de província catalanes, es desvetlla en els tarragonins

la necessitat d'activar la consciència de pertinença a una comunitat determinada, única i específica.

De manera més residual, davant la consolidació creixent de la recuperació de les festes tradicionals, l'Ajuntament ha volgut potenciar la faceta econòmica de les festes als darrers anys. Així doncs, encara que s'adrecen majoritàriament al ciutadà de Tarragona (perquè n'és una part fonamental en l'organització), entre els objectius del programa que analitzem figura també la promoció de la festa com a motor del turisme i com a factor que activa els sectors de l'hostaleria i la restauració. A Tarragona, esdeveniments com ara el Concurs de Focs Artificials, que és paradigmàtic del que exposem, s'han convertit en autèntics aglutinadors econòmics que faciliten la projecció exterior de la ciutat.

No volem cloure aquest apartat sense esmentar la *política d'imatge* que el programa de festes populars duu implícita. Quan li vam preguntar per què es feia tant d'èmfasi en l'element festiu, Montserrat Icart, responsable de Cultura, Joventut, Esports i Festes, ens contestà: «Perquè és la finestra, la balconada de l'Ajuntament al poble. D'aquesta manera, el polític es dona a conèixer als ciutadans». Les festes són per a tots i, de fet, arriben a tots. El tarragoní gaudeix, en el sentit literal de la paraula, dels diners invertits en l'àrea cultural, ja que la majoria dels espectacles es fan als carrers de la ciutat. Atès el simbolisme que la festa té a Tarragona, com ja hem vist, unes celebracions reeixides poden facilitar una reelecció de l'equip que governa.

4.2. Subprogrames

És difícil classificar en subprogrames les diferents intervencions públiques que es porten a terme en matèria de festes, atesa la gran interrelació que hi ha entre elles. Tot i així, a grans trets hi podem diferenciar tres subprogrames importants:

1. *Festes majors*. És, sens dubte, el subprograma més rellevant i el que rep més recursos econòmics i humans, com coincideixen a afirmar diversos membres del Gabinet Tècnic de Gestió Cultural de l'Ajuntament. Gràcies a aquest subprograma, els tarragonins, com a membres d'una mateixa comunitat, commemoren les festivitats de Sant Magí (19 d'agost) i de Santa Tecla (23 de setembre), els dos patrons de la ciutat. D'aquests dos esdeveniments, el segon és el que se celebra amb més cerimònia i el que ofereix un nombre més gran d'activitats per triar. D'aquí que la primera festa major s'anomeni la «Festa Major Petita», mentre que la segona sigui la «Festa Major Gran».

Aquest subprograma, que té l'objectiu fonamental de perpetuar el contingut patrimonial de la festa, vincular una oferta interessant d'espectacles i cultura i també constituir-se en punt de referència per projectar la ciutat, dura tot l'any. En qualsevol dels dos casos, en acabar-se les festes s'obre un nou cicle i abans de tres mesos ja se solen tenir contractats els grans espectacles, les orquestres de ball i les actuacions de cultura tradicional que intervindran en la festa major de l'any vinent.

Una de les característiques més interessants d'aquest subprograma és que es planifica i s'executa amb la col·laboració de les associacions festives de la ciutat.

A continuació s'indiquen alguns dels elements de programa de les festes de Santa Tecla que en determinen més significativament l'estructura (una primera part bàsicament lúdica i una segona part més tradicional i religiosa):

Quadre 51: Elements de programa de les festes majors de Santa Tecla

Dia	Activitat
20 de setembre: el retaule	Representació de la llegenda hagiogràfica de Santa Tecla.
21 de setembre: el pregó	Les campanes a la plaça de la Seu. El pregó i la «mascletada» a la plaça de la Font. L'«arrencada» festiva des de la plaça de la Font. El concert de gala a la plaça del Rei. El Ball de Gegants a la plaça de la Font. L'espectacle de dansa a la plaça de la Font. L'espectacle de teatre o música. La baixada de l'àguila des de la Part Alta. El ball necessari a la plaça del Rei.
22 de setembre: la vigília	L'entrada dels músics i els sonadors des del portal del Roser fins al carrer Major. El concert-vermut a la plaça de les Cols. La representació del Ball de Dames i Vells al carrer Major. Els preparatius de la cercavila de Santa Tecla des de la plaça de la Font. La cercavila de Santa Tecla a les escales de la catedral. La cercavila a la Rambla Nova. La primera actuació del Seguici Popular a la plaça, davant del palau municipal. L'«estracanada» als jardins i al Teatre-auditori del Camp de Mart. El concert de la banda a la plaça de Jacint Verdaguer.

(continua)

(continuació)

Del 22 de setembre al 23 de setembre: la matinada	Ball popular a la Rambla Nova. Revetlla popular a la plaça de la Font. Discoteca als jardins del Camp de Mart. Sessió golfà de cinema al Teatre-auditori del Camp de Mart. Les «matinades» des de la plaça de la Font.
23 de setembre: Santa Tecla	L'esmorzar a can Tòful. La «peonada» des de la Rambla Nova. L'anada a missa a les escales de la catedral. La missa a la catedral. Dames i Vells a la plaça de les Cols. La passada del Seguici per davant de l'Ajuntament. La representació del Ball de Sant Miquel i els Diables a la plaça de la Font. Castells, torres i pilars a la plaça de la Font. L'anada a la processó i la processó. L'entrada del braç de Santa Tecla a la plaça de la Seu. La baixada de les escales de la catedral. Els balls parlats a la plaça del Rei. La mort del dimoni a la plaça de la Font. El castell de focs a la platja del Miracle. Revetlla a la plaça de la Font i rock als jardins del Camp de Mart.
24 de setembre: la Mercè	Els castells i els pilars caminant cap a la plaça de les Cols, el carrer Major, la baixada de la Misericòrdia i la plaça de la Font. El cafè concert de gralla i altres instruments. El ball per als nens al passeig de les Palmeres. El ball de gralles al carrer de Méndez Núñez. Els preparatius del correfoc a la plaça de la Mitja Lluna i la participació activa com a corredors. El correfoc. La «carretillada» conjunta a la plaça del Mercat. La traca final.

Font: Elaboració pròpia

Com que les celebracions que es fan en memòria de Santa Tecla ja estan consolidades, als darrers anys s'està fent èmfasi especialment en la promoció de les festes de Sant Magí, que són més disperses perquè els ciutadans i les entitats s'hi involucren menys i els falta un referent lúdic important.²³

23. Les festes de Sant Magí han quedat relegades pel fet que s'escauen durant el mes d'agost, període de vacances per a molts tarragonins.

2. *Altres festes.* Aquest subprograma engloba aquells actes, normalment de procedència diversa, que tenen lloc cada any però que duren menys que les festes majors. Ens referim al Carnestoltes, la revetlla de Sant Joan (24 de juny), el Concurs de Castells de Foc, Sant Jordi (23 d'abril), la Diada de l'11 de setembre i la festa de cap d'any (31 de desembre). Ens interessa destacar-ne dos concretament.

D'una banda, el Carnestoltes, per dos motius. En primer lloc, per l'impuls que l'últim govern de CiU li ha donat. Tenint en compte que en el passat pràcticament no es feia cap activitat, ara es vol convertir el Carnestoltes de Tarragona en la festa més significativa de l'hivern (Claxon, 1999). En segon lloc, perquè s'adreça a un públic molt específic; concretament, als immigrants procedents d'altres zones d'Espanya que senten la necessitat de recuperar els seus costums. Es tracta d'un col·lectiu que viu normalment als barris perifèrics i que, per tant, s'organitza geogràficament. Així doncs, també en aquest cas, és possible comptar amb la col·laboració ciutadana, però cal tenir en compte que aproximadament el 80% de les associacions que hi participen són diferents de les que actuen en les festes majors.

Entre els elements de programa més curiosos que s'organitzen per Carnestoltes hi ha el concurs de cartells, el concurs de comparses i les exposicions sobre la festa.

El segon esdeveniment que volem destacar és el Concurs Internacional de Focs Artificials «Ciutat de Tarragona», que se celebra cada mes de juliol des de l'any 1990. Té com a objectiu principal convertir-se en un concurs de prestigi i així atreure visitants cap a Tarragona. S'han fet esforços importants per aconseguir que hi participin cada vegada més empreses pirotècniques, tant nacionals com internacionals, de les quals es valora prioritàriament la qualitat de les seves exhibicions. A més de rebre una compensació econòmica, l'empresa guanyadora és l'encarregada de preparar el castell de focs de les festes de Santa Tecla.

3. *Accions culturals i festives singulars.* Aquest subprograma es pot considerar, d'alguna manera, el que agrupa les festes de més contingut religiós, com ara la Cavalcada de Reis, la celebració del Corpus Christi i la Setmana Santa. Es tracta de cerimònies molt puntuals, de curta durada, raó per la qual no s'esmerça gaire temps a preparar-les. Pel que fa a la Setmana Santa, compta amb la contribució valuosa de l'Agrupació d'Associacions de Setmana Santa, que organitza la majoria dels actes que tenen lloc durant aquestes dates, particularment la processó del Sant Enterrament del Divendres Sant.

Hi ha, encara, d'altres festes, entre les quals destaquen la Setmana Medieval o les nombroses festes de barri, que no incloem en cap subprograma perquè l'Ajuntament de la ciutat només hi participa econòmicament. Així doncs, des de 1997 hi ha una associació anomenada Setmana Medieval de Tarragona, que s'encarrega d'organitzar les festes d'aquesta celebració.²⁴ Per la seva banda, les diverses associacions de veïns són les qui organitzen les festes pròpies dels seus barris, que tenen lloc durant tot l'estiu i que, en alguns casos, s'encavalquen les unes amb les altres.²⁵

4.3. *Infraestructures*

Si bé algunes de les actuacions que tenen lloc durant les diverses festes esmentades es fan al Teatre Metropol o al Teatre-auditori del Camp de Mart, les fitxes tècniques dels quals ja hem exposat en parlar del programa d'arts escèniques, l'autèntic espai de les festes és el *carrer*, on es congreguen tots els tarragonins. D'entre els diversos indrets de la ciutat, volem destacar els següents:

- *La plaça de la Font*. És l'epicentre de qualsevol celebració, especialment la de Santa Tecla. Per tant, és l'escenari dels inicis i dels finals de festa i s'hi esdevenen molts dels actes més importants. Per exemple, durant les festes del Carnaval, acull el sermó del Rei Carnestoltes, i per Santa Tecla es converteix en el marc on construeixen els pilars i els castells les colles castelleres i on comença la primera actuació del Seguici Popular. Ferreres (1989) afirma que la raó d'aquest protagonisme és fonamentalment política, ja que l'Ajuntament de la ciutat és en aquesta plaça.
- *La plaça de les Cols*. És un punt de referència de les festes. Queda unida a la plaça de la Seu per les escales que condueixen a la cate-

24. El seu objectiu és donar a conèixer als ciutadans els fets més remarcables de la història tarragonina dels segles XI al XIV.

25. Pel que fa a aquest últim tipus de celebració, és interessant destacar que l'any 1999, quan es va redactar aquest treball, l'Ajuntament va decidir atorgar la categoria de Festa Tradicional d'Interès Local a la millor festa de barri. El fullet que es va repartir a aquest efecte matisava alguns aspectes d'aquesta convocatòria: «Aquesta iniciativa [...] té com a objectiu el de distingir i reconèixer les manifestacions culturals d'un nucli de carrers o barris que estiguin molt arrelats a la ciutat [...] aquest reconeixement s'atorgarà cada cinc anys i la primera edició tindrà lloc durant l'estiu entre les festes dels barris que se celebrin abans de Sant Magí i de la Festa Major de Tarragona, per Santa Tecla. El motiu d'això és que aquests barris puguin prendre part activa en les festes de la ciutat».

dral i, per aquesta singularitat, s'ofereix com l'amfiteatre festiu de la ciutat actual (en què les escales fan de graderies, la qual cosa és fonamental en una població que s'ha caracteritzat per una manca notable d'infraestructures culturals). La façana de la catedral al fons, com a marc per a les representacions, és el colofó d'aquest autèntic teatre natural.

- *La plaça del Rei*. És un altre gran espai per a la dramaturgia, envoltat d'uns edificis incomparables: el pretori i el Museu Arqueològic, l'església de la Sang i l'església de la Trinitat.
- *La Rambla Nova*. És l'avinguda principal de la ciutat. És un eix vertebrador dels diversos carrers de Tarragona. Té com a teló de fons el mar Mediterrani, que es pot contemplar des de l'àmplia balconada del Mediterrani. Bertrán (1994) la descriu com el gran espai festiu històric consolidat: «És la incorporació de la nova manera de definir la festa [...], una festa més municipalitzada i amb aires de modernitat [...]. És la festa del passeig que permet de participar-hi, si cal, sense entrar-hi totalment. És també, però, l'espai per a tota la ciutat [...]».

D'altres llocs menys simbòlics també s'utilitzen durant les festes. Així, la catedral, a més d'espai de culte (les misses de les grans celebracions s'oficien allí), a vegades es converteix en un teatre més que acull espectacles de dansa, cant i música. A la Punta del Miracle, a la platja homònima, es fa el concurs de focs artificials. I espais com el passeig de les Palmeres, la plaça del Mercat o la plaça de Jacint Verdaguer acullen bandes de música, revetlles populars, concerts i, fins i tot, activitats gastronòmiques, entre d'altres esdeveniments.

4.4. Estructura organitzativa

Com ja hem indicat en parlar dels resultats de l'avaluació intermèdia del programa d'arts escèniques, el de festes populars comparteix la mateixa estructura organitzativa. Així doncs, ens remetem a la secció anterior per tot allò que fa referència a aquest epígraf, excepte la composició del punt estratègic, ja que ara hi trobem, a més del tinent d'alcalde de l'Àrea de Cultura, el conseller delegat de la Subàrea de Joventut i Festes.

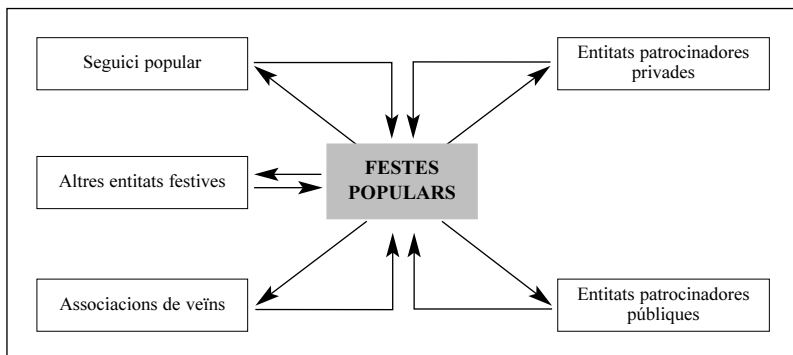
4.5. Actors

Novament ens hem de referir al que hem exposat a propòsit del programa d'arts escèniques respecte dels actors principals que formen part de l'Ajun-

tament de Tarragona. Només hi ha una diferència pel que fa a l'organigrama polític d'aquesta Administració local. Ja hem dit que el punt estratègic que gestiona el programa que ens ocupa està format per dues persones. La primera és el *tinent d'alcalde de l'Àrea de Cultura*, que alhora és responsable de la programació i del pressupost relacionat amb les festes, el qual, per raó de la magnitud d'aquest tipus d'actuacions públiques, delega en el *conseller delegat de la Subàrea de Joventut i Festes*. Així doncs, aquest exerceix els rols informatius de difusor i de portaveu, perquè és el nexa d'unió entre el nivell polític i el nivell tècnic i perquè assumeix la tasca de representació davant de la premsa, les entitats culturals i el públic tarragoní en general.

Com recull la figura següent, aquesta coincidència gairebé total entre els programes pel que fa referència als dissenyadors, els decisors i els executors no és tan habitual quan s'analitzen altres actors implicats que pertanyen a sistemes externs a la institució.

Figura 37: L'Àrea de Cultura com a sistema obert (programa de festes populars)

Font: Elaboració pròpia

Igual com passava amb el programa d'arts escèniques, la participació d'*organitzacions patrocinadores* és fonamental per al bon funcionament de les festes populars, sobretot si es té en compte que la majoria dels actes que es planifiquen són gratuïts. També aquí podem distingir dos tipus de finançament: el que prové de fonts privades i el que prové d'organismes públics. Pel que fa al primer, són moltes les entitats que hi contribueixen

amb una subvenció econòmica, però també hi ha empreses, normalment més petites, que fan aportacions en espècie (per exemple, cedint locals o acollint exposicions). No totes les empreses privades patrocinen totes les festes populars. Podríem parlar d'una certa especialització. Com a mostra, podem dir que l'empresa Pryca col·labora exclusivament en el Concurs Internacional de Focs Artificials, mentre que Coca-cola i Ruzafa participen en el Carnestoltes de la ciutat, i l'Associació d'Empreses Químiques de Tarragona fa possible la celebració de Santa Tecla.²⁶

Només una institució pública pren part habitualment en les festes de la localitat: la Diputació de Tarragona. La seva participació s'estableix a partir dels mateixos programes amb què col·labora en l'organització de les arts escèniques, com ja hem destacat a l'apartat anterior.

No obstant això, els veritables actors d'aquest programa són els que figuren a la part esquerra de la figura anterior. Els moviments associatius de la ciutat tenen un paper important en la determinació de l'èxit o el fracàs de les celebracions tarragonines. Hi distingim tres tipus d'organitzacions: les que formen part del *Seguici Popular*, amb un protagonisme especial durant les festes majors; les *associacions de veïns*, figura principal en les festes dels barris, i *altres entitats festives*, que actuen en altres ocasions.

Com explica la Comissió Assessora sobre el Seguici Popular (1991), «s'entén com a Seguici Popular de la ciutat de Tarragona aquells balls i entremesos que participen o participaven en les celebracions cíviques i/o religioses de la població, i que hom considera manifestacions de la cultura tradicional i popular». Tot i que ja als segles XIV i XV les confraries i els gremis havien començat a representar balls parlats,²⁷ no és fins al 1500 que aquestes actuacions es converteixen en un element fonamental de la festa de Santa Tecla.

Les associacions que actualment componen el Seguici Popular de Tarragona són el Ball de Valencians, el Ball de Diables, el Drac de Sant Roc, l'Àliga, el Ball de Serrallonga, la Mulassa, la Cucafera, el Ball de Bastons, el Ball de Cercolets, el Ball d'Espases, el Ball de Dames i Vells, el Ball de Gitanes, el Ball de Pastorets, el Ball de Turcs i Cavallets, el Ball de Patatuf, el Bou de Tarragona, el Cos de Bastoners de l'Esbart de

26. Cal destacar, a més, que les festes de la patrona de la ciutat no tenen un patrocini global sinó que cada organització es fa càrrec d'un acte o més.

27. En aquella època, cada gremi executava una dansa, feia ballar un element del bestiar popular o representava un entremès o un ball parlat. Així, per exemple, el gremi dels pescadors protagonitzava el Ball de Titans, els agricultors i bracers representaven el Ball parlat de Turcs i Cavallets o els mestres de cases o els paletes feien el Ball de Gitanes (Bertrán, 1994).

Santa Tecla, els Gegants Vells, el Lleó, els Nanos Nous, els Portadors de Nanos i la Víbria.

És interessant destacar la gran relació que existeix entre aquestes organitzacions. No és estrany, doncs, que una mateixa persona pertanyi simultàniament a dues entitats o més del Seguici. Per tant, podem dir que els seus components estan molt compromesos amb la celebració de les festes, la qual cosa és una garantia d'èxit. Per això, en el disseny i la planificació d'aquest programa (sobretot, pel que fa a l'organització d'esdeveniments de cultura popular i tradicional), l'Ajuntament de la ciutat compta amb el seu suport i assessorament.

La consolidació del Seguici Popular es va fer efectiva amb el Protocol del Seguici Popular de la ciutat de Tarragona, redactat l'any 1991. Es tracta d'un document que és conseqüència del manifest que van presentar els col·lectius del Seguici en què constataven la seva preocupació pel creixement de les agrupacions festives que hi havia a la ciutat (Bertrán, 1994). Juntament amb el Protocol, i amb una finalitat molt semblant, es crea la Comissió Assessora del Seguici Popular, integrada per polítics, tècnics de l'Ajuntament, estudiosos de la cultura popular i representants de les entitats del Seguici, que vetlla perquè els seus integrants segueixin els criteris de racionalitat de l'element, rigor en el projecte i qualitat artística.

No tot consisteix a concebre i a preparar les representacions que es faran durant les festes. Les organitzacions que integren el Seguici Popular també són executores i actuen per al públic de Tarragona durant les diverses celebracions. Formen part del programa festiu i, sense elles, l'element tradicional de la festa no existiria. Aquesta és, doncs, l'altra raó de la seva importància.

També en el cas de les associacions de veïns²⁸ podem esmentar dos motius que les fan protagonistes en les intervencions relacionades amb les festes populars. En primer lloc, algunes d'aquestes associacions han pres la iniciativa per a la recuperació d'elements festius tradicionals, alguns dels quals formen part del Seguici Popular. Així, per exemple, l'any 1984 el carrer de la Merceria recupera una parella de gegants que estaven abandonats al campanar de la ciutat des de la Segona República. A partir d'aleshores, altres barris, com el del Cós del Bou, Torreforta, el Serrallo, el Miracle o Sant Pere i Sant Pau emprenen accions semblants. Per la seva banda, el barri del Port recupera la Cucafera i crea la Cobla de Ministres de Tarragona per acompanyar els seus balls. L'any 1992, el barri de Sant

28. A Tarragona hi ha 41 associacions de veïns, una junta veïnal i una federació d'associacions de veïns.

Pere i Sant Pau incorpora al Seguici el Bou de Tarragona. Finalment, dues de les introduccions més recents han estat a càrrec del Serrallo (la Víbria) i de l'associació de veïns Verge del Carme (el Lleó).

En segon lloc, les associacions de veïns són les responsables de celebrar la majoria de les festes de barri. Aquestes entitats s'impliquen totalment en l'organització de tots els actes, per a la qual cosa només compten amb uns pressupostos molt ajustats i persones voluntàries.

L'últim conjunt d'organitzacions al qual hem de fer referència aplega diversos tipus d'entitats que tenen un paper interpretatiu bàsic en les festes de la ciutat, especialment durant les de Santa Tecla i Sant Magí, però també en la celebració d'altres esdeveniments. S'inclouen dins aquest grup, principalment, els balls de diables,²⁹ les colles castelleres,³⁰ els grups de grallers,³¹ les associacions de gegants i capgrossos (gegants i nans), les agrupacions sardanistes i els esbarts dansaires.³²

4.6. *Indicadors*

L'elaboració dels indicadors del programa va ser més difícil en aquest cas que en la resta de programes, atesa la diversitat de festes populars que aquesta intervenció pública recull i tenint en compte que falten dades, especialment per mesurar-ne la participació.³³ Tot i així, considerem que tenim prou informació per poder avançar algunes conclusions.

4.6.1. Indicadors de recursos

Tenint en compte que, com ja hem dit, al pressupost els programes d'arts escèniques i de festes populars tenen una assignació conjunta, a la taula següent es pot observar l'evolució del primer indicador de recursos:

29. Tenen un paper fonamental durant el Carnestoltes.

30. Tarragona disposa de quatre colles: els Xiquets de Tarragona, els Xiquets del Serrallo, la Colla Jove dels Xiquets de Tarragona i la Colla Castellera de Sant Pere i Sant Pau.

31. A Tarragona hi ha nou grups de grallers: els Grallers del Molnàs, els Grallers «Els Bordons», els Grallers «Els Clarets», els Grallers del Miracle, els Grallers «Tocaferro de Tarragona», el Grup de Grallers de l'Alfàbrega, els Grallers de la Brufaganya, els Grallers «Els Quatre Garrofers» i «Pelacanyes», i els Grallers de Tarragona. Normalment actuen acompanyant el Seguici Popular o les colles castelleres.

32. Entre els quals destaquen l'Esbart de Santa Tecla i l'Esbart Dansaire de Tarragona, ambdós responsables de la representació d'alguns dels balls parlats del Seguici.

33. Com que la majoria d'actes tenen lloc al carrer, és pràcticament impossible fer un control de l'assistència ciutadana.

Quadre 52: Distribució de la despesa destinada al programa de festes populars, 1993-1997 (en ptes.)

	1993	1994	1995	1996	1997
Lloguer de maquinària	2.800.000	3.010.000	3.160.000		
Despeses de festes	25.000.000	24.900.000	50.000.000	115.653.656	50.318.613
Aportació Patronat de Castells	7.577.000	8.000.000	5.000.000		
Manteniment de carrosses			300.000	300.000	300.000
Adquisició material de cultura popular				3.000.000	
Total	35.377.000	35.910.000	58.460.000	118.953.656	50.618.613

Font: Elaboració pròpia

El pressupost destinat a les festes de la ciutat s'incrementa de manera espectacular sobretot a partir de l'any 1995 (el 38,57% de 1995 a 1996 i el 50,85% de 1996 a 1997).

De totes les partides, destaca la de Despeses de Festes pel fet que té una quantitat més important. El quadre adjunt no recull les aportacions que es fan al Patronat de Castells el 1996 i el 1997, perquè en aquests anys aquest concepte queda englobat dins la partida de subvencions a entitats culturals, la qual cosa no ens en permet distingir els diferents imports.

En definitiva, l'augment progressiu de les assignacions econòmiques (excepte a l'últim any considerat), deixa constància de la importància que aquest programa va adquirint amb el temps, per bé que l'evolució de les diverses festes tarragonines és desigual i que en un primer moment es prioritzen les celebracions en honor a Santa Tecla, mentre que més recentment es comencen a desenvolupar les festes majors de Sant Magí i altres esdeveniments que satisfacin les necessitats culturals i festives de tota la població.

4.6.2. Indicadors d'activitat

El primer indicador que donem amb relació a l'oferta fa referència al *nombre de festes* d'entitat que s'organitzen a la ciutat de Tarragona. Des de 1993, primer any del nostre estudi, fins ara, el nombre de celebracions no ha canviat, encara que sí que ho ha fet el seu contingut, com ja hem explicat anteriorment.

Quadre 53: Les festes populars a Tarragona

Festa	Data	Observacions
Cavalcada de Reis	5 de gener	Els Reis d'Orient arriben cada any amb vaixell a l'Escala Reial del Moll de Costa i des d'allí inicien el seu recorregut pels carrers de la ciutat amb un ampli conjunt de carrosses i figurants.
Carnestoltes	Febrer-març	El Carnestoltes tarragoní respon a la tipologia dels carnivals urbans nascuts al segle XIX i hi participen molt activament associacions dels barris perifèrics de la ciutat. L'acte més multitudinari (i un dels més importants de Catalunya) és el de la Rua del Dissabte.
Setmana Santa	Març-abril	Se centra en la Processó del Sant Enterrament del Divendres Sant, una de les més completes que existeixen, raó per la qual ha estat declarada Festa d'Interès Nacional per la Generalitat de Catalunya.
Sant Jordi	23 d'abril	En la festa del patró de Catalunya, la Rambla de Tarragona s'omple de parades de llibres i roses, que estan acompanyades per actuacions teatrals, musicals i infantils. Aquesta celebració marca l'inici de la temporada castellera.
Sant Joan	Nit del 23 al 24 de juny	Festa de petards, fogueres, coques dolces, moscatell i cava on el Ball de Diables, el Drac, el Bou i la Víbria són els protagonistes.
Festes de barris	Juny-octubre	Són festes d'estiu. Destaquen les següents: <ul style="list-style-type: none">– Icomar: de l'1 al 3 de juny.– Monestir de Poblet: de l'1 al 3 de juny.– La Granja: del 10 al 12 de juny.– Torreforta: del 2 al 5 de juny i del 17 al 19 de juny.– Sant Pere i Sant Pau: del 17 al 29 de juny i del 9 al 11 de setembre.– Muntanyeta de Sant Pere: del 23 al 24 de juny.– Torrenova: del 23 al 26 de juny.– El Serrallo: del 28 al 30 de juny.– Parc Riuclar: de l'1 al 3 de juliol i del 29 al 31 de juliol.– La Floresta: del 8 al 10 de juliol.– Pin i Soler: del 12 al 14 de juliol.– Sector Nord: del 15 al 17 de juliol.– Verge del Carme: del 15 al 17 de juliol.– Campclar: del 15 al 17 de juliol.– M. Cristina i Hernández Sanahuja: del 19 al 21 de juliol.

(continua)

(continuació)

		<ul style="list-style-type: none">– Riuclar: del 20 al 24 de juliol.– Sant Salvador: de l'1 al 7 d'agost.– Ferran: del 12 al 15 d'agost.– Bonavista: del 12 al 15 d'agost.– Cós del Bou: del 14 al 17 d'agost.– La Canonja: del 15 al 17 d'agost.– Residència Palau: del 2 al 4 de setembre.– Miracle: del 2 al 4 de setembre.– Barri del Port: del 4 al 7 de setembre.– Carrer de Goya: del 9 a l'11 de setembre.– Carrer de la Merceria: del 26 de setembre al 2 d'octubre.– El Pilar-Eixample: de l'11 al 12 d'octubre.
Concurs de focs artificials	Primera setmana de juliol	És un dels concursos més importants del país. Per primera vegada, l'any 1999 va durar sis dies.
Sant Magí	19 d'agost	És la «festa major petita» de la ciutat, que se celebra durant quatre o cinc dies.
Diada Nacional de Catalunya	11 de setembre	La Diada és la constatació de les reivindicacions del poble català en actes institucionals i polítics.
Santa Tecla	23 de setembre	Durant gairebé deu dies, Tarragona celebra la seva festa més important, l'origen de la qual es remunta a l'any 1321 quan arriba a la ciutat la relíquia del braç de la Patrona. L'any 1996 la Generalitat de Catalunya la va declarar Festa d'Interès Nacional.
Festa de Cap d'Any	31 de desembre	El calendari festiu anual conclou amb la celebració del cap d'any a la plaça de la Font. Es tracta de l'esdeveniment més recent que ha organitzat l'Ajuntament de Tarragona.

Font: Elaboració pròpia

Podem concloure que l'oferta d'activitats festives és àmplia i variada. D'una banda, pràcticament cada mes de l'any el tarragoní té l'oportunitat de participar en alguna celebració promoguda per l'Ajuntament de la ciutat. Els mesos d'estiu estan especialment plens i comencen amb la nit de Sant Joan i acaben amb les festes majors de Santa Tecla. D'altra banda, cada festa té personalitat pròpia i els actes que s'organitzen en diferents dates són diferents, cosa que contribueix a conformar programacions heterogènies i suggestives.

Finalment, hem de tenir en compte que dues de les festivitats que s'organitzen a Tarragona han estat declarades Festes d'Interès Nacional per la Generalitat de Catalunya. Per tant, no tan sols hem de ponderar la quanti-

tat i la diversitat de les celebracions, sinó que podem completar aquesta primera anàlisi parcial dient que aquestes són tot un èxit pel que fa a la qualitat. Efectivament, Tarragona és l'únic municipi català que ha estat guardonat amb dues distincions d'aquesta categoria.³⁴

Per tal de conèixer el *nombre* i el *tipus d'activitats* relacionades amb el programa de festes populars, que també ens aporta informació sobre el grau d'activitat, ens hem de referir a les memòries de gestió municipal de l'Ajuntament de Tarragona, tal com hem fet a les seccions dedicades a l'anàlisi de les arts escèniques i del patrimoni històric romà. Així doncs:

1. L'any 1993 destaca per: 1) la tramitació de l'expedient corresponent al Concurs de Castells de Focs Artificials «Ciutat de Tarragona»; 2) la tramitació dels expedients per a l'organització de les festes de Carnestoltes, Sant Jordi, Corpus, Sant Joan, Sant Magí, Santa Tecla i la Diada de l'Onze de Setembre; 3) la publicació del volum 8 de la col·lecció «Quaderns de la Festa Major»; 4) la celebració de vint-i-tres sessions de la Comissió Informativa de l'Àrea de Cultura; 5) la celebració de nou sessions de la Comissió Organitzadora de la Cavalcada de Reis, i 6) la celebració de sis sessions del Patronat Municipal de Castells.

2. L'any 1994, es va fer la gestió administrativa dels expedients corresponents a:

- Convocatòries de concursos: el V Concurs de Castells de Focs Artificials «Ciutat de Tarragona».
- Convocatòries de suport a la creació: el Premi «La Tecla» (concurs de recerca sobre les festes de Santa Tecla, adreçat a estudiants de secundària), el Concurs de Cartells de Carnestoltes i el Concurs de Comparses i Mascarades de Carnestoltes.
- Convenis signats durant l'any 1994: amb l'Agrupació d'Associacions de la Setmana Santa.
- Publicacions i edicions: el volum 9 de la col·lecció «Quaderns de la Festa Major» (*Ball de Pastorets*).
- Exposicions: «I Trobada de Germanor Part Alta-Serrallo», «Concurs de Cartells del XV Concurs de Castells», «Espanya. Festes i Ritus», «El *chartreuse* de Tarragona. Un licor popular viu».
- Patronats i comissions: la Comissió Informativa de l'Àrea de Cultura (18 sessions), el Patronat Municipal de Castells (18 sessions,

34. Fins a l'octubre de 1999, s'han declarat d'interès nacional 22 festes tradicionals.

9 de les quals van correspondre a la Comissió Organitzadora del XV Concurs de Castells, la Comissió Organitzadora de la Cavalcada de Reis (7 sessions) i la Comissió Assessora del Seguici Popular de Tarragona (5 sessions).

- Organització de festes: el Carnestoltes, Sant Jordi, el Corpus, Sant Joan, Sant Roc (mostra de gegants centenaris), Sant Magí, Santa Tecla i la Diada de l'Onze de Setembre.
- Seguici Popular: confecció del nou vestuari i de les perruques dels Gegants Vells, confecció dels nous vestits i de les perruques dels «negritos».

3. L'any 1995, d'entre tots els expedients tramitats, els relacionats amb les festes populars van ser:

- Convocatòries de concursos: el VI Concurs de Castells de Focs Artificials «Ciutat de Tarragona».
- Convocatòries de suport a la creació: el Premi «La Tecla», el Concurs de Cartells de Carnestoltes, el Concurs de Comparses i les Mascarades de Carnestoltes.
- Publicacions i edicions: el volum 10 de la col·lecció «Quaderns de la Festa Major» (*Els cartells de les festes de Santa Tecla*) i el llibre *El Bien y el Mal en la tradición festiva española*.
- Exposicions: «Cloenda de la I Trobada de Germanor Part Alta-Serrallo», «Exposició sobre el fet casteller amb motiu del 25è aniversari de la Colla Xiquets de Tarragona», «Les Tecles de la Festa», «Festes Populars Tarragonines», «El Bien y el Mal en la tradición festiva española».
- Patronats i comissions: la Comissió Informativa de l'Àrea de Cultura (17 sessions), el Patronat Municipal de Castells (6 sessions), la Comissió Organitzadora de la Cavalcada de Reis (5 sessions) i la Comissió Assessora del Seguici Popular de Tarragona (6 sessions).
- Organització de festes: el Carnestoltes, Sant Jordi, el Corpus, Sant Joan, Sant Magí, Santa Tecla i la Diada de l'Onze de Setembre.
- Seguici Popular: Confecció del nou escut del gegant de la ciutat, col·laboració en la confecció del nou vestuari dels aguilers, col·laboració en la confecció del nou vestuari dels dragoners.

4. L'any 1996 es van tramitar els expedients següents:

- Convocatòries de concursos: el VII Concurs de Castells de Focs Artificials «Ciutat de Tarragona» i el XVI Concurs de Castells.

- Convocatòries de suport a la creació: el Concurs de Cartells de Carnestoltes i el Concurs de Comparses i Mascarades de Carnestoltes.
- Convenis signats durant l'any 1996: amb la Coordinadora Sardanista i amb el Ball de Bastons de Tarragona.
- Publicacions i edicions: el volum 11 de la col·lecció «Quaderns de la Festa Major» (*El Ball del Patatuf: la pervivència d'una dansa*).
- Exposicions: «Cartells participants en el XVI Concurs de Castells 1996», «Fototecla'96. Ball de Diables», «Imatges castelleres», «Cartells participants en el Concurs de Cartells de Carnaval 1996».
- Patronats i comissions: la Comissió Informativa de l'Àrea de Cultura (15 sessions), el Patronat Municipal de Castells (10 sessions), col·laboració en la convocatòria del concurs de cartells per al Concurs de Castells, col·laboració en l'organització del XVI Concurs de Castells, la Comissió Organitzadora de la Cavalcada de Reis (1 sessió), la Comissió Assessora del Seguici Popular de Tarragona (8 sessions) i l'Assemblea General del Seguici Popular de Tarragona (4 sessions).
- Organització de festes: el Carnestoltes, Sant Jordi, el Corpus, Sant Joan, Sant Magí, Santa Tecla i la Diada de l'Onze de Setembre.
- Seguici Popular: confecció d'una nova espasa per al gegant de la ciutat i de dos vestits nous per als uixers de gala.

5. L'any 1997, el Departament de Cultura, Joventut, Esports i Festes va gestionar els expedients següents:

- Convocatòries de concursos: el VIII Concurs Internacional de Castells de Focs Artificials «Ciutat de Tarragona».
- Convocatòries de suport a la creació: el Concurs de Cartells de Carnestoltes i el Concurs de Comparses i Mascarades de Carnestoltes.
- Convenis signats durant l'any 1997: amb la Colla Jove dels Xiquets de Tarragona i amb l'Agrupació de Portadors de Nanos.
- Publicacions i edicions: el volum 12 de la col·lecció «Quaderns de la Festa Major» (*El Ball de Valencians: de la dansa a les torres*).
- Patronats i comissions: la Comissió Informativa de l'Àrea de Cultura (15 sessions), el Patronat Municipal de Castells (7 sessions), col·laboració en la convocatòria del concurs de cartells per al Concurs de Castells, col·laboració en l'organització del XVI Concurs de Castells, la Comissió Organitzadora de la Cavalcada de Reis (6 sessions), la Comissió Assessora del Seguici Popular de Tarragona (8 sessions) i l'Assemblea General del Seguici Popular de Tarragona (5 sessions).
- Organització de festes: el Carnestoltes, Sant Jordi, el Corpus, Sant Joan, Sant Magí, Santa Tecla i la Diada de l'Onze de Setembre.

- Seguici Popular: renovació del Drac de Sant Roc i reparació del Bou de la ciutat.
 - Acció ciutadana: adequació del local dels Gegants Vells situat al número 23 del carrer Cós del Bou; delegació municipal per acompanyar els Gegants Vells a les festes de Tarascó (Occitània, França); organització dels cursos d'instruments tradicionals, juntament amb l'Aula de Música Tradicional del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya; coordinació de l'enregistrament del programa especial «Nexes» per Sant Jordi, amb la participació del Ball de Diables i del Drac; cessió de dos capgrossos negres per a l'exposició «Art al voltant del canvi de segle» del Museu d'Art Modern; coordinació de l'enregistrament de l'especial del Canal 33 sobre el Dimarts de Carnestoltes.
6. Finalment, l'any 1998 es van tramitar els expedients següents:
- Convocatòries de concursos: el IX Concurs Internacional de Focs Artificials «Ciutat de Tarragona» i el XVII Concurs de Castells.
 - Convocatòries de suport a la creació: el Concurs de Cartells de Carnestoltes i el Concurs de Comparses i Mascarades de Carnestoltes.
 - Convenis signats durant l'any 1998: amb l'Agrupació de Portadors de Nanos, amb la Coordinadora Sardanista, amb l'Esbart Santa Tecla, amb l'Agrupació d'Associacions de Setmana Santa i amb el Ball de Bastons de Tarragona.
 - Publicacions i edicions: el volum 13 de la col·lecció «Quaderns de la Festa Major» (*Consuetud de les tonades de Santa Tecla*) i l'edició del vídeo «Santa Tecla, les Festes de Tarragona».
 - Exposicions: «Festival Interbarris» (exposició de manualitats presentades en el marc de les seves activitats), «Exposició de l'Agrupació de Portadors de Nanos Vells».
 - Patronats i comissions: la Comissió Informativa de l'Àrea de Cultura (15 sessions), el Patronat Municipal de Castells (11 sessions), la Comissió Organitzadora de la Cavalcada de Reis (6 sessions), la Comissió Assessora del Seguici Popular de Tarragona (8 sessions) i l'Assemblea General del Seguici Popular de Tarragona (2 sessions).
 - Organització de festes: el Carnestoltes, Sant Jordi, el Corpus, Sant Joan, Sant Magí, Santa Tecla i la Diada de l'Onze de Setembre.
 - Seguici Popular: coordinació i suport per al desplaçament del Ball de Diables, els Gegants, els Moros, la banda Unió Musical i els Pelacanyes-Grallers de Tarragona al Festival d'Avinyó (França); coordinació i suport per al desplaçament dels Gegants Vells i dels

Pelacanyes-Grallers de Tarragona a la ciutat de Mataró; suport per al desplaçament del Ball de Diables al Festival Internacional de Teatre i Música Medieval de Camerino (Itàlia); coordinació tècnica per al desplaçament del Seguici Popular al Festival de Teatre i Música Medieval d'Elx; cessió dels Gegants Vells, els Nanos i el Lleó a l'exposició «Goliat», organitzada per la Generalitat de Catalunya; cessió dels «Negritos» a l'exposició sobre el centenari del 1898, organitzada per la Generalitat de Catalunya.

- Accions i actes singulars: participació en la Comissió, creada per la Generalitat a instància del Parlament de Catalunya, per a la redacció del reglament sobre els grups de foc que actuen en les festes tradicionals.

Tota aquesta informació ens mostra que el programa de festes populars està en una situació estable i que any rere any ofereix el mateix tipus d'actes en les diferents celebracions. Volem creure que això és degut a l'èxit d'aquests esdeveniments, però no podem arribar a aquesta conclusió sense conèixer abans l'opinió de les diverses entitats i dels ciutadans tarragonins, opinió que exposarem al capítol següent. De moment, cal dir que:

- El Concurs Internacional de Focs Artificials, el Concurs de Cartells de Carnestoltes, el Concurs de Comparses i Mascarades de Carnestoltes i el Concurs de Castells (que es fa cada dos anys) són cites obligatòries per a la població de la ciutat.
- Cada any, coincidint normalment amb Santa Tecla, es publica un llibret divulgatiu sobre la «Festa Major Gran».
- Periòdicament, l'Ajuntament concedeix a les organitzacions festives que integren el Seguici Popular diferents tipus d'ajuda per tal de promocionar-les.
- Només als dos últims anys, hem observat una diversificació de les activitats relacionades amb el programa que estem analitzant, amb la tramitació de dos grups d'expedients nous: els relacionats amb l'acció ciutadana i els relacionats amb actes i accions singulars. En qualsevol cas, de totes aquestes col·laboracions, creiem que és important esmentar el paper que fa l'Ajuntament en tasques d'assessorament, perquè pot ser indicatiu de la bona reputació que tenen les festes de Tarragona.

Per completar aquesta secció sobre els indicadors d'activitat a partir dels fullets que vam poder recopilar d'alguns anys, hem elaborat quatre

taules (parcials, que només inclouen dades d'algunes de les festes descrites), en les quals s'observa l'*evolució del nombre* i *del tipus d'actes* que tenen lloc durant aquestes festes.

Quadre 54: Durada del Concurs Internacional de Focs Artificials «Ciutat de Tarragona», 1990-1999

Any	Dies	Participants
1990	3	Pirotècnia Costa Blanca (Villena, Alacant) Pirotècnia Antonio Caballer (Montcada, València) Pirotècnia Arnal (Montcada, València)
1991	3	Pirotècnia Antonio Caballer (Montcada, València) Pirotecnia La Gallega (Caldelas de Tuy-Baldranes, Pontevedra) Pirotècnia Úbeda (La Font d'en Carròs, València)
1992	3	Pirotècnia Úbeda (La Font d'en Carròs, València) Pirotècnia Catalana (Vimbodí, Tarragona) Pirotècnia Antonio Caballer (Montcada, València)
1993	3	Pirotècnia Ricardo Caballer (Godella, València) Pirotècnia Brunchú Hnos. (Godella, València) Pirotècnia Úbeda (La Font d'en Carròs, València)
1994	3	Pirotècnia Turís (Turís, València) Pirotècnia Ricardo Caballer (Godella, València) Pains Fireworks (Wiltshire, Regne Unit)
1995	3	Pirotècnia Ricardo Caballer (Godella, València) Indústria Pirotècnica Francesco Pagà (Ottaviano, Nàpols, Itàlia) Pirotècnia Catalana (Vimbodí, Tarragona)
1996	3	Pirotècnia Vicente Caballer (Godella, València) Pirotècnia Torís (Torís, València) Indústria Pirotècnica Francesco Pagà (Ottaviano, Nàpols, Itàlia)
1997	3	Fouchi Artificiali Martarello (Arqua Palesine, Rovigo, Itàlia) Pirotècnia Igual (Barcelona) Pirotècnia Brunchú Hnos. (Godella, València)
1998	4	Lidu Fireworks (Nanchang, província de Jiangxi, Xina) Piroteknia Astondoja (Euskadi) Pirotècnia Peñarroja (València) Pirotecnia Minhota (Portugal)
1999	6	Fouchi Artificiali Martarello (Arqua Palesine, Rovigo, Itàlia) Pirotècnia Catalana (Vimbodí, Tarragona) Indústria Pirotècnica Francesco Pagà (Ottaviano, Nàpols, Itàlia) Pirotècnia Ricardo Caballer (Godella, València) Lidu Fireworks (Nanchang, província de Jiangxi, Xina) Pirotècnia Antonio Caballer (Montcada, València)

Font: Elaboració pròpia

Observant aquestes dades, corroborarem novament el paper principal que ha adquirit aquest concurs entre les festes de la ciutat. Se l'ha volgut situar entre els grans concursos de focs artificials d'Espanya i per això s'ha fet que tingués una durada de sis dies i que hi poguessin participar empreses internacionals. Els dos requisits s'han complert finalment l'any 1999. (De fet, el 1994 és el primer any en què hi concursa una empresa estrangera; tanmateix, fins a l'any 1998 es manté estable el nombre de dies).³⁵

Pel que fa al Carnestoltes, podem considerar quatre variables en la nostra anàlisi: el nombre de dies de celebració, el nombre d'activitats organitzades, el nombre d'exposicions i els premis que s'atorguen en el Concurs de Comparses i Mascarades. La taula següent en mostra els resultats:

Quadre 55: Indicadors d'activitat per a les festes de Carnestoltes, 1996-1999

Any	Durada	Activitats	Exposicions	Premis
1996	8 dies	32	2	Primer i segon premis, i premi «Disfressa d'Or».
1997	8 dies	29	2	Primer i segon premis, premi «Disfressa d'Or» i 15 premis a la qualitat.
1998	9 dies	37	3	Primer i segon premis, premi «Disfressa d'Or», 15 premis a la qualitat, premi honorífic «Comparsa Constant 1998», premi honorífic «Participació 1998» i premi honorífic «Anècdota 1998».
1999	9 dies	47	3	Primer i segon premis, premi «Disfressa d'Or», 15 premis a la qualitat, premi «Carrossa d'Or», premi honorífic «Comparsa Constant 1998», premi honorífic «Participació 1998», premi honorífic «Anècdota 1998» i premi a la millor coreografia de la Rua de Lluïment del diumenge.

Font: Elaboració pròpia

35. El 1999 és una data simbòlica. És un any especial en el qual es commemora el desè aniversari d'aquest concurs; per celebrar-ho, es convoca les pirotècnies guanyadores en edicions anteriors, la qual cosa fa que aquest certamen sigui anomenat el del «Campió de Campions».

Novament ratifiquem amb fets objectius les paraules del conseller delegat de Joventut i Festes, Carles Sala. Les dades del quadre ens permeten confirmar la idea que es vol transformar el Carnestoltes en la festa més important de l'hivern tarragoní. De tot això es desprenen tres detalls fonamentals. En primer lloc, sense que calgui allargar significativament la durada de la festa, el nombre d'activitats organitzades es dispara i fa que la població de la localitat pugui triar entre un nombre més gran d'opcions. En segon lloc, la quantitat de premis que s'atorguen en el Concurs de Comparses i Mascarades és indicativa de la participació ciutadana (tot i que no en disposem de dades exactes) i alhora un factor de motivació. Finalment, com ja hem dit, la promoció d'aquestes festes s'esdevé sobretot als darrers anys.

Finalment, pel que fa a les festes majors, que són les celebracions que apleguen un nombre més gran de persones, els dos quadres següents n'indiquen no tan sols la durada i el nombre total d'activitats que organitzen, sinó també els tipus d'activitats que ofereixen.

Quadre 56: Indicadors d'activitat per a les festes de Sant Magí, 1996-1999

Any	Durada	Total d'activitats	Tipus d'activitats
1995	7 dies (2 d'actes previs)	52	Activitats lúdiques: 23 Activitats tradicionals: 15 Activitats esportives: 5 Activitats religioses: 9
1996	n.d.	n.d.	n.d.
1997	n.d.	n.d.	n.d.
1998	7 dies	64	Activitats lúdiques: 35 Activitats tradicionals: 15 Activitats esportives: 3 Activitats religioses: 11
1999	6 dies	64	Activitats lúdiques: 33 Activitats tradicionals: 12 Activitats esportives: 10 Activitats religioses: 9

Font: Elaboració pròpia

En general, si bé s'observa una disminució en el nombre de dies, el nombre d'activitats va creixent des del 1995 fins al 1998 i a l'últim any s'es-

tabilitza. Així mateix, sembla que el tipus d'actes que s'organitzen es va equilibrant, ja que, per exemple, en l'últim període considerat es fan més esdeveniments esportius, que eren escassos als primers anys. Tot amb tot, i tenint en compte que ens manca un punt de referència en aquest sentit, el protagonista indiscutible de les festes de Sant Magí és l'element lúdic.

Quadre 57: Indicadors d'activitat per a les festes de Santa Tecla, 1996-1999

Any	Durada	Total d'activitats	Tipus d'activitats
1996	11 dies	216	Activitats lúdiques: 121 Activitats tradicionals: 59 Activitats esportives: 26 Activitats religioses: 8 Altres activitats: 2 ³⁶
1997	10 dies	217	Activitats lúdiques: 126 Activitats tradicionals: 61 Activitats esportives: 23 Activitats religioses: 6 Altres activitats: 1
1998	10 dies	222	Activitats lúdiques: 126 Activitats tradicionals: 66 Activitats esportives: 23 Activitats religioses: 6 Altres activitats: 1
1999	10 dies	255	Activitats lúdiques: 148 Activitats tradicionals: 75 Activitats esportives: 28 Activitats religioses: 4

Font: Elaboració pròpia

Per poder avaluar aquestes xifres, cal fer una consideració prèvia. El 1979, any en què es va celebrar la primera Festa Major de Tarragona de l'etapa democràtica, Santa Tecla va durar 3 dies, al llarg dels quals es van organitzar 31 actes en total. Deu anys més tard, la festa es va allargar a 10

36. Per exemple, la inauguració de la Secció de Radiologia de l'Hospital de Santa Tecla o les distincions atorgades a la Corporació Municipal.

dies, durant els quals la població de la ciutat va tenir ocasió d'assistir a 104 actes. Si analitzem ara les dades de la taula anterior, observem que només sis anys més tard, amb el mateix nombre de dies de celebració, el nombre d'activitats ha augmentat un 100%. A més, aquesta xifra continua creixent amb el temps, si bé de manera no tan espectacular.

Pel que fa al tipus d'activitats, les lúdiques (concerts, exposicions, revetlles, focs artificials, obres de teatre o sessions de cinema, per exemple) són les que ocupen la major part de la programació. Tanmateix, els quadres tradicionals (sardanes, concerts de grallers, actuacions de colles castelleres o representacions dels components del Seguici Popular) cada vegada van tenint més importància, la qual cosa posa de manifest la prioritat que s'atorga a la identitat que al principi de la secció esmentàvem com un objectiu per a aquest programa.

Finalment, la informació que hem presentat ens permet entendre per què les festes majors de Sant Magí i Santa Tecla són anomenades «Festa Major Petita» i «Festa Major Gran», respectivament. Certament les celebracions amb motiu de Santa Tecla duren més i ofereixen als tarragonins un ventall molt més ampli per triar.

4.6.3. Indicadors de participació

Com ja hem dit anteriorment, els carrers de la ciutat són els autèntics escenaris de les festes de Tarragona, cosa que dificulta avaluar el públic que assisteix a les distintes actuacions. Només disposem d'informació pertinent de les celebracions de Santa Tecla que tenen lloc al Teatre Metropol o al Teatre-auditori del Camp de Mart. Són les dades que exposem a continuació:

Quadre 58: Nombre d'assistents quant al subprograma de festes majors de Santa Tecla, 1995-1998

Any	Capacitat	Assistents de pagament	Assistents convidats	Total d'assistents
1995	9.162	8.959	203	9.162
1996	5.582	4.981	352	5.333
1997	7.668	3.651	137	3.788
1998	3.844	3.653	184	3.837

Font: Elaboració pròpia

Volem destacar dos aspectes d'aquest quadre. D'una banda, cada any s'ofereixen menys espectacles considerats «teatral». En podem deduir dues raons a partir del que hem comentat amb els diferents actors del programa de festes populars. En primer lloc, la consolidació del subprograma d'arts escèniques en relació amb la programació estable fa que no calgui organitzar tantes representacions durant les festes de Santa Tecla perquè ja se'n fan en un nombre adequat durant l'any. En segon lloc, això no implica que es deixin de fer representacions. Al contrari, el que succeeix és que aquestes funcions s'han traslladat a d'altres escenaris públics, més idonis per a esdeveniments populars, com ara la plaça del Rei o la de les Cols.

D'altra banda, ens interessa calcular la ràtio entre el nombre total d'assistents i la capacitat del teatre per tal d'analitzar l'evolució de la participació ciutadana. Així, l'any 1995 va ser del 100%; el 1996, del 95,54%; el 1997, del 49,40%, i el 1998, del 99,82%. En general, es tracta d'un percentatge molt elevat i estable, excepte en el tercer període considerat. Tenint en compte les altres dades, creiem que aquesta desviació és deguda al tipus d'espectacle que s'ofereix³⁷ i no a l'ànim de la població.

5. Conclusions

Tot i que al final de cada secció ja hem avançat algunes de les conclusions més interessants sobre la implantació dels programes, considerem convenient cloure la segona part d'aquest capítol tercer amb un resum de tots els aspectes que ens semblen més rellevants.

- Atenent els *objectius* dels diferents programes, que són, en síntesi, dinamitzar culturalment la ciutat, aconseguir sentiments d'identitat i pertinença i atreure visitants potencials, Tarragona té les condicions *climàtiques*, *històriques* i *socioeconòmiques* adequades per assolir-los. Si la situació de la ciutat és favorable, hi ha més possibilitats d'èxit en la implantació dels programes culturals, com succeeix en el nostre cas. El fet que una gran part de la població sigui immigrant fa que se celebren més festes populars; la durada de la temporada estival permet organitzar molts més actes a les nits en les festes de Santa Tecla; el clima atreu turistes a Tarragona i potencia les visites als recintes del Museu d'Història. Tot això és,

37. L'actuació en qüestió, per a la qual es van posar 5.881 entrades a la venda, va ser la *Pasión Gitana 2: Deseo*, a càrrec de Joaquín Cortés.

tan sols, un petit exemple de la potencialitat cultural que el municipi presenta d'entrada.

- Pel que fa als *subprogrames* analitzats, cal diferenciar entre els que estan relacionats amb el patrimoni històric romà, els de les arts escèniques i els de les festes populars. En el primer cas, sembla que els subprogrames i els elements de programa s'estan implantant amb èxit excepte el de la gestió de la candidatura perquè els monuments de l'antiga Tàrraco siguin declarats patrimoni de la humanitat. Efectivament, els indicadors d'activitat elaborats a partir de les memòries de gestió municipal de l'Ajuntament de Tarragona mostren un gran increment de l'oferta i de les actuacions planificades pel Museu d'Història, informació que es completa amb les xifres sobre les partides pressupostàries destinades a aquest programa i amb l'evolució del personal. Tanmateix, la ciutat no ha aconseguit encara la nominació a patrimoni de la humanitat. Durant tres anys consecutius, els intents d'arribar a l'Assemblea de la UNESCO han fracassat. L'any 1997, la decisió la va prendre la Generalitat de Catalunya. L'any següent, Nadal declarava que la qüestió s'ajornava «... por prudencia absoluta, para evitar a la ciudad el riesgo de ver derrotada su candidatura» (Arias, 1998). Al moment d'escriure aquestes línies, es publica als diaris la notícia que la Comissió de Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO ha desestimat novament la petició de Tarragona perquè, tot i que reconeix els esforços que s'han realitzat, considera que aquests no són suficients.

La situació és diferent pel que fa als subprogrames d'arts escèniques, en què considerem que les inversions de l'Ajuntament sí que estan donant els seus fruits, especialment si es té en compte que aquest tipus d'intervencions s'inicien el 1995. Així, per exemple, actualment Tarragona disposa de dos teatres, d'una programació estable i d'una sèrie de concursos i festivals reconeguts internacionalment, que fan que la ciutat aparegui en les guies i els catàlegs. Els indicadors de participació també són significatius i reflecteixen una bona resposta del públic, tenint en compte que es tracta d'un programa molt jove.

Finalment, les actuacions pel que fa al programa més consolidat també es poden considerar un gran èxit. Santa Tecla és una festa que tendeix a mantenir-se estable després d'haver-se convertit en un referent per a les festes populars catalanes. El punt al qual s'ha arribat, i que cal mantenir, permet fer èmfasi en un altre tipus de

celebracions o d'actuacions culturals i festives, que fins ara estaven més abandonades, com les festes de Sant Magí o del Carnestoltes, les quals donen satisfacció a d'altres tarragonins, procedents d'orígens culturals diversos.

- En una ciutat que s'ha caracteritzat per la falta d'*infraestructures culturals*, aquest aspecte és molt important. I, en aquest sentit, l'Ajuntament ha sabut utilitzar els pocs espais escènics de què disposava. En primer lloc, els carrers i les places, que durant molts anys han acollit les actuacions de diversos grups, especialment durant les festes majors. En segon lloc, el Teatre-auditori del Camp de Mart i el Teatre Metropol, la rehabilitació dels quals (el 1993 i el 1995, respectivament) ha permès iniciar-hi el subprograma de programació estable. En aquest sentit, algunes veus encara afirmen que la ciutat necessita un tercer teatre, però atès que la ocupació mitjana és del 80%, aproximadament, ens preguntem fins a quin punt això és cert. Finalment, els diferents monuments romans. Si bé són els que són, l'Ajuntament encara pot millorar-ne algun aspecte, la qual cosa repercutirà, sens dubte, en la gestió del subprograma relacionat amb la candidatura. Per exemple, els pot senyalitzar³⁸ (com ja ha fet), facilitar-ne l'accés o netejar-los.
- Poca cosa podem dir de l'*estructura organitzativa*, que ens sembla encertada en el cas de les arts escèniques i de les festes populars. Considerem que una burocràcia professional permet una bona administració cultural pel fet de disposar de tècnics experts en allò que s'està gestionant. No obstant això, no podem dir el mateix de l'organització corresponent al programa de patrimoni històric romà. Segons el nostre punt de vista, hi ha dos aspectes que alenteixen la manera d'actuar de la institució i n'ocasionen algunes ineficiències. D'una banda, tot i que compta amb professionals en la matèria, el seu àmbit d'actuació i de presa de decisions és restringit. D'altra banda, el paper ambigu de l'assessor, del qual depèn en realitat tota l'organització, provoca incoherències perquè, si bé apleix un rol important com a decisor i assignador de recursos en un programa que, a més, té el suport de l'alcalde de la ciutat (la qual cosa determina que és prioritari dins els assumptes

38. Una de les indicacions que l'ens assessor de la UNESCO, Icomos, va fer a l'Ajuntament de Tarragona és que era imprescindible senyalitzar els recintes històrics. Aquesta actuació ajudaria a millorar la gestió del patrimoni i facilitaria la nominació de patrimoni de la humanitat.

municipals), sembla ser que no compta amb els recursos humans necessaris.

- Finalment, i centrant-nos novament en els *actors*, queda clar que les diferents associacions i entitats s'han implicat molt en el disseny i l'execució dels programes.

D'una banda, hi ha un col·lectiu bàsic que actua fonamentalment com a finançador dels diferents elements de programa. Es tracta d'un conjunt d'organitzacions clau, ja que dos dels programes que estem avaluant no generen ingressos, en principi. Certament, les entrades que es poden cobrar per visitar els diversos monuments romans de la ciutat no són suficients per cobrir les grans inversions que requereixen la recuperació i la rehabilitació d'edificis històrics. Semblantment, les festes populars han de ser gratuïtes, per bé que en alguns casos molt puntuals es cobrin determinats espectacles.

D'altra banda, hem d'esmentar aquelles associacions que faciliten la implantació dels subprogrames descrits. Sense elles, creiem que l'èxit que hem constatat no seria tan considerable. El Museu Nacional Arqueològic de Tarragona o la Universitat Rovira i Virgili, en el cas del patrimoni, les Joventuts Musicals o la Zona Zàlata, en el cas de les arts escèniques, i totes les entitats del Seguici Popular o les associacions de veïns, pel que fa a les festes, són només alguns elements d'un moviment associatiu que a Tarragona és important i determinant per a l'acompliment dels objectius de l'entorn cultural.

Així doncs, opinem que els diversos convenis que l'Ajuntament ha signat amb les diferents institucions permeten garantir la implantació de programes que destaquen tant per la quantitat (els indicadors mostren que l'oferta cultural creix quan es compta amb aquests col·lectius) com per la qualitat (no tan sols es poden oferir més activitats, sinó també activitats més diverses).

En definitiva, i tenint en compte tots aquests matisos, la informació obtinguda ens permet concloure que l'avaluació intermèdia que s'ha portat a terme dona uns resultats positius. Els diferents aspectes que hem analitzat ens han proporcionat elements suficients per parlar d'una implantació plausible en la qual, però, cal continuar treballant. Considerem que aquesta conclusió és essencial per interpretar l'apartat següent d'aquest capítol, ja que creiem, com diu Alvira (1991), que el que s'obté en «... la evaluación de la implantación es realmente una precondition de la evaluación de resultados».

6. Apèndix

Davant la impossibilitat de separar les partides pressupostàries corresponents a les arts escèniques i a les festes populars pel que fa a sous, vestuari, publicacions, despeses diverses, subvencions i convenis, considerem escaient mostrar breument l'evolució de l'assignació econòmica i de recursos humans en aquest sentit.

Quadre 59: Distribució de la despesa destinada als programes de festes populars i arts escèniques, 1993-1997 (en ptes.)

	1993	1994	1995	1996	1997
Sous	41.325.472	32.652.188	59.318.169	43.360.614	55.492.080
Vestuari	200.000	250.000	250.000		
Publicacions	1.000.000	100.000			
Despeses diverses	4.400.000	2.000.000	2.000.000	4.850.000	7.132.591
Subvencions a entitats culturals	1.000.000	100.000		40.982.561 ³⁹	36.475.000 ⁴⁰
Convenis	27.500.000	27.500.000	27.500.000		
Total	75.425.472	62.602.188	89.068.169	89.193.175	99.099.671

Font: Elaboració pròpia

Quadre 60: Evolució del personal que integra l'Àrea de Cultura, 1993-1998

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Tècnics de gestió	1	1	1	1	1	1
Altres personal de gestió	2	3	4	3	5	6
Especialistes de tramoia	6	7	7	6	5	
Personal administratiu	6	6	5	6	3	7
Subalterns i taquillers	1	3	3	10	12	
Total	9	17	20	20	25	31

Font: Departament de Personal de l'Ajuntament de Tarragona

39. Aquí es recullen les aportacions al Patronat de Castells.

40. Vegeu la nota anterior.

Al quadre 59 s'observa que els salaris i les subvencions creixen de manera considerable (cal tenir en compte que els Convenis s'engloben dins de les Subvencions a entitats culturals els dos últims anys). En qualsevol cas, aquestes dades vénen a reforçar les nostres conclusions anteriors i que es poden resumir en el desenvolupament important que han experimentat els programes que analitzem (hi ha més despeses perquè hi ha més activitats dissenyades i més necessitat de personal, com s'observa al quadre 60) i en el protagonisme notable que han adquirit diverses organitzacions en la implantació de les intervencions.

L'AVALUACIÓ DE RESULTATS

A partir de l'avaluació de la implantació que hem fet, i prenent com a punt de partida els resultats que n'hem extret, estem ara en condicions d'afrontar l'últim tipus d'anàlisi: l'avaluació posterior o *ex post*. En aquest sentit, el nostre objectiu és doble. En primer lloc, volem valorar el grau d'assoliment dels efectes generals dels diferents programes culturals. Per a això, hem hagut de tenir en compte, d'una banda, que alguns efectes podien no ser atribuïbles a la intervenció en qüestió i, d'altra banda, que els resultats obtinguts podien ser tant tangibles (per exemple, els indicadors elaborats per avaluar la implantació dels programes) com simbòlics. Aquests dos aspectes ens han portat a estudiar amb rigor les respostes que hem obtingut de les enquestes que hem fet i les conclusions dels grups focals que hem convocat.

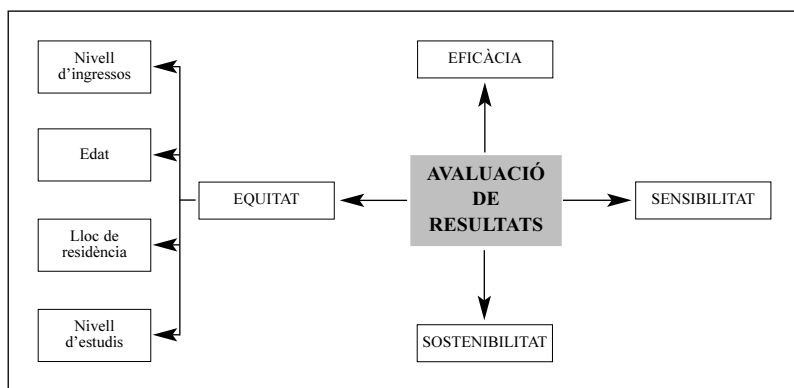
En segon lloc, no tan sols volem valorar l'assoliment dels resultats generals, sinó que també en volem deduir ensenyaments i experiències per a d'altres programes o per a projectes futurs. Mentre realitzàvem l'últim tipus d'exploració avaluativa, vam tenir en compte aquest segon objectiu i això ens va permetre de confegir l'últim capítol d'aquest treball en el qual, com veurem, s'analitzen estratègies i línies d'acció que poden fer que una política cultural pública tingui èxit.

Els criteris que hem utilitzat per a l'elaboració d'aquest punt són l'eficàcia, l'equitat, la sensibilitat i la sostenibilitat (figura 38). Com comentem a la secció corresponent, en la seva aplicació hem prioritzat l'anàlisi que en feien els usuaris dels programes (els ciutadans de Tarragona i els visitants de la ciutat) perquè considerem que la seva satisfacció en aquest sentit és un element clau per a la continuïtat de la política.

Finalment, som conscients que una avaluació de resultats completa és molt difícil de fer perquè, com ja hem vist amb l'anàlisi anterior, la majo-

ria dels subprogrames encara estan en funcionament. Per aquest motiu, i conscients de la impossibilitat d'obtenir més dades, no hem pogut avaluar tots els criteris amb la mateixa profunditat. Així doncs, les conclusions que deduïm a continuació no són definitives i, fins i tot, podrien haver estat unes altres si l'estudi s'hagués fet més tard.

Figura 38: L'avaluació de resultats

Font: Elaboració pròpia

A continuació presentem les nostres conclusions.

1. El programa de patrimoni històric romà

1.1. L'avaluació de l'eficàcia

Com que l'avaluació de l'eficàcia es preocupa de calcular en quina mesura s'han assolit els objectius del programa, independentment dels mitjans o dels recursos utilitzats (Termes, 1999), convé tenir en compte les finalitats que hem descrit a l'apartat de l'avaluació intermèdia per als diversos programes i, a partir d'aquestes, fer una anàlisi objectiva i subjectiva de cada un d'ells.

Pel que fa al primer tipus d'intervenció cultural, es persegueixen quatre *objectius*: 1) definir el paper dels monuments en la rehabilitació del

centre històric; 2) recuperar, restaurar i conservar els edificis romans; 3) difondre i explotar turísticament el conjunt monumental, i 4) recuperar una consciència històrica col·lectiva.

Respecte del primer objectiu, no tenim cap indicador que ens digui si s'ha assolit ni sabem exactament quina diferència hi ha entre ell i el segon objectiu. Considerem que estan molt relacionats, atesa la localització dels edificis històrics a la ciutat, la qual cosa ens permet d'analitzar-los conjuntament. Així, en primer lloc, i referint-nos als resultats de l'avaluació intermèdia per tal d'incorporar a aquesta secció els efectes tangibles de la nostra recerca, trobem que la inversió que s'ha fet per a l'adquisició, la construcció, la conservació o la rehabilitació del patrimoni és desigual en cada un dels anys del període de 1993 a 1997. Com ja expliquem, les quantitats elevades dels primers anys són degudes a la implementació del nou concepte de museu d'història. Tanmateix, no trobem cap justificació que expliqui les dràstiques disminucions pressupostàries que es produeixen als anys 1995 i 1996. D'acord amb les xifres que ens donen els indicadors d'activitat, podem observar que les tasques relacionades amb aquest primer objectiu es limiten a la neteja i al manteniment dels edificis històrics i que, durant aquesta etapa, no es fan intervencions arqueològiques.

La valoració dels representants de les associacions de veïns de la ciutat pot introduir alguns matisos respecte d'aquest desequilibri econòmic. Efectivament, segons aquests ciutadans tarragonins, les ruïnes romanes estan més netes, més il·luminades, i això ha millorat la imatge de la ciutat. No obstant això, sembla que les distintes actuacions responen més a impulsos puntuals que a una política planificada amb cura. En aquest sentit, un dels participants d'un dels grups focals comenta que «[...] l'Ajuntament fa èmfasi en els diversos subprogrames segons el que està de moda. L'any passat estava de moda la candidatura a patrimoni de la humanitat i tots a fer coses per a la candidatura. Després, es va retirar i aquest any ja no es parla tant dels monuments romans [...]».

Si hi incorporem les opinions dels ciutadans enquestats, també n'obtenim una informació interessant. Així com en el cas dels col·lectius anteriors es fa referència als edificis històrics en general, les entrevistes ens proporcionen la valoració que les persones fan dels diversos monuments que són objecte de la nostra anàlisi. Cal tenir en compte, però, que només disposem de dades en els casos en què el ciutadà no tan sols ha sentit parlar del monument, sinó que a més l'ha visitat, la qual cosa el capacita per donar una opinió sobre l'estat de recuperació i de conservació en què es troba.

Quadre 61: Valoració de la conservació dels diversos monuments

Monument	Respostes ⁴¹	Valoració ⁴²					
		1	2	3	4	5	NS/C
Passeig Arqueològic	391 (74,3%)	1,3%	3,3%	42,5%	33,2%	17,6%	2,0%
Muralls romanes	501 (95,2%)	1,8%	9,0%	32,1%	21,1%	24,0%	2,0%
Pretori-circ romà	451 (85,7%)	3,1%	9,3%	32,4%	27,3%	26,8%	1,1%
Amfiteatre romà	483 (91,8%)	4,1%	12,6%	36,0%	26,1%	19,9%	1,2%
Fòrum provincial de Tàrraco	353 (67,1%)	7,6%	14,4%	32,6%	26,6%	17,0%	1,7%
Fòrum local	317 (60,3%)	3,2%	8,8%	38,8%	33,1%	13,9%	2,2%
Teatre romà	252 (47,9%)	35,7%	12,7%	23,4%	15,9%	10,7%	1,6%
Museu i Necròpolis paleocristiana	277 (52,7%)	3,2%	9,7%	29,6%	27,8%	26,7%	2,9%
Vil·la romana dels Munts	97 (18,4%)	2,1%	17,5%	33,0%	26,8%	17,5%	3,1%
Pedrera del Mèdol	207 (39,3%)	5,8%	16,4%	36,2%	23,7%	15,9%	1,9%
Torres dels Escipions	418 (79,5%)	9,3%	18,4%	34,0%	22,7%	14,1%	1,4%
Aqüeducte romà	450 (85,5%)	16,2%	19,3%	29,6%	17,6%	15,8%	1,6%
Mausoleu de Centelles	105 (20,0%)	1,0%	9,5%	31,4%	27,6%	27,6%	2,9%
Arc de Berà	488 (92,8%)	1,0%	1,8%	15,8%	35,5%	44,7%	1,2%

Font: Elaboració pròpia

El parer dels habitants de Tarragona és molt positiu. En termes generals, aproximadament un 75% dels individus que han contestat a la pregunta consideren que les actuacions realitzades han donat uns resultats acceptables, bons o excel·lents. Fins i tot en determinats recintes, com ara l'Arc de Berà, el Mausoleu de Centelles, el Museu i la Necròpolis paleocristiana o el Pretori-circ romà, l'estat de conservació ha estat valorat amb

41. Entre parèntesis s'indiquen els percentatges que aquestes xifres representen sobre les 526 persones que van afirmar que havien visitat els monuments romans de la ciutat alguna vegada.

42. L'1 equival a una *mala* conservació, el 3 a una conservació *acceptable* i el 5 a una conservació *excel·lent*. També s'inclou la categoria de *no ho sap/no contesta*.

la màxima puntuació. Això ens sembla molt important sobretot pel que fa al darrer edifici esmentat, perquè en fer l'avaluació de la implantació ja vam parlar del protagonisme que aquest monument havia adquirit en el programa de patrimoni històric romà.

Volem fer una matisació respecte del teatre romà. És l'única categoria en què un 35% dels enquestats han contestat amb un 1, resultat molt comprensible ja que es tracta de la gran assignatura pendent de l'Ajuntament i que ha fet que el subprograma de gestió dels monuments el consideri entre les seves prioritats. Amb relació a aquest mateix subprograma, cal afegir que un dels seus primers resultats ha estat la senyalització interior i exterior dels espais romans. L'opinió que els tarragonins (526 respostes) tenen d'aquesta activitat es recull a continuació:

Quadre 62: Valoració de la senyalització dels monuments⁴³

1	2	3	4	5	NS/NC
6,8%	15,0%	34,4%	12,7%	5,9%	25,1%

Font: Elaboració pròpia

En volem destacar dos aspectes. En primer lloc, la novetat de la interacció és el que fa que un 25% dels enquestats no siguin capaços de respondre a la pregunta. En segon lloc, la majoria dels entrevistats afirmen que la senyalització és acceptable, però hi ha més individus que pensen que és una actuació dolenta o que és regular, que individus que opinen que és bona o excel·lent. Les associacions de veïns indiquen que a Tarragona les coses sempre es comencen per la teulada: «[...] només fa dos mesos que a la plaça dels Sedassos s'ha col·locat el senyal però, com que el monument està en obres, quan s'acabin, l'hauran de canviar [...]». Novament constatem la descoordinació en les intervencions relacionades amb la recuperació, la restauració i la conservació dels edificis romans.

Si ara analitzem què van dir els turistes que van contestar l'enquesta, hi observem alguns punts d'interès. D'una banda, al 35% dels 200 individus entrevistats que ja coneixen el patrimoni romà tarragoní (els únics que en poden valorar els canvis), se'ls pregunta si han notat alguna millo-

43. L'1 equival a una *mala* senyalització, el 3 a una senyalització *acceptable* i el 5 a una senyalització *excel·lent*.

ra des de la seva darrera visita a la ciutat. El 48,6% respon que sí, el 31,4% que no ho sap i només el 20% afirma que no hi ha notat cap progrés. D'altra banda, respecte de la satisfacció de tot el col·lectiu obtenim les dades següents:

Quadre 63: Grau de satisfacció pel que fa al primer objectiu del programa

Aspecte que es valora	1	2	3	4	5	NS/NC
Conservació de monuments	0,5%	2,0%	37,0%	37,0%	17,5%	6,0%
Senyalització de monuments	10,0%	15,5%	21,5%	24,0%	18,5%	10,5%

Font: Elaboració pròpia

Els viatgers, tant els que ja coneixen la ciutat com els que la visiten per primera vegada, també valoren favorablement l'estat del conjunt monumental. Gairebé el 40% opinen que la conservació dels recintes històrics es pot qualificar de bona, i aquesta dada és molt significativa. Tanmateix, tal com ja havien manifestat els residents, una part important també considera que la senyalització és susceptible de millora, cosa que corrobora les nostres conclusions sobre aquest element del programa.

El tercer objectiu que persegueix el programa és la difusió del patrimoni. Per assolir-la, s'han dissenyat tres dels subprogrames que ja hem descrit: Exposicions, Gestió Didàctica i Documentació i Divulgació. A més, si el subprograma de Gestió de la Candidatura per a la Declaració dels Monuments de l'Antiga Tàrraco com a patrimoni de la humanitat s'acaba amb èxit, també facilitarà que la Tarragona romana sigui més accessible als visitants potencials i, per tant, ajudarà a explotar la ciutat turísticament, i aquesta és la tercera fita d'aquest primer aspecte de la política cultural tarragonina.

Pel que fa al pressupost, les quantitats assignades a aquestes partides s'han mantingut estables, amb un petit descens l'any 1996 que es va recuperar l'any següent amb un augment significatiu, com a conseqüència de les accions de promoció relacionades amb la distinció que la UNESCO concedeix. Cal analitzar altres indicadors per tal de determinar, de manera objectiva, l'eficàcia de la difusió del patrimoni. Així doncs, d'acord amb els resultats obtinguts en l'avaluació de la implantació podem afirmar que:

- Els horaris sembla que són bastant adequats i que s'adapten a la demanda existent. No obstant això, considerem que és un error que

- la majoria dels monuments estiguin tancats els dilluns durant la temporada d'estiu, en què l'afluència de visitants és més gran.
- Cada vegada es fan més activitats relacionades amb l'organització d'exposicions i d'audiovisuals i interactius, i també creix el nombre de publicacions. Així mateix, cal destacar que cada vegada es cedeixen més recintes històrics per a la celebració d'esdeveniments culturals, la qual cosa apropa els monuments a diferents públics, i que augmenten els expedients relacionats amb la candidatura de la ciutat a patrimoni de la humanitat.
 - L'augment d'elements del programa no es reflecteix, però, amb els resultats obtinguts. D'una banda, el nombre de visitants als monuments disminueix lleugerament quan hauria d'augmentar, tenint en compte les accions que s'han realitzat. D'altra banda, la nominació a patrimoni de la humanitat no s'ha aconseguit. A causa de deficiències estructurals, s'ha hagut de retirar la candidatura tres vegades. El panorama no sembla gaire falaguer i, a més, la interrelació entre els diferents subprogrames dificulta qualsevol tipus d'intervenció. El paràgraf següent il·lustra la nostra conclusió (Soler, 2000b): «El fracaso de la candidatura de Tarragona a ser declarada patrimonio de la humanidad por la UNESCO se ha reflejado directamente en las visitas que recibieron sus monumentos el año pasado, un 15 por ciento menos que en 1998. La concejal de Patrimonio, Maria Mercè Martorell (PP), justificó ayer la reducción de visitas por el aumento de las tarifas de entrada a los monumentos y, en especial, por la eliminación de la gratuidad para los jubilados. Pero el deterioro del Patrimonio también pesa en estos resultados, puesto que las bóvedas romanas del Pallol se tuvieron que cerrar en Semana Santa del año pasado por unas filtraciones directas de agua, y este año no hay ninguna previsión de repararlas. De otro lado difícilmente se podrán recuperar las visitas, si se tiene en cuenta que el presupuesto municipal para organizar exposiciones se limita este año a 2,6 millones de pesetas.»

Pel que fa als plans de sondeig, és important diferenciar entre el que s'ha fet entre els ciutadans i el que s'ha fet entre els visitants, perquè les percepcions que tenen del que succeeix poden diferir ja que les seves expectatives i preferències també són divergents. Així doncs, si ens centrem en el primer col·lectiu, podem construir diverses taules a partir dels resultats obtinguts, que presentem tot seguit:

Quadre 64: Grau de coneixement dels diferents espais històrics⁴⁴

Monument	El coneixen	No el coneixen
Passeig Arqueològic	84,6%	15,4%
Muralles romanes	98,9%	1,1%
Pretori-circ romà	96,6%	3,4%
Amfiteatre romà	99,1%	0,9%
Fòrum provincial	83,8%	16,2%
Fòrum local	84,0%	16,0%
Teatre romà	74,5%	25,5%
Museu i Necròpolis paleocristiana	88,2%	11,8%
Vil·la romana dels Munts	51,7%	48,3%
Pedrera del Mèdol	67,3%	32,7%
Torres dels Escipions	89,0%	11,0%
Aqüeducte romà	96,2%	3,8%
Mausoleu de Centcelles	51,5%	48,5%
Arc de Berà	97,0%	3,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 65: Grau de satisfacció pel que fa al tercer objectiu del programa⁴⁵

Concepte	Valoració⁴⁶					
	1	2	3	4	5	NS/NC
Rutes i visites guiades	0,8%	1,3%	6,1%	6,8%	7,8%	77,2%
Preu de les entrades	5,7%	7,6%	28,7%	5,5%	5,9%	46,6%
Horaris de visita	2,1%	4,2%	30,2%	10,8%	8,9%	43,7%
Fulletes informatius disponibles	1,9%	5,7%	27,0%	14,6%	9,5%	41,3%

Font: Elaboració pròpia

44. Només tenim en compte les respostes dels 526 ciutadans que han visitat algun dels monuments.

45. Només recollim les respostes de les 526 persones que van afirmar que havien visitat els monuments alguna vegada.

46. L'1 equival a la *pitjor* valoració possible i el 5 a la *millor*.

Quadre 66: Valoració d'altres elements del programa

Element del programa	Respostes ⁴⁷		Valoració ⁴⁸					
	El coneix	Hi participa	1	2	3	4	5	NS/NC
Associació d' Amics del Museu d'Història	88 (16,7%)	14 (15,9%)	-	-	21,4%	21,4%	57,1%	-
Visites guiades els diumenges	171 (32,5%)	36 (21,0%)	-	-	16,7%	27,8%	55,6%	-
Històribus	62 (11,8%)	7 (11,3%)	-	14,3%	42,9%	14,3%	28,6%	-
Escoles-tallers per a nens	131 (24,9%)	26 (19,8%)	-	3,8%	19,2%	30,8%	46,2%	-
Tàrraco a Taula	122 (23,2%)	27 (22,1%)	11,1%	33,3%	14,8%	40,7%	-	-
Entrades gratuïtes als museus	231 (43,9%)	107 (46,3%)	4,7%	1,9%	13,1%	16,8%	63,6%	-
Exposicions	296 (56,3%)	173 (58,4%)	0,6%	1,7%	28,3%	39,9%	28,3%	1,2%

Font: Elaboració pròpia

Saber quin grau de coneixement té el ciutadà de Tarragona dels monuments de la seva ciutat és indicatiu de la difusió que n'han fet els diferents òrgans gestors. Així doncs, els cinc recintes dels quals s'ha sentit a parlar més són: 1) l'amfiteatre romà (99,1%), 2) les muralles romanes (98,9%), 3) l'arc de Berà (97,0%), 4) el pretori-circ romà (96,6%) i 5) l'aqüeducte romà (96,2%). Aquesta classificació és molt interessant perquè sabem que quatre d'aquests cinc edificis són objecte de modificacions (vegeu la descripció del subprograma de gestió de monuments) que fan que se'n parli als diferents mitjans de comunicació. A més, són recintes gestionats per l'Ajuntament i això contrasta amb el poc coneixement que es té d'altres llocs romans, que són responsabilitat de diferents institucions. El Mausoleu de Centelles i la Vil·la romana dels Munts en són només alguns exemples. No obstant això, la promoció del conjunt monumental no l'hem d'atribuir totalment al programa de patrimoni històric romà. Si tornem a la classificació anterior, observem que els cinc monuments esmentats estan

47. Entre parèntesis s'indica, en primer lloc, el tant per cent d'individus que coneixen l'element del programa en qüestió respecte del nombre total dels qui han intervingut algun cop en el programa de patrimoni històric romà i, en segon lloc, el tant per cent dels qui participen en aquesta activitat respecte de tots els qui han declarat que la coneixien.

48. L'1 equival a un grau de satisfacció *molt baix*, el 3 a un grau de satisfacció *acceptable* i el 5 a un grau de satisfacció *molt alt*.

situats geogràficament a la ciutat en emplaçaments estratègics, cosa que permet que el vianant els visualitzi i els identifiqui ràpidament.

El quadre 65 és molt il·lustratiu, perquè demostra que, malgrat que són moltes les persones que afirmen que han visitat els monuments, només un 40% són capaces de recordar-ne actuacions de difusió, com ara les rutes guiades o els fullets disponibles, o d'opinar sobre els horaris i els preus. Aquesta informació s'ha de matisar amb el fet que el 39,2% de la població entrevistada diu que fa més de dos anys que no visita els recintes històrics.

Per la seva banda, la tercera taula ens confirma l'impacte escàs que tenen alguns dels elements del programa més importants relacionats amb la divulgació del patrimoni. Així doncs, observem que les exposicions (el 56,3% dels qui van contestar aquesta pregunta) i les entrades gratuïtes (el 43,9%), seguides a distància de les visites guiades (el 32,5%), són els esdeveniments més advertits. A més de ser poc coneguts per la població, tenen una acollida molt pobre. Cal destacar, però, l'alt grau de satisfacció que genera la participació en alguna d'aquestes activitats. En cinc de les set actuacions proposades, la freqüència més alta es dona en la màxima puntuació possible.

En qualsevol cas, les accions de promoció no són visibles per dos motius. En primer lloc, perquè no han tingut prou impacte per ser recordades, cosa que ha fet que tinguin un baix seguiment. En segon lloc, perquè no han portat a visitar recentment els edificis històrics de la ciutat. Com hem observat a l'apartat anterior, les intervencions arqueològiques i els canvis que s'han realitzat són prou importants (com ara la senyalització) per induir que la gent torni als monuments, una tornada que en molts casos no s'ha produït.

A partir de les respostes que els visitants han proporcionat, hem pogut elaborar els dos quadres següents:

Quadre 67: Intenció de visita als diferents espais històrics

Monument	Intenció de visita	No intenció de visita
Passeig Arqueològic	78,5%	21,5%
Muralles romanes	96,5%	3,5%
Pretori-circ romà	95,0%	5,0%
Amfiteatre romà	97,0%	3,0%
Fòrum provincial	85,0%	15,0%

(continua)

(continuació)

Fòrum local	56,5%	43,5%
Teatre romà	48,5%	51,5%
Museu i Necròpolis paleocristiana	45,0%	55,0%
Vil·la romana dels Munts	18,5%	81,5%
Pedrera del Mèdol	17,5%	82,5%
Torres dels Escipions	40,0%	60,0%
Aqüeducte romà	49,5%	50,5%
Mausoleu de Centcelles	8,0%	92,0%
Arc de Berà	62,5%	37,5%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 68: Grau de satisfacció dels visitants de Tarragona

Concepte	Valoració ⁴⁹					
	1	2	3	4	5	NS/NC
Rutes i visites guiades	-	0,5%	0,5%	1,0%	1,5%	96,5%
Preu de les entrades	5,0%	6,0%	27,5%	5,0%	8,5%	48,0%
Horaris de visita	7,5%	12,0%	21,0%	14,0%	7,5%	38,0%
Fullet informatius disponibles	2,0%	4,0%	8,5%	13,0%	14,5%	58,0%

Font: Elaboració pròpia

Abans d'analitzar els quadres, cal destacar una dada interessant. És el fet que el 95% dels visitants han escollit la ciutat de Tarragona conscientment ja sigui per fer turisme de ciutat (20%), o bé com a excursió d'un dia (75%). A més, 105 d'aquestes 190 persones ho han fet pel seu patrimoni històric, cosa que implica que la difusió externa de la ciutat s'està fent amb èxit. Tanmateix, per valorar-ne amb detall la divulgació, convé analitzar les taules adjuntes.

La primera taula fa referència als monuments que s'han visitat o que es volen visitar i, per tant, és vàlida per obtenir informació rellevant sobre el coneixement que els turistes tenen dels diferents recintes. S'observa que els edificis gestionats pel Museu d'Història de la ciutat són els que registren els percentatges més alts en intenció de visita. Segons el nostre punt de vista, això vol dir que tenen més difusió que els altres. De fet, quan se'ls

49. L'1 equival a la valoració *pitjor* possible i el 5 a la *millor*.

preguntava pel criteri de selecció, els enquestats assenyalaven allò que les guies de la ciutat destacaven. Tanmateix, cal esmentar dues qüestions interessants. D'una banda, el fet que els monuments que reben menys visites estan situats fora de la ciutat (la vil·la romana dels Munts, la pedrera del Mèdol o el mausoleu de Centelles). D'altra banda, la poca informació que es té de les diverses possibilitats que la ciutat ofereix. Ens ho confirmen aquests tres exemples: 1) el mausoleu de Centelles ha estat rehabilitat recentment però, en canvi, poques persones el volen anar a visitar; 2) el teatre romà està tancat al públic, però gairebé la meitat dels enquestats manifesten el seu desig de visitar-lo, i 3) els enquestadors es van trobar que, quan formulaven aquesta pregunta, alguns visitants els demanaven informació sobre el monument en qüestió.

Pel que fa a la segona taula, també presenta percentatges alts a la categoria *No ho sap/no contesta*. Ens sembla que aquesta resposta és especialment preocupant en el cas de les rutes i les visites guiades, perquè aquesta és una de les alternatives més eficaces d'il·lustrar la història romana de la ciutat i així donar-la a conèixer. En grau menor, el mateix es pot dir dels fullets informatius. Quant al preu de les entrades, podem justificar els resultats perquè sabem que molts dels visitants van en grup o utilitzen entrades de promoció (com les que regala el parc temàtic de Port Aventura).

En definitiva, aquesta informació ens porta a parlar, una vegada més, de la poca eficàcia de les accions de divulgació concretes.

Si analitzem ara el subprograma de difusió per excel·lència, la gestió de la candidatura a patrimoni de la humanitat, observem que dels 604 ciutadans que van respondre l'enquesta el 88,6% coneixien que s'havia formulat la petició d'aquesta designació. Tanmateix, només un tant per cent molt petit d'individus (el 22%) sabia de les gestions que l'Ajuntament estava fent sobre el tema i les valorava de la manera següent:

Quadre 69: Valoració de les gestions que l'Ajuntament ha fet amb relació a la candidatura a patrimoni de la humanitat⁵⁰

1	2	3	4	5	NS/NC
10,5%	15,8%	32,3%	19,5%	16,5%	5,3%

Font: Elaboració pròpia

50. L'1 equival a gestions *molt inadequades*, el 3 a gestions *acceptables* i el 5 a gestions *molt adequades*.

D'acord amb aquesta taula, el 65,4% es va declarar satisfet amb l'actuació de l'Ajuntament,⁵¹ i adduïa com a primera raó l'estat dels monuments, que cada vegada era millor (el 50,6%), i com a segona raó la gran repercussió que la candidatura tenia en els mitjans de comunicació (el 17,2%), la qual cosa corrobora la interrelació entre els subprogrames a què ens referíem abans. A més, de les 87 persones que hi van manifestar la conformitat, 55 van esmentar un segon motiu que tornava a fer èmfasi en la repercussió que la sol·licitud de declaració de patrimoni de la humanitat tenia en la televisió, la premsa o la ràdio (el 32,7%).

Entre les poques causes d'insatisfacció, cal destacar les següents: 1) els dos darrers anys, la UNESCO ha rebutjat la candidatura (el 18,0%), 2) l'Ajuntament s'ha oblidat d'alguns monuments que també formen part del conjunt històric romà (el 18,0%), 3) no es percep que l'estat dels monuments hagi millorat (el 15,4%) i 4) es fan poques activitats d'informació i de difusió paral·leles (el 12,8%).

Tot i que, en general, el ciutadà de Tarragona sembla que està content amb les intervencions municipals, quan se li pregunta sobre la possibilitat que l'any 2000 la UNESCO declari Tarragona patrimoni de la humanitat, el 54,1% opina que això no serà, el 42,1% creu que sí que s'aconseguirà i la resta diu que no ho sap.

Els representants de les associacions de veïns matisen aquestes declaracions. També senten malestar pel fet de no aconseguir la nominació, però per a alguns això no és dolent del tot («[...] no tenim el patrimoni però, de moment, ens coneixen a Europa [...]»). Tot i així, també opinen que Tarragona, ara per ara, no té possibilitats d'obtenir aquesta nominació. Es van fent coses però «[...] encara estem molt deixats de la mà de Déu. No s'inverteix prou [...]», «[...] Tarragona es mereix el patrimoni. Ja fa anys que hauríem de ser patrimoni de la humanitat. L'Ajuntament se n'ha adonat massa tard i ara, en dos dies, vol recuperar el temps perdut, i això és impossible».

Les respostes dels subjectes del tercer pla de sondeig a les preguntes sobre la candidatura de Tàrraco són més sorprenents. Efectivament, dels 200 enquestats, només el 33% diuen que coneixen que s'ha presentat aquesta candidatura, cosa que ens permet afirmar que la gestió d'aquest subprograma no està servint per convertir la ciutat en un referent turístic i cultural. Tot i així, considerant només els recintes visitats, el 81,5% creu que la ciutat mereix aquesta distinció.

51. Això vol dir que el 3 reflecteix un sentiment ambigu, és a dir, per a algunes persones significa satisfacció mentre que, per a d'altres, expressa descontentament.

La tasca més complicada, però, potser és mesurar el grau de consecució del quart objectiu del programa que estem analitzant: la recuperació d'una consciència històrica col·lectiva. Alguns dels subprogrames esmentats persegueixen implícitament aquest objectiu, però només en podem conèixer l'abast preguntant als beneficiaris de la intervenció quin valor té per a ells el conjunt monumental romà. La taula següent mostra la distribució de les 526 respostes rebudes.

Quadre 70: Valor que el conjunt monumental té per al ciutadà de Tarragona

Concepte	Freqüència	Percentatge
Un conjunt de pedres sense cap utilitat	18	3,4%
La història de la ciutat	292	55,5%
La història dels meus avantpassats	43	8,2%
El que dona identitat a Tarragona	95	18,1%
Una pèrdua de diners	3	0,6%
Un atractiu turístic	40	7,6%
L'element que diferencia Tarragona d'altres poblacions properes	26	4,9%
Altres	3	0,6%
No ho sap/no contesta	6	1,1%

Font: Elaboració pròpia

Si bé l'element històric sembla que destaca sobre el conjunt d'opcions (un 63,7% en total), només un 8,2% se sent involucrat en l'evolució que la ciutat ha experimentat. Per tant, hi ha una consciència històrica (la ciutat com a protagonista d'una època important)⁵² però no una consciència col·lectiva. És a dir, l'aspecte històric no és percebut com un component de la identitat tarragonina comuna i, per tant, no palesa la pertinença a una ciutat concreta: Tarragona.

52. «[...] La primera capital de la Hispània no va ser Madrid ni Barcelona, va ser Tarragona, i això enorgulleix molt [...], deia el representant d'una de les associacions de veïns convocades.

1.2. L'avaluació de l'equitat

Per tal d'avaluar l'equitat, ens basem en la definició que en dóna l'AECA (1999) com a mesura basada en la possibilitat que tenen els grups socials menys afavorits per accedir als serveis públics, per comparació de les facilitats que hi té la resta del territori. Per tant, ens interessava establir la possibilitat dels ciutadans d'accedir, de manera equilibrada, a utilitzar els *outputs* que generava el programa, que en aquest cas es concretaven en la possibilitat de visitar els monuments de la ciutat d'una manera relativament senzilla i còmoda.

1.2.1. L'equitat segons el lloc de residència

En primer lloc, cal establir la localització dels diferents recintes romans, perquè entenem que la distància que les persones han de recórrer des del seu lloc de residència determina, en part, la freqüència de les visites (hipòtesi 1A) i la participació en les activitats de promoció i divulgació (hipòtesi 1B). És important destacar, però, que evidentment no podem responsabilitzar l'Ajuntament per la distribució de les infraestructures històriques romanes. Per aquest motiu, hem considerat una segona variable a l'hora d'avaluar aquest aspecte: els monuments en què s'estan fent obres de recuperació i conservació o en què se'n faran a curt termini. Considerem que si coneixem aquesta dada podrem entendre les prioritats del govern municipal, i això pot ser molt significatiu si tenim en compte que la rehabilitació d'un monument romà va acompanyada del condicionament dels espais urbans que hi ha al seu voltant i normalment comporta l'embelliment dels llocs on es troben aquests recintes. El quadre següent mostra els resultats obtinguts.

Quadre 71: Localització dels monuments i de les rehabilitacions que s’hi han fet

Monument	Localització	Rehabilitació
Passeig Arqueològic	Part Alta	
Muralles romanes	Part Alta	Sí
Pretori-circ romà	Part Alta	Sí
Amfiteatre romà	Urbanitzacions de Llevant ⁵³	Sí
Fòrum provincial de Tàrraco	Part Alta	
Fòrum local	Eixample de Tarragona	
Teatre romà	Barris Marítims	Sí
Museu i Necròpolis paleocristiana	Barris Marítims	
Vil·la romana dels Munts	Fora de la ciutat	
Pedrera del Mèdol	Fora de la ciutat	
Torre dels Escipions	Fora de la ciutat	
Aqüeducte romà	Fora de la ciutat	Sí
Mausoleu de Centcelles	Fora de la ciutat	Sí
Arc de Berà	Fora de la ciutat	

Font: Elaboració pròpia

Com s’observa, una part del conjunt monumental que es pot visitar està molt concentrada al centre urbà de Tarragona (Part Alta o Barris Marítims), mentre que l’altra està fora de la ciutat. En qualsevol cas, no hi ha edificis romans als barris perifèrics i, per tant, els habitants d’aquests barris s’han de desplaçar utilitzant algun mitjà de transport si els volen visitar o participar en alguna activitat de divulgació (les visites guiades els diumenges, Tàrraco a Taula o les exposicions, per exemple). Com que ben poca cosa es pot fer per pal·liar aquesta situació, considerem que introdueix un factor de desigualtat en les possibilitats d’accés dels diferents ciutadans segons el seu lloc de residència. En aquest sentit, el benefici net que s’obté com a conseqüència dels efectes dels diversos subprogrames, i especialment del de gestió dels monuments, és més petit que per a la resta de tarragonins.

53. Si ens orientem per les delimitacions que estableix l’Ajuntament de la ciutat, l’amfiteatre està situat a les Urbanitzacions de Llevant. Tanmateix, si mirem un mapa, veiem que es troba a pocs metres de la Part Alta.

Els representants de les associacions de veïns també es mostren d'a cord en aquest sentit. Així parlava el president de l'associació de veïns de la Part Alta: «[...] No tenim cap centre cívic, ni tenim poliesportiu [...], però estem molt orgullosos perquè tenim les pedres, tenim monuments [...]», «[...] Tarragona era una ciutat dormitori. Ara s'hi ha posat molta llum, s'han arranjat carrers, s'han fet moltes inversions a la Part Alta [...]». En canvi, els qui procedien dels barris circumdants manifesta ven que ells no podien sentir el mateix perquè no tenien ruïnes per reha bilitar i visitar.

Les dues taules següents il·lustren aquestes conclusions:

Quadre 72: Visites als monuments, per lloc de residència

Barri	Persones	No els han visitat	Sí que els han visitat
Part Alta	20	15,0%	85,0%
Eixample de Tarragona	64	6,3%	93,7%
Barris Marítims	40	20,0%	80,0%
Nou Eixample Nord	103	8,7%	91,3%
Nou Eixample Sud	69	10,1%	89,9%
Torreforta i Barris	70	14,3%	85,7%
Campclar	50	22,0%	78,0%
Bonavista	41	24,4%	75,6%
La Canonja	22	13,6%	86,4%
Sant Salvador	21	9,5%	90,5%
Sant Pere i Sant Pau	62	14,5%	85,5%
Urbanitzacions de Llevant	42	4,8%	95,2%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 73: Participació en altres elements del programa, per lloc de residència⁵⁴

BARRI	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	AAMH		Visites dominicals		Històribus		Escoles-tallers		Tàrraco a Taula		Entrades gratuïtes		Exposicions	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Part Alta	40,0%	60,0%	20,0%	80,0%	33,3%	66,7%	25,0%	75,0%	33,3%	66,7%	11,1%	88,9%	-	100%
Eixample Tarragona	77,3%	22,7%	91,2%	8,8%	90,0%	10,0%	93,3%	6,7%	78,6%	21,4%	76,9%	23,1%	52,3%	47,7%
Barris Marítims	50,0%	50,0%	50,0%	50,0%	-	-	55,5%	44,5%	20,0%	80,0%	7,7%	92,3%	11,8%	88,2%
Nou Eixample Nord	85,0%	15,0%	80,9%	19,1%	92,3%	7,7%	92,6%	7,4%	82,3%	17,7%	54,3%	45,7%	50,0%	50,0%
Nou Eixample Sud	90,0%	10,0%	78,3%	21,7%	100%	-	94,1%	5,9%	91,7%	8,3%	40,0%	60,0%	46,3%	53,7%
Torreforta	100%	-	55,5%	44,5%	100%	-	60,0%	40,0%	100%	-	50,0%	50,0%	73,1%	26,9%
Campclar	100%	-	60,0%	40,0%	75,0%	25,0%	50,0%	50,0%	-	100%	16,7%	83,3%	8,3%	91,7%
Bonavista	100%	-	100%	-	75,0%	25,0%	70,0%	30,0%	90,0%	10,0%	77,8%	22,2%	64,7%	35,3%
La Canonja	-	-	100%	-	100%	-	83,3%	16,7%	-	100%	90,9%	9,1%	25,0%	75,0%
Sant Salvador	50,0%	50,0%	33,3%	66,7%	100%	-	100%	-	100%	-	62,5%	37,5%	-	100%
Sant Pere i Sant Pau	100%	-	91,7%	8,3%	80,0%	20,0%	80,0%	20,0%	86,7%	13,3%	66,7%	33,3%	64,3%	35,7%
Llevant	100%	-	83,3%	16,7%	100%	-	90,9%	9,1%	84,2%	15,8%	71,4%	28,6%	37,5%	62,5%

Font: Elaboració pròpia

En primer lloc, cal destacar que el conjunt de districtes compost per Bonavista, Campclar, els Barris Marítims, la Part Alta, Sant Pere i Sant Pau i Torreforta i Barris (per aquest ordre) és el que registra el nombre més baix de visites als monuments. Dels sis llocs de residència especificats, els Barris Marítims i la Part Alta són al centre urbà de la ciutat i, a més, aquest últim és el que té més edificis històrics. Així mateix, les Urbanitzacions de Llevant (també als afores de la localitat), seguides per l'Eixample de Tarragona són els sectors que més han visitat els recintes que analitzem en el

54. Els percentatges que s'indiquen s'han obtingut tenint en compte el nombre total de persones que coneixien l'element del programa en qüestió per a cadascuna de les diverses àrees de la ciutat.

nostre estudi. Així doncs, hem de rebutjar la hipòtesi 1A perquè, d'acord amb les dades que presenta el quadre anterior, resulta que la distància no pot explicar les visites als monuments.

En segon lloc, la taula que indica la participació en les diferents activitats revela que, una vegada més, no podem concloure que els barris perifèrics siguin els que s'involucren menys en els esdeveniments de caràcter històric perquè, si bé els veïns de Torreforta, Bonavista i La Canonja són els menys participatius en aquestes activitats, també els habitants de l'Eixample de Tarragona i del Nou Eixample Sud figuren entre els qui menys participen en els diferents elements del programa. Per tant, refutem la hipòtesi 1B, almenys parcialment. Així mateix, creiem que les causes que mouen a la participació varien segons els barris de residència, atesa la composició socioeconòmica desigual dels diferents districtes.

La nostra segona hipòtesi respecte a la unitat d'anàlisi del lloc de residència analitza el grau de coneixement del programa de patrimoni històric que es detecta als diversos sectors. Segons el nostre punt de vista, la distància física dificulta la comunicació de les activitats generals de difusió (hipòtesi 2A) i de les relacionades amb la gestió de la candidatura de la ciutat a patrimoni de la humanitat (hipòtesi 2B).

Quadre 74: Coneixement d'altres elements del programa, per lloc de residència⁵⁵

BARRI	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	AAMH		Visites dominicals		Històribus		Escoles-tallers		Tàrraco a Taula		Entrades gratuïtes		Exposicions	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Part Alta	70,6%	29,4%	70,6%	29,4%	82,3%	17,7%	76,5%	23,5%	64,7%	35,3%	47,0%	53,0%	41,2%	58,8%
Eixample Tarragona	63,3%	36,7%	43,3%	56,7%	83,3%	16,7%	75,0%	25,0%	3,3%	46,7%	56,7%	43,3%	26,7%	73,3%
Barris Marítims	93,7%	6,3%	81,2%	18,8%	100%	-	71,9%	28,1%	84,4%	15,6%	59,4%	40,6%	46,9%	53,1%
Nou Eixample Nord	78,7%	21,3%	55,3%	44,7%	86,2%	13,8%	71,3%	28,7%	81,9%	18,1%	51,1%	48,9%	34,0%	66,0%

(continua)

55. Aquest quadre té en compte únicament les persones que van afirmar que coneixien el programa de patrimoni històric romà.

(continuació)

Nou Eixample Sud	83,9%	16,1%	62,9%	37,1%	85,5%	14,5%	72,6%	27,4%	80,6%	19,4%	43,5%	56,5%	33,9%	66,1%
Torreforta	98,3%	1,7%	85,0%	15,0%	91,7%	8,3%	83,3%	16,7%	91,7%	8,3%	66,7%	33,3%	56,7%	43,3%
Campclar	97,4%	2,6%	87,2%	12,8%	89,7%	10,3%	79,5%	20,5%	94,9%	5,1%	69,2%	30,8%	69,2%	30,8%
Bonavista	90,3%	9,7%	87,1%	12,9%	87,1%	12,9%	67,7%	32,3%	67,7%	32,3%	71,0%	29,0%	45,2%	54,8%
La Canonja	100%	-	79,0%	21,0%	94,7%	5,3%	68,4%	31,6%	94,7%	5,3%	42,1%	57,9%	57,9%	42,1%
Sant Salvador	89,5%	10,5%	84,2%	15,8%	89,5%	10,5%	79,0%	21,0%	89,5%	10,5%	57,9%	42,1%	63,1%	36,9%
Sant Pere i Sant Pau	85,0%	15,0%	77,3%	22,7%	90,6%	9,4%	81,1%	18,9%	71,7%	28,3%	60,4%	39,6%	47,2%	52,8%
Llevant	65,0%	35,0%	40,0%	60,0%	85,0%	15,0%	72,5%	27,5%	52,5%	47,5%	47,5%	52,5%	40,0%	60,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 75: Coneixement de la candidatura a patrimoni de la humanitat, per lloc de residència

Barri	Persones	No la coneixen	Sí que la coneixen
Part Alta	20	10,0%	90,0%
Eixample de Tarragona	64	6,3%	93,7%
Barris Marítims	40	20,0%	80,0%
Nou Eixample Nord	103	1,9%	98,1%
Nou Eixample Sud	69	10,1%	89,9%
Torreforta i Barris	70	18,6%	81,4%
Campclar	50	16,0%	84,0%
Bonavista	41	29,3%	70,7%
La Canonja	22	27,3%	72,7%
Sant Salvador	21	4,8%	95,2%
Sant Pere i Sant Pau	62	9,7%	90,3%
Urbanitzacions de Llevant	42	0,0%	100,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 76: Coneixement de les gestions per aconseguir la candidatura a patrimoni de la humanitat, per lloc de residència

Barri	Persones	No la coneixen	Sí que la coneixen
Part Alta	18	66,7%	33,3%
Eixample de Tarragona	60	65,0%	35,0%
Barris Marítims	32	81,2%	18,8%
Nou Eixample Nord	101	87,1%	12,9%
Nou Eixample Sud	62	71,0%	29,0%
Torreforta i Barris	57	84,2%	15,8%
Campclar	42	80,9%	19,1%
Bonavista	29	62,1%	37,9%
La Canonja	16	75,0%	25,0%
Sant Salvador	20	65,0%	35,0%
Sant Pere i Sant Pau	56	78,6%	21,4%
Urbanitzacions de Llevant	42	57,1%	42,9%

Font: Elaboració pròpia

L'anàlisi del grau de coneixement dels diferents elements del programa ratifica, en principi, les nostres impressions, ja que els sectors més allunyats del centre del municipi són els que perceben menys que es realitzin activitats complementàries. Així, entre aquest col·lectiu trobem Torreforta i Barris, Campclar, La Canonja i Sant Salvador, seguits de Bonavista i Sant Pere i Sant Pau. Tanmateix, cal fer dues observacions. D'una banda, ens crida l'atenció la baixa percepció que es dona també entre els ciutadans dels Barris Marítims. D'altra banda, a Urbanitzacions de Llevant trobem les persones que han sentit més a parlar dels esdeveniments esmentats.

Una cosa semblant passa amb els resultats que reflecteixen les taules segona i tercera, excepte en el cas del Nou Eixample Sud, que també es pot incloure entre els barris que coneixen menys la presentació de la candidatura per obtenir la nominació que concedeix la UNESCO; en canvi, els habitants del Nou Eixample Nord són els qui menys han sentit a parlar de les gestions que aquesta candidatura implica.

Així doncs, l'examen dels tres quadres presentats no ens permet acceptar totalment la nostra hipòtesi 2, però tampoc la podem desestimar totalment.

En qualsevol cas, en conjunt, aquests resultats ens porten a dues conclusions. En primer lloc, els quilòmetres de distància al centre urbà no sembla que siguin una barrera d'accés important a l'hora de participar en els distints subprogrames relacionats amb el patrimoni històric romà de la ciutat. La proximitat al nucli de Tarragona tampoc no comporta necessàriament un increment de les visites o la participació en altres esdeveniments. En segon lloc, la desigualtat que pot comportar el lloc de residència ve determinada, en tot cas, per les estratègies de comunicació de l'Ajuntament, ja que la percepció és menor en aquelles zones més apartades del nucli urbà (excepte a les Urbanitzacions de Llevant).

Per fonamentar les nostres afirmacions, pot ser il·lustratiu que en fem una anàlisi de *cluster*.⁵⁶ Pel que fa a la participació, les variables que hem tingut en compte a l'hora de portar a terme aquesta tècnica d'anàlisi multivariant han estat: les visites als monuments, la participació en l'Associació d'Amics del Museu d'Història de Tarragona, la participació en les visites guiades dels diumenges, la participació en l'Històribus, la participació en les escoles-tallers per a nens, la participació en l'element del programa d'entrades gratuïtes als museus i la participació en les exposicions. Com a resultat d'això, n'hem obtingut quatre conglomerats que distribueixen els diferents districtes de la manera següent:

Quadre 77: Conglomerats que resulten de l'anàlisi de *cluster* sobre la participació en el programa de patrimoni històric romà

Conglomerat	Zones que inclou
Conglomerat 1	Part Alta, Barris Marítims i Campclar
Conglomerat 2	Eixample de Tarragona, Nou Eixample Nord, Nou Eixample Sud, Torreforta i Barris, Bonavista, Sant Pere i Sant Pau i Urbanitzacions de Llevant
Conglomerat 3	La Canonja
Conglomerat 4	Sant Salvador

Font: Elaboració pròpia

56. Les especificacions sobre aquest mètode d'anàlisi s'indiquen al capítol dedicat a la metodologia que hem seguit per fer aquest estudi empíric.

Els atributs dels diversos grups que s'han format s'especifiquen a continuació:

- Conglomerat 1: El conjunt de barris que aglutina el primer conglomerat es caracteritza per un baix nombre de visites als monuments de Tarragona i, en canvi, per una alta participació relativa en altres elements del programa.
- Conglomerat 2: Si bé pot semblar que les zones considerades tenen poc en comú, totes comparteixen una baixa participació en els elements del programa analitzats en la nostra enquesta. Tanmateix, com ja hem dit abans, entenem que les causes que expliquen aquest fet varien segons la idiosincràsia social i econòmica de cada lloc de residència.
- Conglomerat 3: El tercer grup només està format per un dels barris més allunyats del centre de Tarragona i presenta situacions relatives intermèdies pel que fa a les visites a monuments i a la implicació en activitats de divulgació i promoció. El seu feble acostament a d'altres districtes de la ciutat pel que fa a les variables que estudiem s'explica possiblement pel fet que antigament tenia la condició de poble independent.
- Conglomerat 4: Sant Salvador és un districte perifèric que té un percentatge bastant elevat d'individus que han visitat alguna vegada els monuments romans. Tanmateix, presenta una actitud peculiar pel que fa a la participació en les distintes activitats de difusió. Efectivament, d'una banda, és la zona que s'involucra menys en determinats esdeveniments, com l'Històribus, les escoles-tallers per a nens o la celebració de Tàrraco a Taula. D'altra banda, els residents en aquest barri són els qui més intervenen en les exposicions o les visites dominicals, en termes relatius.

Per mesurar el grau de coneixement del programa, podem tornar a aplicar una anàlisi de *cluster* que tingui en compte les variables següents: el coneixement de l'Associació d'Amics del Museu d'Història de Tarragona, el coneixement de les visites guiades dels diumenges, coneixement de l'Històribus, el coneixement de les escoles-tallers per a nens, el coneixement de les entrades gratuïtes als museus, el coneixement de les exposicions, el coneixement de la presentació de la candidatura de Tarragona a patrimoni de la humanitat i el coneixement de les gestions que l'Ajuntament ha realitzat per aconseguir aquesta nominació. La taula següent mostra els conglomerats que s'han format:

Quadre 78: Conglomerats que resulten de l'anàlisi de *cluster* sobre el coneixement del programa de patrimoni històric romà

Conglomerat	Zones que inclou
Conglomerat 1	Part Alta i Nou Eixample Sud
Conglomerat 2	Eixample de Tarragona, Nou Eixample Nord i Urbanitzacions de Llevant
Conglomerat 3	Barris Marítims, Torreforta i Barris, Campclar, La Canonja, Sant Salvador, Sant Pere i Sant Pau
Conglomerat 4	Bonavista

Font: Elaboració pròpia

Així mateix, a continuació s'especifiquen les propietats de cada un dels grups:

- Conglomerat 1: Es tracta d'un *cluster* format per dos barris situats al centre urbà de la ciutat. Comparativament, tenen un coneixement mitjà-alt dels elements del programa, de la presentació de la candidatura a patrimoni de la humanitat i de les gestions per aconseguir aquesta nominació.
- Conglomerat 2: Està integrat pels districtes que coneixen millor totes les activitats que es porten a terme en nom del patrimoni romà. Presenten una composició socioeconòmica molt semblant, la qual cosa explica, segons el nostre punt de vista, les seves similituds i, per tant, la seva unió en aquest segon conglomerat.
- Conglomerat 3: Agrupa la majoria dels barris perifèrics, els quals, a més, estan relacionats geogràficament entre si. La seva estructura sociodemogràfica també és molt semblant. Els seus residents són els menys informats de les activitats de divulgació, de la presentació de la candidatura a la UNESCO i de les gestions per a la consecució d'aquesta candidatura. Destaca la presència dels Barris Marítims en aquest conglomerat. Té un comportament similar al dels altres sectors allunyats de la ciutat per raó de les característiques sociodemogràfiques de la seva població i pel fet que es troba separat físicament de la resta de zones que componen el centre urbà per les vies del tren, barrera tangible que el distancia des d'un punt de vista figuratiu.

- Conglomerat 4: Finalment, Bonavista forma un *cluster* en si mateixa, pel fet d'estar allunyada de la part central de Tarragona i pels resultats diferents que presenta en els altres aspectes considerats. En primer lloc, és un barri en què alguns elements del programa són molt coneguts (com ara les escoles-tallers per a nens, Tàrraco a Taula o les exposicions), mentre que d'altres són ignorats (per exemple, l'Associació d'Amics del Museu d'Història, les visites guiades dels diumenges o les entrades gratuïtes). En segon lloc, és una de les zones en què el grau de coneixement de la presentació de la candidatura a la UNESCO és més baix, però sorprenentment també es tracta d'un dels dos sectors en què són més populars les gestions que s'han fet per aconseguir la nominació.

1.2.2. L'equitat segons el nivell d'ingressos

Si prenem en consideració la renda com a segona unitat d'anàlisi, obtenim un nou punt de vista per a l'estudi de l'equitat del programa de patrimoni històric romà. El primer aspecte que cal considerar per poder fer aquesta avaluació és el preu de les entrades, que és de 300 pessetes (1,8 euros) per persona i recinte visitat, excepte en els casos següents: 1) 100 pessetes (0,6 euros) per als jubilats⁵⁷ i els estudiants de més de 16 anys amb carnet, 2) 300 pessetes per al conjunt de membres d'una família nombrosa i 3) entrada gratuïta per als menors de 16 anys, els grups escolars i els membres de l'Associació d'Amics del Museu d'Història de Tarragona.

Davant d'aquestes dades, no podem considerar que el cost de l'entrada sigui un impediment per visitar els monuments. Els resultats de l'enquesta realitzada confirmen aquesta conclusió. Així, en primer lloc, de les 78 persones que han afirmat que no han visitat mai els monuments, només un 6,4% no ho han fet perquè les entrades eren cares i, en segon lloc, cap dels entrevistats no ha considerat aquesta opció com a causa d'insatisfacció.

Per completar aquesta informació, també hem d'examinar els resultats obtinguts pel que fa a la participació i al grau de coneixement del programa històric romà. Així com opinem que com més elevada és la renda familiar de l'entrevistat, més coneixement té dels diferents aspectes del programa en qüestió (hipòtesi 3A), no podem dir el mateix respecte del grau d'implicació ciutadana. Així doncs, creiem que el nivell d'ingressos no

57. Això és així a partir de 1999. Abans, l'accés als jubilats era gratuït.

determina el grau de participació en les distintes activitats que promou l'Ajuntament de la ciutat (hipòtesi 3B).

A les taules següents proporcionem les dades que necessitem:

Quadre 79: Coneixement d'altres elements del programa, per nivell d'ingressos⁵⁸

RENDA ANUAL	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	AAMH		Visites dominicals		Històribus		Escoles-tallers		Tàrraco a Taula		Entrades gratuïtes		Exposicions	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
No ho sap	88,5%	11,5%	73,8%	26,2%	90,0%	10,0%	74,9%	25,1%	85,9%	14,1%	58,1%	41,9%	49,7%	50,3%
No contesta	95,0%	5,0%	82,5%	17,5%	95,0%	5,0%	82,5%	17,5%	90,0%	10,0%	60,0%	40,0%	52,5%	47,5%
Menys d'1 milió	84,8%	15,2%	75,7%	24,3%	87,9%	12,1%	78,8%	21,2%	81,8%	18,2%	60,6%	39,4%	36,4%	63,6%
Entre 1 i 2,5 milions	88,9%	11,1%	63,6%	36,4%	85,8%	14,2%	77,8%	22,2%	77,8%	22,2%	55,5%	44,5%	48,5%	51,5%
Entre 2,5 i 3,5 milions	64,9%	35,1%	55,4%	44,6%	86,5%	13,5%	73,0%	27,0%	59,4%	40,6%	45,9%	54,1%	32,4%	67,6%
Més de 3,5 milions	75,3%	24,7%	58,4%	41,6%	85,4%	14,6%	69,7%	30,3%	62,9%	37,1%	57,3%	42,7%	33,7%	66,3%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 80: Coneixement de la candidatura a patrimoni de la humanitat, per nivell d'ingressos

Renda anual	Persones	No la coneixen	Sí que la coneixen
No ho sap	227	14,5%	85,5%
No contesta	42	11,9%	88,1%
Menys d'1 milió	53	26,4%	73,6%
Entre 1 i 2,5 milions	114	13,2%	86,8%
Entre 2,5 i 3,5 milions	78	1,3%	98,7%
Més de 3,5 milions	90	1,1%	98,9%

Font: Elaboració pròpia

58. Aquest quadre només té en compte les persones que van afirmar que coneixien el programa de patrimoni històric romà.

Quadre 81: Coneixement de les gestions per a la candidatura a patrimoni de la humanitat, per nivell d'ingressos

Renda anual	Persones	No les coneixen	Sí que les coneixen
No ho sap	194	77,3%	22,7%
No contesta	37	94,6%	5,4%
Menys d'1 milió	39	76,9%	23,1%
Entre 1 i 2,5 milions	99	78,8%	21,2%
Entre 2,5 i 3,5 milions	77	74,0%	26,0%
Més de 3,5 milions	89	58,4%	41,6%

Font: Elaboració pròpia

Deixant a banda la part de la mostra que declara que no sap el seu nivell de renda o que simplement prefereix no contestar, podem afirmar que com més elevat és el nivell econòmic d'una persona, més possibilitats hi ha que conegui la presentació de la candidatura de la ciutat a patrimoni de la humanitat i les gestions per aconseguir aquesta nominació. També succeeix el mateix pel que fa a l'organització d'altres activitats que formen part del programa de patrimoni històric romà. Excepte en els casos de l'Històribus i de les entrades gratuïtes, les rendes més elevades tenen més informació de la celebració dels actes descrits. Davant dels resultats obtinguts, i tot i que gairebé el 45% de la mostra ha preferit no indicar el nivell d'ingressos, podem considerar la nostra hipòtesi 3A com a vàlida.

La taules de participació també proporcionen dades interessants en aquest sentit.

Quadre 82: Visites als monuments, per nivell d'ingressos

Renda anual	Persones	No els han visitat	Sí que els han visitat
No ho sap	227	15,9%	84,1%
No contesta	42	4,8%	95,2%
Menys d'1 milió	53	37,7%	62,3%
Entre 1 i 2,5 milions	114	13,2%	86,8%
Entre 2,5 i 3,5 milions	78	5,1%	94,9%
Més de 3,5 milions	90	1,1%	98,9%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 83: Participació en altres elements del programa, per nivell d'ingressos

RENDA ANUAL	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	AAMH		Visites dominicals		Històribus		Escoles-tallers		Tàrraco a Taula		Entrades gratuïtes		Exposicions	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
No ho sap	72,7%	27,3%	68,0%	32,0%	78,9%	21,1%	64,6%	35,4%	51,8%	48,2%	37,5%	62,5%	27,1%	72,9%
No contesta	100%	-	57,1%	42,9%	100%	-	57,1%	42,9%	75,0%	25,0%	43,7%	56,3%	31,6%	68,4%
Menys d'1 milió	80,0%	20,0%	87,5%	12,5%	100%	-	100%	-	100%	-	76,9%	23,1%	33,3%	66,7%
Entre 1 i 2,5 milions	81,8%	18,2%	83,3%	16,7%	85,7%	14,3%	86,4%	13,6%	86,4%	13,6%	65,9%	34,1%	56,9%	43,1%
Entre 2,5 i 3,5 milions	88,5%	11,5%	81,8%	18,2%	100%	-	95,0%	5,0%	86,7%	13,3%	65,0%	35,0%	54,0%	6,0%
Més de 3,5 milions	90,9%	9,1%	89,2%	10,8%	92,3%	7,7%	92,6%	7,4%	81,8%	18,2%	57,9%	42,1%	47,4%	52,6%

Font: Elaboració pròpia

D'una banda, observem que existeix una correspondència entre la renda anual i el nombre de visites als monuments. Així doncs, podem afirmar que les llars amb més ingressos són les que han visitat més sovint els edificis històrics.

D'altra banda, pel que fa a la segona taula, veiem que la participació en altres elements del programa varia segons la variable analitzada, tal com avançàvem a la nostra hipòtesi 3B. Així, les unitats familiars que perceben més de 3,5 milions de pessetes anuals acostumen a participar en aquells esdeveniments que requereixen un pagament previ, com ara Tàrraco a Taula o les entrades gratuïtes.⁵⁹ En canvi, la seva participació disminueix en els elements del programa que són gratuïts, com ara les visites dominicals o les exposicions. Sembla, doncs, que el nivell d'ingressos condiciona la implicació dels ciutadans en les diverses activitats organitzades d'una manera diferent a la que ens pensàvem, ja que fa que un col·lectiu concret dugui a terme una selecció rigorosa dels actes als quals decideix assistir, cosa que no passa amb els altres ciutadans.

En definitiva, i malgrat les limitacions amb què ens hem trobat a l'ho-

59. De fet, en aquest segon cas, l'entrada gratuïta només s'aconsegueix si primer s'ha abonat un servei (per exemple, l'accés al parc temàtic de Port Aventura).

ra d'analitzar aquesta variable,⁶⁰ sembla que la renda continua essent un aspecte important de desigualtat entre els tarragonins. D'una banda, perquè introdueix diferències informatives, ja que creiem que molt sovint la renda d'un individu és conseqüència del seu nivell educatiu. D'altra banda, perquè restringeix l'accés real d'una part de la població a algunes de les intervencions públiques que es duen a terme en nom del patrimoni històric romà.

1.2.3. L'equitat segons el grup d'edat

Una altra unitat d'anàlisi del nostre estudi és el grup d'edat. Explorar aquest tercer aspecte per comprovar l'equitat del programa de patrimoni històric romà vol dir preguntar-se si l'edat condiciona el grau de coneixement dels diversos subprogrames i el grau d'implicació dels individus en aquests programes. Tenint en compte que són diverses les activitats que han tingut com a públic objectiu el sector més jove de la població tarragonina, considerem que aquest col·lectiu és el que coneix més aquestes intervencions (hipòtesi 4A) i hi participa més (hipòtesi 4B). Així mateix, creiem que la gent de la tercera edat és la que participa menys en els esdeveniments organitzats (hipòtesi 4C), perquè porta un estil de vida més tranquil. Les altres informacions de què disposem no ens permeten de donar una opinió coherent respecte del comportament dels altres grups d'edat.

60. Aquestes restriccions són degudes a dos factors. En primer lloc, al fet que la renda anual és una variable de tipus familiar, mentre que els altres aspectes examinats (com ara el nivell d'estudis o el lloc de residència) són individuals. Això ha impedit obtenir taules encruades i no ens ha permès comprovar-ne algunes possibles explicacions. En segon lloc, al percentatge elevat d'enquestats que han decidit no contestar a la pregunta, cosa que ens obliga a acceptar amb reticència les conclusions que n'hem extret.

Quadre 84: Coneixement d'altres elements del programa, per grups d'edat

GRUP D'EDAT	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	AAMH		Visites dominicals		Històribus		Escoles- tallers		Tàrraco a Taula		Entrades gratuïtes		Exposicions	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Entre 15 i 24 anys	93,1%	6,9%	80,2%	19,8%	90,5%	9,5%	75,9%	24,1%	78,4%	21,6%	58,6%	41,4%	49,1%	50,9%
Entre 25 i 34 anys	87,1%	12,9%	67,0%	33,0%	87,1%	12,9%	75,2%	24,8%	77,1%	22,9%	56,0%	44,0%	44,9%	55,1%
Entre 35 i 49 anys	74,5%	25,5%	59,6%	40,4%	85,1%	14,9%	70,2%	29,8%	70,2%	29,8%	47,5%	52,5%	35,5%	64,5%
Entre 50 i 64 anys	79,8%	20,2%	59,6%	40,4%	86,9%	13,1%	73,7%	26,3%	73,7%	26,3%	59,6%	40,4%	41,4%	58,6%
Més de 64 anys	83,6%	16,4%	75,4%	24,6%	95,1%	4,9%	86,9%	13,1%	93,4%	6,6%	65,6%	34,4%	54,1%	45,9%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 85: Coneixement de la candidatura a patrimoni de la humanitat, per grups d'edat

Grup d'edat	Persones	No la coneixen	Sí que la coneixen
Entre 15 i 24 anys	120	11,7%	88,3%
Entre 25 i 34 anys	121	10,7%	89,3%
Entre 35 i 49 anys	159	5,7%	94,3%
Entre 50 i 64 anys	115	7,8%	92,2%
Més de 64 anys	89	27,0%	73,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 86: Coneixement de les gestions per a la candidatura a patrimoni de la humanitat, per grups d'edat

Grup d'edat	Persones	No les coneixen	Sí que les coneixen
Entre 15 i 24 anys	106	85,8%	14,2%
Entre 25 i 34 anys	108	78,7%	21,3%
Entre 35 i 49 anys	150	66,0%	34,0%
Entre 50 i 64 anys	106	72,6%	27,4%
Més de 64 anys	65	76,9%	23,1%

Font: Elaboració pròpia

Aquestes taules ens permeten desestimar totalment la hipòtesi 4A i ens aporten detalls d'interès respecte al grau de coneixement de les accions municipals. Així, en podem treure dues conclusions bàsiques. En primer lloc, els tarragonins amb edats compreses entre els 35 i els 49 anys, seguits pel col·lectiu d'entre 50 i 64 anys, són els que han sentit més a parlar dels diversos esdeveniments, de la presentació de la candidatura de la ciutat a patrimoni de la humanitat i dels tràmits corresponents. En segon lloc, els tarragonins més grans són els que coneixen menys les activitats de difusió i promoció, excepte les de l'Associació d'Amics del Museu d'Història de Tarragona, les visites guiades dels diumenges i les gestions realitzades per aconseguir la nominació que atorga la UNESCO. Pel que fa a aquests tres elements de programa, els qui en tenen menys informació són els integrants dels dos grups més joves.

Pel que fa a les parts segona i tercera de la hipòtesi 4, els quadres següents ens n'ofereixen diverses dades. D'una banda, les visites als recintes històrics disminueixen a mesura que la persona és més gran. Per tant, deduïm que hi ha una relació estreta entre els grups d'edat i la seva presència en els diversos monuments. Tanmateix, revisant a la taula el grau d'implicació en els diferents elements del programa, veiem que aquesta ja no és tan clara. Així doncs, les persones entre 15 i 24 anys són les que participen més en tres de les set activitats de divulgació indicades i que els ancians són els qui participen menys en quatre de les set accions de promoció i de difusió assenyalades. Tanmateix, també és aquest col·lectiu el que visita més els edificis romans en diumenge amb guies gratuïts, per exemple. Tot això vol dir que només podem acceptar en part les hipòtesis 4B i 4C.

Finalment, si comparem els quadres de coneixement i de participació tampoc no podem concloure que el primer factor sigui el que determina la implicació dels diferents grups d'edat, com podíem haver suposat al principi.

Quadre 87: Visites als monuments, per grups d'edat

Grup d'edat	Persones	No els han visitat	Sí que els han visitat
Entre 15 i 24 anys	120	3,3%	96,7%
Entre 25 i 34 anys	121	9,9%	90,1%
Entre 35 i 49 anys	159	11,3%	88,7%
Entre 50 i 64 anys	115	13,9%	86,1%
Més de 64 anys	89	31,5%	68,5%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 88: Participació en altres elements del programa, per grups d'edat

GRUP D'EDAT	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	AAMH		Visites dominicals		Històribus		Escoles- tallers		Tàrraco a Taula		Entrades gratuïtes		Exposicions	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Entre 15 i 24 anys	75,0%	25,0%	78,3%	21,7%	90,9%	9,1%	64,3%	35,7%	64,0%	36,0%	43,7%	56,3%	39,0%	61,0%
Entre 25 i 34 anys	71,4%	28,6%	75,0%	25,0%	92,8%	7,2%	77,8%	22,2%	76,0%	24,0%	56,2%	43,8%	50,0%	50,0%
Entre 35 i 49 anys	86,1%	13,9%	84,2%	15,8%	85,7%	14,3%	85,7%	14,3%	90,5%	9,5%	51,3%	48,7%	41,7%	58,3%
Entre 50 i 64 anys	90,0%	10,0%	77,5%	22,5%	84,6%	15,4%	84,6%	15,4%	73,1%	26,9%	60,0%	40,0%	36,2%	63,8%
Més de 64 anys	90,0%	10,0%	73,3%	26,7%	100%	-	100%	-	75,0%	25,0%	66,7%	33,3%	39,3%	60,7%

Font: Elaboració pròpia

Per cloure aquest subapartat, volem destacar que els grups 3 i 4 presenten una conducta molt semblant pel que fa a les seves implicacions en les línies d'acció que es poden dissenyar des de l'Ajuntament a aquest efecte. De fet, aquesta percepció es desprèn dels diversos percentatges que hem obtingut. Les matrius de dissimilituds següents, però, ens ho il·lustren més objectivament:

Quadre 89: Matriu de distàncies euclidianes al quadrat pel que fa al coneixement, per grups d'edat

	Entre 15 i 24 anys	Entre 25 i 34 anys	Entre 35 i 49 anys	Entre 50 i 64 anys	Més de 64 anys
Entre 15 i 24 anys		1.236,982	4.578,815	4.181,336	1.593,095
Entre 25 i 34 anys	1.236,982		1.594,320	1.208,217	1.194,026
Entre 35 i 49 anys	4.578,815	1.594,320		409,277	3.714,970
Entre 50 i 64 anys	4.181,336	1.208,217	409,277		2.779,787
Més de 64 anys	1.593,095	1.194,026	3.714,970	2.779,787	

Font: Elaboració pròpia

Quadre 90: Matriu de distàncies euclidianes al quadrat pel que fa a la participació, per grups d'edat

	Entre 15 i 24 anys	Entre 25 i 34 anys	Entre 35 i 49 anys	Entre 50 i 64 anys	Més de 64 anys
Entre 15 i 24 anys		1.583,734	2.786,565	2.060,366	5.701,863
Entre 25 i 34 anys	1.583,734		979,231	899,457	2.570,517
Entre 35 i 49 anys	2.786,565	979,231		667,397	1.950,037
Entre 50 i 64 anys	2.060,366	899,457	667,397		1.694,197
Més de 64 anys	5.701,863	2.570,517	1.950,037	1.694,197	

Font: Elaboració pròpia

1.2.4. L'equitat segons el nivell d'estudis

El nivell d'estudis és l'última variable que condiciona, al nostre entendre, la distribució equitativa del programa de patrimoni històric romà. En aquest sentit, considerem que com més educació ha rebut una persona, més sensible és a les diferents fonts d'informació i, per tant, coneix més bé les distintes intervencions públiques (hipòtesi 5A). Així mateix, entenem que aquesta quarta unitat d'anàlisi determina el nombre de visites als diversos monuments, que interessin més els qui tenen més formació (hipòtesi 5B), però no provoquen la participació de la població en altres elements del programa (hipòtesi 5C).

Els quadres següents il·lustren els resultats obtinguts:

Quadre 91: Coneixement d'altres elements del programa, per nivell d'estudis

NIVELL D'ESTUDIS	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	AAMH		Visites dominicals		Històribus		Escoles- tallers		Tàrraco a Taula		Entrades gratuïtes		Exposicions	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Cap	92,0%	8,0%	88,0%	12,0%	88,0%	12,0%	80,0%	20,0%	96,0%	4,0%	76,0%	24,0%	72,0%	28,0%
Primaris	86,3%	13,7%	75,8%	24,2%	94,4%	5,6%	78,9%	21,1%	83,8%	16,2%	65,8%	34,2%	52,2%	47,8%
Secundaris	84,7%	15,3%	68,4%	31,6%	86,1%	13,9%	72,2%	27,8%	74,6%	25,4%	52,1%	47,9%	44,5%	55,5%
Univer- sitaris	75,8%	24,2%	50,8%	49,2%	84,2%	15,8%	72,5%	27,5%	69,2%	30,8%	45,8%	54,2%	28,3%	71,7%
De postgrau	80,0%	20,0%	60,0%	40,0%	80,0%	20,0%	90,0%	10,0%	50,0%	50,0%	60,0%	40,0%	10,0%	90,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 92: Coneixement de la candidatura a patrimoni de la humanitat, per nivell d'estudis

Nivell d'estudis	Persones	No la coneixen	Sí que la coneixen
No ho sap	2	50,0%	50,0%
Cap	46	43,5%	56,5%
Estudis primaris	199	16,1%	83,9%
Estudis secundaris	224	5,8%	94,2%
Estudis universitaris	123	2,4%	97,6%
Estudis de postgrau	10	-	100%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 93: Coneixement de les gestions per a la candidatura a patrimoni de la humanitat, per nivell d'estudis

Nivell d'estudis	Persones	No les coneixen	Sí que les coneixen
No ho sap	1	-	100%
Cap	26	84,6%	15,4%
Estudis primaris	167	81,4%	18,6%
Estudis secundaris	211	72,0%	28,0%
Estudis universitaris	120	71,7%	28,3%
Estudis de postgrau	10	60,0%	40,0%

Font: Elaboració pròpia

Pel que fa a la nominació de patrimoni de la humanitat, observem que el col·lectiu de ciutadans amb estudis de postgrau, seguit a curta distància pel dels llicenciats o diplomats, és sens dubte el que té més consciència d'aquest subprograma i de totes les seves implicacions. Cal dir que és l'únic grup en què el 100% dels integrants saben que s'ha presentat la candidatura. Tanmateix, les dades pel que fa al coneixement d'altres elements del programa varien més del que ens pensàvem. Així, si bé aquest col·lectiu és el que també puntua més alt determinades activitats (com ara Tàrraco a Taula, l'Històribus o les exposicions), en canvi, és la població universitària, de mitjana, la que sembla que coneix millor aquest tipus d'esdeveniments. En qualsevol cas, aquest petit matís no ens impedeix acceptar la hipòtesi 5A, atès que observem *a*) que els tarragonins més educats coneixen més el programa de patrimoni històric romà i *b*) que els individus amb nivells d'estudis més baixos o amb cap tipus de formació han sentit poc a parlar dels subprogrames presentats.

Quadre 94: Visites als monuments, per nivell d'estudis

Nivell d'estudis	Persones	No els han visitat	Sí que els han visitat
No ho sap	2	50,0%	50,0%
Cap	46	45,6%	54,4%
Estudis primaris	199	19,1%	80,9%
Estudis secundaris	224	6,7%	93,3%
Estudis universitaris	123	2,4%	97,6%
Estudis de postgrau	10	-	100%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 95: Participació en altres elements del programa, per nivell d'estudis

NIVELL D'ESTUDIS	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	AAMH		Visites dominicals		Històribus		Escoles- tallers		Tàrraco a Taula		Entrades gratuïtes		Exposicions	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Cap	50,0%	50,0%	33,3%	66,7%	66,7%	33,3%	80,0%	20,0%	-	100%	50,0%	50,0%	14,3%	85,7%
Primaris	95,4%	4,6%	79,5%	20,5%	88,9%	11,1%	73,5%	26,5%	88,5%	11,5%	58,2%	41,8%	40,2%	59,8%
Secundaris	71,9%	28,1%	78,8%	21,2%	93,1%	6,9%	77,6%	22,4%	67,9%	32,1%	46,0%	54,0%	43,1%	56,9%
Univer- sitaris	89,6%	10,4%	81,3%	18,7%	84,2%	15,8%	90,9%	9,1%	83,8%	16,2%	60,0%	40,0%	38,4%	61,6%
De postgrau	100%	-	75,0%	25,0%	100%	-	100%	-	100%	-	75,0%	25,0%	77,8%	22,2%

Font: Elaboració pròpia

Com es desprèn de tot el que hem exposat, el quadre 94 ens permet certificar la validesa de la hipòtesi 5B per tal com destaca, una vegada més, la dada del grup dels ciutadans amb estudis de postgrau. Resulta més sorprenent, però, la informació de la segona taula, on observem que els grups més participatius són precisament els menys preparats, mentre que succeeix el contrari amb l'últim dels grups considerats. Aquest fet ens sembla molt interessant des del punt de vista de l'equitat. D'una banda, els qui coneixen més són els qui s'involucren menys. D'altra banda, els qui coneixen menys són els qui hi participen més activament. Davant d'aquesta situació, podem afirmar que les desigualtats informatives determinen efectivament el nivell d'implicació dels ciutadans que han rebut menys educació. Creiem que si més persones d'aquests col·lectius coneguessin l'existència dels diferents elements del programa, la seva participació també s'incrementaria. Tot i així, aquesta conclusió només és vàlida pel que fa als ciutadans sense estudis, i això ens porta a pensar que en els casos dels individus amb més formació hi ha altres causes que en motiven la implicació.

1.3. L'avaluació de la sensibilitat

Segons el que hem descrit anteriorment, la *sensibilitat* fa referència al grau en què una política pública satisfà les necessitats, les preferències o els valors dels diversos públics objectius. En el nostre estudi, només ens referirem als residents a Tarragona, atès que el col·lectiu de visitants és molt més heterogeni.

A la pràctica, avaluar la sensibilitat vol dir mesurar fins a quin punt el programa té en compte el punt de vista del beneficiari. Si aconseguim comprendre quina importància té el patrimoni romà de la ciutat per al tarragoní, podrem saber en quina mesura les actuacions municipals són percebudes com a útils. Així doncs, una de les preguntes del nostre qüestionari fa referència a aquest aspecte. Com hem indicat a la secció anterior, només el 4% d'un total de 526 individus pensa que el conjunt monumental romà és una suma de pedres sense cap utilitat (3,4%) o que és una pèrdua de diners (0,6%). A primer cop d'ull, sembla que el ciutadà valora les intervencions que s'hi han fet. Tanmateix, aquesta no és la impressió que es desprèn de les discussions que hem tingut amb les diferents associacions de veïns. Els seus representants, que estan més involucrats en la problemàtica dels barris dels quals són portaveus, opinen de manera diferent sobre aquesta qüestió. Així, hi trobem un grup molt crític, precisament en els sectors que tenen moltes ruïnes romanes (la Part Alta i els Barris Marítims). Aquest col·lectiu sent la necessitat de participar en les decisions que pren l'equip de govern de la ciutat amb relació al patrimoni. Vegem-ne algunes declaracions:

- «[...] Les associacions de veïns, com a ciutadans de Tarragona, voldríem participar en qualsevol acte organitzat per l'Ajuntament. No obstant això, aquest no té mai en compte els ciutadans. Et convoca, t'escolta, però després fa el que li dóna la gana [...]. Així, moltes vegades no capta el que passa en la realitat.»
- «[...] Les propostes de les associacions de veïns no se solen acceptar [...].»
- «[...] Tarragona té un patrimoni medieval més important que el patrimoni romà. Ho ha reconegut fins i tot la Universitat Rovira i Virgili. I, tanmateix, sembla que això no importa, tot i que hi ha un grup de ciutadans molt sensibilitzats amb aquesta qüestió [...].»
- «[...] L'Ajuntament fa coses i d'uns quants anys ençà la ciutat està preciosa. Però es podrien fer moltes coses més i la principal és tenir la gent contenta. I per tal de saber què és el que fa que la gent estigui contenta, hauria de consultar més la població per mitjà de les associacions de veïns, però passen [...].»
- «[...] Respecte a les actuacions relacionades amb el patrimoni històric (especialment la candidatura a patrimoni de la humanitat), s'hauria de consultar més la societat civil. Almenys per tenir punts de vista diferents. Per exemple, podrien organitzar un concurs d'idees [...].»

Un segon grup aplega les persones procedents de districtes perifèrics o allunyats del centre de la ciutat. Expliquen que els temes culturals els importen poc i, en aquest sentit, els reivindiquen poc. Per a ells, les qüestions importants són les relacionades amb l'urbanisme, fonamentalment les carreteres, el trànsit i l'habitatge. Opinen que els ciutadans no viuen de les pedres i que hi ha temes més urgents que s'han de solucionar: «[...] Fa 55 anys que visc amb les ruïnes romanes. Que les han netejat? Em sembla molt bé. Que les han promocionat a l'exterior? Em sembla molt bé. Però això és una arma de doble fil. Perquè també cal netejar el que no són pedres [...]».

Tots dos casos ens porten a afirmar que el programa no és percebut com a sensible. En primer lloc, perquè hi ha un col·lectiu de ciutadans que vol ser protagonista de les activitats que comporten les intervencions en matèria de patrimoni històric romà i al qual no se li dóna l'oportunitat de satisfer aquesta necessitat. En segon lloc, perquè hi ha un altre conjunt d'individus que considera poc útils aquestes intervencions i considera més convenient centrar-se en altres temàtiques municipals.

1.4. L'avaluació de la sostenibilitat

Una actuació pública és sostenible quan els seus beneficis perduren al llarg del temps, quan aquesta ja s'ha acabat. Com que el programa de patrimoni històric romà encara no s'ha executat totalment, és difícil valorar-ne la sostenibilitat, sobretot si l'hem de valorar per la seva capacitat de generar un flux constant d'*outputs*, pels canvis qualitius del nivell de vida que comporta i per la seguretat que manté una distribució equitativa dels resultats. En el nostre cas, doncs, cal avaluar la sostenibilitat dels recursos esmerçats per tal de preveure la sostenibilitat dels resultats. Per fer-ho, hem d'analitzar alguns dels indicadors obtinguts a l'apartat anterior, com també valorar l'opinió que els ciutadans tenen sobre les conseqüències que tindran tant el programa en general com el subprograma de gestió de la nominació a patrimoni de la humanitat en concret.

Pel que fa al primer punt, dos fets confirmen que els *inputs* d'aquesta intervenció pública es mantenen al llarg del temps. En primer lloc, el compromís evident de l'alcalde de Tarragona amb el programa i amb la consecució de la nominació de la UNESCO. Com a reflex d'aquest afany, ja hem destacat que el nombre d'expedients gestionats cada vegada és més gran. En segon lloc, l'evolució a l'alça del personal al servei del Museu d'Història. Tanmateix, el pressupost destinat a la implantació dels diferents subprogrames no és constant i això pot crear alguns dubtes respecte a la per-

vivència dels seus resultats. De fet, si tenim en compte l'evolució del nombre de visitants als recintes romans, aspecte que permet mesurar part de la sostenibilitat dels resultats, observem que aquests disminueixen progressivament.⁶¹ Aquest aspecte és important ja que, com s'il·lustra al quadre següent, un percentatge alt de la població enquestada el considera un dels efectes més immediats del programa.

Quadre 96: Conseqüències del programa

Concepte	Freqüència	Percentatge⁶²
Augmenta el nombre de visitants a la ciutat	147	28,0%
Millora l'economia tarragonina	38	7,2%
Provoca l'abandonament dels monuments d'altres èpoques	10	2,0%
Millora la qualitat de vida de Tarragona	34	6,5%
Fa que la ciutat sigui una ciutat més bonica	73	13,9%
Augmenta el coneixement històric dels ciutadans	126	24,0%
Fa que empitjorin altres serveis públics	5	1,0%
Converteix Tarragona en un punt de referència	69	13,1%
Altres	12	2,3%
No ho sap/no contesta	12	2,3%

Font: Elaboració pròpia

61. Volem destacar novament l'article de Soler (2000b) a *La Vanguardia*, al qual ja ens hem referit en aquest mateix capítol.

62. Sobre un total de 526 persones.

Quadre 97: Conseqüències de la consecució de la nominació de patrimoni de la humanitat

Concepte	Freqüència	Percentatge ⁶³
La ciutat rebrà més turistes	35	26,3%
La ciutat millorarà l'economia	12	9,0%
La ciutat es convertirà en un punt de referència	32	24,0%
S'obtindran més subvencions per prosseguir les excavacions i les tasques de conservació de les ruïnes romanes	33	24,8%
Els tarragonins estaran més orgullosos de la seva ciutat	14	10,5%
No canviarà res	2	1,5%
Altres	3	2,6%
No ho sap/no contesta	2	1,5%

Font: Elaboració pròpia

Hi ha tres categories que considerem que estan molt relacionades. Si el nombre de visitants a la ciutat augmenta, la seva economia millorarà i, per tant, el nivell de vida del ciutadà de Tarragona creixerà quantitativament i qualitativament. Si tenim en compte aquest fet, podem afirmar que, segons es desprèn del primer quadre, el 41,7% opina que aquest és un dels beneficis més importants per a la ciutat, com dèiem. Aquest aspecte ens sembla molt interessant perquè reflecteix la percepció que la població té de les intervencions públiques en matèria de patrimoni. Efectivament, en un país en què les polítiques es fan normalment a curt termini, atesa la durada de la legislatura, trobem que el sector de la cultura requereix unes actuacions a més llarg termini, per tal que les generacions futures es beneficiïn de l'impacte que se n'obtingui.

2. El programa d'arts escèniques

2.1. L'avaluació de l'eficàcia

Com assenyalàvem a propòsit de la valoració de la implantació del segon programa de caràcter cultural, l'objectiu per excel·lència que es vol assolir amb aquest tipus d'intervenció és l'increment de l'oferta de

63. Sobre un total de 133 persones.

lleure de caràcter teatral, tant des del punt de vista quantitatiu com qualitatiu. Això implica, en primer lloc, construir i adequar un espai escenogràfic que disposi de la infraestructura necessària i, en segon lloc, fixar un programa estable d'activitats de qualitat que tinguin un contingut artístic plural.

Si comencem per analitzar el primer punt esmentat, el que hem de constatar en primer lloc és que el conjunt d'intervencions derivades del subprograma d'espai escènic ja es poden donar per acabades. Com ja hem explicat, l'any 1993 es va posar en funcionament el Teatre-auditori del Camp de Mart i el 1995 es va reinaugurar el Teatre Metropol. L'anàlisi de pressupostos que n'hem fet també indica que, a part de les grans inversions que aquestes actuacions van comportar, periòdicament s'assigna una partida per al manteniment d'aquests locals. Per a una ciutat que abans d'aquestes actuacions no disposava de cap emplaçament per a les representacions teatrals, la rehabilitació del Camp de Mart i del Metropol es pot considerar, objectivament, un èxit. Tanmateix, per conèixer la imatge que el ciutadà té d'aquest assoliment, hem de recórrer a les enquestes que hem fet.

Quadre 98: Valoració dels espais escènics de Tarragona⁶⁴

Concepte	Valoració ⁶⁵					
	1	2	3	4	5	NS/NC
Teatre-auditori del Camp de Mart	1,1%	8,5%	24,0%	31,4%	31,8%	3,2%
Teatre Metropol	5,7%	12,7%	30,4%	26,9%	12,4%	12,0%

Font: Elaboració pròpia

Sembla que el ciutadà de Tarragona valora més positivament el Teatre-auditori del Camp de Mart que el Teatre Metropol. Per entendre'n els motius, convé assenyalar que dels 53 individus de la mostra que van declarar que se sentien insatisfets amb les actuacions en matèria d'arts escèniques, 24 (el 45,3%) justificaven el seu descontentament per les infraestructures teatrals deficientes de la ciutat. Concretament, 6 persones

64. Només 283 dels 604 entrevistats (el 46,9%) van poder contestar a aquesta pregunta perquè havien assistit a alguna representació a Tarragona als darrers quatre anys.

65. L'1 equival a un lloc *molt poc* idoni, el 3 a un lloc *acceptable* i el 5 a un lloc *molt* idoni.

(l'11,3%) diuen que els teatres eren de petites dimensions (fet que, en el cas del Metropol, encara és més significatiu, atès que és valorat més negativament); 5 (el 9,4%), que són incòmodes, i 13 (el 24,5%) que manquen locals. Aquestes qüestions també causen malestar entre els representants de les associacions de veïns. Pel que fa a la primera, afirmen que el Teatre Metropol té tan poca capacitat que, quan alguna companyia de prestigi hi actua, les entrades s'exhaureixen de seguida i molts espectadors potencials es queden sense poder veure l'obra. Igualment parlen de l'escassetat d'espais escènics: «[...] A Tarragona hi falta un bon teatre; que la gent no s'hagi de desplaçar ni a Barcelona ni a Reus. S'ha parlat molt d'aquest teatre, però mai no s'ha fet res [...]»;⁶⁶ «[...] hem de suspendre l'Ajuntament pel que fa al programa d'arts escèniques, tenint com tenim prou organitzacions teatrals. [...] El que necessitem és el camp; de jugadors, ens en sobren [...]»; «[...] l'auditori del Camp de Mart està molt desaprofitat i és un lloc fantàstic per fer-hi coses. El Metropol és molt bonic [...] però és molt petit [...]. Quan es fan actes importants, els han de repetir o, si no, molta gent es queda amb les ganes o se'n va a Barcelona [...]».

Aquesta unanimitat evident respecte a la necessitat d'un tercer teatre contrasta amb les xifres d'assistència que figuren a l'apartat corresponent a l'avaluació de la implantació. Llavors ja vam veure que l'ocupació mitjana dels teatres a Tarragona era del 80%, aproximadament. Així doncs, en general no es produeixen situacions en què faltin butaques constantment. Tanmateix, observem que la percepció del ciutadà de Tarragona no és aquesta i, en conseqüència, les seves reivindicacions apunten cap aquesta direcció.

Per completar la nostra anàlisi, podem especificar cap a quines poblacions viatja el ciutadà per assistir a representacions teatrals. Segons la nostra enquesta, i prenent com a referència el col·lectiu de 283 persones que hem esmentat anteriorment, el 85,9% es queda a Tarragona, mentre que el 8,5% marxa a Barcelona i l'1,4% a Reus. En definitiva, les referències a d'altres localitats són també conseqüència del mapa mental dels entrevistats, perquè de fet la majoria de les persones no es desplaça.

Pel que fa al segon objectiu, i basant-nos especialment en la programació estable, ens interessa destacar quatre aspectes: la quantitat, la freqüència, la qualitat i la diversitat de les actuacions que s'ofereixen. Pel que fa al primer punt, les dades dels indicadors d'activitat ens diuen que cada any es programen més representacions. Es tracta d'una conclusió vàlida

66. Amb referència a l'antic Teatre Tarragona.

per al subprograma de programació estable, però també per al de festivals (particularment pel que fa al festival de Dixieland). D'altra banda, sembla que aquest esforç és percebut com a tal pels 283 ciutadans que van regularment al teatre, ja que el 30% creu que el nombre de representacions es pot considerar bastant o molt abundant, i gairebé el 40% opina que és acceptable.

Quadre 99: Grau de satisfacció respecte a la quantitat d'actuacions⁶⁷

1	2	3	4	5	NS/NC
6,4%	18,7%	39,6%	21,9%	8,1%	5,3%

Font: Elaboració pròpia

A més, és important tenir en compte que el 43,7% dels qui han optat per la valoració 1 o 2 van al teatre majoritàriament durant l'estiu. A l'apartat anterior hem vist que aquest període és el que ofereix menys actuacions, atès que als mesos d'agost i setembre se celebren les festes majors de Sant Magí i Santa Tecla, respectivament. Per tant, aquest fet pot explicar el seu grau baix de satisfacció.

La variable *frequència* sembla que no causa tanta complaença, tal com es mostra tot seguit:

Quadre 100: Grau de satisfacció respecte a la freqüència de les actuacions⁶⁸

1	2	3	4	5	NS/NC
8,8%	30,0%	31,1%	18,4%	5,7%	6,0%

Font: Elaboració pròpia

Certament, malgrat que el nombre d'actuacions pugui semblar ade-

67. L'1 equival a una quantitat *molt insuficient*, el 3 a una quantitat *acceptable* i el 5 a una quantitat *abundant*.

68. L'1 equival a *molt poca* freqüència, el 3 a una freqüència *acceptable* i el 5 a *molta* freqüència.

quat, les representacions no es fan periòdicament, llevat dels concerts de música clàssica que s'organitzen en col·laboració amb les Joventuts Musicals cada dimarts en les temporades d'hivern, primavera i tardor. Els teatres estan tancats molts dies a la setmana. Llavors, la impressió és de poca activitat (només cal recordar els comentaris de les associacions de veïns sobre el desaprofitement dels locals: «[...] Necessitem un teatre que tingui activitats cada dia de la setmana [...]»). Aquesta imatge és perillosa, perquè pot arribar a «contagiar» la percepció que es té de la quantitat i pot fer que el ciutadà arribi a pensar que no es fa res.

Novament hem de destacar que el 46,4% dels que han valorat la freqüència amb les dues puntuacions més baixes són espectadors de temporada d'estiu, fet que explica en part aquesta apreciació.

Si ara ens fixem en la qualitat de funcions, aquesta dada també és valorada positivament pel públic tarraoní:

Quadre 101: Grau de satisfacció respecte a la qualitat de les actuacions⁶⁹

1	2	3	4	5	NS/NC
2,8%	6,7%	40,3%	34,3%	11,7%	4,2%

Font: Elaboració pròpia

De fet, el 21,5% de les 326 persones que es declaren satisfetes amb el programa en general afirmen que la seva valoració és deguda, en primer lloc, a la qualitat que se'ls ofereix. Així mateix, hi ha un 12,0% més que escull aquesta variable com a segona opció.

La nostra percepció és que la satisfacció del ciutadà respecte d'aquesta tercera qüestió és fonamental perquè, com ja hem indicat, es tradueix en una ocupació mitjana més gran dels teatres i fa que una localitat amb menys oferta, per comparació amb d'altres poblacions semblants, tingui una resposta més gran per part del públic, la qual cosa permet consolidar els subprogrames i assolir-ne els objectius.

Finalment, en preguntar sobre la diversitat, obtenim les respostes següents:

69. L'1 equival a una qualitat *molt baixa*, el 3 a una qualitat *acceptable* i el 5 una qualitat *molt alta*.

Quadre 102: Grau de satisfacció respecte a la varietat de les actuacions⁷⁰

1	2	3	4	5	NS/NC
6,4%	12,4%	38,9%	27,2%	10,6%	4,6%

Font: Elaboració pròpia

Si contrastem aquesta valoració amb les dades obtingudes de l'avaluació de la implantació, observem que, en principi, no hi hauria d'haver un alt grau de satisfacció respecte a la pluralitat artística, perquè la majoria d'obres que es representen són de teatre. Per tant, per entendre aquest resultat cal introduir informació sobre quines són les categories escèniques favorites dels enquestats. Així, el 60,1% afirma que prefereix el teatre a d'altres gèneres. Això ens permet comprendre la satisfacció general que els ciutadans expressen.⁷¹

Els portaveus dels veïns fan una aportació complementària a aquesta qüestió. Declaren que hi ha una manca important de teatre infantil («[...] les criatures no poden anar al teatre perquè no n'hi ha [...]»). No obstant això, els fullets que hem revisat ens indiquen que a partir de la temporada de tardor de 1997, i com a part del subprograma de programació estable, s'inicia un cicle d'espectacles anomenat «Les matinals més menudes», que té lloc els diumenges al matí i que només s'interromp a l'estiu. Així doncs, a cada estació es representen tres o quatre obres adreçades a un públic infantil.

Tanmateix, sembla que no es diu res de les funcions amb espectadors adolescents. El motiu d'aquesta situació es troba en observar les edats dels qui participen assíduament del programa d'arts escèniques, ja que són precisament els joves els qui assisteixen més a les representacions organitzades.

70. L'1 equival a *molt poca* varietat, el 3 a una varietat *acceptable* i el 5 a *molta* varietat.

71. Si, a més, tenim en compte que només el 6,0% escull la música clàssica en primer lloc, també podem entendre el fet que no es valori la continuïtat dels Dimarts Musicals, única activitat autènticament regular.

Quadre 103: Participació en el programa d'arts escèniques

Grup d'edat	Persones	No hi assisteixen	Sí que hi assisteixen
Entre 15 i 24 anys	120	38,3%	61,7%
Entre 25 i 34 anys	121	55,4%	44,6%
Entre 35 i 49 anys	159	49,7%	50,3%
Entre 50 i 64 anys	115	53,9%	46,1%
Més de 64 anys	89	75,3%	24,7%

Font: Elaboració pròpia

Ens sembla important prendre en consideració, com així fem, els diferents públics objectiu, ja que aquesta segona finalitat de la qual avaluem l'eficàcia implica, en definitiva, apropar l'espectacle a la població, amb la intenció d'arribar al nombre més gran de sectors.

Per acabar l'estudi de la varietat, cal incloure-hi les valoracions d'altres esdeveniments escènics que cerquen de diversificar el contingut del programa que ens ocupa i, per tant, donen diversitat a l'oferta que els tarrajonins tenen a l'abast.

El quadre següent recull aquesta informació:

Quadre 104: Valoració d'altres elements del programa

Element del programa	Respostes ⁷²		Valoració ⁷³					
	El coneix	Hi participa	1	2	3	4	5	NS/NC
Concurs de Rock & Roll	189 (31,3%)	60 (31,7%)	1,7%	10,0%	28,3%	38,3%	21,7%	-
Premi de Poesia	193 (31,9%)	19 (9,8%)	-	10,5%	31,6%	26,3%	31,6%	-
Festival de Dixieland	183 (30,3%)	74 (40,4%)	-	1,4%	18,9%	47,3%	32,4%	-
Premi de Composició Musical	88 (14,6%)	14 (15,9%)	7,1%	-	28,6%	35,7%	28,6%	-

(continua)

72. Entre parèntesis s'indiquen, en primer lloc, el percentatge d'individus que coneixen l'element del programa en qüestió sobre el total de la mostra i, en segon lloc, el percentatge dels qui participen en aquesta activitat respecte del total que han declarat conèixer-la.

73. L'1 equival a un grau de satisfacció *molt baix*, el 3 a un grau de satisfacció *acceptable* i el 5 a un grau de satisfacció *molt alt*.

(continuació)

Mostra de Teatre Jove	239 (39,6%)	72 (30,1%)	-	1,4%	36,1%	31,9%	27,8%	2,8%
Mostra de Teatre Clàssic	149 (24,7%)	38 (25,5%)	-	2,6%	26,3%	39,5%	26,3%	5,3%
Els Dimarts Musicals	138 (22,8%)	43 (31,1%)	-	2,3%	32,6%	48,8%	16,3%	-

Font: Elaboració pròpia

Com es dedueix de tot això, els diferents elements de programa analitzats tenen poc impacte. El grau de coneixement que en té l'entrevistat és baix. En cap cas arriba a la meitat de la mostra. La Mostra de Teatre Jove, amb un 39,6%, és el conjunt d'espectacles més difós (ja hem fet referència a l'alta participació del col·lectiu dels estudiants en aquest programa). A continuació el segueix el Premi de Poesia, del qual n'han sentit a parlar gairebé el 32% dels enquestats. La concurrència als altres esdeveniments és més reduïda, tot i que les persones que s'hi involucren en valoren molt positivament l'organització. En qualsevol cas, es tracta d'activitats de periodicitat anual (i algunes amb una freqüència molt alta, com és el cas dels Dimarts Musicals) que, però, són estranyes a la majoria de la població. Creiem detectar aquí un problema greu de difusió dels subprogrames d'arts escèniques, que són responsabilitat de l'Ajuntament de la ciutat.

2.2. L'avaluació de l'equitat

Per poder determinar en quin grau el programa que analitzem és equitatiu hem avaluat quines possibilitats tenen els ciutadans d'accedir a les activitats d'arts escèniques que organitza l'Àrea de Cultura, a partir de 1) la localització geogràfica dels espais escènics i 2) la participació en aquestes activitats per grups de renda, edat i nivell d'estudis.

2.2.1. L'equitat segons el lloc de residència

Sabem que tant el Teatre Metropol com el Teatre-auditori del Camp de Mart estan situats al centre urbà de Tarragona (al Nou Eixample Nord⁷⁴ i a l'Eixample de Tarragona, respectivament). Igual que en el cas de la visita

74. Encara que limitant al sud amb l'Eixample Tarragona i a l'est amb la Part Alta.

als monuments romans, els qui resideixen als barris perifèrics s'han de traslladar cada vegada que volen assistir a una representació en aquests locals. Per això, considerem que no tenen les mateixes possibilitats de participar de les arts escèniques de la ciutat. Així, per a nosaltres, els residents als barris perifèrics són els qui assisteixen menys a les distintes representacions teatrals que tenen lloc a la ciutat (hipòtesi 1A). Dos aspectes més ens porten a fer aquesta afirmació. En primer lloc, el fet que altres elements del programa també es desenvolupen en recintes, carrers o places del nucli de Tarragona. És el cas de la Mostra de Teatre Jove, la Mostra de Teatre Clàssic o el festival de Dixieland. En segon lloc, com admetia Bertrán, tècnic de Gestió Cultural de l'Ajuntament, cal potenciar la dinàmica dels barris perifèrics per compensar la dificultat més gran que tenen d'accedir a l'oferta cultural. Tot això ens permet enunciar dues hipòtesis addicionals, ja que opinem que el lloc de residència també determina tant el coneixement que el ciutadà té d'altres activitats relacionades amb el programa d'arts escèniques (hipòtesi 1B)⁷⁵ com la seva participació en aquestes activitats (hipòtesi 1C).⁷⁶

La taula següent confirma la nostra hipòtesi 1A perquè demostra que són els veïns dels sectors més allunyats de la ciutat els qui estan menys interessats en les actuacions que s'hi organitzen. Entre aquests destaquen els de la zona de Torreforta i els barris circumdants,⁷⁷ el districte de Campclar i, amb alguns punts percentuals de diferència, Bonavista, Sant Salvador i La Canonja, com s'observa a continuació.

75. Com més allunyat viu del centre urbà, menor és el seu coneixement d'altres elements de programa.

76. Com més allunyat viu del centre urbà, menys participa en altres elements de programa.

77. Aquesta informació coincideix amb el fet que de les 321 persones que van afirmar que no havien assistit a cap acte celebrat a Tarragona, el 9,3% ho argumentaven per la dificultat de desplaçar-se. Així mateix, el 20% d'aquest col·lectiu procedia de l'entorn de Torreforta. Ens sembla interessant destacar, a més, que inicialment no havíem previst aquesta raó en la nostra enquesta, però davant del nombre elevat de persones que la van assenyalar com a primera opció (ocupa el quart lloc), finalment la hi vam afegir.

Quadre 105: Assistència a les representacions, per lloc de residència

Barri	Persones	No hi assisteixen	Sí que hi assisteixen
Part Alta	20	60,0%	40,0%
Eixample de Tarragona	64	23,4%	76,6%
Barris Marítims	40	62,5%	37,5%
Nou Eixample Nord	103	46,6%	53,4%
Nou Eixample Sud	69	46,4%	53,6%
Torreforta i Barris	70	80,0%	20,0%
Campclar	50	76,0%	24,0%
Bonavista	41	68,3%	31,7%
La Canonja	22	63,6%	36,4%
Sant Salvador	21	66,7%	33,3%
Sant Pere i Sant Pau	62	45,2%	54,8%
Urbanitzacions de Llevant	42	26,2%	73,8%

Font: Elaboració pròpia

Quant al grau de coneixement que els residents de cada un dels barris de la mostra tenen dels diversos elements de programa, observem que els districtes de Campclar, Torreforta, Bonavista, Sant Pere i Sant Pau, i Sant Salvador destaquen per la baixa percepció dels diferents esdeveniments. Tanmateix, cal dir que, al costat d'aquest conjunt de zones, que es caracteritzen perquè totes estan allunyades del centre de la ciutat, hi ha els Barris Marítims. D'altra banda, les Urbanitzacions de Llevant són dels sectors en què més s'afirma que s'ha sentit a parlar de les activitats esmentades. Aquests resultats ens porten a refutar la hipòtesi 1B, encara que només sigui parcialment, i a afirmar que, com ja succeïa en el cas de l'avaluació del programa de patrimoni històric romà, les desigualtats entre la població tarragonina no es poden explicar només sobre la base d'una variable. Així doncs, cal conèixer també la composició socioeconòmica dels diferents barris considerats.

Finalment, i pel que fa a l'estudi de la participació dels veïns dels diferents barris, les dades palesen que la Part Alta, els Barris Marítims, el Nou Eixample Sud i l'Eixample de Tarragona són els que s'impliquen més en l'organització de festivals i altres subprogrames, cosa que ens permet acceptar la hipòtesi 1C. No obstant això, ens criden l'atenció dos aspectes. En primer lloc, l'activitat de Campclar, perquè, encara que està lluny del nucli urbà i és una de les zones on es coneixen menys les activitats que tenen lloc a la ciutat, el nivell d'implicació dels qui n'han sentit a parlar

supera, a vegades amb diferència, el dels habitants d'altres llocs de residència. En segon lloc, la participació a les Urbanitzacions de Llevant, perquè, encara que podem considerar que està dintre de la mitjana i no destaca ni com a massa alta ni com a massa baixa, no és gaire diferent de la de l'Eixample de Tarragona. Aquest fet ens fa pensar que aquest comportament anàleg es pot explicar per una distribució socioeconòmica semblant.

Les taules següents il·lustren els nostres comentaris:

Quadre 106: Coneixement d'altres elements del programa, per lloc de residència

BARRI	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	Concurs de Rock&Roll		Premi de Poesia		Festival de Dixieland		Premi de Composició Musical		Mostra de Teatre Jove		Mostra de Teatre Clàssic		Els Dimarts Musicals	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Part Alta	55,0%	45,0%	75,0%	25,0%	75,0%	25,0%	85,0%	15,0%	60,0%	40,0%	60,0%	40,0%	80,0%	20,0%
Eixample Tarragona	71,9%	28,1%	60,9%	39,1%	54,7%	45,3%	75,0%	25,0%	51,6%	48,4%	67,2%	32,8%	59,4%	40,6%
Barris Marítims	77,5%	22,5%	80,0%	20,0%	87,5%	12,5%	82,5%	17,5%	70,0%	30,0%	75,0%	25,0%	77,5%	22,5%
Nou Eixample Nord	64,1%	35,9%	67,0%	33,0%	56,3%	43,7%	86,4%	13,6%	53,4%	46,6%	74,7%	25,3%	76,7%	23,3%
Nou Eixample Sud	66,7%	33,3%	53,6%	46,4%	56,5%	43,5%	78,3%	21,7%	42,0%	58,0%	63,8%	36,2%	65,2%	34,8%
Torreforta	72,8%	27,2%	87,1%	12,9%	85,7%	14,3%	92,8%	7,2%	82,8%	17,2%	91,4%	8,6%	91,4%	8,6%
Campclar	84,0%	16,0%	84,0%	16,0%	76,0%	24,0%	96,0%	4,0%	76,0%	24,0%	90,0%	10,0%	90,0%	10,0%
Bonavista	73,2%	26,8%	63,4%	36,6%	90,2%	9,8%	90,2%	9,8%	70,7%	29,3%	75,6%	24,4%	87,8%	12,2%
La Canonja	50,0%	50,0%	59,1%	40,9%	72,7%	27,3%	90,9%	9,1%	50,0%	50,0%	72,7%	27,3%	86,4%	13,6%
Sant Salvador	52,4%	47,6%	76,2%	23,8%	90,5%	9,5%	85,7%	14,3%	66,7%	33,3%	80,9%	19,1%	100%	-
Sant Pere i Sant Pau	77,4%	22,6%	61,3%	38,7%	77,4%	22,6%	87,1%	12,9%	64,5%	35,5%	72,6%	27,4%	80,6%	19,4%
Llevant	52,4%	47,6%	54,8%	45,2%	50,0%	50,0%	78,6%	21,4%	42,8%	57,2%	73,8%	26,2%	52,5%	47,6%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 107: Participació en altres elements del programa, per lloc de residència

BARRI	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	Concurs de Rock&Roll		Premi de Poesia		Festival de Dixieland		Premi de Composició Musical		Mostra de Teatre Jove		Mostra de Teatre Clàssic		Els Dimarts Musicals	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Part Alta	44,4%	55,6%	80,0%	20,0%	40,0%	60,0%	66,7%	33,3%	50,0%	50,0%	62,5%	37,5%	50,0%	50,0%
Eixample Tarragona	66,7%	33,3%	92,0%	8,0%	65,5%	34,5%	93,7%	6,3%	67,7%	32,3%	66,7%	33,3%	61,5%	38,5%
Barris Marítims	55,5%	44,5%	75,0%	25,0%	20,0%	80,0%	57,1%	42,9%	58,3%	41,7%	60,0%	40,0%	66,7%	33,3%
Nou Eixample Nord	81,1%	18,9%	91,2%	8,8%	66,7%	33,3%	78,6%	21,4%	79,2%	20,8%	88,5%	11,5%	62,5%	37,5%
Nou Eixample Sud	73,9%	26,1%	87,5%	12,5%	53,3%	46,7%	100%	-	60,0%	40,0%	72,0%	28,0%	62,5%	37,5%
Torreforta	63,1%	36,9%	88,9%	11,1%	70,0%	30,0%	80,0%	20,0%	66,7%	33,3%	83,3%	16,7%	83,3%	16,7%
Campclar	-	100%	62,5%	37,5%	75,0%	25,0%	50,0%	50,0%	58,3%	41,7%	60,0%	40,0%	80,0%	20,0%
Bonavista	63,6%	36,4%	100%	-	75,0%	25,0%	100%	-	83,3%	16,7%	80,0%	20,0%	100%	-
La Canonja	72,7%	27,3%	88,9%	11,1%	83,3%	16,7%	100%	-	90,9%	9,1%	100%	-	66,7%	33,3%
Sant Salvador	80,0%	20,0%	100%	-	50,0%	50,0%	66,7%	33,3%	71,4%	28,6%	75,0%	25,0%	-	-
Sant Pere i Sant Pau	85,7%	14,3%	91,7%	8,3%	57,1%	42,9%	75,0%	25,0%	68,2%	31,8%	70,6%	29,4%	91,7%	8,3%
Llevant	70,0%	30,0%	100%	-	38,1%	61,9%	88,9%	11,1%	75,0%	25,0%	72,7%	27,3%	70,0%	30,0%

Font: Elaboració pròpia

Així doncs, en general, sembla que la distància al centre és un inconvenient greu perquè genera desigualtat, ja que no tan sols afecta el coneixement de les actuacions que es fan, que sempre tenen lloc als sectors centrals del municipi, sinó que també determina la implicació en el programa d'un sector de la població que es veu obligat a desplaçar-se si vol participar en qualsevol dels esdeveniments esmentats.

Atès que en les nostres conclusions hem detectat algunes excepcions que no ens han permès d'acceptar totalment el conjunt de les nostres tres hipòtesis, creiem que la realització d'una anàlisi de *cluster* pot resultar aclaridora. Hem aplicat aquesta eina dues vegades perquè l'hem referit a dues qüestions diferents: el coneixement i la participació. Quant al primer, les variables utilitzades han estat: el coneixement del Concurs de Rock &

Roll, el coneixement del Premi de Poesia, el coneixement del festival de Dixieland, el coneixement del Premi de Composició Musical, el coneixement de la Mostra de Teatre Jove, el coneixement de la Mostra de Teatre Clàssic i el coneixement dels Dimarts Musicals. Els conglomerats i els seus atributs corresponents són aquests:

Quadre 108: Conglomerats que resulten de l'anàlisi de *cluster* sobre el coneixement del programa d'arts escèniques

Conglomerat	Zones que inclou
Conglomerat 1	Part Alta, Nou Eixample Nord i La Canonja
Conglomerat 2	Eixample de Tarragona, Nou Eixample Sud i Urbanitzacions de Llevant
Conglomerat 3	Barris Marítims, Bonavista, Sant Salvador i Sant Pere i Sant Pau
Conglomerat 4	Torreforta i Campclar

Font: Elaboració pròpia

- Conglomerat 1: Els tres districtes que s'agrupen en el primer *cluster* tenen un coneixement bastant alt dels elements del programa, però en cap cas és superior al que s'observa als barris del conglomerat 2. A primera vista, resulta sorprenent que La Canonja estigui inclosa dins el mateix col·lectiu en què hi ha la Part Alta i l'Eixample de Tarragona. Però com ja vam dir a propòsit de l'avaluació posterior de les intervencions en matèria de patrimoni històric romà, aquest antic poble té unes característiques determinades que el diferencien dels altres sectors perifèrics.
- Conglomerat 2: El segon grup està format per aquells nuclis, bàsicament residencials, en què el grau de coneixement dels diferents elements del programa és més alt. Estan a una distància considerable de la resta de sectors.
- Conglomerat 3: Es tracta d'una agrupació de zones amb nivells de coneixement mitjans, amb tendència a ser baixos. Si no fos per la presència dels Barris Marítims (i tenint en compte els matisos que hem fet a la secció anterior), podríem afirmar que el segon aspecte que tenen en comú aquests barris és que estan als afores de la ciutat.
- Conglomerat 4: Els barris d'aquest conglomerat estan allunyats geogràficament del centre urbà i són els menys informats d'altres

esdeveniments que també formen part del programa que ens ocupa. Des del punt de vista sociològic, Torreforta i Campclar presenten una gran homogeneïtat i creiem que aquest aspecte és el que fa que el seu comportament sigui similar.

Pel que fa a la participació, en la segona aplicació de la tècnica d'anàlisi multivariant hem utilitzat les variables següents: el nombre d'assistències al teatre als darrers quatre anys, la participació en el concurs de Rock & Roll, la participació en el Premi de Poesia, la participació en el festival de Dixieland, la participació en el Premi de Composició Musical, la participació en la Mostra de Teatre Jove, la participació en la Mostra de Teatre Clàssic i la participació en els Dimarts Musicals. I n'hem obtingut els resultats següents:

Quadre 109: Conglomerats que resulten de l'anàlisi de *cluster* sobre la participació en el programa d'arts escèniques

Conglomerat	Zones que inclou
Conglomerat 1	Part Alta i Barris Marítims
Conglomerat 2	Eixample de Tarragona, Nou Eixample Sud i Urbanitzacions de Llevant
Conglomerat 3	Nou Eixample Nord, Torreforta i Barris, Bonavista, La Canonja, Sant Salvador i Sant Pere i Sant Pau
Conglomerat 4	Campclar

Font: Elaboració pròpia

Les propietats dels diferents grups que n'han resultat són:

- Conglomerat 1: Aquest primer grup està constituït per dos barris que comparteixen tres atributs: 1) estan dintre de la mitjana d'assistència a representacions teatrals, 2) són els que participen més en altres activitats que s'organitzen en nom de les arts escèniques de la ciutat i 3) són zones properes al centre urbà.
- Conglomerat 2: Els sectors que coneixen millor els elements del programa impulsats per l'Ajuntament són també els que van més al teatre. A més, tot i que no són els més participatius respecte al producte d'altres subprogrames, la seva implicació és superior a la mitjana.

- Conglomerat 3: En aquest tercer conglomerat s'engloben aquells sectors que es caracteritzen per una baixa assistència a les diverses actuacions que s'organitzen com a part del subprograma de programació estable i una participació discreta en la resta d'esdeveniments teatrals. Llevat del cas del Nou Eixample Nord, tots els altres són barris perifèrics.⁷⁸
- Conglomerat 4: Campclar és un dels districtes en què els veïns s'impliquen més en les actuacions teatrals, amb el mateix grau que ho fan els residents de la Part Alta i dels Barris Marítims. Aquesta dada és molt interessant, fins al punt que creiem que si l'estratègia de comunicació fos més efectiva amb aquest sector de la població tarragonina hi hauria més persones que tindrien un accés més bo a les actuacions organitzades.

2.2.2. L'equitat segons el nivell d'ingressos

Creiem que una segona unitat d'anàlisi per avaluar l'equitat del programa d'arts escèniques pot ser la renda anual. És a dir, opinem que com més grans són els ingressos que una família obté, el seu grau de coneixement de les intervencions públiques que aquest programa requereix serà més alt (hipòtesi 2A) i que s'implicarà més en els diversos esdeveniments que tinguin lloc (hipòtesi 2B).

Les dades que s'exposen a continuació ens proporcionen la informació necessària per comprovar les nostres hipòtesis:

78. De fet, ha estat l'últim districte a incorporar-se a aquest tercer *cluster*.

Quadre 110: Coneixement d'altres elements del programa, per nivell d'ingressos

RENDA ANUAL	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	Concurs de Rock&Roll		Premi de Poesia		Festival de Dixieland		Premi de Composició Musical		Mostra de Teatre Jove		Mostra de Teatre Clàssic		Els Dimarts Musicals	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
No ho sap	73,6%	26,4%	76,2%	23,8%	78,8%	21,2%	88,5%	11,5%	67,8%	32,2%	77,5%	22,5%	81,5%	18,5%
No contesta	66,7%	33,3%	64,3%	35,7%	66,7%	33,3%	85,7%	14,3%	64,3%	35,7%	78,6%	21,4%	88,1%	11,9%
Menys d'1 milió	58,5%	41,5%	66,0%	34,0%	75,5%	24,5%	83,1%	16,9%	62,3%	37,7%	69,8%	30,2%	77,3%	22,7%
Entre 1 i 2,5 milions	68,4%	31,6%	66,7%	33,3%	65,8%	34,2%	90,3%	9,7%	62,3%	37,7%	78,9%	21,1%	86,0%	14,0%
Entre 2,5 i 3,5 milions	66,7%	33,3%	69,2%	30,8%	62,8%	37,2%	82,0%	18,0%	42,3%	57,7%	70,5%	29,5%	65,4%	34,6%
Més de 3,5 milions	65,5%	34,5%	51,1%	48,9%	55,5%	44,5%	75,5%	24,5%	52,2%	47,8%	71,1%	28,9%	60,0%	40,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 111: Assistència a representacions, per nivell d'ingressos

Renda anual	Persones	No hi assisteixen	Sí que hi assisteixen
No ho sap	227	55,1%	44,9%
No contesta	42	45,2%	54,8%
Menys d'1 milió	53	60,4%	39,6%
Entre 1 i 2,5 milió	114	51,7%	48,3%
Entre 2,5 i 3,5 milions	78	34,6%	65,4%
Més de 3,5 milions	90	35,5%	64,5%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 112: Participació en altres elements del programa, per nivell d'ingressos

RENDA ANUAL	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	Concurs de Rock&Roll		Premi de Poesia		Festival de Dixieland		Premi de Composició Musical		Mostra de Teatre Jove		Mostra de Teatre Clàssic		Els Dimarts Musicals	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
No ho sap	61,7%	38,3%	87,0%	13,0%	60,4%	39,6%	69,2%	30,8%	67,1%	32,9%	62,7%	37,3%	69,0%	31,0%
No contesta	71,4%	28,6%	73,3%	26,7%	71,4%	28,6%	83,3%	16,7%	53,3%	46,7%	77,8%	22,2%	60,0%	40,0%
Menys d'1 milió	86,4%	13,6%	83,3%	16,7%	53,8%	46,2%	88,9%	11,1%	65,0%	35,0%	81,2%	18,8%	66,7%	33,3%
Entre 1 i 2,5 milions	69,4%	30,6%	94,7%	5,3%	56,4%	43,6%	90,9%	9,1%	72,1%	27,9%	79,2%	20,8%	81,2%	18,8%
Entre 2,5 i 3,5 milions	65,4%	34,6%	91,7%	8,3%	62,1%	37,9%	92,8%	7,2%	75,5%	24,5%	78,3%	21,7%	63,0%	37,0%
Més de 3,5 milions	67,7%	32,3%	97,7%	2,3%	57,5%	42,5%	90,9%	9,1%	74,4%	25,6%	84,6%	15,4%	69,4%	30,6%

Font: Elaboració pròpia

En primer lloc, i a grans trets, es confirma que les persones que tenen rendes més baixes coneixen menys les activitats complementàries que s'organitzen dins el conjunt d'intervencions relacionades amb les arts escèniques de la ciutat. Això sempre és així, excepte en el cas del Premi de Poesia, que registra un percentatge més elevat de desconeixement entre les persones amb ingressos d'entre 2,5 i 3,5 milions de pessetes. Tanmateix, les diferències entre aquest resultat i la resta de categories són molt petites. D'altra banda, sembla que les persones enquestades amb ingressos superiors als 3,5 milions són les que tenen més consciència de l'existència dels elements de programa esmentats, de mitjana. Creiem que aquest grau més alt d'informació que arriba als col·lectius més acomodats és deguda, en part, a la formació rebuda pel cap de família. No obstant això, atès que en el nostre estudi la renda és una variable familiar i el nivell d'estudis és una variable individual, no podem verificar la nostra presumpció.

En segon lloc, els col·lectius amb un nivell econòmic més alt són els que assisteixen més a les representacions teatrals. Però no passa el mateix amb les activitats que hi estan relacionades. Si bé no s'observen gaires disparitats entre els diferents grups de renda, constatem que la implicació del col·lectiu amb un nivell d'ingressos menor és una mica més alta, cosa que ens demostra, d'una banda, la importància que tenen els esdeveniments gra-

tuïts (excepte Els Dimarts Musicals, que registren més participació entre el col·lectiu dels qui ingressen entre 2,5 i 3,5 milions de pessetes l'any, els altres elements del programa no requereixen cap desembossament econòmic) i, d'altra banda, l'acollida favorable que tenen entre els ciutadans amb remuneracions més baixes, fet que, per a nosaltres, trenca la imatge dels qui haurien de ser els beneficiaris de les actuacions en matèria d'arts escèniques i ens porta a desestimar rotundament la segona part de la hipòtesi 2B.

2.2.3. L'equitat segons el grup d'edat

Considerar l'edat com un tercer aspecte que introdueix desigualtats en l'accés als resultats de les accions culturals ens permet formular diverses hipòtesis sobre el coneixement i la implicació amb relació al programa d'arts escèniques. La nostra primera suposició és que hi ha dos col·lectius que, en principi, parteixen de condicions econòmiques inferiors i, per tant, tenen menys possibilitats de beneficiar-se de l'oferta teatral. Ens referim al col·lectiu d'entre 15 i 24 anys, i al de més de 64 anys (integrat habitualment per jubilats). Atès que la majoria de les actuacions que es fan al Teatre Metropol o al Teatre-auditori del Camp de Mart requereixen un desembossament econòmic, deduïm que són precisament els grups esmentats els que assisteixen menys a les distintes funcions que hi tenen lloc (hipòtesi 3A).

Quadre 113: Assistència a representacions, per grups d'edat⁷⁹

Grup d'edat	Persones	No hi assisteixen	Sí que hi assisteixen
Entre 15 i 24 anys	120	38,3%	61,7%
Entre 25 i 34 anys	121	55,4%	44,6%
Entre 35 i 49 anys	159	49,7%	50,3%
Entre 50 i 64 anys	115	53,9%	46,1%
Més de 64 anys	89	75,3%	24,7%

Font: Elaboració pròpia

79. De la mateixa manera, si féssim aquesta mateixa anàlisi considerant les professions, observariem que dels 78 estudiants que van contestar la nostra enquesta, el 74,4% havien anat alguna vegada al teatre, mentre que dels 60 jubilats entrevistats, només el 25% van respondre positivament a la pregunta. Així doncs, aquestes dades poden ajudar a completar la informació donada.

El quadre anterior proporciona unes dades sorprenents. Així com els pensionistes són els que van menys al teatre, no passa el mateix amb els més joves, com ja observàvem en avaluar l'eficàcia del programa. Això s'explica per dos motius. En primer lloc, i des del punt de vista individual, el grup format per adolescents es beneficia de moltes representacions gratuïtes, com per exemple les que s'organitzen en el marc de la Mostra de Teatre Jove. També tenen la possibilitat de beneficiar-se d'un 10% de descompte en les entrades als espectacles del Teatre Metropol i del Teatre-auditori del Camp de Mart si tenen el Carnet Jove. En segon lloc, i com a membres d'un col·lectiu escolar, les persones d'entre 15 i 24 anys poden assistir a diverses funcions amb les seves escoles o els seus instituts i pagar-ne un percentatge molt més baix (en alguns casos, la reducció arriba al 50%) que la resta del públic. Això és així pel caràcter educatiu que s'atorga a l'activitat que es porta a terme.

Pel que fa als altres elements del programa d'arts escèniques, opinem que els ancians són els que coneixen menys les altres activitats relacionades amb el programa (hipòtesi 3B) i, per tant, són els que hi participen menys (hipòtesi 3C), atès l'oblit que pateix, en general, aquest col·lectiu. Tanmateix, les altres informacions recopilades no ens permeten predir el comportament dels altres grups d'edat. A les taules següents presentem algunes dades interessants.

Quadre 114: Coneixement d'altres elements del programa, per grups d'edat

GRUP D'EDAT	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	Concurs de Rock&Roll		Premi de Poesia		Festival de Dixieland		Premi de Composició Musical		Mostra de Teatre Jove		Mostra de Teatre Clàssic		Els Dimarts Musicals	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Entre 15 i 24 anys	65,8%	34,2%	66,7%	33,3%	65,8%	34,2%	88,3%	11,7%	61,7%	38,3%	86,7%	13,3%	86,7%	13,3%
Entre 25 i 34 anys	58,7%	41,3%	74,4%	25,6%	60,3%	39,7%	90,1%	9,9%	57,8%	42,2%	79,3%	20,7%	79,3%	20,7%
Entre 35 i 49 anys	74,8%	25,2%	59,7%	40,3%	65,4%	34,6%	81,8%	18,2%	54,1%	45,9%	66,0%	34,0%	71,1%	28,9%
Entre 50 i 64 anys	65,2%	34,8%	66,9%	33,1%	73,0%	27,0%	81,7%	18,3%	55,6%	44,4%	66,1%	33,9%	71,3%	28,7%
Més de 64 anys	79,8%	20,2%	77,5%	22,5%	91,0%	9,0%	86,5%	13,5%	79,8%	20,2%	83,1%	16,9%	79,8%	20,2%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 115: Participació en altres elements del programa, per grups d'edat

GRUP D'EDAT	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	Concurs de Rock&Roll		Premi de Poesia		Festival de Dixieland		Premi de Composició Musical		Mostra de Teatre Jove		Mostra de Teatre Clàssic		Els Dimarts Musicals	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Entre 15 i 24 anys	46,3%	53,7%	75,0%	25,0%	56,1%	43,9%	71,4%	28,6%	47,8%	52,2%	62,5%	37,5%	62,5%	37,5%
Entre 25 i 34 anys	54,0%	46,0%	100%	-	54,2%	45,8%	75,0%	25,0%	76,5%	23,5%	92,0%	8,0%	88,0%	12,0%
Entre 35 i 49 anys	82,5%	17,5%	92,2%	7,8%	63,6%	36,4%	89,6%	10,4%	78,1%	21,9%	85,2%	14,8%	73,9%	26,1%
Entre 50 i 64 anys	80,0%	20,0%	92,1%	7,9%	61,3%	38,7%	90,5%	9,5%	72,5%	27,5%	82,3%	17,7%	54,5%	45,5%
Més de 64 anys	100%	-	95,0%	5,0%	75,0%	25,0%	83,3%	16,7%	66,7%	33,3%	80,0%	20,0%	61,1%	38,9%

Font: Elaboració pròpia

El primer quadre ens indica que la població més gran és la que coneix menys les altres actuacions que es porten a terme, dada que corrobora la nostra hipòtesi 3B. Així mateix, els individus d'entre 35 i 49 anys, seguits a una distància molt curta del col·lectiu d'entre 50 i 64 anys, són els qui en saben més d'aquests altres esdeveniments.

La hipòtesi 3C, però, només es pot ratificar després de fer-hi algunes precisions. Com es desprèn del quadre 115, llevat dels casos del concurs de Rock & Roll (destinat clarament a un públic de poca edat) i del festival de Dixieland, la participació dels tarragonins més grans en la resta d'esdeveniments no és tan baixa com es podria esperar al principi i és molt semblant a la dels individus que tenen entre 35 i 49 anys, els quals, si bé són els que coneixen més els altres elements de programa, no per això s'hi impliquen més que els d'altres grups d'edat. Finalment, la població més jove és la que assisteix més als diversos tipus de representacions promogudes pels responsables culturals en matèria d'arts escèniques.

Per tant, si tenim en compte l'edat, no tots els col·lectius estan en les mateixes circumstàncies. Encara que sembla que s'ha intervingut perquè els diferents grups puguin accedir al programa d'arts escèniques en igualtat de condicions, s'ha fet més èmfasi en els joves, la qual cosa ha tingut efectes positius ja que n'ha augmentat la participació. No obstant això, continua havent-hi un conjunt més desfavorit, que és el dels jubilats, i no

sembla que hi hagi prevista cap acció pública en aquest sentit per pal·liar la situació.

2.2.4. L'equitat segons el nivell d'estudis

Tradicionalment, s'ha considerat que si algun col·lectiu de la població es beneficia especialment dels efectes del programa d'arts escèniques, aquest és el dels individus que han rebut més formació (els més «cultes», com dirien alguns). Aquesta convicció ens porta a introduir en la nostra anàlisi l'últim criteri per avaluar l'equitat de les intervencions públiques en matèria de representacions teatrals: el nivell d'estudis. Com que nosaltres també estem d'acord amb l'afirmació anterior, des de la nostra perspectiva es poden enunciar tres hipòtesis: com més elevat és el nivell d'estudis de la persona, 1) participa més del subprograma de programació estable (hipòtesi 4A), 2) coneix més bé els altres elements del programa (hipòtesi 4B) i 3) s'implica més en aquests altres elements del programa (hipòtesi 4C). Aquestes hipòtesis es poden contrastar a partir de les dades que ens proporcionen les taules següents:

Quadre 116: Assistència a representacions, per nivell d'estudis

Nivell d'estudis	Persones	No hi assisteixen	Sí que hi assisteixen
No ho sap	2	50,0%	50,0%
Cap	46	86,9%	13,1%
Estudis primaris	199	70,3%	29,7%
Estudis secundaris	224	44,6%	55,4%
Estudis universitaris	123	31,7%	68,3%
Estudis de postgrau	10	10,0%	90,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 117: Coneixement d'altres elements del programa, per nivell d'estudis

NIVELL D'ESTUDIS	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	Concurs de Rock&Roll		Premi de Poesia		Festival de Dixieland		Premi de Composició Musical		Mostra de Teatre Jove		Mostra de Teatre Clàssic		Els Dimarts Musicals	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Cap	84,8%	15,2%	89,1%	10,9%	93,5%	6,5%	93,5%	6,5%	76,1%	23,9%	80,4%	19,6%	86,9%	13,1%
Primaris	69,8%	30,2%	74,9%	25,1%	83,9%	16,1%	89,4%	10,6%	69,3%	30,7%	80,9%	19,1%	84,9%	15,1%
Secundaris	66,5%	33,5%	64,7%	35,3%	64,7%	35,3%	84,8%	15,2%	58,5%	41,5%	75,9%	24,1%	77,7%	22,3%
Univer- sitaris	65,8%	34,2%	55,3%	44,7%	50,4%	49,6%	79,7%	20,3%	44,7%	55,3%	65,8%	34,2%	63,4%	36,6%
Postgrau	60,0%	40,0%	70,0%	30,0%	30,0%	70,0%	60,0%	40,0%	50,0%	50,0%	50,0%	50,0%	40,0%	60,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 118: Participació en altres elements del programa, per nivell d'estudis

NIVELL D'ESTUDIS	ELEMENTS DEL PROGRAMA													
	Concurs de Rock&Roll		Premi de Poesia		Festival de Dixieland		Premi de Composició Musical		Mostra de Teatre Jove		Mostra de Teatre Clàssic		Els Dimarts Musicals	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
No ho sap	100%	-	100%	-	100%	-	100%	-	100%	-	-	100%	-	100%
Cap	71,5%	28,6%	100%	-	33,3%	66,7%	100%	-	81,8%	18,2%	55,5%	44,5%	66,7%	33,3%
Primaris	75,0%	25,0%	90,0%	10,0%	78,1%	21,9%	76,2%	23,8%	70,5%	29,5%	78,9%	21,1%	83,3%	16,7%
Secundaris	66,7%	33,3%	87,3%	12,7%	59,5%	40,5%	79,4%	20,6%	69,9%	30,1%	75,9%	24,1%	76,0%	24,0%
Univer- sitaris	61,9%	38,1%	92,7%	7,3%	50,8%	49,2%	92,0%	8,0%	67,6%	32,4%	71,4%	28,6%	57,8%	42,2%
Postgrau	50,0%	50,0%	100%	-	57,1%	42,9%	100%	-	60,0%	40,0%	100%	-	33,3%	66,7%

Font: Elaboració pròpia

El primer quadre ens permet donar per vàlida la nostra hipòtesi 4A i concloure que l'educació es pot considerar un factor de desigualtat en l'accés dels ciutadans a les representacions teatrals (concretament les que es fan als dos espais escènics per excel·lència). Entenem que una de les explicacions d'aquest resultat és deguda al fet que la formació d'un individu determina el seu nivell d'ingressos, a mitjà o llarg termini, i considerem que aquest és també un aspecte diferenciador. Tanmateix, no podem comprovar tampoc la nostra

hipòtesi addicional perquè en la nostra enquesta la renda anual és una variable d'àmbit familiar, mentre que el nivell d'estudis té caràcter individual.

També es verifica la hipòtesi 4B, ja que al quadre 117 s'observa que els ciutadans amb estudis superiors (licenciats, diplomats o postgraduats) tenen un grau més alt de coneixement de les activitats complementàries que es descriuen (a més, cal destacar que la distància mitjana entre un grup i un altre és bastant àmplia, en punts percentuals).

Tanmateix, la informació detallada del quadre 118 ens porta a rebutjar parcialment la hipòtesi 4C. Efectivament, si tenim en compte la participació mitjana de cada un dels col·lectius considerats, amb vista a facilitar-ne la comparació, descobrim que la implicació és més gran entre els tarragonins amb formació universitària (diplomats o licenciats i postgraduats)⁸⁰ que entre la resta de grups considerats com un tot. No obstant això, els percentatges també ens mostren que, de mitjana, participen més en aquests esdeveniments els individus sense estudis que els que han assistit a l'escola primària o secundària. Així, novament hem de destacar el fet que la participació entre els col·lectius més desfavorits augmentaria si la política de comunicació fos efectiva i més equitativa.

2.3. L'avaluació de la sensibilitat

A l'hora de mesurar aquesta variable, vam considerar adequat estudiar, en primer lloc, quines raons esgrimien els qui afirmaven que no havien assistit mai a una representació teatral a Tarragona. La resposta que ens va cridar més l'atenció va ser la de «No m'agrada el teatre (com a concepte genèric)». De les 321 persones que van contestar la pregunta, 90 (és a dir, un 28%) la van escollir com a primera opció. Des del nostre punt de vista, aquest resultat és indicatiu de les preferències del públic objectiu del programa, ja que significa que el 14,9% de tota la mostra enquestada no valorarà les intervencions que es facin en matèria d'arts escèniques perquè no les considera una prioritat.

Aquesta informació es completa amb la dada que de les 326 persones que van manifestar que estaven bastant o molt satisfetes amb el programa, el 19,9% se sentia així perquè podia veure obres durant quatre temporades. Aquest va ser el segon motiu més citat, cosa que ens sembla que reflecteix, d'una banda, l'esforç realitzat per l'equip de govern respecte a la progra-

80. La diferència entre aquests dos tipus de persones amb estudis superiors és mínima, com es pot observar.

mació estable i, d'altra banda, l'atenció d'una demanda fonamental per a una part de la societat tarragonina (el 10,8% del total de la mostra).

Les opinions de les associacions de veïns no divergeixen massa dels comentaris respecte a la sensibilitat del programa d'arts escèniques. Novament ens trobem amb dos grups diferenciats. D'una banda, els dels representants dels col·lectius residents als afores de la ciutat. No tenen infraestructures teatrals ni organitzacions relacionades amb les arts escèniques. A ells els interessen altres qüestions i, per tant, opinen que l'Ajuntament hauria de reassignar els pressupostos. Creiem que aquestes declaracions són, en part, fruit de la composició sociodemogràfica d'aquests barris.

D'altra banda, els portaveus de les associacions veïnals del nucli urbà de Tarragona consideren que el que es fa no és suficient. S'hauria de fer un tercer teatre, s'haurien d'habilitar espais per als grups teatrals, s'hauria de baixar el preu de les entrades. Com afirmen alguns, «[...] l'oferta teatral actual no s'ajusta a les nostres necessitats [...]. A la ciutat tenim veritables associacions teatrals que cada vegada compten amb menys suport per part de l'Ajuntament, quan la població el que vol és promocionar les seves companyies locals [...]». El parer de la majoria és que l'equip tècnic de l'Àrea de Cultura decideix i executa sense consultar el seu públic objectiu, que és qui garantirà la supervivència del sector teatral a Tarragona.

2.4. L'avaluació de la sostenibilitat

També en aquest cas vàrem considerar que per avaluar la sostenibilitat dels efectes del programa, abans calia mesurar la dels recursos que s'hi havien invertit. D'aquesta manera, tal com ja hem exposat a l'apartat anterior, podem fer les observacions següents:

- L'evolució del pressupost assignat als subprogrames d'arts escèniques és negativa. És a dir, cada any s'hi destinen menys recursos econòmics. Sabem que això és degut, en gran part, a la finalització de les obres del Teatre Metropol i del Teatre-auditori del Camp de Mart. Per tant, si eliminem la partida d'Inversió en adquisició, construcció, conservació o rehabilitació de teatres, les dades que obtenim sí que reflecteixen un compromís més gran amb les intervencions fruit d'aquest programa. De fet, tal com il·lustrem a continuació, si durant els dos primers anys la suma total és superior, això és degut a la necessitat de moblar i equipar els espais escènics rehabilitats, concepte que no hem eliminat en aquest segon tipus d'anàlisi però que està molt relacionat amb l'anterior.

Quadre 119: Distribució de la despesa destinada al programa d'arts escèniques, 1993-1997 (sense considerar la inversió en edificis) (en ptes.)

	1993	1994	1995	1996	1997
Espectacles	13.000.000	13.000.000	13.000.000	40.968.000	44.609.040
Música	13.000.000	12.000.000	12.000.000	5.350.000	12.000.000
Inversió en mobiliari, materials i altres instruments	40.050.000	43.000.000	20.500.000	2.000.000	
Centre Municipal de Cultura	500.000	500.000			
Total	66.550.000	68.500.000	45.500.000	48.318.600	56.609.040

Font: Elaboració pròpia

- El nombre de persones involucrades en la implementació del programa augmenta amb el pas del temps. Així, s'ha triplicat en només cinc anys. Encara que els recursos humans que gestionen les arts escèniques també són responsables de les intervencions en matèria de festes populars, l'avaluació de la implantació que s'ha fet anteriorment ens permet concloure que hi ha hagut un augment de l'activitat relacionada amb les arts escèniques, que ha propiciat la incorporació de nous efectius a l'organització.

En conseqüència, el nombre de representacions que s'ofereixen durant les temporades de programació estable o durant els festivals organitzats a la ciutat cada vegada és més gran. També augmenta any rere any la quantitat d'activitats complementàries, tal com es desprèn de l'anàlisi de les memòries de gestió municipal. Sembla, doncs, que la sostenibilitat dels *inputs* repercuteix en la dels *outputs* i també en la dels impactes, ja que tant l'assistència a les actuacions programades com l'ocupació mitjana dels teatres són cada vegada més altes.

No ens podem fer una imatge del ciutadà tarragoní pel que fa al criteri que ens ocupa. En l'enquesta pilot que vam dur a terme, la majoria de les persones que integraven la nostra mostra no va ser capaç de respondre amb coherència a la pregunta que formulàvem sobre les conseqüències del programa d'arts escèniques, de manera que vam decidir prescindir d'aquesta qüestió.

3. El programa de festes populars

3.1. L'avaluació de l'eficàcia

L'objectiu principal del programa de festes populars és que el ciutadà de Tarragona se senti identificat amb la ciutat i, per tant, desenvolupi el sentit de pertinença a un col·lectiu més gran. Sabem que la identitat es pot revelar de dues maneres diferents. La primera està relacionada amb la cerca d'una identitat col·lectiva de ciutat, mentre que la segona genera solidaritat en cadascun dels segments que integren la comunitat local. En aquesta secció intentarem analitzar els dos nivells.

Si considerem que les intervencions en matèria de tradició popular són les més significatives per a la consecució de la identitat, segons els indicadors d'activitat que vam elaborar a l'hora d'avaluar la implantació d'aquest programa podem afirmar que, des del punt de vista objectiu, l'evolució del nombre d'actuacions de caràcter popular és positiva. Així, cada any es recuperen o es mantenen elements del Seguici Popular, se signen convenis amb diferents associacions (entre les quals hi ha el Patronat dels Castells), es planifiquen més actes tradicionals durant les festes majors i s'edita un volum divulgatiu de la col·lecció «Quaderns de la Festa Major». A més, als darrers dos anys, s'ha participat en l'organització i l'assessorament d'esdeveniments relacionats amb l'aspecte tradicional de la festa. Per mitjà de totes aquestes intervencions, l'Ajuntament promou les cerimònies col·lectives i propicia que els ciutadans es trobin. El reconeixement d'aquest esforç arriba l'any 1996, quan la Generalitat de Catalunya declara que les celebracions en honor de Santa Tecla són Festes d'Interès Nacional.

Per saber l'opinió dels beneficiaris del programa respecte a la consecució d'aquest primer objectiu, vam fer dues preguntes prèvies.

En primer lloc, havíem de conèixer en quina celebració pensava el ciutadà quan es referia a les festes majors. Aquesta era una informació fonamental i crítica per poder entendre les respostes a la resta de l'enquesta. Així, d'acord amb les nostres previsions, el 50,5% va esmentar les festes de Santa Tecla, el 38,4% tant les festes de Santa Tecla com les de Sant Magí, el 4,5% les festes de Sant Magí, l'1,5% altres festes (que no es van especificar) i l'1,3% les festes del barri.⁸¹

En segon lloc, volíem entendre la representació mental que l'enquestat es feia d'aquestes festes. La taula següent recull les respostes que

81. A més, un 3,8% va declarar que no sabia a què fer referència.

vam obtenir de les 466 persones que deien que participaven en les festivitats de la ciutat.

Quadre 120: Representació mental de les festes de la ciutat

Respostes	Freqüència	Percentatge
Dies de festa i diversió	197	42,3%
En el cas de Santa Tecla, la fi de l'estiu	23	4,9%
Sentir-se tarragoní	74	15,9%
Un vincle amb la ciutat	66	14,2%
Un sentiment d'identitat amb la ciutat	53	11,4%
Una marca diferenciadora respecte d'altres poblacions	14	3,0%
Altres	6	1,3%
No representa res	6	1,3%
No ho sap/no contesta	27	5,8%

Font: Elaboració pròpia

Si sumem els resultats de les categories 3, 4 i 5, que mesuren el mateix aspecte, obtenim que el 41,5% dels que van contestar la pregunta són conscients dels sentiments d'identitat i pertinença que genera la participació en les festes (sobretot, en les organitzades en nom de la patrona). El quadre següent, que mostra la implicació dels ciutadans en la festa segons el seu origen, ens ajuda a comprendre, en part, les respostes obtingudes a la taula anterior ja que s'observa que els que participen més en aquesta celebració són els nascuts a Tarragona (a efectes pràctics, no tenim en compte els que provenen de fora d'Espanya).

Quadre 121: Participació en les festes majors, per lloc de naixement

Lloc de naixença	No hi participa	Sí que hi participa
Tarragona	16,1%	83,9%
Província de Tarragona	27,6%	72,4%
Resta de Catalunya	18,6%	81,4%
Resta d'Espanya	31,4%	68,6%

Font: Elaboració pròpia

Per tant, creiem que si la població de Tarragona se sent satisfeta amb aquestes celebracions, la seva percepció respecte a la consecució de l'objectiu que ens ocupa serà favorable. Per aquest motiu considerem pertinent recollir, a continuació, les valoracions dels tarragonins sobre diverses qüestions relacionades amb l'organització de les festes populars de la ciutat.

Quadre 122: Valoració dels diferents tipus d'activitats organitzades

Activitat	Respostes	Valoració ⁸²					
		1	2	3	4	5	NS/NC
Activitats lúdiques	396	-	1,0%	23,7%	47,5%	27,3%	0,5%
Activitats tradicionals	391	0,8%	2,0%	17,9%	35,3%	43,7%	0,3%
Activitats esportives	99	2,0%	4,0%	32,3%	42,4%	19,2%	-
Activitats religioses	173	0,6%	3,5%	23,7%	36,4%	35,8%	-

Font: Elaboració pròpia

Quadre 123: Percepció sobre l'organització de les festes majors⁸³

Aspecte que es valora	1	2	3	4	5	NS/NC
Locals utilitzats	0,9%	4,9%	41,0%	30,9%	16,7%	5,6%
Quantitat d'activitats	0,6%	4,3%	28,3%	37,8%	26,0%	3,0%
Qualitat de les activitats	0,4%	4,9%	38,8%	37,3%	14,4%	4,1%
Varietat de les activitats	0,6%	7,1%	35,0%	36,1%	18,9%	2,4%
Programació de la festa	1,7%	4,9%	40,4%	33,0%	15,7%	4,3%
Informació rebuda	4,9%	11,2%	31,5%	28,1%	22,7%	1,5%

Font: Elaboració pròpia

82. L'1 equival a un grau de satisfacció *molt baix*, el 3 a un grau de satisfacció *acceptable* i el 5 a un grau de satisfacció *molt alt*. També s'inclou la categoria de *No ho sap/No contesta*.

83. Es refereix al grau de satisfacció de les 466 persones que participen regularment en les celebracions de Tarragona.

Quadre 124: Valoració general de les festes majors⁸⁴

1	2	3	4	5	NS/NC
1,0%	2,6%	23,5%	37,1%	23,3%	12,4%

Font: Elaboració pròpia

No hi ha cap dubte que el ciutadà de Tarragona se sent complagut amb les festes de la ciutat. Com s'observa a l'últim quadre, la valoració global és altament positiva i si desglossem aquesta opinió en diferents aspectes també n'obtenim puntuacions elevades. Així, pel que fa al tipus d'activitats projectades, la població de la ciutat es considera bastant (4) o molt satisfeta (5). Destaquen especialment, per la seva vinculació amb les evocacions a la identitat, les valoracions que es fan dels actes de naturalesa tradicional,⁸⁵ en primer lloc, i de les cerimònies religioses, en segon lloc. De fet, 104 individus d'un total de 489 (un 21,3%) van assenyalar com a primer motiu de satisfacció la recuperació del Seguici Popular (14,7%) o el fet que les festes de Santa Tecla fossin declarades d'Interès Nacional (6,6%).

Si ara analitzem les dades sobre la percepció que es té de l'organització de la festa, comprovem que, excepte el que fa referència a la informació rebuda, comparativament les diferents qüestions es valoren positivament i es fa èmfasi sobretot en el nombre i en la varietat dels espectacles. Per completar aquesta informació cal destacar que el 17,4% dels que es van manifestar contents amb les celebracions van dir que era pel tipus (10,8%) i el nombre (6,6%) d'activitats programades.

Els representants de les organitzacions més vinculades a la festa de la ciutat opinen el mateix. Creuen que les diverses celebracions, però sobretot les festes majors, han millorat en qualitat gràcies a la seva naturalesa

84. Sobre el total de la mostra.

85. En aquest sentit, i referint-nos especialment als balls parlats, és interessant aquesta cita de Lisón Arcal (1986): «La fiesta es una fuente generadora de valores de convivencia comunal, unas veces a través de críticas, otras de alabanzas [...]. En estas escenificaciones se pone de relieve la prelación de los valores comunales sobre los privados y personales. De este modo se contribuye a revivificar el sentimiento de grupo, colaborando a su buen funcionamiento al favorecer los comportamientos positivos y castigar con la ridiculización pública las actuaciones antisociales. Al mismo tiempo, el reavivar los vínculos de vecindad supone despertar en los individuos su conciencia de pertenencia a una comunidad determinada, única y específica. El resultado es el reforzamiento de la cohesión y la solidaridad interna y de la identidad del grupo local».

doble. D'una banda, l'element popular i tradicional; d'altra banda, l'element lúdic. Així, s'han intentat cobrir diversos camps i rangs d'edat. Però no tot el mèrit és de l'equip de gestió cultural: «[...] indiscutiblement, les festes han anat a més. A això, hi ha contribuït molt l'esforç de les entitats [...]»; «[...] ara tothom va a la festa; la festa s'ha fet gran [...] gràcies a nosaltres [...]». De fet, a l'apartat dedicat a l'avaluació de la implantació d'aquest tercer programa ja hem constatat el protagonisme de les associacions festives. Les activitats programades depenen d'elles, en gran part, i no tan sols durant els dies de la celebració en qüestió, sinó també al llarg de tot l'any. Per tant, contribueixen significativament a fer que el ciutadà de Tarragona es construeixi una imatge determinada respecte a les intervencions en matèria de política cultural.

Amb relació a les valoracions rebudes, també ens va cridar l'atenció finalment que un 48,9% esmentés com a primera causa de satisfacció la participació de la població de Tarragona. Ens sembla una dada extremament important a l'hora d'avaluar l'eficàcia de l'objectiu que persegueix l'Ajuntament, com posen de manifest les opinions de diferents autors: «[...] la fiesta, junto con otras formas simbólicas [...] constituye un *procedimiento de contacto* en un mundo crecientemente deslocalizado, desespacializado. En particular, la fiesta tiende a una clara reafirmación territorial, reforzando la importancia de la copresencia y el encuentro como ejes de la acción» (Cruces, 1998); «[...] quan parlem de festes [...] ens referim a quelcom que implica una participació activa i efectiva, que requereix un esforç previ, recompensat amb la immediata satisfacció d'aquells que el fan [...]» (Miralles, 1998), «[...] la celebración de la fiesta sirve para reencontrarse y reafirmar los lazos de la red de relaciones sociales que es, en última instancia, la que confiere la identidad» (Roma, 1996).

Els components del Seguici Popular que van col·laborar en els grups focals donen suport a l'aspecte participatiu de la festa:⁸⁶ «[...] pel que fa a la participació popular [...], la veritat és que actualment la festa funciona sola. L'Ajuntament no té per què pressionar [...]»; «[...] el fet que la gent surti al carrer és una de les característiques més importants de les festes de Tarragona [...]». Sobre aquesta qüestió, el conseller delegat de Joventut i Festes afirmava que, anys enrere, els ciutadans aprofitaven les festes de la ciutat per anar-se'n de vacances. Als darrers anys, en canvi, aquests dies de descans es reserven per participar en els diversos esdeveniments que s'organitzen.

86. Una vegada més, cal ressaltar el paper principal d'aquestes organitzacions ja que nombrosos ciutadans en formen part, cosa que facilita la seva integració en les celebracions (el 19,2% de la nostra mostra pertanyia a alguna entitat festiva).

Pel que fa al segon aspecte —la identitat segmentària— de l'objectiu del qual estem analitzant el grau d'assoliment, hem de dir que el nombre i el tipus d'activitats organitzades també està augmentant, però menys. És el que ha succeït, per exemple, amb la celebració del Carnestoltes. Per conèixer-ne la percepció de la població, és interessant estudiar els quadres següents:

Quadre 125: Valoració d'altres festes populars

Festa popular	Respostes ⁸⁷		Valoració ⁸⁸					
	La coneix	Hi participa	1	2	3	4	5	NS/NC
Festes del barri	507 (83,9%)	351 (69,2%)	14,8%	16,0%	34,5%	16,5%	17,9%	0,3%
Cavalcada de Reis	590 (97,7%)	483 (81,9%)	1,2%	6,8%	30,2%	32,3%	27,7%	1,7%
Carnestoltes	590 (97,7%)	472 (80,0%)	2,8%	5,9%	25,4%	30,7%	33,5%	1,7%
Setmana Santa	593 (98,2%)	431 (72,7%)	1,9%	3,9%	22,7%	28,1%	41,3%	2,1%
Diada de Sant Jordi	589 (97,5%)	452 (76,7%)	1,5%	6,4%	28,3%	32,5%	31,2%	-
Sant Joan	592 (98,0%)	376 (63,5%)	1,6%	7,7%	27,4%	33,2%	29,0%	1,1%
Diada de l'Onze de Setembre	550 (91,0%)	256 (46,5%)	5,1%	10,2%	38,3%	25,8%	20,7%	

Font: Elaboració pròpia

87. Entre parèntesis s'indiquen, en primer lloc, el percentatge d'individus que coneixen l'element del programa en qüestió respecte del total de la mostra i, en segon lloc, el percentatge dels que participen en aquesta activitat respecte de tots els que han declarat que la coneixen.

88. L'1 equival a un grau de satisfacció *molt baix*, el 3 a un grau de satisfacció *acceptable* i el 5 a un grau de satisfacció *molt alt*.

Quadre 126: Coneixement d'altres festes populars, per lloc de naixement

LLOC DE NAIXEMENT	FESTES POPULARS													
	Festes del barri		Cavalcada de Reis		Carnestoltes		Setmana Santa		Diada de Sant Jordi		Sant Joan		Diada de l'Onze de Setembre	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Tarragona	15,3%	84,7%	-	100%	0,4%	99,6%	-	100%	0,4%	99,6%	-	100%	6,7%	93,3%
Província de Tarragona	21,3%	78,7%	6,4%	93,6%	6,4%	93,6%	4,2%	95,8%	4,2%	95,8%	4,2%	95,8%	8,5%	91,5%
Resta de Catalunya	24,3%	75,7%	2,8%	97,2%	2,8%	97,2%	2,8%	97,2%	2,8%	97,2%	2,8%	97,2%	11,4%	88,6%
Resta d'Espanya	13,0%	87,0%	3,6%	96,4%	3,1%	96,9%	2,7%	97,3%	4,0%	96,0%	2,7%	97,3%	9,4%	90,6%
Estranger	25,0%	75,0%	12,5%	87,5%	12,5%	87,5%	12,5%	87,5%	12,5%	87,5%	25,0%	75,0%	50,0%	50,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 127: Participació en altres festes populars, per lloc de naixement

LLOC DE NAIXEMENT	FESTES POPULARS													
	Festes del barri		Cavalcada de Reis		Carnestoltes		Setmana Santa		Diada de Sant Jordi		Sant Joan		Diada de l'Onze de Setembre	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Tarragona	31,6%	68,4%	13,0%	87,0%	17,4%	82,6%	26,0%	74,0%	16,2%	83,8%	28,7%	71,3%	51,5%	48,5%
Província de Tarragona	35,1%	64,9%	34,1%	65,9%	25,0%	75,0%	24,4%	75,6%	31,1%	68,9%	46,7%	53,3%	48,8%	51,2%
Resta de Catalunya	35,8%	64,2%	22,0%	78,0%	14,7%	85,3%	29,4%	70,6%	13,2%	86,8%	36,8%	63,2%	41,9%	58,1%
Resta d'Espanya	28,3%	71,7%	19,1%	80,9%	24,1%	75,9%	27,6%	72,4%	33,6%	66,4%	43,8%	56,2%	60,9%	39,1%
Estranger	-	100%	28,6%	71,4%	14,3%	85,7%	42,8%	57,2%	14,3%	85,7%	33,3%	66,7%	25,0%	75,0%

Font: Elaboració pròpia

Si bé podem afirmar que els percentatges de coneixement i participació en altres festes populars són molt alts en general, excepte en les celebracions tradicionals catalanes, no podem observar un patró determinat amb relació a aquests dos aspectes tenint en compte el criteri del lloc de naixement. Així doncs, a partir de la informació que es desprèn de les taules, podem fer les matisacions següents:

- El grau de coneixement de les distintes celebracions és molt alt, sobretot les de Setmana Santa, seguides a curta distància per les de Sant Joan, la Cavalcada de Reis i el Carnestoltes. A més, aquestes dues últimes són les que tenen un índex de participació més alt. D'altra banda, la majoria de la població enquestada ha valorat el Carnestoltes amb un 5, cosa que suposa un alt grau de satisfacció amb les activitats que es programen durant aquests dies. Tanmateix, la festa més estimada en aquest sentit és la Setmana Santa. D'aquestes dades se n'extreuen dues conseqüències. En primer lloc, la consolidació del Carnestoltes com la festa més significativa de l'hivern, ja que es tracta d'un esdeveniment que supera en participació i entusiasme fins i tot les festes majors. En segon lloc, l'acollida popular de la Setmana Santa que és la que ha obtingut alhora menys puntuacions baixes (1 i 2) i més valoracions altes (4 i, sobretot, 5), cosa que ratifica la conveniència que la Generalitat de Catalunya hagi declarat els actes d'aquesta celebració (concretament, la processó del Sant Enterrament, que té lloc el Divendres Sant) Festes d'Interès Nacional.
- Deixant a part el col·lectiu de ciutadans que prové de l'estranger, perquè representa una proporció molt petita de la població (només l'1,3% de tota la nostra mostra), podem dir que els originaris de la ciutat de Tarragona són els que, en general, coneixen més els diversos esdeveniments que es programen. A més, en el cas de la Cavalcada de Reis i de la revetlla de Sant Joan, són també els que més participen en la festa. Tanmateix, això no és cert en el cas de les festes del barri, les quals, com assenyalen els portaveus de les associacions de veïns, se celebren amb més èmfasi en els districtes de fora de la ciutat, que són els que acullen més població immigrant, com s'observa al quadre següent.⁸⁹ De fet, la població originària d'altres llocs d'Espanya participa menys en les celebracions típicament catalanes, com la Diada de Sant Jordi o la Diada de l'Onze de Setembre. Així doncs, des del nostre punt de vista, tant unes festes com les altres fomenten la solidaritat dintre dels diferents segments que integren la comunitat local.

89. Novament hem d'excloure les Urbanitzacions de Llevant d'aquesta conclusió.

Quadre 128: Mostra d'enquestats, per lloc de residència i lloc de naixement⁹⁰

BARRI	LLOC DE NAIXEMENT					
	No se sap	Tarragona	Província de Tarragona	Resta de Catalunya	Resta d'Espanya	Estranger
Part Alta	-	50,0%	-	15,0%	35,0%	-
Eixample de Tarragona	-	43,7%	7,8%	20,3%	23,4%	4,7%
Barris Marítims	-	55,0%	7,5%	7,5%	30,0%	-
Nou Eixample Nord	1,0%	41,7%	13,6%	17,5%	26,2%	-
Nou Eixample Sud	-	34,8%	13,0%	11,6%	39,1%	1,4%
Torreforta i Barris	-	42,8%	1,4%	12,8%	42,8%	-
Campclar	-	24,0%	8,0%	10,0%	56,0%	2,0%
Bonavista	-	43,9%	-	7,3%	48,8%	-
La Canonja	-	50,0%	13,6%	4,5%	31,8%	-
Sant Salvador	4,8%	38,1%	9,5%	9,5%	33,3%	4,8%
Sant Pere i Sant Pau	-	40,3%	1,6%	4,8%	50,0%	3,2%
Urbanitzacions de Llevant	-	54,8%	11,9%	4,8%	28,6%	-

Font: Elaboració pròpia

No volem cloure aquesta secció sense analitzar abans el grau d'assoliment de dos objectius més secundaris que hem esmentat en presentar les nostres conclusions sobre l'avaluació de la implantació. Ens referim a l'aprofitament turístic de les festes, d'una banda, i al desenvolupament de la política d'imatge de l'equip de govern, de l'altra.

Va ser impossible obtenir dades sobre les festes populars del col·lectiu dels visitants a la ciutat ja que cap dels enquestats havia participat en esdeveniments d'aquest estil durant la seva estada a Tarragona. Per tant, ens vam veure obligats a suprimir les preguntes relacionades amb aquest aspecte.

90. La pregunta que ens fem és: en un barri determinat, quins són els percentatges corresponents a les persones nascudes en els diversos llocs analitzats?

te. Tot i així, disposem de les opinions dels participants als grups focals, que ens van indicar la necessitat de potenciar les celebracions de la ciutat, des d'aquesta perspectiva. Sembla que s'està fent alguna cosa a propòsit del Concurs de Focs Artificials, que en la novena edició va comptar amb la presència d'un col·lectiu nombrós de russos. Però la percepció és que no s'està actuant prou ni adequadament en aquest sentit, sobretot tenint davant el gran atractiu potencial de les festes de Santa Tecla.⁹¹

Finalment, sembla que hi ha acord sobre la interrelació important que existeix entre la satisfacció dels tarragonins amb les festes i l'increment del nombre de vots. «Fa 10 o 15 anys, Tarragona era un poble gran, i ara comença a ser un "jardi" de ciutat. El nombre d'habitants s'ha incrementat. Els carrers organitzen les seves festes. Tot perquè la gent tingui més ganes de festa i torni a votar els mateixos [...]»; «[...] les festes també comporten moviment de diners. Segons les "peles" el llistó és un o un altre. Si l'any que ve hi ha el mateix pressupost, la qualitat serà la mateixa, però això dependrà de la imatge que l'Ajuntament vulgui oferir [...]». Així, per aquesta necessitat que tenen els responsables públics de legitimar les seves administracions, ens sembla particularment significatiu el fet que el 42,3% dels individus de la nostra mostra que participen habitualment en les festes hagin declarat que, per a ells, aquests esdeveniments constitueixen uns dies d'entreteniment i diversió. Si els ciutadans s'ho passen bé, la seva visió del que succeeix en altres àmbits es pot impregnar de positivisme. I és que, en aquest sentit, quina crítica es pot fer a un govern que subvenciona la festa?

3.2. *L'avaluació de l'equitat*

Per determinar fins a quin punt el programa de festes populars és equitatiu, hem estudiat les respostes dels components de la nostra mostra en dos sentits. En primer lloc, ens interessava saber quina percepció tenien de la concentració dels actes festius, ja que consideràvem que la majoria dels esdeveniments tenien lloc al centre urbà de la ciutat,⁹² cosa que en dificul-

91. Amb referència a aquesta qüestió, cal assenyalar que alguns van afirmar que, de tota manera, la festa era del poble: «[...] la festa de cara al poble, que és el que importa [...]. El turista pot veure-la i li agrada, però no la viu [...]».

92. Ja hem indicat en parlar de les infraestructures culturals que hi ha quatre punts de la ciutat que es poden considerar «festius» per excel·lència: la plaça de la Font (Part Alta), la plaça de les Cols (Part Alta), la plaça del Rei (Part Alta) i la Rambla Nova (zona corresponent a l'Eixample de Tarragona).

tava la participació. En segon lloc, i prenent com a elements d'anàlisi la renda, l'edat i el nivell d'estudis, buscàvem mesurar la participació en les distintes activitats de la població de Tarragona.

3.2.1. L'equitat segons el lloc de residència

Pel que fa al nostre primer interrogant, les dades que vam obtenir de l'enquesta ens revelaren un gran descontentament, fins al punt que va ser l'aspecte més mal valorat de la festa, com s'observa tot seguit:

Quadre 129: Valoració de la concentració de la festa⁹³

1	2	3	4	5	NS/NC
25,1%	15,9%	28,8%	14,6%	12,0%	3,6%

Font: Elaboració pròpia

Així mateix, el 14,3% dels que es van declarar contrariats amb les intervencions en general en matèria de festes populars va assenyalar com a motiu del seu malestar la centralització de la festa a la Part Alta, opció que va ser la més triada pels enquestats.

Aquest fet també és la causa fonamental d'insatisfacció entre els representants de les associacions de veïns, que afirmen que la majoria de les festes se celebren pràcticament només a la Part Alta de la ciutat. «Però tots som ciutadans que paguem igualment els nostres impostos. Per què, doncs, no es fan activitats a tots els barris? Caldria fer activitats a tots els barris perifèrics. El que no pot ser és que sempre es facin al mateix lloc [...]» Per això, les festes en les quals s'impliquen més els habitants dels districtes exteriors són les dels barris, com ja hem dit, perquè són celebracions que viuen realment com a pròpies («[...] com que l'Ajuntament fa tota la festa a la Part Alta, els veïns d'aquesta zona la troben més seva [...]»), deia en aquest sentit un dels portaveus convidats.

El fet que els actes de les diverses festes es concentrin en determinats espais urbans creiem que condiciona la participació dels grups de residents que han de fer més esforç per desplaçar-s'hi. Així doncs,

93. Els percentatges són sobre 466 individus. L'1 equival a *molta* concentració en determinats llocs i el 5 a *poca* concentració.

aquesta és la nostra primera hipòtesi, que es pot expressar dient que com més allunyats del centre urbà viuen els tarragonins, 1) participen menys en les festes majors (particularment, en les de Santa Tecla) (hipòtesi 1A), 2) saben menys que se celebren altres esdeveniments de caràcter popular (hipòtesi 1B) i 3) s'impliquen menys en aquests altres esdeveniments (hipòtesi 1C).

Les dades que ens permetran ratificar les nostres suposicions, si cal, figuren a continuació.

Pel que fa a la primera part de la nostra hipòtesi, cal destacar que:

- De les 138 persones que van manifestar que no participaven en les festes majors de Tarragona, el 24,6% van justificar la seva resposta adduint la necessitat de desplaçar-se (14,5%)⁹⁴ i la dificultat d'accés (10,1%).⁹⁵
- Com s'observa al quadre següent, els habitants de Campclar, Bonavista i La Canonja són els que assisteixen menys als actes festius. Tanmateix, cal matisar tres aspectes. En primer lloc, constatem que els veïns de la Part Alta no es poden considerar el col·lectiu més participatiu, malgrat que la majoria de les activitats tenen lloc en aquesta zona de la ciutat. Creiem que això es deu al fet que el 25% dels seus residents tenen més de 64 anys. Com veurem tot seguit, l'edat és un dels aspectes que fa que el programa de festes populars no sigui equitatiu. En segon lloc, els habitants de Sant Salvador, sector perifèric, són els que s'impliquen més en les festes majors, amb diferència. Finalment, un dels llocs que registren més participació és també un altre districte als afores de la ciutat: ens referim a les Urbanitzacions de Llevant.

94. D'aquestes, el 85% residien en un barri de fora del centre urbà (Torreforta i Barris, Campclar, Bonavista, La Canonja i les Urbanitzacions de Llevant).

95. D'aquestes, el 42,9% residien en un barri de fora del centre urbà (Torreforta i Barris, La Canonja i les Urbanitzacions de Llevant).

Quadre 130: Participació en les festes majors, per lloc de residència

Barri	No hi participa	Sí que hi participa
Part Alta	25,0%	75,0%
Eixample de Tarragona	18,7%	81,3%
Barris Marítims	17,5%	82,5%
Nou Eixample Nord	11,6%	88,4%
Nou Eixample Sud	24,6%	75,4%
Torreforta i Barris	18,6%	81,4%
Campclar	46,0%	54,0%
Bonavista	39,0%	61,0%
La Canonja	31,8%	68,2%
Sant Salvador	4,8%	95,2%
Sant Pere i Sant Pau	29,0%	71,0%
Urbanitzacions de Llevant	16,7%	83,3%

Font: Elaboració pròpia

En definitiva, només podem acceptar amb restriccions la hipòtesi 1A, la qual cosa ens porta a acceptar que hi ha altres factors, a més de la distància, que determinen la participació dels tarragonins en les festes majors. En el cas del programa que ens ocupa, la pobra distribució que l'Ajuntament estableix de les activitats religioses, esportives, lúdiques o tradicionals no és justificable perquè, com sabem, la majoria tenen lloc als carrers i a les places, i no en recintes tancats.

Pel que fa al grau de coneixement que es té de la resta de festes populars, les taules següents en proporcionen informació significativa.

Quadre 131: Coneixement d'altres festes populars, per lloc de residència (1)

BARRI	FESTES POPULARS									
	Festes del barri		Cavalcada de Reis		Carnestoltes		Setmana Santa		Diada de Sant Jordi	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Part Alta	5,0%	95,0%	-	100%	-	100%	-	100%	5,0%	95,0%
Eixample Tarragona	87,5%	12,5%	-	100%	-	100%	-	100%	-	100%
Barris Marítims	7,5%	92,5%	5,0%	95,0%	5,0%	95,0%	5,0%	95,0%	7,5%	92,5%
Nou Eixample Nord	1,0%	99,0%	-	100%	-	100%	-	100%	-	100%
Nou Eixample Sud	13,0%	87,0%	7,2%	92,8%	8,7%	91,3%	7,2%	92,8%	7,2%	92,8%
Torreforta	4,3%	95,7%	4,3%	95,7%	4,3%	95,7%	4,3%	95,7%	4,3%	95,7%
Campclar	2,0%	98,0%	2,0%	98,0%	2,0%	98,0%	-	100%	-	100%
Bonavista	2,4%	97,6%	2,4%	97,6%	2,4%	97,6%	-	100%	7,3%	92,7%
La Canonja	13,6%	86,4%	4,5%	95,5%	-	100%	-	100%	-	100%
Sant Salvador	-	100%	-	100%	-	100%	-	100%	-	100%
Sant Pere i Sant Pau	19,3%	80,7%	1,6%	98,4%	1,6%	98,4%	1,6%	98,4%	-	100%
Llevant	16,7%	83,3%	-	100%	-	100%	-	100%	-	100%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 132: Coneixement d'altres festes populars, per lloc de residència (i 2)

BARRI	FESTES POPULARS									
	Sant Joan		Concurs de focs artificials		Diada de l'Onze de Setembre		Setmana Medieval		Festa de Cap d'Any	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Part Alta	-	100%	-	100%	-	100%	10,0%	90,0%	30,0%	70,0%
Eixample Tarragona	-	100%	-	100%	6,2%	93,8%	15,6%	84,4%	20,3%	79,7%
Barris Marítims	5,0%	95,0%	5,0%	95,0%	10,0%	90,0%	40,0%	60,0%	10,0%	90,0%
Nou Eixample Nord	-	100%	-	100%	1,0%	99,0%	3,9%	96,1%	9,7%	90,3%
Nou Eixample Sud	5,8%	94,2%	4,3%	95,7%	13,0%	87,0%	23,2%	76,8%	20,3%	79,7%
Torreforta	4,3%	95,7%	5,7%	94,3%	5,7%	94,3%	42,8%	57,2%	20,0%	80,0%
Campclar	-	100%	-	100%	10,0%	90,0%	34,0%	66,0%	34,0%	66,0%
Bonavista	2,4%	97,6%	4,9%	95,1%	34,1%	65,9%	70,7%	29,3%	26,8%	73,2%
La Canonja	-	100%	-	100%	18,2%	81,8%	27,3%	72,7%	50,0%	50,0%
Sant Salvador	-	100%	-	100%	-	100%	-	100%	-	100%
Sant Pere i Sant Pau	1,6%	98,4%	-	100%	8,1%	91,9%	33,9%	66,1%	21,0%	79,0%
Llevant	-	100%	-	100%	2,4%	97,6%	16,7%	83,3%	2,4%	97,6%

Font: Elaboració pròpia

Així doncs, observem que no necessàriament són els habitants dels districtes més allunyats del nucli urbà els que menys informació tenen de les diferents festes populars que s'hi celebren. De fet, si ens fixem en la mitjana de coneixement, veiem que dels dotze barris que integren la ciutat, els sis on hi ha una percepció més gran dels esdeveniments esmentats són (per ordre): el Nou Eixample Nord, les Urbanitzacions de Llevant, la Part Alta, Sant Salvador, Campclar i Sant Pere i Sant Pau. D'aquests, només dos sectors —el primer i el tercer— es poden considerar centrals. En conseqüència, davant d'aquestes dades neguem la hipòtesi 1B.

Finalment, pel que fa a la participació en festes que no siguin les de Sant Tecla o Sant Magí, també hem de refutar la hipòtesi 1C, tal com demostren els quadres 133 i 134. Certament, tornem a advertir que hi ha tres sectors allunyats del cor de la ciutat —Sant Salvador, Bonavista i Torreforta— en què el grau d'implicació dels seus residents en les distintes celebracions és més alt, fins i tot, que el dels veïns d'altres zones més centrals. Sembla, doncs, que també aquí hem d'atribuir la desigualtat d'accés als esdeveniments tarragonins a la falta d'equitat que es dona respecte de la informació rebuda, en comptes de la distància física que els ciutadans han de recórrer per gaudir de les festes en qüestió.

Quadre 133: Participació en altres festes populars, per lloc de residència (1)

BARRI	FESTES POPULARS									
	Festes del barri		Cavalcada de Reis		Carnestoltes		Setmana Santa		Diada de Sant Jordi	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Part Alta	31,6%	68,4%	25,0%	75,0%	25,0%	75,0%	30,0%	70,0%	21,0%	79,0%
Eixample Tarragona	37,5%	62,5%	14,1%	85,9%	7,8%	92,2%	15,6%	84,4%	7,8%	92,2%
Barris Marítims	21,6%	78,4%	10,5%	89,5%	18,4%	81,6%	23,7%	76,3%	24,3%	75,7%
Nou Eixample Nord	57,8%	42,2%	20,4%	79,6%	19,4%	80,6%	33,0%	67,0%	18,4%	81,6%
Nou Eixample Sud	33,3%	66,7%	14,1%	85,9%	15,9%	84,1%	21,9%	78,1%	29,7%	70,3%
Torreforta	10,4%	89,6%	19,4%	80,6%	17,9%	82,1%	25,4%	74,6%	25,4%	74,6%
Campclar	-	100%	-	100%	10,0%	90,0%	34,0%	66,0%	34,0%	66,0%
Bonavista	20,0%	80,0%	7,5%	92,5%	17,5%	82,5%	26,8%	73,2%	21,0%	79,0%
La Canonja	21,0%	79,0%	52,4%	47,6%	63,6%	36,4%	36,4%	63,6%	59,1%	40,9%
Sant Salvador	28,6%	71,4%	19,0%	81,0%	14,3%	85,7%	23,8%	76,2%	14,3%	85,7%
Sant Pere i Sant Pau	18,0%	82,0%	13,1%	86,9%	22,9%	77,1%	26,2%	73,8%	27,4%	72,6%
Llevant	37,1%	62,9%	9,5%	90,5%	19,0%	81,0%	19,0%	81,0%	7,1%	92,9%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 134: Participació en altres festes populars, per lloc de residència (i 2)

BARRI	FESTES POPULARS									
	Sant Joan		Concurs de focs artificials		Diada de l'Onze de Setembre		Setmana Medieval		Festa de Cap d'Any	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Part Alta	20,0%	80,0%	10,0%	90,0%	20,0%	80,0%	16,7%	83,3%	14,3%	85,7%
Eixample Tarragona	54,7%	45,3%	3,1%	96,9%	61,7%	38,3%	44,4%	55,6%	86,3%	13,7%
Barris Marítims	26,3%	73,7%	10,5%	89,5%	27,8%	72,2%	33,3%	66,7%	33,3%	66,7%
Nou Eixample Nord	30,1%	69,9%	8,7%	91,3%	55,9%	44,1%	62,6%	37,4%	73,1%	26,9%
Nou Eixample Sud	36,9%	63,1%	12,1%	87,9%	46,7%	53,3%	49,0%	51,0%	67,3%	32,7%
Torreforta	28,3%	71,7%	10,6%	89,4%	39,4%	60,6%	40,0%	60,0%	48,2%	51,8%
Campclar	52,0%	48,0%	20,0%	80,0%	53,3%	46,7%	45,4%	54,6%	63,6%	36,4%
Bonavista	20,0%	80,0%	15,4%	84,6%	66,7%	33,3%	66,7%	33,3%	60,0%	40,0%
La Canonja	81,8%	18,2%	18,2%	81,8%	77,8%	22,2%	68,7%	31,3%	90,9%	9,1%
Sant Salvador	15,0%	85,0%	-	100%	27,8%	72,2%	42,8%	57,2%	26,7%	73,3%
Sant Pere i Sant Pau	26,2%	73,8%	12,9%	87,1%	73,7%	26,3%	61,0%	39,0%	61,2%	38,8%
Llevant	52,4%	47,6%	2,4%	97,6%	70,7%	29,3%	51,4%	48,6%	87,8%	12,2%

Font: Elaboració pròpia

Ens sembla interessant fer dues observacions finals sobre la implicació ciutadana. La primera té a veure amb les festes del barri, que sens dubte són més celebrades en els llocs més allunyats dels enclavaments principals en què s'organitzen altres festes populars. Per tant, els districtes de Torreforta, Sant Pere i Sant Pau, Bonavista, La Canonja, els Barris Marítims i Campclar són els que registren els percentatges més alts de participació en aquesta classe d'esdeveniments populars. Cal destacar la presència dels Barris Marítims en aquest grup, perquè no és la primera vegada que es dona, cosa que ens permet afirmar novament que la composició socioeconòmica, com també la seva situació més allunyada del nucli urbà de la Rambla Nova, fa que s'assembli més als sectors més perifèrics de la ciutat.

En segon lloc, creiem que l'element que fa que els diferents col·lectius participin en les festes varia segons el lloc de residència. Així, per exemple, les Urbanitzacions de Llevant es caracteritzen per ser una de les zones que hi participen menys. La mateixa situació es dona a Campclar o Sant Pere i Sant Pau. Tanmateix, creiem que les causes d'aquestes actituds són diferents i, al nostre entendre, tenen a veure amb altres aspectes més socials.

De fet, si utilitzem una tècnica d'anàlisi multivariant com l'anàlisi de *cluster*, podem comprovar que l'agrupació dels diferents barris respon, d'alguna manera, al patró que ha inspirat la nostra conclusió posterior. Les dades obtingudes es mostren a continuació:

Quadre 135: Conglomerats resultants de l'anàlisi de *cluster* sobre la participació en el programa de festes populars

Conglomerat	Zones que inclou
Conglomerat 1	Part Alta, Barris Marítims, Torreforta i Barris, i Sant Salvador
Conglomerat 2	Eixample de Tarragona, Nou Eixample Nord, Nou Eixample Sud i Urbanitzacions de Llevant
Conglomerat 3	Campclar, Bonavista i Sant Pere i Sant Pau
Conglomerat 4	La Canonja

Font: Elaboració pròpia

Les variables que s'han utilitzat per a la consecució dels quatre conglomerats han estat: la participació en les festes majors, la participació en les festes del barri, la participació en la Cavalcada de Reis, la participació en el Carnestoltes, la participació en la Setmana Santa, la participació en la Diada de Sant Jordi, la participació en la revetlla de Sant Joan, la participació en el Concurs de Focs Artificials, la participació en la Diada de l'Onze de Setembre, la participació en la Setmana Medieval i la participació en la Festa de Cap d'Any.

Cada un dels grups es caracteritza per les propietats següents:

- Conglomerat 1: El primer col·lectiu és format per un conjunt de quatre barris que tenen una participació mitjana-alta en les festes majors (excepte en el cas de Sant Salvador, que és el districte que registra una implicació més alta dels seus veïns) i que, sobretot, són els que intervenen més en altres celebracions de caràcter festiu.

- Conglomerat 2: Els sectors que componen aquest segon grup registren cotes de participació altes en les festes de Santa Tecla i/o Sant Magí. No obstant això, figuren entre els barris que participen menys en altres esdeveniments populars. Com ja hem dit en avaluar l'equitat dels altres dos programes culturals de l'Ajuntament de Tarragona, acostumen a presentar similituds pel que fa als seus trets sociològics.
- Conglomerat 3: El tercer col·lectiu inclou tres districtes perifèrics que es caracteritzen per la baixa participació tant en les celebracions en honor dels patrons de la ciutat com en altres festes populars.
- Conglomerat 4: No és la primera vegada que trobem que La Canonja constitueix un *cluster* per si mateixa. Abans era un poble independent de la província de Tarragona i es diferencia dels altres districtes per la seva participació mitjana, amb tendència a ser baixa, en les festes majors. A més, els seus habitants són els que s'impliquen menys en altres celebracions, excepte en les festes del barri. Aquesta particularitat és deguda al fet que les seves actuals festes del barri són les antigues festes majors i, per tant, són l'esdeveniment popular que aglutinava més els seus veïns.

3.2.2. L'equitat segons el nivell d'ingressos

Si, a continuació, considerem com a segon element d'anàlisi la renda, la primera hipòtesi que podem avançar és que, com més alt és el nivell econòmic d'una llar, els seus membres coneixen més els esdeveniments festius que tenen lloc a la ciutat (hipòtesi 2A). Això és així perquè, segons el nostre punt de vista, la suma d'ingressos ve determinada, en part, pel nivell d'estudis del cap de família i, en general, com més alt és aquest, més possibilitats té l'individu d'accedir a la informació.

Tanmateix, atès que les festes d'una ciutat tenen un públic objectiu més nombrós que altres programes i polítiques públiques, i que la majoria dels actes que se celebren durant aquestes són gratuïts, ens és difícil formular hipòtesis sobre com influeix el nivell d'ingressos en la participació ciutadana. En aquest sentit, l'única suposició que podem fer té a veure amb el desembossament econòmic que pot comportar la implicació en un acte. Així, entenem que hi ha dos esdeveniments populars en què la implicació de les famílies amb més renda serà més gran (hipòtesi 2B): són la Diada de Sant Jordi, que es caracteritza per la compra de roses i llibres, i la Setmana Medieval, l'acte central de la qual és el mercat medieval en què es venen objectes i artesanía a preus elevats.

Les respostes a les nostres suposicions es desprenen de les taules següents:

Quadre 136: Coneixement d'altres festes populars, per nivell d'ingressos (1)

RENDA ANUAL	FESTES POPULARS									
	Festes del barri		Cavalcada de Reis		Carnestoltes		Setmana Santa		Diada de Sant Jordi	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
No ho sap	7,9%	92,1%	3,5%	96,5%	3,5%	96,5%	3,1%	96,9%	4,0%	96,0%
No contesta	7,1%	92,9%	2,4%	97,6%	2,4%	97,6%	2,4%	97,6%	2,4%	97,6%
Menys d'1 milió	20,7%	79,3%	5,7%	94,3%	1,9%	98,1%	1,9%	98,1%	5,7%	94,3%
Entre 1 i 2,5 milions	19,3%	80,7%	1,7%	98,3%	3,5%	96,5%	1,7%	98,3%	1,7%	98,3%
Entre 2,5 i 3,5 milions	29,5%	70,5%	-	100%	-	100%	-	100%	-	100%
Més de 3,5 milions	22,2%	77,8%	-	100%	-	100%	-	100%	-	100%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 137: Coneixement d'altres festes populars, per nivell d'ingressos (i 2)

RENDA ANUAL	FESTES POPULARS									
	Sant Joan		Concurs de focs artificials		Diada de l'Onze de Setembre		Setmana Medieval		Festa de Cap d'Any	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
No ho sap	3,1%	96,9%	3,5%	96,5%	8,4%	91,6%	28,2%	71,8%	23,8%	76,2%
No contesta	2,4%	97,6%	-	100%	16,7%	83,3%	26,2%	73,8%	11,9%	88,1%
Menys d'1 milió	1,9%	98,1%	3,8%	96,2%	22,6%	77,4%	34,0%	66,0%	28,3%	71,7%
Entre 1 i 2,5 milions	1,7%	98,3%	0,9%	99,1%	10,5%	89,5%	34,2%	65,8%	16,7%	83,3%
Entre 2,5 i 3,5 milions	-	100%	-	100%	1,3%	98,7%	23,1%	76,9%	15,4%	84,6%
Més de 3,5 milions	1,1%	98,9%	-	100%	3,3%	96,7%	16,7%	83,3%	16,7%	83,3%

Font: Elaboració pròpia

Tenint en compte que cal prendre precaucions a l'hora d'exposar les nostres conclusions, ja que un tant per cent elevat de la nostra mostra no contesta o afirma que no sap quina és la seva renda anual, podem començar per verificar la hipòtesi 1A. Tanmateix, volem remarcar que la distància mitjana que hem trobat entre un grup i un altre és discreta ja que, com ja hem comentat en avaluar l'eficàcia del programa que ens ocupa, en general qualsevol esdeveniment de tipus festiu és molt conegut per la població de Tarragona.

Quadre 138: Participació en les festes majors, per nivell d'ingressos

Nivell d'ingressos	No hi participa	Sí que hi participa
No ho sap	24,2%	75,8%
No contesta	23,8%	76,2%
Menys d'1 milió	32,1%	67,9%
Entre 1 i 2,5 milions	26,3%	73,7%
Entre 2,5 i 3,5 milions	14,1%	85,9%
Més de 3,5 milions	16,7%	83,3%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 139: Participació en altres festes populars, per nivell d'ingressos (1)

RENDA ANUAL	FESTES POPULARS									
	Festes del barri		Cavalcada de Reis		Carnestoltes		Setmana Santa		Diada de Sant Jordi	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
No ho sap	23,4%	76,6%	21,0%	79,0%	19,6%	80,4%	29,5%	70,5%	28,0%	72,0%
No contesta	41,0%	59,0%	12,2%	87,8%	17,1%	82,9%	39,0%	61,0%	19,5%	80,5%
Menys d'1 milió	33,3%	66,7%	16,0%	84,0%	25,0%	75,0%	11,5%	88,5%	38,0%	62,0%
Entre 1 i 2,5 milions	29,3%	70,7%	15,2%	84,8%	20,9%	79,1%	33,0%	67,0%	20,5%	79,5%
Entre 2,5 i 3,5 milions	34,5%	65,5%	15,4%	84,6%	14,1%	85,9%	20,5%	79,5%	11,5%	88,5%
Més de 3,5 milions	44,3%	55,7%	21,1%	78,9%	23,3%	76,7%	24,4%	75,6%	18,9%	81,1%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 140: Participació en altres festes populars, per nivell d'ingressos (i 2)

RENDA ANUAL	FESTES POPULARS									
	Sant Joan		Concurs de focs artificials		Diada de l'Onze de Setembre		Setmana Medieval		Festa de Cap d'Any	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
No ho sap	37,7%	62,3%	10,9%	89,1%	42,8%	57,2%	39,3%	60,7%	52,6%	47,4%
No contesta	24,4%	75,6%	2,4%	97,6%	48,6%	51,4%	58,1%	41,9%	51,3%	48,7%
Menys d'1 milió	46,1%	53,9%	19,6%	80,4%	61,0%	39,0%	68,6%	31,4%	73,7%	26,3%
Entre 1 i 2,5 milions	28,6%	71,4%	14,1%	85,9%	60,8%	39,2%	54,7%	45,3%	66,3%	33,7%
Entre 2,5 i 3,5 milions	35,9%	64,1%	6,4%	93,6%	57,1%	42,9%	55,0%	45,0%	74,2%	25,8%
Més de 3,5 milions	43,8%	56,2%	5,5%	94,5%	65,5%	34,5%	56,0%	44,0%	78,7%	21,3%

Font: Elaboració pròpia

Entre les conclusions que podem extreure d'aquests quadres, observem que, en primer lloc, el col·lectiu format per les unitats familiars que ingres- sen entre 2,5 i 3,5 milions de pessetes l'any és, de mitjana, el que s'im- plica més tant en les festes majors com en la resta d'esdeveniments que es fan durant l'any (fonamentalment el Carnestoltes, la Diada de Sant Jordi, la Diada de l'Onze de Setembre i la Setmana Medieval). En segon lloc, les famílies amb rendes anuals inferiors a 1 milió de pessetes tenen una participació molt baixa en les celebracions en honor de Santa Tecla i/o Sant Magí i també en altres festes populars. Finalment, si bé és cert que les famílies més acomodades són les que s'impliquen més en els actes que s'organitzen amb motiu de la festa de Sant Jordi, no podem dir el mateix pel que fa a la Setmana Medieval. Per tant, rebutgem la hipò- tesi 2B i admetem que, d'acord amb les dades mostrades, continuem sense trobar una pauta clara de comportament respecte a la participació, mesurada seguint un criteri econòmic, en el tercer programa cultural que analitzem.

3.2.3. L'equitat segons el grup d'edat

Finalment, i com a conseqüència de la queixa generalitzada que van man- ifestar els grups focals en el sentit que les festes s'organitzaven només

pensant en la joventut, vam analitzar la implicació d'aquest col·lectiu en les celebracions, en comparació d'altres. Per tant, vam considerar l'edat com la tercera variable a l'hora de mesurar l'equitat.

Seguint les indicacions dels integrants de les discussions de grup, considerem que el col·lectiu de persones d'entre 15 i 24 anys és el que 1) rep més informació sobre les festivitats tarragonines (hipòtesi 3A) i 2) hi participa més (hipòtesi 3B). Aquestes dues presumpcions responen a la creença que en les celebracions hi ha més actes destinats al públic més jove que a la resta de la població. Com deia el portaveu d'una de les associacions de veïns presents, «[...] és que és més fàcil omplir la plaça de la Font amb el Chaval de la Peca que amb un altre tipus d'activitats [...]».

Tanmateix, els resultats obtinguts no ens permeten confirmar sempre les percepcions dels representants de les diverses associacions que hi participen ni tampoc les nostres hipòtesis, com s'observa a continuació:

Quadre 141: Coneixement d'altres festes populars, per grups d'edat (1)

GRUP D'EDAT	FESTES POPULARS									
	Festes del barri		Cavalcada de Reis		Carnestoltes		Setmana Santa		Diada de Sant Jordi	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Entre 15 i 24 anys	15,0%	85,0%	0,8%	99,2%	1,7%	98,3%	0,8%	99,2%	0,8%	99,2%
Entre 25 i 34 anys	17,3%	82,7%	33,0%	67,0%	4,1%	95,9%	3,3%	96,7%	1,6%	98,4%
Entre 35 i 49 anys	11,3%	88,7%	0,6%	99,4%	0,6%	99,4%	-	100%	-	100%
Entre 50 i 64 anys	13,0%	87,0%	-	100%	-	100%	-	100%	0,9%	99,1%
Més de 64 anys	28,1%	71,9%	9,0%	91,0%	6,7%	93,3%	6,7%	93,3%	12,3%	87,7%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 142: Coneixement d'altres festes populars, per grups d'edat (i 2)

RENDA ANUAL	FESTES POPULARS									
	Sant Joan		Concurs de focs artificials		Diada de l'Onze de Setembre		Setmana Medieval		Festa de Cap d'Any	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Entre 15 i 24 anys	0,8%	99,2%	-	100%	17,5%	82,5%	30,0%	70,0%	19,2%	80,8%
Entre 25 i 34 anys	3,3%	96,7%	1,6%	98,4%	5,8%	94,2%	26,4%	73,6%	17,3%	82,7%
Entre 35 i 49 anys	-	100%	1,2%	98,8%	3,8%	96,2%	18,2%	81,8%	20,1%	79,9%
Entre 50 i 64 anys	-	100%	-	100%	6,1%	93,9%	26,1%	73,9%	15,6%	84,4%
Més de 64 anys	7,9%	92,1%	7,9%	92,1%	14,6%	85,4%	42,7%	57,3%	29,2%	70,8%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 143: Participació en les festes majors, per grups d'edat

Grup d'edat	No hi participa	Sí que hi participa
Entre 15 i 24 anys	18,3%	81,7%
Entre 25 i 34 anys	24,0%	76,0%
Entre 35 i 49 anys	17,6%	82,4%
Entre 50 i 64 anys	17,4%	82,6%
Més de 64 anys	43,8%	56,2%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 144: Participació en altres festes populars, per grups d'edat (1)

GRUP D'EDAT	FESTES POPULARS									
	Festes del barri		Cavalcada de Reis		Carnestoltes		Setmana Santa		Diada de Sant Jordi	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Entre 15 i 24 anys	30,4%	69,6%	14,3%	85,7%	11,9%	88,1%	39,5%	60,5%	12,6%	87,4%
Entre 25 i 34 anys	32,0%	68,0%	23,9%	76,1%	23,3%	76,7%	32,5%	67,5%	23,5%	76,5%
Entre 35 i 49 anys	29,1%	70,9%	13,3%	86,7%	12,6%	87,4%	25,1%	74,9%	20,1%	79,9%
Entre 50 i 64 anys	32,0%	68,0%	17,4%	82,6%	24,3%	75,7%	13,9%	86,1%	23,7%	76,3%
Més de 64 anys	31,2%	68,8%	25,9%	74,1%	34,9%	65,1%	25,3%	74,7%	44,9%	55,1%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 145: Participació en altres festes populars, per grups d'edat (i 2)

RENDA ANUAL	FESTES POPULARS									
	Sant Joan		Concurs de focs artificials		Diada de l'Onze de Setembre		Setmana Medieval		Festa de Cap d'Any	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Entre 15 i 24 anys	19,3%	80,7%	1,7%	98,3%	50,5%	49,5%	48,8%	51,2%	52,6%	47,4%
Entre 25 i 34 anys	23,9%	76,1%	9,2%	90,8%	53,5%	46,5%	46,1%	53,9%	61,0%	39,0%
Entre 35 i 49 anys	37,7%	62,3%	5,7%	94,3%	50,3%	49,7%	44,6%	55,4%	64,6%	35,4%
Entre 50 i 64 anys	42,6%	57,4%	11,3%	88,7%	46,3%	53,7%	56,5%	43,5%	63,9%	36,1%
Més de 64 anys	68,3%	31,7%	31,7%	68,3%	73,7%	26,3%	66,7%	33,3%	84,1%	15,9%

Font: Elaboració pròpia

Observant aquestes dades, ens podem referir a diversos aspectes. Així:

- Pel que fa al grau de coneixement d'altres festes populars, els majors de 65 anys són els que han sentit menys a parlar dels diversos

esdeveniments culturals. Així mateix, la població amb edats intermèdies (entre els 35 i els 64 anys) és la més informada en aquest sentit. Si fem un rànquing a partir dels percentatges mitjans, la joventut hi ocuparia el quart lloc. Tanmateix, cal destacar que hi ha dos esdeveniments sobre els quals estan més informats que la resta de grups: el Carnestoltes i la Diada de Sant Jordi. Però aquests resultats no són cap sorpresa: el primer s'explica perquè la cultura de la disfressa està més estesa entre la població més jove. El segon, perquè les escoles i les universitats fomenten la participació dels alumnes en aquesta jornada, amb l'organització d'activitats paral·leles. Per tant, la informació que en poden tenir és abundant.

- Observem també que els tarragonins més joves són els que s'impliquen més activament que la resta de ciutadans en diverses celebracions de caràcter popular (és especialment significativa la seva participació en les festes del Carnestoltes, la Diada de Sant Jordi, Sant Joan, el Concurs de focs artificials i la Festa de Cap d'Any). Així mateix, la seva implicació en les festes majors de Tarragona, si bé no és la més alta, es troba a menys d'un punt percentual de la del grup més participatiu, que és el d'edats compreses entre els 35 i els 49 anys. D'altra banda, les taules de participació també ens il·lustren dues dades d'interès: 1) els residents d'edats compreses entre els 35 i els 49 anys, o entre els 50 i els 64, s'impliquen més del que ens van donar a entendre les declaracions dels membres dels grups focals, i 2) el col·lectiu que realment queda marginat dels esdeveniments populars és el dels més grans, la implicació dels quals, excepte en les festes del barri i de Setmana Santa, queda molt per darrere del comportament de la resta de la població.
- En definitiva, el col·lectiu realment oblidat és el de la població anciana, perquè no tan sols té menys informació sobre els fets que s'esdevenen sinó que, a més, en comparació de la resta de la població, hi participa bastant menys. De fet, com ens indica el quadre següent, aquest segment de la societat s'inclina, comparativament parlant, més per les activitats de tipus religions i tradicional, que són, com ja hem dit, moltes menys que les lúdiques.

Quadre 146: Nombre d'activitats a les quals s'assisteix, per grups d'edat⁹⁶

TIPUS D'ACTIVITAT	NOMBRE	GRUP D'EDAT				
		Entre 15 i 24 anys	Entre 25 i 34 anys	Entre 35 i 49 anys	Entre 50 i 64 anys	Més de 64 anys
Activitats lúdiques	No ho sap	8,5%	14,9%	7,2%	6,4%	6,9%
	Entre 1 i 5	78,7%	74,7%	81,1%	88,5%	86,2%
	Entre 6 i 10	3,2%	4,6%	2,7%	2,6%	-
	Més de 10	9,6%	5,7%	9,0%	2,6%	6,9%
Activitats tradicionals	No ho sap	8,8%	5,3%	7,6%	6,7%	8,3%
	Entre 1 i 5	83,8%	88,1%	74,6%	82,2%	77,8%
	Entre 6 i 10	-	-	4,2%	3,3%	-
	Més de 10	7,3%	6,6%	13,5%	7,8%	13,9%
Activitats esportives	No ho sap	3,8%	5,3%	10,3%	-	25,0%
	Entre 1 i 5	92,3%	78,9%	86,2%	100%	75,0%
	Entre 6 i 10	3,8%	-	-	-	-
	Més de 10	-	15,8%	3,4%	-	-
Activitats religioses	No ho sap	10,5%	7,7%	4,1%	2,1%	6,2%
	Entre 1 i 5	84,2%	84,6%	93,9%	89,6%	75,0%
	Entre 6 i 10	5,3%	-	-	-	-
	Més de 10	-	7,7%	2,0%	8,3%	18,7%

Font: Elaboració pròpia

Així doncs, els nostres comentaris ens porten a refutar la hipòtesi 3A i a acceptar només parcialment la hipòtesi 3B, la qual només es compleix amb algunes reserves, com acabem de veure.

3.2.4. L'equitat segons el nivell d'estudis

Si bé al principi vam descartar de fer una anàlisi de l'equitat segons el nivell d'estudis, finalment vam decidir explorar aquesta variable perquè vam considerar que, com a mínim, condicionaria el coneixement que es tenia dels diferents elements de programa. Així, ens vam plantejar dues suposicions. La primera és que, com més formació ha rebut un individu, més informació té d'altres festes populars (hipòtesi 4A). La segona és

⁹⁶. El percentatge s'ha calculat tenint en compte només els qui han assistit al tipus d'activitat que s'indica.

que el nivell d'estudis no condiciona la participació en els esdeveniments festius (hipòtesi 4B).

Els resultats obtinguts es mostren tot seguit:

Quadre 147: Coneixement d'altres festes populars, per nivell d'estudis (1)

NIVELL D'ESTUDIS	FESTES POPULARS									
	Festes del barri		Cavalcada de Reis		Carnestoltes		Setmana Santa		Diada de Sant Jordi	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Cap	13,0%	87,0%	8,7%	91,3%	6,5%	93,5%	6,5%	93,5%	13,0%	87,0%
Primaris	12,1%	87,9%	1,5%	98,5%	1,0%	99,0%	1,0%	99,0%	1,5%	98,5%
Secundaris	16,5%	83,5%	1,8%	98,2%	2,2%	97,8%	1,8%	98,2%	2,7%	97,3%
Univer- sitaris	19,5%	80,5%	2,4%	97,6%	3,2%	96,8%	1,6%	98,4%	-	100%
Postgrau	50,0%	50,0%	-	100%	-	100%	-	100%	-	100%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 148: Coneixement d'altres festes populars, per nivell d'estudis (i 2)

NIVELL D'ESTUDIS	FESTES POPULARS									
	Sant Joan		Concurs de focs artificials		Diada de l'Onze de Setembre		Setmana Medieval		Festa de Cap d'Any	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Cap	8,7%	91,3%	8,7%	91,3%	26,1%	73,9%	54,3%	45,7%	36,9%	63,1%
Primaris	1,0%	99,0%	1,5%	98,5%	7,0%	93,0%	30,6%	69,4%	17,6%	82,4%
Secundaris	2,2%	97,8%	1,3%	98,7%	10,3%	89,7%	25,4%	74,6%	18,7%	81,3%
Univer- sitaris	0,8%	99,2%	0,8%	99,2%	4,1%	95,9%	16,3%	83,7%	18,7%	81,3%
Postgrau	-	100%	-	100%	-	100%	10,0%	90,0%	20,0%	80,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 149: Participació en les festes majors, per nivell d'estudis

Nivell d'estudis	No hi participa	Sí que hi participa
Cap	52,2%	47,8%
Estudis primaris	25,1%	74,9%
Estudis secundaris	20,1%	79,9%
Estudis universitaris	13,8%	86,2%
Estudis de postgrau	10,0%	90,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 150: Participació en altres festes populars, per nivell d'estudis (1)

NIVELL D'ESTUDIS	FESTES POPULARS									
	Festes del barri		Cavalcada de Reis		Carnestoltes		Setmana Santa		Diada de Sant Jordi	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Cap	30,0%	70,0%	35,7%	64,3%	46,5%	53,5%	32,5%	67,5%	65,0%	35,0%
Primaris	23,4%	76,6%	16,3%	83,7%	19,3%	80,7%	23,8%	76,2%	28,1%	71,9%
Secundaris	31,0%	69,0%	15,0%	85,0%	16,9%	83,1%	28,2%	71,8%	12,8%	87,2%
Universitaris	43,4%	56,6%	19,2%	80,8%	16,0%	84,0%	30,6%	69,4%	19,5%	80,5%
Postgrau	40,0%	60,0%	30,0%	70,0%	30,0%	70,0%	10,0%	90,0%	30,0%	70,0%

Font: Elaboració pròpia

Quadre 151: Participació en altres festes populars, per nivell d'estudis (i 2)

NIVELL D'ESTUDIS	FESTES POPULARS									
	Sant Joan		Concurs de focs artificials		Diada de l'Onze de Setembre		Setmana Medieval		Festa de Cap d'Any	
	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ	NO	SÍ
Cap	66,7%	33,3%	30,9%	69,1%	73,5%	26,5%	52,4%	47,6%	69,0%	31,0%
Primaris	36,0%	64,0%	14,3%	85,7%	48,1%	51,9%	58,0%	42,0%	61,0%	39,0%
Secundaris	29,7%	70,3%	5,0%	95,0%	48,7%	51,3%	47,3%	52,7%	59,3%	40,7%
Universitaris	37,7%	62,3%	6,5%	93,5%	62,7%	37,3%	49,5%	50,5%	74,0%	26,0%
Postgrau	50,0%	50,0%	-	100%	60,0%	40,0%	11,1%	88,9%	75,0%	25,0%

Font: Elaboració pròpia

Respecte a la nostra primera hipòtesi, el que es desprèn clarament de les taules és que és el col·lectiu de ciutadans sense estudis el que està menys informat dels esdeveniments que tenen lloc al llarg de l'any, a una gran distància dels altres grups, cosa que ens permet afirmar que es tracta del grup més desfavorit. En canvi, els tarragonins amb estudis de postgrau són qui coneixen més les celebracions festives, excepte les festes del barri i la Festa de Cap d'Any. Finalment, cal destacar que els individus amb formació primària i secundària tenen comportaments bastant semblants, com també els tenen el quart grup (estudis secundaris) i el cinquè (estudis universitaris), encara que en principi ens pugui sorprendre. La matriu de distàncies euclidianes següent corrobora aquesta última conclusió.

Quadre 152: Matriu de distàncies euclidianes al quadrat pel que fa al coneixement, per nivell d'estudis

	Cap	Primaris	Secundaris	Universitaris	De postgrau
Cap		1.655,520	1.719,630	2.669,900	4.778,880
Primaris	1.655,520		63,590	277,660	1.925,280
Secundaris	1.719,630	63,590		141,150	1.492,330
Universitaris	2.669,900	277,660	141,150		1.008,280
De postgrau	4.778,880	1.925,280	1.492,330	1.008,280	

Font: Elaboració pròpia

Respecte a la participació, només es verifica parcialment la hipòtesi 4B. Així doncs, pel que fa a la implicació en altres festes populars, constatem la marginació absoluta del col·lectiu dels que no tenen estudis però, en canvi, la pauta més formació-més implicació no l'observem en la resta d'esdeveniments, llevat del cas de les festes majors de Tarragona.

3.3. *L'avaluació de la sensibilitat*

Per poder treure conclusions respecte de la sensibilitat del programa cal diferenciar entre els diferents col·lectius que hi participen. Així, la visió que en tenen les associacions que actuen com a protagonistes de la festa és diferent de la percepció que en tenen els ciutadans tarragonins que no hi fan un paper tan rellevant, les vivències dels quals són, doncs, ben distintes.

Com vam deduir de les reunions que vam tenir amb els primers, es pot dir que les associacions estan bastant satisfetes de com es desenvolupen les festes, especialment les que s'organitzen en honor de Santa Tecla i de Sant Magí, patrons de la ciutat. Tanmateix, als dos grups focals organitzats es va reivindicar la necessitat que aquestes entitats tinguessin una participació més gran en la presa de decisions sobre els actes de la programació. Actualment hi ha una comissió assessora⁹⁷ que, en teoria, aconsegueix aquesta finalitat, però els diversos representants van assegurar que, a la pràctica, se'ls convoca només per informar-los de què és el que han de fer durant els dies que dura la festa de què es tracta. Vegem-ne algunes frases significatives, relatives a la qüestió: «[...] L'Ajuntament està invertint molts diners en la festa de Carnestoltes, però nosaltres preferim tenir la festa de Sant Magí més que la del Carnestoltes [...]»; «[...] estem sotmesos al caciquisme dels tècnics; ells són els qui tenen la festa [...]»; «[...] l'Ajuntament marca uns paràmetres a l'hora d'organitzar la festa i les entitats ens hi hem d'adaptar [...]».

És fonamental complaure aquests grups perquè tenen un doble rol important. D'una banda, atreuen la gent a les diverses actuacions, especialment a les de naturalesa tradicional i religiosa. D'altra banda, són els intèrprets principals de moltes representacions. En aquest sentit, atendre adequadament les seves queixes pot garantir una alta qualitat en diferents moments de la festa.

Respecte al segon tipus de participant a la festa, el ciutadà que s'hi implica observant, escoltant o ballant però no actuant, podem fer els quatre comentaris següents:

- Atès que, com es dedueix de la secció anterior, els ancians són els que celebren menys les festes de Tarragona, en principi, podem afirmar que el punt de vista d'aquest col·lectiu és el que es té menys en compte a l'hora d'organitzar-ne els diversos esdeveniments.
- Abans ja hem destacat la insistència dels portaveus de les associacions de veïns amb relació als beneficiaris de les celebracions tarragonines, especialment de les festes majors. El seu malestar evident queda reflectit a la frase següent: «[...] les festes de Tarragona estan pensades només per a la joventut [...]». La manca d'equitat que implica percebre (i insistim en aquest concepte perquè, com acabem de demostrar, es tracta tan sols d'una percepció) que l'Ajuntament,

97. Es tracta de la Comissió Assessora del Seguici Popular, a la qual ja ens hem referit en parlar de l'avaluació de la implantació. És una mena d'assemblea d'entitats en la qual estan representades la majoria de les organitzacions populars i tradicionals de la ciutat, però no totes.

- amb les seves intervencions, s'adreça exclusivament a un públic objectiu restringit crea una sensació d'oblit entre els altres grups d'edat que els porta a afirmar que només els queden les festes del barri, les quals, a més, sovint es planegen sense cap mena de diner públic.⁹⁸
- Com que la majoria dels actes festius s'organitzen sempre als mateixos llocs, els veïns d'aquestes zones tampoc no se senten escoltats —encara que, en principi, pugui semblar el contrari— i expressen el seu descontentament sobre la poca consideració que creuen que l'Ajuntament té amb ells. Així, per exemple, els espectacles nocturns a l'aire lliure i les traques de focs i petards han estat motiu de disputes importants que han provocat acusacions encreuades als diaris locals. De moment no sembla que hi hagi prevista cap acció conciliadora en aquest sentit, malgrat la recollida de signatures que han fet els residents de la Part Alta, en concret.
 - L'última qüestió que reflectien les nostres entrevistes qualitatives es referia a la necessitat de vincular els actes festius tradicionals amb actuacions educatives en matèria de cultura popular. Així, diversos pares van expressar el desig que els nens adquirissin un coneixement més ampli de les seves tradicions a les escoles, perquè així poguessin entendre millor les activitats que s'organitzessin amb motiu de les festes, cosa que els motivaria a participar-hi. Fins i tot, alguns van reivindicar la necessitat de programar accions d'aquest tipus per a tota la població, i no tan sols per a un públic infantil: «[...] la política cultural hauria de consistir a apropar la cultura a la gent, no tan sols la festa [...]».

En qualsevol cas, d'acord amb els percentatges de satisfacció obtinguts i la informació que coneixem sobre el que signifiquen les festes per al ciutadà de Tarragona, ens atrevim a afirmar que es tracta de protestes puntuals que introdueixen elements de millora en un programa públic que té una gran acceptació ciutadana, com han posat de manifest els resultats de la nostra enquesta.⁹⁹

98. Aquesta és l'opinió dels representants dels veïns residents al centre urbà, però ells mateixos reconeixen que els barris dels afores sí que reben més subvencions municipals per a la celebració de les seves festes, amb l'objectiu de captar vots per a les futures eleccions.

99. De fet, les dades obtingudes corroboren les d'un estudi que l'Ajuntament havia fet l'any 1998 per avaluar la seva gestió, del qual es desprenia que els actes festius són una de les millors actuacions del govern municipal de la ciutat. Concretament, la celebració en honor de Santa Tecla és el servei públic més ben valorat, amb un 7,28.

3.4. L'avaluació de la sostenibilitat

Ja hem indicat, en parlar de la distribució de la despesa destinada al programa de festes populars, que s'observava un augment progressiu en les distintes partides econòmiques. Això és, sens dubte, una prova del compromís del govern amb aquest tercer pilar de la política cultural de la ciutat de Tarragona. Efectivament, aquest desenvolupament creixent en matèria de pressupostos, acompanyat de les assignacions periòdiques de personal a l'àrea corresponent, ha fet que augmentessin el nombre i la varietat de les activitats ofertes en les diferents celebracions i ha propiciat la signatura de molts convenis amb entitats populars. Així doncs, tenint en compte l'evolució del funcionament de les festes que hem observat en fer l'avaluació de la implantació d'aquest programa, en podem predir la sostenibilitat dels recursos i, per tant, la dels beneficis generats, perquè com més se celebri la festa (organitzant-hi més actes, fent-la durar o concedint-hi més premis, per citar-ne alguns exemples), més es potenciaran les distintes identitats col·lectives i més es reforçarà la imatge de l'equip de govern.

No obstant això, i si bé les dades objectives sembla que avalen la nostra conclusió, hem de transmetre la posició de les entitats més implicades en la celebració festiva. Ens referim a les colles castelleres i als integrants del Seguici Popular. Per a ells, la festa, sobretot la que se celebra en honor de Santa Tecla, ja ha arribat a un punt àlgid en tots els aspectes i el veritable repte que ha d'afrontar l'Ajuntament és mantenir aquest nivell a mitjà termini. Algunes frases extretes de la discussió així ens ho indiquen: «[...] en matèria de festes populars, hi ha hagut un boom. Estem a la cresta de l'ona. Compte!, doncs, perquè a llarg termini ens podem clavar una trompada [...]»; «[...] es veu un bon futur per a les festes. S'ha de mantenir el nivell de qualitat. Potser es baixa una mica perquè s'ha pujat molt ràpid. Han de sortir coses noves perquè, si no, la gent se'n pot cansar [...]»; «[...] arribar a on s'ha arribat ha costat molt, però mantenir el nivell és el que costarà més [...]».

Segons els representants d'aquestes associacions, continuar pel camí de l'èxit implica dur a terme una doble actuació. D'una banda, la corporació municipal ha de dotar la ciutat de les infraestructures culturals necessàries. De l'altra, s'han d'introduir elements innovadors en el vessant més tradicional de la festa,¹⁰⁰ «[...] De la resta, els polítics no se

100. Per a la majoria dels assistents, les festes de Santa Tecla es van organitzar, en un primer moment, seguint el model d'altres festes majors catalanes molt populars (com les de Vilafranca del Penedès). Per tant, la celebració ara ha d'evolucionar i impregnar-se de personalitat pròpia.

n'han de preocupar. Ja ens n'ocuparem les organitzacions i els mateixos tarragonins [...]».

4. Conclusions

Com hem fet en l'apartat dedicat a l'avaluació de la implantació de la política cultural tarragonina, també ara ens sembla adequat incloure una última secció en la qual es recullin les conclusions més importants a les quals hem arribat. Atès que són molts els quadres i les dades que hem proporcionat fins ara, els comentaris que exposem a continuació seran útils perquè ens permetran tenir una visió de conjunt de l'anàlisi que hem fet respecte dels resultats obtinguts pels distints programes.

4.1. L'avaluació de l'eficàcia

Si hem de triar quin dels tres programes és més eficaç, ens decantem sens dubte pel de *festes populars*. Malgrat les dificultats que hem tingut per mesurar un concepte tan abstracte com el de la identitat, considerem que l'alt grau de satisfacció dels ciutadans de Tarragona respecte de les celebracions que es fan al llarg de l'any i, especialment, de les festes majors, és un indicador clar de la consecució de l'objectiu per excel·lència d'aquest programa. Així mateix, el fet que la Generalitat de Catalunya hagi declarat les commemoracions en honor de Santa Tecla o la Processó del Divendres Sant de la Setmana Santa Festes d'Interès Nacional, d'una banda, i que els tarragonins que hem enquestat hagin reconegut sentiments d'identitat i pertinença en les festivitats de la ciutat, de l'altra, ratifica la nostra primera conclusió.

Aquestes dades són més vàlides encara si considerem que el programa de festes populars és el que la població coneix més i el que registra una participació més gran. Per tant, els individus que van contestar la nostra enquesta podien valorar amb coneixement de causa els diversos aspectes de la festa sobre els quals els preguntàvem.

No podem dir el mateix pel que fa a les altres intervencions culturals que es projecten des de l'Ajuntament. Així, el programa d'*arts escèniques*, tot i que sembla que és bastant eficaç pel que fa al subprograma de programació estable, no assoleix els objectius en altres esdeveniments com els concursos, els premis o els festivals. Així, en termes generals, podem dir que:

- Hi ha hagut una recuperació d'espais escènics als darrers anys que ha permès millorar les infraestructures culturals del municipi. Tanmateix, la percepció ciutadana no és tan positiva com es podria esperar. Es demana que el Teatre Tarragona es rehabiliti i que el Teatre Metropol i el Teatre-auditori del Camp de Mart s'aprofitin millor.
- Com dèiem, s'ha fet un esforç notable per establir una programació teatral durant quatre temporades l'any i, excepte en la freqüència de les actuacions, hem detectat una alta satisfacció de la població pel que fa a la quantitat, la qualitat i la diversitat de les diverses funcions. Tot això ha fet augmentar el nombre d'espectadors fins arribar a unes xifres d'assistència mitjana que superen les d'altres ciutats catalanes que presenten més espectacles.
- La difusió d'altres esdeveniments és pobre. Els ciutadans no coneixen les activitats que s'organitzen amb periodicitat anual i tampoc no hi participen, encara que quan ho fan les valoren molt positivament. Entenem que aquesta és una oportunitat desaprofitada, ja que els esdeveniments esmentats, alguns dels quals tenen vocació internacional, ajudarien a donar a conèixer la ciutat a l'exterior.

Finalment, el programa menys eficaç és, sens dubte, el *de patrimoni històric romà*. Les actuacions públiques en aquest sentit no semblen tan coordinades com es podia deduir de l'avaluació de la implantació que se n'ha fet i els resultats pel que fa al nombre de visites així ho reflecteix. La diversa titularitat dels monuments i diferents interessos, que a vegades són contraposats, no permeten dissenyar una intervenció clara respecte al patrimoni de la ciutat. Així doncs, encara que l'activitat del Museu d'Història ha augmentat exponencialment, cosa que ha motivat la contractació de nous efectius per a l'organització, les accions divulgatives no estan tenint èxit. Així, constatem que tant els mateixos tarragonins com els visitants no coneixen tots els edificis romans de la població ni els canvis que aquests estan experimentant. Tampoc no tenen informació sobre altres aspectes complementaris, com les visites guiades o les exposicions.

El fracàs de la presentació de la candidatura de Tarragona a patrimoni de la humanitat, nominació que cada vegada sembla més difícil d'aconseguir,¹⁰¹ és un bon reflex dels molts inconvenients amb què es troba la gestió del programa.

101. En un article publicat a *La Vanguardia* Soler (2000a) assegurava que «a la candidatura del conjunto arqueológico de Tarragona a la declaración de patrimonio de la humanidad le han salido nuevos obstáculos. Si en años anteriores padeció las consecuencias del

4.2. L'avaluació de l'equitat

Vives (1992) explica que encara persisteix una percepció elitista de la cultura que sol traduir-se en una aplicació desigual dels recursos a l'estructura cultural. Per això, és interessant analitzar el producte de l'avaluació de l'equitat que hem portat a terme per a cada un dels programes considerats. En general, hem de reiterar el gran coneixement i l'àmplia participació en les actuacions relacionades amb els esdeveniments festius de la ciutat. Efectivament, les festes populars són el programa cultural que arriba a més públics, entre altres raons, perquè té un caràcter més col·lectiu que la resta d'actuacions que es porten a terme en nom d'aquest tipus de política. En canvi, si analitzem els percentatges obtinguts, observem que les arts escèniques són el programa menys popular, la qual cosa reflecteix la idea de Vives (1992).

A les seccions anteriors, hem analitzat l'equitat en l'accés als resultats de les actuacions públiques a partir de diversos criteris que ens han permès dividir la població de Tarragona en grups, uns més afavorits i d'altres menys. Ara utilitzarem novament aquestes unitats d'anàlisi per resumir els resultats que considerem més il·lustratius:

— *Localització de les infraestructures culturals.* En el cas dels tres programes, cal reconèixer que els monuments romans i les rehabilitacions efectuades, els espais escènics i de celebració de la festa es concentren majoritàriament al centre urbà. Així, és un fet objectiu que els col·lectius que resideixen als barris perifèrics han de fer més esforç de desplaçament per participar en els esdeveniments de què es tracti.

— *Lloc de residència.* La distància física al centre urbà no pot explicar sempre el grau de participació del ciutadà de Tarragona en les diferents opcions culturals que se li presenten. Aquesta afirmació és vàlida en els casos següents: les visites als monuments, la implicació en altres elements de programa relacionats amb el patrimoni històric romà, la participació en les festes majors o en altre tipus de celebracions festives i la informació que es té d'aquestes últimes activitats. Tanmateix, la llunyania sí que condiciona el grau de coneixement que el ciutadà de Tarragona té de les inter-

informe negativo de Icomos, el organismo asesor de la UNESCO en temas de patrimonio, Tarraco deberá superar ahora una dura competencia del resto de España y la resistencia de la UNESCO a proteger enclaves de los países más desarrollados para dar prioridad a la protección de los monumentos del Tercer Mundo».

vencions de caràcter històric romà, com també la percepció i la implicació en les actuacions públiques relacionades amb les arts escèniques. Així doncs, respecte al lloc de residència, podem destacar dues qüestions. En primer lloc, sostenim que els beneficis del segon programa analitzat són els més desiguals i entenem que aquesta conclusió és conseqüència de les característiques socials que conformen la personalitat de cada un dels barris estudiats. En segon lloc, les accions de difusió i, en definitiva, la política de comunicació general de l'Ajuntament de la ciutat causa la marginació dels col·lectius més allunyats del punt central.

— *Nivell d'ingressos.* Les conclusions que hem extret de la utilització d'aquesta variable eren bastant predictibles ja que tradicionalment, com ja hem referit, les actuacions en matèria cultural han anat destinades a les classes més acomodades. Així doncs, pel que fa al patrimoni històric romà, com més elevada és la renda d'una família, hi ha més possibilitats que visiti els monuments de la ciutat i que estigui més informada sobre l'*output* d'altres subprogrames, com ara l'organització d'activitats de difusió o les gestions per a la candidatura de l'antiga Tàrraco per ser declarada patrimoni de la humanitat per la UNESCO. I també participarà més en aquells esdeveniments divulgatius que requereixen un desembossament econòmic.

El mateix comportament observem respecte al programa d'arts escèniques: com més alts són els ingressos d'una família, més participa del subprograma de programació estable, més coneixements té d'altres actes —com ara festivals, concursos o premis— i més assisteix a aquelles representacions que requereixen el pagament previ d'una entrada. Així mateix, i amb referència a les intervencions culturals relacionades amb les festes populars, s'observa una dependència positiva entre el nivell econòmic i la implicació en les festes majors, i entre el primer i el coneixement de la celebració de les festivitats que solen implicar una despesa monetària.

En qualsevol cas, els ingressos familiars condicionen, al nostre entendre, l'aprofitament de l'oferta cultural per part dels ciutadans. D'una banda, perquè la participació en determinats actes exigeix fer un desembossament en concepte de compra d'un servei. D'altra banda, perquè considerem que la suma d'ingressos que un individu rep normalment està relacionada amb la seva professió, i aquesta amb el nivell d'estudis. Així, com més formació té una persona, més informació rep i processa. Finalment, com que el programa de festes populars és el que té més esdeveniments gratuïts, podem afirmar també que és el més equitatiu, des de la perspectiva d'aquest tercer criteri.

— *Grup d'edat.* Totes les intervencions públiques que s'han realitzat com a conseqüència de la política cultural tarragonina tenen un denominador comú: que s'obliden del col·lectiu dels qui tenen més de 64 anys. Certament, aquest grup és, en els tres casos, el menys informat i el qui menys s'implica en les diferents activitats que s'organitzen d'acord amb els programes. No succeeix el mateix amb la població més jove. Tot i que aquesta parteix d'una situació desfavorable (té menys ingressos i menys autonomia), l'Ajuntament li ha posat els mitjans per augmentar el seu grau d'implicació en els diferents esdeveniments. Així, ha permès que ha accedís a les representacions teatrals per mitjà de l'oferta d'obres gratuïtes i de descomptes. També ha organitzat activitats escolars que han aprofitat els serveis culturals al col·lectiu de menys edat. Finalment, els individus d'edats compreses entre els 35 i els 49 anys són els que es troben en una situació més privilegiada per accedir als beneficis que proporcionen els programes culturals.

— *Nivell d'estudis.* En general, com més baix és el nivell d'educació d'una persona, menys coneixement té dels esdeveniments culturals i menys hi participa. Això és sempre així en el programa de festes populars, però en compleix només en part en el de patrimoni històric romà i en el d'arts escèniques. En el primer, per exemple, el grau més alt de formació determina les visites als recintes històrics i el coneixement de tots els aspectes relacionats amb la nominació que concedeix la UNESCO i d'altres diversos elements de programa. Tanmateix, no condiciona necessàriament la participació en aquests esdeveniments ja que a vegades trobem que la implicació dels grups amb menys estudis és més gran que la dels universitaris o els postgraduats. Una cosa semblant passa amb el segon conjunt d'actuacions culturals, en què l'alt grau d'instrucció comporta més assistència a les funcions que tenen lloc al Teatre Metropol i al Teatre-auditori del Camp de Mart i un coneixement més profund en matèria de festivals, concursos o premis. No obstant això, també aquí arribem a la mateixa conclusió sobre la participació: els individus que integren la categoria de «Sense estudis» no són els qui menys s'impliquen en aquests altres elements de programa.

En qualsevol cas, hem d'acceptar que es produeix una marginació dels individus amb menys educació, situació que els dificulta l'accés als béns i serveis culturals, en dos sentits. D'una banda, perquè la seva condició és una barrera que no fomenta el consum cultural. De l'altra, perquè aparentment la política de comunicació els discrimina ja que, com es desprèn de les dades, no és igual per a tots els possibles públics objectiu dels programes.

4.3. L'avaluació de la sensibilitat

L'anàlisi, bàsicament qualitativa, que hem fet per conèixer en quina mesura la política cultural tarragonina satisfà les necessitats i les expectatives dels ciutadans, i els dona resposta, ens ha proporcionat unes dades molt interessants. La percepció del ciutadà enquestat, que sempre hem tingut en compte en el nostre estudi, ha esdevingut fonamental en aquest tercer tipus d'avaluació per tal d'elaborar les nostres conclusions.

En primer lloc, pel que fa al programa de *patrimoni històric romà*, en què tothom ha reconegut l'actuació de l'Ajuntament, cal distingir dos grups de ciutadans amb posicions diferents. D'una banda, els veïns dels barris on es troben les ruïnes romanes, que manifesten el seu disgust perquè els agradaria participar en la presa de decisions relatives als seus monuments. D'altra part, els qui resideixen en els sectors més allunyats de la ciutat opinen que l'actuació del govern municipal en aquest sentit és equivocada perquè fa més èmfasi en els temes culturals que en els que són realment importants, com ara l'urbanisme o el trànsit.

En segon lloc, el parer dels ciutadans sobre el conjunt d'actuacions públiques relacionades amb les *arts escèniques* és molt similar. També en aquest cas podem agrupar els tarragonins entrevistats en dos blocs. D'una banda, el grup de les persones a les quals els agrada el teatre. En general, aquest col·lectiu resideix al nucli urbà de la ciutat i considera que l'acció municipal és insuficient; per tant, manifesta la seva insatisfacció per tots aquells aspectes que han quedat per resoldre, com ara l'obertura d'un nou teatre o la freqüència de les representacions. El segon grup és integrat per aquells individus als quals no els agrada anar al teatre. Normalment viuen en zones més perifèriques i opinen que altres assumptes socials són prioritaris, abans que parlar de la construcció o no d'un tercer espai escènic.

Finalment, en analitzar la sensibilitat del programa de *festes populars* també hi podem establir una classificació. Així, d'una banda hi ha el col·lectiu de les associacions relacionades amb les festes. Aquestes, com a protagonistes dels esdeveniments festius, entenen que haurien de participar més en l'organització d'aquests actes i que els seus suggeriments s'haurien de tenir més en compte. D'altra banda, els qui participen en els diferents esdeveniments tampoc no acaben de sentir-se complaguts. Dues qüestions ens porten a pensar això: 1) la percepció que les festes només són per a la joventut i 2) la concentració de la festa.¹⁰²

102. Cal recordar que la concentració és motiu de queixa en dos sentits. D'una banda, els habitants dels barris on se celebra l'esdeveniment concret, perquè voldrien més descentralització.

Com es desprèn dels nostres comentaris, en general la població no està del tot contenta amb la manera com són satisfetes les seves necessitats i expectatives de tipus cultural. No obstant això, a l'hora de valorar les diverses actuacions públiques des del seu propi punt de vista, aquesta insatisfacció és matisada i per això els percentatges obtinguts no indiquen una disconformitat significativa amb la política que s'ha portat a terme.

Quadre 153: Valoració general dels programes culturals de l'Ajuntament de Tarragona¹⁰³

Programa	1	2	3	4	5	NS/NC
Patrimoni històric romà	2,0%	8,1%	31,8%	29,3%	19,7%	9,1%
Arts escèniques	1,2%	5,1%	24,2%	23,2%	8,9%	37,4%
Festes populars	1,0%	2,6%	23,5%	37,1%	23,3%	12,4%

Font: Elaboració pròpia

En definitiva, la nostra reflexió final és doble. Si bé és cert que cal fer més (especialment, pel que fa a les arts escèniques de la ciutat, tal com s'observa a la taula), tampoc no podem afirmar taxativament que la política cultural tarragonina no sigui sensible amb les exigències dels seus diferents públics. Altrament, la informació detallada dels quadres hauria estat necessàriament una altra.

4.4. L'avaluació de la sostenibilitat

En general, l'anàlisi de la sostenibilitat ha estat complicada perquè, tal com afirmava Joan Miquel Nadal, alcalde de Tarragona, els programes culturals no es poden restringir a una legislatura. La seva implantació demana més temps (es tracta, doncs, d'una política a llarg termini) i, per tant, només les generacions futures poden gaudir dels seus beneficis. Per tant, mesurar en quin grau es produiran determinats impactes en el futur s'ha convertit en

D'altra banda, la resta de tarragonins voldrien que s'organitzessin més activitats en els seus districtes de residència.

103. L'1 equival a un grau de satisfacció *molt baix*, el 3 a un grau de satisfacció *acceptable* i el 5 a un grau de satisfacció *molt alt*.

una tasca difícil, sobretot perquè els ciutadans enquestats no sempre han comprès l'abast de les preguntes que els fèiem relacionades amb el futur dels programes.

Segons el nostre punt de vista, la sostenibilitat dels programes sembla garantida en dos dels tres casos analitzats, com demostrem a continuació:

- *Programa de patrimoni històric romà.* Respecte d'aquest primer aspecte de la política cultural, sembla que no hi ha una estratègia clara sobre la manera com actuar. Així, malgrat el compromís de l'alcalde amb el programa i l'increment del nombre d'activitats organitzades, el pressupost varia cada any i no s'hi endevina una direcció definida en el temps. Els resultats negatius no s'han fet esperar. La xifra de visitants i de participants ha disminuït als darrers anys. Fins ara, doncs, no s'han pogut aprofitar els beneficis potencials del turisme i les seves conseqüències per a la població de Tarragona.
- *Programa d'arts escèniques.* Es detecta que s'ha fet un esforç important en aquest segon conjunt d'actuacions públiques, començant per les rehabilitacions del Teatre-auditori del Camp de Mart i del Teatre Metropol. L'assignació pressupostària i de personal a aquesta parcel·la de la política cultural s'ha incrementat i això ha fet que es multipliqués el nombre d'activitats organitzades. També han augmentat l'assistència a les distintes representacions i l'ocupació mitjana dels espais escènics. Considerem que això ha apropat el teatre als ciutadans, l'ha fet més accessible, n'ha educat el públic i, d'aquesta manera, li ha millorat el nivell cultural. És cert que encara cal fer un llarg camí en un tipus de programa del qual sempre s'ha tingut una percepció elitista; tanmateix, creiem que ja s'ha fet un avanç important.
- *Programa de festes populars.* Paral·lelament a la preocupació compartida sobre com mantenir el nivell que han assolit les festes majors de la ciutat, el govern municipal ha invertit també en l'organització de les festes. Això ha fet que es multipliqués el nombre dels esdeveniments programats i que es prolongués la durada de les celebracions, la qual cosa ha fomentat una participació notable dels diversos col·lectius. Això ajuda a transmetre les tradicions i a enfortir la identitat tarragonina, i alhora millora la

imatge de l'equip de govern. Com ja hem dit anteriorment, atès que l'organització de la festa és una de les intervencions públiques més visibles, la satisfacció dels individus pot ser determinant en aquest cas per a la reelecció dels seus polítics i, com a conseqüència del caràcter sistèmic del sector públic, pot tenir implicacions en la formulació i la implantació d'altres polítiques municipals.

REFLEXIONS FINALS

Amb aquest últim capítol, que tanca l'exposició del nostre estudi, volem donar utilitat a la nostra avaluació de la política cultural tarragonina. Com dèiem en exposar la metodologia emprada, el nostre interès es basa en el control actiu, estratègic, del sistema analitzat i, per tant, en la dimensió instrumental de l'exploració avaluativa que hem dut a terme. Per això, i com no podria ser altrament tenint en compte la nostra finalitat, aquest apartat s'estructura en tres grans blocs.

En el primer, intentem proposar algunes línies d'acció estratègica en l'àmbit cultural que permetin pal·liar els aspectes negatius que hem trobat en aquest treball, com també reforçar aquells elements que podem considerar factors crítics d'èxit. En aquest sentit, només volem apuntar algunes idees, sense aprofundir-hi massa, per tal de demostrar les diverses possibilitats que encara té l'Àrea de Cultura a la ciutat de Tarragona. Naturalment, les nostres propostes parteixen de les conclusions que hem elaborat en els capítols anteriors i de la bibliografia que hi ha en matèria de política cultural.

La segona secció i la tercera són de caràcter més pragmàtic, en el sentit que tenen com a objectiu orientar el futur investigador en el camp de les polítiques culturals. Així, en primer lloc, exposem les dificultats amb què ens hem trobat en l'elaboració del nostre estudi. Com exposarem tot seguit, són obstacles derivats tant del mateix concepte de cultura com de la metodologia utilitzada. En segon lloc, presentem alguns projectes de recerca que es poden dur a terme a curt o a mitjà termini per tal de donar resposta a alguns dels interrogants que ens han plantejat les dades que hem obtingut i que no hem pogut analitzar en aquest treball.

1. Propostes estratègiques

«Hem de deixar de pensar que la ciència i els avenços tecnològics són l'únic fil del progrés industrial. Més enllà de la ciència i la tecnologia hi ha l'artista i, tant

si ens agrada o com si no, ell o ella és vital per al progrés industrial en el món modern.»

GALBRAITH (1983)

«“[...] un hombre necesita para vivir un día de cultura”. Por ello y por la profunda convicción de que el hombre tiene derecho a su identidad, pero también a la libertad inconmesurable del conocimiento, hemos creído que era menester dar esta base organizacional a la administración cultural, porque como dice Peter Drucker, “[...] no hay pueblos subdesarrollados sino subadministrados”. Entonces, si el desarrollo cultural de los pueblos es preocupación de la UNESCO, es necesario responder al desafío desde cada nación de la tierra, desde cada rincón del planeta. Para que el hombre sea más hombre por medio del desarrollo cultural.»

ROLDÁN *et al.* (1995)

En el moment de preparar aquest apartat, ens ha semblat convenient començar fent referència a la política cultural de la ciutat de Tarragona en termes globals i després aprofundir els diferents programes que hem avaluat.

1.1. Propostes estratègiques pel que fa a política general

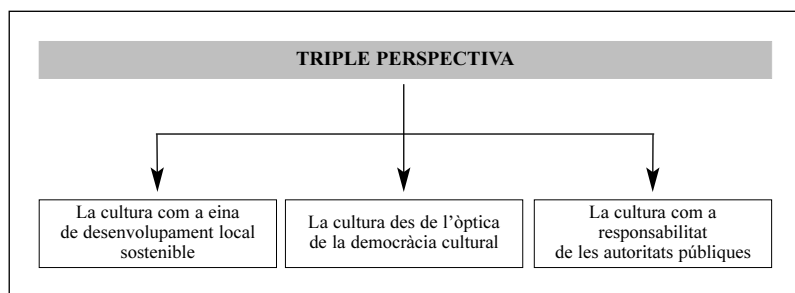
En general, les nostres recomanacions tenen en compte una triple perspectiva (figura 39). En primer lloc, s'emmarquen en la necessitat d'entendre la cultura com una eina fonamental per al *desenvolupament local sostenible*. És a dir, considerem que l'objectiu últim de la política cultural ha de ser «la búsqueda del progreso permanente de la comunidad local, con criterios de equidad socioterritorial, no sólo para la población presente, sino también para las generaciones futuras» (Valcárcel-Resalt, 1999). Aquest punt de vista es fonamenta, tal com exposa Casas (1999), en quatre raons bàsiques que determinen el potencial de creixement endogen d'un territori a partir de l'element cultural. Ens referim a: 1) la cultura com a font important de creació d'ocupació (aspecte que Arauzo, 1999, analitza amb profunditat); 2) la cultura com a factor determinant en la localització de les inversions, la qual cosa millora la imatge i l'atractiu de la zona en qüestió; 3) la cultura com a aspecte que incideix en la promoció de la regió, i 4) la cultura com a element de cohesió i d'integració social.

En segon lloc, emmarquem les nostres indicacions dins l'àmbit de l'anomenada *democràcia cultural* (Consell d'Europa, 1999; Ander-Egg, 1987b;

Mennell, 1976, entre altres). Aquest enfocament, més avançat que el de democratització cultural,¹ considera que la cultura és un àmbit en el qual s'han de promoure processos de participació ciutadana i de vida associativa a fi de convertir-la en patrimoni del poble. Així doncs, proporciona a «individuos, grupos y comunidades los instrumentos necesarios para que, con libertad, responsabilidad y autonomía, puedan desarrollar su vida cultural» (Ander-Egg, 1987b).

Finalment, partim de la base que la cultura, tenint en compte les finalitats últimes que persegueix i segons el nostre punt de vista, és i ha de ser responsabilitat de les autoritats públiques i, per tant, del govern municipal. Adduïm dues raons a favor d'aquest plantejament. D'una banda, i pel que fa al primer aspecte esmentat, la dificultat de substituir treball per capital, atesa l'alta qualificació i especificitat que aquest primer exigeix, i la impossibilitat de repercutir sobre els preus aquesta falta de productivitat dificulten l'existència d'activitats empresarials rendibles en el sector cultural, la supervivència del qual depèn de les administracions públiques corresponents (Arauzo, 1999). D'altra banda, com a conseqüència de l'esmentada democràcia cultural, tal com especifica Sbarra (1995), si els protagonistes de la cultura són els pobles i les col·lectivitats, aquesta es converteix en un aspecte social, comunitari i, en conseqüència, en una funció de l'Estat que aquest no pot delegar de cap manera.

Figura 39: Triple perspectiva de la política cultural

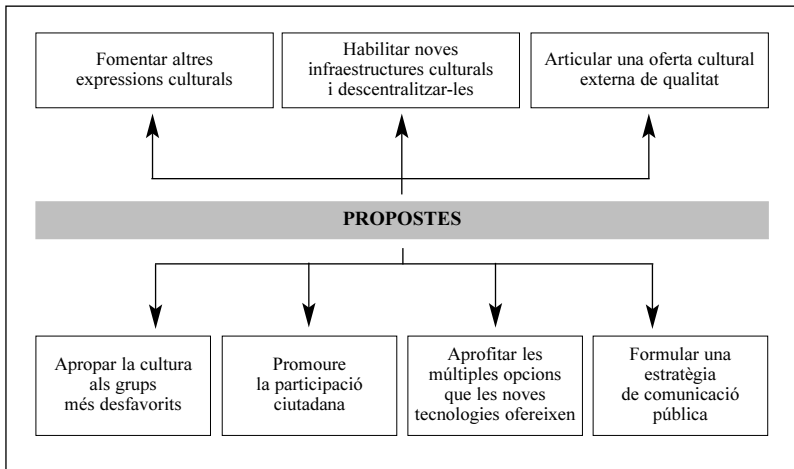

Font: Elaboració pròpia

1. La democratització cultural comportaria ampliar l'accés del gran públic a la cultura i a la vida artística, la qual cosa compensaria les desigualtats derivades de diversos factors, com ara la situació econòmica, el nivell d'estudis, l'edat o la localització geogràfica (Ander-Egg, 1987b).

Així doncs, i amb aquest escenari de fons, fem les proposicions següents amb relació a la política cultural de la ciutat de Tarragona (figura 40):

Figura 40: Propostes estratègiques pel que fa a política general

Font: Elaboració pròpia

1. *Fomentar altres expressions culturals.* Les nostres anàlisis ens han portat a comprovar que la política cultural de Tarragona s'implanta, bàsicament, per mitjà de tres programes: patrimoni històric romà, arts escèniques i festes populars. Per bé que ja hem indicat la idoneïtat d'aquests programes per raó del context en què es desenvolupen, si el govern municipal vol que tots els ciutadans exerceixin el seu dret a accedir i a participar de la vida cultural de la comunitat, cal ampliar l'oferta. En aquest sentit, els camps d'actuació són diversos (Arauzo, 1999; Vives, 1992; Ander-Egg, 1987b). Tanmateix, considerem que els que tenen més possibilitats d'èxit, ateses les característiques de la població i de la demanda de Tarragona, són les arts plàstiques, les biblioteques i els centres d'estudis.

Pel que fa a les arts plàstiques, que Vives (1992) considera com una actuació bàsicament de divulgació, hem observat que el ciutadà tarragoní participa especialment de les exposicions que s'organitzen a la ciutat.

Creiem, doncs, que incrementar el ventall de les exhibicions d'expressions artístiques fetes en diferents suports físics (pintura, escultura o fotografia, per exemple): 1) promouria la producció local; 2) motivaria l'obertura de galeries d'art i sales d'exposicions, que aportarien un valor afegit al municipi i serien un estímul per a la localització d'altres activitats, i 3) apropiaria l'art als habitants de la ciutat que habitualment tenen menys accés a la cultura, ja que permetria descentralitzar les exposicions pel territori i que aquestes fossin gratuïtes.

Per bé que Tarragona ja disposa d'algunes biblioteques, considerem que no s'estan aprofitant les moltes possibilitats que ofereix aquest àmbit del sector cultural. Concretament, i amb l'objectiu de recopilar tots els documents relacionats amb la memòria històrica col·lectiva dels tarragonins, s'hauria d'insistir sobretot en els materials referents a l'època romana i les festes tradicionals de la localitat. D'alguna manera, el Museu d'Història ja ha començat a organitzar el seu Centre de Documentació, que té uns fons bibliogràfics i documentals molt rics. Així mateix, l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament publica periòdicament els anomenats *Quaderns de la Festa Major*. Tanmateix, cal emprendre accions d'«extensió bibliotecària» (expressió encunyada per Cubelles i Sanchís, 1999), com les conferències, les biblioteques «viatgeres» o els bibliobusos, que ajudin a potenciar les biblioteques com a centres de difusió cultural, i aconseguir així un impacte social més gran i, en conseqüència, que s'utilitzin més els seus fons.

Finalment, seria adequat fomentar instituts d'estudi local, que donessin resposta a les necessitats culturals de la població que només poden satisfer organitzacions d'àmbit estrictament local. Aquestes entitats no haurien de ser necessàriament de titularitat pública, però l'Ajuntament sí que hauria d'intervenir en la seva creació i fomentar-ne el desenvolupament. Aquestes podrien realitzar activitats i serveis diversos: des d'actuacions de recerca fins a serveis de documentació o programes pedagògics per a escoles i instituts.

2. *Habilitar noves infraestructures culturals i descentralitzar-les.* És evident que els locals i els equipaments constitueixen un element de suport de la política cultural municipal que no es pot entendre sense un mínim d'infraestructura. En el cas de Tarragona, els edificis acreditats amb aquesta funció han resultat insuficients i així ho ha percebut la població de la ciutat. Sabem que el municipi també compta amb els carrers i les places en moments àlgids de participació, però si les intervencions en matèria cultural s'han d'articular al llarg de tot l'any, és necessari disposar de recintes adequats a l'efecte. Per aconseguir-ho, considerem que el

que cal fer no és tant crear nous equipaments com recondicionar espais que es puguin aprofitar per a la realització d'activitats culturals. En aquest sentit, suggerim tres idees.

En primer lloc, es podrien programar espectacles en alguns dels monuments romans del municipi, com ara l'amfiteatre (Soler, 1999) o el fòrum local. Caldria condicionar-los i millorar-ne els accessos, però aquesta habilitació permetria augmentar el nombre de representacions ofertes, principalment durant la temporada d'estiu. Això faria més atractives les funcions per als residents i alhora constituiria una activitat interessant per als visitants. Aquesta primera acció ens sembla especialment adequada perquè motiva la integració dels tres programes culturals estudiats i, en conseqüència, permet avançar més eficaçment cap a la democràcia cultural.

En segon lloc, s'haurien de signar més convenis de col·laboració entre l'Ajuntament i els propietaris de diferents tipus de locals. Som conscients que ja hi ha acords per a la celebració de determinats esdeveniments, com les festes majors o el festival de Dixieland. Tanmateix, creiem que aquest tipus de cooperació es podria ampliar en dos sentits. D'una banda, s'hauria de fer extensiva a altres tipus d'activitats (tradicionalment, els espais s'han cedit bàsicament per a actuacions o exposicions) i, d'altra banda, també s'hi haurien d'incloure alguns dels recintes que es troben als barris perifèrics.

Finalment, atesa la necessitat de descentralitzar l'activitat cultural, es podrien aprofitar els centres cívics de què disposa la ciutat. A Tarragona n'hi ha quatre: el centre cívic de Bonavista, el centre cívic de Sant Salvador, el centre cívic de Torreforta i el centre cívic de Sant Pere i Sant Pau. Tots ells tenen sales d'actes i d'exposicions i conferències on es podrien organitzar diferents elements del programa cultural. No ens referim ara a les activitats que ja es desenvolupen en aquestes entitats i que satisfan les necessitats més immediates dels residents de les zones respectives, sinó a accions de caràcter municipal que actualment es fan al centre de la ciutat.

3. *Articular una oferta cultural externa de qualitat.* A les pàgines anteriors hem palesat els vincles estrets que hi ha entre el turisme i la cultura a la ciutat de Tarragona. Així mateix, són diversos els estudis que descriuen aquest mateix fenomen en altres demarcacions. Garrigou (1994), per exemple, especifica que l'Organització Mundial del Turisme ha assenyalat que el 37% dels viatges que es fan avui dia tenen una connotació cultural. A més, als darrers anys el mercat del turisme cultural ha augmentat a un ritme del 15% anual. Davant d'aquest panorama de futur, i considerant les múltiples possibilitats que la nostra ciutat ofereix, és imprescindible

dible dur a terme una actuació conjunta entre les àrees de Cultura i de Promoció Econòmica i Turisme que proporcioni a Tarragona una marca turística de caràcter cultural que la diferenciï d'altres municipis. El fet d'aconseguir una identificació d'aquest tipus: 1) ajudaria a fidelitzar els clients als quals s'oferiria, sota aquesta marca distintiva, un conjunt de productes i serveis relacionats; 2) portaria a adquirir una notorietat més gran que simplificaria l'accés a nous mercats i segments; 3) reforçaria i realçaria la imatge del municipi gràcies a una millor identificació i a una diferenciació més gran, i 4) constituiria una garantia de qualitat quan la marca s'hagués consolidat al mercat (Bono, 1999).

D'alguna manera, ja s'han iniciat accions que pretenen assolir aquest objectiu, com per exemple el subprograma relacionat amb la candidatura de Tarragona perquè sigui declarada patrimoni de la humanitat. Tanmateix, la definició d'una estratègia de comunicació eficaç que dugui a presentar una «Tarragona Cultural» requereix que la planificació i l'execució de les intervencions estiguin consensuades entre les àrees implicades i que això doni lloc a un programa comú que formi part tant de la política cultural com de la política turística de la localitat. Tal com exposen Vera i Dávila (1995), les interrelacions entre cultura i desenvolupament turístic «vien a reafirmar la necesidad de una gestión integral, con la finalidad de actuar globalmente en los intereses de una marca urbana».

Es podrien dissenyar diverses accions per assolir aquest fi. Sense pretensió de ser exhaustius, podríem esmentar les següents:

- La possibilitat de reforçar el caràcter internacional de determinats esdeveniments culturals, com ara el festival de Dixieland o el Concurs Internacional de focs artificials. L'adjectiu «internacional», en comptes de limitar-se a descriure la procedència dels participants, s'hauria d'utilitzar amb la finalitat de promoure la presència de visitants durant aquestes celebracions.
- L'agermanament entre ciutats. Aquesta acció, que comença a abundar en l'àmbit europeu, podria facilitar la inclusió de Tarragona en catàlegs que programin viatges i estades culturals, i es podria convertir en un mitjà útil per difondre'n la informació cultural a escala transnacional.
- L'establiment d'un calendari i d'unes activitats culturals adaptades a les necessitats del turisme. En aquest sentit, les àrees protagonistes haurien de planificar amb cura la temporada d'estiu, que és la que té més afluència turística. Aprofitar les possibilitats que ofereix l'estiu serviria per ampliar l'oferta cultural de què pot gaudir el visitant. Així doncs, com ja hem dit abans, es podrien utilitzar els

- edificis romans per programar actuacions relacionades amb les arts escèniques, reprogramar durant aquesta època l'activitat de divulgació «Tàrraco a Taula» o organitzar activitats durant les festes majors de la ciutat destinades a aquest públic més específic, per al qual els diversos esdeveniments que tenen lloc durant aquests dies poden constituir components culturals tan interessants com la visita als monuments històrics. En fi, sota la marca que s'establís es podrien oferir diversos tipus d'activitats relacionades amb els tres programes bàsics que conformen la política cultural tarragonina.
- La col·laboració amb el sector hotel·ler i de la restauració. Perquè hi hagi un veritable producte de turisme cultural no n'hi ha prou de disposar d'un patrimoni romà o organitzar activitats culturals. Una destinació cultural, perquè es pugui considerar interessant, necessita tenir una oferta d'allotjament i de restauració de qualitat, concorde amb el tipus de turista que es vol atreure (Ruiz, 1997).

4. *Apropar la cultura als grups més desfavorits.* Al llarg del procés d'avaluació dels resultats, hem detectat la presència d'alguns col·lectius marginats respecte dels beneficis que proporciona la política cultural. Amb les matisacions que ja hem fet a l'apartat corresponent, a grans trets, i especialment pel que fa al coneixement que se'n té dels programes, són els grups més allunyats del nucli urbà, els de renda familiar més baixa, els majors de 64 anys i els qui tenen un nivell més baix d'estudis els qui es beneficien menys de les intervencions culturals. Tot i que alguna de les nostres propostes anteriors ja està en la línia de facilitar l'aproximació a aquests segments de la població, com és el cas de l'habilitació dels centres cívics situats en barris perifèrics, hi ha altres línies d'acció que també podem defensar. En primer lloc, i si bé es podrien definir subprogrames i elements de programa d'acord amb cada criteri d'exclusió, entenem que seria oportú incorporar a la política cultural de la ciutat el concepte d'animació sociocultural,² és a dir, un conjunt d'accions realitzades per indivi-

2. Uns quants anys abans, Mennell (1976) ja feia referència a un tipus d'estratègia similar, encara que aleshores utilitzava la locució *líder cultural*. Segons l'autor, aquesta figura queda justificada pel comportament cultural dels ciutadans, la participació dels quals en les distintes activitats acostuma a ser en equip: «Ciertos aficionados al teatro, a los conciertos, ciertas personas que participan activamente en tal o cual asociación llevan probablemente consigo a sus amigos y les comunican su entusiasmo. Los contactos con tales líderes hacen probablemente mucho por acercar a la vida cultural esa minoría de personas poco instruidas pertenecientes a los grupos socioeconómicos inferiores que participan, no obstante, en manifestaciones culturales y en la vida asociativa».

clus, grups o institucions, i adreçades normalment a sectors marginats d'una comunitat, en el marc d'un territori concret, amb la finalitat principal de promoure entre els seus membres, considerats tradicionalment com a no-públic (o no usuaris de la cultura perquè no estan acostumats a les activitats culturals), una actitud d'implicació activa en el seu desenvolupament social i cultural (Gutiérrez, 1997; Trilla, 1997). Segons Ander-Egg (1987b) només per mitjà d'aquest instrument «es posible iniciar y desarrollar una política cultural de compensación de los *handicaps* socioculturales de determinados sectores sociales».

Entre altres funcions (Sales, 1997), l'animador sociocultural hauria de: 1) fer estudis de situació, d'activitats o de projectes de transformació; 2) promoure i orientar grups d'acció i de reflexió; 3) suscitar i proposar iniciatives que puguin transformar la situació social i cultural; 4) proporcionar assistència tècnica en l'execució i el progrés de les activitats que ho requereixin; 5) assegurar una relació dinàmica entre les persones, les col·lectivitats i les actuacions comunitàries, i 6) controlar i mesurar els resultats. A més, entenem que a l'hora d'estimular, crear i destriar processos de participació cultural, aquest professional també exerciria un paper educador important. Podria fer comprendre als grups més apartats de la política cultural que aquesta no és una despesa, sinó una inversió, tan important com la que es fa en carreteres o en habitatges, ja que també permet millorar la qualitat de vida, les oportunitats i les competències dels habitants d'un territori determinat.

Lògicament, el programa d'animació sociocultural hauria d'anar acompanyat d'altres intervencions més adreçades a pal·liar les mancances evidents de cada un dels col·lectius analitzats. Tot seguit en fem alguns suggeriments:

- Atès que el nivell de renda és una de les causes més clares de la iniquitat en el nostre estudi, especialment pel que fa a les arts escèniques de la ciutat, potser la primera solució té a veure amb l'oferta d'espectacles gratuïts, els quals no s'haurien de limitar a funcions teatrals sinó que també podrien incloure l'organització de conferències, exposicions o visites guiades als museus. De fet, ja es fa una experiència similar a aquesta en les comarques veïnes. Des del passat mes d'abril, al Teatre Bartrina de Reus s'organitza cada setmana una activitat que forma part del cicle Dilluns Teatre Obert, una iniciativa que respon a la necessitat d'ampliar el públic d'aquest teatre i que consisteix en la programació de propostes culturals gratuïtes. A més, sabem que algunes accions d'aquest tipus també s'estan organitzant a la ciutat de Tarragona, com és el cas de

les visites dominicals als recintes històrics, que no exigeixen cap contraprestació econòmica.

Tanmateix, l'èxit d'aquestes actuacions depèn de dos aspectes. En primer lloc, de la difusió que se'n fa. Ja hem demostrat moltes vegades que hi ha una gran desigualtat en les polítiques de comunicació. La gratuïtat per si sola no garanteix que l'esdeveniment en qüestió sigui conegut. En segon lloc, cal considerar la inelasticitat de la demanda pel que fa al preu que tenen molts béns o serveis culturals (Arauzo, 1999). Així, hi ha casos (la música clàssica, per exemple) en què la reducció del cost o, fins i tot, la seva supressió total no provoca cap augment del consum cultural perquè cal prèviament un cert aprenentatge. En aquests casos, el rol de l'animador sociocultural pot resultar crític.

- Un dels reptes principals que l'Ajuntament hauria d'afrontar fa referència a la programació d'activitats que fomentin la participació en la vida cultural de Tarragona dels ciutadans de més de 64 anys. Això encara és més important en una societat que experimenta un procés d'envelliment progressiu de la població. Alguns autors, com De Castro (1990) o el Consell d'Europa (1999), ja han proposat algunes idees innovadores en aquest sentit. Entre aquestes, podem destacar les aules de cultura per a la tercera edat,³ les «xarxes per recordar els vells temps», el teatre per a la gent gran i els tallers creatius de música i arts visuals. Així doncs, creiem que si bé els recursos i les ofertes culturals per a les escoles són molt importants i fan que la població més jove s'hi involucri, s'han de programar activitats pedagògiques adreçades a tots els segments d'edat.
- Atès que hi ha molts sectors circumdants a Tarragona, seria adequat no tan sols equipar els diferents centres cívics amb infraestructures culturals, la qual cosa permetria descentralitzar l'activitat cultural, sinó també proporcionar els mitjans per facilitar que els residents d'aquests districtes s'atansin al cor de la ciutat. Així doncs, la nostra proposta més immediata fa referència a la xarxa de transport urbà. Potser seria convenient estudiar, per exemple, les possibilitats que ofereix el transport públic nocturn o l'adequació dels horaris d'autobusos a la celebració de determinats esdeveniments, especialment durant aquelles festes que tenen una partici-

3. «Un Aula de Cultura debe ser un espacio cultural de formación permanente y conjunta a través de la reflexión en común, el debate y el trabajo en grupo con una proyección exterior» (De Castro, 1990).

pació massiva, com les que se celebren en honor de Santa Tecla i Sant Magí, el Carnestoltes i la Setmana Santa.

5. *Promoure la participació ciutadana.* Com han revelat les nostres avaluacions de la sensibilitat, la satisfacció de molts ciutadans tarragonins està condicionada a la necessitat de participar, a partir del diàleg però també de l'acció activa, en la gestió dels afers públics locals de caràcter cultural. Així, si fem vàlida la proposta de Peters (1993) a l'àmbit de l'Administració municipal («más que escuchar a los clientes, interactuar con ellos. Y, de manera más consistente, más que clientes satisfechos, clientes comprometidos. Los clientes satisfechos siguen siendo independientes de la empresa... Los clientes comprometidos se vuelven interdependientes»), hem d'acceptar la importància de la integració dels residents a Tarragona en la seva política cultural i admetre que aquesta no es limita únicament a assentar les bases per ampliar la legitimitat del govern local sinó que també permetrà que siguin els mateixos ciutadans els qui dinamitzin la gestió del municipi. Implicar els ciutadans, en definitiva, garantirà la cobertura de les seves demandes, necessitats i expectatives perquè significarà dialogar amb ells, conèixer les seves opinions i atendre els seus suggeriments i queixes.

La participació ciutadana a Tarragona és un àmbit encara inexplorat i que ofereix moltes possibilitats. López i Gadea (1998), per exemple, n'assenyalen algunes que podríem considerar com a punt de partida: «encuestas a los usuarios de los servicios; encuestas a los ciudadanos; entrevistas orientadas a solucionar problemas; seguimiento periódico de la opinión de los ciudadanos respecto a la actuación municipal; encuestas a entidades ciudadanas; buzones de sugerencias y quejas; correo electrónico para recoger estas sugerencias y quejas; cartas a las autoridades municipales; teléfonos directos 900; instaurar el Defensor del Ciudadano y potenciar las oficinas de segunda instancia para atender a los ciudadanos; informes del personal municipal en contacto con el público». Però es podria anar més enllà i crear sistemes de cogestió que incloguessin algunes de les eines següents (Font, 1998; Borja, 1987): sondeigs d'opinió deliberatius,⁴ jurats de ciutadans, comitès de consulta, juntes veïnals o consells de districte, comissions sectorials de treball mixtes o cooperació dels usuaris o els interessats en la prestació de determinats serveis culturals.

4. Aquest instrument innovador reuneix una mostra aleatòria de l'electorat durant uns quants dies en els quals s'exposa els participants a un procés de discussió sobre determinades polítiques i alguns dels seus aspectes.

A un altre nivell, si seguim els plantejaments de Puig (1997) i admetem que la gestió cultural correspon especialment als ciutadans organitzats, atès que coneixem la importància del moviment associatiu tarragoní, hem de continuar insistint en la necessitat que les organitzacions culturals que té la ciutat col·laborin en el procés de disseny de la política cultural. Si bé ja existeixen algunes iniciatives en aquest sentit, com ara la Comissió Assessora del Seguici Popular o les associacions responsables de l'organització de la Setmana Santa o la Setmana Medieval, el nostre estudi demostra que encara es pot continuar avançant «convocando a todos los sectores interesados en la cultura ciudadana para sumar miradas, sumar recursos, proponer soluciones y multiplicar respuestas para la calidad de vida ciudadana» (Puig, 1997).

6. *Aprofitar les nombroses opcions que les noves tecnologies ofereixen.* La repercussió que l'aparició de nous mitjans està tenint en diferents àmbits de la societat tarragonina⁵ també ajudarà a transformar el paradigma cultural que hi ha hagut fins ara. Així doncs, cal estar preparat, actuar proactivament i adaptar les estructures als nous requeriments. Per assolir aquest objectiu, els gestors culturals han de tenir en compte tres elements clau (Institut de Cultura, 1998): 1) la interactivitat que caracteritza les noves formes de relació, 2) la participació en una cultura global a la qual es pot accedir per mitjà de la xarxa, i 3) la necessitat d'evitar les noves fractures socials que l'ús de les noves tecnologies pot comportar.

L'aplicació de les eines digitals al sector cultural permetrà recollir, recuperar, processar, analitzar i difondre informació i dades relacionades amb l'oferta i la demanda de béns i serveis, indústries, patrimoni i administració cultural. Tot això constituirà la base per 1) prendre decisions sobre les prioritats de l'acció cultural; 2) dissenyar i executar plans, programes i projectes; 3) rescatar i salvaguardar el patrimoni cultural; 4) promoure, desenvolupar i fer competitiva la indústria cultural; 5) avaluar i perfeccionar la legislació cultural; 6) avaluar polítiques culturals; 7) finançar plans, programes i projectes; 8) preparar la formació de recursos humans, i 9) desenvolupar productes i serveis d'informació cultural (Rodríguez, 1999).

A continuació s'indiquen algunes propostes que poden ser interessants i que alguns ajuntaments fins i tot ja han començat a implementar:

5. Cal dir que la primera xarxa pública ciutadana d'internautes d'Espanya es va crear a Tarragona l'any 1995.

- Digitalitzar arxius i documents històrics, i publicar-los a Internet (Arauzo, 1999). Aquest és un mètode ràpid i, sobretot, econòmic de donar a conèixer el patrimoni documental. Atès l'ampli fons bibliogràfic de què disposa el Museu d'Història de la ciutat, aquesta podria ser una alternativa interessant. En la mateixa línia, podríem esmentar la digitalització de les col·leccions dels museus (per exemple, el MNAT i d'altres que pertanyen a l'Ajuntament de la ciutat), la qual cosa evitaria que quedessin abandonades en magatzems com a conseqüència de la falta d'espai.
- Explotar les possibilitats d'Internet per a la promoció de la ciutat a l'exterior. Es podrien dissenyar pàgines web, a part de la del Patronat de Turisme, on es pogués trobar informació actualitzada sobre el patrimoni romà que hi ha a la ciutat (i incloure-hi, entre altres dades, les referides a monuments, història, localització, rutes guiades, la celebració de «Tàrraco a Taula», possibilitats d'aconseguir entrades gratuïtes o altres activitats de divulgació), sobre els diversos esdeveniments culturals, especialment els actes de caràcter internacional, i sobre les festes populars i tot el que gira al seu voltant (el fet casteller, el Seguici Popular o les comparses guanyadores al Carnaval, per posar-ne alguns exemples).
- Elaborar un setmanari cultural electrònic, adreçat al ciutadà. Una edició d'aquestes característiques permetria mantenir informats els ciutadans de Tarragona sobre els programes culturals. Constituiria un punt de referència en aquest àmbit i s'hi podrien incloure col·laboracions d'autors de prestigi en el món de la cultura.
- Promoure la participació ciutadana utilitzant els instruments telemàtics, com ara els canals de comunicació. Certament, com ja hem dit abans, Internet, el correu electrònic i els fòrums virtuals es poden convertir en mitjans a disposició del ciutadà a través dels quals pugui fer efectives les seves demandes.

7. *Formular una estratègia de comunicació pública.* Com assenyala Chías (1995), la comunicació que el govern municipal ha de fer amb relació als intercanvis públics culturals habitualment no es considera un subprograma, malgrat que es tracta d'una informació rellevant. La política cultural tarragonina tampoc no li atorga aquesta categoria. A més, en el nostre estudi hem pogut constatar que el desconeixement dels diversos esdeveniments, com a conseqüència d'accions comunicatives descoordinades, ha condicionat el grau d'implicació dels ciutadans en aquests actes. I és que la comunicació motiva l'ús del servei cultural (Puig, 1995).

Així doncs, la nostra última recomanació és insistir en la urgència de definir una política de comunicació governamental amb relació a les qüestions culturals. Des del nostre punt de vista, l'equip gestor s'ha de responsabilitzar de la transmissió d'un missatge que 1) arribi a tots els possibles públics objectiu i 2) convenci el ciutadà que allò que busca ho trobarà en el producte cultural que li és ofert. Per tant, aquest missatge s'ha d'estructurar tenint en compte tres elements (Martín Armario, 1992):

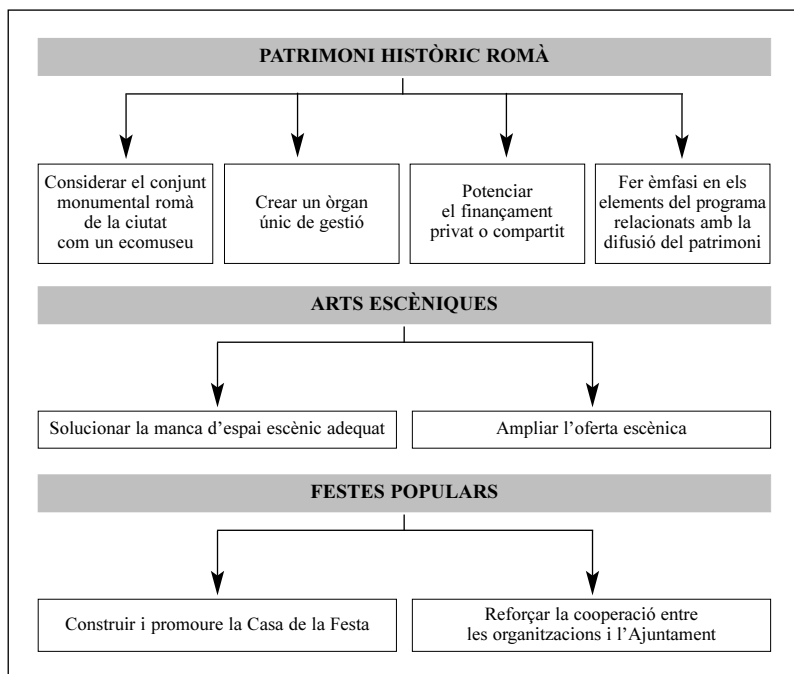
- Els diversos col·lectius de ciutadans. Cal identificar els diferents sectors de la població atès que, d'acord amb diversos criteris,⁶ podem classificar els tarragonins en diversos grups amb necessitats culturals distintes.
- El contingut del missatge. Atès que cal atendre una multiplicitat de públics objectiu, s'han de desenvolupar missatges específics per a cadascun d'ells. I no només això. Cada programa cultural hauria de definir el seu propi missatge i anar-lo adaptant a les diverses circumstàncies, als subprogrames i als elements de programa que porta implícits. Així mateix, i des d'una perspectiva més pragmàtica, Puig (1995) afirma que la comunicació ha de ser directa, emprant el llenguatge usual del col·lectiu al qual s'adreça, i en primer pla s'ha de situar la necessitat que tracta el servei (és a dir, la que busca satisfer el ciutadà). Com es desprèn de tot això, aquest segon aspecte resulta fonamental en un entorn en què la població receptora està saturada amb tota mena de comunicacions.
- Els canals de comunicació que s'han d'utilitzar. L'última reflexió és analitzar on i com ens hem de comunicar. Prendre aquesta decisió implica, doncs, conèixer detalladament els hàbits d'informació i els estils de vida dels diferents grups de ciutadans, la qual cosa garanteix que el missatge és rebut.

1.2. Propostes estratègiques pel que fa a programa

De la mateixa manera que hem avaluat cada un dels tres programes bàsics que conformen la política cultural tarragonina per separat, també considerem adequat suggerir algunes línies d'acció específiques per a cada un d'aquests tres tipus d'intervencions públiques (figura 41).

6. No ens referim només als factors a partir dels quals abans hem avaluat l'equitat dels programes, sinó que també considerem altres pautes que guien el comportament, com ara la comprensió, la passivitat, la desmotivació, l'actitud en contra o la insatisfacció com a conseqüència d'experiències anteriors.

Figura 41: Propostes estratègiques pel que fa a programa

Font: Elaboració pròpia

1.2.1. El programa de patrimoni històric romà

«Demanarem a les velles pedres del passat llur secret i llur significació. [...] Aprenedreu, aleshores, a estimar-les com a llegat dels avantpassats i com a record d'uns moments transcendents de la nostra història.»

TASIS (1938)

Segons el nostre punt de vista, la primera i més urgent línia d'acció és, sens dubte, la constitució d'un *òrgan únic de gestió* en el qual s'integrin la protecció i la gestió del patrimoni arqueològic d'origen romà. Ja hem assenyalat anteriorment que la propietat dels diversos monuments és tan dispersa que un dels problemes més importants que planteja aquest pro-

grama cultural és la coordinació ineficaç entre les diferents entitats involucrades en la seva gestió, la qual cosa dona lloc a disfuncions difícils de resoldre, com la duplicitat d'activitats o l'aprofitament escàs de les infraestructures culturals. Encara que sembla que ja s'han iniciat accions en aquest sentit, com es pot veure tot seguit,⁷ de fet aquest ens de gestió encara no s'ha posat en funcionament. D'aquí que insistim especialment en la necessitat de crear-lo.

Quadre 154: La creació d'un ens de gestió única

APROBADO, UN AÑO DESPUÉS, EL ENTE QUE HA DE CONSERVAR EL PATRIMONIO

TARRAGONA . (Redacción.)- Con un año de retraso respecto a la fecha anunciada, finalmente el Ministerio de Educación y Cultura, la Generalitat y el Ayuntamiento de Tarragona han firmado el convenio que da luz verde a la creación de un órgano único de gestión del patrimonio arqueológico de la ciudad. Este órgano, además de coordinar la gestión de once monumentos y tres museos, también se encargará de desarrollar un plan estratégico que determine las inversiones futuras y las líneas de actuación para conservar el patrimonio histórico de Tarragona.

También será de su responsabilidad activar los compromisos necesarios para hacer realidad el nuevo Museo Nacional Arqueológico de la ciudad. El proceso ahora culminado fue iniciado hace siete años por el Ayuntamiento de Tarragona. La creación de esta autoridad única es uno de los requisitos exigidos por la UNESCO para declarar Tarragona Patrimonio de la Humanidad.

Después de que la Generalitat y el Ayuntamiento de Tarragona decidieran el pasado año retirar la candidatura de la ciudad a la lista del Patrimonio de la Humanidad, ahora uno de los objetivos del nuevo órgano gestor será precisamente activar las gestiones ante la UNESCO para lograr, en esta ocasión sí, este distintivo de calidad.

El convenio fue firmado, por separado, por el ministro de Cultura, Mariano Rajoy; el conseller de Cultura, Joan María Pujals, y el alcalde, Joan Miquel Nadal. Una de las primeras actuaciones será la creación de una comisión de seguimiento, integrada por dos representantes de cada administración, que controlará las actuaciones que se desarrollen en el marco del convenio.

Font: *La Vanguardia* (1999)

Com es desprèn del text, els beneficis que un òrgan de gestió integral del patrimoni ofereix són molts. Nosaltres en volem destacar específicament els següents:

7. Notícia apareguda el dia 8 d'abril de 1999 a la secció «Vivir en Tarragona» del diari *La Vanguardia*.

- L'estabilització del pressupost. La creació d'un element ordenador ajudaria a projectar sistemes de finançament eficaços i sostenibles en el temps ja que implicaria diversos nivells de l'Administració que, en integrar-se en una única institució, manifestarien el seu compromís amb el patrimoni històric romà de la ciutat. Aquest primer aspecte resulta fonamental, ateses les característiques del programa (els preus baixos de les entrades als recintes o la venda de productes associats no generen prou recursos per cobrir el volum d'inversions que es necessiten).
- El disseny de subprogrames de conservació i difusió coherents. Atès que les intervencions en els diversos edificis històrics són responsabilitat dels diferents propietaris, actualment no hi ha pautes globals de recuperació o renovació d'aquestes edificis ja que les prioritats dels diversos organismes habitualment no coincideixen. Una proposta de tractament integral del patrimoni portaria a formular criteris de restauració i manteniment que garantirien la preservació dels monuments i del seu valor cultural; en facilitaria la difusió conjunta, amb l'ampliació de l'oferta monumental actual, i proporcionaria als habitants de Tarragona i als visitants una visió global de les restes arqueològiques.
- La dinamització de la candidatura de la ciutat per tal que sigui declarada patrimoni de la humanitat. Amb relació a aquest punt ens interessa destacar dues qüestions. En primer lloc, com s'explica a l'article anterior, la concepció d'un organisme de gestió única és un requisit obligatori per aconseguir la nominació que concedeix la UNESCO. En segon lloc, aquesta distinció és, des del nostre punt de vista, un vehicle més de divulgació del patrimoni. Tenint en compte aquestes perspectives, crear un ens que estableixi un pla unitari de presentació, planificació i administració conjunta resulta, doncs, indispensable en el marc del subprograma analitzat.

Fer aquest primer pas portaria també a executar altres propostes que ajudarien a millorar la implantació i la percepció del programa de patrimoni històric romà. En aquest sentit, a continuació se n'esmenten alguns exemples interessants:

1. *Considerar el conjunt monumental romà de la ciutat com un ecomuseu.* El concepte d'ecomuseu defensa la integració plena i la permanència dels objectes museístics i les dades en el seu context, en l'ambient al qual pertanyen. Tarragona constitueix un dels pocs casos on es donen cla-

rament i amb transparència les condicions que permeten instaurar aquest tipus específic de museu (Tarrats, 1986): infraestructura museogràfica de base, riquesa monumental, situació geogràfica, demanda d'usuaris potencials⁸ i significació i representativitat històrica de la ciutat al llarg del temps. Tanmateix, la manca d'una planificació coherent i, per tant, coordinada de tots els centres museístics (museus pròpiament dits, edificis històrics i col·leccions) ha impedit crear aquest tipus innovador d'institució.⁹

2. *Potenciar el finançament privat o compartit.* Com ja han defensat diversos autors, entre els quals es troba Bonet *et al.* (1992), convindria disposar de més col·laboració per part del sector privat en la implantació d'aquest primer programa de caràcter cultural, perquè això permetria diversificar les fonts de finançament, que són tan importants en la consecució de resultats.

En aquest sentit, Vives (1992) proposa dues línies d'actuació. La primera, el *mecenatge*, recurs tradicional basat fonamentalment en el gust, l'educació i el prestigi de les elits en què la idea de la cultura s'insereix com a emblema d'aquestes. És, però, un concepte molt vinculat a l'articulació de la societat en clienteles i, per tant, com a model de finançament de la cultura presenta un tret característic d'irregularitat que queda superat amb la segona fórmula suggerida, el *patrocini empresarial*, finançament sense restitució material que parteix de la idea del prestigi que la cultura proporciona. Aquesta és la fórmula per la qual apostem, ja que es tracta d'un mètode redistributiu essencial que tendeix a projectar-se cap al finançament d'actuacions complexes, en les quals el treball cultural, la gestió, l'intercanvi i la divulgació són components rellevants; per tant, creiem que és capaç de mobilitzar més recursos i és la forma millor d'aproximar-se des del sector empresarial a objectius culturals relacionats amb el desenvolupament.

Si bé ja s'han signat alguns convenis amb aquest fi,¹⁰ aquest és un àmbit que encara ofereix moltes possibilitats.

8. De fet, un dels avantatges fonamentals dels ecomuseus és que són un instrument que atreu diferents tipus de públic: visitants potencials de museus convencionals, amants del turisme cultural o practicants del turisme urbà (Arauzo, 1999).

9. D'alguna manera, el canvi de naturalesa que va experimentar el Museu d'Història l'any 1992 responia a aquest concepte (la ciutat com a «museu-contenedor»). Tanmateix, encara no podem considerar aquesta institució com un ecomuseu pròpiament dit, ja que no incorpora tots els monuments presents al territori en qüestió.

10. A la secció «Vivir en Tarragona» del diari *La Vanguardia* del dia 15 de maig de 1999 apareixia la ressenya següent: «La empresa Dragados financiará los carteles que servirán para señalar la ruta arqueológica de Tarragona. El alcalde de la ciudad, Joan Miquel Nadal,

3. *Fer èmfasi en els elements del programa relacionats amb la difusió del patrimoni.* Com afirma Arauzo (1999), «no hi ha una concepció realment dinàmica del patrimoni pel que fa a la seva difusió. No existeix un costum d'emprendre accions que tendeixin a acostar el patrimoni al visitant i que busquin no només una comprensió de les restes exposades, sinó del context històric i social amb què van conviure». Per això, és necessari incidir en la gestió del patrimoni històric de caràcter romà amb la perspectiva de convertir-lo en equipament viu i interactiu.

En aquest sentit, es poden dissenyar diverses alternatives. En voldríem comentar tres. En primer lloc, Menéndez (1996) esmenta la instal·lació de plafons inclinats que continguin informació concisa i didàctica; guies sonores, portàtils o no, o diorames. Aquests elements poden ajudar a reconstruir dades històriques que facilitin que el visitant es pugui imaginar com era antigament l'edifici que contempla. Aquesta primera opció va més enllà de la mera senyalització del monument en qüestió. D'aquí el seu caràcter divulgador.

En segon lloc, seria interessant vertebrar un conjunt d'actuacions complementàries que, alhora que recuperin un patrimoni que està infrautilitzat, qualifiquin i diversifiquin l'oferta cultural que la ciutat és capaç d'oferir (Vera i Dávila, 1995). De fet, ja hem destacat aquesta iniciativa en les nostres propostes generals, però ara n'emfatitzem la temàtica romana.

Finalment, l'aprenentatge d'oficis artesans relacionats amb la rehabilitació del patrimoni arquitectònic per mitjà d'escoles-taller (Bonet *et al.*, 1992) és també un instrument important d'«integració cultural» per a col·lectius marginats (normalment amb nivells baixos d'estudis i de poder adquisitiu), atesa la doble naturalesa d'aquestes entitats (productiva i divulgativa).¹¹

1.2.2. El programa d'arts escèniques

Com a conseqüència del gran impuls que s'ha donat a l'àmbit cultural relacionat amb les arts escèniques de la ciutat, poca cosa més hi podem aportar que constitueixi un valor afegit a les actuacions que ja s'han iniciat.

y dos representantes de la empresa presentaron ayer la señalización, que se instalará en la Part Alta de la ciudad».

11. Certament, Tarragona ja compta amb algunes escoles-taller que tenen els infants com a públic objectiu. També sabem que la majoria de les accions pedagògiques i divulgatives del Museu d'Història o del MNAT s'adrecen a aquest col·lectiu. Incidim, doncs, en la creació d'eines que prenguin en consideració altres perfils de la població tarragonina.

Així doncs, ara només esmentarem dues idees que poden millorar la gestió d'aquest segon programa de la política cultural tarragonina.¹²

El primer suggeriment té a veure amb *la necessitat de resoldre la manca d'espai escènic adequat*. El Teatre Metropol ha demostrat ser insuficient en molts sentits i el Teatre-auditori del Camp de Mart no és apropiat tècnicament per fer-hi algunes de les actuacions que tenen lloc en la ciutat. Ara, doncs, ens preguntem: és imprescindible rehabilitar un tercer escenari? Atesa l'ocupació mitjana del 80% i el caràcter local de la majoria dels grups que actuen a la ciutat, pensem que la resposta és no. Tanmateix, hi ha dos fets que ens fan dubtar d'aquesta conclusió. En primer lloc, la sensació d'insatisfacció, molt destacada en les discussions de grups focals que hem organitzat, deguda al fet que en determinats moments i per a funcions concretes s'han exhaurit les localitats. En segon lloc, els comentaris d'alguns estudiosos, com Arauzo (1999), que remarquen que, en el cas de Tarragona, l'oferta genera la seva pròpia demanda, ja que és prou indicatiu el fet que «davant d'una oferta de qualitat realitzada en el marc d'unes infraestructures adequades, la resposta del públic és molt positiva».

No obstant això, davant la necessitat de posicionar-nos, considerem que la solució no passa per reconstruir un tercer teatre sinó que opinem que cal aprofitar la infraestructura ja existent a la ciutat. Així doncs, per a nosaltres, primer és fonamental obrir els teatres més dies a la setmana i fer-los funcionar més sovint. A continuació, la programació d'actuacions, sobretot musicals, en bars i pubs pot pal·liar la falta de locals i generar propostes imaginatives que atreguin un nombre més gran d'espectadors. Així mateix, la signatura de convenis amb altres entitats pot portar com a conseqüència la cessió d'escenaris, com el Magatzem, el teatre de la Cooperativa Obrera Tarragonina, o la plaça de toros, que és de titularitat de la Diputació de Tarragona. Finalment, el Palau de Fires i Congressos, inaugurat recentment, inclou sales on es poden celebrar esdeveniments culturals (sobretot, concerts de tota mena), amb més de 13.000 metres quadrats útils.

Per tal d'*ampliar l'oferta escènica* amb la incorporació de propostes de la resta d'Espanya, i àdhuc estrangeres, la segona línia d'acció que recomanem és aprofitar el volum important de contractació que hi ha a Barcelona. Si bé l'alt grau de satisfacció dels ciutadans és una constant amb relació al subprograma de programació estable, hem detectat que la falta de butaques té lloc precisament quan la ciutat acull prestigioses produccions nacionals o

12. No obstant això, també hem d'extrapol·lar a aquesta sèrie d'intervencions públiques els comentaris fets amb caràcter general.

internacionals. Apropar Tarragona a aquelles agrupacions teatrals que actuen a la Ciutat Comtal per uns dies pot ajudar a millorar la freqüència i la qualitat de l'oferta (i alhora evitar aglomeracions i potencials espectadors descontents) esmerçant menys recursos econòmics dels que farien falta si la funció l'estipulessin directament l'Ajuntament i la companyia en qüestió. Algunes entitats, com Anima't Serveis Culturals, organitzadora del BAM Tour,¹³ o el capítol tarragoní de les Joventuts Musicals, ja han portat a terme experiències d'aquest tipus amb un gran èxit de públic.

1.2.3. El programa de festes populars

«... E com fonch venut lo dia que la deuien lliurar a les bèsties salvatges, posaren Sancta Tecla denant una porta on staua una leona... E la leona, com la veu, tragué la lengua e li lepaua los peus...»

Passio Sanctae Theclae, Flos Sanctorum (1524)¹⁴

En darrer lloc, abordem el programa de festes populars, el més eficaç segons les nostres dades i el que té una implicació més gran per part dels ciutadans de Tarragona, cosa que dificulta la formulació de propostes estratègiques específiques. Així doncs, sembla que hi ha poca cosa a fer amb relació a les celebracions festives de la localitat, algunes de les quals han obtingut, fins i tot, el reconeixement extern de la seva qualitat. No obstant això, les associacions relacionades amb les festes populars ja han expressat el seu temor respecte al manteniment d'aquest nivell de qualitat. La festa, sobretot la que té lloc en honor de santa Tecla, la patrona de la ciutat, ha arribat a un punt en què el repte fonamental que cal afrontar fa referència a la seva continuació.

Des del nostre punt de vista, conservar la festa implica que els elements tradicionals sempre hi siguin presents. I amb aquest fi caldria cons-

13. El BAM Tour és un projecte que el BAM (Barcelona Acció Cultural), festival de música pop europea, va importar a Tarragona ara fa sis anys. Consisteix en un circuit musical que agrupa les ciutats de Tarragona, Lleida, Perpinyà, el Prat de Llobregat i Saragossa amb els objectius següents: 1) integrar les ciutats mitjanes i perifèriques dintre dels circuits musicals d'escala estatal i internacional, fent una projecció exterior de Tarragona com a centre d'atracció cultural; 2) redistribuir l'oferta amb la millora de les condicions de treball dels artistes i les de contractació; 3) crear nous referents culturals en el territori cultural d'influència; 4) promocionar les bandes locals i els nous valors de la música jove, i 5) fomentar la creació d'infraestructures (Arauzo, 1999).

14. Cita extreta de BERTRÁN (1994).

tituir la ja anomenada «Casa de la Festa». Tenir un espai dedicat exclusivament a la promoció dels esdeveniments festius de caràcter etnològic pot resultar beneficiós en tres sentits. En primer lloc, per a les mateixes agrupacions culturals que podrien disposar de sales d'assaig i d'exposicions per als diferents elements del Seguici Popular, actualment confinats en magatzems, cosa que en perjudica la conservació. En segon lloc, per al ciutadà, perquè s'hi podrien fer actes culturals, especialment durant les festes majors, en què solen mancar els locals per portar-los a terme, i activitats didàctiques i pedagògiques. Finalment, per als possibles turistes, ja que aquesta entitat es convertiria en una espècie de museu que recolliria una altra cara de la història de la ciutat: les seves festes.

Com es desprèn de tot això, aquesta acció fomentaria la protecció del patrimoni de naturalesa etnogràfica en orientar-se fonamentalment cap a la divulgació del coneixement i la posada en valor de tots els elements, les funcions i els significats que la festa té per a la comunitat tarragonina i ajudaria que aquest col·lectiu fos conscient de la realitat específica que comparteix (Escalera, 1998).

Poca cosa podem dir de les altres celebracions que tenen lloc durant l'any. Hem estat testimonis de la consolidació del Carnestoltes com a festa clau durant l'hivern. També hem presenciat el protagonisme creixent, tant des del punt de vista econòmic com d'articulació social, que van adquirint alguns esdeveniments com el Concurs Internacional de focs artificials. En definitiva, proposem *continuar avançant* pel mateix camí que s'ha emprès ja que els resultats obtinguts ens indiquen que el camí que s'ha escollit és adient.

Finalment, encara que a la primera part de l'apartat ja ens hem referit a la implicació decisiva de les associacions en els programes culturals, no podem cloure aquesta secció sense destacar novament el protagonisme que sobretot les entitats festives tenen durant les festes populars. En conseqüència, cal *reforçar la cooperació entre aquestes organitzacions i l'administració municipal*. Sabem que els seus components no s'acaben de sentir satisfets amb el paper que l'Ajuntament els atorga en la programació dels esdeveniments i les activitats festives. Opinem com Puig (1994) que les associacions d'aquest àmbit, que són les que estan més a prop de les necessitats i expectatives culturals dels ciutadans han d'intervenir en la planificació i la gestió d'aquest tercer programa. «Les associacions són l'espai idoni per generar processos cohesionadors, valors i participació en la vida ciutadana. Les associacions configuren l'espai on la cultura pren una dimensió més enllà dels seus productes, pren el seu sentit més valuós i enriqueixen la qualitat de vida de la ciutat i dels seus ciutadans» (Institut de Cultura, 1998).

1.3. Unes paraules per acabar

No podem oblidar el caràcter estratègic que la cultura té en l'àmbit municipal. En el cas de Tarragona, les relacions entre els conceptes de cultura i desenvolupament de la ciutat han resultat ser fonamentals. No n'hi ha prou, doncs, d'executar accions puntuals en aquest àmbit. Això ja no és suficient. La política cultural tarragonina, que es caracteritza per una sèrie de decisions amb efecte a llarg termini, requereix una formulació i una implantació que posin l'accent en la seva naturalesa estratègica. És per això que la nostra darrera recomanació aposta per elaborar un *pla estratègic* i per aplicar les *eines del màrqueting* a aquest sector. Tant pels resultats de l'avaluació efectuada com per les incipients propostes que hem comentat, creiem que aquest treball ja és un primer pas en aquesta línia.

2. Dificultats que l'avaluació de la política cultural tarragonina ha plantejat

Per bé que cap exercici avaluatiu és senzill, l'avaluació en el camp de la cultura encara és més difícil, atesa l'especificitat dels problemes característics del sector. En aquest treball, ens hem trobat amb alguns dels inconvenients que la bibliografia esmenta normalment, entre els quals cal destacar els següents:

1. *L'ambigüïtat del terme cultura*. La primera dificultat és conseqüència de les moltes definicions que presenta el concepte de cultura. A grans trets, podem trobar tres tendències: la cultura des de la perspectiva antropològica, la cultura des de la perspectiva normativa i la cultura des de la perspectiva estètica. Apropar-se a aquest àmbit des de tres punts de vista diferents fa que les finalitats i els objectius de les polítiques culturals siguin difusos i generals (donar difusió a la cultura, ampliar-ne el públic destinatari o reforçar-ne la identitat, per citar-ne alguns exemples). En el nostre cas, aquest fet ha complicat la identificació de les finalitats i la seva consegüent avaluació, especialment pel que fa al programa de festes populars.

2. *La complementarietat de les polítiques municipals*. Hem observat que la política cultural de Tarragona no és una política «pura». És a dir, hi ha un alt grau d'imbricació entre aquesta política i la urbanística o la de promoció econòmica. A l'hora de recollir informació per fer l'avaluació, hem hagut d'analitzar els documents, els pressupostos i les accions im-

plantades de diverses àrees, cosa que ha obstaculitzat el nostre procés no tant pel temps esmerçat com per la poca claredat que hem trobat a l'hora d'identificar els límits de les diverses actuacions governamentals.

3. *El nombre d'actors implicats.* De resultes de la importància que hem concedit en la nostra recerca als actors de la política cultural,¹⁵ perquè són els que s'hi han implicat directament, a vegades hem hagut d'afrontar dos tipus d'obstacles. Un fa referència, novament, a les diferents concepcions sobre el que ha de ser la política cultural de la ciutat de Tarragona, que es tradueix en diferents prioritats per a cada un dels actors implicats. L'altre té a veure amb la dificultat de recollir les opinions de tots els protagonistes. L'avaluació intermèdia dels diferents programes ha palesat que conflueixen molts interessos en el disseny de les intervencions culturals. Creiem que els principals els hem tingut en compte, però som conscients que aquest tipus de programes, d'abast universal, afecten de manera directa o indirecta moltes persones i associacions.

4. *El caràcter qualitatiu de la cultura.* Reconèixer que l'acció cultural té un fort component ideològic i espiritual i que, per tant, no pot ser associada a un sol producte, ens ha dut a apostar per les tècniques qualitatives en l'avaluació dels tres programes considerats. No tornarem ara a enumerar els beneficis que això ens ha reportat. Tanmateix, la multiplicitat d'actors amb què ens hem trobat ha limitat el nostre estudi, que no ha pogut tenir en compte tots els punts de vista (per exemple, d'entrada hem descartat les entrevistes amb els finançadors).

5. *El concepte de necessitat cultural.* Com que hem intentat posar l'èmfasi en les percepcions dels usuaris i en la seva satisfacció, hem tingut en compte quines eren les seves necessitats culturals. Fer això, però, no ens ha resultat fàcil. Hem confirmat que, com Mennell (1976) assenyala, les demandes culturals dels ciutadans estan relacionades dialècticament amb les possibilitats que els són ofertes en aquest àmbit i que les seves aspiracions culturals estan molt influïdes pel conjunt d'instal·lacions i serveis culturals oferts. Per això no s'acostuma a passar factura de la cultura. Els integrants dels grups focals es mostraven estranyats davant la nostra voluntat d'avaluar la política cultural. Per què no ho fèiem amb la urbanística o

15. Polítics, gestors tècnics, associacions de veïns, organitzacions festives, ciutadans i altres associacions de naturalesa diversa.

la de serveis socials? En aquests àmbits, les demandes són més precises i les necessitats estan més determinades.

Tot això ens ha portat a fer una avaluació de la sensibilitat utilitzant només mètodes qualitatius. Fins i tot després de la prova pilot que vam realitzar per al segon pla de sondeig, ens vam veure obligats a eliminar les preguntes que tenien com a objectiu obtenir informació sobre les necessitats culturals del ciutadà. Els enquestats no n'entenien el sentit. En un qüestionari llarg com el nostre, insistir a demanar explicacions sobre aquest concepte en dificultava la conclusió.

6. *Les implicacions de l'avaluació.* Si bé creiem que la metodologia proposada en la nostra recerca i les reflexions que hem fet a propòsit dels resultats obtinguts es poden fer extensives a altres municipis amb atributs semblants als de Tarragona, no podem contrastar les nostres impressions ja que, com hem exposat en el marc teòric, l'avaluació de la política pública i, en concret, de la política cultural a Espanya no és encara una pràctica gaire estesa. D'altra banda, considerem que la nostra avaluació és incompleta. En les primeres pàgines d'aquest treball, hem insistit especialment en la necessitat de divulgar i, sobretot, d'utilitzar els resultats de qualsevol avaluació. Ateses la naturalesa i les finalitats de la nostra recerca, l'última fase, que potser és la més important, quedarà pendent de fer.

3. Algunes línies de recerca futura

Com es desprèn de tot el que hem dit, encara queden moltes àrees no explorades en l'àmbit de la política cultural. Per cloure el nostre treball, volem indicar algunes àrees en les quals es pot prosseguir la recerca en matèria cultural. Concretament, farem referència a tres àmbits d'actuació.

El primer està relacionat amb la necessitat de fer més estudis empírics que avaluin la política cultural. Si volem contrastar els nostres resultats, aquestes investigacions s'haurien de realitzar en poblacions que tinguessin unes característiques sociodemogràfiques semblants a les de Tarragona. A curt termini, proposem estudiar la ciutat de Reus, que també té un teixit sociocultural dinàmic i comparable al de Tarragona.

En segon lloc, la política cultural tarragonina hauria de ser avaluada novament per un grup interdisciplinari. La nostra formació en gestió empresarial ha condicionat, sens dubte, les nostres conclusions. No obstant

això, la política cultural i les polítiques públiques en general es poden analitzar des de distintes perspectives. Al nostre entendre, un bon equip avaluador hauria d'estar integrat per un economista, un antropòleg, un políticòleg, un sociòleg i un gestor. Considerem que aquesta composició enfortiria la validesa dels resultats de l'estudi i permetria una aplicació més àmplia i millor de les seves implicacions al context en qüestió.

Finalment, el tercer suggeriment es refereix a altres tipus d'avaluació susceptibles de portar-se a terme. Per exemple, recomanem fer una avaluació de l'eficiència. Això requerirà un estudi de l'activitat cultural des del punt de vista del cost i de l'impacte econòmic. Som conscients dels inconvenients que aquest estudi pot comportar, tant per la diversitat de les fonts de finançament existents com per la necessitat (novament ens topem amb l'especificitat del sector cultural) de seguir amb pràctiques que no són rendibles. Tanmateix, conèixer la incidència econòmica del sector cultural a la ciutat pot contribuir encara més a entendre que la cultura també ha de ser considerada un factor estratègic que afavoreix el desenvolupament local.

BIBLIOGRAFIA

- A.D. (1994): *Pla estratègic Tarragona 1999: Els fonaments per a un nou segle*. Editor Pla Estratègic Tarragona 1999. Tarragona.
- A.D. (1997): *Los nuevos retos del sector público ante la Unión Monetaria Europea. El ciudadano como cliente de una Administración más eficaz y competitiva*. Cinco Días. Madrid.
- A.D. (1998): *Tarragona. Guía profesional turística*. Patronat Municipal de Turisme de Tarragona. Tarragona.
- A.D. (1999): *Tarragona. Itinerari per la història de Tarragona*. Patronat Municipal de Turisme de Tarragona. Tarragona.
- AECA (1999): *Indicadors de gestió per a les entitats públiques. Principis de comptabilitat de gestió*. Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals. Barcelona. Col·lecció Documents, núm. 16.
- AFFHOLTER, D. (1994): «Outcome monitoring», a WHOLEY, J.S.; HATRY, H.P.; NEWCOMER, K. E. (eds.): *Handbook of practical program evaluation*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- AGUILAR, M.J.; ANDER-EGG, E. (1992): *Evaluación de servicios y programas sociales*. Siglo XXI Editores. Madrid.
- AJUNTAMENT DE TARRAGONA (1989): *Reglament orgànic municipal*. Ajuntament de Tarragona. Tarragona.
- ALBA TERCEDOR, C. (1995): «Gobierno local y ciencia política: una aproximación», a *IV Xornadas Galegas sobre Economía das Corporacións Locais*. Conselleria de Economía e Facenda. Xunta de Galicia. Santiago de Compostel·la.
- ALBAREDA, M. (1988): *Planes de ocupación INEM-Corporaciones locales, 1987*. INEM. Barcelona.
- ALBI, E.; GÓNZALEZ-PÁRAMO, J.M.; LÓPEZ CASASNOVAS, G. (1997): *Gestión pública. Fundamentos, técnicas y casos*. Ariel. Barcelona. Col·lecció Ariel Economía.
- ALLISON, G. (1983): «Public and private management: Are they fundamen-

- tally alike in all unimportant respects?», a PERRY, J.; KRAEMER, K. (eds.): *Public management: Public and private perspectives*. Mayfield Publishing. Califòrnia.
- ALVIRA MARTÍN, F. (1985): «La investigación evaluativa: una perspectiva experimentalista», a *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 29.
- ALVIRA MARTÍN, F. (1991): *Metodología de la evaluación de programas*. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid. Col·lecció Cuadernos Metodológicos, núm. 2.
- AMBROIS, P. (1998): «Evaluation in France», a *European Evaluation Society Newsletter*, núm. 1/98, pàg. 1-3.
- ANDER-EGG, E. (1987a): *Técnicas de investigación social*. El Ateneo. Mèxic, DF.
- ANDER-EGG, E. (1987b): *Política cultural a nivel municipal*. Humanitas. Buenos Aires.
- ARAUZO CAROD, J.M. (1999): *Ocupació en el sector cultural a les comarques de Tarragona*. Diputació de Tarragona. Tarragona.
- ARIAS, E. (1994): «Hacia una Administración centrada en el ciudadano», a *Harvard Deusto Business Review*, núm. 63, pàg. 80-89. Bilbao.
- ARIAS, M. (1998): «Otra vez será», a *La Vanguardia*, 2 de desembre. Secció Vivir en Tarragona.
- BAENA DEL ALCÁZAR, M. (1993): *Curso de ciencia de la administración*. 3a edició. Tecnos. Madrid.
- BALLART, J. (1997): *El patrimonio histórico y arqueológico: valor y uso*. Ariel. Barcelona. Col·lecció Ariel Patrimonio Histórico.
- BALLART, X. (1996a): «Modelos teóricos para la práctica de la evaluación de programas», a BRUGUÉ, Q.; SUBIRATS, J. (coord.): *Lecturas de gestión pública*. Ministerio para las Administraciones Públicas, Instituto Nacional de Administración Pública, Ministerio de la Presidencia, Boletín Oficial del Estado. Madrid.
- BALLART, X. (1996b): «Spanish evaluation practice vs. program evaluation theory. Cases from five policy arenas». Ponència presentada al seminari de l'Institut Internacional de Ciències Administratives. Instituto de Estudios Fiscales. Madrid.
- BALLART, X. (1994): «Clientes de un servicio cultural. Una experiencia de la evaluación con *focus-groups*», a *Gestión y Análisis de Políticas Públicas*, núm. 1, setembre-desembre, pàg. 73-78.
- BALLART, X. (1992): *¿Cómo evaluar programas y servicios públicos? Aproximación sistemática y estudios de caso*. Ministerio para las Administraciones Públicas. Madrid.

- BALLART, X.; RIBA, C. (1995): «Políticas de seguridad: el caso del uso del casco en Barcelona», a *Hacienda Pública Española*, núm. 135-4, pàg. 7-17.
- BAÑÓN, R. (1997): «Los enfoques para el estudio de la Administración pública: orígenes y tendencias actuales», a BAÑÓN, R.; CARRILLO, E. (comp.): *La nueva Administración pública*. Alianza. Madrid. Col·lecció Alianza Universidad Textos.
- BARRÓS NAVEIRA, M.C.; LIRÓN LAGO, J.J. (1995): «Desarrollo local: nuevas orientaciones», a *IV Xornadas Galegas sobre Economía das Corporacións Locais*. Consellería de Economía e Facenda. Xunta de Galicia. Santiago de Compostela.
- BARZELAY, M.; ARMAJANI, B.J. (1992): *Breaking through bureaucracy. A new vision for managing in government*. University of California Press. Berkeley, Los Angeles, California.
- BATTIATO, S.E. (1993): «Cost-benefit analysis and the theory of resource allocation», a WILLIAMS, A.; GIARDINA, E. (eds.): *Efficiency in the public sector. The theory and practice of cost-benefit analysis*. Edward Elgar. Hants, Anglaterra.
- BERTOLOTTO, G. (1997): *Programación neurolingüística. Desarrollo personal*. Libsa. Madrid.
- BETRÁN, J. (coord.) (1994): *Tarragona. Guia de les festes de Santa Tecla. Història, seguici popular i castells*. Edicions El Medol. Tarragona.
- BINGHAM, R.; FELBINGER, C. (1989): *Evaluation in practice: a methodological approach*. Longman. White Plains, Nova York.
- BLALOCK, A. (1999): «Evaluation research and the performance management movement: from estrangement to useful integration?», a *Evaluation*, vol. 5, núm. 2, abril, pàg. 117-149.
- BLANCH, J.M. (1986): *Informe INEM*. INEM-Universitat Autònoma de Barcelona. Barcelona.
- BONET, L.; DUEÑAS, M.; PORTELL, R. (coord.) (1992): *El sector cultural en España ante el proceso de integración europea*. Centro de Estudios de Planificación. Ministerio de Cultura. Madrid.
- BONO GISPERT, O. (1999): «El territori i la gestió de la marca davant els reptes de la destinació turística», a *SAM Revista*, núm. 5, setembre. Diputació de Tarragona. Tarragona.
- BORJA, J. (1987): *Descentralización y participación ciudadana*. Instituto de Estudios de Administración Local. Madrid.
- BOUCKAERT, G. (1998): «Calidad y cantidad en el análisis de las políticas públicas», a *Gestión y Análisis de Políticas Públicas*, núm. 11-12, gener-agost, pàg. 5-11.

- BROOKS, J. (1999): «(Can) modern local government (be) in touch with the people?», a *Public Policy and Administration*, vol. 14, núm. 1, primavera, pàg. 42-59.
- BRUGUÉ, Q.; GOMÀ, R. (1998a): «Gobierno local: de la nacionalización al localismo y de la gerencialización a la repolitización», a BRUGUÉ, Q.; GOMÀ, R. (coord.): *Gobiernos locales y políticas públicas. Bienestar social, promoción económica y territorio*. Ariel. Barcelona. Col·lecció Ariel Ciencia Política.
- BRUGUÉ, Q.; GOMÀ, R. (1998b): «Las políticas públicas locales: agendas complejas, roles estratégicos y estilo relacional», a BRUGUÉ, Q.; GOMÀ, R. (coord.): *Gobiernos locales y políticas públicas. Bienestar social, promoción económica y territorio*. Ariel. Barcelona. Col·lecció Ariel Ciencia Política.
- CABRERA NUEZ, T. (1998): *Un modelo para la evaluación de las políticas deportivas municipales: Conceptualización y aplicación empírica*. Tesi doctoral. Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales. Departamento de Economía y Dirección de Empresas. Universidad de Las Palmas de Gran Canaria.
- CALDERÓ, A.; ESQUIROL, C. (1996): *L'organització del govern municipal*. Diputació de Barcelona. Barcelona.
- CALLE, R. (1995) (recop.): *101 cuentos clásicos de la India*. Arca de sabiduría. EDAF. Madrid.
- CAMPBELL, D.; STANLEY, J. (1973): *Diseños experimentales y cuasi-experimentales en la investigación social*. Amorrortu Editores. Buenos Aires.
- CANALES ALIENDE, J.M. (1994): «Políticas públicas locales», a *III Xornadas Galegas sobre Economía das Corporacións Locais*. Conselleria de Economía e Facenda. Xunta de Galicia. Santiago de Compostela.
- CARRERAS, J.M. (1998): «Indicadores de gestión de los servicios públicos locales», a *Auditoría Pública*, núm. 13-14, juny, pàg. 7-14.
- CARRETÉ NADAL, J.M.: «Un viaje a través del tiempo», a *La Factoría*, núm. 2. <http://www.lafactoriaweb.com/articulos/carrete2.htm> (febrer de 1997).
- CARTER, N. (1991): «Learning to measure performance: the use of indicators in organizations», a *Public Administration*, vol. 69, primavera, pàg. 85-101.
- CASA ROM, P.: «La cultura com a factor de desenvolupament: noves perspectives de la cultura a l'horitzó del 2000», a *SAM Revista*, núm. 3. Diputació de Tarragona. http://www.altanet.org:8000/sam/publ/revi/num3/num3_09.htm (març de 1999).

- CASANOVAS RAMÓN, M.; BACHS FERRER, J. (1998): *Management y finanzas de las empresas constructoras*. 2a edició. Deusto. Bilbao.
- CASTELLÀ, J.; OBESO, C.; PEIRÓ, M. (1995): «Conocer la opinión del usuario sanitario: del control de calidad a la orientación-cliente», a *Papers ESADE*, núm.138.
- CAUDLE, S. (1994): «Using qualitative approaches», a WHOLEY, J.; HATRY, H.; NEWCOMER, K. (eds.): *Handbook of practical program evaluation*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- CDLR (1997): *L'utilisation des indicateurs de performance dans les services publics locaux*. Consell d'Europa. Estrasburg. Col·lecció Communes et Régions d'Europe, núm. 63.
- CENTRO DE ESTUDIOS DEL CAMBIO SOCIAL (1997): *Informe España 1996: una interpretación de su realidad social*. Fundación Encuentro. Madrid.
- CHELIMSKY, E. (1997): «Political environment of evaluation and what it means for the development of the field», a CHELIMSKY, E.; SHADISH, W. (eds.): *Evaluation for the 21st century. A handbook*. Sage Publications. Thousand Oaks, Califòrnia.
- CHIAS, J. (1995): *Marketing público. Por un gobierno y una Administración al servicio del público*. McGraw Hill. Madrid.
- CIRCUITO DE ARTES ESCÉNICAS, MUSICALES Y PLÁSTICAS EN ARAGÓN: «La red española de teatros, auditorios y circuitos de titularidad pública: una propuesta de futuro». <http://www.aragon.net/aragon/web/reta.htm> (1999).
- CLAXON (1999): «Entrevista a Carles Sala, regidor de Joventut de l'Ajuntament de Tarragona». Setmana del 2 al 8 de febrer, pàg. 40.
- COMISSIÓ ASSESSORA SOBRE EL SEGUICI POPULAR (1991): *Protocol del Seguici Popular de la ciutat de Tarragona*. Àrea de Cultura. Ajuntament de Tarragona. Tarragona. Col·lecció Quaderns de la Festa Major, núm. 6.
- CONSELL D'EUROPA (1999): *Sueños e identidades: una aportación al debate sobre cultura y desarrollo en Europa*. Interarts-Península. Barcelona. Col·lecció El Observatorio.
- CONSELL D'UNIVERSITATS (1998): «Informe sobre evaluación de la calidad de las universidades», a *Gestión y Análisis de Políticas Públicas*, núm. 11-12, gener-agost, pàg. 157-181.
- CONTRERAS, J. (1998): «La cultura tradicional a la Catalunya d'avui», a GINER, S. (comp.): *La societat catalana*. Institut d'Estadística de Catalunya. Generalitat de Catalunya. Barcelona, pàg. 821-837.
- COOK, T.; GRUDER, C. (1978): «Metaevaluation research», a *Evaluation Quarterly*, vol. 2, núm. 1, febrer, pàg. 5-51.

- CORTINA, José M. (1993): «What is coefficient Alpha? An examination of theory and applications», a *Journal of Applied Psychology*, vol. 78, núm. 1, pàg. 98-104.
- CRONBACH, J. (1983): *Designing evaluations of educational and social programs*. The Jossey-Bass Series in Social and Behavioral Science and Higher Education. Chicago.
- CRUCES, F. (1998): «Les festes a Madrid (1977-1993)», a *Fòrum Barcelona Tradició. Festa i ciutat*, vol. I. Edicions El Mèdol. Tarragona. Col·lecció L'Agulla.
- CUBELLES BONET, X.; SANCHÍS ALONSO, B. (1999): «Escenarios de intervenció y sectores de la cultura». Tema 4 del mòdul 1, *Introducció a la gestió cultural*, del Màster a distància en Gestió Cultural. «Les Heures» Formació continuada. Fundació Bosch i Gimpera. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- DAVIES, I. (1999): «Evaluation and performance management in government», a *Evaluation*, vol. 5, núm. 2, abril, pàg. 150-159.
- DAVIS, D. (1990): «Do you want a performance audit or a program evaluation?», a *Public Administration Review*, vol. 50, núm. 1, pàg. 35-41.
- DE BLAS GUERRERO, A.; GARCÍA COTARELO, R. (1994): *Teoría del Estado*. UNED: Facultad de Ciencias Políticas y Sociología. Madrid.
- DE CASTRO, A. (1990): *La tercera edad tiempo de ocio y cultura. Proyecto y experiencia de animación cultural*. Ediciones Narcea. Madrid.
- DEAN, D.L. (1994): «How to use focus groups», a WHOLEY, J.S.; HATRY, H.P.; NEWCOMER, K.E. (eds.): *Handbook of practical program evaluation*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- DELGADO, E.: «Temas para el debate económico y político del contexto cultural», a *La Factoría*, núm. 2. <http://www.lafactoriaweb.com/articulos/delgado2.htm> (febrer de 1997).
- DENTE, B. (1991): «Análisis de las políticas públicas en la práctica: El control de gestión en las Administraciones regionales». *Documentación Administrativa*, núm. 224-225, pàg. 213-229.
- DERLIEN, H. (1998): «Una comparación internacional en la evaluación de las políticas públicas», a *Gestión y Análisis de Políticas Públicas*, núm. 11-12, gener-agost, pàg. 13-22.
- DIPUTACIÓ DE TARRAGONA: «Serveis culturals als ajuntaments». <http://www.altanet.org:8000/ciutada/index/.html> (1999).
- DIPUTACIÓ DE TARRAGONA (1997): *L'economia de Tarragona. Recull estadístic comarcal i municipal*. Promoció i Estudis Econòmics. Tarragona.
- DRUCKER, P. (1993): *La sociedad poscapitalista*. Apóstrofe. Madrid.

- DUNN, W. (1994): *Public policy analysis. An introduction*. 2a edició. Prentice Hall. Englewoods Cliffs, Nova Jersey.
- DYE, T. (1995): *Understanding public policy*. 8a edició. Prentice Hall. Englewoods Cliffs, Nova Jersey.
- ECHEBARRÍA, K.; LOSADA, C. (1993): *Institucions i mètodes per millorar el funcionament de l'Administració pública*. Generalitat de Catalunya: Comitè Assessor per a l'Estudi de l'Organització de l'Administració. Barcelona.
- EGGERS, H.; CHELIMSKY, E. (1999): «Purposes and use. What can we expect?», a *Evaluation*, vol. 5, núm. 1, gener, pàg. 92-96.
- ENGLAND, R.E.; PARLE, W.M. (1987): «Non-managerial performance appraisal practices in large American cities». *Public Administration Review*, vol. 47, núm. 6, pàg. 498-504.
- ESCALERA, J. (1998): «Les festes com a patrimoni: reflexions sobre la festa a la ciutat contemporània a partir del cas de Sevilla», a *Fòrum Barcelonà Tradició. Festa i ciutat*, vol. I. Edicions El Mèdol. Tarragona. Col·lecció L'Agulla.
- FÉREZ, M. (1997): *¿Cómo consolidar y desarrollar la función directiva en las Administraciones públicas?* ESADE. Barcelona. Apunts de la II Trobada Anual de l'Institut de Direcció i Gestió Pública d'ESADE.
- FERRERES, S. (1989): «L'evolució de la festa major», a BERTRÁN, J.; FERRERES, S. (coord.): *Santa Tecla. Balls i entremesos de Tarragona*. Servei de Documentació del Món Festiu. Ball de Diables de Tarragona. Tarragona.
- FETTERMAN, D. (1997): «Empowerment evaluation and accreditation in higher education», a CHELIMSKY, E.; SHADISH, W. (eds.): *Evaluation for the 21st century. A handbook*. Sage Publications. Thousand Oaks, Califòrnia.
- FINK, A. (1995a): *The survey handbook*. Sage Publications. Londres. Col·lecció «The Survey Kit».
- FINK, A. (1995b): *How to ask survey questions*. Sage Publications. Londres. Col·lecció «The Survey Kit».
- FINK, A. (1995c): *How to design surveys*. Sage Publications. Londres. Col·lecció «The Survey Kit».
- FINK, A. (1995d): *How to sample in surveys*. Sage Publications. Londres. Col·lecció «The Survey Kit».
- FITZPATRICK, D. (1996): «There and back again, again. Differences between public and private sector management», a *Public Management*, vol. 78, núm. 2, pàg. 21-24.
- FLYNN, N. (1996): «El futuro de la gestión pública», a BRUGUÉ, Q.; SUBI-

- RATS, J. (1996): *Lecturas de gestión pública*. MAP: Instituto Nacional de Administración Pública. Madrid.
- FONT, N. (1998): *New instruments of citizen participation*. Institut de Ciències Polítiques i Socials. Barcelona. *Working paper* núm. 152.
- FORNIELES, A.; COSCULLUELA, A.; TURBANY, J. (1999): *Anàlisi de preferències, opinions i qualitat de servei. Les enquestes i els qüestionaris*. Universitat Oberta de Catalunya. Barcelona.
- FREY, J.H.; MERTENS OISHI, S. (1995): *How to conduct interviews by telephone and in person*. Sage Publications. Londres. Col·lecció «The Survey Kit».
- FUENTES QUINTANA, E. (1995): «El modelo de economía abierta y el modelo castizo en el desarrollo económico de la España de los años 90», a A. V.: *Problemas económicos españoles en la década de los 90*. Galaxia Gutenberg. Círculo de Lectores. Barcelona.
- FUENTES QUINTANA, E. (1993): «Tres decenios largos de la economía española en perspectiva», a GARCÍA DELGADO, J. L. (dir.): *España, economía*. 6a edició augmentada i actualitzada. Espasa Calpe. Madrid. Biblioteca de Economía. Serie Manuales.
- FURUBO, J.; SANDAHL, R. (1996): «Some notes on evaluation in Sweden», a *European Evaluation Society Newsletter*, núm. 1/96, pàg. 1-3.
- GALBRAITH, J.K. (1983): *Economics and the arts*. Arts Council of Great Britain. Londres.
- GARCÍA FALCÓN, J.M.; ÁLAMO VERA, F.R. (1996): «La dirección estratégica aplicada a las organizaciones públicas», a *IV Xornadas Galegas sobre Economía das Corporacións Locais*. Conselleria de Economía e Facenda. Xunta de Galicia. Santiago de Compostela.
- GARCÍA MADARIA, J.M. (1985): *Teoría de la organización y sociedad contemporánea*. Ariel. Barcelona. Col·lecció Ariel Ciencia Política.
- GARRIGOU, M. (1994): *La synergie économie-culture*. Cépadues-Éditions. Tolosa de Llenguadoc.
- GARVIN, D. (1993): «Building a learning organization», a *Harvard Business Review*, vol. 7, núm. 4, juliol-agost, pàg. 78-91.
- GASCÓ, M.; VIDAL, A. (1997): «Hacia una cultura de orientación al cliente: medición de la calidad percibida», a *Ciencias Empresariales*, núm. 1, juliol-desembre, pàg. 4-23. Facultad de Contabilidad y Administración. Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo. Morelia, Michoacán, México.
- GENÉ, J.C.; GROSSMAN, J.; REPETUR, L.; STAIFF, K. (1995): «Los creadores, los circuitos culturales y sus públicos; artes del espectáculo», a

- VELLEGGIA, S. (comp.): *La gestión cultural de la ciudad ante el próximo milenio*. Ediciones Ciccus. Buenos Aires.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1997): *Estadístiques culturals de Catalunya 1995*. Departament de Cultura. Barcelona.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (1998): *Economia i cultura. Estadística bàsica. Edició 1998*. Institut d'Estadística de Catalunya. Departament de Cultura. Barcelona.
- GEVA-MAY, I.; PAL, L. (1999): «Good fences make good neighbours. Policy evaluation and policy analysis - Exploring the differences», a *Evaluation*, vol. 5, núm. 3, juliol, pàg. 259-277.
- GÓMEZ, M.; MÉNDEZ, J.L.; PÉREZ, P. (1994): «Calidad percibida en los servicios: una revisión de los aspectos conceptuales y metodológicos», a *Esic-Market*, núm. 85, pàg. 171-181.
- GRÖNROOS, C. (1996): «Cultura de servicio y calidad percibido», a *Marketing y ventas*, núm. 13, pàg. 41-45. Harvard-Deusto.
- GUBA, E.; LINCOLN, Y. (1989): *Fourth generation evaluation*. Sage Publications. Newbury Park, Califòrnia.
- GUBA, E.; LINCOLN, Y. (1981): *Effective evaluation. Improving the usefulness of evaluation results through responsive and naturalistic approaches*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- GUTIÉRREZ RUEDA, L. (1997): *Métodos para la animación sociocultural*. Editorial CCS. Madrid.
- HARLOW, K.; WINDSOR, D. (1988): «Integration of cost-benefit and financial analysis in project evaluation», a *Public Administration Review*, vol. 48, núm. 1, pàg. 918-928.
- HATCH, M.J. (1997): *Organization theory. Modern, symbolic and postmodern perspectives*. Oxford University Press. Nova York.
- HENERSON, M.; LYONS MORRIS, L.; TAYLOR FITZ-GIBBON, C. (1987): *How to measure attitudes*. 2a edició. Sage Publications. Newbury Park, Califòrnia. Col·lecció «Program Evaluation Kit».
- HENRY, G. (1998): «Defying logic: a realist perspective on evaluation and social betterment». Ponència presentada al III Congrés de la European Evaluation Society: «Profession, business or politics?». Roma.
- HERMAN J.L., et al. (1987): *Evaluator's handbook*. 2a edició. Sage Publications. Newbury Park, Califòrnia. Col·lecció «Program Evaluation Kit».
- HODGE, B.J.; ANTHONY, W.P.; GALES, L.M. (1998): *Teoría de la organización. Un enfoque estratégico*. 5a edició. Prentice Hall Iberia. Madrid.
- HUMMEL, B. (1999): «Participación ciudadana, calidad de vida e indicadores de progreso de la sociedad civil en Estados Unidos», a RODRÍGUEZ GUTIÉRREZ, F. (ed.): *Manual de desarrollo local*. Ediciones Trea. Gijón.

- INE (1998): *España en cifras 1998*. Instituto Nacional de Estadística. Madrid.
- INSTITUT DE CULTURA (1998): *Diagnòstic del sector cultural de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA: «Estadística bàsica municipal. Municipis». <http://www.idescat.net> (1999).
- JUVENTUTS MUSICALS: «Presentación: Qué es Juventudes Musicales». <http://www.fut.es/-jmusical/> (1998).
- KAST, F.; ROSENZWEIG, J. (1994): *Administración en las organizaciones. Enfoque de sistemas y de contingencias*. 2a edició. McGraw Hill. Naucaupan de Juárez, Mèxic.
- KEE, J.E. (1994): «Benefit-cost analysis in program evaluation», a WHOLEY, J.S.; HATRY, H.P.; NEWCOMER, K. E. (eds.): *Handbook of practical program evaluation*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- KIDDER, L.H.; FINE, M. (1987): «Qualitative and quantitative methods: when stories converge», a MARK, M.M.; SHOTLAND, R.L. (eds.): *Multiple methods in program evaluation*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco. New Directions for Program Evaluation, núm. 35.
- KING, J.; LYONS MORRIS, L.; TAYLOR FITZ-GIBBON, C. (1987): *How to assess program implementation*. 2a edició. Sage Publications. Newbury Park, Califòrnia. Col·lecció «Program Evaluation Kit».
- KIRLIN, J.J. (1996): «The big questions of public administration in a democracy», a *Public Administration Review*, vol. 56, núm. 5, pàg. 416-424.
- KOVACS, M. (1995): «Las políticas culturales en un mundo en cambio», a VELLEGGIA, S. (comp.): *La gestión cultural de la ciudad ante el próximo milenio*. Ediciones Ciccus. Buenos Aires.
- KRUEGER, R.A. (1998a): *Developing questions for focus groups*. Sage Publications. Thousand Oaks, Califòrnia. Col·lecció «The Focus Group Kit».
- KRUEGER, R.A. (1998b): *Moderating focus groups*. Sage Publications. Thousand Oaks, Califòrnia. Col·lecció «The Focus Group Kit».
- LACASSE, F. (1993): «Gestion et émasculation des évaluations: le cas du Canada», a *Révue Française d'Administration Publique*, núm. 66, pàg. 271-280.
- LAMARQUE, D. (1993): «Au cœur du processus: le rôle de l'instance d'évaluation», a *Révue Française d'Administration Publique*, núm. 66, pàg. 249-253.
- LANGBEIN, L. (1980): *Discovering whether programs work: a guide to statistical methods for program evaluation*. Scott, Foresman. Glenview, Illinois.

- LAVAGNA, R.; SPOLSKY, A.; SBARRA MITRE, O.; COLABELLA, S.; HARVEY, E. (1995): «Las relaciones entre economía y cultura, financiamiento cultural», a VELLEGGIA, S. (comp.): *La gestión cultural de la ciudad ante el próximo milenio*. Ediciones Ciccus. Buenos Aires.
- LAWTON, A.; ROSE, A. (1994): *Organisation and management in the public sector*. Pitman Publishing. Londres.
- LEÓN, O.; MONTERO, I. (1997): *Diseño de investigaciones*. McGraw Hill. 2a edició. Madrid.
- LISÓN ARCAL, J. (1986): *Cultura e identidad en la provincia de Huesca. Una perspectiva desde la antropología social*. Caja de Ahorros de la Inmaculada. Saragossa.
- LITWIN, M. (1995): *How to measure survey reliability and validity*. Sage Publications. Londres. Col·lecció «The Survey Kit».
- LLINÀS CARMONA, J. (1994): *El teatro Metropol de Tarragona. La seva restauració i reforma*. Ajuntament de Tarragona. Tarragona. Quadern de Divulgació Cultural, núm. 1.
- LORENS, F.J. (1996): «Una evaluación de la relación entre calidad de servicio, satisfacción y actitudes del cliente», a *Esic-Market*, núm. 93, pàg. 121-132.
- LONGO, F. (1996): «Políticos, directivos y sindicatos como actores de la gestión de recursos humanos en las Administraciones públicas», a *Papers ESADE*, núm. 148. Barcelona.
- LONGO, F. (1994): «Diseño postburocrático de organizaciones públicas: la perspectiva divisional», a *Papers ESADE*, núm. 130. Barcelona.
- LÓPEZ-ARANGUREN, E. (1994): «El análisis de contenido», a GARCÍA FERRANDO, M.; IBÁÑEZ, J.; ALVIRA, F. (comp.): *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación*. 2a edició. Alianza. Madrid.
- LÓPEZ CAMPS, J.; GADEA CARRERA, A. (1998): *Servir al ciudadano. Gestión de la calidad en la Administración pública*. IVAP, Gestión 2000. Barcelona.
- LÓPEZ CAMPS, J.; GADEA CARRERA, A. (1992): *El control de gestión en la Administración local*. FundEmi Books. Barcelona.
- LYNCH, R.; CROSS, K. (1993): *La mejora continua: patrones de medida*. Deusto. Bilbao.
- LYONS MORRIS, L.; TAYLOR FITZ-GIBBON, C. (1987): *How to design a program evaluation*. 2a edició. Sage Publications. Newbury Park, Califòrnia. Col·lecció «Program Evaluation Kit».
- LYONS MORRIS, L.; TAYLOR FITZ-GIBBON, C.; LINDHEIM, E. (1987): *How to measure performance and use tests*. 2a edició. Sage Publications. Newbury Park, Califòrnia. Col·lecció «Program Evaluation Kit».

- MARCANTONIO, R.; COOK, T. (1994): «Convincing quasi-experiments: the interrupted time series and regression-discontinuity designs», a WHOLEY, J.S.; HATRY, H.P.; NEWCOMER, K.E. (eds.): *Handbook of practical program evaluation*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- MARTÍN ACEBES, A. (1992): «Objetivos y estrategias de modernización en la Administración pública», a *La formación de directivos para la modernización de la Administración pública*, pàg. 29-37. Ministerio para las Administraciones Públicas. Trobada internacional a El Escorial, 10 i 11 de juny de 1991.
- MARTÍN ARMARIO, E. (1993): *Marketing*. Ariel. Barcelona.
- MARTÍN ARMARIO, E. (1992): «El marketing en las corporaciones locales», a *I Jornadas Galegas sobre Economía das Corporacións Locais*. Conselleria de Economía e Facenda. Xunta de Galicia. Santiago de Compostel·la.
- MELERO, J.L. (1996): «La investigación al servicio de la calidad», a *Marketing y Ventas*, núm. 104, pàg. 11-16. Harvard-Deusto.
- MENDOZA, X. (1993): «Management público e indicadores de gestión: una perspectiva organizativa», a *Papers ESADE*, núm. 115. Barcelona.
- MENDOZA, X. (1991): «Técnicas gerenciales y modernización de la Administración pública en España», a *Documentación Administrativa*, núm. 223, pàg. 261-290. Barcelona.
- MENÉNDEZ PABLO, X. (1996): «La didáctica de l'arqueologia en els museus arqueològics», a *Actes I Jornades d'Arqueologia i Pedagogia*. Departament de Cultura. Museu d'Arqueologia de Catalunya. Barcelona.
- MENNELL, S. (1976): *Política cultural en las ciudades. Informe sobre el estudio experimental del desarrollo cultural de algunas ciudades europeas del Consejo de Europa*. Consell d'Europa. Ministerio de Educación y Ciencia, Secretaría General Técnica. Madrid.
- MENY, I.; THOENIG, J.C. (1992): *Las políticas públicas*. Ariel. Barcelona. Col·lecció Ariel Ciencia Política.
- METCALFE, L.; RICHARDS, S. (1987a): *La modernización de la gestión pública*. MAP: Instituto Nacional de Administración Pública. Madrid.
- METCALFE, L.; RICHARDS, S. (1987b): «Evolving public management cultures», a ELIASSEN, K.A.; KOOIMAN, J. (eds.): *Managing public organizations*. Sage Publications. Londres.
- MILLER, T.I. (1994): «Designing and conducting surveys», a WHOLEY, J.S.; HATRY, H.P.; NEWCOMER, K.E. (eds.): *Handbook of practical program evaluation*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- MINTZBERG, H. (1996): «Managing government, governing management», a *Harvard Business Review*, vol. 74, núm. 3, maig-juny, pàg. 75-83.

- MINTZBERG, H. (1991): *La naturaleza del trabajo directivo*. Ariel. Barcelona.
- MINTZBERG, H. (1988): *La estructuración de las organizaciones*. Ariel. Barcelona.
- MINTZBERG, H. (1977): «Policy as a field of management theory», a *Academy of Management Review*, vol. 29, núm. 2, pàg. 88-103.
- MIRALLES, E. (1998): «Festa i ciutat. Consideracions i propostes», a *Fòrum Barcelona Tradició. Festa i ciutat*, vol. I. Edicions El Mèdol. Tarragona. Col·lecció L'Agulla.
- MOGÍN BARQUÍN, M.T. (1992): «Objetivos y estrategias de modernización en la Administración pública», a *La formación de directivos para la modernización de la Administración pública*, pàg. 39-54. Ministerio para las Administraciones Públicas. Trobada internacional a El Escorial, 10 i 11 de juny de 1991.
- MOLINER, M. (1987): *Diccionario de uso del español*. Gredos. Madrid.
- MONNIER, E.; SPENLEHAUER, V. (1992): «L'évaluation dans le triangle de la décision. Opinions singulières et processus pluraliste», a *Politiques et Management Public*, vol. 10, núm. 3, setembre, pàg. 61-82.
- MONTELL PUIGARNAU, S.; MONTELL GARCÍA, S.: «La tradición y la fiesta», a *La Factoría*, núm. 2. <http://www.lafactoriaweb.com/articulos/mon-tell2.htm> (febrer de 1997).
- MONTSERRAT, J. (1996): *Técnicas de gestión económica para entidades sin ánimo de lucro*. Editorial Hacer. Barcelona.
- MOORE, M. (1984): *Creating value in the public sector*. John F. Kennedy School of Government, Harvard University. Boston.
- MORA, A. (1997): «Indicadores de actividad en la prestación de los servicios públicos municipales», a *Auditoría Pública*, núm. 12, desembre, pàg. 6-11.
- MORENO, A.; ÁLVAREZ, C. (1997): «Análisis y evaluación de servicios públicos locales desde la perspectiva geográfica. Un estudio de caso», a *Gestión y Análisis de Políticas Públicas*, núm. 10, setembre-desembre, pàg. 99-113.
- MORENO, O.; JUSTO, A.; CASTILLA, A. (1995): «Las fundaciones culturales y las estrategias del moderno mecenazgo», a VELLEGGIA, S. (comp.): *La gestión cultural de la ciudad ante el próximo milenio*. Ediciones Ciccus. Buenos Aires.
- MORGAN, DAVID L. (1998a): *The focus group guidebook*. Sage Publications. Thousand Oaks, Califòrnia. Col·lecció «The Focus Group Kit».
- MORGAN, DAVID L. (1998b): *Planning focus groups*. Sage Publications. Thousand Oaks, Califòrnia. Col·lecció «The Focus Group Kit».

- MORGAN, G. (1990): *Imágenes de la organización*. Ra-Ma Editorial. Madrid.
- MOULINIER, P. (ed.) (1994): *L'évaluation au service des politiques culturelles locales. Éléments pour la réflexion et l'action*. La Documentation Française. Paris.
- MOULINIER, P. (1988): *Politiques et actions culturelles régionales: le rôle de l'évaluation*. Seminari núm. 6, projecte núm. 10: «Culture et régions: La dynamique culturelle dans le développement régional». Conseil de la Coopération Culturelle, Affaires Culturelles. Estrasburg.
- MÚRIA ALBIOL, J.; GIL SAURA, R. (1998): *Preparación, tabulación y análisis de encuestas para directivos*. ESIC Editorial. Madrid. Col·lecció Empresa.
- MUSEU NACIONAL ARQUEOLÒGIC DE TARRAGONA: «El Museo Nacional Arqueológico de Tarragona». <http://www.mnat.es> (1999).
- MUSEU NACIONAL ARQUEOLÒGIC DE TARRAGONA: «Actividades y servicios». <http://www.mnat.es> (1999).
- NATIONAL SCIENCE FOUNDATION (1997): *User-friendly handbook for mixed method evaluations*. NSF97-153. Division of Research, Evaluation and Communication. Arlington, Virgínia.
- NEWCOMER, K.E. (1994): «Using statistics appropriately», a WHOLEY, J.S.; HATRY, H.P.; NEWCOMER, K.E. (eds.): *Handbook of practical program evaluation*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- NIETO, A. (1984): «Los estudios sobre la Administración pública: La necesidad de construir una disciplina que sea la base de una clave directiva profesionalizada», a *Documentación Administrativa*, núm. 200, pàg. 7-42.
- NIOCHE, J. (1993): «L'évaluation des politiques publiques en France: «Fast food», recites du terroir ou cuisine internationale?», a *Révue Française d'Administration Publique*, núm. 66, pàg. 209-220.
- NOLLA AGUILÀ, J. (1995): *Teatre Metropol, un escenari amb passat i amb futur*. Ajuntament de Tarragona. Tarragona. Quadern de Divulgació Cultural, núm. 2.
- NUTT, P.C.; BACKOFF, R.W. (1992): *Strategic management of public and third sector organizations. A handbook for leaders*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- OBREGON, I.R.; VILALTA, J.M. (1994): *Direcció estratègica i gestió dels recursos humans a les administracions públiques catalanes*. Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública de Catalunya. Barcelona.
- OCDE (1992): *Flexibilitat i gestió de personal a l'Administració pública*. Generalitat de Catalunya, Escola d'Administració Pública de Catalunya. Barcelona.

- ORTÍ, A. (1994): «La apertura y el enfoque cualitativo o estructural: la entrevista abierta semidirectiva y la discusión de grupo», a GARCÍA FERRANDO, M.; IBÁÑEZ, J.; ALVIRA, F. (comp.): *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación*. 2a edició. Alianza. Madrid.
- ORTIGUEIRA BOUZADA, M. (1999): *Modernización de la Administración pública*. Apunts del curs de doctorat del Departamento de Administración de Empresas y Marketing de la Universidad de Sevilla. Sevilla.
- ORTIGUEIRA BOUZADA, M. (1998): *Metodología de la investigación*. Apunts del curs de doctorat del Departamento de Administración de Empresas y Marketing de la Universidad de Sevilla. Sevilla.
- ORTIGUEIRA BOUZADA, M. (1995): «Imagen actual del control del gasto público local: una investigación empírica», a *IV Xornadas Galegas sobre Economía das Corporacións Locais*. Conselleria de Economía e Facenda. Xunta de Galicia. Santiago de Compostel·la.
- ORTIGUEIRA BOUZADA, M. (1992a): «Evaluación de estrategias, políticas y programas de acción pública», a *I Jornadas sobre Gestión Económica Local*. Còrdova.
- ORTIGUEIRA BOUZADA, M. (1992b): «La modernización de las corporaciones locales: panorama internacional», a *I Xornadas Galegas sobre Economía das Corporacións Locais*. Conselleria de Economía e Facenda. Xunta de Galicia. Santiago de Compostel·la.
- ORTIGUEIRA BOUZADA, M. (1987): *Administraciones públicas: teoría básica de las auditorías de gestión*. Publicaciones del Colegio Universitario de la Rábida. Granada.
- ORTIGUEIRA BOUZADA, M. (1984): *La corporación cibernética*. Publicaciones del Colegio Universitario de la Rábida. Granada.
- ORTIGUEIRA BOUZADA, M.; ORTIGUEIRA SÁNCHEZ, M. (1998): «La corporación local, sus servicios y sus líderes formales: creación y pilotaje de su imagen en los nuevos tiempos del euro»; a *VII Xornadas Galegas sobre Economía das Corporacións Locais*. Conselleria de Economía e Facenda. Xunta de Galicia. Santiago de Compostel·la.
- OSBORNE, D.; GAEBLER, T. (1993): *Reinventing government: how the entrepreneurial spirit is transforming the public sector*. Plume; Penguin Books. Nova York.
- OVRELID, R. (1997): «Evaluation in Norway», a *European Evaluation Society Newsletter*, núm. 2/97, pàg. 2-4.
- OWEN, J. (1998): «Interactive evaluation. Using professional evaluators to encourage effective participatory evaluation». Ponència presentada al II Congrés de la European Evaluation Society: «Profession, business or politics?». Roma.

- PARAMÉS MONTENEGRO, C. (1988): *Introducción al management. Un nuevo enfoque de la Administración pública*. MAP: Instituto Nacional de Administración Pública. Madrid.
- PATTON, M.Q. mquinnp@aol.com: «RV: cluster evaluation», a *Evaltalk evaltalk@bama.ua.edu* (14 d'agost de 1999).
- PATTON, M.Q. (1997): *Utilization-focused evaluation. The new century text*. 3a edició. Sage Publications. Thousand Oaks, Califòrnia.
- PATTON, M.Q. (1987): *How to use qualitative methods in evaluation*. Sage Publications. Newbury Park, Califòrnia. Col·lecció «The Program Evaluation Kit».
- PAWSON, R.; TILLEY, N. (1997a): *Realistic evaluation*. Sage Publications. Londres.
- PAWSON, R.; TILLEY, N. (1997b): «An introduction to scientific realist evaluation», a CHELIMSKY, E.; SHADISH, W. (eds.): *Evaluation for the 21st century. A handbook*. Sage Publications. Thousand Oaks, Califòrnia.
- PAZOS, M. (1996): «Program evaluation at Spanish government: the state of the art». Ponència presentada al seminari de l'Institut Internacional de Ciencias Administrativas. Instituto de Estudios Fiscales. Madrid.
- PERRET, B. (1993): «Réflexions sur les différents modèles d'évaluation», a *Révue Française d'Administration Publique*, vol. 66, pàg. 227-240.
- PERRIN, B. (1998): «Effective use and misuse of performance measurement», a *American Journal of Evaluation*, vol. 19, núm. 3, pàg. 367-379.
- PERROW, C. (1991): *Sociología de las organizaciones*. McGraw Hill. Madrid.
- PETERS, G.B. (1998): «El surgimiento, declive y resurgimiento de la evaluación de políticas públicas en el Gobierno americano», a *Gestión y Análisis de Políticas Públicas*, núm. 11-12, gener-agost, pàg. 23-37.
- PETERS, T. (1993): *Reinventando la excelencia. El management liberador*. Ediciones B. Barcelona.
- PETERS, T.; WATERMAN, R. (1990): *En busca de la excelencia. Lecciones de las empresas mejor gestionadas de los Estados Unidos*. Ediciones Folio. Barcelona.
- PETTIGREW, M. (1996): «Evaluation in the UK», a *European Evaluation Society Newsletter*, núm. 3/96, pàg.1-2.
- PICCIOTTO, R. (1999): «Towards an economics of evaluation», a *Evaluation*, vol. 5, núm. 1, gener, pàg. 7-22.
- POLLAN, R.J.: «Essentials of survey research and analysis: a workbook for community researchers».
<http://www.freenet.tlh.fl.us/~polland/QUEST2.htm> (1998).

- POSAVAC, E.J. (1998): «Toward more informative uses of statistics: Alternatives for program evaluators», a *Evaluation and Program Planning*, vol. 21, pàg. 243-254.
- PRATS, J. (1989): «Formación, modelos organizativos y perfiles gerenciales en las administraciones públicas españolas», a *La formación para la Administración local en los 90*. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- PUIG, T. (1997): «Gestionemos la cultura de la ciudad con los ciudadanos», a TRILLA BERNET, J. (coord.): *Animación sociocultural. Teorías, programas y ámbitos*. Ariel. Barcelona. Col·lecció Ariel Educación.
- PUIG, T. (1995): *Els serveis són el municipi*. Diputació de Barcelona. Barcelona.
- PUIG, T. (1994): *La ciudad de las asociaciones. Dirigir, gestionar y animar las asociaciones de los ciudadanos desde el marketing de servicios*. Editorial Popular. Madrid.
- PULIDO SAN ROMÁN, A. (1987): *Estadística y técnicas de investigación social*. Pirámide. Madrid.
- RAMOS, A.; ZAPICO, E. (1996): «Evaluation in Spain», a *European Evaluation Society Newsletter*, núm. 2/96, pàg. 1-2.
- RECIO, E. (1996): «España», a RECIO, E. (coord.): *El Estado del Bienestar*. Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència. Barcelona.
- RENCKLY, T.: «Sampling and surveying handbook».
<http://www.au.af.mil/au/hq/selc> (abril de 1999).
- RHODES, R.A.W. (1996): «From institutions to dogma: Tradition, eclecticism, and ideology in the study of British public administration», a *Public Administration Review*, vol. 56, núm. 6, pàg. 507-517.
- RIPOLL, O.; MORANDINI, N.; ENTEL, A.; ALFONSO, A.; URDAPILLETA, I. (1995): «La dimensión comunicacional de la ciudad», a VELLEGGIA, S. (comp.): *La gestión cultural de la ciudad ante el próximo milenio*. Ediciones Ciccus. Buenos Aires.
- RIST, R. (1994): «Influencing the policy process with qualitative research», a DENZIN, N.; LINCOLN, Y. (eds.): *Handbook of qualitative research*. Sage Publications. Thousand Oaks, Califòrnia.
- RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, A. (1999): «Recursos telemáticos de apoyo a la gestión cultural». Tema 3 del mòdul 1, *Introducción a la gestión cultural*, del Màster a distància en Gestió Cultural. «Les Heures» Formació Contínua. Fundació Bosch i Gimpera. Universitat de Barcelona. Barcelona.
- ROLDÁN, D., et al. (1995): «La cultura de las relaciones sociales de la ciudad: ¿Cómo apoyar el proceso de descentralización sin que ello signifique atomización?», a VELLEGGIA, S. (comp.): *La gestión cultural de la ciudad ante el próximo milenio*. Ediciones Ciccus. Buenos Aires.

- ROMA, J. (1996): «Fiestas», a PRAT, J.; MARTÍNEZ, A. (eds.): *Ensayos de antropología cultural. Homenaje a Claudio Esteva-Fabregat*. Ariel. Barcelona. Col·lecció Ariel Antropologia.
- ROSSI, P.H.; FREEMAN, H.E. (1993): *Evaluation. A Systematic Approach*. 5a edició. Sage Publications. Newbury Park, Califòrnia.
- RUBIO, L. (1995): «La percepció del ciutadano en la mejora de la calidad de los servicios públicos», a *Papers ESADE*, núm. 143.
- RUIZ BAUDRIHAYE, J. (1997): «El turismo cultural: luces y sombras», a *Estudios turísticos*, núm. 134, pàg. 43-54. Instituto de Estudios Turísticos; Secretaría de Estado de Comercio, Turismo y Pymes.
- RUSSON, C. craig.russon@wmich.edu: «List of national evaluation organizations», a *Evaltalk*, evaltalk@bama.ua.edu (20 de setembre de 1999).
- RUTMAN, L. (1983): «Evaluability assessment», a RUTMAN, L.; MOWBRAY, G. (ed.): *Understanding program evaluation*. Sage Publications. Beverly Hills, Califòrnia.
- RUTMAN, L. (1977): *Evaluation research methods: a basic guide*. Sage Publications. Londres.
- SÁEZ, F. (1999): «La evaluación de las políticas activas de mercado de trabajo en España». Ponència presentada al seminari *La evaluación de las políticas de ocupación*. Universidad Internacional Menéndez Pelayo. Barcelona.
- SAIEGH, D.; SANTILLÁN GÜEMES, R.; PEÑA, J.M. (1995): «Crecimiento urbano, memoria e identidad cultural», a VELLEGGIA, S. (comp.): *La gestión cultural de la ciudad ante el próximo milenio*. Ediciones Ciccus. Buenos Aires.
- SAINT-CLAIR, W. (1993): «L'évaluation de politiques publiques au Royaume-Uni», a *Révue Française d'Administration Publique*, núm. 66, pàg. 265-269.
- SALAS LARRAZÁBAL, M. (1997): «La figura y la formación del animador sociocultural», a TRILLA BERNET, J. (coord.): *Animación sociocultural. Teorías, programas y ámbitos*. Ariel. Barcelona. Col·lecció Ariel Educación.
- SANDERS, J. (1997). «Cluster evaluation», a CHELIMSKY, E.; SHADISH, W. (eds.): *Evaluation for the 21st century. A handbook*. Sage Publications. Thousand Oaks, Califòrnia.
- SANTANA, A.: «Patrimonio cultural y turismo: reflexiones y dudas de un anfitrión». Ponència presentada al *I Congreso Virtual de Antropología y Arqueología*, organitzat pel Consejo Latinoamericano de Ciencias Sociales. <http://www.naya.org.ar/congreso/ponencia3-10.htm> (1998).

- SBARRA MITRE, O. (1995): «Las relaciones entre economía y cultura, financiamiento cultural», a VELLEGGIA, S. (comp.): *La gestión cultural de la ciudad ante el próximo milenio*. Ediciones Ciccus. Buenos Aires.
- SCHERER, M.A. (1994): «Designing and using process evaluation», a WHOLEY, J.S.; HATRY, H.P.; NEWCOMER, K.E. (eds.): *Handbook of practical program evaluation*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco.
- SCHNEIDER, A.L. (1986): «The evolution of a policy orientation for evaluation research: a guide to practice». *Public Administration Review*, vol. 46, núm. 4, pàg. 356-363.
- SCRIVEN, M. scriven@aol.com: «RE: Metaevaluation», a *Evaltalk, evaltalk@bama.ua.edu* (1 de setembre de 1999).
- SCRIVEN, M. (1991): *Evaluation thesaurus*. 4a edició. Sage Publications. Newbury Park, Califòrnia.
- SCRIVEN, M. (1967): «The methodology of evaluation», a TYLER, R.; GAGNE, R.; SCRIVEN, M. (eds.): *Perspectives of curriculum evaluation*. Rand McNally. Chicago.
- SENLE, A. (1996): *Calidad total en los servicios y en la Administración pública*. Centro de Desarrollo de la Calidad Total. Gestión 2000. Barcelona.
- SHADISH, W. (1993): «Critical multiplism: a research strategy and its attendant tactics», a SECHREST, L. (ed.): *Program evaluation: a pluralistic enterprise*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco. Col·lecció New Directions for Program Evaluation, núm. 60.
- SHULHA, L.; BRADLEY COUSINS, J. (1997): «Evaluation use: theory, research, and practice since 1986», a *Evaluation Practice*, vol. 18, núm. 3, pàg. 195-208.
- SIEGEL, M. (1996): «Reinventing management in the public sector», a *Federal Probation*, vol. 60, núm. 1, pàg. 30-36. Washington, DC.
- SIERRA, R. (1991): *Técnicas de investigación social*. Paraninfo. Madrid.
- SOLER, I. (2000a): «El Tercer Mundo, un duro rival para la candidatura de Tarraco», a *La Vanguardia*, 8 de març. Secció Vivir en Tarragona.
- SOLER, I. (2000b): «El patrimonio va a menos», a *La Vanguardia*, 20 de gener. Secció Vivir en Tarragona.
- SOLER, I. (1999): «El Ayuntamiento planea programar espectáculos en el anfiteatro romano», a *La Vanguardia*, 25 d'agost. Secció Vivir en Tarragona.
- STAME, N. (1998): «Evaluation in Italy», a *European Evaluation Society Newsletter*, núm. 2/98, pàg. 6-7.
- STECHER, B.; DAVIS, W. (1987): *How to focus an evaluation*. Sage Publications. Newbury Park, Califòrnia. Col·lecció «The Program Evaluation Kit».

- STUFFLEBEAM, D.; SHINKFIELD, A. (1987): *Evaluación sistemática. Guía teórica y práctica*. Paidós; MEC. Madrid.
- SUBIRATS, J. (1996): «Gobierno local y políticas públicas. Apuntes en la España de los 90», a *Revista Valenciana d'Estudis Autònoms*, núm. 15, febrer-maig, pàg. 17-26.
- SUBIRATS, J. (1995): «Los instrumentos de las políticas, el debate público y el proceso de evaluación», a *Gestión y Política Pública*, vol. IV, núm. 1, primer semestre, pàg. 5-23.
- SUBIRATS, J. (1994): *Análisis de políticas públicas y eficacia de la Administración*. Ministerio para las Administraciones Públicas. Madrid.
- SUBIRATS, J. (1993): «Análisis de políticas públicas y gestión pública: promesas y riesgos de una vida en común», a *Ekonomiaz Revista Vasca de Economía*, núm. 26, pàg. 144-149.
- SUBIRATS, J. (1990): «La Administración pública como problema. El análisis de políticas públicas como propuesta», a *Documentación Administrativa*, núm. 224-225, octubre-març, pàg. 15-57.
- SUBIRATS, J. (1989): «El papel de la burocracia en el proceso de determinación e implementación de las políticas públicas», a *Revista Vasca de Administración Pública*, núm. 25, pàg. 67-76.
- TAMAYO, M. (1997): «El análisis de las políticas públicas», a BAÑON, R.; CARRILLO, E. (comp.): *La nueva Administración Pública*. Alianza. Madrid. Col·lecció Alianza Universidad Textos.
- TARRATS BOU, F. (1986): *Tarragona, museus i territori*. Fòrum, temes d'història i d'arqueologia tarragonines. MNAT. Tarragona.
- TASIS MARCA, R. (1938): *Les pedres parlen*. Fulls d'Història de Catalunya. Setmana de l'Infant 1938. Obsequi del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- TAYLOR-POWELL, E.; STEELE, S.; DOUGLAH, M. (1998a): «Planning a program evaluation», a *Program Development and Evaluation*, G3658-1. Cooperative Extension Publications. University of Wisconsin. Madison, Wisconsin.
- TAYLOR-POWELL, E. (1998b): «Questionnaire design: asking questions with a purpose», a *Program Development and Evaluation*, G3658-2. Cooperative Extension Publications. University of Wisconsin. Madison, Wisconsin.
- TAYLOR-POWELL, E. (1998c): «Sampling», a *Program Development and Evaluation*, G3658-3. Cooperative Extension Publications. University of Wisconsin. Madison, Wisconsin.
- TAYLOR-POWELL, E. (1998d): «Analyzing quantitative data», a *Program Development and Evaluation*, G3658-6. Cooperative Extension Publications. University of Wisconsin. Madison, Wisconsin.

- TERMES, F. (1999): *L'auditoria de performance*. Document núm. 2. Sindicatura de Comptes de Catalunya. Barcelona.
- TRILLA BERNET, J. (1997): «Concepto, discurso y universo de la animación sociocultural», a TRILLA BERNET, J. (coord.): *Animación sociocultural. Teorías, programas y ámbitos*. Ariel. Barcelona. Col·lecció Ariel Educación.
- TYLER, R. (1942): «General statement on evaluation», a *Journal of Educational Research*, núm. 3.
- UD-NORAD (1997): *Evaluación de proyectos de ayuda al desarrollo: manual para evaluadores y gestores*. Instituto Universitario de Desarrollo y Cooperación. Madrid.
- UNESCO (1998): *Informe mundial de la cultura 1998. Cultura, creativitat i mercats*. Centre UNESCO de Catalunya. Barcelona.
- VALCÁRCEL-RESALT, G. (1999): «Bases del desarrollo local sustentable», a RODRÍGUEZ GUTIÉRREZ, F. (ed.): *Manual de desarrollo local*. Ediciones Trea. Gijón.
- VALERO, V.; LUCAS, J.L. (1978): *Enfoques políticos para mejorar la productividad de las organizaciones en sus aspectos políticos y burocráticos*. Divisió d'Investigació del IESE, DGN-211. Barcelona.
- VALERO, V.; LUCAS, J.L. (1977): *La alta dirección en la empresa de negocios y en la Administración pública*. Divisió d'Investigació del IESE, DGN-188. Barcelona.
- VAN GIGCH, J.P. (1981): *Teoría general de sistemas aplicada*. Trillas. Mèxic, DF.
- VÁZQUEZ BARQUERO, A. (1995): «Las ciudades como espacio estratégico del desarrollo regional», a *IV Xornadas Galegas sobre Economía das Corporacións Locais*. Conselleria de Economía e Facenda. Xunta de Galicia. Santiago de Compostela.
- VEDUNG, E. (1996): *Evaluación de políticas públicas y programas*. Instituto Nacional de Servicios Sociales, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid.
- VELLEGGIA, S. (1995): «La administración cultural; competencias, conflictos y nuevos desafíos», a VELLEGGIA, S. (comp.): *La gestión cultural de la ciudad ante el próximo milenio*. Ediciones Ciccus. Buenos Aires.
- VERA REBOLLO, J.F.; DÁVILA LINARES, J.M. (1995): «Turismo y patrimonio histórico y cultural», a *Estudios Turísticos*, núm. 126. Instituto de Estudios Turísticos, Secretaría General de Turismo, pág. 161-177.
- VILLANUEVA, R.; PALLÍN, F. (coord.) (1998): *Ayuntamiento y ciudadano. Retos sociológicos y organizativos. Propuestas de mejora en el Ayun-*

- tamiento de Santurtzi*. Ajuntament de Santurtzi. Àrea de Règim Interior i Recursos Humans. Santurtzi.
- VISAUTA VINAUTA, B. (1998): *Análisis estadístico con SPSS para Windows*, vol. I (Estadística bàsica) i II (Estadística multivariant). McGraw Hill. Madrid.
- VIVES, P.A. (1992): *Cultura y política cultural. Ensayo de teoría aplicada*. Fundación Centro Español de Estudios de América Latina (CEDEAL). Madrid.
- VON BERTALANFFY, L. (1976): *Teoría general de los sistemas*. Fondo de Cultura Económica. Mèxic, DF.
- WEISS, C.H. (1998): *Evaluation*. Prentice Hall. 2a edició. Upper Saddle River, Nova Jersey.
- WEISS, C.H. (1983): *Stakeholder-based evaluation*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco. New Directions for Program Evaluation, núm. 17.
- WHOLEY, J. (1994): «Assessing feasibility and likely usefulness of evaluation», a WHOLEY, J.S.; HATRY, H.P.; NEWCOMER, K.E. (eds.): *Handbook of practical program evaluation*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco. Califòrnia.
- WHOLEY, J. (1989): «Introduction: how evaluation can improve agency and program performance», a WHOLEY, J.; NEWCOMER, K. (coord.): *Improving government performance. Evaluation strategies for strengthening public agencies and programs*. Jossey-Bass Publishers. San Francisco, Califòrnia.
- WHOLEY, J.; SCALON, J.; DUFFY, H.; FUKUMOTO, J.; VOGHT, L. (1975): *Federal evaluation policy: analysing the effects of public programs*. Urban Institute. Washington, DC.
- WIENER, N. (1965): *Cibernètica i societat*. Edicions 62. Barcelona.
- WILLIAMS, A. (1993): «Cost-benefit analysis: applied welfare economics or general decision aid?», a WILLIAMS, A.; GIARDINA, E. (eds.): *Efficiency in the public sector. The theory and practice of cost-benefit analysis*. Edward Elgar. Hants, Anglaterra.
- WOLLMANN, H. (1997): «Evaluation in Germany: Between early start, continuous performance and retarded professionalization», a *European Evaluation Society Newsletter*, núm. 3/97, pàg. 2-4.
- ZAPICO GOÑI, E. (1996): «Presupuesto por programas versus incrementalismo presupuestario: ¿un falso dilema?», a *Papeles de Economía Española*, núm. 69, pàg. 93-107.
- ZAPICO GOÑI, E. (1989): *La modernización simbólica del presupuesto público*. Institut Basc d'Administració Pública. Bilbao.

ANNEXOS

1. CARTA D'INVITACIÓ ALS GRUPS FOCALS

Sr.
Associació de Veïns del Barri del Port
C. Smith, 6 bis, 2n 2a
43004 Tarragona

Benvolgut senyor

Us agraïm que hàgiu acceptat de participar en la sessió de discussió que tindrà lloc el proper dia 30 de març de 1999, a les 19.30 h, a l'Escola d'Enologia de la Universitat Rovira i Virgili. Trobareu adjunt a aquesta carta un mapa on podreu localitzar l'indret on tindrà lloc la sessió. Com ja li vàrem comentar, el senyor Equiza us esperarà, juntament amb els altres participants, a l'entrada de l'edifici.

Així mateix, com us vam explicar per telèfon, l'objectiu d'aquesta sessió és recollir informació sobre l'opinió que les entitats més representatives de la ciutat tenen dels programes culturals que l'Ajuntament de Tarragona ha portat a terme als darrers anys. Ens interessa especialment tot el que fa referència a les festes populars, la recuperació i la conservació del patrimoni històric i l'aposta per les arts escèniques (música, teatre i dansa).

La sessió començarà a les 19.30 h i durarà una hora i quart, aproximadament. Sabem que el vostre temps és molt valuós i volem respectar els horaris de tots els participants començant la sessió i acabant-la a l'hora establerta. Per això, us agraïrem que sigueu puntual.

Finalment, ens plau comunicar-vos que al final de la sessió servirem un petit refrigeri.

Us agraïm novament la vostra col·laboració a participar en aquest grup. L'èxit de la reunió i, en conseqüència, de la recerca que estem duent a terme depèn dels

assistents; per tant, comptem amb la vostra presència. En cas que no hi pugueu assistir, us agrairem que ens ho comuniquieu com més aviat millor trucant als telèfons 977 208 062 o 617 266 087 (Sra. Milagros Gascó).

Esperem conèixer-vos ben aviat. Mentrestant, rebeu una salutació ben cordial.

Milagros Gascó
Coordinadora del projecte
Tarragona, març de 1999

2. PREGUNTES DE MODERACIÓ DELS GRUPS FOCALS

2.1. Preguntes per a les associacions de festes

1. Comencem amb una presentació breu. Si us sembla bé, fem una ronda d'intervencions per tal de presentar-nos els uns als altres. Digueu el vostre nom i l'associació a la qual pertanyeu.
2. Estem reunits aquí per parlar de les polítiques culturals relacionades amb les festes populars que l'Ajuntament de Tarragona ha portat a terme als darrers anys. En primer lloc, quin paper fan les vostres associacions en aquestes actuacions?
3. Quins objectius persegueix l'Ajuntament quan mostra un interès especial per les festes populars?
4. Quines són les característiques més importants dels programes relacionats amb les festes populars de la ciutat?
5. Quina és la vostra primera impressió d'aquestes activitats?
6. Què signifiquen les festes populars per al ciutadà de Tarragona?
7. El ciutadà de Tarragona, com percep l'èmfasi que es dona a les festes populars?
8. Què es podria millorar i/o canviar en la celebració de les festes a Tarragona?
9. Quines tendències de futur s'endevinen respecte de les festes populars?
10. Estem arribant al final de la nostra sessió, ens hem deixat alguna cosa que vulgueu comentar?

Nota:

- Les preguntes 1 i 2 han de durar molt poc (uns 10 minuts entre les dues). Són preguntes introductòries.
- Les preguntes 3 i 4 són de transició. Aniria bé dedicar-hi uns 15 minuts.
- Les preguntes 5, 6, 7 i 8 són les preguntes clau. El més adequat seria dedicar-hi 10 minuts per pregunta (40 minuts en total).

- La pregunta 9 també és una pregunta de transició a la final (pregunta 10). Entre la 9 i la 10 no s'hi han de dedicar més de 10 minuts.

2.2. Preguntes per a les associacions de veïns

1. Comencem amb una presentació breu. Si us sembla bé, fem una ronda d'intervencions per tal de presentar-nos els uns als altres. Digueu el vostre nom i l'associació a la qual pertanyeu.
2. Estem aquí per parlar de les polítiques culturals que l'Ajuntament de Tarragona ha portat a terme als darrers anys en tres àmbits: festes populars, arts escèniques i conservació del patrimoni històric. En primer lloc, quin paper fan les vostres associacions, si és que en fan algun, en aquestes actuacions?
3. De les tres línies que hem esmentat, quina és la que és objecte de més atenció per part de l'Ajuntament? Per què?
4. Quins objectius ha perseguit l'Ajuntament en les dues últimes legislatures quan ha mostrat un interès especial per l'Àrea de Cultura?
5. Quines són les característiques més importants d'aquests programes culturals?
6. Quina és la vostra primera impressió de les activitats que s'organitzen des de l'Àrea de Cultura?
7. Què signifiquen aquestes actuacions per al ciutadà de Tarragona?
8. Quins efectes tenen pel que fa a possibles visitants a la ciutat?
9. Què es podria millorar i/o canviar en l'organització d'aquests programes culturals?
10. Quines tendències de futur s'endevinen respecte d'aquests tres àmbits d'actuació de l'Àrea de Cultura?
11. Estem arribant al final de la nostra sessió, ens hem deixat alguna cosa que vulgueu comentar?

Nota:

- Les preguntes 1 i 2 han de durar molt poc (uns 10 minuts entre les dues). Són preguntes introductòries.
- Les preguntes 3, 4 i 5 són de transició. Aniria bé dedicar-hi uns 15 minuts.
- Les preguntes 6, 7, 8 i 9 són les preguntes clau. El més adequat seria dedicar-hi 10 minuts per pregunta (40 minuts en total).
- La pregunta 10 també és una pregunta de transició a la final (pregunta 11). Entre la 10 i la 11 no s'hi han de dedicar més de 10 minuts.

3. ENQUESTA ALS CIUTADANS DE TARRAGONA

Em dic _____ i sóc estudiant del Departament de Gestió d'Empreses i Economia de la Universitat Rovira i Virgili. Actualment, estem realitzant un estudi sobre l'avaluació de les polítiques i els programes culturals que l'Ajuntament de Tarragona ha implantat als darrers anys. Concretament, estem avaluant els aspectes relacionats amb la recuperació i la conservació del PATRIMONI HISTÒRIC ROMÀ, les ARTS ESCÈNIQUES i les FESTES POPULARS de la ciutat.

Patrimoni històric romà

1. *Heu visitat mai els monuments romans de la ciutat?*

- A. Sí.
- B. No.

(Si contesta que sí, pregunta 3. Si contesta que no, pregunta 2.)

2. *Si heu contestat que NO, per què? Podeu assenyalar-ne dues opcions.*

- A. No m'agrada la història.
- B. M'avorreix anar a visitar monuments.
- C. No m'agraden els monuments romans de Tarragona.
- D. He visitat monuments d'altres èpoques.
- E. Les entrades als recintes romans són cares.
- F. No sabia que Tarragona tingués monuments romans.
- G. No crec que els monuments romans de Tarragona siguin interessants.
- H. No ho sap/No contesta.
- I. Altres (especifiqueu-les):

Observacions:

(Passeu a la pregunta 9.)

3. *Quant fa que vàreu visitar algun monument romà?*

- A. Fa menys d'un mes.
- B. Fa sis mesos.
- C. Fa un any.
- D. Fa dos anys.
- E. Fa més de dos anys.

4. De la llista següent de monuments, digueu-nos de quins heu sentit a parlar, quins heu visitat i, si escau, valoreu-ne l'estat de conservació:

Monuments	N'heu sentit a parlar?	L'heu visitat?	Grau de conservació (L'1 equival a una <i>mala</i> conservació, el 3 a una conservació <i>acceptable</i> i el 5 a una conservació <i>excel·lent</i>)
Passeig Arqueològic			
Muralles romanes			
Pretori-circ romà			
Amfiteatre romà			
Fòrum provincial de Tàrraco (a la plaça del Fòrum)			
Fòrum local (al carrer de Soler)			
Teatre romà			
Museu i necròpolis paleocristiana			
Vil·la romana dels Munts			
Pedrera del Mèdol			
Torre dels Escipions			
Aqüeducte romà (Pont del Diable)			
Mausoleu de Centcelles			
Arc de Berà			

5. Indiqueu el vostre grau de satisfacció:

A. Quant a la senyalització dels monuments:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a una *mala* senyalització, el 3 a una senyalització *acceptable* i el 5 a una senyalització *excel·lent*.)

B. Quant a les rutes i les visites guiades:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a *males* rutes i visites, el 3 a *acceptables* i el 5 a *excel·lents*.)

C. Quant al preu de les entrades:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a un preu *molt alt*, el 3 a un preu *acceptable* i el 5 a un preu *molt baix*.)

D. Quant als horaris de visita:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a horaris *molt poc adequats*, el 3 a horaris *acceptables* i el 5 a horaris *molt adequats*.)

E. Quant als fullets informatius disponibles:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a uns fullets *molt incomplets*, el 3 a uns fullets *acceptables* i el 5 a uns fullets *molt complets*.)

6. *Què representa per a vós el conjunt monumental romà?*

- A. Un conjunt de pedres sense cap utilitat.
- B. La història de la ciutat.
- C. La història dels meus avantpassats.
- D. El que dóna identitat a Tarragona.
- E. Una pèrdua de diners.
- F. Un atractiu turístic.
- G. L'element que diferencia Tarragona d'altres poblacions properes.
- H. No ho sap/No contesta.
- I. Altres (especifiqueu-les):

Observacions:

7. *Quines conseqüències creieu que tenen la recuperació i la conservació del patrimoni històric romà?*

- A. Incrementen el nombre de visitants a la ciutat.
- B. Milloren l'economia tarragonina.
- C. Provoquen l'abandonament de monuments d'altres èpoques.
- D. Milloren la qualitat de vida de Tarragona.
- E. Fan que la ciutat sigui més bonica.
- F. Augmenten el coneixement històric dels ciutadans.
- G. Fan que empitjorin altres serveis públics.
- H. Converteixen Tarragona en un punt de referència.

- I. No ho sap/No contesta.
 J. Altres (especifiqueu-les):

Observacions:

8. *Com a part de la inversió en el patrimoni històric romà, l'Ajuntament ha organitzat una sèrie d'activitats i programes complementaris. Us agrairiem que ens indiqueu quines coneixeu de les que figuren a continuació, en quines heu participat i, si escau, com les valoreu segons el vostre grau de satisfacció:*

Activitats i programes complementaris	Els coneixeu?	Hi heu participat?	Grau de satisfacció <small>(L'1 equival a un grau de satisfacció <i>molt baix</i>, el 3 a un grau de satisfacció <i>acceptable</i> i el 5 a un grau de satisfacció <i>molt alt</i>)</small>
Associació d'Amics del Museu d'Història			
Visites guiades els diumenges			
Històribus			
Escoles-tallers per a nens			
Tàrraco a Taula			
Entrades gratuïtes als museus (per exemple, el conveni amb Port Aventura)			
Exposicions			

9. *Sabíeu que Tarragona ha presentat la candidatura per ser declarada patrimoni de la humanitat per la UNESCO?*

- A. Sí.
 B. No.

(Si contesta que sí, pregunta 10. Si contesta que no, pregunta 17.)

10. Com us vàreu assabentar de la presentació de la candidatura?

- A. Pel diari, la ràdio o la televisió.
- B. Pels meus amics o coneguts.
- C. Pels autobusos.
- D. Pels discursos de l'alcalde o altres membres de l'Ajuntament.
- E. Per les tanques publicitàries.
- F. No ho sap/No contesta.
- G. Per altres mitjans (especifiqueu-los):

11. Coneixeu les gestions que l'Ajuntament està duent a terme per aconseguir la nominació a patrimoni de la humanitat?

- A. Sí.
- B. No.

(Si contesta que sí, pregunta 12. Si contesta que no, pregunta 17.)

12. Com valoreu aquestes gestions?

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a gestions *molt inadequades*, el 3 a gestions *acceptables* i el 5 a gestions *molt adequades*.)

13. Si considereu que les gestions que fa l'Ajuntament per aconseguir la nominació són *acceptables*, *bastant adequades* o *molt adequades*, indiqueu els dos motius més importants d'aquesta valoració, d'entre els que figuren a la llista següent:

- A. L'estat dels monuments cada vegada és més bo.
- B. Es rep l'assessorament d'experts nacionals i internacionals.
- C. Hi ha moltes activitats d'informació i de difusió paral·leles.
- D. S'han senyalitzat els monuments.
- E. Hi ha una gran repercussió de la presentació de la candidatura als mitjans de comunicació.
- F. El ciutadà de Tarragona s'hi sent implicat.
- G. No ho sap/No contesta.
- H. Altres (especifiqueu-los):

Observacions:

14. *Si considereu que les gestions que fa l'Ajuntament per aconseguir la nominació són bastant inadequades o molt inadequades, indiqueu els dos motius més importants d'aquesta valoració, d'entre els que figuren a la llista següent:*

- A. No es percep cap millora de l'estat dels monuments.
- B. L'Ajuntament s'ha oblidat d'altres monuments que també integren el conjunt històric romà.
- C. Als dos darrers anys, la UNESCO no ha acceptat la candidatura de Tarragona.
- D. Hi ha poques activitats d'informació i de difusió paral·leles.
- E. Hi ha molt poca repercussió de la presentació de la candidatura als mitjans de comunicació.
- F. L'opinió del ciutadà de Tarragona no es té en compte.
- G. No ho sap/No contesta.
- H. Altres (especifiqueu-los):

Observacions:

15. *Indiqueu el benefici més important que considereu que s'obtindrà si Tarragona arriba a ser declarada patrimoni de la humanitat per la UNESCO, d'entre els que figuren a la llista següent:*

- A. La ciutat rebrà més turistes.
- B. La ciutat millorarà l'economia.
- C. La ciutat es convertirà en un punt de referència.
- D. S'obtindran més subvencions per prosseguir les excavacions i les tasques de conservació de les ruïnes romanes.
- E. Els tarragonins estaran més orgullosos de la seva ciutat.
- F. No canviarà res.
- G. No ho sap/No contesta.
- H. Altres (especifiqueu-los):

Observacions:

16. *Sincerament, creieu que l'any vinent Tarragona serà nomenada patrimoni de la humanitat per la UNESCO?*

- A. Sí.
- B. No.
- C. No ho sap/No contesta.

17. *En general, el vostre grau de satisfacció respecte a la recuperació i la conservació de les ruïnes romanes és:*

1 2 3 4 5 NS/NC
(L'1 equival a *molt baix*, el 3 a *acceptable* i el 5 a *molt alt*.)

18. *Si el vostre grau de satisfacció respecte a la recuperació i la conservació del conjunt romà a Tarragona és acceptable, alt o molt alt, indiqueu els dos motius més importants d'aquesta satisfacció, d'entre els que figuren a la llista següent:*

- A. La bona conservació.
- B. El preu assequible de l'entrada.
- C. Les activitats complementàries que s'hi ofereixen.
- D. La molta informació disponible sobre els monuments.
- E. La quantitat de turistes que genera.
- F. La universalitat del conjunt monumental.
- G. La possibilitat que Tarragona arribi a ser patrimoni de la humanitat.
- H. No ho sap/No contesta.
- I. Altres (especifiqueu-los):

Observacions:

19. *Si el vostre grau de satisfacció respecte a la recuperació i la conservació del conjunt romà a Tarragona és baix o molt baix, indiqueu els dos motius més importants d'aquesta insatisfacció, d'entre els que figuren a la llista següent:*

- A. La mala conservació.
- B. El preu elevat de l'entrada.
- C. La poca informació disponible sobre els monuments.
- D. La poca repercussió de les activitats complementàries.
- E. Les expropiacions que ha provocat.
- F. La incomoditat de les excavacions.
- G. L'abandonament de la resta de monuments d'altres èpoques que ha comportat.
- H. No ho sap/No contesta.
- I. Altres (especifiqueu-los):

Observacions:

Arts escèniques

1. *Als darrers quatre anys, heu anat algun cop a veure una representació o un acte que tinguéis lloc a Tarragona?*

- A. Sí.
- B. No.

(Si contesta que sí, pregunta 3. Si contesta que no, pregunta 2.)

2. *Si heu contestat que NO, per què? Podeu assenyalar dues opcions.*

- A. No m'agrada el teatre (com a concepte genèric).
- B. No m'agraden els grups que actuen a Tarragona.
- C. Sempre em quedo sense entrades.
- D. Vaig a d'altres ciutats a veure les obres.
- E. Les representacions són cares.
- F. Els locals no són còmodes.
- G. No rebo la informació a temps.
- H. No em van bé els horaris.
- I. No em van bé les dates.
- J. No ho sap/No contesta.
- K. Altres (especifiqueu-les):

Observacions:

(Passeu a la pregunta 8.)

3. *Quantes vegades l'any, aproximadament, aneu a veure alguna representació?*

4. *Indiqueu en quina època aneu més al teatre:*

- A. Durant les festes de Santa Tecla.
- B. Durant les festes de Sant Magí.
- C. A l'estiu.
- D. Per Nadal.
- E. No ho sap/No contesta.
- F. Altres (especifiqueu-les):

5. A quina de les ciutats següents aneu més per veure teatre?

- A. A Tarragona.
- B. A Reus.
- C. A Barcelona.
- D. A Madrid.
- E. Altres (especifiqueu-les):

6. Especifiqueu els dos gèneres que preferiu dels que s'indiquen a continuació:

- A. El teatre.
- B. L'òpera.
- C. La sarsuela.
- D. Els concerts de música clàssica.
- E. Un altre tipus de concerts (jazz, música *country*, cantautors...).
- F. La dansa clàssica i/o contemporània.
- G. Les actuacions humorístiques.
- H. Els musicals.
- I. No ho sap/No contesta.
- J. Altres (especifiqueu-los):

7. Indiqueu el vostre grau de satisfacció:

A. Quant a la quantitat de les actuacions:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a una quantitat *molt insuficient*, el 3 a una quantitat *acceptable* i el 5 a una quantitat *abundant*.)

B. Quant a la qualitat de les actuacions:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a una qualitat *molt baixa*, el 3 a una qualitat *acceptable* i el 5 a una qualitat *molt alta*.)

C. Quant a la varietat de les actuacions:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a *molt poca* varietat, el 3 a una varietat *acceptable* i el 5 a *molta* varietat.)

D. Quant a la freqüència de les representacions:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a *molt poca* freqüència, el 3 a una freqüència *acceptable* i el 5 a *molta* freqüència.)

E. Quant al preu de les representacions:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a un preu *molt alt*, el 3 a un preu *acceptable* i el 5 a un preu *molt baix*.)

F. Quant a la idoneïtat del Teatre Metropol:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a un teatre *molt poc* idoni, el 3 a un teatre *acceptable* i el 5 a un teatre *molt* idoni.)

G. Quant a la idoneïtat del Camp de Mart:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a un lloc *molt poc* idoni, el 3 a un lloc *acceptable* i el 5 a un lloc *molt* idoni.)

H. Quant a la informació rebuda:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a *molt poca* informació, el 3 a una informació *acceptable* i el 5 a una informació *abundant*.)

8. *En general, penseu que les actuacions de qualsevol gènere a Tarragona són:*

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a *males* actuacions, el 3 a *acceptables* i el 5 a *excel·lents*.)

9. *Si l'art escènic a Tarragona us sembla acceptable, bo o excel·lent, indiqueu els dos motius més importants d'aquesta satisfacció, d'entre els que figuren a la llista següent:*

A. La possibilitat de veure obres durant quatre temporades.

B. La possibilitat d'adquirir abonaments.

C. La comoditat a l'hora d'adquirir entrades per telèfon o pel caixer automàtic.

D. El preu dels espectacles.

E. La gratuïtat d'alguns espectacles.

F. La qualitat dels espectacles.

G. El nombre d'actuacions entre les quals es pot escollir.

H. La idoneïtat dels locals.

I. La millora que el teatre tarragoní ha experimentat als darrers anys.

J. No ho sap/No contesta.

K. Altres (especifiqueu-los):

Observacions:

10. Si l'art escènic a Tarragona us sembla dolent o regular, indiqueu els dos motius més importants d'aquesta insatisfacció, d'entre els que figuren a la llista següent:

- A. Les dimensions petites dels teatres.
- B. La incomoditat dels locals.
- C. La manca de teatres.
- D. El preu elevat de les representacions.
- E. La baixa qualitat de les representacions.
- F. La manca d'actuacions infantils.
- G. La manca d'informació.
- H. El poc temps en què s'ofereix l'obra.
- I. Les poques actuacions dels grups locals (grups de Tarragona).
- J. No ho sap/No contesta.
- K. Altres (especifiqueu-los):

Observacions:

11. De tots els altres esdeveniments relacionats amb les arts escèniques que s'organitzen a la ciutat de Tarragona, indiqueu quins són els que coneixeu, a quins heu assistit alguna vegada i, si escau, com els valoreu segons el vostre grau de satisfacció.

Actuacions	Les coneixeu?	Hi heu assistit alguna vegada?	Grau de satisfacció (L'1 equival a un grau de satisfacció <i>molt baix</i> , el 3 a un grau de satisfacció <i>acceptable</i> i el 5 a un grau de satisfacció <i>molt alt</i>)
Concurs de Rock & Roll			
Premi de Poesia			
Festival de Dixieland			
Premi de Composició Musical			
Mostra de Teatre Jove			
Mostra de Teatre Clàssic			
Els Dimarts Musicals			

Festes populars

1. *Quines són, segons la vostra opinió, les festes majors de Tarragona?*

- A. Les festes de Santa Tecla.
- B. Les festes de Sant Magí.
- C. Tant les festes de Santa Tecla com les de Sant Magí.
- D. No ho sap/No contesta.
- E. Altres festes (especifiqueu-les):

2. *Participeu en les festes majors de Tarragona (Santa Tecla i/o Sant Magí)?*

- A. Sí.
 - B. No.
- (Si contesta que sí, pregunta 4. Si contesta que no, pregunta 3.)

3. *Si heu contestat que NO, per què no participeu en les festes de la ciutat?*

- A. Aquestes festes m'avorreixen.
- B. No sóc de Tarragona.
- C. Estic de vacances durant les festes majors.
- D. No rebo a temps la informació sobre les festes.
- E. M'he de desplaçar.
- F. No ho sap/No contesta.
- G. Altres motius (especifiqueu-los):

Observacions:

(Passeu a la pregunta 7.)

4. De la llista d'activitats que es mostren a continuació, indiqueu quines són les que coneixeu, en quines participeu i, si escau, com les valoreu segons el vostre grau de satisfacció:

Activitats	Les coneixeu?	Hi participeu?	Grau de satisfacció (L'1 equival a un grau de satisfacció <i>molt baix</i> , el 3 a un grau de satisfacció <i>acceptable</i> i el 5 a un grau de satisfacció <i>molt alt</i>)
A. Activitats lúdiques (concerts, obres de teatre, exposicions, presentacions de llibres o audiovisuals, taules rodones, sessions de cinema, balls populars amb orquestra, traca de fi de festes...)			
B. Activitats tradicionals (Toc de Matinades, Mostra de Folklore Viu, cercavila, pregó de Santa Tecla o Sant Magí, representacions del Seguici Popular, actuacions castelleres...)			
C. Activitats esportives (Open de tennis, regata Trofeu Santa Tecla, torneig de tennis de taula Ciutat de Tarragona, 25 hores de bàsquet, 24 hores de natació...)			
D. Activitats religioses (concerts de cant coral, festival internacional d'orgue, processons, misses per als patrons de la ciutat...)			
E. Altres activitats (especifiqueu-les):			

5. Indiqueu en quantes activitats participeu, de mitjana, de cada un dels diferents tipus:

- A. Activitats lúdiques:
- B. Activitats tradicionals:
- C. Activitats esportives:
- D. Activitats religioses:
- E. Altres activitats (especifiqueu-les):

6. Indiqueu la vostra percepció sobre l'organització de les festes majors:

A. Quant als locals utilitzats:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a locals *molt poc adequats*, el 3 a locals *acceptables* i el 5 a locals *molt adequats*.)

B. Quant a la quantitat de les activitats:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a una quantitat *molt insuficient*, el 3 a una quantitat *acceptable* i el 5 a una quantitat *abundant*.)

C. Quant a la qualitat de les activitats:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a una qualitat *molt baixa*, el 3 a una qualitat *acceptable* i el 5 a una qualitat *molt alta*.)

D. Quant a la varietat de les activitats:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a *molt poca* varietat, el 3 a varietat *acceptable* i el 5 a *molta* varietat.)

E. Quant a la concentració de la festa:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a *molta* concentració en determinats llocs i el 5 a *poca* concentració.)

F. Quant a la programació de la festa:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a un programa *molt dolent*, el 3 a un programa *acceptable* i el 5 a un programa *molt bo*.)

G. Quant a la informació rebuda:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a *molt poca* informació, el 3 a una informació *acceptable* i el 5 a una informació *abundant*.)

7. *En general, penseu que les festes majors són:*

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a unes festes *dolentes*, el 3 a unes festes *acceptables* i el 5 a unes festes *excel·lents*.)

8. *Si les festes majors us semblen acceptables, bones o excel·lents, indiqueu els dos motius més importants d'aquesta satisfacció, d'entre els que figuren a la llista següent:*

- A. La recuperació del Seguici Popular.
- B. La participació de la població de Tarragona.
- C. El tipus d'activitats.
- D. El nombre d'activitats.
- E. La compareixença de famosos en diversos actes.
- F. El fet que la Generalitat de Catalunya hagi declarat les festes de Santa Tecla Festes d'Interès Nacional.
- G. La implicació de l'Ajuntament de la ciutat.
- H. La implicació de les empreses patrocinadores.
- I. La gratuïtat dels espectacles.
- J. No ho sap/No contesta.
- K. Altres (especifiqueu-los):

Observacions:

9. *Si les festes majors us semblen unes festes dolentes o considereu que són regulars, indiqueu els dos motius més importants d'aquesta insatisfacció, d'entre els que figuren a la llista següent:*

- A. La centralització de la festa a la Part Alta.
- B. La poca participació de la població de Tarragona.
- C. El tipus d'activitats.
- D. El nombre d'activitats.
- E. La politització de les festes.
- F. El fet que la festa de Sant Magí es consideri la festa major «petita».

- G. La poca implicació de l'Ajuntament de la ciutat.
- H. La poca implicació de les empreses patrocinadores.
- I. La impossibilitat d'adquirir entrades per als espectacles.
- J. El preu de les entrades dels espectacles.
- K. No ho sap/No contesta.
- L. Altres (especifiqueu-los):

Observacions:

(Si veniu de la pregunta 3, passeu a la pregunta 12.)

10. *Creieu que les festes de Santa Tecla són:*

- A. Millors que les de Sant Magí.
- B. Pitjors que les de Sant Magí.
- C. Iguals que les de Sant Magí.
- D. Diferents que les de Sant Magí.
- E. No ho sap/No contesta.

11. *En general, què representen per vós les festes majors?*

- A. Dies de festa i de diversió.
- B. En el cas de Santa Tecla, el final de l'estiu.
- C. Sentir-se tarragoní.
- D. Un vincle amb la ciutat.
- E. Un sentiment d'identitat amb la ciutat.
- F. Una marca diferenciadora respecte d'altres poblacions.
- G. No ho sap/No contesta.
- H. Altres (especifiqueu-les):

Observacions:

12. De totes les altres festes o esdeveniments populars que s'organitzen a la ciutat de Tarragona, indiqueu quins són els que coneixeu, en quins participeu i, si escau, com els valoreu segons el vostre grau de satisfacció.

Activitats	Les coneixeu?	Hi participeu?	Grau de satisfacció (L'1 equival a un grau de satisfacció <i>molt baix</i> , el 3 a un grau de satisfacció <i>acceptable</i> i el 5 a un grau de satisfacció <i>molt alt</i>)
Festes del barri			
Cavalcada de Reis			
Carnestoltes			
Setmana Santa			
Diada de Sant Jordi			
Sant Joan			
Concurs de focs artificials			
Diada de l'Onze de Setembre			
Setmana Medieval			
Festa de Cap d'Any			

Dades demogràfiques

Per acabar, us agraiem que empleneu les dades següents, que ens són indispensables per poder interpretar correctament els qüestionaris.

1. *Sexe:*

- A. Home.
- B. Dona.

2. *Edat*

- A. Entre 15 i 24 anys.
- B. Entre 25 i 34 anys.

- C. Entre 35 i 49 anys.
- D. Entre 50 i 64 anys.
- E. 65 anys o més.

3. *Professió:*

4. *Lloc de naixement:*

5. *Anys de residència a Tarragona:*

(Aquesta pregunta s'ha de formular només si la persona no ha nascut a Tarragona.)

6. *Lloc de residència (barri/districte):*

- A. Part Alta.
- B. Eixample de Tarragona.
- C. Barris Marítims.
- D. Nou Eixample Nord.
- E. Nou Eixample Sud.
- F. Torreforta i Barris.
- G. Campclar.
- H. Bonavista.
- I. La Canonja.
- J. Sant Salvador.
- K. Sant Pere i Sant Pau.
- L. Urbanitzacions de Llevant.

7. *Nivell d'ingressos anuals de la vostra unitat familiar:*

- A. Menys d'1.000.000 de pessetes.
- B. Entre 1.000.000 i 2.500.000 de pessetes.
- C. Entre 2.500.000 i 3.500.000 de pessetes.
- D. Més de 3.500.000 de pessetes.
- E. No ho sap.
- F. No contesta.

8. *Estudis:*

- A. Cap.
- B. Estudis primaris.
- C. Estudis secundaris.
- D. Diplomatura o llicenciatura universitària.
- E. Estudis de postgrau.

9. *Pertanyeu a alguna associació relacionada amb les festes populars de la ciutat?*

- A. Seguici Popular.
- B. Colles castelleres.
- C. Colles sardanistes.
- D. Grups de grallers.
- E. Associacions de veïns.
- F. Centres cívics.
- G. Altres (especifiqueu-les):

10. *Pertanyeu a alguna associació relacionada amb les arts escèniques de la ciutat?*

- A. Corals.
- B. Joventuts Musicals.
- C. Bandes i orquestres.
- D. Grups de teatre.
- E. Grups de dansa.
- F. Altres (especifiqueu-les):

11. *Nom i telèfon de contacte (opcional):*

4. ENQUESTA ALS VISITANTS

Em dic _____ i sóc estudiant del Departament de Gestió d'Empreses i Economia de la Universitat Rovira i Virgili. Actualment, estem realitzant un estudi sobre l'avaluació de les polítiques i els programes culturals que l'Ajuntament de Tarragona ha implantat als darrers anys. Concretament, estem avaluant els aspectes relacionats amb la recuperació i la conservació del PATRIMONI HISTÒRIC ROMÀ.

1. *Aquesta és la primera vegada que visiteu Tarragona?*

- A. Sí.
- B. No.

(Si contesta que no, passeu a la pregunta 2. En cas contrari, passeu a la pregunta 5.)

2. *Quant fa que vàreu visitar Tarragona per darrera vegada?*

- A. Els últims sis mesos.
- B. Entre sis mesos i un any.
- C. Entre un i dos anys.
- D. Més de dos anys.
- E. No ho sap/No contesta.

3. *En la vostra visita o les vostres visites anteriors, vàreu visitar el patrimoni històric romà de la ciutat?*

- A. Sí.
- B. No.

(Si contesta que sí, passeu a la pregunta 4. En cas contrari, passeu a la pregunta 5.)

4. *Hi heu observat alguna millora des d'aleshores?*

- A. Sí.
- B. No
- C. No ho sap/No contesta.

5. *Indiqueu quins monuments heu visitat o teniu intenció de visitar durant la vostra estada a la ciutat, d'entre els que s'enumeren a la llista següent:*

- A. El Passeig Arqueològic.
- B. Les muralles romanes.
- C. El pretori-circ romà.
- D. L'amfiteatre romà.
- E. El fòrum provincial (a la plaça del Fòrum).
- F. El fòrum local (al carrer de Soler).
- G. El teatre romà.
- H. El museu i la necròpolis paleocristiana.
- I. La vil·la romana dels Munts (a Altafulla).
- J. La pedrera del Mèdol.

- K. Les torres dels Escipions.
- L. L'aqüeducte romà (Pont del Diable).
- M. El mausoleu de Centcelles.
- N. L'arc de Berà.

6. Indiqueu el vostre grau de satisfacció:

A. Quant a la conservació dels monuments:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a una *mala* conservació, el 3 a una conservació *acceptable* i el 5 a una conservació *excel·lent*.)

B. Quant a la senyalització dels monuments:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a una *mala* senyalització, el 3 a una senyalització *acceptable* i el 5 a una senyalització *excel·lent*.)

C. Quant a les rutes i visites guiades:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a *males* rutes i visites, el 3 a rutes i visites *acceptables* i el 5 a rutes i visites *excel·lents*.)

D. Quant al preu de les entrades:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a un preu *molt alt*, el 3 a un preu *acceptable* i el 5 a un preu *molt baix*.)

E. Quant als horaris de visita:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a horaris *molt poc adequats*, el 3 a horaris *acceptables* i el 5 a horaris *molt adequats*.)

F. Quant als fullets informatius disponibles:

1 2 3 4 5 NS/NC

(L'1 equival a uns fullets *molt incomplets*, el 3 a uns fullets *acceptables* i el 5 a uns fullets *molt complets*.)

7. Sabíeu que Tarragona ha presentat la candidatura per ser declarada patrimoni de la humanitat per la UNESCO?

- A. Sí.
- B. No.

8. *Tenint en compte el que heu visitat, creieu que Tarragona mereix aquesta nominació?*

- A. Sí.
- B. No.
- C. No ho sap/No contesta.

9. *En general, la vostra valoració global del patrimoni històric romà de la ciutat de Tarragona és:*

1 2 3 4 5 NS/NC
(L'1 equival a una *mala* valoració, el 3 a una valoració *acceptable* i el 5 a una valoració *excel·lent*.)

10. *Si la vostra valoració és acceptable, bona o excel·lent, indiqueu els dos motius més importants d'aquesta satisfacció, d'entre els que figuren a la llista següent:*

- A. La bona conservació.
- B. El preu assequible de l'entrada.
- C. Les activitats complementàries que s'hi ofereixen.
- D. La molta informació disponible sobre els monuments.
- E. La universalitat del conjunt monumental.
- F. No ho sap/No contesta.
- G. Altres (especifiqueu-los):

Observacions:

11. *Si la vostra valoració és regular o dolenta, indiqueu els dos motius més importants d'aquesta insatisfacció, d'entre els que figuren a la llista següent:*

- A. La mala conservació.
- B. El preu elevat de l'entrada.
- C. La poca informació disponible sobre els monuments.
- D. La poca repercussió de les activitats complementàries.
- E. L'abandonament de la resta de monuments d'altres èpoques que ha comportat.
- F. No ho sap/No contesta.
- G. Altres (especifiqueu-los):

Observacions:

Dades complementàries

Per acabar, us agraiem que empleneu les dades següents, que ens són indispensables per poder interpretar correctament els qüestionaris:

12. *Sexe:*

- A. Home.
- B. Dona.

13. *Edat:*

- A. Entre 15 i 24 anys.
- B. Entre 25 i 34 anys.
- C. Entre 35 i 49 anys.
- D. Entre 50 i 64 anys.
- E. 65 anys o més.

14. *Lloc de residència:*

- A. Província de Tarragona.
- B. Resta de Catalunya.
- C. Resta d'Espanya.
- D. Europa.
- E. Estats Units o Canadà.
- F. Amèrica Central o del Sud.
- G. Àsia.
- H. Àfrica.
- I. Oceania.

15. *Quin és l'objectiu de la vostra visita a Tarragona?*

- A. Turisme de ciutat.
- B. Excursió d'un dia.
- C. Viatge de negocis.
- D. No ho sap/No contesta.
- E. Altres (especifiqueu-los):

(Si contesta A o B, passeu a la pregunta 16. En cas contrari, passeu a la pregunta 17.)

16. *Si heu vingut a fer turisme de ciutat o a fer una excursió d'un dia, per què heu escollit Tarragona? Podeu assenyalar dues opcions com a màxim.*

- A. Pel patrimoni romà.
- B. Per la platja.
- C. Perquè hi tinc amics.
- D. Per recomanació de l'agència de viatges.
- E. Per recomanació d'altres persones.
- F. Perquè està a prop del meu lloc de residència.
- G. No ho sap/No contesta.
- H. Altres (especifiqueu-les):

17. *Pernocteu a Tarragona?*

- A. Sí.
- B. No.

18. *Penseu tornar a Tarragona en els propers 12 mesos?*

- A. Sí.
- B. No.
- C. No ho sap/No contesta.

ÍNDIX DE FIGURES

Figura 1: Índex gràfic	16
Figura 2: De la ciència de l'Administració a la gestió pública	26
Figura 3: Fronts de l'acció modernitzadora	27
Figura 4: El concepte de política pública	29
Figura 5: L'anàlisi de les polítiques públiques	31
Figura 6: L'avaluació als Estats Units	35
Figura 7: L'avaluació fora dels Estats Units	36
Figura 8: L'avaluació a Espanya	47
Figura 9: El concepte d'avaluació	48
Figura 10: Perspectives i models en avaluació	61
Figura 11: L'avaluació posterior o <i>ex post</i>	79
Figura 12: Diferents tipologies d'avaluació	98
Figura 13: La complementarietat entre la teoria de sistemes i la teoria de models	110
Figura 14: La retroalimentació en els sistemes oberts	114
Figura 15: Tipologies de models	116
Figura 16: El model del món	119
Figura 17: L'Administració com a sistema obert	120
Figura 18: El sistema de control actiu	121
Figura 19: Itinerari de la recerca	125
Figura 20: El nostre procés de treball	126
Figura 21: La delimitació del sistema real	127
Figura 22: Delimitació de l'avaluació	137
Figura 23: L'enquesta com a mecanisme d'obtenció de models mentals ..	143
Figura 24: Univers, població i mostra	149
Figura 25: Concreció de l'itinerari de la recerca	156
Figura 26: L'anàlisi de l'avaluabilitat	170
Figura 27: L'avaluació intermèdia	173
Figura 28: L'avaluació intermèdia del programa de patrimoni històric romà ..	178

Figura 29: Estructura organitzativa del Museu d'Història	187
Figura 30: Fragment de l'organigrama polític de l'Ajuntament de Tarra- gona	188
Figura 31: El Museu d'Història com a sistema obert	192
Figura 32: L'avaluació intermèdia del programa d'arts escèniques	206
Figura 33: Fragment de l'organigrama polític de l'Ajuntament de Tarra- gona	214
Figura 34: Estructura organitzativa de l'Àrea de Cultura	215
Figura 35: L'Àrea de Cultura com a sistema obert (programa d'arts escè- niques)	217
Figura 36: L'avaluació intermèdia del programa de festes populars	236
Figura 37: L'Àrea de Cultura com a sistema obert (programa de festes populars)	244
Figura 38: L'avaluació de resultats	266
Figura 39: Triple perspectiva de la política cultural	375
Figura 40: Propostes estratègiques pel que fa a política general	376
Figura 41: Propostes estratègiques pel que fa a programa	387

ÍNDIX DE QUADRES

Quadre 1: Organitzacions nacionals d'avaluació, setembre de 1999	37
Quadre 2: Despeses socials corrents en % sobre el PIB a preus de mercat	39
Quadre 3: El futur de l'avaluació a Espanya	43
Quadre 4: Diferents significats del terme <i>avaluació</i>	49
Quadre 5: Els actors de l'avaluació	59
Quadre 6: Avaluació formativa <i>versus</i> avaluació sumativa	99
Quadre 7: Avaluació interna <i>versus</i> avaluació externa	100
Quadre 8: L'avaluació interna	101
Quadre 9: L'avaluació externa	102
Quadre 10: Quan s'ha de fer una avaluació qualitativa	104
Quadre 11: Conceptes clau en la teoria de sistemes	111
Quadre 12: Un conte hindú	118
Quadre 13: Deu plantejaments de futur per a la ciutat de Tarragona	131
Quadre 14: Pressupost total de l'Ajuntament de Tarragona, 1993-1997 . .	132
Quadre 15: Distribució del pressupost de l'Ajuntament de Tarragona, 1993-1997 (1): Despeses ordinàries i despeses d'inversió . .	132
Quadre 16: Distribució del pressupost de l'Ajuntament de Tarragona, 1993-1997 (i 2): Totals	134
Quadre 17: Percentatge de despesa total destinada a l'Àrea de Cultura . .	135
Quadre 18: Entrevistes realitzades	139
Quadre 19: L'alfa de Cronbach	146
Quadre 20: Distribució de la mostra per edat, sexe i lloc de residència . .	151
Quadre 21: Pressupost total destinat a l'Àrea de Cultura, 1993-1997 . . .	167
Quadre 22: Distribució de la despesa destinada a l'Àrea de Cultura, 1993-1997	167
Quadre 23: Pes de l'Àrea de Cultura en el pressupost total destinat a personal	168
Quadre 24: Indicadors utilitzats en el monitoratge dels programes	172

Quadre 25: Temperatures anuals mitjanes registrades a la ciutat de Tarragona	174
Quadre 26: Població per edat i sexe, 1996	176
Quadre 27: Grau d'instrucció, 1996	176
Quadre 28: Població ocupada per sectors d'activitat, 1996	176
Quadre 29: Establiments empresarials per sectors, 1997	176
Quadre 30: Establiments d'empreses de serveis, 1997	177
Quadre 31: Elements del programa de la gestió dels monuments	181
Quadre 32: Preàmbul de la candidatura de Tarragona a patrimoni de la humanitat	182
Quadre 33: Algunes activitats de divulgació organitzades per l'MNAT . .	194
Quadre 34: Distribució de la despesa destinada al programa de patrimoni històric, 1993-1997	196
Quadre 35: Evolució del personal que integra el Museu d'Història, 1993-1998	197
Quadre 36: Nombre de visitants dels recintes romans que gestiona el Museu d'Història, 1993-1998	202
Quadre 37: Tipus de visita al Museu d'Història, 1994-1998	205
Quadre 38: Nombre de visitants en altres recintes romans, 1993-1996 . .	205
Quadre 39: Fitxa tècnica del Teatre-auditori del Camp de Mart	210
Quadre 40: Fitxa tècnica del Teatre Metropol	212
Quadre 41: Programes de l'àmbit de cultura de la Diputació de Tarragona	218
Quadre 42: Distribució de la despesa destinada al programa d'arts escèniques, 1993-1997	221
Quadre 43: Oferta en arts escèniques, 1995-1998: programació estable . .	222
Quadre 44: Oferta en arts escèniques, 1994-1999: festivals	224
Quadre 45: Nombre de representacions a quatre ciutats catalanes, 1995-1998	226
Quadre 46: Nombre d'assistents quant al subprograma de programació estable, 1995-1998	232
Quadre 47: Ocupació mitjana quant al subprograma de programació estable, 1995-1998	232
Quadre 48: Nombre d'assistents en altres ciutats, 1995-1998	233
Quadre 49: Abonaments al Teatre Metropol, 1995-1998	234
Quadre 50: Renovació dels abonaments al Teatre Metropol, 1995-1998 . .	234
Quadre 51: Elements de programa de les festes majors de Santa Tecla . . .	239
Quadre 52: Distribució de la despesa destinada al programa de festes populars, 1993-1997	248
Quadre 53: Les festes populars a Tarragona	249

Quadre 54: Durada del Concurs Internacional de Focs Artificials «Ciutat de Tarragona», 1990-1999	256
Quadre 55: Indicadors d'activitat per a les festes de Carnestoltes, 1996-1999	257
Quadre 56: Indicadors d'activitat per a les festes de Sant Magí, 1996-1999 .	258
Quadre 57: Indicadors d'activitat per a les festes de Santa Tecla, 1996-1999 .	259
Quadre 58: Nombre d'assistents quant al subprograma de festes majors de Santa Tecla, 1995-1998	260
Quadre 59: Distribució de la despesa destinada als programes de festes populars i arts escèniques, 1993-1997	265
Quadre 60: Evolució del personal que integra l'Àrea de Cultura, 1993-1998	265
Quadre 61: Valoració de la conservació dels diversos monuments	269
Quadre 62: Valoració de la senyalització dels monuments	270
Quadre 63: Grau de satisfacció pel que fa al primer objectiu del programa	271
Quadre 64: Grau de coneixement dels diferents espais històrics	273
Quadre 65: Grau de satisfacció pel que fa al tercer objectiu del programa	273
Quadre 66: Valoració d'altres elements del programa	274
Quadre 67: Intenció de visita als diferents espais històrics	275
Quadre 68: Grau de satisfacció dels visitants de Tarragona	276
Quadre 69: Valoració de les gestions que l'Ajuntament ha fet amb relació a la candidatura a patrimoni de la humanitat	277
Quadre 70: Valor que el conjunt monumental té per al ciutadà de Tarragona	279
Quadre 71: Localització dels monuments i de les rehabilitacions que s'hi han fet	281
Quadre 72: Visites als monuments, per lloc de residència	282
Quadre 73: Participació en altres elements del programa, per lloc de residència	283
Quadre 74: Coneixement d'altres elements del programa, per lloc de residència	284
Quadre 75: Coneixement de la candidatura a patrimoni de la humanitat, per lloc de residència	285
Quadre 76: Coneixement de les gestions per aconseguir la candidatura a patrimoni de la humanitat, per lloc de residència	286
Quadre 77: Conglomerats que resulten de l'anàlisi de <i>cluster</i> sobre la participació al programa de patrimoni històric romà	287
Quadre 78: Conglomerats que resulten de l'anàlisi de <i>cluster</i> sobre el coneixement del programa de patrimoni històric romà	289
Quadre 79: Coneixement d'altres elements del programa, per nivell d'ingressos	291

Quadre 80: Coneixement de la candidatura a patrimoni de la humanitat, per nivell d'ingressos	291
Quadre 81: Coneixement de les gestions per a la candidatura a patrimoni de la humanitat, per nivell d'ingressos	292
Quadre 82: Visites als monuments, per nivell d'ingressos	292
Quadre 83: Participació en altres elements del programa, per nivell d'ingressos	293
Quadre 84: Coneixement d'altres elements del programa, per grups d'edat .	295
Quadre 85: Coneixement de la candidatura a patrimoni de la humanitat, per grups d'edat	295
Quadre 86: Coneixement de les gestions per a la candidatura a patrimoni de la humanitat, per grups d'edat	295
Quadre 87: Visites als monuments, per grups d'edat	296
Quadre 88: Participació en altres elements del programa, per grups d'edat	297
Quadre 89: Matriu de distàncies euclidianes al quadrat pel que fa al coneixement, per grups d'edat	297
Quadre 90: Matriu de distàncies euclidianes al quadrat pel que fa a la participació, per grups d'edat	298
Quadre 91: Coneixement d'altres elements del programa, per nivell d'estudis	299
Quadre 92: Coneixement de la candidatura a patrimoni de la humanitat, per nivell d'estudis	299
Quadre 93: Coneixement de les gestions per a la candidatura a patrimoni de la humanitat, per nivell d'estudis	299
Quadre 94: Visites als monuments, per nivell d'estudis	300
Quadre 95: Participació en altres elements del programa, per nivell d'estudis	301
Quadre 96: Conseqüències del programa	304
Quadre 97: Conseqüències de la consecució de la nominació de patrimoni de la humanitat	305
Quadre 98: Valoració dels espais escènics de Tarragona	306
Quadre 99: Grau de satisfacció respecte a la quantitat d'actuacions	308
Quadre 100: Grau de satisfacció respecte a la freqüència de les actuacions .	308
Quadre 101: Grau de satisfacció respecte a la qualitat de les actuacions . .	309
Quadre 102: Grau de satisfacció respecte a la varietat de les actuacions . .	310
Quadre 103: Participació en el programa d'arts escèniques	311
Quadre 104: Valoració d'altres elements del programa	311
Quadre 105: Assistència a les representacions, per lloc de residència . . .	314
Quadre 106: Coneixement d'altres elements del programa, per lloc de residència	315

Quadre 107: Participació en altres elements del programa, per lloc de residència	316
Quadre 108: Conglomerats que resulten de l'anàlisi de <i>cluster</i> sobre el coneixement del programa d'arts escèniques	317
Quadre 109: Conglomerats que resulten de l'anàlisi de <i>cluster</i> sobre la participació en el programa d'arts escèniques	318
Quadre 110: Coneixement d'altres elements del programa, per nivell d'ingressos	320
Quadre 111: Assistència a representacions, per nivell d'ingressos	320
Quadre 112: Participació en altres elements del programa, per nivell d'ingressos	321
Quadre 113: Assistència a representacions, per grups d'edat	322
Quadre 114: Coneixement d'altres elements del programa, per grups d'edat	323
Quadre 115: Participació en altres elements del programa, per grups d'edat	324
Quadre 116: Assistència a representacions, per nivell d'estudis	325
Quadre 117: Coneixement d'altres elements del programa, per nivell d'estudis	326
Quadre 118: Participació en altres elements del programa, per nivell d'estudis	326
Quadre 119: Distribució de la despesa destinada al programa d'arts escèniques, 1993-1997 (sense considerar la inversió en edificis)	329
Quadre 120: Representació mental de les festes de la ciutat	331
Quadre 121: Participació en les festes majors, per lloc de naixement	331
Quadre 122: Valoració dels diferents tipus d'activitats organitzades	332
Quadre 123: Percepció sobre l'organització de les festes majors	332
Quadre 124: Valoració general de les festes majors	333
Quadre 125: Valoració d'altres festes populars	335
Quadre 126: Coneixement d'altres festes populars, per lloc de naixement	336
Quadre 127: Participació en altres festes populars, per lloc de naixement	336
Quadre 128: Mostra d'enquestats, per lloc de residència i lloc de naixement	338
Quadre 129: Valoració de la concentració de la festa	340
Quadre 130: Participació en les festes majors, per lloc de residència	342
Quadre 131: Coneixement d'altres festes populars, per lloc de residència (1)	343
Quadre 132: Coneixement d'altres festes populars, per lloc de residència (i 2)	344
Quadre 133: Participació en altres festes populars, per lloc de residència (1)	345
Quadre 134: Participació en altres festes populars, per lloc de residència (i 2)	346

Quadre 135: Conglomerats resultants de l'anàlisi de <i>cluster</i> sobre la participació en el programa de festes populars	347
Quadre 136: Coneixement d'altres festes populars, per nivell d'ingressos (1)	349
Quadre 137: Coneixement d'altres festes populars, per nivell d'ingressos (i 2)	349
Quadre 138: Participació en les festes majors, per nivell d'ingressos . . .	350
Quadre 139: Participació en altres festes populars, per nivell d'ingressos (1)	350
Quadre 140: Participació en altres festes populars, per nivell d'ingressos (i 2)	351
Quadre 141: Coneixement d'altres festes populars, per grups d'edat (1) .	352
Quadre 142: Coneixement d'altres festes populars, per grups d'edat (i 2) . .	353
Quadre 143: Participació en les festes majors, per grups d'edat	353
Quadre 144: Participació en altres festes populars, per grups d'edat (1) . . .	354
Quadre 145: Participació en altres festes populars, per grups d'edat (i 2) . . .	354
Quadre 146: Nombre d'activitats a les quals s'assisteix, per grups d'edat . . .	356
Quadre 147: Coneixement d'altres festes populars, per nivell d'estudis (1) .	357
Quadre 148: Coneixement d'altres festes populars, per nivell d'estudis (i 2) .	357
Quadre 149: Participació en les festes majors, per nivell d'estudis	358
Quadre 150: Participació en altres festes populars, per nivell d'estudis (1)	358
Quadre 151: Participació en altres festes populars, per nivell d'estudis (i 2) .	358
Quadre 152: Matriu de distàncies euclidianes al quadrat pel que fa al coneixement, per nivell d'estudis	359
Quadre 153: Valoració general dels programes culturals de l'Ajuntament de Tarragona	369
Quadre 154: La creació d'un ens de gestió única	388

ÍNDIX DE GRÀFICS

Gràfic 1: Evolució de l'economia espanyola, 1984-1994	41
Gràfic 2: Perfil de la mostra de ciutadans (1): sexe	153
Gràfic 3: Perfil de la mostra de ciutadans (2): edat	153
Gràfic 4: Perfil de la mostra de ciutadans (i 3): lloc de residència	154
Gràfic 5: Perfil de la mostra de visitants (1): sexe	156
Gràfic 6: Perfil de la mostra de visitants (2): edat	156
Gràfic 7: Perfil de la mostra de visitants (i 3): lloc de residència	157

COL·LECCIÓ «ESTUDIS»

Catàleg de publicacions de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya:

[http:// www.eapc.es/publicacions](http://www.eapc.es/publicacions)

1. Josep Sarrion, *Història de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (1912-1939)*, Barcelona, 1983, 352 p., isbn 84-393-0129-4. Amb un pròleg d'Enric Jardí.

2. Antoni Milian, *El Tribunal de Cassació de Catalunya i l'organització del contenciós administratiu a la II República*, Barcelona, 1983, 280 p., isbn 84-393-0170-7. Premi «Pere N. Vives i Cebrià» 1984.

3. Jaume Vernet, *Concepte i objecte de les lleis d'harmonització*, Barcelona, 1984, iv + 224 p., isbn 84-393-0432-3. Amb un pròleg de Miguel Ángel Aparicio.
4. Carles Duarte, *El vocabulari jurídic del Llibre de les Costums de Tortosa (Ms.1272)*, Barcelona, 1985, 128 p., isbn 84-393-0509-5.

5. José Juan Ferreiro, *La hacienda de las comunidades autónomas en los diecisiete estatutos de autonomía*, Barcelona, 1985, x + 358 p., isbn 84-393-0596-6. Exhaurit.

6. Francesc Lliset i Joaquim Tornos, *La funció pública de les comunitats autònomes*, Barcelona, 1986, xviii + 294 p., isbn 84-393-0631-8.

7. M. Jesús Montoro, *La funció pública en el federalisme alemany*, Barcelona, 1986, 216 p., isbn 84-393-0696-2.

8. Xavier Ballart, *Coerció estatal i autonomies. L'article 155 de la Constitució de 1978*, Barcelona, 1987, 200 p., isbn 84-393-0758-6.

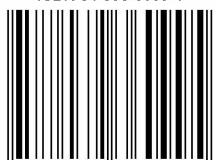
9. Josep Mir, *La reforma del règim local a Catalunya. Especialment des de la perspectiva del sistema de competències*, Barcelona, 1991, 368 p., isbn 84-393-1791-3. Amb un pròleg d'Enric Argullol.

10. Joan Manuel Trayter, *El dret disciplinari de la funció pública*, Barcelona, 1992, xxii + 472 p., isbn 84-393-2210-0. Amb un pròleg d'Alejandro Nieto.

11. Vicenç Aguado, *La «presumpció» de certesa com a prova de les infraccions administratives*, Barcelona, 1992, viii + 200 p., isbn 84-393-2218-6.
12. Antoni Bayona, *El dret a legislar en l'Estat autonòmic*, Barcelona, 1993, 368 p., isbn 84-393-2367-0. Amb un pròleg de Jesús Leguina Villa.
13. Miquel Vinyoles, *La selecció de contractistes en el context del mercat únic europeu*, Barcelona, 1993, 304 p., isbn 84-393-2304-2.
14. Jean-Louis Quermonne, *L'organització administrativa de l'Estat*, Barcelona, 1993, 282 p., isbn (català) 84-393-2633-5, isbn (castellà) 84-393-3515-6.
15. Mercè Corretja, *L'acció europea per a la protecció dels drets lingüístics*, Barcelona, 1995, 240 p., isbn 84-393-3453-2.
16. Jordi Matas, *Els alts càrrecs: política i administració a la Generalitat de Catalunya*, Barcelona, 1995, 368 p., isbn 84-393-3478-8.
17. José Luis Martínez-Alonso i Tamyko Ysa, *Les personificacions instrumentals locals a Catalunya: organismes autònoms, consorcis, mancomunitats i societats públiques*, Barcelona, 2001, 2003, 290 p., isbn 84-393-6015-0.
18. Joan Subirats, Ismael Blanco, Joaquim Brugué, Joan Font, Ricard Gomà, Marina Jarque i Lucía Medina, *Experiències de participació ciutadana en els municipis catalans*, Barcelona, 2001, 196 p., isbn 84-393-5533-5.
19. María Jesús Montoro Chiner, *L'avaluació de les normes. Racionalitat i eficiència*, Barcelona, 2001, 136 p., isbn 84-393-5555-6.
20. Francesc Vallès, *El control extern de la despesa pública: configuració i garantia constitucional*, Barcelona, 2003, 496 p., isbn 84-393-6064-9. Premi «Enric Prat de la Riba» 2002 (ex aequo).
21. Milagros Gascó, *L'avaluació de polítiques públiques culturals: estudi empíric a l'Administració local*, Barcelona, 2003, 456 p., isbn 84-393-6099-1. Premi «Enric Prat de la Riba» 2002 (ex aequo).

Premi "Enric Prat de la Riba" 2002

ISBN 84-393-6099-1

9 788439 360995